ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

ΤΟΜΟΣ

Γ

ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ
Γ′

Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν
Τόμος τρίτος
Μετάφραση Ἀντ. Γ. Γαλίτη

Α΄ ἔκδοση 1986
Δ΄ ἔκδοση 2006

ISBN 960-7407-18-0
Set 960-7407-02-4

Εἰκονογράφηση: π. Παῦλος Πολίτης
Ἐκτύπωση: «Μυγδονία», Καλοχώρι Θεσσαλονίκης
Βιβλιοδεσία: Ἀφοί Βαρουσιάδη, 13ο χλμ. Θεσσαλονίκης-Ἐδέσσης

Ἐκδόσεις «ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ»
Πρασακάκη 9, 54622 Θεσσαλονίκη
Τηλ. 2310231040, 2310283805, φάξ 2310241254
E-mail: bookstore@toperivoli.gr

ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν

Μετάφραση
Ἀντώνιος Γ. Γαλίτης (†)

Γενικὴ ἐπιμέλεια
Γεώργιος Ἀντ. Γαλίτης

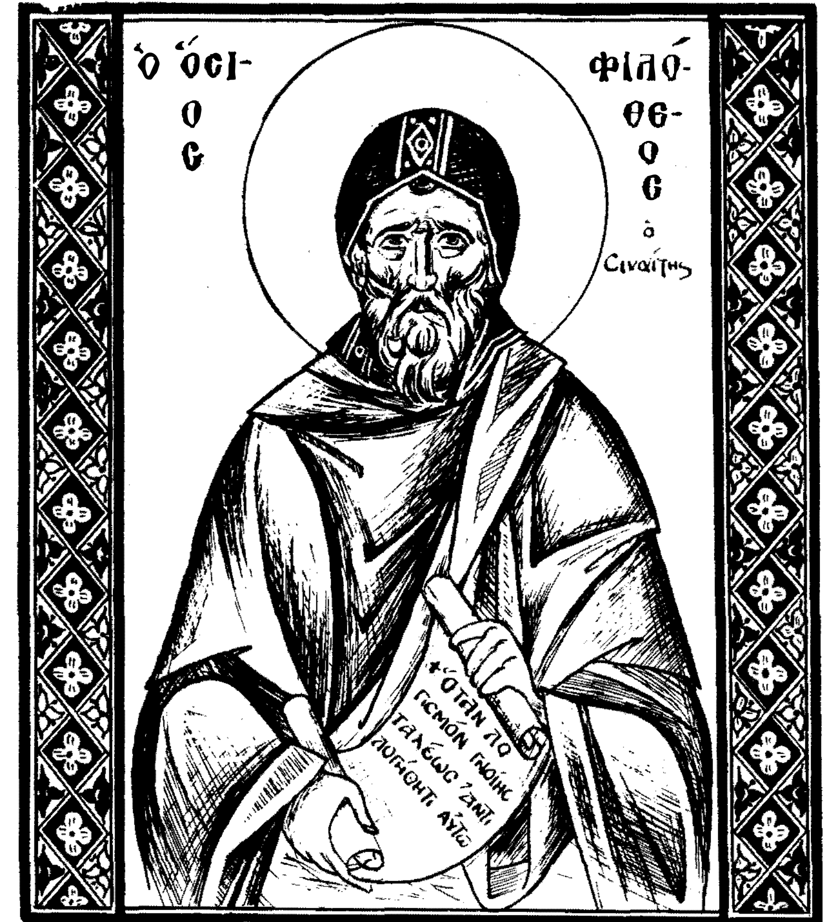
ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Εἰσαγωγικὰ σχόλια
Θεόκλητος μοναχὸς Διονυσιάτης

Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια
Ἰγνάτιος Σακαλῆς

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΟΣΙΟΣ ΦΙΛΟΘΕΟΣ Ο ΣΙΝΑΪ-ΤΗΣ

Σύντομη βιογραφία

Ὁ ὁσιότατος πατέρας μας Φιλόθεος χρημάτισε ἡγούμενος τῆς λογικῆς ποίμνης τῶν μοναχῶν τοῦ Σινᾶ, γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζεται Σιναΐτης. Ὁ χρόνος ὅμως τῆς ἀκμῆς καὶ τοῦ τέλους του μᾶς εἶναι ἄγνωστος.

Ὁ παρὼν λόγος, χωρισμένος σὲ σαράντα κεφάλαια, εἶναι ἄριστος καρπὸς

τῆς φιλοπονίας του καὶ γεμάτος μὲ ἀπερίγραπτη πνευματικὴ σοφία καὶ ψυχικὴ ὠφέλεια· ἔτσι δὲ θεωρήθηκε μὲ κανένα τρόπο δίκαιο, νὰ χωριστεῖ ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν λοιπῶν Νηπτικῶν. Ἂν κανεὶς τὸν ὀνομάσει ἀκριβῆ κανόνα τῆς νήψεως καὶ τῆς φρουρήσεως τοῦ νοῦ καὶ τῆς καθαρότητας τῆς καρδιᾶς, δὲ θὰ πέσει ἔξω.

Εἰσαγωγικὰ σχόλια

Σπουδαιότατα τὰ σαράντα κεφάλαια τοῦ ὁσίου πατέρα μας Φιλοθέου. Οἱ ἀνθολόγοι τῆς Φιλοκαλίας τὰ εἶδαν "γεμάτα πνευματικὴ σοφία" καὶ σὰν "γνώμονα νήψεως καὶ καθαρότητος τῆς καρδίας". Καὶ πράγματι, κάθε κεφάλαιο καὶ ἕνα πνευματικὸ μαργαριτάρι.

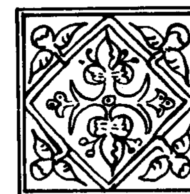
Γνήσιο τέκνο τοῦ Ὄρους Σινᾶ, μὲ τὰ 40 κεφάλαια συμπυκνώνει ὅλη τὴν ἡσυχαστικὴ καὶ πνευματικὴ σιναϊτικὴ παράδοση, ὅλες τὶς πατερικὲς μοναστικὲς ἐμπειρίες, ὅπως τὶς ἐκθέτει στὴν οὐρανοδρόμο Κλίμακά του ὁ μεγάλος δάσκαλος τοῦ μοναχισμοῦ, κοινοβιακοῦ καὶ ἡσυχαστικοῦ, ἅγιος Ἰωάννης. Ὅπως ὅλοι οἱ ἡσυχαστές, δίνει ἔμφαση στὴν ἐσωτερικὴ ἐργασία μὲ τὴν ἀδιάλειπτη νοερὰ ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, στὶς πνευματικὲς θεωρίες καὶ στὸ χαροποιὸ πένθος, δηλαδὴ τὴ μνήμη τοῦ θανάτου. Τὸ 6ο κεφάλαιο εἶναι ἀσυγκρίτου πνευματικοῦ κάλλους, ὅταν ὁ Ὅσιος περιγράφει τὴν ὀμορφιὰ τῆς μνήμης τοῦ θανάτου, τὴν ἀγάπη του νὰ κρατήσει τὴ μνήμη αὐτὴ κοντά του, αὐτὴ τὴ «θυγατέρα τοῦ Ἀδάμ», νὰ τὴν κάνει σύζυγό του, νὰ κοιμᾶται μαζί της καὶ νὰ συνομιλεῖ πάντοτε γιὰ τὰ μετὰ τὸν θάνατο. Ἀλλά, μὲ στεναγμὸ ὁμολογεῖ, ὅτι δὲν τὸν ἄφησε νὰ ἱκανοποιήσει τὸ θεῖο πόθο του ἡ σκοτεινὴ τοῦ διαβόλου θυγατέρα, ἡ λήθη.

Ὁ ὅσιος Φιλόθεος, σὰν τοὺς πρὸ αὐτοῦ πνευματικοὺς πατέρες, ἀκολουθεῖ τὶς ἀσκητικὲς μεθόδους των, τὴ σιωπὴ καὶ τὴν περιεκτικὴ ἐγκράτεια, τὴ μελέτη τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου, τὴν ταπείνωση καὶ τὰ δάκρυα σὰν μέσα καθάρσεως τῆς ψυχῆς. Κυρίως θεωρεῖ τὴν ταπείνωση σὰν θεϊκὴ ἀρετή, ἀφοῦ αὐτὴ ντύθηκε σὲ ὅλο τὸ βίο Του ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ὑπογραμμίζοντας τὴν ἀθλιότητα τῆς ὑπερηφανείας, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔπεσαν οἱ ἄγγελοι καὶ ὁ Ἀδάμ.

Στὴ συνέχεια προβαίνει σὲ συστηματικὴ ἀνάλυση τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς, διαιρώντας τὰ πάθη σὲ ὁμάδες ποὺ ἀναλογοῦν στὸ λογιστικό, τὸ ἐπιθυμητικὸ καὶ τὸ θυμικὸ καὶ ἀντιπαραθέτει τὶς ἀνάλογες ἀρετές, ποὺ ἀπεργάζονται οἱ ἐντολὲς τοῦ Χριστοῦ, τονίζοντας ὅτι ἡ νοερὰ προσευχὴ πρέπει νὰ εἶναι ἀκατάπαυστη, ὥστε νὰ ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς σὲ βοήθεια τῆς ἀγωνιζομένης ψυχῆς, ἐνῶ παράλληλα συνιστᾶ καὶ τὴ χρήση τοῦ ἀντιρρητικοῦ λογισμοῦ, ποὺ φυσικά, αὐτὴ ἡ μέθοδος ἐκδιώξεως τῶν πονηρῶν λογισμῶν, εἶναι γιὰ τοὺς δυναμωθέντες στὴ βούληση.

Ἐπίσης ὁ ὅσιος Φιλόθεος, σὰν ἔμπειρος ἀσκητὴς καὶ μαχητὴς στὶς ἐρήμους τοῦ ἀπαρηγόρητου Σινᾶ μὲ τοὺς δαίμονες, ἀποκαλύπτει τὶς μεθόδους καὶ τὶς πανουργίες τῶν πονηρῶν πνευμάτων καὶ τὶς ποικίλες μεταμορφώσεις τους γιὰ νὰ ἀπατήσουν τοὺς στρατιῶτες τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ καταλήξει στὴν ἀγαπητή του πνευματικὴ ἐργασία τῆς μνήμης τοῦ θανάτου, ποὺ τὴν χαρακτηρίζει ὡς περιεκτικὴ πολλῶν ἀρετῶν, τὶς ὁποῖες καὶ περιγράφει.

Τὰ 40 κεφάλαια τοῦ σιναΐτου Ὁσίου εἶναι ἀντάξια ἄνθη τῆς σιναϊτικῆς παραδόσεως καὶ γνήσιοι καρποὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ποὺ ἔρχονται νὰ βεβαιώσουν τὴ συνέχεια τῆς ἐν Χριστῷ ἀληθείας, σαρκωμένης στὰ ἐκλεκτὰ σκεύη Του διὰ μέσου τῶν κοσμικῶν μεταβολῶν τῶν αἰώνων.

Νηπτικὰ κεφάλαια

Ὑπάρχει ἕνας νοητὸς πόλεμος ποὺ γίνεται μέσα μας, ποὺ εἶναι πιὸ φοβερὸς ἀπὸ τὸν αἰσθητὸ πόλεμο. Καὶ πρέπει ὁ ἐργάτης τῆς εὐσέβειας νὰ τρέχει νοερὰ πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενο σκοπό[1], γιὰ νὰ θησαυρίσει τελείως μέσα στὴν καρδιά του τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ σὰν μαργαριτάρι ἢ πολύτιμο λίθο. Καὶ πρέπει ὅλα νὰ τὰ παραμερίζομε, ἀκόμη καὶ τὸ σῶμα, καὶ αὐτὴ τὴ ζωὴ νὰ καταφρονοῦμε, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ ἀποκτήσομε στὴν καρδιά μας τὸ Θεό. Γιατὶ ἀρκεῖ, ὅπως λέει ὁ θεῖος Χρυσόστομος, νὰ βλέπει κανεὶς μὲ τὸ νοῦ του τὸ Θεό, γιὰ ν' ἀφανίσει τοὺς πονηροὺς δαίμονες.

2. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ διεξάγουν νοητὸ ἀγώνα, ὀφείλουν νὰ ἐκλέγουν ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφὲς ἐργασίες πνευματικὲς καὶ νὰ τὶς βάζουν πάνω στὸ νοῦ σὰν ὑγιεινὰ ἐπιθέματα. Καὶ ἀπὸ τὸ πρωί, μὲ ἀκριβῆ μνήμη τοῦ Θεοῦ καὶ ἀδιάλειπτη μέσα στὴν ψυχὴ τὴν εὐχὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ στεκόμαστε μὲ ἀνδρεία καὶ ἀποφασιστικότητα στὴν πύλη τῆς καρδιᾶς καὶ νὰ θανατώνομε μὲ τὴ φρούρηση τοῦ νοῦ ὅλους τοὺς ἁμαρτωλοὺς τῆς γῆς[2], ὅπως λέει ὁ Δαβίδ, δηλαδὴ τοὺς λογισμούς, καὶ μὲ τὴν ἔκσταση καὶ ἔκταση τῆς πιστῆς μνήμης τοῦ Θεοῦ νὰ κόβομε γιὰ τὸν Κύριο τὰ κεφάλια τῶν τυράννων[3] καὶ τὶς ἀρχὲς τῶν ἐχθρικῶν λογισμῶν. Γιατὶ βέβαια γνωρίζομε ὅτι καὶ στοὺς νοητοὺς ἀγῶνες ὑπάρχει κάποια θεϊκὴ ἐργασία καὶ τάξη. Ἔτσι πρέπει νὰ κάνομε βιάζοντας τὸν ἑαυτό μας, ἕως ὅτου ἔρθει ὁ παρὼν καιρὸς τοῦ φαγητοῦ. Κατόπιν, ἀφοῦ εὐχαριστήσομε τὸν Κύριο, ὁ ὁποῖος ἀπὸ φιλανθρωπία καὶ μόνο μᾶς χορταίνει διπλά, καὶ μὲ πνευματικὴ καὶ μὲ σωματικὴ τροφή, νὰ ἀφιερώνομε τὸ χρόνο μας στὴ μνήμη καὶ μελέτη τοῦ θανάτου· καὶ τὴν ἄλλη ἡμέρα νὰ συνεχίζομε μὲ δύναμη τὴν πρωινή μας ἐργασία. Ὅταν τὰ κάνομε αὐτὰ κάθε μέρα, μόλις ποὺ θὰ μπορέσομε νὰ ξεφύγομε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου τὰ δίχτυα τοῦ νοητοῦ ἐχθροῦ. Καθὼς αὐτὰ πολυχαιρίζουν μέσα μας, γεννοῦν τὰ τρία τοῦτα, πίστη, ἐλπίδα καὶ ἀγάπη. Ἡ πίστη μᾶς προδιαθέτει νὰ φοβόμαστε τὸ Θεὸ ἀληθινά. Ἡ ἐλπίδα, ἀφοῦ ὑπερπηδήσει τὸ δουλικὸ φόβο, ἑνώνει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ· ἀφοῦ βέβαια ἡ ἐλπίδα δὲν καταισχύνει[4], ἐπειδὴ γεννᾶ τὴ διπλὴ ἀγάπη, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξαρτῶνται ὅλος ὁ Νόμος καὶ οἱ Προφῆτες[5]. Ἡ ἀγάπη τέλος, δὲν χάνει ποτὲ τὴν ἀξία της[6], ἀλλὰ ἀφοῦ γίνει αἰτία νὰ ἐκπληρώνει στὸν παρόντα αἰώνα τοὺς θείους νόμους ἐκεῖνος ποὺ τὴν ἔχει, τὸν συνοδεύει καὶ στὸν μέλλοντα.

3. Εἶναι πολὺ σπάνιο νὰ βρεῖς ἀνθρώπους ποὺ τὸ λογιστικό τους δὲν ἐνοχλεῖται ἀπὸ κακοὺς λογισμούς. Αὐτὸ συμβαίνει μόνο σ' ἐκείνους ποὺ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μηχανεύονται νὰ προσελκύουν τὴ θεία χάρη καὶ ἐπίσκεψη.

1. Φιλιπ. 3, 14.
2. Ψαλμ. 100, 8.
3. Ἀββ. 3, 14.
4. Ρωμ. 5, 5.
5. Ματθ. 22, 40.
6. Α' Κορ. 13, 8.

Ἂν λοιπὸν θέλομε νὰ βαδίζομε τὴν κατὰ Χριστὸν φιλοσοφία, δηλαδὴ τὴ νοητὴ ἐργασία, μὲ φύλαξη τοῦ νοῦ καὶ νήψη, ἂς ἀρχίσομε τὸ δρόμο αὐτὸ μὲ ἐγκράτεια ἀπὸ τὰ πολλὰ φαγητά, παίρνοντας μὲ μέτρο κατὰ τὴ δύναμή μας τὴν τροφὴ καὶ τὸ ποτό μας. Ἡ νήψη ἂς λέγεται εὔλογα ὁδὸς ποὺ ὁδηγεῖ στὴ βασιλεία, καὶ στὴν μέσα μας[7] καὶ στὴ μελλοντική· ἐπίσης καὶ νοητὴ ἐργασία, γιατὶ ἐπεξεργάζεται καὶ λευκαίνει τὰ ἤθη τοῦ νοῦ καὶ τὸν μεταβάλλει ἀπὸ τὴν ἐμπάθεια στὴν ἀπάθεια. Μοιάζει μὲ μιὰ φωτεινὴ θυρίδα, ἀπὸ τὴν ὁποία σκύβει ὁ Θεὸς καὶ φανερώνεται στὸ νοῦ.

4. Ὅπου ὑπάρχει ταπείνωση, μνήμη Θεοῦ ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ νήψη καὶ προσοχή, καὶ συνεχὴς προσευχὴ ποὺ στρέφεται ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν δαιμόνων, ἐκεῖ ἀσφαλῶς εἶναι ὁ τόπος τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ καρδιακὸς οὐρανός, ὅπου ἡ δαιμονικὴ φάλαγγα φοβᾶται νὰ παραμείνει, ἐπειδὴ στὸν τόπο αὐτὸ κατοικεῖ ὁ Θεός.

5. Τίποτε ἄλλο δὲν προκαλεῖ τόση σύγχυση, ὅσο ἡ πολυλογία· καὶ τίποτε δὲν εἶναι φαυλότερο ἀπὸ τὴν ἀκράτητη γλώσσα, ποὺ μπορεῖ νὰ ἀφανίσει τὴν καλὴ κατάσταση τῆς ψυχῆς. Ὅ,τι οἰκοδομοῦμε κάθε μέρα, τὸ γκρεμίζει, καὶ ὅ,τι μὲ κόπο μαζεύομε, ἡ ψυχὴ τὸ σκορπίζει μὲ τὴν πολυλογία. Τί εἶναι χειρότερο ἀπὸ τὴ γλώσσα; Εἶναι ἀσυγκράτητο κακό[8]. Πρέπει λοιπὸν νὰ τῆς βάλομε ὅρια, νὰ τῆς ἐπιβληθοῦμε διὰ τῆς βίας καὶ νὰ τὴν πιέσομε, γιὰ νὰ πῶ ἔτσι, ὥστε νὰ λέει μόνο τὰ ἀπαραίτητα. Ποιὸς μπορεῖ νὰ πεῖ πόση ψυχικὴ ζημία προκαλεῖται ἀπὸ τὴ γλώσσα;

6. Πρώτη πύλη ποὺ εἰσάγει στὴ νοητὴ Ἱερουσαλήμ, δηλαδὴ στὴν προσοχὴ τοῦ νοῦ, εἶναι ἡ κατὰ γνώση σιωπὴ τοῦ στόματος, ἔστω καὶ ἂν ὁ νοῦς δὲν ἡσυχάζει ἀκόμη. Δεύτερη πύλη εἶναι ἡ μὲ μέτρο ἐγκράτεια ἀπὸ φαγητὰ καὶ ποτά. Τρίτη, ἡ ἀδιάλειπτη μνήμη τοῦ θανάτου, ἡ ὁποία ἁγνίζει τὸ νοῦ καὶ τὸ σῶμα. Αὐτῆς τὴν ὡραιότητα ὅταν ἀντίκρυσα, ὄχι μὲ τὰ μάτια, ἀλλὰ μὲ τὸ πνεῦμα, πληγώθηκα ἀπὸ τὴν ἀγαλλίαση καὶ θέλησα νὰ τὴν πάρω σύζυγο γιὰ ὅλη μου τὴ ζωή, γιατὶ ἐρωτεύθηκα τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴ σεμνότητά της. Εἶδα πόσο ταπεινὴ εἶναι, πῶς εἶναι γεμάτη χαρμολύπη, σκεπτική, γεμάτη φόβο γιὰ τὴ μέλλουσα δίκαιη κρίση, πῶς φοβᾶται τὶς φροντίδες τοῦ βίου. Καὶ ἀπὸ μὲν τὰ μάτια τοῦ σώματος σταλάζει νερὸ ζωοπάροχο καὶ ἰαματικό· ἀπὸ δὲ τὰ μάτια τοῦ νοῦ ἀναβρύει πηγὴ σοφοτάτων ἐννοιῶν, ἡ ὁποία, ὅπως ἀναβλύζει καὶ ἀναπηδᾶ, εὐφραίνει τὴ διάνοια. Αὐτὴ λοιπόν, ὅπως εἶπα, τὴν κόρη τοῦ Ἀδάμ, ἐννοῶ τὴ μνήμη τοῦ θανάτου, διψοῦσα πάντοτε νὰ τὴν πάρω σύζυγό μου καὶ μὲ αὐτὴ νὰ κοιμοῦμαι, μὲ αὐτὴ νὰ μιλάω καὶ νὰ συζητῶ τί μέλλει νὰ γίνει μετὰ τὴν ἀπόθεση τοῦ σώματος. Δὲν μὲ ἄφησε ὅμως πολλὲς φορὲς ἡ σιχαμερὴ λησμοσύνη, ἡ σκοτεινὴ θυγατέρα τοῦ διαβόλου.

7. Ὑπάρχει ἕνας πόλεμος τῆς ψυχῆς ποὺ ἐνεργεῖται στὰ κρυφὰ μὲ λο-

7. Λουκ. 17, 21.
8. Ἰακ. 3, 8.

γισμοὺς ἀπὸ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας. Ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ εἶναι ἀόρατη, οἱ ἐπίβουλες ἐκεῖνες δυνάμεις τῆς ἐπιτίθενται μὲ ἀόρατο πόλεμο, ὅπως ταιριάζει στὴν οὐσία της. Καὶ μπορεῖ νὰ δεῖ κανεὶς ἀνάμεσα σ' αὐτὲς καὶ σ' ἐκείνη ὅπλα καὶ παράταξη καὶ δόλια τεχνάσματα καὶ πόλεμο φοβερὸ καὶ συμπλοκὴ πεισματώδη καὶ νίκες καὶ ἧττες καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Μόνο ἕνα πράγμα λείπει ἀπὸ αὐτὸν τὸ νοητὸ πόλεμο, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλάω, ποὺ ὑπάρχει στὸν αἰσθητό· ὁ καιρὸς τοῦ πολέμου. Γιατὶ ὁ αἰσθητὸς πόλεμος ξέρει νὰ προσδιορίζει καὶ τὸν καιρὸ καὶ τὴν τάξη τῆς διεξαγωγῆς του. Ἐνῶ ὁ νοητὸς ξεσπᾶ ξαφνικὰ καὶ ἀπροειδοποίητα στὰ βάθη τῆς καρδιᾶς καὶ μὲ ἐνέδρα χτυπᾶ καίρια τὴν ψυχὴ καὶ τὴ θανατώνει μὲ τὴν ἁμαρτία.

Γιὰ ποιὸ λόγο ὅμως, καὶ γιὰ ποιὸ σκοπὸ γίνεται αὐτὸς ὁ ἀγώνας καὶ ἡ πάλη ἐναντίον μας; Γιὰ νὰ μὴ γίνει ἀπὸ ἐμᾶς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὸ ὁποῖο προσευχόμαστε λέγοντας, «Γεννηθήτω τὸ θέλημά σου»[9]· καὶ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι οἱ ἐντολές Του. Αὐτὸ θὰ τὸ ἀντιληφθεῖ μὲ τὴν πεῖρα ὅποιος μὲ διάκριση, φωτιζόμενος ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ ἀφοῦ μὲ τὴ νήψη σταματήσει τὸ νοῦ του ἀπὸ τὴν περιπλάνηση, παρατηρήσει ἀκριβῶς τὶς εἰσβολὲς τῶν δαιμόνων καὶ τὶς ἐπακόλουθες συγκρούσεις ποὺ γίνονται μὲ τὶς φαντασίες. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος, στρεφόμενος κατὰ τοῦ σκοποῦ τῶν ἀνόσιων δαιμόνων —ἐπειδὴ ὡς Θεὸς προγνώριζε τὰ διανοήματά τους—, ἔθεσε ἀντίθετα στὸ σκοπό τους τὶς ἐντολές Του, μαζὶ μὲ ἀπειλὴ τιμωρίας γιὰ ἐκείνους ποὺ τὶς παραβαίνουν.

8. Ὅταν ἀποκτήσομε κάποια ἕξη τῆς ἐγκράτειας καὶ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ κακὰ ποὺ ἐνεργοῦνται μὲ τὶς πέντε αἰσθήσεις, τότε ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα θὰ μπορέσομε νὰ φυλάξομε καὶ τὴν καρδιά μας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ καὶ νὰ φωτιζόμαστε μέσα σ' αὐτὴν ἀπὸ Αὐτὸν καὶ μὲ ἕναν πόθο θερμὸ νὰ γευόμαστε μὲ τὸ νοῦ τὴν ἀγαθότητά Του. Ἐπειδὴ ἔχομε λάβει νόμο νὰ καθαρίζομε τὴν καρδιά μας ὄχι γιὰ ἄλλο τίποτε, ἀλλά, ἀφοῦ ἀπομακρυνθοῦν τὰ σύννεφα τῆς πονηρίας ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς καρδιᾶς καὶ διασκορπιστοῦν μὲ τὴ συνεχὴ προσοχή, νὰ μπορέσομε νὰ δοῦμε καθαρά, σὰν σὲ αἴθριο οὐρανό, τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης Ἰησοῦ, καὶ νὰ δεχτοῦμε κάπως στὸ νοῦ τὴν ἔλλαμψη τῶν λόγων τῆς μεγαλειότητάς Του. Γιατὶ οἱ λόγοι αὐτοὶ ἐκ φύσεως δὲ φανερώνονται σὲ ὅλους, ἀλλὰ σ' ἐκείνους ποὺ καθαρίζουν τὴ διάνοιά τους.

9. Κάθε μέρα πρέπει νὰ ἑτοιμάζομε τὸν ἑαυτό μας ἔτσι, ὅπως πρέπει νὰ φαινόμαστε μπροστὰ στὸ Θεό. Γιατὶ λέει ὁ προφήτης Ὠσηέ: «Φύλαγε ἐλεημοσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ πλησίαζε τὸ Θεό σου παντοτινά»[10]. Καὶ πάλι ὁ προφήτης Μαλαχίας, μιλώντας ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, λέει: «Ὁ γιὸς δοξάζει τὸν πατέρα του, καὶ ὁ δοῦλος τὸν κύριό του. Ἂν λοιπὸν ἐγὼ εἶμαι Πατέρας, ποῦ εἶναι ἡ δόξα Μου; καὶ ἂν εἶμαι Κύριος, ποῦ εἶναι ὁ φόβος Μου; λέει ὁ Κύριος, ὁ κυρίαρχος ὅλων»[11]. Καὶ ὁ Ἀπόστολος λέει: «Ἂς καθαρίσομε

9. Ματθ. 6, 10. 10. Ὠσηὲ 12, 7. 11. Μαλ. 1, 6.

τοὺς ἑαυτούς μας ἀπὸ κάθε μολυσμὸ σαρκικὸ καὶ πνευματικό»[12]. Καὶ ὁ σοφὸς Σολομὼν πάλι λέει: «Μὲ κάθε προσοχὴ φύλαγε τὴν καρδιά σου· γιατὶ ἀπὸ αὐτὸ θὰ ὁδηγηθεῖς στὴ ζωή»[13]. Καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπε: «Καθάρισε τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ποτηριοῦ, γιὰ νὰ γίνει καὶ τὸ ἐξωτερικό του καθαρό»[14].

10. Οἱ ἄχαιρες συνομιλίες ἄλλοτε προξενοῦν μίσος ἀπ' ὅσους μᾶς ἀκοῦν, ἄλλοτε εἰρωνεῖες καὶ περιπαίγματα γιὰ τὴν ἀνοησία τῶν λόγων μας. Ἄλλες ἐπιφέρουν μολυσμὸ τῆς συνειδήσεως, ἄλλες προξενοῦν τὴν καταδίκη μας ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τὴ λύπη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ποὺ εἶναι καὶ τὸ φοβερότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα.

11. Ἐκεῖνος ποὺ καθαρίζει τὴν καρδιά του καὶ ξεριζώνει μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου τὴν ἁμαρτία, ποὺ κοπιάζει γιὰ ν' ἀποκτήσει θειότερη γνώση καὶ βλέπει στὸ νοῦ του ἐκεῖνα ποὺ εἶναι στοὺς πολλοὺς ἀθέατα, δὲν πρέπει νὰ ὑπερηφανεύεται γι' αὐτὸ ἀπέναντι κάποιου. Ἀνάμεσα στὰ κτιστὰ ὄντα κανένα δὲν εἶναι καθαρότερο ἀπὸ τὸν ἀσώματο, οὔτε μὲ περισσότερη γνώση ἀπὸ τὸν ἄγγελο. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπερηφανεύτηκε, καταχρημνίσθηκε σὰν ἀστραπὴ ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ἔτσι ἡ ὑψηλοφροσύνη τοῦ καταλογίσθηκε ὡς ἀκαθαρσία ἀπὸ τὸ Θεό. Εἶναι φανεροὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐξορύσσουν τὸν χρυσό.

12. Λέει ὁ Ἀπόστολος: «Ἐκεῖνος ποὺ ἀγωνίζεται, ἐγκρατεύεται σ' ὅλα»[15]. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸν οἱ συνδεδεμένοι μὲ τὴν ἄθλια αὐτὴ σάρκα ποὺ πάντοτε ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος[16], νὰ ἀντιπαραταχθοῦν, ὅταν εἶναι χορτασμένοι ἀπὸ πολλὰ φαγητά, ἐναντίον τῶν ἀρχῶν, τῶν ἀφανῶν δυνάμεων ποὺ θέλουν τὸ κακό μας. Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι φαγητὸ καὶ πιοτό[17]· κι ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, τὸ φρόνημα τῆς σάρκας ἀποτελεῖ ἔχθρα πρὸς τὸ Θεό, γιατὶ αὐτὴ δὲν ὑποτάσσεται στὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, μὰ οὔτε καὶ μπορεῖ νὰ ὑποταχθεῖ[18]. Καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ, γιατὶ τὸ σῶμα εἶναι γήινο, συγκροτημένο ἀπὸ χυμὸ καὶ αἷμα καὶ φλέγμα, κλίνει πάντοτε πρὸς τὰ κάτω, στρέφεται πάντοτε μὲ ἐμπάθεια στὰ γήινα καὶ εὐχαριστεῖται στὶς ἐφήμερες ἡδονὲς αὐτοῦ τοῦ αἰώνα. Τὸ φρόνημα τῆς σάρκας εἶναι θάνατος[19], καὶ ὅσοι εἶναι παραδομένοι σὲ σαρκικὸ βίο δὲν μποροῦν νὰ ἀρέσουν στὸ Θεό[20].

13. Ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ ταπείνωση, ἐφόσον μὲ τὴν χάρη τοῦ Κυρίου φροντίζομε γιὰ τὴ φύλαξη τοῦ νοῦ· ταπείνωση πρῶτα ἀπέναντι στὸ Θεὸ καὶ ἔπειτα ἀπέναντι στοὺς ἀνθρώπους. Μὲ κάθε τρόπο καὶ ἀπὸ παντοῦ, ὀφείλομε νὰ συντρίβομε τὴν καρδιά μας, μεταχειριζόμενοι κάθε τὶ ποὺ ταπεινώνει. Συντρίβει καὶ ταπεινώνει τὴν καρδιὰ ἡ ἀνάμνηση τῆς παλιᾶς μας ζωῆς στὸν κόσμο, ἂν τὴ θυμόμαστε λεπτομερῶς. Ἐπίσης, ἡ θύμηση ὅλων τῶν ἁμαρτημάτων μας ἀπὸ τὴ νηπιακὴ ἡλικία, ποὺ τὰ ἀναλογίζεται ὁ νοῦς

12. Β' Κορ. 7, 1.
13. Παροιμ. 4, 23.
14. Ματθ. 23, 26.
15. Α' Κορ. 9, 25.
16. Γαλ. 5, 17.
17. Ρωμ. 14, 17.
18. Ρωμ. 8, 7.
19. Ρωμ. 8, 6.
20. Ρωμ. 8, 8.

ἕνα-ἕνα (ἐκτὸς ἀπὸ τὰ σαρκικά, ποὺ ἡ ἐνθύμησή τους εἶναι ἐπιζήμια), καὶ ταπείνωση προξενεῖ, καὶ δάκρυα γεννᾶ, καὶ μᾶς παρακινεῖ σὲ ὁλοκάρδια εὐχαριστία τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ ἡ ἀκατάπαυστη καὶ ζωηρὴ μνήμη τοῦ θανάτου. Ἡ ἴδια γεννᾶ καὶ πένθος ἀνακατωμένο μὲ κάποια γλυκύτητα καὶ χαρά, ὅπως ἐπίσης καὶ νήψη τοῦ νοῦ. Ταπεινώνει πολὺ τὸ φρόνημά μας τὸ νὰ κρατοῦμε τὸ βλέμμα πρὸς τὴ γῆ καὶ ἡ μνήμη τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅταν τὰ ἀναλογιζόμαστε καὶ τὰ θυμόμαστε ἕνα-ἕνα· τὰ πάθη αὐτὰ φέρνουν ἐπίσης καὶ δάκρυα. Ἀκόμη ταπεινώνουν τὴν ψυχὴ καὶ οἱ πολλὲς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ σ' ἐμᾶς, ὅταν τὶς μετροῦμε μία-μία καὶ τὶς ξαναφέρνομε στὸ νοῦ μας. Καὶ ὅλα αὐτά, ἐπειδὴ ἔχομε νὰ παλέψομε ἐναντίον τῶν ὑπερήφανων δαιμόνων.

14. Μὴν ἀρνεῖσαι ἀπὸ φιλαυτία, ἄνθρωπε, αὐτὰ τὰ σωτήρια φάρμακα τῆς ψυχῆς. Γιατὶ τότε οὔτε τοῦ Χριστοῦ μαθητὴς εἶσαι, οὔτε τοῦ Παύλου μιμητής, ὁ ὁποῖος ἔλεγε: «Δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ λέγομαι ἀπόστολος»[21], καὶ ἀλλοῦ: «Πρῶτα ἤμουν βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής»[22]. Βλέπεις ὑπερήφανε, τὸν Ἅγιο, ὅτι δὲν εἶχε λησμονήσει τὸν προηγούμενο βίο του; Καὶ ὅλοι οἱ Ἅγιοι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου μέχρι τώρα, ντύνονταν αὐτὸν τὸν εὐτελέστατο, πλὴν ἅγιο χιτώνα τοῦ Θεοῦ, τὴν ταπείνωση. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, ὄντας Θεὸς ἀκατάληπτος, ἄγνωστος καὶ ἀνέκφραστος, καὶ θέλοντας νὰ δείξει τὸ δρόμο τῆς αἰώνιας ζωῆς καὶ τῆς ἁγιότητας, ντύθηκε τὴν ταπείνωση σὲ ὅλη Του τὴν ἐπίγεια ζωή. Πράγματι λοιπόν, θεϊκὴ ἀρετὴ καὶ δεσποτικὴ ἐντολὴ καὶ στολὴ δίκαια πρέπει νὰ λέγεται ἡ ἁγία ταπείνωση. Καὶ οἱ Ἄγγελοι, καὶ ὅλες ἐκεῖνες οἱ λαμπρὲς καὶ θεῖες οὐράνιες δυνάμεις, αὐτὴ τὴν ἀρετὴ τῆς ταπεινώσεως ἀσκοῦν καὶ τηροῦν, γιατὶ ξέρουν τί φοβερὴ πτώση ἔπαθε ὁ σατανᾶς, ὅταν ὑπερηφανεύτηκε. Καὶ τώρα ὁ πονηρὸς βρίσκεται ριγμένος στὴν ἄβυσσο, ἀποτελώντας παράδειγμα σὲ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους γιὰ νὰ φοβοῦνται τὴν πτώση· καὶ ἐξαιτίας τῆς ὑπερηφάνειάς του, ἀποδείχτηκε τὸ πιὸ ἐξευτελισμένο ἀπὸ τὰ κτίσματα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐπίσης γνωρίζομε καὶ σὲ ποιὰ πτώση ἔπεσε ὁ Ἀδὰμ ἀπὸ ὑπερηφάνεια. Ἔχοντας λοιπὸν τόσα παραδείγματα τῆς ψυχοσωτήριας αὐτῆς ἀρετῆς, ἂς ταπεινωνόμαστε πάντοτε καὶ μὲ κάθε τρόπο, μὲ ὅλη μας τὴ δύναμη. Ἂς ταπεινωθοῦμε καὶ στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα καὶ στὸ φρόνημα καὶ στὸ θέλημα καὶ στὰ λόγια καὶ στὰ διανοήματα καὶ στὴν ἐμφάνιση καὶ ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ —αὐτὸ πρέπει κυρίως νὰ ἐπιδιώκομε—, γιὰ νὰ μὴ στρέψομε ἐναντίον μας τὸν Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεό, ὁ Ὁποῖος εἶναι μὲ τὸ μέρος μας. Γιατὶ ὁ Κύριος ἀντιτάσσεται στοὺς ὑπερήφανους, ἐνῶ δίνει τὴ χάρη Του στοὺς ταπεινούς[23]. Γιὰ τὸν Κύριο εἶναι ἀκάθαρτος κάθε ὑπερήφανος[24]· καὶ ὅποιος ταπεινώνει τὸν ἑαυτό του, θὰ ὑψωθεῖ[25]. Καὶ ὁ Κύ-

21. Α' Κορ. 15, 9.
22. Α' Τιμ. 1, 13.
23. Παροιμ. 3, 34· Ἰακ. 4, 6.
24. Παροιμ. 16, 5.
25. Ματθ. 23, 12.

ριος εἶπε: «Μάθετε ἀπὸ μένα ὅτι εἶμαι πράος καὶ ταπεινὸς στὴν καρδιά»[26]. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέχομε.

15. «Προσέχετε —λέει ὁ Κύριος— μήπως οἱ καρδιές σας σκληρυνθοῦν κλπ.»[27]. «Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀγωνίζεται, ἐγκρατεύεται σὲ ὅλα»[28]. Ἀφοῦ λοιπὸν γνωρίζομε ὅλα αὐτὰ ποὺ μᾶς λέει ἡ θεία Γραφή, ἂς περάσομε τὴ ζωή μας μὲ ἐγκράτεια, προπάντων ἀπὸ τὰ πολλὰ φαγητά· καὶ ἂς ἐθίσομε τὸ σῶμα σὲ ἐνάρετη τάξη καὶ συνήθεια, παρέχοντάς του τὴν τροφὴ μὲ μέτρο. Γιατὶ ἔτσι κατευνάζονται εὐκολότερα τὰ σκιρτήματα τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καὶ ὑποτάσσονται στὸ ἡγεμονικὸ λογικό, ἂν καὶ πρέπει ἀληθινὰ καὶ μὲ βεβαιότητα νὰ ποῦμε, καὶ τὰ σκιρτήματα τοῦ θυμοειδοῦς. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ λοιπὰ σφάλματα εὔκολα ἀπέχομε. Ἐπειδή, γιὰ ὅσους ἔλαβαν πεῖρα τῆς ἀρετῆς, ἀρετὴ θεωρεῖται καὶ ἡ γενικὴ ἐγκράτεια, δηλαδὴ τὸ νὰ ἀπέχομε ἀπὸ κάθε εἶδους κακό[29]. Αἰτία τῆς ἁγνείας εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα ὁ Θεός, ὁ δωρεοδότης καὶ αἴτιος ὅλων τῶν καλῶν, καὶ ἔπειτα ἡ καθημερινὰ ἴδια καὶ μετρημένη ἐγκράτεια ἀπὸ τὶς πολλὲς τροφές.

16. Ὅπως ὁ σατανᾶς ἀντιτάσσεται στὸ Θεό, γιὰ νὰ μὴ γίνεται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι οἱ ἐντολές Του, καὶ μὲ τὴν παράβαση τῶν ὁποίων προσπαθεῖ νὰ τὸ καταλύσει πολεμώντας τὸ Θεὸ μέσω ἡμῶν, τὸ ἴδιο καὶ ὁ Θεὸς θέλει μέσω ἡμῶν νὰ ἐκτελεῖται τὸ πανάγιο θέλημά Του —τὸ ὁποῖο ὅπως εἶπα εἶναι οἱ θεῖες καὶ ζωοποιὲς ἐντολές Του— ἐξουδετερώνοντας μ' ἐμᾶς καὶ μὲ τὴ βοήθειά Του τὸν ὀλέθριο σκοπὸ τοῦ πονηροῦ. Γιατὶ τὴ ματαιόπονη θέληση τοῦ ἐχθροῦ, ποὺ νομίζει ὅτι ἀντιστέκεται στὸ Θεὸ μὲ τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα κάνει νὰ παραβαίνονται οἱ ἐντολές Του, ὁ Θεὸς πάλι μὲ τὴν ἀνθρώπινη ἀσθένεια τὴν καταστρέφει. Καὶ πρόσεξε μήπως τάχα δὲν εἶναι ἔτσι. Ὅλες οἱ ἐντολὲς τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου φαίνονται ὅτι μὲ ὅσα προστάζουν, νομοθετοῦν καὶ θεραπεύουν τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς· ἢ μᾶλλον, δὲ φαίνονται μόνο, ἀλλὰ καὶ πράγματι τοῦ δίνουν ὑγεία. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς, ὁ διάβολος φαίνεται ὅτι τὰ πολεμᾶ νύχτα καὶ ἡμέρα. Καὶ ἀφοῦ πολεμᾶ ὁ σατανᾶς τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς, ἄρα πολεμᾶ τὶς ἐντολὲς τοῦ Χριστοῦ· γιατὶ ὁ Χριστὸς νομοθετεῖ μὲ τὶς ἐντολὲς τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς, ποὺ εἶναι τὸ θυμικό, τὸ ἐπιθυμητικὸ καὶ τὸ λογιστικό. Πρόσεξε τὸ ρητό: «Καθένας ποὺ ὀργίζεται μὲ τὸ ἀδελφό του χωρὶς λόγο, εἶναι ἔνοχος γιὰ τὸ δικαστήριο»[30] καὶ τὰ ἑπόμενα παραγγέλματά Του· αὐτὰ εἶναι θεραπεῖες τοῦ θυμοῦ. Ὁ ἐχθρὸς πάλι, προσπαθεῖ νὰ καταστρέψει τὴν ἐντολὴ αὐτὴ καὶ τὶς ἄλλες ὅμοιές της, μὲ λογισμοὺς φιλονεικιῶν, μνησικακίας καὶ φθόνου. Γιατὶ γνωρίζει ὁ ἀντίπαλός μας ὅτι ἡγεμόνας τοῦ θυμικοῦ εἶναι τὸ λογιστικό. Τοξεύει λοιπὸν τὸ λογιστικὸ μὲ λογισμούς, ὅπως εἶπα, ὑποψίας, φθόνου, φιλονεικίας, λογομαχίας, δόλου, κενοδοξίας, καὶ τὸ πείθει νὰ ἀφήσει τὴν ἐξουσία

26. Ματθ. 11, 29.
27. Λουκ. 21, 34.
28. Α' Κορ. 9, 25.
29. Α' Θεσ. 5, 22.
30. Ματθ. 5, 22.

του καὶ νὰ χαλαρώσει τὰ ἡνία στὸ θυμὸ καὶ νὰ τὸν ἀφήσει ἀκυβέρνητο. Ὁ δὲ θυμός, ἔχοντας χάσει τὸν κυβερνήτη, βγάζει ἀπὸ τὸ στόμα μὲ τὰ λόγια ἐκεῖνα ποὺ εἶχε ἀπὸ πρὶν στὴν καρδιά, τὰ ὁποῖα συσσωρεύτηκαν ἐκεῖ μὲ τοὺς λογισμοὺς ποὺ προκάλεσε ὁ ἐχθρὸς καὶ μὲ τὴν ἀμέλεια τοῦ νοῦ. Καὶ τότε βλέπει κανεὶς τὴν καρδιά, ἀντὶ νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ θεῖο πνεῦμα καὶ θεῖα νοήματα, νὰ εἶναι γεμάτη κακία, καθὼς εἶπε ὁ Κύριος: «Ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς καρδιᾶς μιλάει τὸ στόμα»[31]. Γιατὶ ἂν μπορέσει ὁ πονηρὸς νὰ βγάλει ἔξω μὲ τὰ λόγια ἐκεῖνα ποὺ μελετήθηκαν ἐσωτερικά, τότε δὲ θ' ἀποκαλέσει μονάχα «βλάκα» ἢ «ἀνόητο» τὸν ἀδελφό του ἐκεῖνος ποὺ κυριεύτηκε ἀπὸ τὸ θυμό, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ὑβριστικὰ λόγια θὰ καταλήξει συχνὰ καὶ σὲ φόνο. Αὐτὰ τὰ χρησιμοποιεῖ ὁ πονηρὸς ἐναντίον τοῦ Θεοῦ ποὺ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ μὴν ὀργιζόμαστε χωρὶς λόγο[30]. Αὐτὰ μποροῦσαν νὰ μὴ φτάσουν νὰ γίνουν ὑβριστικὰ λόγια καὶ ὅσα ἐπακολουθοῦν, ἂν μὲ τὴν προσβολὴ τοῦ λογισμοῦ διώχνονταν ἀμέσως ἀπὸ τὴν καρδιὰ μὲ προσευχὴ καὶ ἐσωτερικὴ προσοχή. Ἔτσι ὁ κακοῦργος διάβολος πετυχαίνει τὸ σκοπό του, ὅταν δεῖ ὅτι ἐκεῖνα ποὺ ἔβαλε μέσα στὴν καρδιὰ μὲ λογισμούς, καταλύουν κάποια θεία ἐντολή.

17. Τί ἔχει παραγγείλει στὸ ἐπιθυμητικὸ ἡ θεία δεσποτικὴ ἐντολή; «Ἐκεῖνος ποὺ κοιτάζει γυναίκα μὲ ἐπιθυμία, ἤδη διέπραξε μοιχεία μ' αὐτὴν μέσα στὴν καρδιά του»[32]. Ὅταν εἶδε ὁ κακοῦργος διάβολος ὅτι δόθηκε αὐτὴ ἡ ἐντολή, ἔπλεξε κατὰ κάποιο τρόπο ἕνα δίχτυ μέσα στὸ νοῦ κατὰ τῆς ἐντολῆς. Γιατὶ μετέφερε τὸν πόλεμο ἀπὸ τὴν ὕλη ποὺ ἐρεθίζει καὶ τὸν ἐγκατέστησε μέσα στὸν ἄνθρωπο. Καὶ μπορεῖ νὰ δεῖ κανεὶς νὰ ζωγραφίζονται μέσα στὸ νοῦ ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ σχήματα καὶ εἰκόνες πορνικές, καὶ μπορεῖ ν' ἀκούει λόγια ποὺ ἐρεθίζουν τὸ πάθος, καὶ ἄλλα ποὺ γνωρίζουν ὅσοι ἔχουν πεῖρα τοῦ νοεροῦ πολέμου.

18. Ποιὰ εἶναι τώρα ἡ ἐντολὴ ποὺ προτρέπει τὸ λογιστικό μας; «Ἐγὼ σᾶς λέω νὰ μὴν ὁρκιστεῖτε καθόλου[33]. Ὁ λόγος σας ἂς εἶναι ναὶ ἢ ὄχι[34]. Ὅποιος δὲν ἀρνήθηκε τὰ πάντα καὶ δὲ μ' ἀκολουθεῖ, δὲν εἶναι ἄξιος γιὰ μένα[35]. Νὰ περάσετε ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη[36]». Αὐτὰ εἶναι τὰ παραγγέλματα γιὰ τὸ λογιστικό. Ὁ ἀντίπαλος διάβολος λοιπόν, γιὰ νὰ ὑποτάξει ἕναν ἄριστο στρατηγό, ποὺ εἶναι τὸ λογιστικό, τὸ βγάζει ἀπὸ τὰ λογικά του μὲ λογισμοὺς γαστριμαργίας καὶ ἀδιαφορίας, καὶ ἀφοῦ σὰν μέθυσο στρατηγὸ τὸ χλευάσει καὶ τὸ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἡγεμονία, χρησιμοποιεῖ, τὸ πονηρὸ φίδι, σὰν ὑπηρέτες τῶν ἄνομων θελημάτων του τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία. Οἱ δύο αὐτὲς δυνάμεις, ἀφοῦ μείνουν ἐλεύθερες ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ λογικοῦ, μεταχειρίζονται τὶς πέντε αἰσθήσεις σὰν ὑπηρέτες γιὰ νὰ ἁμαρτάνουν φανερά. Ἔτσι συμβαίνουν οἱ διάφορες πτώσεις. Τότε λοιπὸν καὶ τὰ μάτια γίνονται περίεργα, ἀφοῦ δὲν ἔχουν τὸ νοῦ νὰ τὰ δεσμεύει, καὶ ἡ ἀκοὴ ἀγαπᾶ νὰ ἀκούει τὰ

31. Ματθ. 12, 34.
32. Ματθ. 5, 28.
33. Ματθ. 5, 34.
34. Ματθ. 5, 37.
35. Ματθ. 10, 37-38.
36. Ματθ. 7, 13.

μάταια καὶ ἡ ὄσφρηση ἐκθηλύνεται καὶ τὸ στόμα γίνεται ἀκράτητο καὶ τὰ χέρια ἀγγίζουν ἐκεῖνα ποὺ δὲν πρέπει. Σ' αὐτὰ ἀκολουθεῖ ἀδικία ἀντὶ δικαιοσύνη, ἀνοησία στὴ θέση τῆς φρονήσεως, ἀκολασία ἀντὶ σωφροσύνη, δουλεία ἀντὶ ἀνδρεία. Αὐτὲς οἱ τέσσερις γενικὲς ἀρετές, δηλαδὴ ἡ δικαιοσύνη, ἡ φρόνηση, ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία, ὅταν εἶναι ὑγιεῖς, κυβερνοῦν τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς. Ὅταν αὐτὰ διευθύνονται ὀρθά, ἐμποδίζουν τὶς αἰσθήσεις ἀπὸ τὰ ἄτοπα. Καὶ τότε ὁ νοῦς ἔχει γαλήνη, καὶ καθὼς οἱ δυνάμεις του κυβερνιοῦνται ἐνθέως καὶ ὑπακούουν, ἀνδραγαθεῖ εὔκολα στὸ νοητὸ πόλεμο. Ἂν ὅμως σκοτίζει τὶς δυνάμεις του ἀπὸ ἀπροσεξία καὶ νικιέται ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ, τότε παραβαίνει τὶς θεῖες ἐντολές. Τὴν παράβαση ὅμως ὁπωσδήποτε ἀκολουθεῖ, ἢ μετάνοια ἀνάλογη, ἢ κόλαση στὸ μέλλον. Καλὸ λοιπὸν εἶναι νὰ ἔχει πάντοτε νήψη ὁ νοῦς, μὲ τὴν ὁποία ἀφοῦ σταθεῖ στὴν κατὰ φύση κατάσταση, γίνεται ἀληθινὸς τηρητὴς τῶν θείων ἐντολῶν.

19. Ἡ ψυχὴ ἔχει περιτειχιστεῖ καὶ περιφραχτεῖ καὶ δεθεῖ μὲ τὶς ἁλυσίδες τοῦ σκότους ἀπὸ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας. Καὶ δὲν μπορεῖ λόγῳ τοῦ σκότους ποὺ εἶναι τριγύρω της νὰ προσευχηθεῖ ὅπως θέλει. Γιατὶ εἶναι δεμένη στὰ κρυφὰ καὶ τυφλὴ στὰ ἐσωτερικά της μάτια. Ὅταν λοιπὸν ἀρχίσει νὰ προσεύχεται στὸ Θεὸ καὶ μὲ τὴν προσευχὴ νὰ ἔχει νήψη, τότε θὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ σκοτάδι μὲ τὴν προσευχή· διαφορετικά, εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐλευθερωθεῖ. Τότε θὰ μπορέσει ἡ ψυχὴ νὰ ἔρθει σὲ ἐπίγνωση ὅτι μέσα στὴν καρδιὰ γίνεται ἄλλη πάλη καὶ ἄλλη ἐναντίωση κρυφὴ καὶ ἄλλος πόλεμος λογισμῶν ἀπὸ τὰ πονηρὰ πνεύματα, ὅπως μαρτυροῦν καὶ οἱ ἅγιες Γραφές. Γιατὶ λένε: «Ἂν τὸ πνεῦμα τοῦ ἐξουσιαστῆ ἀνεβεῖ σὲ σένα, μὴν ἀφήσεις τὸν τόπο σου»[37]. Καὶ τόπος τοῦ νοῦ εἶναι ἡ ἀκλόνητη στάση του στὴν ἀρετὴ καὶ ἡ νήψη. Γιατὶ ὑπάρχει στάση καὶ στὴν ἀρετὴ καὶ στὴν κακία, ὅπως λέει ὁ Ψαλμωδός: «Μακάριος ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν πορεύτηκε σὲ βουλὴ ἀσεβῶν, καὶ δὲ στάθηκε σὲ δρόμο ἁμαρτωλῶν»[38], καὶ ὁ Ἀπόστολος: «Σταθεῖτε λοιπόν, ἔχοντας ζωσμένη τὴ μέση σας μὲ τὴν ἀλήθεια»[39].

20. Ἂς κατέχομε τὸ Χριστὸ μὲ πολλὴ θέληση, λόγῳ τῶν δαιμόνων ποὺ ἀγωνίζονται ἀενάως νὰ Τὸν ἁρπάξουν ἀπὸ τὴν ψυχή μας, γιὰ νὰ μὴ φύγει ὁ Ἰησοῦς ἐξαιτίας τοῦ πολλοῦ ὄχλου[40] τῶν λογισμῶν στὸν τόπο τῆς ψυχῆς. Εἶναι ὅμως ἀδύνατο νὰ Τὸν κατέχομε ἔτσι, χωρὶς πόνο ψυχῆς. Καὶ ἂς ἐρευνοῦμε τὴν ἐπίγεια ζωή Του, γιὰ νὰ περνοῦμε ταπεινὰ τὴ δική μας. Καὶ ἂς θυμόμαστε συνεχῶς τὰ πάθη Του, γιὰ νὰ ὑπομένομε τὶς θλίψεις, μιμούμενοι Αὐτὸν μὲ ζῆλο. Καὶ ἂς γευόμαστε τὴν ἄρρητη καὶ συγκαταβατικὴ γιὰ χάρη μας Οἰκονομία Του, γιὰ νὰ νιώθομε ἀπὸ τὴ γλυκιὰ γεύση τῆς ψυχῆς ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἀγαθός[41]. Μαζὶ μὲ ὅλα αὐτά, ἢ μᾶλλον πρὶν ἀπ' ὅλα, ἂς πιστεύομε ἀδίστακτα σ' Αὐτὸν σὲ ὅσα λέει. Καὶ ἂς περιμένομε τὴν πρόνοιά

37. Ἐκκλ. 10, 4.
38. Ψαλμ. 1, 1.
39. Ἐφ. 6, 14.
40. Ἰω. 5, 13.
41. Ψαλμ. 33, 9.

Του κάθε μέρα, νὰ ἔρθει σ' ἐμᾶς. Καὶ ὅταν συμβεῖ νὰ ἔρθει, ἄς τὴ δεχτοῦμε μ' εὐχαρίστηση καὶ χαρὰ καὶ προθυμία, γιὰ νὰ μάθομε νὰ ἀποβλέπομε μόνο στὸ Θεό, ὁ ὁποῖος κυβερνᾶ τὰ πάντα σύμφωνα μὲ τοὺς θεϊκοὺς λόγους τῆς σοφίας. Καὶ ὅταν τὰ κάνομε ὅλα αὐτά, τότε δὲν εἴμαστε μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεό. 'Αφοῦ, εὐσέβεια εἶναι τελειότητα ποὺ δὲν ἔχει τέλος, ὅπως εἶπε ἕνας ἀπὸ τοὺς θεοφόρους καὶ τέλειους κατὰ τὸ πνεῦμα.

21. 'Εκεῖνος ποὺ χρησιμοποιεῖ ὀρθὰ τὴ ζωή του καὶ ἀφιερώνει ὅλο τὸν καιρό του στὴν ἔννοια καὶ τὴ μνήμη τοῦ θανάτου, κλέβοντας σοφὰ μὲ τὴν ἀπασχόληση αὐτὴ τὸ νοῦ του ἀπὸ τὰ πάθη, αὐτὸς καὶ τὶς δαιμονικὲς προσβολὲς ποὺ συμβαίνουν ὅλη τὴν ὥρα, εἶναι φυσικὸ νὰ τὶς βλέπει ὁπωσδήποτε μὲ περισσότερη ὀξυδέρκεια ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ ζεῖ χωρὶς μνήμη θανάτου. "Οποιος καθαρίζει τὴν καρδιά του μόνο γιὰ τὴ γνώση καὶ δὲν προσπαθεῖ καθόλου νὰ τὴ φυλάγει μὲ πένθιμη μελέτη, ἐνῶ καμιὰ φορὰ νομίζει ὅτι ἐξουσιάζει ὅλα τὰ ὀλέθρια πάθη μὲ τὶς ἱκανότητές του, δένεται ἀπὸ ἕνα, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει, τὸ χειρότερο ἀπὸ ὅλα, καὶ πέφτει κάποτε, γιατὶ δὲν ἔχει τὸ Θεὸ μαζί του, στὴν ὑπερηφάνεια. Αὐτὸς πρέπει νὰ ἔχει πολλὴ νήψη, γιὰ νὰ μὴ χάσει τὸ μυαλό του ἀπὸ ἔπαρση. Γιατὶ εἶναι φυσικό, ὅπως λέει καὶ ὁ Παῦλος[42], οἱ ψυχὲς ποὺ συλλέγουν γνώση ἀπὸ ἐδῶ κι ἀπὸ κεῖ, νὰ φουσκώνουν ἀπὸ ὑπεροψία ἀπέναντι τῶν κατωτέρων, ὅπως τοὺς νομίζουν· στὶς ψυχὲς αὐτὲς πιστεύω πὼς δὲν ὑπάρχει οὔτε σπίθα τῆς ἀγάπης, ἡ ὁποία οἰκοδομεῖ. Αὐτὸς ποὺ θυμᾶται κάθε βράδυ νὰ μελετᾶ τὸ θάνατο, βλέπει καλύτερα ἀπὸ τὸν ἄλλο τὶς ἐπιθέσεις τῶν δαιμόνων, γι' αὐτὸ τοὺς χτυπᾶ καὶ τοὺς διώχνει.

22. 'Η γλυκύτατη μνήμη τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ὁ 'Ιησοῦς, μαζὶ μὲ ὁρμὴ τῆς καρδιᾶς καὶ σωστικὴ πικρία, ἔχει τὴ δύναμη νὰ διαλύει ὅλες τὶς ἀπάτες τῶν λογισμῶν, τὰ νοήματα, τοὺς λόγους, τὶς φαντασίες, τὶς σκοτεινὲς εἰκόνες, καὶ μ' ἕνα λόγο, ὅλα τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα παρατάσσεται καὶ ἐνεργεῖ μὲ θρασύτητα ὁ πανώλεθρος διάβολος, ἀναζητώντας ψυχὲς νὰ τὶς καταπιεῖ. 'Ο 'Ιησοῦς, ὅταν προσκληθεῖ, ὅλα αὐτὰ τὰ κατακαίει μ' εὐκολία. Γιατὶ ἀπὸ κανέναν ἄλλο δὲν μπορεῖ νὰ προέλθει ἡ σωτηρία μας, παρὰ ἀπὸ τὸν 'Ιησοῦ Χριστό, ὅπως τὸ εἶπε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σωτήρας: «Χωρὶς ἐμένα, τίποτε δὲν μπορεῖτε νὰ κάνετε»[43].

23. Μὲ κάθε λοιπὸν προσοχή, κάθε ὥρα καὶ κάθε στιγμὴ ἄς φυλάξομε τὴν καρδιά μας[44] ἀπὸ λογισμοὺς ποὺ θαμπώνουν τὸν ψυχικὸ καθρέφτη, στὸν ὁποῖο εἰκονίζεται καὶ φανερώνεται φωτεινὸς ὁ 'Ιησοῦς Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ Πατέρα[45]. "Ας ζητήσομε ἀκατάπαυστα μέσα στὴν καρδιά μας τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν[46], τὸν κόκκο τοῦ σιναπιοῦ[47], τὸ μαργαριτάρι[48] καὶ τὸ προζύμι[49]· καὶ ὅλα τ' ἄλλα θὰ τὰ βροῦμε μέσα μας

42. Α' Κορ. 8, 1.
43. 'Ιω. 15, 5.
44. Παροιμ. 4, 23.
45. Α' Κορ. 1, 24.
46. Ματθ. 6, 33.
47. Λουκ. 13, 19.
48. Ματθ. 13, 45.
49. Ματθ. 13, 33.

μυστικά, ἂν βέβαια καθαρίσομε τὰ μάτια τοῦ νοῦ. Γι' αὐτὸ ὁ Κύριός μας 'Ιησοῦς Χριστὸς εἶπε: «'Η βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι μέσα σας»[50], καὶ μὲ αὐτὸ φανέρωσε ὅτι ἡ θεότητα μένει μέσα στὴν καρδιά.

24. 'Η νήψη κάνει ὁλοκάθαρη τὴ συνείδηση. "Οταν αὐτὴ καθαριστεῖ, λάμπει εὐθύς, σὰν ἕνα μεγάλο φῶς ποὺ ὡς τότε καλυπτόταν, καὶ διώχνει μεγάλο σκότος. 'Αφοῦ διωχθεῖ τὸ σκοτάδι, ἡ συνείδηση μὲ συνεχή, γνήσια νήψη δείχνει ἐκεῖνα ποὺ μᾶς διαφεύγουν. Καὶ μὲ τὴ νήψη τοῦ νοῦ διδάσκει τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἀόρατο πόλεμο καὶ τὴ λογικὴ μάχη καὶ πῶς πρέπει ὁ νοῦς νὰ ρίχνει λόγχες στὴ μονομαχία καὶ νὰ χτυπᾶ μὲ λογισμοὺς σὰν μὲ εὔστοχα ἀκόντια, ἀλλὰ νὰ μὴν χτυπιέται ὁ ἴδιος ἀπὸ ἀκόντια καθὼς θὰ κρύβεται κοντὰ στὸ Χριστό, ἐπιθυμώντας φῶς ἀντὶ βλαβερὸ σκοτάδι. Αὐτὸς ποὺ γεύθηκε αὐτὸ τὸ Φῶς, κατάλαβε τί λέω. 'Η γεύση αὐτοῦ τοῦ Φωτὸς κάνει τὴν ψυχὴ νὰ πεθαίνει μᾶλλον ἀπὸ τὴν πείνα, καὶ νὰ μὴ χορταίνει ποτέ, ἀλλὰ ὅσο τρώει, τόσο νὰ πεινᾶ. Αὐτὸ τὸ Φῶς ἕλκει τὸ νοῦ ὅπως ὁ ἥλιος τὰ μάτια. Εἶναι ἀνερμήνευτο· ἑρμηνεύεται ὄχι μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ τὴν πείρα ἐκείνου ποὺ τὸ ἔπαθε, ἢ πιὸ ἀληθινά, ποὺ πληγώθηκε ἀπὸ ἀγάπη γι' Αὐτό. "Ομως Αὐτὸ μὲ προστάζει νὰ σιωπήσω, ἂν καὶ ὁ νοῦς θέλει νὰ ἀπολαμβάνει τὰ λόγια: «Νὰ ἐπιδιώκετε τὴν εἰρήνη μὲ ὅλους καὶ τὸν ἁγιασμό, χωρὶς τὸν ὁποῖο κανεὶς δὲ θὰ δεῖ τὸν Κύριο[51], γιὰ ν' ἀποκτήσετε ἀγάπη καὶ ἁγνεία — γιατὶ αὐτὲς εἶναι ἡ εἰρήνη καὶ ὁ ἁγιασμός».

25. Πρέπει νὰ ὁπλίζομε τὸ θυμό μας μόνον ἐναντίον τῶν δαιμόνων, οἱ ὁποῖοι μᾶς πολεμοῦν μέσω τοῦ λογιστικοῦ καὶ ἔχουν θυμὸ ἐναντίον μας. "Ακουσε τώρα καὶ ἀκολούθησε τὸν τρόπο τοῦ πολέμου ποὺ γίνεται ὅλη τὴν ὥρα μέσα μας. Στὴ νήψη νὰ συνάπτεις τὴν προσευχή, γιατὶ ἡ νήψη καθαρίζει τὴν προσευχή, καὶ ἡ προσευχὴ τὴ νήψη. 'Η νήψη, παρατηρώντας ἀδιάλειπτα, ἀντιλαμβάνεται τοὺς λογισμοὺς ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ μποῦν. 'Εμποδίζει τὴν εἴσοδό τους καὶ καλεῖ σὲ βοήθεια τὸν Κύριο 'Ιησοῦ Χριστὸ γιὰ νὰ διώξει τοὺς πονηροὺς ἐχθρούς. 'Η προσευχὴ πάλι ἐμποδίζει καὶ ἀντιλέγει σ' αὐτούς, ἐνῶ ὁ 'Ιησοῦς ποὺ καλεῖται νὰ βοηθήσει, διώχνει τοὺς δαίμονες μαζὶ μὲ τὶς φαντασίες τους.

26. Νὰ φρουρεῖς τὸ νοῦ σου μὲ πάρα πολὺ μεγάλη ἀκρίβεια. "Οταν λοιπὸν ἀντιληφθεῖς κάποιο λογισμό, ἀντιμίλησε σ' αὐτόν, καὶ ἀμέσως κάλεσε γρήγορα τὸ Χριστὸ νὰ σὲ ὑπερασπιστεῖ. Καὶ ὁ γλυκὺς 'Ιησοῦς, ἐνῶ ἀκόμη θὰ μιλᾶς, θὰ σοῦ πεῖ: «'Εδῶ εἶμαι γιὰ νὰ σοῦ δώσω βοήθεια»[52]. 'Αφοῦ ὅλοι οἱ ἐχθροὶ μὲ τὴν προσευχὴ καθησυχάσουν, ἐσὺ πάλι πρόσεχε στὸ νοῦ σου. 'Ιδοὺ νέα κύματα, περισσότερα ἀπὸ τὰ πρῶτα, ἔρχονται ἀπανωτὰ καὶ πάνω τους κολυμπᾶ ἡ ψυχή. 'Αλλὰ νὰ πάλι ὁ 'Ιησοῦς· τὸν ξυπνᾶ ὁ μαθητὴς καὶ ὡς Θεὸς ἐπιτιμᾶ τοὺς πονηροὺς ἀνέμους[53]. "Οταν βρεῖς ἄνεση ἀπὸ τὸν

50. Λουκ. 17, 21.
51. 'Εβρ. 12, 14.
52. 'Ησ. 58, 9.
53. Ματθ. 8, 25-26.

πόλεμο κάποια ὥρα ἢ στιγμή, δόξασε Ἐκεῖνον ποὺ σὲ ἔσωσε καὶ ἔχε τὴ μνήμη τοῦ θανάτου.

27. Ἂς βαδίσομε τὸ δρόμο μας μὲ προσοχὴ τῆς καρδιᾶς καὶ μὲ αἴσθηση ψυχῆς. Γιατὶ ἂν καθημερινὰ συζεύονται ἡ προσοχὴ καὶ ἡ προσευχή, γίνονται παρόμοια μὲ τὸ πυρφόρο ἅρμα τοῦ προφήτη Ἠλία[54] καὶ ἀνεβάζουν ψηλὰ στὸν οὐρανὸ ἐκεῖνον ποὺ τὶς κατέχει. Καὶ τί λέω; Ἐκείνου ποὺ κατορθώνει τὴ νήψη ἢ ἐπιδιώκει νὰ τὴν κατορθώσει, ἡ μακάρια καρδιὰ γίνεται νοητὸς οὐρανὸς μὲ ἥλιο, σελήνη καὶ ἄστρα· γίνεται χῶρος τοῦ ἀχώρητου Θεοῦ σύμφωνα μὲ μυστικὴ θεωρία καὶ ἀνάβαση. Αὐτὸς λοιπόν, στὸν ὁποῖο ὑπάρχει ἔρωτας θείας ἀρετῆς, ἂς προσπαθεῖ πρόθυμα μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου, νὰ μετατρέπει τὰ λόγια σὲ ἔργα. Ἐμποδίζοντας μὲ κάποια βία τὴν πεντάδα τῶν αἰσθήσεών σου, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ ψυχὴ βλάπτεται, θὰ κάνεις ἐλαφρότερο ὁπωσδήποτε τὸν ἀγώνα καὶ τὸν πόλεμο τῆς καρδιᾶς. Ἀπόκλειε λοιπὸν μὲ κάποιες ἐπινοήσεις ὅλους αὐτοὺς ποὺ ἔρχονται ἀπ' ἔξω, καὶ πολέμα τοὺς λογισμούς, ποὺ γεννιοῦνται ἀπὸ αὐτοὺς ἐσωτερικά, μὲ θεῖες καὶ ἀσώματες μεθοδεύσεις. Μὲ τὸν κόπο τῶν ἀγρυπνιῶν δίωχνε τὶς ἡδονές. Ἔχε ἐγκράτεια στὰ φαγητὰ καὶ τὰ ποτά. Λέπτυνε τὸ σῶμα σου ἀρκετά, γιὰ νὰ κάνεις εὔκολο κι ἐλαφρὸ γιὰ σένα τὸν πόλεμο γύρω ἀπὸ τὴν καρδιά. Ἔτσι τὸν ἑαυτό σου εὐεργετεῖς, ὄχι ἄλλον. Καὶ νὰ πειθαρχεῖς τὴν ψυχή σου μὲ τὴ μελέτη τοῦ θανάτου. Μάζεψε τὸ διασκορπισμένο σου νοῦ μὲ τὴ μνήμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ νοῦς ξαστερώνει καλύτερα συνήθως τὶς νύχτες, μὲ τὶς λαμπρὲς θεωρίες τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων.

28. Ἂς μὴν ἀπορρίπτομε τοὺς κόπους τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων. Ὅπως ἀπὸ τὴ γῆ φυτρώνει σιτάρι, ἔτσι ἀπ' αὐτοὺς ἡ πνευματικὴ χαρὰ καὶ ἡ ἐμπειρία τῶν καλῶν. Μήτε νὰ ξεγελᾶμε τὴ συνείδηση, ὅταν μᾶς ὑποδεικνύει τὰ σωτήρια ποὺ πρέπει νὰ κάνομε, κι ὅταν μᾶς λέει ἀδιάκοπα τί πρέπει καὶ τί χρωστοῦμε, καὶ μάλιστα ὅταν συμβεῖ νὰ καθαρίζεται μὲ ἐνεργὸ καὶ ἔμπρακτη καὶ λεπτὴ νήψη τοῦ νοῦ. Γιατὶ τότε συνηθίζει νὰ λέει τὶς διορατικὲς κρίσεις της κατάλληλες καὶ ἀναμφισβήτητες, λόγῳ τῆς καθαρότητάς της. Γι' αὐτό, μὴ θέλομε νὰ τὴν ξεγελάσομε σχετικὰ μ' αὐτά, γιατὶ ἀναγγέλλει μέσα μας τὸ βίο ποὺ ἀρέσει στὸ Θεό. Μὲ τὸν ἀπότομο πάλι ἔλεγχο ποὺ κάνει στὴν ψυχή, τῆς ὁποίας ἡ κρίση καμιὰ φορὰ ἀλλοιώνεται ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες, τὴν ὁδηγεῖ νὰ ἐπανορθώσει τὸ σφάλμα της, καὶ συμβουλεύει τὴν καρδιὰ ποὺ ἔφταιξε νὰ μετανοεῖ, ὑποδεικνύοντας τὴ θεραπεία μὲ εὐχάριστη ὑπαγόρευση.

29. Ὁ καπνὸς ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὰ ξύλα, πειράζει τὰ μάτια, ἀλλὰ ἔπειτα δείχνει σ' αὐτὰ φῶς καὶ εὐχαριστεῖ ἐκείνους ποὺ ἐνοχλοῦσε πρωτύτερα. Καὶ ἡ ἀκατάπαυστη προσοχὴ προκαλεῖ κόπωση· ὅταν ὅμως φτάσει ὁ Ἰησοῦς, ποὺ τὸν καλοῦμε μὲ τὴν προσευχή, φωτίζει τὴν καρδιά. Γιατὶ ἡ μνήμη

54. Δ' Βασ. 2, 11.

τοῦ Ἰησοῦ χορηγεῖ, μαζὶ μὲ τὴν ἔλλαμψη, καὶ τὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅλα τὰ καλά.

30. Ὁ ἐχθρός μας συνηθίζει νὰ πιέζει τὸ νοῦ μας σὰν μὲ μοχλό, θέλοντας νὰ τρῶμε χῶμα κι ἐμεῖς μαζί του[55]. Ἐπιθυμεῖ, ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ νὰ βαδίζει μὲ τὴν κοιλιά. Γι' αὐτὸ λέει ὁ Θεός: «Θὰ βάλω ἔχθρα ἀνάμεσα σὲ σένα καὶ σ' αὐτόν»[56]. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο πρέπει ἐμεῖς πάντοτε νὰ ἀναπνέομε τὸ Θεό, γιὰ νὰ μένομε ἔτσι ἄτρωτοι ἀπὸ τὰ πυρωμένα βέλη τοῦ διαβόλου κάθε μέρα. Γιατὶ λέει ἡ Γραφή: «Θὰ τὸν σκεπάσω, ἐπειδὴ γνώρισε τὸ ὄνομά Μου»[57], καί: «Ἡ σωτηρία εἶναι κοντὰ σ' ἐκείνους ποὺ Τὸν φοβοῦνται»[58].

31. Ὁ μακάριος Ἀπόστολος Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς[59], ὁ ὁποῖος μιλοῦσε μὲ τὸ φωτισμὸ τοῦ Χριστοῦ[60], ἔχοντας μεγάλη πείρα τοῦ ἀόρατου καὶ νοητοῦ ἐσωτερικοῦ πολέμου, ἔγραφε πρὸς τοὺς Ἐφεσίους: «Δὲν ἔχομε νὰ παλαίψομε μὲ ὄντα ἀπὸ αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ μὲ τὶς δαιμονικὲς ἀρχὲς καὶ ἐξουσίες, μὲ τοὺς σκοτεινοὺς κοσμοκράτορες αὐτοῦ τοῦ αἰώνα, μὲ τὰ πονηρὰ πνεύματα ποὺ βρίσκονται ἀνάμεσα στὴ γῆ καὶ στὸν οὐρανό»[61]. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος λέει: «Νὰ εἶστε νηφάλιοι καὶ ἄγρυπνοι, γιατὶ ὁ ἀντίδικός σας, ὁ διάβολος, περιφέρεται σὰν τὸ λιοντάρι ποὺ βρυχιέται, ζητώντας κάποιον νὰ καταβροχθίσει. Ἀντισταθεῖτε σ' αὐτόν, στερεωμένοι στὴν πίστη»[62]. Καὶ ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, κάνοντας λόγο γιὰ τὶς διάφορες προαιρέσεις ἐκείνων ποὺ ἀκοῦνε τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου, λέει: «Ἔπειτα ἔρχεται ὁ διάβολος καὶ παίρνει τὸ λόγο ἀπὸ τὴν καρδιὰ —τὸν κλέβει δηλαδὴ μὲ τὴν κακὴ λησμοσύνη—, γιὰ νὰ μὴν πιστέψουν καὶ σωθοῦν»[63]. Καὶ πάλι, ὁ Ἀπόστολος λέει: «Ἐσωτερικὰ συμφωνῶ καὶ χαίρομαι μὲ ὅσα λέει ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ. Διαπιστώνω ὅμως ὅτι ὑπάρχει ἕνας ἄλλος νόμος ποὺ ἀντιστρατεύεται στὸ νόμο ποὺ θέλει ὁ νοῦς μου, καὶ μὲ αἰχμαλωτίζει»[64]. Αὐτὰ τὰ εἶπαν γιὰ νὰ μᾶς διδάξουν καὶ νὰ μᾶς μάθουν ἐκεῖνο ποὺ μᾶς διαφεύγει.

32. Εἶναι κάπως φυσικὸ ἡ γνώση νὰ φυσιώνεται[65], νομίζοντας ὅτι εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ πολλούς, ἂν τῆς λείψει ἡ αὐτομεμψία καὶ ἡ ταπείνωση. Ὅσοι λοιπὸν γνωρίζομε τὴν ἀδυναμία μας, ἂς φρονοῦμε αὐτὸ ποὺ ἀκοῦμε ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο: «Ἀδελφοί, ἐγὼ δὲ θεωρῶ τὸν ἑαυτό μου ὅτι ἔφτασε στὸ τέρμα. Γιὰ ἕνα πράγμα φροντίζω· ξεχνῶ τὸ δρόμο ποὺ διέτρεξα καὶ προχωρῶ σ' αὐτὸν ποὺ βρίσκεται μπροστά μου. Ἀγωνίζομαι νὰ τερματίσω, προσβλέποντας στὸ βραβεῖο τῆς οὐράνιας προσκλήσεως τοῦ Χριστοῦ»[66]. Καὶ πάλι: «Ἐγὼ ἔτσι τρέχω, ξέροντας τί ζητῶ· ἔτσι πυγμαχῶ, ὄχι σὰν νὰ δέρνω τὸν ἀέρα. Ἀλλὰ ταλαιπωρῶ τὸ σῶμα μου καὶ τὸ μεταχειρίζομαι σὰν δοῦλο, ἀπὸ φόβο μήπως, ἐνῶ θὰ ἔχω κηρύξει σὲ ἄλλους, ἐγὼ ὁ ἴδιος κριθῶ ἀκατάλ-

55. Γεν. 3, 14.
56. Γεν. 3, 15.
57. Ψαλμ. 90, 14.
58. Ψαλμ. 84, 10.
59. Πράξ. 9, 15.
60. Β' Κορ. 2, 17.
61. Ἐφ. 6, 12.
62. Α' Πέτρ. 5, 8-9.
63. Λουκ. 8, 12.
64. Ρωμ. 7, 22-23.
65. Α' Κορ. 8, 1.
66. Φιλιπ. 3, 13-14.

ληλος»[67]. Εἶδες ταπείνωση καὶ ταυτόχρονα ἀγώνα γιὰ τὴν ἀρετή; Βλέπεις ποιὰ εἶναι ἡ ταπείνωση τοῦ ἁγίου Παύλου, τοῦ τόσο μεγάλου καὶ σπουδαίου; «Ὁ Χριστός, λέει, ἦρθε στὸν κόσμο γιὰ νὰ σώσει ἁμαρτωλούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρῶτος εἶμαι ἐγώ»[68]. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ταπεινωνόμαστε, ἀφοῦ ἔχομε φύση εὐτελή. Τί εἶναι πιὸ εὐτελὲς ἀπὸ τὴ λάσπη; Καὶ πρέπει νὰ θυμόμαστε τὸ Θεό, ἀφοῦ γι' αὐτὸ πλαστήκαμε. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀσκοῦμε καὶ τὴν ἐγκράτεια, γιὰ νὰ τρέχομε ἐλαφροὶ πρὸς τὸν Κύριό μας.

33. Εἶναι ἀδύνατο, ἐκεῖνος ποὺ παρέδωσε τὸν ἑαυτό του στοὺς πονηροὺς λογισμούς, νὰ εἶναι καθαρὸς ἐξωτερικὰ ἀπὸ ἁμαρτίες. Καὶ δὲν εἶναι δυνατό, ἂν δὲν ξεριζώνονται ἀπὸ τὴν καρδιὰ οἱ πονηροὶ λογισμοί, νὰ μὴν προχωροῦν σὲ πονηρὰ ἔργα. Τὸ νὰ βλέπει κανεὶς μὲ διάθεση μοιχείας ὀφείλεται στὸ ὅτι τὰ ἐσωτερικὰ μάτια μοίχευσαν καὶ σκοτίσθηκαν. Καὶ τὸ νὰ θέλει νὰ ἀκούει αἰσχρότητες, ἔχει ὡς αἰτία τὸ ὅτι τὰ ψυχικὰ αὐτιὰ ἀκοῦνε τοὺς μέσα μας αἰσχροὺς δαίμονες ὅ,τι μᾶς ψιθυρίζουν. Ὀφείλομε λοιπὸν μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου νὰ καθαρίζομε τοὺς ἑαυτούς μας μέσα καὶ ἔξω, νὰ προσέχει ὁ καθένας μας τὶς αἰσθήσεις του καὶ νὰ τὶς καθαρίζει κάθε μέρα ἀπὸ ἐμπαθεῖς καὶ ἐφάμαρτες ἐνέργειες. Καὶ ὅπως πρῶτα, μέσα στὴν ἄγνοιά μας, ὅταν ἤμαστε στὸν κόσμο ἀκολουθώντας τοὺς μάταιους διαλογισμούς μας, μὲ ὅλο τὸ νοῦ μας καὶ τὶς αἰσθήσεις μας δουλέψαμε στὴν ἀπάτη τῆς ἁμαρτίας, ἔτσι πάλι πρέπει, ἀφοῦ ἤρθαμε στὸν κατὰ Θεὸν βίο, μὲ ὅλο τὸ νοῦ καὶ τὶς αἰσθήσεις μας νὰ δουλεύομε στὸν ζωντανὸ καὶ ἀληθινὸ Θεό[69], στὴν δικαιοσύνη καὶ στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

34. Πρῶτα εἶναι ἡ προσβολὴ τοῦ πονηροῦ λογισμοῦ, ἔπειτα ὁ συνδυασμός, ἔπειτα ἡ συγκατάθεση, ἔπειτα ἡ αἰχμαλωσία, κατόπιν τὸ πάθος ποὺ γίνεται μόνιμο μὲ τὴ συνήθεια καὶ τὴ συνέχεια. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἧττα μας στὴν ἐναντίον μας πάλη. Ἔτσι ἐξάλλου διδάσκεται καὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες.

35. Καὶ προσβολὴ εἶναι, ὅπως λένε, ἁπλὸς λογισμός, ἢ ἡ εἰκόνα κάποιου καινούργιου τυχὸν πράγματος ποὺ γεννήθηκε στὴν καρδιὰ καὶ ἐμφανίζεται στὸ νοῦ. Συνδυασμὸς εἶναι τὸ νὰ συνομιλήσει κανεὶς μ' αὐτὸ ποὺ φάνηκε, μὲ πάθος ἢ χωρὶς πάθος. Συγκατάθεση εἶναι ἡ ἐνήδονη συγκατάνευση τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτό. Αἰχμαλωσία εἶναι ἡ βίαιη καὶ ἀθέλητη ἀπαγωγὴ τῆς καρδιᾶς, ἢ ἡ ἐπίμονη συναναστροφὴ μὲ αὐτὸ ποὺ τυχὸν φάνηκε, πράγμα ποὺ ἀφανίζει τὴν ἄριστη κατάστασή μας. Πάθος κυρίως λένε ἐκεῖνο ποὺ φωλιάζει πολὺν καιρὸ μέσα στὴν ψυχὴ ἐμπαθῶς. Ἀπὸ ὅλα αὐτά, τὸ πρῶτο εἶναι ἀναμάρτητο· τὸ δεύτερο, ὄχι πάντα· τὸ τρίτο, ἀνάλογα μὲ τὴν κατάσταση τοῦ ἀγωνιζομένου. Ἡ πάλη τέλος, προξενεῖ ἢ τὰ στεφάνια, ἢ τὶς τιμωρίες.

36. Ἡ αἰχμαλωσία διαφορετικὰ κρίνεται ἂν γίνει τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς ἢ ἄλλη ὥρα. Τὸ πάθος, χωρὶς ἀμφιβολία, εἶναι ὑπόχρεο ἢ σὲ ἀνάλογη μετάνοια, ἢ στὴ μέλλουσα κόλαση. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἀντιστέκεται ἢ ἀν-

67. Α' Κορ. 9, 26-27. 68. Α' Τιμ. 1, 15. 69. Α' Θεσ. 1, 9.

τιμετωπίζει μὲ ἀπάθεια τὸ πρῶτο, δηλαδὴ τὴν προσβολή, μὲ τὸ ἕνα ἔκοψε ὅλα τὰ αἰσχρά. Αὐτὴ εἶναι ἡ μάχη τῶν πονηρῶν δαιμόνων πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, μοναχοὺς καὶ μή, καὶ ἡ ἧττα καὶ ἡ νίκη, ὅπως εἴπαμε. Καὶ ἀνάλογα μὲ τὴ νίκη θὰ δοθοῦν τὰ στεφάνια καὶ οἱ ποινὲς γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔφταιξαν καὶ δὲν μετανόησαν. Ἂς ἀγωνιστοῦμε λοιπὸν νοητὰ ἐναντίον τους γιὰ νὰ μὴν κάνομε ἐφάρματα αἰσθητὰ ἔργα τὰ πονηρὰ διανοήματα τῶν δαιμόνων, καὶ κόβοντας τὴν ἁμαρτία ἀπὸ τὴν καρδιά μας θὰ βροῦμε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μέσα μας[70]. Καὶ θὰ φυλάξομε διαρκὴ τὴν καθαρότητα τῆς καρδιᾶς καὶ τὴν κατάνυξη ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν ἄριστη αὐτὴ ἐργασία.

37. Πολλοὶ μοναχοὶ δὲ γνωρίζουν τὴν περιπλάνηση τοῦ νοῦ ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τοὺς δαίμονες. Ἀσχολοῦνται μὲ τὴν πρακτικὴ καὶ δὲν φροντίζουν γιὰ τὸ νοῦ, ἐπειδὴ εἶναι ἁπλοὶ καὶ ἀμάθητοι· διαπλέουν τὴ ζωή τους, νομίζω, χωρὶς νὰ γεύονται τὴν καθαρότητα τῆς καρδιᾶς καὶ ἀγνοώντας ὁλότελα τὸ σκοτάδι τῶν ἐσωτερικῶν παθῶν. Ὅσοι λοιπὸν δὲ γνωρίζουν αὐτὴ τὴν πάλη ποὺ λέει ὁ Παῦλος[71], οὔτε ἔχουν ἴσως σταθεροποιηθεῖ μὲ τὴν πείρα στὸ καλό, θεωροῦν ὡς πτώσεις μόνο τὶς ἔμπρακτες ἁμαρτίες, χωρὶς νὰ λογαριάζουν τὶς νίκες καὶ ἧττες τῶν λογισμῶν, τὶς ὁποῖες ἐξάλλου οὔτε τὰ μάτια μποροῦν νὰ δοῦν, γιατὶ εἶναι ἀπόρρητες καὶ μόνον ὁ ἀγωνοθέτης Θεὸς καὶ ἡ συνείδηση τοῦ ἀγωνιζομένου τὶς γνωρίζουν. Γι' αὐτοὺς νομίζω ὅτι ἔχει λεχθεῖ τὸ γραφικὸ ἐκεῖνο: «Καὶ εἶπαν εἰρήνη, μὰ δὲν ἦταν εἰρήνη»[72]. Ὅταν ἔτσι συμβαίνει στοὺς ἀδελφοὺς ἀπὸ τὴν ἁπλότητά τους, πρέπει νὰ προσεύχεται κανεὶς γι' αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς διδάσκει ὅσο μποροῦν νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὶς κακὲς πράξεις. Γιὰ ἐκείνους ὅμως ποὺ ἔχουν θεϊκὴ ἐπιθυμία νὰ καθαρίζουν τὴν ὅραση τῆς ψυχῆς, ὑπάρχει ἄλλη πράξη Χριστοῦ καὶ ἄλλο μυστήριο.

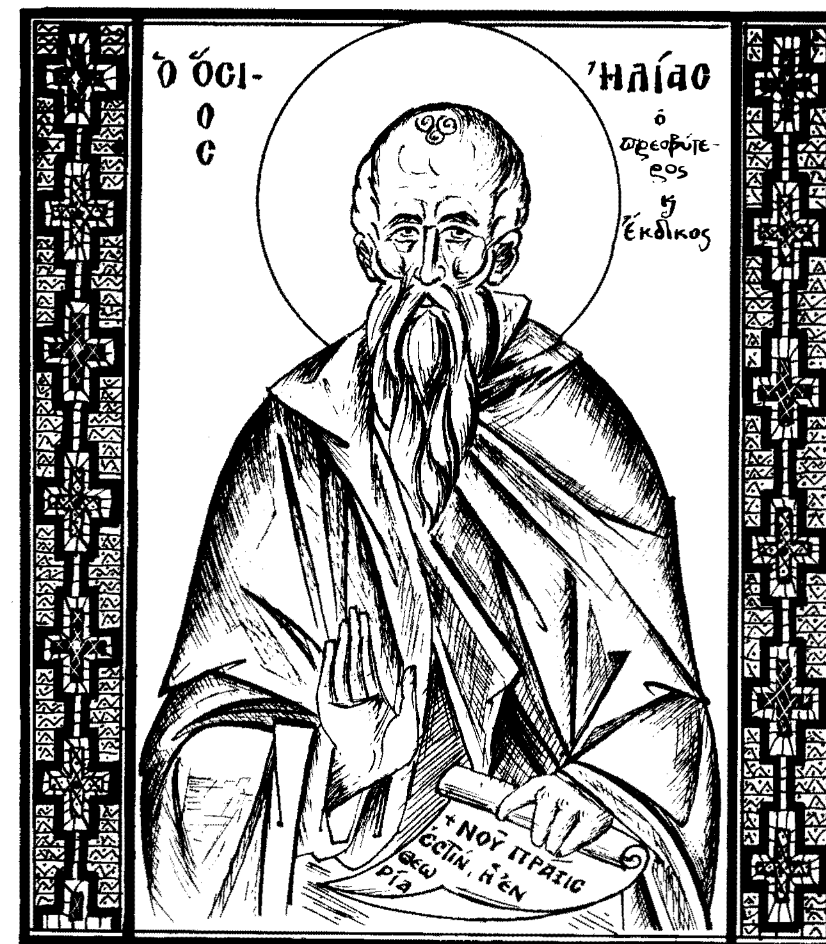
38. Ἡ ζωηρὴ μνήμη τοῦ θανάτου περιέχει πραγματικὰ πολλὲς ἀρετές. Γεννᾶ τὸ πένθος, προτρέπει σὲ ἐγκράτεια ἀπὸ ὅλα, ὑπενθυμίζει τὴ γέεννα, εἶναι μητέρα τῆς προσευχῆς καὶ τῶν δακρύων, φρουρεῖ τὴν καρδιά, παύει τὴν ἐμπαθὴ προσκόλληση στὴ σάρκα ἀφοῦ εἶναι ἀπὸ πηλό, ἀναβλύζει τὴν ὀξύτητα τοῦ νοῦ μαζὶ μὲ διάκριση. Παιδιὰ αὐτῶν εἶναι ὁ διπλὸς φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κάθαρση τῆς καρδιᾶς ἀπὸ ἐμπαθεῖς λογισμούς. Περιέχει πολλὲς δεσποτικὲς ἐντολές. Σ' αὐτὴν παρατηρεῖται ὁ πάρα πολὺ δύσκολος ἀγώνας κάθε στιγμῆς γιὰ τὸν ὁποῖο φροντίζουν οἱ περισσότεροι ἀθλητὲς τοῦ Χριστοῦ.

39. Ἕνα ἀπροσδόκητο συμβὰν ἢ μιὰ συμφορά, βλάπτει ὄχι λίγο τὴν προσοχὴ τῆς διάνοιας. Βγάζοντας τὸ νοῦ ἀπὸ τὴν τάση του πρὸς τὰ καλύτερα καὶ τὴν ἐνάρετη καὶ καλὴ κατάστασή του, τὸν ἐκτρέπει σὲ ἐφάμαρτες φιλονεικίες καὶ λογομαχίες. Αἰτία αὐτῆς τῆς καταστροφῆς μας εἶναι ὁπωσδήποτε, ὅτι βρισκόμαστε ἀπροετοίμαστοι γιὰ τὶς θλίψεις ποὺ παραχωροῦνται ἀπὸ τὸ Θεό.

70. Λουκ. 17, 21. 71. Ἐφ. 6, 12. 72. Ἰεζ. 13, 10.

40. Οὔτε θὰ μᾶς βλάψει, οὔτε θὰ μᾶς λυπήσει κανένα ἀπὸ τὰ καθημερινὰ λυπηρὰ ποὺ μᾶς συμβαίνουν, ὅταν μιὰ φορὰ καταλάβομε καὶ κάνομε παντοτινὴ μελέτη μας ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀπαραίτητα. Γι' αὐτὸ λέει ὁ θεῖος 'Απόστολος Παῦλος: «Χαίρομαι μὲ τὶς ἀσθένειες, τὶς ὕβρεις, τὶς δυσχέρειες»[73], καί: «"Ολοι ὅσοι θέλουν νὰ ζοῦν μ' εὐσέβεια στὸ ὄνομα τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ, θὰ ἀντιμετωπίσουν διωγμούς»[74]. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. 'Αμήν.

73. Β' Κορ. 12, 10. 74. Β' Τιμ. 3, 12.

ΟΣΙΟΣ ΗΛΙΑΣ Ο ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΚΑΙ ΕΚΔΙΚΟΣ

Σύντομη βιογραφία

Ὁ 'Ηλίας, ὁ θεῖος αὐτὸς πατέρας, ὁ ἐπονομαζόμενος "Εκδικος, μᾶς εἶναι ἄγνωστο ἂν εἶναι ὁ 'Ηλίας ὁ Κρήτης, ὁ σχολιαστὴς τῶν θεολογικῶν λόγων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, ἢ κάποιος ἄλλος. 'Αλλά, ὅπως ὁ τεχνίτης κρίνεται ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἂν κρίνομε κι αὐτὸν ἀπὸ τὰ παρόντα κεφάλαιά του,

ἦταν ἄνθρωπος ποὺ ἔφτασε ὅσο λίγοι στὸ ἄκρο τῆς σοφίας, καὶ τῆς κοσμικῆς καὶ πολὺ περισσότερο τῆς δικῆς μας, ποὺ εἶναι ἀνώτερη. Γιατὶ ἕνας ἄνθρωπος μὲ κρίση μπορεῖ εὔκολα ν' ἀντιληφθεῖ ἀπὸ αὐτὰ τὴ δύναμη τῶν λόγων του καὶ τὴ δόξα τῆς ἀρετῆς ποὺ ἀπέκτησε.

Αὐτὰ τὰ κεφάλαια ἐξετάσαμε κι ἐμεῖς καὶ θαυμάσαμε τὸν ἄφθονο καρπὸ τῆς ἠθικῆς καὶ γνωστικῆς διδασκαλίας ποὺ περιέχουν, ἀλλὰ καὶ ἀπολαύσαμε, σὰν κάποιο φύλλωμα ποὺ δίνει σκέπη στὸν καρπὸ κι ἀποτελεῖ θέαμα ὑπέροχο, τὴ χάρη τῶν μεταφορῶν καὶ τῶν ὡραίων λέξεων, μὲ τὴν ὁποία τὰ στόλισε ἄριστα ὁ συγγραφέας τους. Αὐτὰ προσφέρομε φιλόφρονα στοὺς φιλαναγνῶστες καὶ τοὺς παρακαλοῦμε μὲ ἀγάπη νὰ μποῦν στὸ ἀνθισμένο καὶ μυρωμένο αὐτὸ λιβάδι, τὸ σκεπασμένο ἀπὸ πολλὲς καὶ ψηλὲς ἀναδενδράδες πνευματικῶν λόγων καὶ κατάρρυτο ἀπὸ καθαρότατα νερὰ θείας σοφίας, καὶ νὰ καθίσουν στὴ σκιά του. Ἔτσι δὲ θὰ εὐχαριστηθοῦν μονάχα τὰ ρόδια τῆς πρακτικῆς ἀσκήσεως, ἀλλὰ θὰ ἀπολαύσουν πλουσιοπάροχα καὶ τὰ ἀκρόδρυα τῆς θεωρίας —γιὰ νὰ ἐκφραστῶ σύμφωνα μὲ τὸ Ἆσμα (Ἆ. Ἆσμ. 4, 13).

Εἰσαγωγικὰ σχόλια

Μέχρι τὸν περασμένο αἰώνα ἐταυτίζετο ὁ μητροπολίτης Κρήτης Ἠλίας, τιτουλάριος τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ὡς Ἔκδικος, μὲ τὸν πρεσβύτερο Ἠλία τὸν ὑμνογράφο καὶ συγγραφέα τοῦ Ἀνθολογίου τῶν 109 κεφαλαίων, ποὺ συγκροτοῦν τὸ «Γνωμικὸν φιλοσόφων σπουδαίων». Ἡ ταύτιση ὀφείλετο ὄχι μονάχα στὴν ὁμωνυμία, ἀλλὰ καὶ στὴ χρονικὴ γειτνίαση· ὁ πρῶτος ἔζησε τὸν 12ο καὶ ὁ δεύτερος τὸν 11ο αἰώνα, ὅπως τοὺς θέλει ἡ μέχρι τώρα ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

Ἀπὸ τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ φραστικὴ δομὴ τῶν κεφαλαίων προκύπτει, ὅτι πρόκειται περὶ ἁγιωτάτου ἀνδρός, μετόχου βαθειᾶς ἑλληνικῆς παιδείας, ἀλλὰ καὶ ἐντριβεστάτου μελετητοῦ τῶν θείων Γραφῶν. Πέρα ἀπὸ τὶς κοινὲς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἐμπειρίες, ὁ ὁσιώτατος πρεσβύτερος Ἠλίας, παραθέτει τὴ φιλοσοφικὴ σκέψη του, διαποτισμένη μὲ τὴν παραδοσιακὴ πνευματικότητα καὶ τὴν ὀρθόδοξη θεολογία, τὴν ὁποία ἐνδύει μὲ συλλογιστικὲς διατυπώσεις καὶ μὲ ὡραῖα ἀλληγορικὰ σχήματα. Ἔτσι ὁ λόγος του ἀποβαίνει δυσνόητος, ἀλλ' ὄχι ἀκατάληπτος, στρυφνὸς ἀλλὰ καὶ μεστὸς ἀπὸ χάρη Θεοῦ.

Ὁ τίτλος τοῦ Ἀνθολογίου εἶναι βαρυσήμαντος καὶ δὲν πρέπει νὰ μᾶς παρασύρει, ὅτι εἶναι πράγματι Ἀνθολόγιον Γνωμικὸν φιλοσόφων σπουδαίων. Φαίνεται μᾶλλον, ὅτι ὁ ἁγιώτατος συγγραφέας θέλησε νὰ ἀποκρύψει τὸν ἑαυτό του, ἀφοῦ μάλιστα ἐξαίρει τόσο πολὺ τὴν ταπείνωση, σὰν τὴ μοναδικὴ ἀρετὴ ποὺ ἀρκεῖ γιὰ τὴ σωτηρία. Ἄλλωστε ἡ ἑνότης τῶν νοημάτων, ἡ ἀκρίβεια στὶς ἐμπειρικὲς διατυπώσεις του, ἡ τάξη στὴν ἱεραρχία τῶν παθῶν καὶ τῶν ἀρετῶν, τὸ ὕφος τὸ ἀποίκιλο, ἡ ἀρρενωπή του σκέψη, ἡ ἐκλεκτικότης στὴν ἐπιλογὴ τῶν λέξεων, ἡ ἐπαγωγὴ τοῦ λόγου του, ὅλα αὐτὰ προϋποθέτουν ἕνα μόνο φιλόσοφο νοῦ, μία καρδιὰ ἁγιασμένη, μία ψυχὴ ἀπαθῆ καὶ μία ἑνότητα ἐμπειριῶν.

Ὅλα τὰ κεφάλαια εἶναι μεστὰ ἀπὸ χάρη Θεοῦ καὶ ἐπεξεργασμένα ἀπὸ ἕνα πολὺ ἐκλεπτυσμένο μὲ μιὰ ὑψηλὴ παιδεία νοῦ, ποὺ φανερὰ ἐλλάμπεται ἀπὸ τὶς ἀστραπὲς τοῦ ἐνεργοῦντος στὴ βαθειὰ καρδιά του Ἁγίου Πνεύματος.

Τὰ θέματά του εἶναι κλασσικὰ στοὺς Νηπτικοὺς φωστῆρες τῆς Ἐκκλησίας, προορισμένα νὰ καθοδηγήσουν, νὰ διδάξουν, νὰ φωτίσουν τοὺς μοναχοὺς καὶ ὅλους τοὺς χριστιανούς. Θέματα γιὰ τὰ ψεκτὰ πάθη, τὶς θεῖες ἀρετές, τοὺς πολέμους ἀπὸ τὸν διάβολο καὶ τὸν κόσμο, ἀνάλυση τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς, τῶν ἰδιοτήτων της, τῆς ἐλευθερίας της, προβλήματα προαιρέσεως καὶ βουλήσεως, ἡ ἐνέργεια τῆς θείας χάρης στὴν ψυχή, ἡ τρεπτότης καὶ ἡ ἀτρεψία τοῦ ἀγωνιζομένου μοναχοῦ, ἀποχρώσεις τοῦ καλοῦ καὶ τῶν κακιῶν, ἀσκητισμὸς ὡς ἀναγκαία πρακτική, προβλήματα πνευματικῶν θεωριῶν, γνωρίσματα γνησιότητος τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς καὶ θεωμένων ψυχῶν καὶ σωμάτων. Καὶ ὅλα αὐτὰ σὲ μιὰ γλώσσα ἀριστοκρατική, σὲ μιὰ φράση ποὺ θυμίζει ἀριστουργήματα λογοτεχνίας καὶ μὲ μιὰ ἐμβάθυνση φιλοσοφικὴ ἑνὸς καθαροῦ νοῦ, ποὺ ἐνεργεῖται ἀπὸ θεῖες προσωπικὲς καὶ πολύπτυχες ἐμπειρίες, μορφοποιημένες σὲ ἀλληγορικὲς καὶ μεταφορικὲς διατυπώσεις.

Στὴν ἐποχὴ ποὺ ἔζησε καὶ ἁγίασε τὴν ὑπόστασή του, ὑπῆρχε πλούσια ἀσκητικὴ καὶ νηπτικὴ γραμματεία, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀσφαλῶς ἄντλησε πολλὰ στοιχεῖα ὁ πρεσβύτερος ὅσιος Ἠλίας. Ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἐβεβαίωσαν ἁπλῶς τὴ γνησιότητα τῆς προσωπικῆς του πείρας, ποὺ ἐνσωματώθηκε στὴ μακραίωνα πνευματικὴ παράδοση, διατηρουμένης τῆς ψηλαφητῆς στὰ κεφάλαιά του ἰδιοτυπίας, ποὺ ἐγγίζει τὰ ὅρια τῆς πρωτοτυπίας. «Γεύσασθε καὶ ἴδετε» πνευματικότητα καὶ κάλλος.

Γνωμικὸ ἀνθολόγιο σπουδαίων φιλοσόφων

Πηγὴ ποὺ ἀναβλύζει δροσιᾶς ἠθικῆς λόγια
μπορεῖς νὰ βρεῖς δῶ μέσα, ἂν γνήσια ἀναζητήσεις.

Κάθε Χριστιανὸς ποὺ πιστεύει σωστὰ στὸ Θεό, ὀφείλει νὰ μὴν εἶναι ἀμέριμνος, ἀλλὰ πάντοτε νὰ προσδοκᾶ καὶ νὰ περιμένει πειρασμό, γιὰ νὰ μὴν παραξενεύεται, οὔτε νὰ ταράζεται ὅταν ἔρθει, ἀλλὰ νὰ ὑπομένει εὐχαρίστως τὸ βάρος τῆς θλίψεως καὶ νὰ ἐννοεῖ τί λέει, ψάλλοντας μαζὶ μὲ τὸν Προφήτη: «Ὑπόβαλέ με, Κύριε, σὲ δοκιμασίες καὶ πειρασμούς»[1]. Δὲν εἶπε ὁ προφήτης ὅτι «ἡ παιδαγωγία σου μὲ κατέβαλε», ἀλλὰ ὅτι «μὲ ἀνόρθωσε τελείως»[2].

2. Ἀρχὴ τῶν καλῶν εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καὶ τέλος ὁ πόθος Του.

3. Ἀρχὴ κάθε καλοῦ εἶναι ὁ ἔμπρακτος λόγος καὶ ἡ ἔλλογη πράξη. Γι' αὐτὸ οὔτε ἡ πράξη χωρὶς λόγο εἶναι καλή, οὔτε λόγος χωρὶς πράξη.

4. Πράξη τοῦ σώματος εἶναι ἡ νηστεία καὶ ἡ ἀγρυπνία. Τοῦ στόματος, ἡ ψαλμωδία, ἡ προσευχὴ καὶ ἡ σιωπή, ἡ πολυτιμότερη ἀπὸ τὸ λόγο. Πράξη τῶν χεριῶν εἶναι ὅσα αὐτὰ κάνουν χωρὶς γογγυσμό· τῶν ποδιῶν, ἐκεῖνο ποὺ διανύουν μὲ τὴν πρώτη παρακίνηση.

5. Ἀπ' ὅλα αὐτὰ προηγεῖται ἡ εὐσπλαχνία καὶ ἡ ἀλήθεια. Αὐτὲς γεννοῦν τὴν ταπείνωση καὶ τὴ διάκριση πού, κατὰ τοὺς Πατέρες, προέρχεται ἀπὸ αὐτήν. Χωρὶς διάκριση, οὔτε ὁ λόγος, οὔτε ἡ πράξη πετυχαίνουν τὸ σκοπό τους. Ἡ μὲν πράξη ποὺ περιφρονεῖ τὸ ζυγὸ τοῦ λόγου, περιπλανιέται ἐδῶ κι ἐκεῖ γύρω ἀπὸ ἀνώφελα πράγματα σὰν δαμάλι. Ὁ δὲ λόγος ποὺ ἀπορρίπτει τὰ σεμνὰ ἐνδύματα τῆς πρακτικῆς, δὲν εἶναι εὐπρεπής, καὶ ἂν ἀκόμη παίρνει αὐτὸ τὸ σχῆμα.

6. Ἡ ἀνδρεία ψυχή, σὰν γυναίκα ποὺ κρατεῖ ἀναμμένα δύο λυχνάρια, τὸ πρακτικὸ καὶ τὸ θεωρητικό, σὲ ὅλη της τὴ ζωή, πράττει ὅσα ὀφείλει. Τὰ ἀντίθετα πράττει ἐκείνη ποὺ ἔχει παραδοθεῖ στὶς ἡδονές.

7. Δὲν ἀρκεῖ στὴν ψυχή, γιὰ νὰ ἀπαλλαγεῖ τελείως ἀπὸ τὴν κακία, ἡ ἑκούσια κακοπάθεια, ἂν δὲν ἀντέχει ὅταν πυρώνεται ἀπὸ τὴν ἀκούσια. Γιατὶ ἂν ἡ ψυχή, σὰν κάποιο ξίφος, δὲν κατεργαστεῖ περνώντας διαδοχικὰ ἀπὸ φωτιὰ καὶ νερό[3], δηλαδὴ ἀπὸ ἑκούσιους καὶ ἀκούσιους πόνους, δὲν μπορεῖ νὰ διατηρηθεῖ ἄθραυστη στὰ χτυπήματα ἐκείνων ποὺ τῆς συμβαίνουν.

8. Ὅπως οἱ καθολικότερες αἰτίες τῶν ἑκουσίων πειρασμῶν εἶναι τρεῖς, ἡ ὑγεία, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δόξα, ἔτσι εἶναι τρεῖς καὶ τῶν ἀκουσίων, οἱ ζημίες,

1. Ψαλμ. 25, 2. 2. Ψαλμ. 17, 36. 3. Ψαλμ. 65, 12.

οἱ κατηγορίες, οἱ ἀσθένειες. Αὐτὰ σὲ ἄλλους προξενοῦν κατάρτιση, ἐνῶ σὲ ἄλλους καταστροφή.

9. Μὲ τὴν ψυχὴ συνδέεται ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ λύπη, ἐνῶ μὲ τὸ σῶμα, ἡ ἡδονὴ καὶ ὁ πόνος. Αἰτία τοῦ πόνου εἶναι ἡ ἡδονή, γιατὶ θέλοντας νὰ ἀποφύγομε τὴν ἐπίπονη αἴσθηση τῆς ὀδύνης, καταφεύγομε στὴν ἡδονή. Αἰτία τῆς λύπης εἶναι ἡ ἐπιθυμία.

10. Ὁ ἐνάρετος ἔχει τὸ καλὸ ἐνδιάθετο, ἐνῶ ὁ κενόδοξος τὸ ἔχει ἐπίπλαστο. Τὸ κακὸ ἀγγίζει τὸν ἀγωνιστὴ ἐπιφανειακά, ἐνῶ ὁ φιλήδονος τὸ ἔχει σὲ βάθος.

11. Πράξη τῆς ψυχῆς εἶναι ἐγκράτεια ποὺ ἐνεργεῖται μὲ ἁπλότητα, καὶ ἁπλότητα μὲ ἐγκράτεια.

12. Πράξη τοῦ νοῦ εἶναι προσευχὴ ἑνωμένη μὲ θεωρία καὶ θεωρία ἑνωμένη μὲ προσευχή.

13. Ἐκεῖνος ποὺ μισεῖ τὸ κακό, πέφτει σ' αὐτὸ λίγες φορὲς καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώκει. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ εἶναι προσηλωμένος στὶς αἰτίες τοῦ κακοῦ, πέφτει σ' αὐτὸ πολλὲς φορὲς καὶ κατὰ διάθεση.

14. Ὅσοι δὲ μετανοοῦν μὲ τὴν πρόθεσή τους, αὐτοὶ καὶ ἁμαρτάνουν συνεχῶς. Ὅσοι ἁμαρτάνουν χωρὶς νὰ θέλουν, αὐτῶν ἡ μετάνοια εἶναι συνειδητὴ καὶ ἡ αἰτία της (ἡ ἁμαρτία) ὄχι συχνή.

15. Ἡ αἴσθηση καὶ ἡ συνείδηση ἂς συνοδεύουν τὸν προφορικὸ λόγο, γιὰ νὰ βρίσκεται ἀνάμεσά τους ὁ εἰρηνικὸς καὶ θεῖος λόγος χωρὶς νὰ ντρέπεται ἀπὸ τὴν αὐθάδεια ἢ τὴν ὑπερβολὴ τῶν λεγομένων.

16. Ἐκεῖνος ποὺ δὲ βλάπτει μὲ τὰ ἔργα τὴν ψυχή του, δὲ σημαίνει ὅτι τὴ φύλαξε ἀμόλυντη καὶ ἀπὸ τὰ λόγια. Οὔτε πάλι ἐκεῖνος ποὺ τὴ φύλαξε ἀπὸ λόγια, δὲν τὴ μόλυνε καὶ μὲ ἀκάθαρτους λογισμούς. Γιατὶ ἡ ἁμαρτία γίνεται μὲ τρεῖς τρόπους.

17. Δὲ θὰ μπορέσεις νὰ δεῖς τὸ πρόσωπο τῆς ἀρετῆς ἐφόσον κοιτάζεις μ' εὐχαρίστηση τὸ πρόσωπο τῆς κακίας. Τότε θὰ σοῦ φανεῖ μισητὸ τὸ πρόσωπο τῆς κακίας, ὅταν ἀποξενώσεις τὴ γεύση ἀπὸ ἐπιθυμητὲς ἀπολαύσεις καὶ τὴν ὅραση ἀπὸ ἐπιθυμητὲς μορφές.

18. Οἱ δαίμονες πολεμοῦν τὴν ψυχὴ μὲ τοὺς λογισμοὺς πρῶτα, κι ὄχι μὲ τὰ πράγματα· τὰ πράγματα τὴν πολεμοῦν μόνα τους. Αἰτία τοῦ πολέμου τῶν πραγμάτων εἶναι ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ ὅραση, ἐνῶ τῶν λογισμῶν, ἡ συνήθεια καὶ οἱ δαίμονες.

19. Τὸ πεδίο ὅπου ἁμαρτάνει ἡ ψυχὴ εἶναι τριπλό: τὰ ἔργα, τὰ λόγια καὶ οἱ λογισμοί. Τὸ καλὸ τῆς ἀναμαρτησίας εἶναι ἑξαπλό: πρέπει νὰ διατηροῦμε ἀναμάρτητες τὶς πέντε αἰσθήσεις καὶ τὸν προφορικὸ λόγο. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἁμαρτάνει σ' αὐτά, εἶναι τέλειος ἄνθρωπος καὶ ἔχει τὴ δύναμη νὰ χαλιναγωγήσει[4] καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς ψυχῆς.

4. Ἰακ. 3, 2.

20. Τὸ ἄλογο μέρος τῆς ψυχῆς δέχεται ἑξαπλῆ διαίρεση: στὶς πέντε αἰσθήσεις καὶ στὸν προφορικὸ λόγο. Ὁ τελευταῖος, ὅταν εἶναι ἀπαθής, δὲν παύει νὰ εἶναι τέτοιος-στὸν ἄνθρωπο ποὺ ὑπόκειται σὲ πάθη· ὅταν ὅμως εἶναι ἐμπαθής, κάνει ἔκδηλη τὴν κακία τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ.

21. Οὔτε τὸ σῶμα μπορεῖ νὰ καθαρθεῖ χωρὶς νηστεία καὶ ἀγρυπνία, οὔτε ἡ ψυχὴ χωρὶς εὐσπλαχνία καὶ ἀλήθεια· ἀλλὰ οὔτε κι ὁ νοῦς χωρὶς ὁμιλία καὶ θεωρία Θεοῦ. Αὐτὰ τὰ ζεύγη ἐδῶ εἶναι πάρα πολὺ σημαντικά.

22. Ὅταν ἡ ψυχὴ περιστοιχίζεται μ' αὐτὲς τὶς ἀρετές, κάνει ἀπὸ παντοῦ ἀπρόσβλητο στοὺς πειρασμοὺς τὸ φρούριό της, ποὺ εἶναι ἡ ὑπομονή. Γιατὶ λέει ἡ Γραφή: «Μὲ τὴν ὑπομονή σας κερδίσετε τὶς ψυχές σας»[5]. Διαφορετικά, σὰν πόλη χωρὶς τείχη, καὶ ἀπὸ κρότους μακρινοὺς ἀκόμη σείεται μὲ τοὺς μοχλοὺς τῆς δειλίας.

23. Ὅσοι εἶναι φρόνιμοι στὰ λόγια, δὲν εἶναι ἀπαραίτητα καὶ στοὺς λογισμούς· οὔτε ὅσοι εἶναι φρόνιμοι στοὺς λογισμούς, εἶναι φρόνιμοι καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴ αἴσθηση. Γιατὶ ἂν καὶ εἶναι ὅλοι φόρου ὑποτελεῖς στὴν αἴσθηση, δὲν πληρώνουν ὡστόσο ὅλοι τὸν ἴδιο φόρο· οἱ περισσότεροι, ἀπὸ ἀφέλεια, δὲ γνωρίζουν νὰ τῆς ἀποδίδουν τὴν τιμὴ ποὺ αὐτὴ ἀπαιτεῖ.

24. Ἡ φρόνηση εἶναι ἑνιαία στὴ φύση της, ὡστόσο κομματιάζεται σὲ διάφορα κομμάτια, γιατὶ σὲ ἄλλον δίνεται μεγαλύτερο τμῆμα της καὶ σὲ ἄλλον μικρότερο. Αὐτὸ γίνεται ἕως ὅτου αὐξηθεῖ ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ καί, συμβαδίζοντας μὲ τὶς γενικὲς ἀρετές, ὁλοκληρώσει τὸ καλὸ ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὴν κάθε μιά τους. Γιατὶ οἱ περισσότεροι, ἀνάλογα μὲ τὴν ἔλλειψη τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, ἔχουν καὶ τὴ φρόνηση.

25. Γιὰ ὅσα εἶναι κατὰ φύση, λίγοι θὰ βρεθοῦν φρόνιμοι, ἐνῶ στὰ παρὰ φύση, πολλοί. Γιατί, ἀπὸ δέος πρὸς τὰ παρὰ φύση, ἄδειασαν ὅλη τὴ φυσικὴ φρόνησή τους καὶ ἔχουν γιὰ τὰ κατὰ φύση λίγη φρόνηση. Τὴν περισσότερη τὴ διαθέτουν στὰ περιττὰ καὶ ὄχι ἐκ φύσεως ἀξιέπαινα.

26. Ἐστιάτορες στὴν εὔλογη σιωπὴ εἶναι ὁ καιρὸς μαζὶ μὲ τὸ μέτρο. Τὸ λαμπρὸ συμπόσιο εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ὁπότε ὁ πατέρας τοῦ ψεύδους διάβολος ἔρχεται στὴν ψυχὴ ποὺ ἔχει ἀποδημήσει ἀπὸ τὰ ὑλικά, καὶ δὲν βρίσκει τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἐπιζητεῖ.

27. Ἀληθινὸς ἐλεήμων εἶναι ὄχι ἐκεῖνος ποὺ δίνει θεληματικὰ τὰ περιττά, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ ἀφήνει ἀκόμη καὶ τὰ ἀναγκαῖα σ' αὐτοὺς ποὺ τοῦ τὰ ἁρπάζουν.

28. Ἄλλοι, μὲ τὸν ὑλικὸ πλοῦτο ἀποκτοῦν τὸν ἄυλο πλοῦτο μέσω τῆς ἐλεημοσύνης. Ἄλλοι ἀπορρίπτουν τὸν ὑλικὸ πλοῦτο μὲ τὸν ἄυλο, ἐπειδὴ κατάλαβαν ὅτι ὁ ἄυλος εἶναι ποὺ δὲν χάνεται.

29. Ὅλοι ἐπιθυμοῦν νὰ πλουτοῦν στὰ ἀγαθά. Λυπᾶται ὅμως ἐκεῖνος πού, ἐνῶ πλούτισε στὰ θεῖα, δὲν τοῦ παραχωρήθηκε νὰ χαρεῖ περισσότερο τὸν πλοῦτο αὐτό.

5. Λουκ. 21, 19.

30. Ἡ ψυχὴ φαίνεται ὑγιὴς ἐξωτερικά, ἀλλὰ ἡ ἀρρώστια της συνήθως κρύβεται στὸ βάθος τῆς αἰσθήσεως. Ἂν τώρα πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ βγεῖ ἔξω ἡ ἀρρώστια μὲ τὴν ἐπανάληψη τῶν ἐλέγχων, καὶ νὰ μπεῖ μέσα ἡ ὑγεία μὲ τὸν ἀνακαινισμὸ τοῦ νοῦ, εἶναι ἀνόητος ἐκεῖνος ποὺ ἀποκρούει τοὺς ἐλέγχους καὶ δὲν ντρέπεται νὰ εἶναι ξαπλωμένος πάντοτε στὸ νοσοκομεῖο τῆς ἀναισθησίας.

31. Μὴ θυμώσεις ἐναντίον ἐκείνου ποὺ σὲ χειρούργησε χωρὶς νὰ θέλεις μὲ τοὺς ἐλέγχους του· κοίταξε τὴν ἀηδία ποὺ ἔβγαλε ἀπὸ μέσα σου, ἐλεεινολόγησε τὸν ἑαυτό σου καὶ μακάρισε ἐκεῖνον ποὺ σοῦ ἔγινε πρόξενος αὐτῆς τῆς ὠφέλειας κατὰ θεία οἰκονομία.

32. Μὴ γιὰ κάποιο κακὸ ἀπελπιστεῖς μὲ τὴν ἀρρώστια σου, σὺ ποὺ ἐπιμελεῖσαι τὴν ὑγεία τῆς ψυχῆς σου· ἀλλὰ μὲ τὰ πιὸ δραστικὰ φάρμακα τῆς φιλοπονίας, φεύγα μακριὰ ἀπ' αὐτήν.

33. Μὴν ἀποφύγεις ἐκεῖνον ποὺ σοῦ δίνει καίριο πλῆγμα μὲ τὸν ἔλεγχό του· πλησίασέ τον, καὶ θὰ σοῦ δείξει πόσο καλὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ καθαρίζει τὴν αἴσθησή σου. Καὶ θὰ φᾶς τὸ γλυκὸ προσφάγι τῆς ὑγείας, ἀφοῦ πρῶτα καταναλώσεις τὴν πικρία ποὺ ἀπέρριπτες.

34. Ὅσο αἰσθάνεσαι τοὺς πόνους, τόσο περισσότερο νὰ δέχεσαι ἐκεῖνον ποὺ μὲ τοὺς ἐλέγχους του σοῦ τοὺς ὑποδεικνύει. Σοῦ γίνεται αἴτιος τέλειας καθάρσεως, χωρὶς τὴν ὁποία ὁ νοῦς δὲν μπορεῖ νὰ μπεῖ στὸν καθαρὸ χῶρο τῆς προσευχῆς.

35. Ὅταν ἐλέγχεται κανείς, ἢ πρέπει νὰ σωπαίνει ἢ νὰ ἀπολογεῖται μὲ ἠπιότητα στὸν κατήγορό του. Ὄχι γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὰ δικά του ὁ ἐλεγχόμενος, ἀλλὰ γιὰ νὰ διορθώσει ἴσως τὸ σφάλμα ἐκείνου ποὺ τὸν ἐλέγχει χωρὶς νὰ ξέρει.

36. Ὅποιος λυπηθεῖ ἀπὸ τὸν δίκαιο ἔλεγχο κάποιου καί, πρὶν προσκληθεῖ ἀπὸ αὐτόν, ζητήσει συγχώρηση, δὲν χάνει τίποτε ἀπ' ὅσα τοῦ ἀνήκουν. Ἐκεῖνος ποὺ ζήτησε συγχώρηση μετὰ τὴν πρόσκληση, ἔχασε τὸ μισὸ καρπό. Ἐκεῖνος πάλι ποὺ ἡ λύπη ἀπὸ τὸν ἔλεγχο ποτὲ δὲν τὸν ὁδηγεῖ στὸ νὰ ἐγκαταλείψει τοὺς ἄλλους καὶ νὰ ἀπομονωθεῖ στὸν ἑαυτό του, κέρδισε ὅλη τὴν προκαταβολή, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ σὲ κάθε τὶ ρίχνει τὸ σφάλμα πάνω του, παίρνει καὶ μισθό.

37. Οὔτε ὁ ὑπερήφανος ἔχει ἐπίγνωση τῶν ἐλαττωμάτων του, οὔτε ὁ ταπεινὸς τῶν ἀρετῶν του. Τὸν πρῶτο τὸν καλύπτει κακὴ ἀνοησία, ἐνῶ τὸν ἄλλο θεάρεστη ἄγνοια.

38. Ὁ ὑπερήφανος δὲ θέλει νὰ μετριέται στὰ καλὰ μὲ τοὺς ἴσους του. Σὲ σύγκριση ὅμως μὲ ὅσους τὸν ξεπερνοῦν στὰ ἐλαττώματα, θεωρεῖ τὸ δικό του ὑποφερτό.

39. Ὁ ψόγος κάνει τὴν ψυχὴ στερεή, ἐνῶ ὁ ἔπαινος τὴν κάνει χαλαρὴ καὶ ὀκνηρὴ στὰ καλά.

40. Βάση τοῦ πλούτου εἶναι τὸ χρυσάφι, ἐνῶ τῆς ἀρετῆς, ἡ ταπείνωση. ˝Οπως λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει χρυσάφι εἶναι φτωχός, καὶ ἂς μὴ φαίνεται ἐξωτερικά, ἔτσι καὶ χωρὶς ταπείνωση, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἐνάρετος ἐκεῖνος ποὺ ἀγωνίζεται.

41. Χωρὶς χρυσό, ὁ ἔμπορος δὲν εἶναι ἔμπορος, καὶ ἂς εἶναι πολὺ ἐπιτήδειος γιὰ τὸ ἐμπόριο. ˝Ετσι καὶ χωρὶς ταπεινοφροσύνη δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκτήσει ὁ ἀσκητὴς τὰ καλὰ τῆς ἀρετῆς, ἀκόμη καὶ ἂν ἔχει πάρα πολὺ μεγάλη πεποίθηση στὴ φρόνησή του.

42. Ἐκεῖνος ποὺ ἀνεβαίνει στὴν ταπεινοφροσύνη, χαμηλώνει τὴν ἰδέα ποὺ ἔχει γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ τὴ μεγαλώνει ὅποιος δὲν ἔχει ταπεινοφροσύνη. Αὐτός, οὔτε νὰ παραβάλλεται μὲ τοὺς τελευταίους δὲν καταδέχεται, καὶ γι' αὐτὸ λυπᾶται ὅταν δὲν τοῦ δίνουν τὴν πρωτοκαθεδρία.

43. Εἶναι καλό, ὁ ἀγωνιστὴς νὰ ἔχει μικρότερη ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτό του ἀπ' ὅσο ἀναλογεῖ στὴν πνευματικὴ ἐργασία του, νὰ πράττει ὅμως ἀνώτερα ἀπὸ τὴ δειλία του. ˝Ετσι καὶ στοὺς ἀνθρώπους θὰ εἶναι σεβάσμιος, καὶ μπροστὰ στὸ Θεὸ θὰ εἶναι ἐργάτης ποὺ δὲν θὰ ντρέπεται γιὰ τὸ ἔργο του.

44. ˝Οποιος φοβᾶται μὴ βρεθεῖ χώρια ἀπὸ ἐκείνους ποὺ παρακάθονται στὴν αἴθουσα τοῦ γάμου[6], πρέπει ἢ ὅλες τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ νὰ κατορθώνει, ἢ νὰ ἐπιμελεῖται μία ἀπ' αὐτές, τὴν ταπεινοφροσύνη.

45. Ἀνάμειξε μὲ τὴν ἁπλότητα τὴν ἐγκράτεια καὶ ζέψε μαζὶ μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη τὴν ἀλήθεια· τότε θὰ γίνεις ὁμοτράπεζος τῆς δικαιοσύνης, στὸ τραπέζι τῆς ὁποίας ἀγαπᾶ νὰ παρακάθεται κάθε ἄλλη ἀρετή.

46. Ἡ ἀλήθεια χωρὶς τὴν ταπεινοφροσύνη εἶναι τυφλή. Γι' αὐτὸ καὶ μεταχειρίζεται τὴν ἀντιλογία σὰν χειραγωγό της, γιὰ νὰ στηριχθεῖ πάνω της ὅταν ἀγωνίζεται γιὰ κάτι· δὲ βρίσκει ὅμως ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ὀχυρωθεῖ στὴν μνησικακία.

47. Τὸ ἀγαθὸ ἦθος μαρτυρεῖ τὴν ὡραιότητα τῆς ἀρετῆς, ἐνῶ ἡ σταθερότητα τῶν μελῶν, τὴν εἰρηνικὴ ψυχή.

48. Πρῶτο καλὸ εἶναι τὸ νὰ μὴ σφάλλει κανεὶς πουθενά· δεύτερο, τὸ νὰ μὴν κρύβει ἀπὸ ντροπὴ τὸ σφάλμα του, οὔτε πάλι νὰ καυχιέται γι' αὐτό, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ταπεινώνεται καὶ ὅταν τὸν κατηγοροῦν νὰ κατηγορεῖ καὶ αὐτὸς τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ δέχεται μὲ προθυμία τὸ ἐπιτίμιο. ˝Αν δὲ γίνεται αὐτό, ὅποια προσφορὰ στὸ Θεὸ εἶναι ἀνίσχυρη.

49. Κοντὰ στὴ θεληματικὴ κακοπάθεια, πρέπει νὰ δέχεται κανεὶς εὐχαρίστως καὶ τὴν ἀθέλητη, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς δαίμονες, ἀπὸ ζημίες καὶ ἀπὸ ἀσθένειες. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τὰ δέχεται αὐτὰ μὲ εὐχαρίστηση, ἀλλὰ τὰ ἀπωθεῖ μὲ δυσαρέσκεια, εἶναι ὅμοιος μ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν θέλει νὰ τρώει τὸ ψωμί του μὲ ἁλάτι, ἀλλὰ μόνο μὲ μέλι. Αὐτὸς δὲν ἔχει διαρκῶς σύντροφο τὴν ἡδονή, ἔχει ὅμως πάντα γείτονα τὸν κόρο.

6. Ματθ. 22, 10.

50. Ἐνῶ εἶναι κύριος, παρουσιάζεται μὲ ἐμφάνιση δούλου ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔνθεα λόγια πλύνει τὸ σχισμένο ροῦχο τοῦ πλησίον, ἢ τὸ ράβει μὲ τὴ μετάδοση τῶν δικῶν του καλῶν. ˝Οποιος ὅμως τὸ κάνει αὐτό, ἂς προσέχει μὴ τυχὸν δὲν τὸ κάνει ὡς δοῦλος, καὶ χάσει ἀπὸ κενοδοξία καὶ τὸ μισθὸ καὶ τὸ ἀξίωμα ποὺ ἔχει.

51. Ἡ πίστη εἶναι ποὺ δίνει ὑπόσταση σ' ὅσα ἐλπίζομε[7], ὅπως καὶ ἡ φρόνηση στὴν ψυχὴ καὶ ἡ ταπείνωση στὴν ἀρετή. Καὶ εἶναι παράδοξο, πῶς τὰ αὐτοτελὴ —ὅπως εἶναι τὰ ἐλπιζόμενα ἀγαθά, ἡ ψυχὴ καὶ ἡ ἀρετή— εἶναι ἀτελὴ χωρὶς τὶς ἰδιότητες ποὺ τὰ χαρακτηρίζουν —ὅπως εἶναι ἡ πίστη, ἡ φρόνηση καὶ ἡ ταπείνωση.

52. «Ὁ Κύριος θὰ προφυλάξει, λέει ὁ Ψαλμῳδός, τὴν εἴσοδό σου καὶ τὴν ἔξοδό σου»[8], δηλαδὴ τὴν εἴσοδο τῶν φαγητῶν καὶ τὴν ἔξοδο τῶν λόγων μὲ τὴν ἐγκράτεια. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἐγκράτεια εἰσόδου καὶ ἐξόδου στὰ φαγητὰ καὶ στὰ λόγια, ἀποφεύγει τὴν ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν καὶ καταπραΰνει τὸν παράλογο θυμό. Αὐτὰ πρέπει περισσότερο ἀπ' ὅλα νὰ φροντίζει ὁ ἀγωνιζόμενος καὶ νὰ τὰ ἐπιδιώκει μὲ κάθε τρόπο. Γιατὶ μὲ αὐτὰ δυναμώνει ἡ πρακτικὴ ἄσκηση καὶ στερεώνεται ἡ θεωρητικὴ ἐπίδοση.

53. Μερικοὶ ἔχουν πολλὴ ἐπιμέλεια γιὰ τὴν εἴσοδο τῶν φαγητῶν, γιὰ τὴν ἔξοδο ὅμως τῶν λόγων δείχνουν ἀμέλεια. Αὐτοὶ δὲν γνωρίζουν νὰ διώχνουν τὸ θυμὸ ἀπὸ τὴν καρδιά τους, οὔτε τὴν ἐπιθυμία ἀπὸ τὴν σάρκα τους, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστή[9], μὲ τὰ ὁποῖα κτίζεται ἡ καθαρὴ καρδιὰ ἀπὸ τὸ καινοποιὸ Πνεῦμα.

54. Ἡ λιτότητα τῶν φαγητῶν βρίσκεται στὴν κατώτερη ποιότητα τῆς τροφῆς, ἐνῶ τὸ ἀκατηγόρητο τῶν λόγων βρίσκεται στὴν καλύτερη ποιότητα τῆς σιωπῆς.

55. Καθάρισε στὴν πυρὰ τῆς ἀσιτίας τοὺς νεφρούς σου —τὴν ἕδρα τοῦ ἐπιθυμητικοῦ—, καὶ δοκίμασε τὴν καρδιά σου —τὴν ἕδρα τοῦ θυμικοῦ— μὲ τὴν ἐγκράτεια τῶν λόγων. Καὶ θὰ ἔχεις ὑπηρέτες στὰ καλὰ καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸ καὶ τὸ θυμικὸ μέρος τῆς ψυχῆς.

56. Ἡ σαρκικὴ ἡδονὴ ἐξασθενίζει σὲ ὅσους ἀσκοῦνται, ὅταν παρακμάσει τὸ σῶμα. Παραμένει ὅμως ἡ ἡδονὴ τοῦ φάρυγγα σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν κατάφερε νὰ τὴν τιμωρήσει δίκαια. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπιδιώξεις νὰ ἀποβάλεις τὴν ντροπὴ τοῦ ἀποτελέσματος —τῆς ἡδονῆς— μὲ τὴν ἀποβολὴ τοῦ αἰτίου —τῶν ἡδονικῶν φαγητῶν—, γιὰ νὰ μὴ βρεθεῖς ἐκεῖ χωρὶς τὴν ἀρετὴ τῆς ἐγκράτειας καὶ ντυθεῖς μὲ τὴν ντροπή.

57. Εἶναι ἀνάγκη ὁ ἀσκητὴς νὰ γνωρίζει πότε καὶ μὲ ποιὰ φαγητὰ πρέπει νὰ τρέφει τὸ σῶμα σὰν ἐχθρό, καὶ πότε νὰ τὸ στηρίζει σὰν φίλο, καὶ πότε νὰ τὸ παρηγορεῖ σὰν ἀσθενή. Γιὰ νὰ μὴν κάνει λάθος καὶ δώσει στὸν φίλο ἐκεῖνα ποὺ ἁρμόζουν σὲ ἐχθρό, καὶ στὸν ἐχθρὸ ἐκεῖνα ποὺ ἁρμόζουν σὲ φίλο,

7. Ἑβρ. 11, 1. 8. Ψαλμ. 120, 8. 9. Ἐκκλ. 11, 10.

καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἁρμόζουν σὲ ἐχθρὸ τὰ δώσει στὸν ἀσθενή, καὶ ἐπειδὴ τοὺς ἔχει σκανδαλίσει ὅλους, τὸν πολεμήσουν σὲ καιρὸ πειρασμοῦ.

58. Ὅταν ἐκεῖνος ποὺ τρώει, προτιμᾶ τὴν τροφὴ παρὰ τὴν τρυφή, τότε ἔρχεται ἡ χάρη τῶν δακρύων καὶ ἀρχίζει νὰ τὸν γλυκαίνει καὶ νὰ τὸν κάνει νὰ ξεχνᾶ κάθε ἄλλη γλυκύτητα· γιατὶ τὴν ἔχει καταπιεῖ ἡ ἀσύγκριτη γλυκύτητα τῶν δακρύων.

59. Σ' ἐκεῖνον ποὺ ἐπιδιώκει τὴν ἄνεση, στερεύουν τὰ δάκρυα. Ἀναβλύζουν σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀγάπησε τὸ στενὸ δρόμο[10].

60. Δὲν εἶναι χωρὶς λύπη οὔτε ὁ ἁμαρτωλός, οὔτε ὁ δίκαιος. Ὁ πρῶτος γιατὶ δὲν ἐγκατέλειψε ὁλότελα τὸ κακό. Ὁ δεύτερος γιατὶ δὲν ἄγγιξε ἀκόμη τὴν τελειότητα.

61. Ἀπὸ τὶς ἀρετὲς ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς, οἱ σύμφωνες μὲ τὴ δύναμή μας εἶναι ἡ προσευχὴ καὶ ἡ σιωπή. Ἀπὸ αὐτὲς ποὺ δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τὴν κατασκευὴ τοῦ σώματος, εἶναι ἡ νηστεία καὶ ἡ ἀγρυπνία. Ὅποιο λοιπὸν ὁ ἀγωνιστὴς μπορεῖ εὐκολότερα νὰ κάνει, μ' ἐκεῖνο πρέπει νὰ καταπιάνεται.

62. Σπίτι τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ὑπομονή, ἐπειδὴ μέσα σ' αὐτὴν ζεῖ ἐξασφαλισμένη. Περιουσία της εἶναι ἡ ταπείνωση, γιατὶ τρέφεται ἀπὸ αὐτήν

63. Ἂν δὲν εἶσαι καρτερικὸς στοὺς κόπους, δὲν θὰ τιμηθεῖς μὲ ἐπαίνους. Κι ἂν πρὶν ἀπὸ τὴν ἡδονὴ προβλέπεις τὴν ὀδύνη, θὰ ἀποφύγεις τὴ λύπη της.

64. Μὴ δεσμευθεῖς στὸ μικρὸ ἐλάττωμα, καὶ δὲ θὰ γίνεις δοῦλος τοῦ μεγαλύτερου. Γιατὶ τὸ μεγαλύτερο κακὸ δὲ γίνεται πρὶν ἀπὸ τὸ μικρό.

65. Ἂν ἀποβλέπεις στὰ μεγαλύτερα, θὰ εἶσαι φοβερὸς στὰ μικρότερα. Θὰ γίνεις ὅμως εὐκαταφρόνητος στὰ μικρότερα, ἂν παραιτηθεῖς ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα.

66. Δὲν θὰ μπορέσεις νὰ φτάσεις τὶς μεγαλύτερες ἀρετές, ἂν δὲν φτάσεις στὴν κορυφὴ τῶν ἀρετῶν ποὺ εἶναι σύμφωνες μὲ τὴ δύναμή σου.

67. Σὲ ὅσους ἐπικρατεῖ ἡ εὐσπλαχνία καὶ ἡ ἀλήθεια, σ' αὐτοὺς ὑπάρχει καὶ κάθε ἄλλο θεάρεστο. Γιατὶ ἡ ἀλήθεια δὲν κρίνει κανένα χωρὶς εὐσπλαχνία, καὶ ἡ εὐσπλαχνία δὲν εὐσπλαχνίζεται κανένα χωρὶς ἀλήθεια.

68. Ὅταν μὲ τὴν ἁπλότητα ἀναμείξεις τὴν ἐγκράτεια, τότε θὰ ἐννοήσεις τὴν μέλλουσα μακαριότητα.

69. Δὲν θὰ δεῖς ὁπωσδήποτε τὰ πάθη ποὺ σὲ πολεμοῦν, ἂν δὲν ἀφήσεις πρωτύτερα ἀκαλλιέργητη τὴ γῆ ἀπὸ τὴν ὁποία τρέφονταν.

70. Ἄλλοι ἐνδιαφέρονται νὰ καθαρίσουν μόνο τὴν ὕλη τοῦ σώματος, ἄλλοι καὶ τῆς ψυχῆς. Γιατὶ ἄλλοι πῆραν δύναμη ἐναντίον μόνο τῆς ἔμπρακτης ἁμαρτίας, ἐνῶ ἄλλοι καὶ ἐναντίον τοῦ πάθους. Ἐναντίον ὅμως τῆς ἁμαρτωλῆς ἐπιθυμίας, πολὺ ἐλάχιστοι.

10. Ματθ. 7, 13.

71. Κακὴ ὕλη τοῦ σώματος εἶναι ἡ ἐμπάθεια. Τῆς ψυχῆς, ἡ ἡδυπάθεια. Τοῦ νοῦ ἡ προσπάθεια (ἡ ἐμπαθὴς κλίση σὲ κάτι). Γιὰ τὴν πρώτη εὐθύνεται ἡ ἀφή. Γιὰ τὴν δεύτερη, οἱ ὑπόλοιπες αἰσθήσεις. Καὶ γιὰ τὴν τελευταία, ἡ ἀντίθετη διάθεση.

72. Ὁ ἡδυπαθὴς εἶναι κοντὰ μὲ τὸν ἐμπαθή. Ὁ προσπαθὴς εἶναι κοντὰ μὲ τὸν ἡδυπαθή. Ὁ ἀπαθὴς εἶναι μακριὰ καὶ ἀπὸ τοὺς δύο.

73. Ἐμπαθὴς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει σφοδρότερη τὴν τάση τοῦ λογιστικοῦ γι' ἁμαρτία, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν ἁμαρτάνει ἐξωτερικά. Ἡδυπαθὴς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐνεργεῖ τὴν ἁμαρτία τοῦ λογισμοῦ, καὶ ἂς ὑποφέρει ἐσωτερικά. Προσπαθὴς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ εἶναι πιὸ κοντὰ στὴν ἐλευθερία μᾶλλον παρὰ στὴν δουλεία τῶν μέσων. Ἀπαθὴς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀγνοεῖ τὴ διαφορὰ ὅλων αὐτῶν.

74. Ἐξαλείφεται ἀπὸ τὴν ψυχὴ ἡ ἐμπάθεια μὲ νηστεία καὶ προσευχή, ἡ ἡδυπάθεια μὲ ἀγρυπνία καὶ σιωπή, καὶ ἡ προσπάθεια μὲ ἡσυχία καὶ προσοχή. Ἡ ἀπάθεια συνίσταται ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ.

75. Ἀπὸ τὰ χείλη τῆς ἀπάθειας στάζουν, σὰν ἀπὸ χηρήθρα μέλι, λόγια τῆς αἰώνιας ζωῆς[11]. Ποιὸς λοιπὸν θὰ ἀξιωθεῖ στὰ χείλη τῆς ἀπάθειας νὰ χολλήσει τὰ δικά του, καὶ νὰ ἀναπαυθεῖ ἀνάμεσα στοὺς μαστούς της[12] καὶ νὰ αἰσθανθεῖ τὴ γλυκιὰ μυρωδιὰ τῶν ἐνδυμάτων της[13]; Δηλαδὴ νὰ γλυκαθεῖ μὲ τοὺς νόμους τῶν ἀρετῶν ποὺ εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση κάθε ἀρώματος;

76. Γυμνοὶ ἀπὸ τὸ ἔνδυμα τῆς φιλαυτίας ἴσως εἶναι πολλοί, λίγοι ὅμως εἶναι γυμνοὶ ἀπὸ τὸ ἔνδυμα τῆς φιλοκοσμίας. Ἀπὸ τὸ ἔνδυμα τῆς κενοδοξίας, ποὺ λέγεται καὶ τελευταῖο, γυμνοὺς θὰ βρεῖς τοὺς ἀπαθεῖς.

77. Ἀπὸ τὸ ὁρατὸ σῶμα θὰ γυμνωθεῖ κάθε ψυχή. Ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας θὰ γυμνωθεῖ ἡ ψυχὴ ἐκείνη ποὺ ἔχει ἀπολαύσει λίγο τὰ εὐχάριστα τῆς ἐδῶ ζωῆς.

78. Νεκροὶ θὰ γίνουν ὅλοι ὅσοι ζοῦν. Γιὰ τὴν ἁμαρτία ὅμως θὰ νεκρωθοῦν[14] μόνον ἐκεῖνοι ποὺ τὴν μίσησαν μὲ ὅλη τὴν ψυχή τους.

79. Ποιὸς θὰ δεῖ τὸν ἑαυτό του πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο γυμνὸ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία; Καὶ ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ γνώρισε πρὶν ἀπὸ τὴ μέλλουσα γύμνωση τὸν ἑαυτό του καὶ ποιὰ εἶναι ἡ φύση του;

Μιὰ ψυχὴ ἀπὸ ἔρωτα θεϊκὸ λαβωμένη[15],
ξέρει ἡ προσευχὴ μὲ τὸ Θεὸ νὰ ἑνώνει.

80. Ἡ λογικὴ ψυχὴ βρίσκεται στὸ μεταίχμιο τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ νοεροῦ φωτός. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ πρώτου ἐργάζεται τὰ σωματικά, ἐνῶ μὲ τοῦ δευτέρου, τὰ ἔργα τοῦ πνεύματος. Ἀλλὰ ἐπειδὴ σκοτείνιασε μέσα της τὸ νο-

11. Ἆσμα 4, 11.
12. Ἆσμα 1, 13.
13. Ἆσμα 4, 10-11.
14. Ρωμ. 6, 11.
15. Ἆσμα 2, 5.

ερὸ φῶς καὶ ἐπικράτησε τὸ αἰσθητὸ ἐξαιτίας τῆς ἀπὸ τὴν πτώση συνήθειας, ἂν δὲν ἑνωθεῖ τελείως μὲ τὸ νοερὸ στὴν προσευχή, δὲν μπορεῖ ν' ἀτενίζει ὁλοκληρωτικὰ στὰ θεῖα. Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ βρίσκεται στὸ μεταίχμιο σκότους καὶ φωτός, νὰ ζεῖ σὲ σχέση μὲ τὸ σκότος καὶ κατὰ φαντασίαν μὲ τὸ φῶς.

81. Μέσα ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη τῆς προσευχῆς, νοῦς γεμάτος πάθη δὲν μπορεῖ νὰ μπεῖ, πρὶν ἐγκαταλείψει τὴ μέριμνα ποὺ προκαλεῖ ἡ σχέση μὲ τὰ αἰσθητά· ἀλλὰ θὰ ὑποφέρει παντοτινὰ τριγυρίζοντας στὰ πρόθυρά της.

82. Ἂς παραμένει μαζὶ μὲ τὸ νοῦ ἡ προσευχὴ ὅπως στὸν ἥλιο ἡ ἀκτίδα. Χωρὶς τὴν προσευχή, οἱ μέριμνες γιὰ τὰ αἰσθητὰ πετοῦν γύρω ἀπὸ τὸ νοῦ σὰν ἄνυδρα σύννεφα καὶ τὸν ἐμποδίζουν νὰ δείξει τὴ λαμπρότητά του.

83. Ἡ δυνατὴ προσευχὴ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ δέχεται θεληματικὰ τὴν πείνα τῆς τροφῆς. Ἡ δυνατὴ πείνα τὸν κάνει νὰ μὴ βλέπει, οὔτε ν' ἀκούει τίποτε ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια, ἐκτὸς ἀπ' ὅ,τι εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖο. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν προνοεῖ γι' αὐτά, δὲ στερέωσε τὸ οἰκοδόμημα τῆς νηστείας, κι ἐξαιτίας της ἔκανε νὰ πάθει ὁλόγυρα ρωγμὲς τὸ οἰκοδόμημα τῆς προσευχῆς.

84. Ἂν ὁ νοῦς δὲν ἀπαλλαγεῖ ἀπ' ὅλα τὰ περιττὰ ποὺ ἀφοροῦν στὴν αἴσθηση, δὲν μπορεῖ νὰ πετάξει πρὸς τὰ πάνω καὶ νὰ γνωρίσει τὸ ἀξίωμά του.

85. Ἡ νηστεία, ἐπειδὴ εἶναι φανερή, εἶναι σύμβολο τῆς ἡμέρας, ἐνῶ ἡ προσευχὴ τῆς νύχτας, ἐπειδὴ εἶναι ἀφανής. Ὅποιος λοιπὸν ἀσκεῖ ὀρθὰ τὴ νηστεία κατὰ τὴν ἡμέρα καὶ τὴν προσευχὴ κατὰ τὴ νύχτα, θὰ συναντήσει τὴν πόλη ποὺ ἐπιδιώκει, ἀπ' ὅπου ἀπουσιάζει κάθε ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός[16].

86. Ἡ πνευματικὴ ἐργασία μπορεῖ νὰ ὑπάρξει καὶ χωρὶς κοπιαστικὴ σωματικὴ ἐργασία. Μακάριος λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ θεωρεῖ τὴν ἄυλη ἐργασία ἀνώτερη ἀπὸ τὸ ὑλικὸ ἔργο. Γιατὶ μὲ τὴν πνευματικὴ ἐργασία ἀναπλήρωσε τὴν ἔλλειψη τῆς σωματικῆς, ζώντας τὴν κρυφὴ ζωὴ τῆς προσευχῆς, ποὺ εἶναι φανερὴ στὸ Θεό.

87. Ὁ θεῖος Ἀπόστολος μᾶς προτρέπει νὰ ὑπομένομε πιστεύοντας, νὰ χαιρόμαστε ἐλπίζοντας καὶ νὰ ἐπιμένομε στὴν προσευχή[17], γιὰ νὰ μένει μόνιμα σὲ μᾶς τὸ ἀγαθὸ τῆς χαρᾶς. Κι ἀφοῦ εἶναι ἔτσι, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ὑπομένει, δὲν εἶναι πιστός· καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν χαίρεται, δὲν ἔχει καλὲς ἐλπίδες, ἐπειδὴ ἀπέρριψε τὴν αἰτία τῆς χαρᾶς, δηλαδὴ τὴν προσευχή, μὲ τὸ νὰ μὴν ἐπιμένει σ' αὐτήν.

88. Ἂν ὁ νοῦς, ἀπασχολημένος ἐξαρχῆς μὲ ἐγκόσμιους λογισμούς, ἀπέκτησε τόση φιλία μὲ αὐτούς, πόση οἰκειότητα δὲ θὰ ἀποκτήσει μὲ τὴ συνεχὴ προσευχή; Γιατὶ ὅπου πολυκαιρίζει ὁ νοῦς, λένε, ἐκεῖ καὶ εὐρύνεται.

89. Ὅπως παλιὰ ὁ νοῦς, ἀφοῦ ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν κατοικία του,

16. Ἡσ. 35, 10.

17. Ρωμ. 12, 12.

λησμόνησε τὴν λαμπρότητά της, ἔτσι πρέπει τώρα μὲ τὴ λήθη τῶν ἐπιγείων νὰ τρέξει πάλι σ' αὐτὴν μὲ τὴν προσευχή.

90. Σὰν κάποιο νήπιο σὲ στερεμένους μαστοὺς τῆς μητέρας του θὰ βρεθεῖ ὁ νοῦς στὴν προσευχὴ ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὸν παρηγορήσει. Στὴν προσευχὴ ὅμως ποὺ παρηγορεῖ, θὰ εἶναι σὰν τὸ νήπιο ποὺ ἀφυπνίζεται γλυκὰ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας του.

91. «Ἐκεῖ», δηλαδὴ στὸ πένθιμο κρεβάτι τῆς ἐνάρετης ζωῆς, θὰ πεῖ ὅμοια μὲ τὴ νύμφη τοῦ Ἄσματος[18] καὶ ἡ νύμφη προσευχὴ στὸν ἐραστή της, «θὰ σοῦ δώσω τοὺς μαστούς μου, ἂν μοῦ δοθεῖς ὁλοκληρωτικά».

92. Δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει φιλία πρὸς τὴν προσευχὴ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀπαρνήθηκε κάθε ὑλικό.

93. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀναπνοή, ἀποχωρίσου ὅλα τὰ ἄλλα κατὰ τὴν προσευχή, ἂν θέλεις νὰ μείνεις μὲ μόνο τὸ νοῦ.

94. Τεκμήριο γιὰ τὸ νοῦ ποὺ ἀγαπᾶ τὸ Θεὸ εἶναι ἡ μονολόγιστη προσευχή· γιὰ τὸν φρόνιμο λογισμὸ εἶναι ὁ καίριος λόγος· καὶ γιὰ τὴν ἐλεύθερη αἴσθηση εἶναι ἡ ἑνιαία γεύση. Ὅταν ὑπάρχουν αὐτὰ τὰ τρία, λέγεται ὅτι πᾶνε καλὰ τὰ τῆς ψυχῆς.

95. Πρέπει νὰ γίνει λεία καὶ ἁπαλή, σὰν τῶν παιδιῶν, ἡ φύση αὐτοῦ ποὺ προσεύχεται, γιὰ νὰ δεχθεῖ εὔκολα, ὅπως γίνεται στὰ παιδιά, τὴν ἀνάπτυξη ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν προσευχή. Γι' αὐτὸ μὴν ἀμελεῖς ἐσὺ ποὺ ἐπιθυμεῖς νὰ ἑνωθεῖς μαζί της.

96. Δὲν ἔχουν ὅλοι τὸν ἴδιο στόχο στὴν προσευχή. Ἄλλος ἔχει αὐτόν, καὶ ἄλλος ἄλλον. Ὁ ἕνας προσεύχεται, ἂν εἶναι δυνατόν, νὰ εἶναι πάντοτε ἡ καρδιά του μέσα στὴν προσευχή. Ἄλλος προσεύχεται καὶ νὰ τὴν ξεπεράσει. Ἄλλος προσεύχεται νὰ μὴν ἐμποδίζεται ἀπὸ λογισμούς. Ὅλοι ὅμως προσεύχονται ἢ νὰ διατηρηθοῦν στὰ καλά, ἢ νὰ μὴν παρασυρθοῦν σὲ κακά.

97. Ἂν ἀπὸ τὴν προσευχὴ κανεὶς δὲ μένει ἀταπείνωτος (γιατὶ συντρίβεται καὶ ταπεινώνεται ὁ προσευχόμενος), ἄρα ἐκεῖνος ποὺ συμπεριφέρεται μὲ θρασύτητα, δὲν προσεύχεται μὲ ταπείνωση.

98. Ὅταν ἐκεῖνος ποὺ προσεύχεται ἔχει στὸ νοῦ του τὴ χήρα ποὺ ζητοῦσε τὸ δίκιο της ἀπὸ τὸ σκληρὸ δικαστή[19], δὲ θὰ ἀποθαρρυνθεῖ ποτὲ ἐπειδὴ ἀργοῦν νὰ ἐκπληρωθοῦν οἱ ἀγαθὲς ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ.

99. Δὲν θὰ μείνει ἡ προσευχὴ κοντὰ σ' ἐσένα ποὺ χρονοτριβεῖς στοὺς ἐξωτερικοὺς συλλογισμοὺς καὶ τὶς ἐξωτερικὲς ὁμιλίες. Ἡ ἴδια θὰ φανεῖ νὰ ἐπιστρέφει σ' ἐκεῖνον ποὺ γιὰ χάρη της περικόπτει τὰ περισσότερα.

100. Ἂν τὰ λόγια τῆς προσευχῆς δὲν εἰσχωροῦν στὸ βάθος τῆς ψυχῆς, δὲν θὰ ἀφεθοῦν τὰ δάκρυα νὰ ξεχυθοῦν στὴν ἐπιφάνεια τοῦ προσώπου.

101. Θὰ βλαστήσουν τὰ στάχυα τοῦ γεωργοῦ ποὺ δὲν ἄφησε τὸ σπόρο

18. Ἆσμα 7, 13.

19. Λουκ. 18, 2-5.

στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς. Καὶ θ' ἀναβλύσουν τὰ δάκρυα τοῦ μοναχοῦ ἐκείνου ποὺ δὲν ἀφήνει νὰ περάσουν χωρὶς κόπο τὰ λόγια τῆς προσευχῆς.

102. Τὸ κλειδὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν εἶναι ἡ προσευχή. Ἐκεῖνος ποὺ τὴν κατέχει ὅπως πρέπει, βλέπει τὰ ἀγαθὰ ποὺ εἶναι φυλαγμένα γιὰ τοὺς φίλους της, ἐνῶ κοιτάζει μόνο τὰ παρόντα ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει παρρησία σ' αὐτήν.

103. Δὲν μπορεῖ ὁ νοῦς στὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς νὰ λέει μὲ παρρησία πρὸς τὸ Θεό: «Ἔσπασες τὰ δεσμά μου· θὰ σοῦ προσφέρω σὰν θυσία τὴ δοξολογία»[20], ἄν, ἀπὸ ἐπιθυμία τῶν θείων, δὲν ἀποσπαστεῖ ἀπὸ τὴ δειλία, τὴ ραθυμία, τὴν πολυυπνία καὶ τὴν καλοφαγία, ποὺ προκαλοῦν τὶς ἁμαρτίες.

104. Ὅποιος ἀφήνει τὸ νοῦ του νὰ περιπλανιέται κατὰ τὴν προσευχή, στέκεται ἔξω ἀπὸ τὸ πρῶτο καταπέτασμα[21], ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἀσκεῖ τὴ μονολόγιστη προσευχή, περνᾶ μέσα ἀπ' αὐτό. Στὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὅμως μπαίνει μόνον ἐκεῖνος ποὺ ἔχοντας τὴν εἰρήνη τῶν φυσικῶν λογισμῶν, ἐξετάζει καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν εἰρήνη ποὺ ὑπερβαίνει κάθε νοῦ[22], καὶ γίνεται ἄξιος ἀπὸ αὐτὸ κάποιας θεοφάνειας.

105. Ὅταν ἡ ψυχὴ ἡσυχάσει ἀπὸ τὰ ἔξω καὶ ἑνωθεῖ μὲ τὴν προσευχή, τότε ἡ προσευχὴ τὴν περικυκλώνει σὰν φλόγα, ὅπως ἡ φωτιὰ τὸ σίδερο, καὶ τὴν πυρακτώνει ὁλόκληρη. Καὶ ἡ ψυχὴ βέβαια παραμένει ἡ ἴδια, ἀλλὰ δὲ δέχεται ἄγγισμα, ὅπως καὶ τὸ πυρωμένο σίδερο δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀγγίσει κανείς.

106. Μακάριος ἐκεῖνος ποὺ ἀξιώθηκε νὰ φτάσει σὲ τέτοια μέτρα σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ εἶδε τὸ κατὰ φύση πήλινο σῶμα του, κατὰ χάρη πύρινο.

107. Στοὺς ἀρχαρίους, ὁ νόμος τῆς προσευχῆς εἶναι πάνω τους σὰν βαρὺς ἀφέντης. Γιὰ ὅσους ἔχουν προκόψει, εἶναι σὰν ἔρωτας ποὺ ὠθεῖ τὸν πεινασμένο σὲ πολυτελὲς συμπόσιο.

108. Σ' ἐκείνους ποὺ ἀσκοῦν ὀρθὰ τὴν πρακτικὴ ἀρετή, ἡ προσευχή, σὰν νεφέλη ποὺ τοὺς ἐπισκιάζει[23], ἄλλοτε ἐμποδίζει τοὺς καυστικοὺς λογισμούς, καὶ ἄλλοτε τοὺς ραντίζει μὲ σταγόνες δακρύων καὶ δείχνει σ' αὐτοὺς τὶς πνευματικὲς θεωρίες.

109. Εἶναι γλυκιὰ ἡ μελωδία τῆς κιθάρας ποὺ παίζεται ἀπὸ κάποιον. Ἡ ψυχὴ ὅμως, στὴν ὁποία δὲ συνηχεῖ κατὰ τὴν προσευχὴ καὶ ἡ μυστικὴ προσφώνηση τοῦ Πνεύματος, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει εὐκατάνυχτη. Ἡ διαπίστωση ποὺ κάνει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Πῶς θὰ προσευχηθοῦμε ὅπως πρέπει, δὲν γνωρίζομε κλπ.»[24], σ' αὐτὸ ὁδηγεῖ ἐκεῖνον ποὺ προσεύχεται.

20. Ψαλμ. 115, 7-8.
21. Ἑβρ. 9, 2-3.
22. Φιλιπ. 4, 7.
23. Ἐξ. 13, 21.
24. Ρωμ. 8, 26.

Γνωστικὰ κεφάλαια

Φωτίζεται ὁ νοῦς ποὺ ἀνέβηκε στὸ ὕψος
τῆς γνωστικῆς θεωρίας, μελετώντας τούτους τοὺς λόγους.
Σκοτίζεται ὅμως πάλι, ὅταν κυλιστεῖ σὲ πάθος.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζει ὁ γνωστικὸς πότε ὁ νοῦς του βρίσκεται στὸν χῶρο τῶν νοημάτων, πότε στὸ χῶρο τῶν λογισμῶν καὶ πότε στὸ χῶρο τῆς αἰσθήσεως. Καὶ σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο, ἂν εἶναι σὲ πράγματα τοῦ καιροῦ, ἢ σὲ παράκαιρα μᾶλλον.

2. Ὅταν ὁ νοῦς δὲ βρίσκεται σὲ νοήματα, βρίσκεται ὁπωσδήποτε σὲ λογισμούς. Ὅταν βρίσκεται σὲ λογισμούς, δὲ βρίσκεται σὲ νοήματα. Ὅταν βρίσκεται μὲ τὴν αἴσθηση, βρίσκεται μὲ ὅλα.

3. Μὲ τὸ νόημα, ὁ νοῦς περνάει στὰ νοητά. Μὲ τὸ λογισμό, τὸ λογικὸ περνάει στὰ λογικά. Ἡ αἴσθηση μέσω τῆς φαντασίας περνάει στὰ πρακτικά.

4. Ὅταν ὁ νοῦς μαζεύεται στὸν ἑαυτό του, δὲ θεωρεῖ τίποτε οὔτε ἀπὸ τὰ αἰσθητά, οὔτε ἀπὸ τὰ λογικά, ἀλλὰ μόνον γυμνὰ νοερὰ πνεύματα καὶ θεϊκὲς λάμψεις ποὺ ἀναβλύζουν εἰρήνη καὶ χαρά.

5. Ἄλλο εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ πράγματος, ἄλλο ἡ ἔννοιά του καὶ ἄλλο ἐκεῖνο ποὺ γίνεται ἀντιληπτὸ μὲ τὴν αἴσθηση. Τὸ πρῶτο εἶναι οὐσία, τὸ δεύτερο συμβεβηκός, τὸ τρίτο εἶναι ἡ διαφορὰ τοῦ ὑποκειμένου.

6. Ὁ νοῦς, καθὼς ἀνοίγεται σὲ πολλοὺς δρόμους, γίνεται ἀχόρταστος. Ὅταν μαζεύεται σὲ ἕνα μόνο, στὸ δρόμο τῆς προσευχῆς, πρὶν ἀπὸ τὴν τελειότητα στενοχωρεῖται, καὶ παρακαλεῖ μ' ἐπιμονὴ αὐτόν, στὸν ὁποῖον ἀνήκει, ν' ἀφεθεῖ καὶ νὰ πάει σ' ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἦρθε.

7. Ὁ νοῦς, ἐνῶ προέρχεται ἀπὸ ψηλά, δὲ θὰ ἐπιστρέψει πάλι ἐκεῖ, ἂν δὲν καταφρονήσει τελείως τὰ κάτω μὲ τὴν ἀσχολία στὰ θεῖα.

8. Ἂν δὲν μπορεῖς νὰ κάνεις τὴν ψυχή σου νὰ περιοριστεῖ στοὺς λογισμοὺς ποὺ τὴν ἀφοροῦν, τουλάχιστον ἀνάγκασε τὸ σῶμα σου νὰ μονάζει, σκεπτόμενος πάντοτε τὴν ἀθλιότητά του. Γιατὶ ἔτσι, μὲ τὸν καιρὸ καὶ μὲ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, θὰ μπορέσεις νὰ ἐπιστρέψεις στὸ ἀρχικὸ ἀξίωμα τῆς θείας εὐγένειας.

9. Ὁ πρακτικὸς εὔκολα μπορεῖ νὰ ὑποτάξει τὸ νοῦ του στὴν προσευχή, ἐνῶ ὁ θεωρητικὸς τὴν προσευχὴ στὸ νοῦ. Ὁ πρῶτος μὲ τὸ νὰ συμμαζεύει τὴν αἴσθηση ἀπὸ τὰ φαινόμενα σχήματα, ὁ δεύτερος μὲ τὸ νὰ μεταφέρει τὴν ψυχὴ πρὸς τοὺς κρυμμένους μέσα στὰ σχήματα λόγους. Ὁ πρῶτος κάνει τὸ νοῦ του νὰ ἀγνοεῖ τοὺς λόγους τῶν σωμάτων, ἐνῶ ὁ δεύτερος τὸν κάνει νὰ

κατανοεῖ τοὺς λόγους τῶν ἀσωμάτων. Ἀσώματα εἶναι οἱ λόγοι τῶν σωμάτων, οἱ ἰδιότητες καὶ οἱ οὐσίες τους.

10. Ὅταν ἐλευθερώσεις τὸ νοῦ σου ἀπὸ τὴν ἡδυπάθεια τῶν σωμάτων, τῶν πραγμάτων καὶ τῶν φαγητῶν, τότε ὁποιοδήποτε δῶρο κάνεις στὸ Θεό, θὰ σοῦ λογαριαστεῖ καθαρό. Ὡς ἀνταπόδοση θὰ λάβεις ν' ἀνοίξουν τὰ μάτια τῆς καρδιᾶς σου γιὰ νὰ μελετᾶς καθαρὰ τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι γραμμένοι ἐκεῖ, ποὺ θὰ φανοῦν πιὸ γλυκοὶ ἀπὸ μέλι καὶ κηρήθρα[25] στὸ νοητὸ λάρυγγά σου, ἀπὸ τὴ γλυκύτητα ποὺ βγαίνει ἀπ' αὐτούς.

11. Δὲν θὰ μπορέσεις νὰ κάνεις τὸ νοῦ σου ἀνώτερο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῶν σωμάτων, τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ὄχι ἀπαραίτητων φαγητῶν, ἐκτὸς ἂν τὸν εἰσαγάγεις στὴν καθαρὴ χώρα τῶν δικαίων, ὁπότε θὰ ἀναπηδήσει ἡ μνήμη τοῦ θανάτου καὶ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ σβήσει ἀπὸ τὴ γήινη καρδιὰ κάθε βλάστημα ἐπιθυμίας.

12. Τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι πιὸ φοβερὸ ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ θανάτου, οὔτε πιὸ θαυμάσιο ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ. Ἡ πρώτη προξενεῖ σωτήρια λύπη, ἐνῶ ἡ ἄλλη χαρίζει εὐφροσύνη, ὅπως λέει ὁ Προφήτης: «Σκέφτηκα τὸ Θεὸ καὶ ἔνιωσα εὐφροσύνη»[26]. Καὶ ὁ σοφὸς λέει: «Ἔχε στὸ νοῦ σου τὰ τελευταῖα σου, καὶ δὲ θ' ἁμαρτήσεις»[27]. Εἶναι ἀδύνατο νὰ κάνει κάποιος κτῆμα του τὸ δεύτερο, ἂν δὲ λάβει προηγουμένως πείρα τῆς στρυφνότητας τοῦ πρώτου.

13. Ἕως ὅτου ὁ νοῦς ἀντικρύσει τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο[28], δὲν μπορεῖ ἡ ψυχὴ νὰ λέει μὲ συναίσθηση: «Ἐγὼ θὰ νιώσω ἀγαλλίαση ἐξαιτίας τοῦ Κυρίου, θὰ εὐφρανθῶ γιὰ τὴ σωτηρία ποὺ θὰ μοῦ στείλει»[29]. Γιατὶ τὸ κάλυμμα τῆς φιλαυτίας τῆς σκεπάζει τὴν καρδιά, γιὰ νὰ μὴν τῆς φανερωθοῦν τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης, τὰ ὁποῖα εἶναι οἱ λόγοι τῶν δημιουργημάτων. Τὸ κάλυμμα αὐτὸ δὲν ἀφαιρεῖται ἀπὸ τὴν καρδιὰ χωρὶς θεληματικοὺς καὶ ἀθέλητους κόπους.

14. Οὔτε μετὰ τὴ φυγὴ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἔμπρακτη ἁμαρτία, οὔτε μετὰ τὴ διάβαση τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης, ἡ ὁποία εἶναι ἡ δουλεία στὰ αἰσθητά, ἀλλὰ μετὰ τὴ διαμονὴ στὴν ἔρημο, ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὰ ἐνεργήματα καὶ τὰ κινήματα τῆς κακίας, μπορεῖ ὁ ὁδηγὸς τοῦ Ἰσραὴλ νὰ κατασκοπεύει τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἀπάθεια, ἀποστέλλοντας ὡς κατασκόπους[30] τὴν ὀπτικὴ καὶ τὴ θεωρητικὴ του δύναμη.

15. Ἐκεῖνοι ποὺ κάθονται στὴν ἔρημο, δηλαδὴ στὴν ἀπραξία τῶν παθῶν, ἐξ ἀκοῆς μόνο μαθαίνουν τὰ ἀγαθὰ τῆς μακαρίας ἐκείνης γῆς τῆς ἐπαγγελίας. Ἐκεῖνοι ποὺ τὰ κατασκόπευσαν, πῆραν κάποια ἁπλὴ ἰδέα μὲ τὴ θεωρία τῶν ὁρατῶν. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ καταξιώθηκαν νὰ μποῦν σ' αὐτήν, χόρτασαν μὲ ὅλη τὴν αἴσθησή τους ἀπ' ὅσα ρέουν σὰν μέλι καὶ γάλα[31] ἀπ' αὐτήν, δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς λόγους τῆς πρώτης καὶ τῆς δεύτερης θεωρίας.

25. Ψαλμ. 118, 103.
26. Ψαλμ. 76, 4.
27. Σ. Σειρ. 7, 36.
28. Β' Κορ. 3, 18.
29. Ψαλμ. 34, 9.
30. Ἰ. Ναυῆ 2, 1-3.
31. Ἐξ. 3, 8.

16. Δὲν σταυρώθηκε ἀκόμη μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ ἐκεῖνος ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχει φυσικὲς κινήσεις στὴ σάρκα του, οὔτε ἔχει ταφεῖ μαζί Του ἐκεῖνος ποὺ σέρνει μαζί του κακὲς ψυχικὲς ἐνθυμήσεις. Πῶς λοιπὸν θὰ ἀναστηθεῖ αὐτὸς μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ γιὰ νὰ ζήσει τὴν καινούργια ζωή;[32]

17. Ἐπειδὴ τρεῖς εἶναι οἱ πιὸ περιεκτικὲς ἀρετὲς τῆς ψυχῆς, ἡ νηστεία, ἡ προσευχὴ καὶ ἡ σιωπή, εἶναι ἀνάγκη ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ σταματήσει τὴν προσευχή, νὰ ἀναπαύεται σὲ κάποια φυσικὴ θεωρία· ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ λύσει τὴ σιωπή, νὰ ἀσχοληθεῖ σὲ κάποια ἠθικὴ ὁμιλία· κι ἐκεῖνος ποὺ θὰ καταλύσει τὴ νηστεία, νὰ λάβει κάποια τροφὴ ποὺ ἐπιτρέπεται.

18. Ὅσο ὁ νοῦς βρίσκεται στὰ θεῖα, διατηρεῖ τὴ θεία ὁμοίωση, παραμένοντας ἀγαθὸς καὶ σπλαχνικός. Ὅταν ὅμως βρεθεῖ στὰ αἰσθητά, ἂν μὲν κατεβαίνει πρὸς αὐτὰ στὸν καιρὸ καὶ μὲ τὸν τρόπο ποὺ πρέπει, δίνοντας καὶ παίρνοντας ἐμπειρία, ἐπιστρέφει πάλι στὸν ἑαυτό του ξαναβρίσκοντας τὴν εὐρωστία του. Ἂν ὅμως κατεβαίνει σὲ ἀκατάλληλο καιρὸ καὶ χωρὶς ἀνάγκη, τότε θὰ βρεθεῖ σὰν κάποιος στρατηγὸς ἀπερίσκεπτος ποὺ χάνει στὴ μάχη τὴν περισσότερη δύναμή του.

19. Ὁ παράδεισος τῆς ἀπάθειας, ποὺ εἶναι κρυμμένος μέσα μας, εἶναι εἰκόνα τοῦ παραδείσου ποὺ μέλλει νὰ ὑποδεχθεῖ τοὺς Δικαίους. Ἀλλὰ δὲ θὰ βρεθοῦν ἔξω ἀπὸ αὐτὸν ὅλοι ὅσοι δὲν μπόρεσαν νὰ μποῦν στὸν παράδεισο ποὺ περιέχεται μέσα μας.

20. Ὁ αἰσθητὸς ἥλιος κρατάει τὶς ἀκτίνες του ἔξω ἀπὸ κλειστὰ σπίτια. Ὁ νοητὸς ὅμως ἥλιος δὲ θὰ ρίξει τὶς γλυκές του ἀκτίνες στὴν ψυχή, ἡ ὁποία τὸν περιμένει, ἀλλὰ δὲν ἔχει κλειστὲς τὶς αἰσθήσεις γιὰ τὰ ὁρατά.

21. Γνωστικὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐνεργεῖ μὲ μεγαλοσύνη τὶς καταβάσεις του στὰ αἰσθητά, καὶ μὲ ταπείνωση τὶς ἀναβάσεις τῆς ψυχῆς του στὰ νοητά.

22. Ἡ μέλισσα γυρίζοντας στὰ λιβάδια, βρίσκει ἐκεῖ ἀπὸ ποῦ θὰ μαζέψει τὸ μέλι· ἡ ψυχὴ περιδιαβάζοντας τοὺς ποικίλους αἰῶνες, ἀπὸ ἐκεῖ χύνει τὴ γλυκύτητα στὴ διάνοια.

23. Τὸ ἐλάφι ποὺ ἔφαγε φίδια τρέχει στὶς πηγὲς γιὰ νὰ σβήσει τὸ κάψιμο τοῦ δηλητηρίου. Ἡ ψυχὴ ποὺ πληγώθηκε ἀπὸ θεϊκὰ βέλη, ἔχει ἀκατάπαυστο ἔρωτα πρὸς τὸ Θεὸ ποὺ τὴν πλήγωσε.

24. Στὴ μοναχικὴ ζωὴ γεννιοῦνται ψιλοὶ λογισμοί, ἐνῶ στὴν ἔγγαμη, γεννιοῦνται καὶ πρόσθετοι λογισμοί. Στὴν πολυσχιδῆ ὅμως ψυχή, οἱ λογισμοὶ ἐκδιώκονται· τὴν πλησιάζουν μόνον ἀσώματοι νόες καὶ τῆς ἀποκαλύπτουν τοὺς λόγους περὶ προνοίας καὶ κρίσεως, σὰν κάποια θεμέλια τῆς γῆς.

25. Στὴν ἔγγαμη ζωή, τὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ δὲν μποροῦν νὰ βλέπονται ἀπαθῶς. Αὐτὸ συμβαίνει μόνο στὴ μοναχικὴ ζωή, ὅπου, χάρη στὸν Ἰησοῦ Χριστό, δὲν ἀναγνωρίζεται διαφορὰ ἀρσενικοῦ καὶ θηλυκοῦ[33], λόγω τῆς θείας ὁμοιώσεως.

32. Ρωμ. 6, 4-6.
33. Γαλ. 3, 28.

26. Οἱ λογισμοὶ δὲν προέρχονται οὔτε ἀπὸ τὸ ἄλογο μέρος τῆς ψυχῆς (γιατὶ δὲν ὑπάρχουν λογισμοὶ στὰ ἄλογα ὄντα), οὔτε ἀπὸ τὸ νοερὸ (γιατὶ οὔτε στοὺς Ἀγγέλους ὑπάρχουν). Εἶναι γεννήματα τῆς λογικῆς της καὶ χρησιμοποιοῦν σὰν σκάλα τὴ φαντασία. Ἀνεβαίνουν δηλαδὴ στὸ νοῦ ἀπὸ τὴν αἴσθηση καὶ τοῦ μεταφέρουν τὰ σχετικὰ μὲ αὐτή, καὶ κατεβαίνουν ἀπὸ τὸ νοῦ στὴν αἴσθηση, ὑποβάλλοντας τὰ σχετικὰ μὲ τὸ νοῦ σ' αὐτήν.

27. Σὰν κάποιοι ποὺ ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὸ βυθὸ καὶ προσπαθοῦν νὰ πιαστοῦν ἀπὸ κάπου γιὰ νὰ σωθοῦν, θὰ παρουσιαστοῦν οἱ πονηροὶ λογισμοί, ὅταν ἡ κακία κινδυνεύει σὰν πλοῖο νὰ βυθιστεῖ στὸν κατακλυσμὸ τῶν δακρύων.

28. Ἀνάλογα μὲ τὴν ποιότητα τῆς ψυχῆς, μαζεύονται γύρω ἀπὸ αὐτὴν οἱ λογισμοὶ ἢ ὡς πειρατὲς νὰ τὴν βυθίσουν, ἢ ὡς κωπηλάτες νὰ τὴ βοηθήσουν ὅταν κινδυνεύει. Οἱ πρῶτοι τὴν τραβοῦν πρὸς τὸ πέλαγος τῶν ἀπρεπῶν λογισμῶν, ἐνῶ οἱ δεύτεροι, προτιμώντας τὴν πλησιέστερη ἀκτή, κάνουν τὸ πλοῖο ν' ἀράξει σὲ γαλήνιες ἀκτές.

29. Ἡ ψυχὴ ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποβάλει τὸ ἕβδομο καὶ τελευταῖο λογισμὸ τῆς κενοδοξίας, ἂν δὲν ξεντυθεῖ τοὺς ἔξι προηγούμενους, δὲν θὰ μπορέσει νὰ ντυθεῖ τὸν ὄγδοο, τὸν ὁποῖο ὁ θεῖος Ἀπόστολος ὀνομάζει «οὐράνιο κατοικητήριο»[34] ποὺ ἐξαιτίας τῶν στεναγμῶν τους γίνονται ἱκανοὶ νὰ τὸ φοροῦν ἐκεῖνοι ποὺ γιὰ χάρη του γυμνώθηκαν ἀπὸ τὰ ὑλικὰ πράγματα.

30. Στὴν τέλεια προσευχὴ ἔρχονται ἀγγελικοὶ λογισμοί· στὴ μέση προσευχή, πνευματικοί· καὶ στὴν εἰσαγωγική, οἱ φυσιολογικοί.

31. Ὅπως ἡ καλὴ ποιότητα τοῦ σπόρου φανερώνεται μὲ τὸ στάχυ, ἔτσι καὶ ἡ γνησιότητα τῆς θεωρίας φανερώνεται μὲ τὴν προσευχή. Τὸ στάχυ, γιὰ νὰ ἐμποδίζει τὰ πουλιὰ ποὺ τρῶνε σπόρους, ἔχει γύρω του σὰν δόρατα τὰ ἄγανα. Ἀντίστοιχα, ὁ προσευχόμενος ἔχει τοὺς λογισμοὺς ποὺ φιλοσοφοῦν τὴν ὥρα τῶν πειρασμῶν, γιὰ νὰ τοὺς ἀφανίσουν.

32. Ὅσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ μποροῦμε νὰ δοῦμε ἐπειδὴ συνδέονται μὲ τὴν πράξη, μοιάζουν ἀσημένια σὰν φτερὰ περιστεριοῦ. Οἱ πλάτες της, δηλαδὴ ὅσα δὲ φαίνονται ἐπειδὴ συνδέονται μὲ τὴ θεωρία, ἀλλὰ τὰ νοοῦμε, ἔχουν τὴ λάμψη τοῦ χρυσαφιοῦ[35]. Ἡ ψυχὴ ποὺ δὲν ἔγινε ἔτσι ὡραία, δὲν μπορεῖ νὰ πετάξει καὶ ν' ἀναπαυθεῖ[36] ἐκεῖ ὅπου, ὅλοι ὅσοι κατοικοῦν, ἔχουν διαρκὴ εὐφροσύνη[37].

34. Β' Κορ. 5, 2-4.
35. Ψαλμ. 67, 14.
36. Ψαλμ. 54, 7.
37. Ψαλμ. 86, 7.

Πρακτικὰ καὶ θεωρητικὰ κεφάλαια

Λιβάδι εἶναι ἐδῶ καρποὺς γεμάτο
πνευματικῆς πράξεως καὶ θεωρίας.

33. Οἱ παλιοὶ εἶχαν ἐντολὴ νὰ προσφέρουν στὸ Ναὸ τὶς ἀπαρχές, δηλαδὴ τοὺς πρώτους καρποὺς ἀπὸ τὸ ἁλώνι καὶ τὸ πατητήρι[38]. Καὶ ἐμεῖς τώρα, ὡς ἀπαρχὲς τῆς πρακτικῆς πρέπει νὰ προσφέρομε στὸ Θεὸ τὴν ἐγκράτεια καὶ τὴν ἀλήθεια, καὶ τῆς θεωρητικῆς ἀρετῆς, τὴν ἀγάπη καὶ τὴν προσευχή. Μὲ τὰ πρῶτα λυγίζομε τὶς ὁρμὲς τῆς παράλογης ἐπιθυμίας καὶ τοῦ θυμοῦ. Μὲ τὰ δεύτερα, τὶς κούφιες σκέψεις καὶ τὶς ἐπιβουλὲς ἀπὸ τοὺς γύρω μας.

34. Ἀρχὴ τῆς πρακτικῆς εἶναι ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἀλήθεια. Μεσότητα, ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη. Τέλος της, ἡ εἰρήνη τῶν λογισμῶν καὶ ὁ ἁγιασμὸς τοῦ σώματος.

35. Πράξη εἶναι ὄχι μόνο τὸ νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ κάνει ἁπλῶς τὰ καλά, ἀλλὰ νὰ τὰ κάνει καὶ ὅπως πρέπει. Δηλαδὴ αὐτὸς ποὺ πράττει, νὰ ἔχει ὑπόψη γιὰ τὶς πράξεις του τὸν καιρὸ καὶ τὸ μέτρο τους.

36. Θεωρία δὲν εἶναι μόνο νὰ θεωρεῖ κανεὶς μὲ τὸ νοῦ του πῶς εἶναι τὰ ὄντα, ἀλλὰ καὶ τοὺς λόγους τους, σὲ τί ἀποβλέπουν.

37. Οὔτε πράξη ἀσφαλὴς ὑπάρχει χωρὶς θεωρία, οὔτε ἀληθινὴ θεωρία χωρὶς πράξη. Πρέπει καὶ ἡ πράξη νὰ εἶναι ἔλλογη, καὶ ἡ θεωρία ἔμπρακτη, ὥστε στὴν πρώτη νὰ μὴν ἔχει δύναμη ἡ κακία, καὶ στὴ δεύτερη νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἀρετὴ μὲ διάθεση καλωσύνης.

38. Κατάληξη τῶν πρακτικῶν εἶναι ἡ νέκρωση τῶν παθῶν, ἐνῶ τέρμα τῶν γνωστικῶν, ἡ θεωρία τῶν ἀρετῶν.

39. Ὅπως εἶναι ἡ ὕλη σὲ σχέση μὲ τὴ μορφή, ἔτσι εἶναι ἡ πράξη σὲ σχέση μὲ τὴ θεωρία. Καὶ ὅπως εἶναι τὰ μάτια στὸ πρόσωπο, ἔτσι εἶναι ἡ θεωρία γιὰ τὴν πράξη.

40. Πολλοὶ τρέχουν στὸ στάδιο τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, ἕνας ὅμως παίρνει τὸ βραβεῖο[39]: ἐκεῖνος ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ φτάσει στὸ τέλος της μὲ τὴ θεωρία.

41. Ὁ πρακτικὸς πίνει ποτὸ κατανύξεως στὴν προσευχή, ἐνῶ μὲ ποτήρι ἐκλεκτοῦ κρασιοῦ μεθᾶ ὁ θεωρητικός[40]. Ὁ πρῶτος φιλοσοφώντας τὰ φυσικά, ὁ ἄλλος ἀγνοώντας καὶ τὸν ἑαυτό του στὴν προσευχή.

42. Ὁ πρακτικὸς δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐγκαρτερήσει πολὺ σὲ πνευματικὴ θεωρία, γιατὶ βρίσκεται ἐκεῖ σὰν φιλοξενούμενος καὶ γρήγορα βγαίνει ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ σπίτι.

43. Οἱ πρακτικοὶ ὅταν προσεύχονται εἶναι σὰν νὰ μπαίνουν στὶς πύλες τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Οἱ θεωρητικοὶ σὰν νὰ μπαίνουν στὶς αὐλὲς τῶν ἀρετῶν, ὅταν ὑμνοῦν. Οἱ πρῶτοι εὐχαριστοῦν γιατὶ λύθηκαν ἀπὸ τὰ δεσμά, ἐνῶ

38. Ἐξ. 22, 29.
39. Α' Κορ. 9, 24.
40. Ψαλμ. 22, 5.

οἱ ἄλλοι γιατὶ καὶ αἰχμαλώτους ἔπιασαν τοὺς ἐχθροὺς ποὺ τοὺς πολεμοῦσαν.

44. Ἡ δύναμη τῆς θεωρίας πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴ δύναμη τῆς πρακτικῆς, γιὰ νὰ μὴν τῆς συμβεῖ ὅ,τι σὲ πλοῖο ποὺ ἔχει δυσανάλογα πανιὰ καὶ ἢ κινδυνέψει ἀπὸ τὴ σφοδρότητα τοῦ ἀέρα λόγω τοῦ ὑπερβολικοῦ μεγέθους τῶν πανιῶν, ἢ πάθει ζημιὰ ἀπὸ τοὺς ἀνέμους λόγω τῆς μικρότητάς τους σὲ σχέση μὲ τὸ σκάφος.

45. Ὡς κωπηλάτες τοῦ νοητοῦ πλοίου νὰ θεωρεῖς τοὺς εὐσεβεῖς λογισμούς. Ὡς κουπιὰ τὶς ζωτικὲς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ τὸ θυμό, τὴν ἐπιθυμία, τὴ βούληση καὶ τὴν προαίρεση. Αὐτὲς ὁ πρακτικὸς τὶς χρειάζεται πάντοτε, ὄχι ὅμως καὶ ὁ θεωρητικός. Γιατὶ ὁ θεωρητικός, στὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς, ἀφοῦ τὰ ἀποχαιρετήσει ὅλα, κάθεται ὁ ἴδιος στὸ τιμόνι τῆς διακρίσεως καὶ ξαγρυπνᾶ ὅλη τὴ νύχτα τῆς θεωρίας, προσφέροντας δοξολογίες σ' Ἐκεῖνον ποὺ συγκρατεῖ τὰ πάντα. Καὶ κάπου-κάπου πιάνει καὶ κάποιο ἐρωτικὸ τραγούδι καὶ τὸ ψάλλει στὴν ψυχή του, παρατηρώντας τὰ ψηλὰ κύματα καὶ τὶς θορυβώδεις κινήσεις τῆς τρικυμισμένης θάλασσας καὶ νιώθοντας θαυμασμὸ γιὰ τὶς κρίσεις καὶ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ.

46. Ἐκεῖνος ποὺ εἶναι στὴ μεσότητα τῆς πράξεως καὶ τῆς θεωρίας, οὔτε μὲ μόνα τὰ κουπιὰ πλέει, οὔτε μὲ μόνα τὰ νοητὰ πανιά, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ δύο, ὅπως οἱ ναυτικοί, ἐξυπηρετεῖται στὸ ταξίδι του. Ὑποφέρει μὲ χαρὰ καὶ τοὺς κόπους τῆς πράξεως, ἐπειδὴ ἔχει σὲ κάποιο μέτρο τὴ θεωρία, καὶ τοὺς λόγους τῆς ἀτελοῦς θεωρίας, ἐπειδὴ βοηθεῖται ἀπὸ τὴν πράξη.

47. Ὁ θεωρητικός, ἐπειδὴ ἔχει τὴ φύση σύμφωνη μὲ τὴν προαίρεσή του, πλέει χωρὶς κόπο, σὰν νὰ τὸν βοηθεῖ κάποιο ρεῦμα. Ὁ πρακτικός, ἐπειδὴ βρίσκει τὴ διάθεση ἀντίθετη πρὸς τὴν προαίρεσή του, ἀντιμετωπίζει μεγάλη τρικυμία λογισμῶν καὶ ἀπὸ τὴ σφοδρότητά τους κινδυνεύει ἀκόμη καὶ σὲ ἀπόγνωση νὰ ἔρθει.

48. Τὸ χωράφι ποὺ δὲν καλλιεργήθηκε καλά, συνήθως δὲν ἀνταποδίδει πλούσιο καὶ καθαρὸ τὸ σπόρο στὸ γεωργό. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐργάζεται τὴν πρακτικὴ ἄσκηση, ἂν δὲν τὴν ἐργάζεται μὲ ἐπιμέλεια καὶ χωρὶς ἐπίδειξη, δὲ θὰ δεῖ τὸν καρπὸ τῆς προσευχῆς πολὺ καὶ καθαρό.

49. Ἡ διάνοια ποὺ τρίβεται ἀπὸ ἀδιάλειπτα βήματα προσευχῆς, μοιάζει μὲ τὴ γῆ ποὺ πατιέται συνεχῶς. Αὐτὴ ἡ γῆ γίνεται λεία, ἐνῶ μιὰ τέτοια διάνοια γίνεται εὐθεία. Καὶ γίνονται κατάλληλες γιὰ νὰ δεχτοῦν, ἡ πρώτη εὐαίσθητα πόδια, ἡ ἄλλη καθαρὲς προσευχές.

50. Στὰ ἔνυλα ὁ νοῦς ἔχει συνεργὸ τὸ λογισμό. Στὰ ἄυλα ὅμως, ἂν δὲν τὸν ἀπορρίψει, θὰ τὸν ἔχει σὰν ἀγκάθι νὰ τὸν ταλαιπωρεῖ[41].

51. Ὁ πρακτικὸς ἔχει σὰν κάλυμμα πάνω στὴν καρδιά του κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς τὴ γνώση τῶν αἰσθητῶν, τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ ν' ἀφαιρεθεῖ λόγω τῆς σχέσεώς του μ' αὐτά. Μόνο ὁ θεωρητικός, ἐπειδὴ δὲν ἐμποδίζεται ἀπὸ τὰ αἰσθητά, μπορεῖ νὰ βλέπει μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο ἐν μέρει τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ[42].

41. Β' Κορ. 12, 7.

52. Ἡ προσευχὴ ποὺ γίνεται μὲ πνευματικὴ θεωρία εἶναι ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἀπὸ τὴν ὁποία ρέει σὰν γάλα καὶ μέλι[43] ἡ γνώση τῶν λόγων τῶν σχετικῶν μὲ τὴν πρόνοια καὶ τὴν κρίση τοῦ Θεοῦ. Ἡ προσευχὴ ποὺ γίνεται μὲ κάποια φυσικὴ θεωρία εἶναι ἡ Αἴγυπτος, ὅπου ἔρχεται στὸν προσευχόμενο ἡ μνήμη τῶν πιὸ ὑλικῶν ἐπιθυμιῶν. Ἡ ἁπλὴ προσευχὴ εἶναι τὸ μάννα τῆς ἐρήμου[44], τὸ ὁποῖο, καθὼς εἶναι μονοειδές, ἀποκλείει σ' ὅσους δὲν ἔχουν καρτερία τὰ ὑποσχεμένα καλά, σ' ἐκείνους ὅμως ποὺ ἐγκαρτεροῦν σ' αὐτὴ τὴ στενόχωρη τροφή, προξενεῖ τὴν ἀνώτερη γεύση ποὺ δὲ χάνεται.

53. Πράξη ἑνωμένη μὲ θεωρία εἶναι σὰν σῶμα ἑνωμένο μὲ πνεῦμα ἡγεμονικό[45]. Χωρὶς θεωρία, θὰ θεωρηθεῖ σὰν σάρκα ἑνωμένη μὲ πνεῦμα εὐμετάβολο.

54. Αὐλὴ τῆς λογικῆς ψυχῆς εἶναι ἡ αἴσθηση, ναός της ἡ διάνοια καὶ ἀρχιερέας ὁ νοῦς. Στὴν αὐλὴ λοιπὸν στέκεται ὁ νοῦς ποὺ ἐμποδίζεται ἀπὸ λογισμοὺς ὄχι εὔλογους, ἐνῶ στὸ ναὸ στέκεται ἐκεῖνος ποὺ ἐμποδίζεται ἀπὸ εὔλογους λογισμούς. Ἀπὸ κανενὸς εἴδους λογισμοὺς ὅμως δὲν ἐμποδίζεται ἐκεῖνος ποὺ ἀξιώθηκε νὰ μπεῖ στὰ ἅγια τῶν ἁγίων.

55. Στὸ σπίτι τῆς πρακτικῆς ψυχῆς ὑπάρχουν θρῆνοι καὶ μοιρολόγια καὶ ἀλοίμονο[46], ἐξαιτίας τοῦ κόπου. Ἐνῶ στῆς θεωρητικῆς ψυχῆς ἀκούγονται φωνὲς ἀγαλλιάσεως καὶ δοξολογίας[47], λόγω τῆς γνώσεως.

56. Ὁ πρακτικός, ἐξαιτίας τῶν κόπων, ἐπιθυμεῖ νὰ πεθάνει καὶ νὰ βρεθεῖ μαζὶ μὲ τὸ Χριστό[48]. Ὁ θεωρητικὸς ἐπιθυμεῖ πολὺ περισσότερο νὰ παραμένει στὸ σῶμα, καὶ γιὰ τὴ χαρὰ ποὺ δοκιμάζει ἀπὸ τὴν προσευχή, καὶ γιὰ τὴν ὠφέλεια ποὺ γίνεται στὸν πλησίον.

57. Στοὺς πιὸ προικισμένους στὸ λογικό, ἡ θεωρία προηγεῖται ἀπὸ τὴν πράξη, ἐνῶ στοὺς λιγότερο προικισμένους, προηγεῖται ἡ πράξη ἀπὸ τὴν θεωρία. Καὶ οἱ δύο καταλήγουν στὸ ἴδιο καλὸ τέλος. Συντομότερα ὅμως θὰ φανεῖ σ' ἐκείνους ποὺ προηγεῖται ἡ θεωρία ἀπὸ τὴν πράξη.

58. Ἡ θεωρία τῶν νοητῶν εἶναι παράδεισος. Σ' αὐτόν, ὁ γνωστικὸς μπαίνει ὅπως στὸ δικό του σπίτι κατὰ τὴν προσευχή. Ὁ πρακτικὸς θὰ φανεῖ σὰν περαστικός, ποὺ ἔχει τὴν ἐπιθυμία νὰ σκύψει μέσα νὰ δεῖ, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ, γιατὶ ὁ φράχτης εἶναι ψηλότερος ἀπὸ τὸ πνευματικό του ἀνάστημα.

59. Τὰ σωματικὰ πάθη μοιάζουν μὲ θηρία, τὰ ψυχικὰ μὲ πουλιά. Τὰ θηρία τὰ ἐμποδίζει μὲ φράχτη ἀπὸ τὸ λογικὸ ἀμπέλι ὁ πρακτικός, ὄχι ὅμως καὶ τὰ πουλιά, ἂν δὲ φτάσει στὴν πνευματικὴ θεωρία, ἀκόμη κι ἂν φροντίζει πολὺ γιὰ τὴν φύλαξη τοῦ ἐσωτερικοῦ του.

60. Ὁ πρακτικὸς δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ἀνώτερος ἀπὸ τὴν ἠθικὴ εὐπρέ-

42. Β' Κορ. 3, 18.
43. Ἐξ. 3, 8.
44. Ἀρ. 11, 7.
45. Ψαλμ. 50, 14.
46. Παροιμ. 23, 29.
47. Ψαλμ. 41, 5.
48. Φιλιπ. 1, 23.

πεια, ἐκτὸς ἂν καὶ αὐτός, σὰν τὸν πατριάρχη Ἀβραάμ[49], βγεῖ ἔξω ἀπὸ τὴ γῆ του, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ φυσικὸ νόμο, καὶ ἀπὸ τὴ συγγένειά του, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ὡς τότε ζωή του ποὺ στρεφόταν στὰ αἰσθητά. Ἔτσι καὶ αὐτὸς θὰ λάβει σὰν σφραγίδα[50], τὴν ἀφαίρεση τῆς γενικῆς ἡδονῆς· ἀπὸ αὐτὴ εἶναι ποὺ τὸ κάλυμμα ποὺ ἔχομε ἀπὸ τὴ γέννησή μας, δὲν ἐπιτρέπει νὰ μᾶς δοθεῖ ἡ πλήρης ἐλευθερία.

61. Τὸ πουλάρι τὴν ἄνοιξη δὲν ἀνέχεται νὰ μένει μέσα στὸ παχνὶ καὶ νὰ τρώει τὴν τροφὴ ποὺ περιέχει. Οὔτε νεοδίδακτος νοῦς μπορεῖ νὰ ὑπομείνει γιὰ πολὺ τὰ στενὰ ὅρια τῆς προσευχῆς. Εὐχαριστεῖται περισσότερο νὰ βγαίνει στὴν πλατωσιὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας ποὺ βρίσκεται στὴν ψαλμῳδία καὶ στὴν ἀνάγνωση.

62. Ἡ πρακτικὴ ἔχει ζωσμένες, σὰν νὰ ἦταν μέση της[51], μὲ νηστεία καὶ ἀγρυπνία τὶς ζωτικές της δυνάμεις, ἐνῶ ἡ θεωρητικὴ ἀρετὴ προβάλλει, σὰν λυχνάρια ποὺ καῖνε μὲ τὴ σιωπὴ καὶ τὴν προσευχή, τὶς γνωστικές της δυνάμεις. Ἡ πρώτη ἔχει τὸ λογισμὸ σὰν παιδαγωγό, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἔχει σὰν νυμφαγωγὸ τὸν ἔμφυτο ἐσωτερικὸ λόγο.

63. Ὁ ἀτελὴς νοῦς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μπαίνει στὸ κατάκαρπο ἀμπέλι τῆς προσευχῆς. Ἐπιτρέπεται μόνο καὶ μὲ δυσκολία, ὅπως ὁ φτωχὸς τ' ἀποτρυγάδια, νὰ παίρνει τὸν ἁπλὸ ἀπόηχο τῶν ψαλμῶν.

64. Ὅλοι ὅσοι ἔρχονται σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὸν βασιλιά, δὲν μποροῦν καὶ νὰ γευματίσουν μαζί του· ἔτσι καὶ ὅσοι φτάνουν στὴν εὐτυχία τῆς προσευχῆς, δὲ θὰ φτάσουν καὶ στὴ θεωρία ποὺ αὐτὴ προσφέρει.

65. Χαλινάρι τοῦ θυμοῦ εἶναι ἡ σιωπὴ ποὺ γίνεται στὴν ὥρα της· τῆς παράλογης ἐπιθυμίας, ἡ μετρημένη τροφή· τοῦ δυσκολοκράτητου λογισμοῦ, ἡ μονολόγιστη προσευχή.

66. Κι ἐκεῖνος ποὺ εἰσδύει στὸ βυθὸ τῆς θάλασσας γιὰ νὰ βγάλει τὸ αἰσθητὸ μαργαριτάρι, κι ἐκεῖνος ποὺ εἰσδύει στὸ γνωστικὸ βυθὸ γιὰ νὰ βγάλει πάνω τὸ νοητὸ μαργαριτάρι, ἂν δὲν γυμνωθοῦν, ὁ πρῶτος ἀπὸ τὰ ροῦχα του, καὶ ὁ δεύτερος ἀπὸ τὴν αἴσθηση, καὶ οἱ δύο θὰ ἀποτύχουν.

67. Ὁ νοῦς ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν προσευχὴ βρίσκεται μέσα στὴ διάνοιά του, εἶναι σὰν νυμφίος μαζὶ μὲ τὴ νύμφη στὸ νυμφικὸ θάλαμο. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ μπεῖ, στέκεται ἀπ' ἔξω καὶ φωνάζει στενάζοντας: «Ποιὸς θὰ μὲ φέρει σὲ πόλη περιτειχισμένη; Καὶ ποιὸς θὰ μὲ ὁδηγήσει[52] ὥστε νὰ μὴν ἀποβλέπω σὲ ματαιότητες καὶ σὲ ψεύτικους ἐνθουσιασμοὺς[53] κατὰ τὴν προσευχή;»

68. Ὅπως εἶναι τὸ ἀνάλατο φαΐ στὸ λάρυγγα, ἔτσι θὰ φανεῖ στὸ νοῦ ἡ προσευχὴ χωρὶς κατάνυξη.

69. Ἡ ψυχὴ ποὺ κυνηγᾶ ἀκόμη νὰ φτάσει τὴν προσευχή, μοιάζει μὲ τὴ

49. Γεν. 12, 1.
50. Ρωμ. 4, 11.
51. Λουκ. 12, 35.
52. Ψαλμ. 59, 11.
53. Ψαλμ. 39, 5.

γυναίκα ποὺ κοιλοπονᾶ· ἐκείνη ποὺ τὴν ἔφτασε, μοιάζει μὲ τὴ γυναίκα ποὺ γέννησε καὶ εἶναι γι' αὐτὸ γεμάτη χαρά.

70. Παλιὰ ὁ λαὸς τῶν Ἀμορραίων ποὺ κατοικοῦσε στὸ βουνό, κατέβαινε καὶ πλήγωνε ὅσους ἐπιχειροῦσαν νὰ περάσουν μὲ τὴ βία[54]. Καὶ τώρα ἡ κακὴ λήθη διώχνει ἐκείνους πού, χωρὶς ν' ἀποκτήσουν ἀκόμη τὴν ἁγνεία, προσπαθοῦν ν' ἀνεβοῦν στὴν ὑψηλότερη προσευχὴ τῆς ἁπλότητας.

71. Οἱ δαίμονες ἔχουν ἐκ φύσεως μεγάλη ἔχθρα ἐναντίον τῆς καθαρῆς προσευχῆς. Τοὺς κατατρομάζει ὄχι τὸ πλῆθος τῶν ψαλμῶν, ὅπως τοὺς πολεμιστὲς τὸ πλῆθος τῶν ἀντιπάλων, ἀλλὰ ἡ συμφωνία τῶν τριῶν, τοῦ νοῦ μὲ τὸ λογικὸ καὶ τοῦ λογικοῦ μὲ τὴν αἴσθηση.

72. Ἡ ψιλὴ προσευχὴ εἶναι σὰν ψωμὶ ποὺ στηρίζει τοὺς προσευχομένους. Ἡ προσευχὴ ποὺ γίνεται μὲ κάποια θεωρία, εἶναι σὰν λάδι ποὺ τρέφει. Καὶ ἡ προσευχὴ ποὺ εἶναι χωρὶς μορφή, εἶναι σὰν εὐωδιαστὸ κρασί, ποὺ ὅσοι τὸ πίνουν ἀχόρταστα, ἔρχονται σὲ ἔκσταση.

73. Ὁ ἄγριος ὄνος ἀποφεύγει περιφρονητικὰ τὴν πόλη μὲ τὴν ὀχλαγωγία της, καὶ ὁ μονόκερως δὲν εἶναι δυνατὸν ἀπὸ κανένα νὰ δεθεῖ, ὅπως λέει ἡ Γραφή[55]. Ἔτσι καὶ ὁ νοῦς ποὺ κυριάρχησε πάνω στὴ φύση καὶ στοὺς παρὰ φύση λογισμούς, περιφρονεῖ, ὅταν προσεύχεται, τὴν ματαιότητα τῶν λογισμῶν, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξουσιάζεται ἀπὸ κανένα αἰσθητό.

74. Ὅποιος ἀπειλεῖ τοὺς σκύλους μὲ τὸ ραβδί του, τοὺς ἐξαγριώνει ἐναντίον του. Κι ἐκεῖνος ποὺ προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχει τὴν καθαρὴ προσευχή, ἐξαγριώνει τοὺς δαίμονες.

75. Ὁ ἀγωνιστὴς πρέπει νὰ περιορίζει τὴν αἴσθησή του στὴ μονοειδὴ τροφὴ καὶ τὸ νοῦ του στὴ μονολόγιστη προσευχή. Ἔτσι βγαίνοντας ἀπὸ τὴ σχέση μὲ τὰ πάθη, θὰ φτάσει καὶ στὸ νὰ ἁρπάζεται πρὸς τὸν Κύριο κατὰ τὴν προσευχή του.

76. Οἱ ἡδυπαθεῖς ὅταν προσεύχονται, σὰν ὑλικοὶ ποὺ εἶναι, ἔχουν τοὺς λογισμοὺς σὰν βατράχους νὰ τοὺς ἀπασχολοῦν. Οἱ μετριοπαθεῖς ἔχουν τὶς θεωρίες σὰν ἀηδόνια ποὺ τοὺς εὐφραίνουν πάρα πολύ, πετώντας ἀπὸ τὸ ἕνα κλωνάρι στὸ ἄλλο, δηλαδὴ ἀπὸ θεωρία σὲ θεωρία. Στοὺς ἀπαθεῖς ὑπάρχει σιγὴ καὶ πολλὴ ἠρεμία λογισμῶν καὶ νοημάτων ὅταν προσεύχονται.

77. Παλιὰ ἡ Μαρία, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μωυσῆ, ὅταν εἶδε τὴν ἥττα τῶν ἐχθρῶν, πῆρε τὸ τύμπανο καὶ μπῆκε ἐπικεφαλῆς στὶς γυναῖκες ποὺ ἔψαλλαν τὰ ἐπινίκια[56]. Τώρα πρὸς ἔπαινο τῆς ψυχῆς ποὺ νίκησε τὰ πάθη, ἡ ἀνώτερη ἀρετή, δηλαδὴ ἡ ἀγάπη, ἀφοῦ σηκωθεῖ τραγουδώντας καὶ παίζοντας τὴν κιθάρα, σὰν νὰ ἐπιδίδεται σὲ κάποια θεωρία, ἐπαινεῖ αὐτὴν ποὺ ἀγωνίστηκε ν' ἀποκτήσει ὀμορφιὰ καὶ δὲν παύει χαρούμενη, μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες ἀρετές, νὰ δοξολογεῖ τὸ Θεό.

78. Ὅταν ἀπὸ τὴν συνεχὴ προσευχὴ κατεβοῦν τὰ λόγια τῶν ψαλμῶν

54. Δευτ. 1, 43-44.
55. Ἰὼβ 39, 7 καὶ 10.
56. Ἐξ. 15, 20-21.

στὴν καρδιὰ τοῦ προσευχομένου, τότε καὶ αὐτή, σὰν γῆ γόνιμη ποὺ εἶναι, ἀρχίζει ἀπὸ μόνη της ν' ἀνθοφορεῖ: σὰν τριαντάφυλλα τὴν θεωρία τῶν ἀσωμάτων, σὰν κρίνα τὴ λαμπρὴ θεωρία τῶν σωμάτων, καὶ σὰν μενεξέδες τὴ θεωρία τῶν ποικίλων καὶ ἀνεξιχνίαστων θείων ἀποφάσεων.

79. Ἡ φλόγα ποὺ δεσμεύτηκε σὲ ξύλα, γίνεται φωτοφόρος. Καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ ἀπελευθερώνεται ἀπὸ τὴν ὕλη, γίνεται θεοφόρος. Ἡ φλόγα ὑψώνεται ὅσο κρατοῦν τὰ ξύλα, ἐνῶ ἡ ψυχή, ὥσπου νὰ καταλήξει στὸ τέρμα τοῦ θείου ἔρωτα.

80. Ἡ ψυχὴ ποὺ ἀπαρνήθηκε τελείως τὸν ἑαυτό της καὶ ὑψώθηκε ὁλοκληρωτικὰ στὴν προσευχή, δὲν κατεβαίνει ὅταν τὸ θέλει ἡ ἴδια, ἀφοῦ βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὴν κτίση· κατεβαίνει ὅταν αὐτὸ κριθεῖ σωστὸ ἀπὸ Ἐκεῖνον ποὺ κυβερνᾶ μὲ ζύγι καὶ μέτρο τὴ ζωή μας.

81. ˝Οταν διωχθεῖ ἀπὸ τὴν ψυχὴ ἡ ἀκηδία καὶ ἀπὸ τὴ διάνοια ἡ πονηρία, τότε ὁ νοῦς, μένοντας γυμνὸς στὴν ἁπλότητά του, στὴν ἀνυπόκριτη ζωὴ ποὺ δὲν καλύπτεται ἀπὸ πράξεις αἰσχύνης, ψάλλει κι αὐτὸς καινούργιο ὕμνο στὸ Θεό, καὶ Τὸν εὐχαριστεῖ παίζοντας μελωδία εὐφροσύνης, ἑορτάζοντας τὰ ἐγκαίνια τῆς μέλλουσας ζωῆς.

82. ˝Οταν ἡ προσευχόμενη ψυχὴ ἀρχίσει νὰ ἔχει θειότερες ἐμπειρίες, τότε κι αὐτή, ὅπως ἡ νύμφη τοῦ ˝Ασματος, τέτοια λόγια λέει στὶς ὅμοιές της ψυχές: «Ὁ ἀγαπημένος μου ἅπλωσε τὸ χέρι ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα τῆς θύρας, καὶ τὰ σπλάχνα μου ταράχθηκαν γι' αὐτόν»[57].

83. ˝Οπως ὁ στρατιώτης, ὅταν ἐπιστρέφει ἀπὸ τὸν πόλεμο, βγάζει ἀπὸ πάνω του τὸ βάρος τῶν ὅπλων, ἔτσι καὶ ὁ πρακτικὸς τοὺς λογισμούς, ἐρχόμενος στὴ θεωρία. Γιατὶ οὔτε ὁ πρῶτος ἔχει ἀνάγκη τὰ ὅπλα, ἂν δὲν εἶναι σὲ πόλεμο, οὔτε ὁ δεύτερος τοὺς λογισμούς, ἂν δὲν στρέφεται στὰ αἰσθητά.

84. Οἱ πρακτικοὶ θεωροῦν τὰ ὄντα πῶς εἶναι κατὰ τὴν ἐξωτερικὴ κατάσταση, ἐνῶ οἱ θεωρητικοὶ πῶς αὐτὰ εἶναι κατὰ τὴν φύση τους. Μόνον οἱ γνωστικοὶ θεωροῦν τοὺς λόγους τῶν ὄντων καὶ κατὰ τοὺς δύο τρόπους.

85. Στοὺς λόγους τῶν σωματικῶν ὄντων ἀναγνωρίζονται τὰ ἀσώματα. Στὰ ἀσώματα ἐπισημαίνεται ὁ ὑπερούσιος λόγος, πρὸς τὸν ὁποῖο βιάζεται νὰ φτάσει κάθε ἀγωνιζόμενη ψυχή.

86. Οἱ λόγοι τῶν ἀσωμάτων εἶναι σὰν κόκκαλα ποὺ σκεπάζονται ἐξωτερικὰ ἀπὸ τὰ αἰσθητά. Αὐτοὺς δὲν θὰ τοὺς δεῖ κανεὶς ἀπ' ὅσους δὲν ἔχουν ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴν ἐμπαθὴ προσκόλληση στὰ αἰσθητά.

87. Βγάζει ἀπὸ πάνω του τὰ ὅπλα ὁ στρατιώτης, ὅταν ἀφήσει τὸν πόλεμο. Καὶ ὁ θεωρητικὸς τοὺς λογισμούς, ὅταν καταλήγει στὸν Κύριο.

88. Ὁ στρατηγὸς ποὺ δὲ βρίσκει λάφυρα στὸν πόλεμο, στενοχωρεῖται. ˝Ομοια καὶ ὁ πρακτικὸς στὴν προσευχή, ὅταν δὲν πετύχει τὴν πνευματικὴ θεωρία.

57. ˝Ασμα 5, 4.

89. Τὸ ἐλάφι, ὅταν δαγκωθεῖ ἀπὸ κάποιο φίδι, τρέχει στὶς πηγές. Καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ πληγώθηκε ἀπὸ τὸ γλυκύτατο βέλος τῆς προσευχῆς, τρέχει στὶς λάμψεις τῶν ἀσωμάτων.

90. Οὔτε ὁ σωματικὸς ὀφθαλμὸς μπορεῖ νὰ δεῖ τὸν κόκκο τοῦ σιταριοῦ, οὔτε ὁ πρακτικὸς νοῦς τὴν ἴδια του τὴ φύση, ἂν δὲ γυμνωθεῖ, ὁ μὲν κόκκος ἀπὸ τὸ ἔλυτρό του, ὁ δὲ νοῦς ἀπὸ τὴ σχέση του μὲ τὰ αἰσθητά, ἡ ὁποία τὸν περικαλύπτει.

91. Τὰ ἄστρα κρύβονται μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, καὶ οἱ λογισμοὶ ἐγκαταλείπουν τὸ νοῦ ὅταν ὁ νοῦς ξαναγυρίζει στὸ βασίλειό του.

92. Μετὰ τὸ τέλος τῆς πρακτικῆς, οἱ πνευματικὲς θεωρίες ξεχύνονται στὸ νοῦ, σὰν ἀκτίνες τοῦ ἡλίου ποὺ ἀνέτειλαν ἀπὸ τὸν ὁρίζοντα· φαίνονται ὅτι προέρχονται ἔξω ἀπὸ τὸ νοῦ, ἐνῶ εἶναι δικές του, καὶ τὸν ἀγκαλιάζουν γιὰ τὴν καθαρότητά του.

93. Ὁ θεωρητικὸς νοῦς, ὅταν κατεβεῖ ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ὑποκύπτοντας στὶς ἀνάγκες τῆς φύσεως, μπορεῖ νὰ λέει παρόμοια μὲ αὐτὰ ποὺ εἶπε ὁ Μέγας Βασίλειος: «Τί εἶναι πιὸ θαυμάσιο ἀπὸ τὸ θεῖο κάλλος; Καὶ ποιὰ ἔννοια εἶναι πιὸ χαριτωμένη ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς μεγαλοπρέπειας τοῦ Θεοῦ; Ποιὸς πόθος εἶναι τόσο σφοδρὸς καὶ ἀφόρητος, ὅπως ὁ πόθος τοῦ Θεοῦ ποὺ γίνεται μέσα στὴν καθαρὴ ἀπὸ κάθε κακία ψυχή, ποὺ λέει μὲ ὅλη τὴ διάθεσή της· ''Ἐγὼ εἶμαι λαβωμένη ἀπὸ ἀγάπη''[58]»

94. Ἐκεῖνος μπορεῖ νὰ λέει: «Θερμάνθηκε ἡ καρδιά μου μέσα μου καὶ ἀπὸ τὴ μελέτη μου ἄναψε μέσα μου φωτιά»[59], ὁ ὁποῖος δὲν κουράζεται νὰ ἀκολουθεῖ ἀπὸ κοντὰ τὸ Θεὸ μὲ τὴν προσευχή, καὶ δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ζεῖ μὲ ἀνθρώπινες ἀδυναμίες[60]

95. Ἡ πρακτικὴ ψυχή, ποὺ μετὰ τὴν ἀποβολὴ τῶν κακῶν πιέζεται ἀπὸ τοὺς πονηροὺς δαίμονες καὶ λογισμοὺς νὰ στραφεῖ πάλι σὲ μάταια πράγματα καὶ σὲ ψεύτικους ἐνθουσιασμούς[61], ἂς λέει παρόμοια μὲ τὴ νύμφη τοῦ ˝Ασματος: «Ξεντύθηκα τὸ φόρεμά μου, πῶς νὰ τὸ φορέσω πάλι; ˝Επλυνα τὰ πόδια μου, πῶς νὰ τὰ λερώσω;»[62]

96. Εἶναι προνόμιο τῆς ψυχῆς ποὺ ἀγαπᾶ τὸ Θεό, νὰ τολμᾶ νὰ λέει: «Πές μου, ἐσὺ ὁ καλὸς Ποιμένας, ποῦ βόσκεις τὰ πρόβατά σου καὶ ποὺ ξεκουράζεις τὸ μεσημέρι τὰ ἀρνιά σου, γιὰ νὰ τὰ ἀκολουθήσω, μὴν τυχὸν βρεθῶ ἀνάμεσα στὰ κοπάδια τῶν συντρόφων σου;»[63]

97. Ἡ πρακτικὴ ψυχὴ ποὺ ζητεῖ νὰ κρατήσει τὴν προσευχὴ καὶ δὲν μπορεῖ, λέει κι αὐτὴ παρόμοια μὲ τὴ νύμφη τοῦ ˝Ασματος: «Τὶς νύχτες στὸ κρεβάτι μου ἀναζήτησα ἐκεῖνον ποὺ ἀγάπησα. Τὸν ζήτησα καὶ δὲν τὸν βρῆκα, τὸν κάλεσα καὶ δὲ μὲ ἄκουσε. Θὰ σηκωθῶ λοιπὸν —μὲ προσευχὴ πιὸ ἐντατική—, θὰ φέρω γύρω τὴν πόλη, στὶς ἀγορὲς καὶ στὶς πλατεῖες θὰ ζητή-

58. ˝Ασμα 2, 5.
59. Ψαλμ. 38, 4.
60. Ἱερ. 17, 16.
61. Ψαλμ. 39, 5.
62. ˝Ασμα 5, 3.
63. ˝Ασμα 1, 7.

σω ἐκεῖνον ποὺ ἀγάπησα[64]· ἴσως καὶ βρῶ ἐκεῖνον ποὺ εἶναι πάντοτε ἐδῶ, καὶ ἔξω ἀπὸ κάθε τί, καὶ χορτάσω ὅταν ἀντικρύσω τὴ δόξα του[65]».

98. Ὅταν ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὴ χαρὰ τῆς προσευχῆς ἀρχίζει νὰ λούζεται ἀπὸ δάκρυα, τότε κι αὐτή, παίρνοντας θάρρος, φωνάζει σὰν νύμφη στὸν νυμφίο της: «Ἂς κατεβεῖ ὁ ἀγαπημένος μου στὸν κῆπο του καὶ ἂς φάει σὰν ἀκρόδρυα[66] τὴν παρηγοριὰ ποὺ ἔφτιαξαν μὲ κόπο τὰ δάκρυά μου».

99. Ὅταν ἡ πρακτικὴ ψυχή, βλέποντας τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὀμορφιὰ τῶν δημιουργημάτων[67], ἀρχίζει νὰ θαυμάζει τὸ Δημιουργὸ καὶ νὰ ἀπολαμβάνει τὴν ἡδονὴ ἀπὸ αὐτά, τότε μὲ ἔκπληξη ἀναφωνεῖ: «Πόσο ὡραῖος εἶσαι νυμφίε, κῆπε τοῦ πατέρα σου! Εἶναι ἄνθος τῆς πεδιάδας καὶ κέδρος σὰν τοὺς κέδρους τοῦ Λιβάνου· ἐπιθύμησα τὴ σκιά του καὶ κάθισα κάτω ἀπὸ αὐτήν, καὶ ὁ καρπός του ἦταν γλυκὸς στὸν λάρυγγά μου.»[68]

100. Ἂν ἐκεῖνος ποὺ δέχεται στὸ σπίτι του βασιλιάδες παρουσιάζεται τόσο ἐπίσημος καὶ λαμπρὸς καὶ γεμίζει ἀπὸ χαρά, πόσο μᾶλλον θὰ συμβεῖ αὐτὸ στὴν ψυχὴ πού, ἀφοῦ καθαρίστηκε, δέχτηκε μέσα της τὸν Βασιλέα τῶν βασιλέων[69], σύμφωνα μὲ τὴν ἀψευδὴ ὑπόσχεσή Του[70]. Ἀλλὰ ἡ ψυχὴ αὐτὴ ὀφείλει νὰ ἀσφαλίζεται μὲ πάρα πολὺ μεγάλη εὐλάβεια, βγάζοντας ἔξω κάθε τὶ ποὺ φαίνεται ὅτι δὲν ἀναπαύει Ἐκεῖνον, καὶ νὰ φέρνει μέσα ὅ,τι ἀρέσει σ' Ἐκεῖνον.

101. Ἐκεῖνος ποὺ περιμένει νὰ κληθεῖ αὔριο ἀπὸ τὸν βασιλιά, γιὰ τί ἄλλο θὰ φροντίσει, παρὰ νὰ μελετήσει λόγια ποὺ θὰ τοῦ ἀρέσουν; Αὐτὸ ἂν τηρήσει ἡ ψυχή, δὲ θὰ βρεθεῖ ἀπροετοίμαστη στὸ μελλοντικὸ δικαστήριο.

102. Μακάρια εἶναι ἡ ψυχὴ ἡ ὁποία, περιμένοντας καθημερινὰ νὰ ἔρθει ὁ Κύριός της, δὲ λογαριάζει καθόλου τὸν κόπο τῆς ἡμέρας, οὔτε τῆς νύχτας, ἐπειδὴ Αὐτὸς πρόκειται νὰ ἐμφανισθεῖ εὐθὺς τὸ πρωί.

103. Ὅλους τοὺς βλέπει ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸ Θεὸ τὸν βλέπουν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν θεωροῦν τίποτε, ὅταν προσεύχονται. Καὶ ὅσοι βλέπουν τὸ Θεό, εἰσακούονται συνάμα ἀπὸ Αὐτόν. Ὅσοι ὅμως δὲν εἰσακούονται, δὲν Τὸν βλέπουν. Εἶναι μακάριος ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει ὅτι τὸν βλέπει ὁ Θεός. Γιατὶ δὲ θὰ σαλευθεῖ ἀπὸ τὴ θέση του[71] χωρὶς νὰ θέλει ὁ Θεός.

104. Τὰ ἀγαθὰ τῆς βασιλείας ποὺ εἶναι μέσα μας[72], τὰ ὁποῖα δὲν εἶδε μάτι ποὺ ἀγαπᾶ τὰ ὡραῖα καὶ δὲν τ' ἄκουσε ἀκοὴ ποὺ ἀγαπᾶ τὶς τιμὲς καὶ δὲν τὰ διανοήθηκε καρδιὰ ἄδεια ἀπὸ Ἅγιο Πνεῦμα[73], εἶναι προκαταβολὲς τῶν ἀγαθῶν ποὺ μέλλουν νὰ δοθοῦν στοὺς δικαίους στὴ μέλλουσα βασιλεία ἀπὸ τὸ Θεό. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀπολαμβάνει αὐτά, τὰ ὁποῖα εἶναι οἱ καρποὶ τοῦ Πνεύματος[74], δὲν μπορεῖ νὰ ἀπολαύσει ἐκεῖνα τὰ μέλλοντα.

105. Οἱ λογισμοὶ τῶν πρακτικῶν μοιάζουν μὲ ἐλάφια. Γιατὶ ὅπως ἐ-

64. Ἆσμα 3, 1-2.
65. Ψαλμ. 16, 15.
66. Ἆσμα 4, 16.
67. Σ. Σολ. 13, 5.
68. Ἆσμα 2, 1-3.
69. Ἀποκ. 19, 16.
70. Ἰω. 14, 23.
71. Ψαλμ. 72, 2.
72. Λουκ. 17, 21.
73. Α' Κορ. 2, 9.
74. Γαλ. 5, 22.

κεῖνα ἄλλοτε εἶναι πάνω στὰ βουνὰ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν κυνηγῶν κι ἄλλοτε κάτω στὶς κοιλάδες σύμφωνα μὲ τὸν πόθο τους, ἔτσι καὶ αὐτοί. Οὔτε πάντοτε μποροῦν νὰ βρίσκονται σὲ πνευματικὴ θεωρία, ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τους, οὔτε συνέχεια στὴ φυσικὴ θεωρία, ἀφοῦ δὲν ζητοῦν πάντοτε τὴν ἀνάπαυση. Οἱ λογισμοὶ ὅμως τῶν θεωρητικῶν γίνονται ὑπεροπτικοὶ ἀπέναντι στὰ χαμηλὰ θεωρήματα.

106. Οἱ σταγόνες τῆς δροσιᾶς ποτίζουν τὴ γῆ. Τὶς διαθέσεις τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν προσευχή, τὶς ποτίζουν στεναγμοὶ μὲ δάκρυα ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὴν καρδιά.

107. Κανεὶς δὲ θὰ φτάσει στὴ θεωρία τῆς θεότητας, ἡ ὁποία νοεῖται ὡς Τριάδα, ἂν δὲν ξεπεράσει τὴν ὑλικὴ δυάδα καὶ τὴ γειτονικὴ σ' αὐτὴν μονάδα*· ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀπὸ αὐτὴν θὰ πάει πιὸ ψηλά, ἂν δὲν κάνει τὸ νοῦ του μονάδα μέσα στὰ νοούμενα.

108. Δὲν εἶναι τόσο δύσκολο νὰ κόψει κανεὶς τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ νὰ μὴν τρέχει πρὸς τὰ κάτω, ὅσο νὰ ἀναχαιτίσει τὴν ὁρμὴ τοῦ νοῦ νὰ μὴ σκορπίζεται στὰ ὁρατά, ἀλλὰ νὰ συγκεντρώνεται ὅταν θέλει πρὸς τὰ οὐράνια καὶ συγγενή του κατὰ τὴν προσευχή· παρόλο ποὺ αὐτὸ εἶναι κατὰ φύση, ἐνῶ τὸ πρῶτο εἶναι παρὰ φύση.

109. Ἐκεῖνοι ποὺ καθαίρονται, εἰσδύοντας μὲ τὸ νοῦ τους στὸ ἐσωτερικὸ τῶν ὁρατῶν, γεμίζουν ἀπὸ τόση ἔκπληξη καὶ χαρά, ὥστε νὰ μὴν μποροῦν νὰ χωρέσουν πλέον κανένα ἐπίγειο, ἀκόμη καὶ ἂν τοὺς περικυκλώσουν ὅλα τὰ περιζήτητα.

110. Καὶ μόνο νὰ ὀνομάσει κανεὶς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, εἶναι ἀρκετὸ ὥστε νὰ προκαλέσουν μεγάλο θαυμασμό. Ὅταν πάλι κατανοοῦνται, φαίνονται σὰν ἀνθισμένα λιβάδια ποὺ ἀναβλύζουν τὴ γλυκύτητα τῆς πνευματικῆς πανδαισίας, σὰν νέκταρ οὐράνιο, ἀπὸ ἁγνὰ λουλούδια.

111. Στὰ δροσερὰ ἄνθη τῶν λιβαδιῶν, οἱ μέλισσες περιτριγυρίζουν τὴ βασίλισσά τους. Καὶ τὴν ψυχὴ ποὺ ἔφτασε νὰ βρίσκεται σὲ ἀδιάλειπτη κατάνυξη, τὴν περικυκλώνουν οἱ νοερὲς δυνάμεις σὰν φίλες καὶ οἰκεῖες καὶ βοηθοῦν νὰ ἐκπληρωθοῦν οἱ ἐπιθυμίες της.

112. Μέσα στὸν ὁρατὸ κόσμο, σὰν ἄλλος κόσμος φαίνεται ὁ ἄνθρωπος, ἐνῶ στὸ νοητὸ κόσμο, ὁ λογισμός. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ μηνυτὴς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ ὅσων εἶναι ἀνάμεσά τους, ἐνῶ ὁ λογισμὸς εἶναι ἐξηγητὴς τοῦ νοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως καὶ ὅσων σχετίζονται μ' αὐτήν· χωρὶς αὐτούς, καὶ οἱ δύο κόσμοι θὰ ἦταν βουβοί.

113. Δὲν περπατᾶ μὲ τόση χαρὰ ὁ αἰχμάλωτος ποὺ ἐλευθερώνεται με-

* Ὑλικὴ δυάδα εἶναι ὁ αἰσθητὸς κόσμος ὡς συγκείμενος ἀπὸ ὕλη καὶ μορφὴ (βλ. τὸ κεφ. 95 τῆς Γ' ἑκατοντάδας διαφόρων κεφαλαίων τοῦ ἁγίου Μαξίμου, στὸ Β' τόμο τῆς Φιλοκαλίας σελ. 166).
Μονάδα ἴσως εἶναι ὁ νοῦς. Βλ. συνέχεια τοῦ χωρίου. Ἐπίσης πρβλ. τὰ κεφ. 82 καὶ 83 τῆς Α' ἑκατοντάδας πρὸς τὸ Θαλάσσιο τοῦ ἁγίου Μαξίμου, στὸ Β' τόμο τῆς Φιλοκαλίας σελ. 119.

τὰ ἀπὸ πολὺ χρόνο, ὅσο βαδίζει πρὸς τὰ οὐράνια ὡς πρὸς οἰκεῖα μὲ ἀγαλλίαση ὁ νοῦς ποὺ ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴ σχέση μὲ τὰ αἰσθητά.

114. Γιὰ ἐκεῖνον ποὺ δὲν προσεύχεται μὲ προσοχή, ἀλλὰ διασπᾶται ἐδῶ κι ἐκεῖ, ὁ ψαλμὸς θὰ λογαριαστεῖ βαρβαρικός, κι ὁ ἴδιος βάρβαρος γιὰ τὸν ψαλμό, καὶ οἱ δύο θὰ θεωρηθοῦν ἀπὸ τοὺς δαίμονες μανιακοί.

115. Δὲν εἶναι τὸ ἴδιο ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ὁποίους σταυρώθηκε ὁ κόσμος καὶ ἐκεῖνοι ποὺ σταυρώθηκαν γιὰ τὸν κόσμο[75]. Γιὰ τοὺς πρώτους καρφιὰ εἶναι ἡ νηστεία καὶ ἡ ἀγρυπνία· γιὰ τοὺς δεύτερους, ἡ ἀκτημοσύνη καὶ ἡ καταφρόνηση. Χωρὶς τὰ δεύτερα, οἱ κόποι τῶν πρώτων εἶναι ἀνώφελοι.

116. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ προσευχηθεῖ καθαρά, ἂν ἔχει αἰχμαλωτιστεῖ ἀπὸ πάθος πρὸς τὰ ὡραῖα ἢ τὶς τιμές. Γιατὶ οἱ σχέσεις μὲ τὰ αἰσθητὰ καὶ οἱ μάταιοι λογισμοί, καθὼς ἔχουν οἰκειότητα μὲ τὰ πάθη αὐτά, γίνονται σὰν σχοινιὰ πλεγμένα τριγύρω του καὶ τραβοῦν παρόμοια μὲ δεμένο σπουργίτι πρὸς τὰ κάτω τὸ νοῦ ποὺ προσπαθεῖ νὰ πετάξει στὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς.

117. Ἀδύνατο στὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς νὰ εἶναι εἰρηνικὸς ὁ νοῦς ποὺ δὲν ἀπέκτησε τὴν ἀγαπητὴ ἐγκράτεια καὶ τὴν ἀγάπη. Γιατὶ ἡ ἐγκράτεια ἀγωνίζεται νὰ καταργήσει τὴν ἔχθρα τοῦ σώματος κατὰ τῆς ψυχῆς, ἐνῶ ἡ ἀγάπη τὴν ἔχθρα πρὸς τὸν πλησίον γιὰ χάρη τοῦ Θεοῦ. Καὶ τότε ἡ εἰρήνη ποὺ ξεπερνᾶ κάθε νοῦ[76], ἀφοῦ ἔρθει, ὑπόσχεται νὰ μείνει μαζὶ μὲ ἐκεῖνον ποὺ εἰρήνευσε μ' αὐτὸ τὸν τρόπο.

118. Πρέπει, ὅποιος ἀγωνίζεται νὰ μπεῖ στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, νὰ ἔχει πλούσια σὲ ἀγαθὰ τὴν ἐνάρετη ἐργασία του· σὲ ἐλεημοσύνες μὲ παροχὴ ἀπὸ τὸ ὑστέρημά του, καὶ σὲ κόπους γιὰ χάρη τῆς εἰρήνης, μὲ τὴν ἀπόφαση τῆς ὑπομονῆς ποὺ παρέχει ὁ Κύριος.

119. Οὔτε ὁ φτωχὸς στὴν ἀρετὴ ἀπὸ ἀμέλεια, οὔτε ὁ πλούσιος στὴν ἀρετὴ ἀπὸ οἴηση, θὰ βρεθοῦν μέσα στὸ λιμάνι τῆς ἀπάθειας. Γιατὶ κανένας τους δὲν ἀπόλαυσε τὰ ἀγαθὰ τῆς δικαιοσύνης, ἐφόσον μεσολαβεῖ ἔλλειψη ἢ ὑπερβολή.

120. Οὔτε ἡ γῆ μπορεῖ νὰ κάνει πλούσιο τὸ γεωργό, ἂν δὲν τοῦ χαρίσει πολλαπλάσιο καρπό, ἀλλὰ τοῦ ἐπιστρέψει μόνο τὸ σπόρο ἢ καὶ μιὰ μικρὴ προσθήκη, οὔτε τὸν πρακτικὸ μπορεῖ νὰ τὸν κάνει δίκαιο ἡ πνευματικὴ ἐργασία του, ἂν ὁ ζῆλος του πρὸς τὸ Θεὸ δὲν εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὴν προαίρεσή του.

121. Οὔτε ὅλοι ὅσοι δὲν ἀγαποῦν τὸν πλησίον, μποροῦν νὰ τὸν μισοῦν, οὔτε ὅσοι δὲν τὸν μισοῦν, νὰ τὸν ἀγαποῦν. Καὶ εἶναι ἄλλο νὰ φθονεῖ κανεὶς τὴν προκοπὴ τοῦ πλησίον, κι ἄλλο νὰ τοῦ γίνεται ἐμπόδιο στὴν προκοπή. Τὸ κατώτερο ὅμως σκαλοπάτι τῆς κακίας εἶναι, ὄχι μόνον νὰ λυπᾶται γιὰ τὰ προτερήματα τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ διαβάλλει ὅτι δὲν εἶναι προτερήματα.

75. Γαλ. 6, 14.

76. Φιλιπ. 4, 7.

122. Ἄλλα εἶναι τὰ σωματικὰ πάθη καὶ ἄλλα τὰ ψυχικά. Ἄλλα τὰ φυσικὰ καὶ ἄλλα τὰ παρὰ φύση. Ἐκεῖνος ποὺ ἀπωθεῖ τὰ σωματικὰ καὶ φυσικὰ πάθη, ἀλλὰ δὲ δείχνει καμιὰ φροντίδα γιὰ τὰ ἄλλα, εἶναι ὅμοιος μὲ ἄνθρωπο ποὺ στήνει φράχτη ψηλὸ καὶ πυκνὸ κατὰ τῶν θηρίων, χαίρεται ὅμως ἂν τὰ πουλιὰ τσιμπολογοῦν τὰ σταφύλια τοῦ λογικοῦ ἀμπελιοῦ, ποὺ πράγματι δὲν κρύβονται.

123. Ἡ ψυχὴ πρῶτα φαντάζεται τὸ κακό, κατόπιν τὸ ἐπιθυμεῖ, ἔπειτα νιώθει ἡδονὴ ἢ λύπη γι' αὐτό, κι ἔτσι στὴ συνέχεια φτάνει στὴν αἴσθησή του καὶ μετὰ στὴν ἐπαφὴ μ' αὐτό, τὴν φανερὴ καὶ τὴν ἀφανή. Ὅλα τὰ στάδια συνοδεύουν οἱ λογισμοί, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρώτη κίνηση· ἂν αὐτὴ δὲ γίνει δεκτή, τὸ μετέπειτα κακὸ μένει ἀνενέργητο.

124. Ἐκεῖνοι ποὺ πλησιάζουν στὴν ἀπάθεια, σαλεύονται μόνον ἀπὸ φαντασίες, ἐνῶ ὅσοι ἔχουν μετριάσει τὰ πάθη τους, ἀπὸ ἐπιθυμίες. Στὴν αἴσθηση τοῦ κακοῦ φτάνουν ἐκεῖνοι ποὺ κάνουν κακὴ χρήση τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ λυποῦνται γι' αὐτό, ἐνῶ στὴν ἐπαφὴ μὲ τὸ κακό, ἐκεῖνοι ποὺ τὸ πραγματοποιοῦν χωρὶς λύπη.

125. Ἡ ἡδονὴ ἔχει ἐγκατασταθεῖ σὲ ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἀλλὰ δὲν τὰ ἐνοχλεῖ ὅλα ὁμοίως. Ἄλλα τὰ ἐνοχλεῖ σὲ σχέση μᾶλλον μὲ τὸ ἐπιθυμητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς, ἄλλα μὲ τὸ θυμικὸ καὶ ἄλλα μὲ τὸ λογιστικό, μὲ τὴ γαστριμαργία, τὴν ὀξυθυμία καὶ τὴν πονηρία, τὴν αἰτία ὅλων τῶν ἀνόσιων παθῶν.

126. Εἶναι ἀνάγκη τὰ αἰσθητήρια νὰ ἀνοίγονται σὰν πύλες πόλεως. Εἶναι ὅμως ἀπαραίτητο νὰ μὴν ἐπιτρέπομε, μαζὶ μὲ ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα, νὰ μπαίνουν καὶ "ἔθνη ποὺ θέλουν τοὺς πολέμους"[77] καὶ γίνονται αἴτια μάχης.

127. Ἡ ἡδονὴ εἶναι ἡ μητέρα τῆς ἐπιθυμίας, ἡ ὀξυθυμία τοῦ θυμοῦ καὶ ἡ πονηρία τοῦ φθόνου. Δὲν μπορεῖ νὰ εἰρηνεύει μὲ τὰ δεύτερα ὅποιος δὲν ἀγωνίζεται ἐναντίον τῶν πρώτων. Οὔτε πάλι μπορεῖ νὰ μπεῖ στὸ λιμάνι τοῦ μετριασμοῦ τῶν παθῶν ἐκεῖνος ποὺ ἐργάζεται τὶς ἐντολὲς ἀναγκαστικά.

128. Ἐκεῖνοι ποὺ ἀποκρούουν τὶς προσβολὲς τῶν λογισμῶν, δὲν τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ μπαίνουν μέσα στὸ λογικὸ ἀμπέλι σὰν θηρία καὶ νὰ τὸ καταστρέφουν. Ἐκεῖνοι ποὺ προχωροῦν στὸ συνδυασμὸ μὲ τοὺς λογισμούς, ἀλλὰ δὲν τοὺς δέχονται μὲ εὐχαρίστηση, ἁπλῶς τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ μποῦν στὸ ἀμπέλι, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ ἀγγίξουν τίποτε ἀπ' αὐτό. Ἐκεῖνοι ποὺ συνομιλοῦν μ' εὐχαρίστηση μὲ τὰ πάθη μέσω τῶν λογισμῶν, ἀλλὰ δὲν φτάνουν στὴ συγκατάθεση, εἶναι ὅμοιοι μὲ ἐκείνους ποὺ ἄφησαν τὸν ἀγριόχοιρο νὰ περάσει μέσα στὸ ἀμπέλι[78] καὶ τὸ φράχτη, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ χορτάσει ἀπὸ τὰ σταφύλια. Ἔπειτα ὅμως τὸν βρίσκουν ἰσχυρότερο ἀπὸ τὴ δύναμή τους, ὅταν πληθύνουν τὶς συγκαταθέσεις τους στὰ πάθη.

129. Δὲν ἔφτασε στὴν ἁπλότητα ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀκόμη ἀνάγκη νὰ

77. Ψαλμ. 67, 31.

78. Ψαλμ. 79, 14.

φροντίζει γιὰ τὸ φραγμὸ ποὺ εἶναι ἡ ἐγκράτεια. Δὲν εἶναι ὁ τέλειος, λέει, ποὺ ἐγκρατεύεται, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ ἀκόμη ἀγωνίζεται[79]. Αὐτὸς μοιάζει μ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει ἀμπέλι ἢ χωράφι ὄχι ἀνάμεσα σὲ ἄλλα ἀμπέλια ἢ χωράφια, ἀλλὰ κάπου ἀπόμερα, καὶ γι' αὐτὸ χρειάζεται μεγάλη φύλαξη καὶ νήψη. Γιατὶ τὸ ἀμπέλι ἐκείνου ποὺ ἔφτασε στὴν ἁπλότητα, μένει ἀνέγγιχτο ἀπὸ ὁποιονδήποτε, σὰν νὰ ἀνήκει σὲ κάποιο βασιλιὰ ἢ φοβερὸ ἄρχοντα, ποὺ καὶ μόνον ἀκούγοντας τὸ ὄνομά του οἱ κλέφτες καὶ οἱ περαστικοὶ τρομάζουν στὴ σκέψη νὰ μποῦν μέσα.

130. Πολλοὶ ἀνεβαίνουν στὸ σταυρὸ τῆς κακοπάθειας, λίγοι ὅμως εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ὑποφέρουν καὶ τὰ καρφιά του. Γιατὶ πολλοὶ δέχονται ὑπάκουα τοὺς θεληματικοὺς κόπους καὶ τὶς θλίψεις, τοὺς ἀθέλητους ὅμως, μόνο ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι πέθαναν τελείως γιὰ τὸν κόσμο αὐτὸ καὶ τὴν ἀνάπαυσή του.

131. Πολλοὶ εἶναι ποὺ ξεντύθηκαν ὅλους τοὺς δερμάτινους χιτῶνες[80], τὸν τελευταῖο ὅμως τῆς κενοδοξίας, μόνον ἐκεῖνοι ποὺ σιχάθηκαν τὴ μητέρα της, τὴν αὐταρέσκεια.

132. Ἐκεῖνος ποὺ τοῦ προσφέρονται ἀνθρώπινοι ἔπαινοι καὶ σωματικὴ ἀνάπαυση, ἀλλὰ δὲν τὰ ἀποδέχεται, αὐτός, ἔχοντας γυμνωθεῖ ἀπὸ τὸν τελευταῖο χιτώνα τῆς κενοδοξίας, ἀξιώθηκε νὰ φορέσει ἀπὸ ἐδῶ τὴ λαμπρότητα τῆς οὐράνιας κατοικίας ποὺ μὲ πολλοὺς στεναγμοὺς ἐπιζητοῦμε[81].

133. Ἄλλο εἶναι ἡ ἐνέργεια καὶ ἄλλο τὸ ἔργο. Τὸ ἔργο φανερώνει τὴν ὁλοκληρωμένη ἁμαρτία, ἐνῶ ἡ ἐνέργεια εἶναι δεῖγμα ἡδυπάθειας ποὺ ἐνεργεῖται ἐσωτερικὰ καὶ ὄχι ἐξωτερικά. Ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ δὲ μετακινοῦνται ἀπὸ τὴ γῆ τους, πληρώνουν ὅμως φόρους στοὺς δυνάστες τους ἐκεῖνα ποὺ ἐπιθυμοῦν.

134. Ὅσο ἡ γεύση ἐπιμένει στὶς ἡδονές, ἀδύνατο νὰ μὴν ἀκολουθοῦν καὶ ὅλες οἱ αἰσθήσεις, ἀκόμη καὶ ἂν στοὺς πιὸ ψυχροὺς φαίνεται ὅτι ἡσυχάζουν τὰ ὑπογάστρια, ὅπως τῶν γερόντων ποὺ δὲ διεγείρονται λόγω μαρασμοῦ. Ἀλλὰ μιὰ στείρα ποὺ μοιχεύεται, δὲ θὰ θεωρηθεῖ φρόνιμη ἐπειδὴ δὲ γεννᾶ. Φρόνιμο θὰ ποῦμε ἐκεῖνον ποὺ δὲν παθαίνεται ἐσωτερικά, οὔτε θέλγεται ἀπὸ τὴν ὅραση.

135. Ἡ ποιότητα τοῦ ἐπιθυμητικοῦ τῆς ψυχῆς ἐλέγχεται στὶς τροφές, στὶς μορφὲς καὶ στὶς φωνές, τὶς θελκτικὲς καὶ τὶς ὄχι θελκτικές. Εἴτε χάνει ἁπλὴ χρήση τους μὲ τὴ γεύση, τὴν ὅραση καὶ τὴν ἀκοή, εἴτε κατάχρηση, εἴτε βρίσκεται σὲ μιὰ μέση κατάσταση.

136. Ὅπου δὲν προηγεῖται ὁ φόβος, οἱ λογισμοὶ βρίσκονται σὲ σύγχυση σὰν πρόβατα χωρὶς ποιμένα[82]. Ὅταν ὅμως ὁ φόβος προηγεῖται ἢ ἀκολουθεῖ, βρίσκονται σὲ τάξη καὶ μέσα στὴ μάνδρα τῆς εὐνομίας.

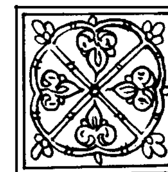
137. Ὁ φόβος εἶναι γιὸς τῆς πίστεως, εἶναι καὶ βοσκὸς τῶν ἐντολῶν.

79. Α' Κορ. 9, 25.
80. Γεν. 3, 21.
81. Β' Κορ. 5, 2.
82. Μάρκ. 6, 34.

Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀπέκτησε τὴν μητέρα του, δὲ θὰ ἀξιωθεῖ νὰ γίνει πρόβατο τῆς βοσκῆς τοῦ Κυρίου.

138. Ἄλλοι ἔχουν μόνον τὶς ἀρχὲς τῶν καλῶν, ἄλλοι καὶ τὶς μεσότητές τους, ἄλλοι ἔχουν καὶ τὰ τέλη τους. Χωρὶς αὐτά, ὁ καθένας θὰ βρεθεῖ σὰν ἁπλὸς στρατιώτης ἢ ἀξιωματικὸς χωρὶς μισθοδοσία. Καὶ γι' αὐτό, ὁ μὲν στρατιώτης μόνο τὸ δικό του σπίτι φυλάει ἀπὸ ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ τὸ βλάψουν, ὁ δὲ ἀξιωματικὸς δὲν ἔχει τὴν πρέπουσα τιμὴ ἀπὸ ὅποιους συναντᾶ.

139. Ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς παρακινοῦν νὰ τοὺς ἀκολουθοῦμε στὶς ἡδονὲς τοῦ λάρυγγα, ἐνῶ εἴμαστε ἀτελεῖς, κάνουν κάτι παρόμοιο μὲ ἐκείνους ποὺ μᾶς προτρέπουν νὰ ἀναξέομε τὶς θεραπευμένες πληγές μας, ἢ γιὰ εὐχαρίστηση νὰ ξύνομε τὴν ψώρα, ἢ νὰ τρῶμε ἐκεῖνα ποὺ προκαλοῦν πυρετό, ἢ νὰ ξεφράζομε τὸ ἀμπέλι καὶ νὰ ἀφήνομε νὰ μπαίνει σὰν ἀγριόχοιρος[83] τὸ φρόνημα τῆς σάρκας καὶ νὰ βόσκει σὰν νὰ ἦταν σταφύλια τὶς καλὲς ἔννοιες. Σ' αὐτοὺς δὲν πρέπει νὰ πειθόμαστε, οὔτε νὰ μᾶς λυγίζουν οἱ ἐνοχλητικὲς κολακεῖες ἀνθρώπων καὶ παθῶν. Ἀντίθετα, νὰ ἐνισχύομε τὸ φράχτη μὲ τὴν ἐγκράτεια, ἕως ὅτου πάψουν νὰ οὐρλιάζουν τὰ θηρία, τὰ σαρκικὰ πάθη, καὶ οἱ μάταιοι λογισμοὶ νὰ μὴν κατεβαίνουν σὰν πουλιὰ καὶ νὰ βλάπτουν τὸ ἀμπέλι, δηλαδὴ τὴν ψυχὴ ποὺ εἶναι φορτωμένη μὲ θεωρίες σταλμένες ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Κύριό μας. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

83. Ψαλμ. 79, 14.

ΜΟΝΑΧΟΣ ΘΕΟΦΑΝΗΣ

Εἰσαγωγικὰ σχόλια

Ποιὸς εἶναι ὁ ἀρχιτέκτονας τῆς "Κλίμακος θείων Χαρίτων" καὶ "οἰκτρὸς μοναχὸς" Θεοφάνης, πότε καὶ ποῦ ἔζησε, δὲν ὑπάρχει καμία εἴδηση. Οἱ ἀνθολόγοι τῆς Φιλοκαλίας εἶδαν σὲ χειρόγραφους κώδικες τὴν "Κλίμακα" καὶ τὴν ἀντέγραψαν, παρὰ τὴν ἄγνοια τῆς ταυτότητος τοῦ πνευματικοῦ καλλιτέχνου της. Ἀρχέσθησαν μόνο στὴ σοφία καὶ τὴν Ὀρθόδοξη ἐμπειρία ποὺ ἀνταναχλᾶ τὸ μικρό, ἀλλὰ τόσο μεστὸ σὲ ἁγιότητα κείμενο. Ἴσως ἡ φράση, «Καὶ φησί που τις τῶν θεοφόρων τάδε· ὁ μὴ σπεύδων κτήσασθαι ζωὴν ἐνταῦθα, ψυχῆς ἐλπίσι μὴ κεναῖς ἀπατάτω», ποὺ ἀνήκει στὸν ἅγιο Συμεὼν τὸν Νέο Θεολόγο, τοποθετεῖ χρονικὰ τὸν Θεοφάνη μετὰ τὸν 11ο αἰώνα.

Ἐκεῖνο πάντως ποὺ ἔχει σημασία, εἶναι ἡ τάξη τῆς πνευματικῆς ἀναβάσεως, διὰ διαδοχικῶν σταδίων, ποὺ ὅπως φαίνεται τὴν ἀνέβηκε ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ κατοχυρώνει τὴν ἀνοδικὴ πορεία μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ κύρους τῶν θεοφόρων Πατέρων.

Ὄντως ἀπηχεῖ τὴ διδασκαλία τῶν Νηπτικῶν, ἡ ἐπαλήθευση τῆς ὁποίας γίνεται ὄχι μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ πεῖρα, ὅπως ὁ Θεοφάνης ἐδοκίμασε, ποὺ ὁσιώθηκε ἀνεβαίνοντας τὴν πνευματική του κλίμακα, παρ' ὅτι ὁ ἴδιος θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του «σκληρόκαρδο» καὶ ὅτι σχεδίασε τὴν κλίμακα γιὰ προσωπικό του ἔλεγχο, φοβούμενος μάλιστα μὴν πάθει ὅ,τι καὶ ὁ Ζὰν (Β' Βασ. 6, 6-8).

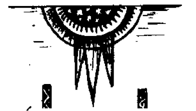
Ἐπίσης ἐκεῖνο εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι ἀποτελεῖ σύνοψη «πάντων βιβλίων», ὅλης τῆς νηπτικῆς καὶ ἡσυχαστικῆς παραδόσεως, καὶ ὑπενθυμίζει τὸ λόγο τῶν Ἁγίων, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ κατὰ τὸ θάνατό του, δὲν βρέθηκε σ' ἕνα ἀπὸ τὰ δέκα σκαλοπάτια, θὰ αἰσθανθεῖ μεγάλο φόβο καὶ ἀμέτρητη δειλία. Ἡ κλίμακα αὐτή, τοῦ ὁσίου αὐτοῦ Θεοφάνη, ἐπηρεασμένου πιθανὸν ἀπὸ τὴν Κλίμακα τοῦ σιναΐτου ἁγίου Ἰωάννου, παρὰ τὴ βραχύτητά της, ἀνάγει ἀπὸ τὴ γῆ πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ ἐλέγχει τὴν ἀρετὴ μοναχῶν καὶ λαϊκῶν, βοηθώντας ὅλους στὴν ἀφύπνιση ἀπὸ ἀπατηλὲς καὶ αἰσιόδοξες παραισθήσεις καὶ ἀπὸ νοσηρὲς ὑπνοβασίες.

Κλίμακα θείων χαρίτων

Οἰκτρὸς μοναχός, λεγόμενος Θεοφάνης,
κλίμακα θείων χαρίτων σοῦ ἐκθέτω,
αὐτὴν ποὺ ἡ πεῖρα δίδαξε στοὺς θεοφόρους.

Η καθαρότατη προσευχὴ εἶναι τὸ πρῶτο.
Ἀπ' αὐτὴν πηγάζει κάποια καρδιακὴ θέρμη
κι ἀκολουθεῖ ἐνέργεια παράδοξη κι ἁγία.
Κατόπιν τὰ θεῖα δάκρυα τῆς καρδίας
κι ἀπὸ αὐτὰ ἡ εἰρήνη λογισμῶν κάθε εἴδους.
Ἀπὸ αὐτήν, ἡ κάθαρση τοῦ νοῦ ἀναβλύζει
καὶ ἡ θεωρία τῶν ἄνω μυστηρίων,
καὶ μετὰ ἔλλαμψη παράδοξη μ' ἄρρητο τρόπο
κι ἀνείπωτος φωτισμὸς τῆς καρδιᾶς ἀπὸ τούτη
καὶ ἀπὸ δῶ πάλι, τελειότητα χωρὶς τέλος.
Πλάτος λοιπὸν ἀπέραντο ἔχει κάθε σκαλί της,
κι ἂς περιλαμβάνεται σ' ἕνα στίχο μόνο.
Στὴν κλίμακα αὐτή, τὸ κάτω σκαλοπάτι
τὴν καθαρὴ προσευχὴ μόνο ὑπογραμμίζει,
τῆς ὁποίας εἶναι πολλά, ἀμέτρητα τὰ εἴδη.
Κι ἂν θέλαμε νὰ κάνομε ἕνα κατάλογό τους
ὁ λόγος θὰ τραβοῦσε πολὺ σὲ μάκρος.
Τὸ ἴδιο σκέψου, ἀγαπητέ, καὶ στ' ἄλλα
ποὺ δάσκαλός τους εἶναι ἡ πεῖρα, ὄχι ὁ λόγος.
Κλίμακα ἀσυνήθιστη, στὰ οὐράνια ὑψωμένη.
  Δέκα σκαλιά, ποὺ παράδοξα ψυχὲς ζωογονοῦνε·
  δέκα σκαλιὰ ποὺ τὴ ζωὴ τῆς ψυχῆς κηρύττουν.
Καὶ λέει κάπου ἕνας θεοφόρος πατέρας:
«Ὅποιος δὲν τρέχει ἐδῶ, ζωὴ ν' ἀποκτήσει
τῆς ψυχῆς, ἂς μὴν ξεγελᾶ μὲ κούφιες ἐλπίδες
τὸν ἑαυτό του, πῶς θὰ τὴν βρεῖ ἐκεῖ πάνω».
  Δέκα σκαλιά, θεία φιλοσοφία·
  δέκα σκαλιά, καρπὸς ὅλων τῶν βιβλίων·
  δέκα σκαλιά, ποὺ τὸ τέλειο δείχνουν·
  δέκα σκαλιά, στοὺς οὐρανοὺς π' ἀνεβάζουν·
  δέκα σκαλιά, ποὺ σὲ κάνουν τὸ Θεὸ νὰ γνωρίσεις.
Ἡ κλίμακα φαίνεται πολὺ μικρὴ στὸ μῆκος·

ι' Τελείωση
θ' Φωτισμός της καρδίας
η' Παράδοξη έλλαμψη
ϛ'
ε'
δ' Καρδιακά δάκ[ρυα]
γ' Αγία ενέργεια
β' Θέρμη καρδίας
~ ΘΕΙΑ ΑΝΑΒΑΣΗ ~

ἂν ὅμως τὴ δοκιμάσει κανεὶς μεσ' στὴν καρδιά του,
πλοῦτο θὰ βρεῖ ποὺ ὁ κόσμος δὲ χωράει
καὶ θεία πηγὴ ποὺ ζωὴ ἄγνωστη ἀναβλύζει.
Ἄριστος δάσκαλος ἡ κλίμακα τούτη εἶναι,
γιὰ νὰ γνωρίσει καθαρὰ τὰ μέτρα του ὁ καθένας.
—Τὴ θεία κλίμακα βλέποντας τῶν δέκα χαρίτων,
ἂν σταθερὰ ἐπάνω της πὼς βρίσκεσαι νομίζεις,
πές μας, σὲ ποιὸ σκαλί της ἔχεις φτάσει,
ὥστε κι ἐμεῖς οἱ ράθυμοι νὰ ὠφεληθοῦμε;
—Ἀγαπητέ, ἂν θέλεις γι' αὐτὰ κάτι νὰ μάθεις,
γίνε ἀμέριμνος γιὰ κάθε πράγμα
εἴτε παράλογο, εἴτ' εὔλογο τὸ βρίσκεις.
Ἀδύνατο νὰ μάθεις χωρὶς ἀμεριμνία,
κι αὐτὰ μαθαίνονται μὲ πεῖρα, ὄχι μὲ λόγο.
Τοῦτο σοῦ λέω ὡς ὑπενθύμιση μόνο
(ὁ λόγος εἶναι ἁγίων πατέρων θεοφόρων,
ἂν καὶ θὰ φανεῖ βαρὺς στὴν ἀκοή σου):
«Ὅποιος δὲ βρεθεῖ σὲ κάποιο ἀπ' τὰ σκαλιά της,
ἢ δὲν ἔχει αὐτὰ παντοτινὴ μελέτη,
στὸ τέλος τῆς ζωῆς, στὴν ὥρα τοῦ θανάτου,
θὰ κυριευτεῖ ἀπὸ φόβο καὶ τρόμο μεγάλο
κι ἀπὸ δειλία ἀπέραντη, τὴ σωτηρία μὴ χάσει».
Οἱ στίχοι μου κατέληξαν νὰ φοβερίσουν,
ὅμως αὐτὸ ἔγινε πρὸς ψυχικὸ συμφέρον.
Δὲν εἶναι μὲ τὰ ἤπια μᾶλλον ποὺ ὁδηγοῦνται
στὴ μετάνοια καὶ στὴν καλοκαγαθία
οἱ πιὸ σκληροὶ —ἐγὼ ἀνάμεσά τους πρῶτος—,
ὅσο εἶναι μὲ τὰ φοβερὰ ποὺ δέος προκαλοῦνε.
Ἂς ἀκούει ὅποιος τ' αὐτιὰ τὰ ἔχει γιὰ ν' ἀκούει[1].
— Ἄκου κι ἐσὺ ποὺ τὰ 'γραψες αὐτά, καὶ πρόσεξέ το·
πῶς τόλμησες ἐσὺ ν' ἀρθρώσεις τέτοια λόγια,
ἐσὺ ποὺ τίποτα ἀπ' αὐτὰ δὲν ἔχεις ἀπολύτως;
Πῶς δὲ δοκίμασες φρίκη ποὺ τὰ διδάσκεις;
Δὲν ἄκουσες τί ἔπαθε παλιὰ ὁ Ζὰν ἐκεῖνος,
ὅταν τὴ θεία Κιβωτὸ θέλησε νὰ στηρίξει[2];
—Μὴ νομίζεις πὼς αὐτὰ τὰ λέω γιὰ νὰ διδάσκω·
τὸν ἑαυτό μου στηλιτεύω μὲ τοῦτα,
βλέποντας τῶν ἀγωνιστῶν τὰ ἔξοχα βραβεῖα
καὶ τὴ δική μου ἀκαρπία σὲ ὅλα.

1. Λουκ. 14, 35. 2. Β' Βασ. 6, 6-7.

ΟΣΙΟΣ ΠΕΤΡΟΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Σύντομη βιογραφία

Ὁ ὅσιος πατέρας μας Πέτρος, ποὺ χρημάτισε ἐπίσκοπος Δαμασκοῦ, ἔζησε στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου κατὰ τὸ ἔτος 775. Αὐτὸς λοιπόν, ἀσκώντας πρῶτα τὸ μοναχικὸ καὶ ἀναχωρητικὸ βίο, ζοῦσε μὲ τόση ἀκτημοσύνη, ὥστε οὔτε βιβλίο δικό του δὲν εἶχε, ὅπως

μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτό του. Παίρνοντας ὡστόσο ἀπὸ ἄλλους τὰ βιβλία, ἐννοῶ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅλων γενικὰ τῶν ἄλλων νηπτικῶν καὶ θεοφόρων Πατέρων, ἔδειξε τέτοια φιλοπονία, ὥστε, μελετώντας νύχτα - μέρα τὸ νόμο τοῦ Κυρίου καὶ πίνοντας ἀπὸ τὰ ζωοποιὰ νερά του, ἀναδείχθηκε δένδρο ἀληθινὰ ψηλὸ καὶ οὐράνιο, κατὰ τὸν Ψαλμωδὸ (Ψαλμ. 1, 3), φυτεμένο σ' αὐτὲς τοῦτες τὶς πηγὲς τῶν νερῶν τοῦ Πνεύματος. Μὲ μιὰ διαφορά: τὸ δένδρο δίνει τὸν καρπό του σὲ μιὰ μόνον ἐποχή· τὸ ἄλλο ὅμως δένδρο, ὁ ὅσιος Πέτρος, δὲν ἔκανε τὸ ἴδιο, ἀλλά, μένοντας ἀδιάκοπα καὶ ἀμείωτα θαλερό, ἔδωσε ὅλες τὶς ἐποχὲς πνευματικοὺς καρποὺς ὡραίους στὴν ὄψη, γλυκοὺς στὴ γεύση, εὐωδιαστοὺς στὴν ὄσφρηση, ποὺ χορταίνουν κάθε αἴσθηση σώματος καὶ ψυχῆς μὲ τὴν ἀθάνατη καὶ εὐωδιαστὴ γλυκύτητα ποὺ ἀναδίδουν.

Ὁ ὅσιος πατέρας, ὅσο ζοῦσε, ἀπέδωσε πολλοὺς καὶ μεγάλους καρποὺς μὲ τοὺς ἀσκητικοὺς κόπους του. Κατὰ τὸ θάνατό του ἀπέδωσε περισσότερους καὶ μεγαλύτερους, καθὼς ἔλαβε τὸ στεφάνι τοῦ μαρτυρίου· γιατί, ἐλέγχοντας τὴν κακόδοξη αἵρεση τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Μανιχαίων, τιμωρήθηκε μὲ κόψιμο τῆς γλώσσας ἀπὸ τὸν Οὐαλίδ, γιὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀράβων Ἰσήμ, καὶ ἐξορίστηκε στὴν εὐδαίμονα Ἀραβία, ὅπου τελείωσε τὴ ζωή του μιλώντας καθαρὰ καὶ ἱερουργώντας. Μετὰ δὲ τὸ θάνατό του ἀποδίδει πάρα πολλοὺς καὶ ὑπερβολικὰ μεγάλους καρποὺς μὲ τὸ ἀληθινὰ πανέμορφο καὶ πανάρετο αὐτὸ βιβλίο, ποὺ μᾶς ἄφησε σὰν κάποια πατρικὴ καὶ ἀναφαίρετη κληρονομία.

Τὸ βιβλίο του αὐτὸ τὸ φιλοπόνησε μὲ τέχνη καὶ τόση χάρη, ποὺ δὲ λέγεται. Καὶ εἶναι κοινὴ καὶ ψυχωφελέστατη παρότρυνση γιὰ ὅλες τὶς ἀρετές, θησαυροφυλάκιο τῶν θεωριῶν, συστοιχία τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων, ὅρος τῶν θείων μακαρισμῶν, βάση τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως, λεπτότατη ἀνατομία τῶν ἐπιμέρους παθῶν, κέρας τῆς ἀσκητικῆς Ἀμαλθείας, ταμεῖο τῆς θείας γνώσεως καὶ σοφίας καί, μὲ μιὰ λέξη, συγκεφαλαίωση τῆς ἱερῆς νήψεως.

Βλέποντας λοιπὸν κι ἐμεῖς ὅτι τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι συγγενικὸ μὲ τὴ Φιλοκαλία καὶ ὅτι συμβάλλει πάρα πολὺ στὸ σκοπὸ ποὺ ἐπιδιώκομε, κρίναμε ἀναγκαιότατο νὰ τὸ ἐντάξομε σ' αὐτήν, σὰν μικρὸ κύκλο σὲ μεγάλο κύκλο, ὅπως θὰ ἔλεγε ἔξυπνα κάποιος, καὶ σὰν συνεπτυγμένη Φιλοκαλία στὴν ἐκτενὴ Φιλοκαλία. Μᾶς φάνηκε ἀπαράδεκτο νὰ χωρίσομε τὸ βιβλίο αὐτὸ —ποὺ εἶναι, ὅπως εἴπαμε, μιὰ συσσώρευση τόσων πνευματικῶν καρπῶν— ἀπὸ τὸ θεῖο χορὸ τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν· ἀλλιῶς, καὶ τὸ ἴδιο τὸ βιβλίο θὰ μᾶς κατηγοροῦσε γιὰ τὴν ἀπειροκαλία μας, μὴν ὑποφέροντας μὲ κανένα τρόπο τὸ χωρισμό του ἀπὸ τοὺς γνώριμους καὶ ἀγαπητούς του Πατέρες. Ἂν τὸ χωρίζαμε, θὰ κολοβώναμε στὸ σημεῖο αὐτὸ τὴν ὅλη Φιλοκαλία, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ ὡς ἀναγκαία τὴν παρουσία αὐτοῦ τοῦ βιβλίου· ἐπίσης, θ' ἀποστερούσαμε τοὺς ἀδελφοὺς ἀπὸ τόση ὠφέλεια —γιατὶ πάντα ἡ προσθήκη τῶν καλῶν εἶναι φυσικὸ νὰ κάνει μεγαλύτερη τὴν ἐνεργεσία.

Ἂν λοιπὸν κανεὶς ἐπιθυμεῖ ν' ἀποκτήσει τὰ δύο φτερὰ τοῦ πνευματικοῦ περιστεριοῦ, ποὺ καὶ ὁ Δαβὶδ παλιὰ ζητοῦσε ἀλλὰ δὲν εὕρισκε (Ψαλμ. 54, 7), ἂς διαβάζει τὸ βιβλίο αὐτὸ μὲ φιλοπονία. Καὶ θὰ βρεῖ σ' αὐτὸ μὲ θαυμαστὸ τρόπο, ἀπὸ τὴ μιὰ τὸ φτερὸ τῆς πράξεως ἀσημωμένο ὁλόκληρο, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ φτερὸ τῆς θεωρίας ὅλο χρυσό. Μὲ τὰ δύο αὐτὰ φτερά, θὰ φύγει ἀπ' ὅλα τὰ γήινα, θὰ πετάξει στοὺς αἰθέρες καί, κουρνιάζοντας σὰν καλὸ περιστέρι στὶς οὐράνιες φωλιές, θὰ ἀναπαυθεῖ στὴν οὐράνια μακαριότητα.

Εἰσαγωγικὰ σχόλια

Σὰν μιὰ «φιλοκαλία μέσα στὴ Φιλοκαλία» χαρακτηρίζουν τὸ ἔργο τοῦ ὁσίου πατέρα τῆς Ὀρθοδοξίας Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ οἱ ἐκδότες τῆς Φιλοκαλίας, ὄχι φυσικὰ γιὰ τὴν ἔκταση ποὺ καταλαμβάνει μέσα στὰ φιλοκαλικὰ κείμενα, ἀλλὰ γιατὶ καλύπτει ὅλες τὶς πλευρὲς τῆς ἀσκητικῆς καὶ νηπτικῆς γραμματείας. Καὶ αὐτὸ ἐπαληθεύεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν πηγῶν ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Ἅγιος, ὅσες ἀναφέρει καὶ ὅσες ἀποσιωπᾶ, ποὺ βρίσκονται ὅμως ὅλες μέσα στὴν πολύφωνη ἁρμονία τῆς πνευματικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος ἕνας ἀντιγραφεὺς ξένων συγγραφῶν, ἀλλὰ ὅτι κρύβει τὸν ἑαυτό του ἔντεχνα πίσω ἀπὸ τοὺς πρὸ αὐτοῦ Ἁγίους, γιὰ νὰ κενώσει τὸν πλοῦτο τῶν προσωπικῶν του ἐμπειριῶν, κι ἔτσι νὰ θεμελιωθεῖ στὸ κῦρος καὶ τὴν αὐθεντία τους, ἀλλὰ κι αὐτὸς νὰ ἐξαφανισθεῖ ἀπὸ τὴ βαθειὰ ταπείνωσή του, παρουσιαζόμενος μονάχα σὰν ἕνας συμπιλητὴς πατερικῶν κειμένων.

Καὶ ὅτι μὲν τὸ θειότατον ἔργο τοῦ ὁσίου πατέρα μας εἶναι καρπὸς ἁγιοπνευματικῆς ἐμπειρίας, βεβαιούμενον ἀπὸ τοὺς μεγάλους διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπικυρούμενον ἀπὸ τοὺς θεοφόρους Νηπτικοὺς τῶν ἐρήμων, αὐτὸ δὲν ἐπιδέχεται καμία ἀντίρρηση ἢ ἔστω ἁπλῆν ἐπιφύλαξη. Μπορεῖ ὅμως κανείς, χωρὶς νὰ ἁμαρτήσει ἢ νὰ προσκρούσει στὴν ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας, νὰ διατηρεῖ κάποιες ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα τοῦ γεννήτορα τῶν κειμένων αὐτῶν καὶ τοῦ αἰώνα στὸν ὁποῖον ἔζησε, ἀσκήθηκε, ἁγίασε καὶ ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ.

Οἱ ἀνθολόγοι τῆς Φιλοκαλίας, ἀναζητοῦντες πνευματικοὺς θησαροὺς στὶς χειρόγραφες βιβλιοθῆκες τῶν μοναστηρίων τοῦ Ἁγίου Ὄρους —σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἦσαν ἀνοργάνωτες— ἐπέλεγαν χειρόγραφους κώδικες, ποὺ περιεῖχαν ἔργα πατέρων μὲ ἀνέλεγκτα ὀνόματα, ποὺ εἶχαν τεθεῖ ἀπὸ ὀλιγογράμματους συνήθως μοναχοὺς ἀντιγραφεῖς κωδίκων. Τοὺς διάβαζαν, διαπίστωναν τὸ πνευματικὸ καὶ ὀρθόδοξο περιεχόμενό τους, καὶ ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἀντιβολὴ μὲ ἄλλους κώδικες, ἑτοίμαζε φιλολογικῶς τὸ κείμενο γιὰ ἔκδοση ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ βιογραφία του. Καὶ χρόνο καὶ τὰ μέσα δὲν εἶχαν γιὰ ἱστορικὴ ἔρευνα. Τοὺς ἀρκοῦσε ὅτι ἦταν ἔργο, ποὺ εὐωδίαζε ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἀπέδιδε τὴν Νηπτικὴ ἐμπειρία καὶ τέλος, μὲ τὰ ὀρθόδοξα κριτήρια τῶν ἐκδοτῶν, ἦταν παράλληλο νὰ ἐνσωματωθεῖ στὸ σῶμα τῆς Φιλοκαλίας.

Γιὰ τὴν παροῦσα ἐπανέκδοση σὲ μετάφραση, δὲν δημιουργεῖται κανένα πρό-

βλημα, ἂν ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα, στηριζόμενη σὲ δύο χρονολογημένους χειρογράφους κώδικες, τοποθετεῖ τὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Πέτρου στὶς ἀρχὲς τοῦ 12ου αἰώνα. Καὶ φαίνεται ἡ ἄποψη αὐτὴ πολὺ πειστική, ἀφοῦ ἀναφέρονται ὀνομαστικῶς τὰ δύο αὐτὰ ἔργα μὲ τὸν τίτλο: «Ὑπόμνησις πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν» καὶ «Λόγοι κατ' ἀλφάβητον», ποὺ ἀπέβλεπαν νὰ οἰκοδομήσουν τοὺς μοναχούς, κυρίως τοὺς ἡσυχαστές, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα τοὺς ἀσκητὲς ὅλων τῶν μορφῶν τοῦ μοναχικοῦ βίου. Ἑπομένως δὲν ὑπηρετεῖ τοὺς σκοποὺς τῆς Φιλοκαλίας ἡ ἐνασχόληση γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπο καὶ τὴν ἐποχὴ ποὺ καταγράφηκαν αὐτὰ τὰ χαριτωμένα κείμενα.

Ὁ ἅγιος συγγραφεὺς δὲν ἀκολουθεῖ σὰν ὑποταχτικὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ θείους Πατέρες, ἀλλὰ συμπορεύεται μαζί τους, ἀντλεῖ ἀπ' αὐτοὺς ἀνάλογα μὲ τὴ δεχτικότητά του καὶ μὲ τὶς ἰδιότυπες προσωπικὲς κλίσεις του, ἀλλὰ καὶ ἐναρμονίζεται μὲ τὶς θεοειδεῖς ἐμπειρίες τους, στὸ βαθμὸ ποὺ δύναται. Εἶναι ὁ ἴδιος καὶ μιμητὴς καὶ ἀρχέτυπο. Μιμητής, ὅσο νὰ φθάσει στὴν οἰκείωση τῶν ἐμπειριῶν τῶν θείων διδασκάλων, δάσκαλος ὁ ἴδιος μὲ τὴ σχετικὴ πληρότητά του σὲ θεία πνευματικὴ πείρα, «πάσχοντας τὰ θεῖα».

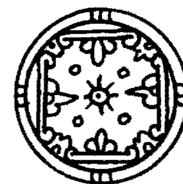
Ἡ ἁγιότης τί ἄλλο εἶναι ἀπὸ φῶς καὶ γνώση καὶ ζωὴ ἐν Χριστῷ; Καὶ ὁ ὅσιός μας, εὑρισκόμενος μέσα στὸ Θαβώρειο, ἄκτιστο φῶς, σὲ μέθη πνευματική, σὲ ἀλαλαγμοὺς ψυχικούς, σὲ θεῖο καὶ πνευματικὸ ὄργιο πνευματικῶν ἐρώτων, εἶχε τόσο ἀποξενωθεῖ ἀπὸ τὸν κόσμο, ὥστε οὔτε ἕνα βιβλίο δὲν εἶχε δικό του, ζώντας στὴν αἴσθηση, ὅτι κατεῖχε τὰ σύμπαντα, ἀφοῦ κατεῖχε καὶ κατείχετο ἀπὸ τὸν Δημιουργὸ τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ τῶν κόσμων. Γι' αὐτὸ καὶ θρηνεῖ, ὅπως ὁ Δαβὶδ καὶ ὁ μέγας Παῦλος, ἀπὸ ἀνυπόμονη νοσταλγία νὰ ὁλοκληρώσει τὸ θεῖο πόθο του, ἀπολαμβάνοντας «ἐκτυπώτερον» τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ του, ὅπως καταφαίνεται σὲ μιὰ ἐκτεταμένη προσευχή.

Καὶ ἐνῶ «συνείχετο εἰς τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι», ἐνῶ κυριολεκτικὰ ἐλούζετο μὲ τὰ δάκρυά του μέσα στὸ ἐρωτικό του πένθος, ὅμως ἡ ἀγάπη του πρὸς τοὺς ἀδελφούς του τοῦ διχάζει τὴν ψυχή, καὶ ὑποστέλλεται φιλάδελφα. Καὶ ἀφήνει τοὺς κρουνοὺς τῆς πνευματικῆς πείρας του νὰ δροσίσουν τὶς φλεγόμενες ψυχὲς τῶν συναδέλφων του μοναστῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν τάξη τῶν ἀρχαρίων καὶ «εἰσαγωγικῶν», περνώντας ἀπὸ τοὺς μέσους, γιὰ νὰ καταλήξει στοὺς τελειότερους, ποὺ παρὰ ταῦτα εἶχαν ἀνάγκη νὰ διασφαλισθοῦν ἀπὸ τοὺς κινδύνους καὶ τὶς μεθοδεῖες τῶν δαιμόνων.

Μὲ συνεχῆ αὐτομεμψία καὶ συνεχόμενος, γιὰ τὴν ἀσφάλειά του, ἀπὸ τὴ φωτιστικὴ χάρη τῆς ταπεινώσεως, ἐκθέτει τὴ θεόσοφη διδασκαλία του μὲ σαφήνεια, μὲ χάρη, μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα, δίνοντας κανόνες μοναχικῆς ζωῆς, συνεχῶς παραπέμποντας στοὺς θεοφόρους Πατέρες καὶ κινούμενος μὲ ἄνεση μεταξὺ τῶν πρακτικῶν, τῶν θεωρητικῶν καὶ τῶν τελειοτέρων μορφῶν τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, ποὺ ἀσκεῖται στὶς ἐρήμους ὡς Ἡσυχία, σὰν μύστης ποὺ ἦταν τῆς τελειοποιοῦ ἡσυχίας. Καὶ βλέπει κανεὶς στὰ πατερικὰ κείμενα τὸν χρυσὸ κανόνα τῆς μεσότητος, ποὺ λόγω ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ ἀπλέτου φωτός, ἐκφράζονται σ' αὐτὰ οἱ Ὅσιοι μὲ συμμετρία, χωρὶς παρεκκλίσεις, ὑπερβολὲς καὶ ἐλλείψεις, ἀλλὰ μὲ χαρμολύπη, μὲ χαροποιὸ πένθος, μὲ σεβασμὸ καὶ μὲ πόθο, μὲ ἔρωτα καὶ ταπείνωση, γιὰ νὰ τηρηθεῖ ἡ ὀφειλομένη στάση τῆς μεταμορφωμένης, ἀλλὰ ἀδαμιαίας φύσεως.

Ὁ ὅσιος Πέτρος, γιὰ νὰ κάνει τὴ διδασκαλία του πιὸ μεθοδικὴ καὶ πιὸ καταληπτή, τὴν χώρισε σὲ δύο συγγενεῖς ἑνότητες· τὴν πρώτη, σὰν ὑπόμνηση στὸν ἑαυτό του, καὶ τὴ δεύτερη στοὺς 24 λόγους μὲ ἀλφαβητικὴ σειρά, ὅπου καὶ στὴ μία καὶ τὴν ἄλλη ἐξετάζονται θέματα πρακτικά, θεωρητικὰ καὶ θεολογικά, ἀναλύοντας καὶ παρουσιάζοντας τὶς διάφορες πλευρές τους καὶ συνεχῶς ἀναφέροντας ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ Ἁγίων. Μὲ τὴ μέθοδο αὐτή, ὄχι μονάχα ἐπικυρώνει τὴν ἀλήθεια τῆς διδασκαλίας του, ἀλλὰ ἀποδεικνύει καὶ τὴν καθολικότητά της, ἀφοῦ δὲν ἀφήνει περιθώρια ὑποψίας, ὅτι ὑφίσταται τὴν ἐπίδραση κάποιου ἀπὸ τοὺς θεοειδεῖς Πατέρες, ἀναδεικνύοντας ἐμμέσως τὴν μεταξύ τους «συμφωνία».

Ἐξ ἄλλου ἡ ἐξέταση γιὰ τὰ πάθη, τὶς ἀρετές, τὶς πνευματικὲς θεωρίες, γίνονται ὅλα μὲ τάξη καὶ μεθοδικά, ὥστε κάθε κεφάλαιο καὶ κάθε λόγος νὰ φωτίζεται μὲ τὸ φῶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ νὰ βεβαιώνει «χάριτι τὰς καρδίας». Εἶναι δὲ τόση ἡ παραγομένη πνευματικὴ αἴσθηση ἀπὸ τὶς θεόσοφες αὐτὲς συγγραφές, ὅση δοκίμασαν οἱ ἀνθολόγοι τῆς Φιλοκαλίας, καὶ περιέγραψαν μὲ λιτότητα στὸ συνοπτικὸ βιογραφικὸ σημείωμα, ποὺ προτάσσουν καὶ διακηρύσσουν, ὅτι δὲν θεωροῦσαν σωστὸ νὰ μὴ τὶς συγκαταλέξουν στὰ θεῖα φιλοκαλικὰ κείμενα. «Γεύσασθε καὶ ἴδετε», θὰ συνιστούσαμε, τελικά, στοὺς ἀδελφοὺς ἀναγνῶστες, γιατὶ φρονοῦμε, ὅτι θὰ εὕρουν μέσα ἀπὸ τὴ διδασκαλία καὶ τὶς ὑποδείξεις τοῦ ὁσίου Πέτρου αὐτὸν τὸν Χριστό, ποὺ εἶναι τὸ κέντρον τῆς ζωῆς τῶν Ὀρθοδόξων καὶ ποὺ μέσα στὸ ἄπειρο καὶ ἄκτιστο φῶς Του ζοῦσε ὁ θεοειδὴς συγγραφεὺς τῶν ἱερῶν αὐτῶν κειμένων.

Βιβλίο πρῶτο

Προοίμιο

Ἐπειδὴ πολλὲς καὶ μεγάλες δωρεὲς ἀξιώθηκα νὰ λάβω κατὰ χάρη ἐγὼ ὁ ἄθλιος ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλὰ δὲν ἔκανα ποτὲ κανένα καλό, φοβήθηκα μήπως ἡ ἀπραξία καὶ ἡ ὀκνηρία μου μὲ κάνουν νὰ λησμονήσω τὶς τόσες πολλὲς καὶ μεγάλες εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὶς ἁμαρτίες μου, καὶ μὴ δὲ δείξω τουλάχιστον εὐγνωμοσύνη καὶ εὐχαριστία στὸν Εὐεργέτη. Γι' αὐτὸ ἔγραψα, γιὰ νὰ ἐλέγχω τὴν ἄθλια ψυχή μου, αὐτὴν ἐδῶ τὴν ὑπόμνηση, καὶ ὅσα κείμενα τῶν ἁγίων Πατέρων, βίους καὶ λόγους συνάντησα, τὰ παραθέτω ὀνομαστικά, γιὰ νὰ τὰ ἔχω καὶ νὰ θυμᾶμαι τοὺς λόγους τους, ἔστω καὶ ἐν μέρει. Τὸ ἔκανα ἐπειδὴ δικό μου βιβλίο οὔτε ἔχω, οὔτε εἶχα ποτέ, ἀλλὰ δανειζόμουν ἀπὸ τοὺς φιλόχριστους ἀδελφούς, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὶς σωματικές μου ἀνάγκες, γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Τὰ βιβλία αὐτά, ἀφοῦ τὰ μελετοῦσα μὲ κάθε ἐπιμέλεια, τὰ ἐπέστρεφα πάλι στοὺς κατόχους τους. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἑξῆς: Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη, δηλαδὴ τὸ Ψαλτήρι, τὰ τέσσερα βιβλία τῶν Βασιλειῶν, τὰ ἔξι βιβλία τῆς Σοφίας (Ἰώβ, Παροιμίες, Ἐκκλησιαστής, Ἆσμα, Σοφία Σολομῶντος, Σοφία Σειράχ), τὰ Προφητικά, τὰ βιβλία τῶν Παραλειπομένων, οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, τὰ ἅγια Εὐαγγέλια καὶ οἱ ἑρμηνεῖες ὅλων αὐτῶν. Εἶναι ἀκόμη ὅλα τὰ πατερικὰ καὶ διδασκαλικὰ τῶν μεγάλων, δηλαδὴ Διονυσίου, Ἀθανασίου, Βασιλείου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Χρυσοστόμου, Γρηγορίου Νύσσης, Ἀντωνίου, Ἀρσενίου, Μακαρίου, Νείλου, Ἐφραίμ, Ἰσαάκ, Μάρκου, Δαμασκηνοῦ, Ἰωάννη τῆς Κλίμακος, Μαξίμου, Δωροθέου, Φιλήμονος καὶ ὅλων τῶν Ἁγίων οἱ βίοι καὶ οἱ λόγοι.

Ἀξιώθηκα ὁ ἀνάξιος νὰ τὰ ἐρευνήσω ὅλα αὐτὰ μὲ κάθε ἄνεση καὶ ἐπιμέλεια, ζητώντας τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν αἰτία τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀπώλειας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἂν κάθε τὶ ποὺ ἐπιχειρεῖ ἢ ἐπιτηδεύεται ὁ ἄνθρωπος σώζει ἢ ὄχι· ἐρευνώντας ἀκόμη ποιὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦν ὅλοι, καὶ πῶς παλιοὶ καὶ νέοι εὐαρέστησαν τὸ Θεό, μέσα σὲ πλούτη ἢ σὲ φτώχεια, ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἁμαρτωλοὺς ἢ μέσα σὲ ἔρημο, σὲ ἔγγαμη ἢ σὲ παρθενικὴ ζωή. Γιατὶ γενικὰ σὲ κάθε τόπο καὶ σὲ κάθε προσπάθεια βρίσκομε ζωὴ καὶ θάνατο, σωτηρία καὶ ἀπώλεια. Ἐπιπλέον δέ, καὶ σ' ἐμᾶς τοὺς μοναχοὺς βρίσκομε διάφορες καταστάσεις. Ἐννοῶ τὴν σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ὑποταγὴ σὲ πνευματικὸ Πατέρα· τὴν ἡσυχία, ἡ ὁποία καθαρίζει τὴν ψυχή· τὴν πνευματικὴ συμβουλὴ ἀντὶ γιὰ τὴν ὑποταγή· τὴν ἡγουμενία καὶ τὴν ἀρχιερωσύνη. Σὲ κάθε κατάσταση βρίσκομε ἄλλους νὰ σώζονται κι ἄλλους νὰ χάνονται.

Καὶ δὲν ἦταν ποὺ θαύμαζα μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον ποὺ ἦταν ἄγγελος στὸν οὐρανὸ μ' ἄυλη φύση, γεμάτος ἀπὸ κάθε ἀρετή, κι ἔγινε ξαφνικὰ διάβολος, σκοτάδι καὶ ἄγνοια, ἀρχὴ καὶ τέλος κάθε κακίας καὶ πονηρίας. Ἔπειτα τὸν Ἀδάμ, ποὺ ἀπολάμβανε τόση τιμὴ καὶ τόσα ἀγαθὰ καὶ οἰκειότητα μὲ τὸ Θεό, στολισμένος μὲ ἀρετὴ καὶ σοφία, μέσα στὸν Παράδεισο μόνος μαζὶ μὲ τὴν Εὔα[1], καὶ βρέθηκε ξαφνικὰ στὴν ἐξορία, νὰ ἔχει γίνει ἐμπαθὴς καὶ θνητὸς καὶ νὰ ἐργάζεται μὲ κόπο καὶ μόχθο, μὲ ἱδρώτα καὶ πολλὴ θλίψη[2]. Ἀπ' αὐτὸν γεννήθηκαν ὁ Κάιν καὶ ὁ Ἄβελ, μόνοι ἀδελφοὶ πάνω σ' ὅλη τὴ γῆ. Πῶς νίκησε ὁ φθόνος, ἦρθε ὁ δόλος καὶ γέννησε τὸ φόνο, τὴν κατάρα καὶ τὸν τρόμο[3]; Ἀναλογιζόμουν ἔπειτα τοὺς ἄλλους ἀπογόνους τοῦ Ἀδάμ, γιὰ τοὺς ὁποίους, ἐξαιτίας τῶν πολλῶν ἁμαρτιῶν τους, ἔγινε ὁ κατακλυσμός[4]. Πάλι ὅμως, ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἀπὸ φιλανθρωπία ἔσωσε ὅσους μπῆκαν στὴν Κιβωτό, ἕνας ἀπ' αὐτοὺς δέχτηκε τὴν κατάρα, ὁ Χαναάν, ὁ γιὸς τοῦ Χὰμ ποὺ εἶχε ἁμαρτήσει· ἐπειδὴ ὁ δίκαιος Νῶε, γιὰ νὰ μὴν ἀνατρέψει τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, καταράστηκε τὸ γιὸ ἀντὶ τὸν πατέρα[5]. Ἔπειτα ἐκείνους ποὺ ἔχτισαν τὸν πύργο τῆς Βαβέλ[6], τοὺς κατοίκους τῶν Σοδόμων[7], τοὺς Ἰσραηλίτες[8], τὸ Σολομῶντα[9], τοὺς Νινευΐτες[10], τὸ Γιεζῆ[11], τὸν Ἰούδα[12] καὶ ὅλους ὅσους, ἐνῶ ἦταν μέσα στὰ καλά, στράφηκαν καὶ ἔγιναν κακοί.

Θαύμαζα ἐπίσης πῶς, ἐνῶ εἶναι ἀγαθὸς ὁ ὑπεράγαθος καὶ πολυεύσπλαχνος Θεός, παραχώρησε νὰ ἔρθουν στὸν κόσμο οἱ πολλοὶ καὶ ποικίλοι πειρασμοὶ καὶ θλίψεις. Ἄλλους ἀπ' αὐτούς, ὁ Θεὸς τοὺς παραχωρεῖ θέλοντας, ὅπως εἶναι οἱ κόποι τῆς μετάνοιας, δηλαδὴ ἡ πείνα, ἡ δίψα, τὸ πένθος, ἡ στέρηση τῶν ἀναγκαίων, ἡ ἐγκράτεια στὰ εὐχάριστα, τὸ λιώσιμο τοῦ σώματος στὴν ἄσκηση, οἱ ἀγρυπνίες, οἱ κόποι, οἱ πόνοι, τὰ πολλὰ καὶ πικρὰ δάκρυα, οἱ στεναγμοί, ὁ φόβος τοῦ θανάτου, τῆς ἐξετάσεως, τῆς ἀπολογίας καὶ τῆς κατοικήσεως στὸν Ἅδη μαζὶ μὲ τοὺς δαίμονες, ἡ φρικτὴ ἐκείνη ἡμέρα τῆς κρίσεως, ἡ μέλλουσα αἰσχύνη μπροστὰ σὲ ὅλη τὴν κτίση, ὁ τρόμος, ὁ πικρὸς ἔλεγχος γιὰ τὶς πράξεις, τοὺς λόγους καὶ τὶς σκέψεις, ἡ ἀπειλή, ἡ ὀργή, οἱ πολύτροπες καὶ αἰώνιες τιμωρίες, ὁ ἀνώφελος θρῆνος καὶ τὰ ἀκατάπαυστα δάκρυα, τὸ ἄφεγγο σκοτάδι, ὁ φόβος, ὁ πόνος, ὁ ξεπεσμός, ἡ λύπη, ἡ στενοχώρια καὶ τὸ πνίξιμο τῆς ψυχῆς καὶ στὸν παρόντα αἰώνα καὶ στὸν μέλλοντα. Σ' αὐτὰ ἂς προσθέσομε τοὺς κινδύνους σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, τὰ ναυάγια, τὶς ποικίλες ἀσθένειες, τὶς ἀστραπές, τὶς βροντές, τὸ χαλάζι, τοὺς σεισμούς, τοὺς λιμούς, τοὺς καταποντισμούς, τοὺς πρόωρους θανάτους, καὶ γενικὰ ὅλα τὰ λυπηρὰ ποὺ μᾶς ἔρχονται χωρὶς νὰ θέλομε, κατὰ παραχώρηση Θεοῦ. Ἄλλους πάλι πειρασμοὺς δὲν τοὺς θέλει ὁ Θεός, ἀλλὰ ἐμεῖς καὶ οἱ δαίμονες. Τέτοιοι εἶναι οἱ μάχες, τὰ πάθη, οἱ πολλῶν εἰδῶν ἁμαρτίες —ποὺ

1. Γεν. 2, 22.
2. Γεν. 3, 17-19.
3. Γεν. 4, 8-12.
4. Γεν. 6, 5-7.
5. Γεν. 9, 22 καὶ 24-27.
6. Γεν. 11, 4-7.
7. Γεν. 18, 20· 19, 24-25.
8. Ἀριθ. 14, 22-23.
9. Γ' Βασ. 11, 8-11.
10. Ἰωνᾶ 1, 2.
11. Δ' Βασ. 5, 27.
12. Ματθ. 26, 24.

προχωρώντας στὸ λόγο μας θὰ ποῦμε καὶ τὰ ὀνόματά τους, ἀπὸ τὴν ἀφροσύνη μέχρι τὴν ἀπόγνωση καὶ τὴν τέλεια ἀπώλεια—, ἡ ἐπιδρομὴ τῶν δαιμόνων, ἡ τυραννία τῶν παθῶν, οἱ ἐγκαταλείψεις, οἱ ταραχὲς καὶ μεταβολὲς τοῦ βίου, οἱ θυμοί, οἱ συκοφαντίες, καὶ κάθε θλίψη ποὺ ἐμεῖς θεληματικὰ προξενοῦμε ὁ ἕνας στὸν ἄλλον, χωρὶς νὰ τὸ θέλει ὁ Θεός. Καὶ πάλι, πῶς ἀνάμεσα σὲ τόσα κακὰ πολλοὶ σώθηκαν, χωρὶς τίποτε νὰ μπορέσει νὰ τοὺς ἐμποδίσει, καὶ πολλοὶ χάθηκαν χωρὶς νὰ τὸ θέλει ὁ Θεός.

"Ολα αὐτὰ καὶ ἄλλα περισσότερα ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, καθὼς τὰ στοχαζόμουν μὲ πόνο, ἔνιωθα συντριβὴ στὴν ψυχὴ καί, σὰν νερὸ ποὺ χύνεται, ἔπεφτα πολλὲς φορὲς σὲ ἀμηχανία —ἂν καὶ δὲν αἰσθανόμουν τελείως τὰ λεγόμενα. Γιατὶ ἂν τὰ αἰσθανόμουν, δὲ θὰ μποροῦσα νὰ παραμένω σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ ποὺ εἶναι γεμάτη ἀπὸ κακία καὶ παρακοὴ Θεοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔγιναν ὅλα τὰ φοβερὰ καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς καὶ τῆς μέλλουσας. Μὲ τὴ βοήθεια ὅμως τῆς χάρης, πῆρα τὴν ἀπάντηση ποὺ ἐπιθυμοῦσα στὶς ἀπορίες μου, καθὼς βρῆκα τὶς διακρίσεις τους στοὺς ἁγίους Πατέρες ὡς ἑξῆς:

'Αρχὴ κάθε ἀγαθοῦ εἶναι ἡ φυσικὴ γνώση ποὺ δίνεται ἀπὸ τὸ Θεό, εἴτε ἀπὸ τὶς Γραφὲς μέσω κάποιου ἀνθρώπου, εἴτε μέσω ἀγγέλου, εἴτε ὡς δωρεὰ ποὺ δίνεται κατὰ τὸ ἅγιο βάπτισμα, ἡ ὁποία λέγεται καὶ συνείδηση, γιὰ φύλαξη τῆς ψυχῆς κάθε πιστοῦ καὶ γιὰ ὑπενθύμιση τῶν ἁγίων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Μ' αὐτές, ἂν θελήσει νὰ τὶς τηρήσει, φυλάγεται ἡ χάρη τοῦ 'Αγίου Πνεύματος στὸν βαπτιζόμενο. "Υστερα ἀπὸ τὴ γνώση εἶναι ἡ προαίρεση τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας. Αὐτὸ θὰ πεῖ, νὰ ἐγκαταλείψει ὁ ἄνθρωπος τὰ δικά του θελήματα καὶ νοήματα καὶ νὰ κάνει τὰ θελήματα καὶ τὰ νοήματα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἂν μπορέσει νὰ τὰ κάνει αὐτά, δὲ βρίσκεται σὲ ὅλη τὴν κτίση πράγμα ἢ προσπάθεια ἢ τόπος ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ τὸν ἐμποδίσει νὰ γίνει ὅπως ὁ Θεὸς ἐξαρχῆς θέλησε νὰ εἶναι, «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Αὐτοῦ»[13] καὶ κατὰ χάρη θέσει θεός, ἀπαθής, δίκαιος, ἀγαθὸς καὶ σοφός, εἴτε πλούσιος εἶναι, εἴτε φτωχός, εἴτε ζεῖ τὴν παρθενικὴ ζωή, εἴτε τὴ συζυγική, εἴτε εἶναι ἄρχοντας καὶ ἐλεύθερος, εἴτε ὑποτακτικὸς καὶ δοῦλος, γενικὰ σὲ κάθε περίσταση καὶ τόπο καὶ πράγμα. Γι' αὐτὸ καὶ ὑπάρχουν πολλοὶ δίκαιοι καὶ στὴν περίοδο πρὶν δοθεῖ ὁ Νόμος, καὶ κατὰ τὸ Νόμο, καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς χάρης, γιατὶ προτίμησαν τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ θέλημά Του, ἀπὸ τὰ δικά τους νοήματα καὶ θελήματα. Καὶ ἀντίθετα, πολλοὺς βρίσκομε στοὺς ἴδιους καιροὺς καὶ στὰ ἴδια πράγματα νὰ ἔχουν ἀπωλεσθεῖ, γιατὶ προτίμησαν τὰ δικά τους νοήματα καὶ θελήματα ἀπὸ αὐτὰ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὰ λοιπὸν ἔτσι ἔχουν.

"Εχουν ὅμως διαφορὰ οἱ τόποι καὶ τὰ ἔργα, καὶ καθένας ὀφείλει νὰ ἔχει διάκριση, εἴτε αὐτὴ ποὺ δίνει ὁ Θεὸς σ' ὅσους ἔχουν ταπεινοφροσύνη, εἴτε μὲ ἐρώτηση ἐκείνων ποὺ ἔχουν τὰ χαρίσματα τῆς διακρίσεως. Γιατὶ χωρὶς

13. Γεν. 1, 26.

τὴ διάκριση δὲν εἶναι καλὰ τὰ ἔργα μας, καὶ ἂν ἀκόμη ἀπὸ ἄγνοιά μας νομίζομε ὅτι εἶναι καλά. Κι ἀφοῦ κανεὶς μάθει μὲ τὴ διάκριση γιὰ τὴ δύναμή του σχετικὰ μὲ αὐτὸ ποὺ θέλει νὰ κάνει, τότε κάνει ἀρχὴ νὰ εὐαρεστεῖ τὸ Θεό. 'Αλλὰ ὅπως εἴπαμε, πρέπει σὲ ὅλα νὰ ἀρνηθεῖ τὰ δικά του θελήματα γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὸ θεϊκὸ σκοπὸ καὶ νὰ ἐκτελέσει τὸ ἔργο του ὅπως θέλει ὁ Θεός. "Αν δὲν κάνει ἔτσι, δὲν μπορεῖ μὲ τίποτε νὰ σωθεῖ. Τοῦτο γιατὶ ἀπὸ τὴν παράβαση τοῦ 'Αδάμ, συνηθίσαμε ὅλοι στὰ πάθη καὶ κυριευτήκαμε ἀπὸ αὐτά, καὶ δὲν ἀποδεχόμαστε τὸ ἀγαθὸ μὲ χαρά, οὔτε ἐπιθυμοῦμε τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἐργαζόμαστε τὸ ἀγαθὸ ἀπὸ ἀγάπη, ὅπως οἱ ἀπαθεῖς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀγαποῦμε τὰ πάθη καὶ τὶς πονηρίες, ἐνῶ δὲν ἐπιθυμοῦμε καθόλου τὰ ἀγαθά, παρὰ ἀπὸ ἀνάγκη, γιὰ τὸ φόβο τῶν κολάσεων. Καὶ αὐτὰ ὅσοι μὲ σταθερὴ πίστη καὶ πρόθεση δέχονται τὸν λόγο. Οἱ λοιποί, οὔτε αὐτὴ τὴ θέληση ἔχομε, ἀλλά, μὴ λογαριάζοντας διόλου τὶς θλίψεις τοῦ βίου καὶ τὶς μέλλουσες κολάσεις, δουλεύομε στὰ πάθη μὲ ὅλη μας τὴν ψυχή· μερικοὶ μάλιστα χωρὶς νὰ αἰσθάνονται τὴν πικρότητά τους, ἀναλαμβάνουν ἐξ ἀνάγκης καὶ ὄχι θεληματικὰ τοὺς κόπους τῶν ἀρετῶν. Καὶ ἔγιναν σ' ἐμᾶς ποθητὰ τὰ ἀξιομίσητα, ἀπὸ ἄγνοιά μας.

"Οπως οἱ ἄρρωστοι χρειάζονται τὶς ἐγχειρήσεις καὶ τὶς καυτηριάσεις γιὰ τὴν ὑγεία ποὺ ἔχασαν, ἔτσι κι ἐμεῖς χρειαζόμαστε τοὺς πειρασμούς, τοὺς κόπους τῆς μετάνοιας καὶ τὸ φόβο τοῦ θανάτου καὶ τῶν κολάσεων, γιὰ νὰ ξαναποκτήσομε τὴν ἀρχικὴ ὑγεία τῆς ψυχῆς καὶ νὰ διώξομε τὴν ἀρρώστια ποὺ μᾶς προξένησε ἡ ἀνοησία μας. "Οσο μάλιστα ὁ Γιατρὸς τῶν ψυχῶν μᾶς χαρίζει θεληματικὸ ἢ ἀθέλητο πόνο, τόσο περισσότερο νὰ εὐχαριστοῦμε τὴ φιλανθρωπία Του καὶ νὰ τὸ δεχόμαστε μὲ χαρά. Γιατὶ μᾶς εὐεργετεῖ ὅταν πληθαίνει τοὺς πόνους, εἴτε τοὺς θεληματικοὺς ποὺ συνδέονται μὲ τὴ μετάνοια, εἴτε τοὺς ἀθέλητους τῶν πειρασμῶν καὶ τιμωριῶν· ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ θλιβοῦν θεληματικά, νὰ λυτρώνονται ἔτσι ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ τὶς μέλλουσες τιμωρίες, ἴσως μάλιστα κι ἀπὸ τὶς τωρινές, ἐνῶ οἱ ἀγνώμονες, μὲ τὶς τιμωρίες ἔστω καὶ τοὺς ποικίλους πειρασμοὺς νὰ θεραπευθοῦν ἀπὸ εὐεργεσία τοῦ Γιατροῦ. 'Εκεῖνοι ὅμως ποὺ ἀγαποῦν τὴν ἀρρώστια καὶ μένουν σ' αὐτή, προξενοῦν στὸν ἑαυτό τους τὶς αἰώνιες τιμωρίες, ἀφοῦ ἔγιναν ὅμοιοι μὲ τοὺς δαίμονες, καὶ δικαίως θὰ ἀπολαύσουν μαζί τους τὶς αἰώνιες κολάσεις ποὺ εἶναι ἑτοιμασμένες γιὰ τοὺς δαίμονες[14], ἐπειδὴ θέλησαν μαζὶ μὲ αὐτοὺς νὰ εἶναι ἀχάριστοι στὸν Εὐεργέτη.

Γιατὶ δὲ δεχόμαστε ὅλοι τὶς εὐεργεσίες μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Μερικοὶ ἀφοῦ δεχτοῦν τὴ φωτιὰ τοῦ Κυρίου[15], δηλαδὴ τὸ λόγο Του, μὲ τὴν ἐφαρμογή του γίνονται πιὸ μαλακοὶ στὴν καρδιά, σὰν τὸ κερί, ἐνῶ ἄλλοι μὲ τὴν ἀπραξία, ὅπως ὁ πηλός, γινόμαστε σκληρότεροι καὶ πέτρινοι. Καὶ ἐνῶ δὲ δεχόμαστε ὅλοι ὅμοια τὸ λόγο Του, ὁ Θεὸς δὲν ἀναγκάζει κανένα ἀπὸ ἐμᾶς, ἀλ-

14. Ματθ. 25, 41.

15. 'Ησ. 66, 16.

λὰ εἶναι ὅπως ὁ ἥλιος ποὺ στέλνει τὶς ἀκτίνες του καὶ φωτίζει ὅλο τὸν κόσμο· ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ τὸν βλέπει, φωτίζεται ἀπὸ αὐτόν, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ δὲ θέλει νὰ τὸν βλέπει, δὲν ἐξαναγκάζεται ἀπ' αὐτόν. Καὶ κανένας ἄλλος δὲν εἶναι αἴτιος ποὺ στερεῖται κάποιος τὸ φῶς, παρὰ ὁ ἴδιος ποὺ δὲν θέλει νὰ τὸ ἔχει· γιατὶ ὁ Θεὸς ἔκανε τὸν ἥλιο καὶ τὰ μάτια, κι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐξουσία νὰ δεῖ. Ἔτσι κι ἐδῶ· ὁ Θεὸς ὅλους τοὺς καταφωτίζει μὲ τὶς γνώσεις σὰν ἀκτίνες, καὶ μετὰ τὴ γνώση ἔδωσε καὶ τὴν πίστη σὰν μάτι.

Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ θέλει νὰ λάβει βέβαιη τὴ γνώση διὰ μέσου τῆς πίστεως, φυλάγει μὲ τὰ ἔργα τὴ μνήμη· σ' αὐτὸν ὁ Θεὸς δίνει μεγαλύτερη προθυμία, γνώση καὶ δύναμη. Ἀπὸ τὴ φυσικὴ γνώση δηλαδή, γεννιέται προθυμία σ' ἐκεῖνον ποὺ τὴν προτιμᾶ, καὶ ἀπὸ τὴν προθυμία γεννιέται δύναμη νὰ ἐργάζεται. Μὲ τὴν ἐργασία φυλάγεται ἡ μνήμη, καὶ ἀπὸ τὴ μνήμη προέρχεται μεγαλύτερη ἐργασία, καὶ μέσω αὐτῆς δίνεται μεγαλύτερη γνώση. Ἀπὸ αὐτήν, ποὺ λέγεται φρόνηση, γεννιέται ἡ ἐγκράτεια τῶν παθῶν καὶ ἡ ὑπομονὴ στὰ ὀδυνηρά. Ἀπὸ αὐτὲς γεννιέται ἡ μελέτη τῶν θείων καὶ ἡ ἐπίγνωση τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν δικῶν μας ἁμαρτιῶν· αὐτὲς πάλι γεννοῦν τὴν εὐγνωμοσύνη, ἀπὸ τὴν ὁποία προξενεῖται ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, μέσα στὸν ὁποῖο πραγματώνεται ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν· θέλω νὰ πῶ, τὸ πένθος, ἡ πραότητα, ἡ ταπεινοφροσύνη. Ἀπὸ αὐτὰ γεννιέται ἡ διάκριση, κι ἀπὸ αὐτὴν ἡ διόραση, δηλαδὴ ἡ πρόβλεψη τῶν μελλοντικῶν πταισμάτων καὶ ἡ ἐκκοπή τους πρὶν πραγματοποιηθοῦν, ἀπὸ πείρα καὶ θύμηση μὲ τὴν καθαρότητα τοῦ νοῦ τῶν προηγουμένων καὶ τῶν τωρινῶν ἁμαρτιῶν καὶ ὅσων γίνονται χωρὶς νὰ τὸ νιώσομε. Ἀπὸ αὐτὲς γεννιέται ἡ ἐλπίδα, ποὺ φέρνει τὴν ἀποσύνδεση ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὴν τέλεια ἀγάπη. Τότε λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲ θέλει τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴν πρόσκαιρη ζωή, μὲ χαρὰ τὴν ἀφήνει, ἕνεκα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον· γιατὶ ἔγινε σοφὸς καὶ μέσα του κατοίκησε τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ υἱοθετήθηκε ἀπὸ τὸ Θεό, ἐπειδὴ ἔχει σταυρωθεῖ καὶ ταφεῖ καὶ ἀναστηθεῖ καὶ ἀναληφθεῖ νοερὰ μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ[16] μὲ τὴ μίμησή Του, δηλαδὴ μὲ τὴ διαγωγὴ Του στὸν κόσμο. Καὶ γενικὰ γίνεται θέσει θεὸς κατὰ χάρη, παίρνοντας τὸν ἀρραβώνα τῆς οὐράνιας μακαριότητας, ὅπως λέει ὁ Θεολόγος, καὶ μ' αὐτὸν γινόμενος σχετικὰ μὲ τοὺς ὀχτὼ λογισμοὺς ἀπαθής, δίκαιος, ἀγαθὸς καὶ σοφός, ἔχοντας μέσα του τὸ Θεό, ὅπως εἶπε ὁ Χριστός, μὲ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν Του[17] μὲ τὴ σειρά, ἀπὸ τὴν πρώτη καὶ τὶς λοιπές· γι' αὐτὲς θὰ μιλήσω παρακάτω, πῶς πρέπει νὰ γίνεται ἡ ἐργασία τῶν ἐντολῶν.

Ἐπειδὴ ὅμως ἔγινε λόγος γιὰ τὶς ἀρετές, ἃς ποῦμε καὶ γιὰ τὰ πάθη. Ἔρχεται ἡ γνώση σὰν ἥλιος καὶ ὁ ἀνόητος κλείνει θεληματικὰ τὰ μάτια, δηλαδὴ τὴν προαίρεση, ἀπὸ ἀπιστία ἢ ὀκνηρία, κι ἀμέσως στέλνει τὴ γνώση στὴ λησμοσύνη μὲ τὴν ἀργία, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴ ραθυμία. Γιατὶ ἡ

16. Ρωμ. 6, 4-6.

17. Ἰω. 14, 23.

ἀνοησία γεννᾶ τὴ ραθυμία, κι αὐτὴ τὴν ἀργία, ἀπὸ τὴν ὁποία δημιουργεῖται ἡ λησμοσύνη, καὶ ἀπ' αὐτὴν ἡ φιλαυτία —δηλαδὴ τὸ νὰ ἀγαπᾶ κανεὶς τὰ δικά του θελήματα καὶ νοήματα— ἡ φιληδονία καὶ ἡ φιλοδοξία. Ἀπὸ αὐτὲς γεννιέται ἡ φιλαργυρία, ἡ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν[18]. Αὐτὴ φέρνει τὸν περισπασμὸ στὰ βιοτικά, κι αὐτὸς τὴν τέλεια ἀγνωσία τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν δικῶν μας ἁμαρτιῶν. Ἀπὸ αὐτὸ ἐπακολουθεῖ ἡ κατοίκηση μέσα μας τῶν λοιπῶν παθῶν· ἐννοῶ τὰ ὀχτὼ πάθη-ἀρχηγούς, δηλαδὴ τὴ γαστριμαργία ποὺ φέρνει τὴν πορνεία καὶ μαζί της τὴ φιλαργυρία, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ ὀργή, ὅταν κανεὶς δὲν πετυχαίνει αὐτὸ ποὺ ποθεῖ, δηλαδὴ τὸ θέλημά του· ἀπὸ τὴν ὀργὴ διαδοχικὰ γεννιοῦνται ἡ λύπη, ἡ ἀκηδία, ἡ κενοδοξία καὶ ἡ ὑπερηφάνεια. Ἀπὸ τὰ ὀχτὼ αὐτὰ πάθη γεννιέται κάθε κακία, πάθος καὶ ἁμαρτία· κι ἐκεῖνος, ποὺ αὐτὰ θὰ τὸν καταπιοῦν, καταντᾶ στὴν ἀπόγνωση, τὴν τέλεια ἀπώλεια, τὴν ἔκπτωση ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τὴν ὁμοίωση μὲ τοὺς δαίμονες, ὅπως εἴπαμε.

Ὁ ἄνθρωπος στέκεται ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς δρόμους, δηλαδὴ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ἁμαρτία, καὶ σ' ὅποια θέλει βαδίζει καὶ αὐτὴν πραγματοποιεῖ. Ὁ δρόμος τώρα ποὺ τὸν κέρδισε καὶ οἱ ὁδηγοὶ τοῦ δρόμου, εἴτε Ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, εἴτε δαίμονες καὶ κακοὶ ἄνθρωποι, τὸν τραβοῦν μέχρι τὸ τέλος καὶ χωρὶς νὰ θέλει· οἱ ἀγαθοὶ στὸ Θεὸ καὶ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, οἱ ἁμαρτωλοὶ στὸν διάβολο καὶ στὴν αἰώνια κόλαση. Κανένας δὲν εἶναι αἴτιος τῆς ἀπώλειας, παρὰ τὸ θέλημα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Θεὸς εἶναι αἴτιος τῆς σωτηρίας, ὁ ὁποῖος μᾶς χάρισε τὴ ζωὴ καὶ τὴ μακαριότητα, τὴ γνώση καὶ τὴ δύναμη, τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἔχει ὁ ἄνθρωπος χωρὶς τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ διάβολος μπορεῖ νὰ κάνει τίποτε ποὺ νὰ ὁδηγεῖ στὴν ἀπώλεια, ὅπως λόγου χάρη νὰ προκαλέσει ἀντίθετη προαίρεση ἢ ἀδυναμία ἢ ἀθέλητη ἄγνοια ἢ ὁ,τιδήποτε ἄλλο, ὥστε νὰ βιάσει τὸν ἄνθρωπο, παρὰ μόνο βάζει στὸ νοῦ ἐνθύμηση τοῦ κακοῦ. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἐργάζεται τὸ ἀγαθὸ πρέπει νὰ ἀποδώσει τὴ χάρη στὸ Θεό, γιατὶ μετὰ τὴν ὕπαρξη μᾶς δώρισε τὰ πάντα. Ἐκεῖνος πάλι ποὺ κάνει τὸ κακό, μόνο τὸν ἑαυτό του ἃς κατηγορεῖ, γιατὶ κανεὶς δὲν τὸν τραβᾶ διὰ τῆς βίας· ὁ Θεὸς τὸν ἔκανε αὐτεξούσιο, ὥστε νὰ γίνει ἄξιος γιὰ ἐπαίνους ἐκ μέρους Του, ὅταν παρουσιάζεται νὰ προτιμᾶ μὲ τὴ θέλησή του τὸ ἀγαθὸ καὶ ὄχι νὰ μετέχει σ' αὐτὸ ἀπὸ ἀνάγκη τῆς φύσεως, ὅπως τὰ ἄλογα ζῶα καὶ τὰ ἄψυχα, ἀλλὰ ὅπως ταιριάζει στὸ λογικό του, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Θεὸς τὸν τίμησε. Ἐμεῖς ὅμως θεληματικὰ καὶ μὲ τὴ γνώμη μας προτιμοῦμε νὰ κάνομε τὸ κακό, ποὺ τὸ μάθαμε ἀπὸ τὸν ἐφευρέτη τοῦ κακοῦ· καὶ δὲν μᾶς βιάζει ὁ ὑπεράγαθος Θεός, γιὰ νὰ μὴν παρακούομε παρὰ τὴ βία καὶ ἔχομε βαρύτερη τιμωρία. Οὔτε καὶ τὸ αὐτεξούσιο μᾶς ἀφαιρεῖ, τὸ ὁποῖο καλῶς μᾶς χάρισε.

Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ θέλει νὰ κάνει τὸ καλό, ἃς ζητᾶ μὲ τὴν προσευχὴ

18. Α' Τιμ. 6, 10.

ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ ἀμέσως τοῦ δίνεται ἡ γνώση καὶ ἡ δύναμη, γιὰ νὰ φαίνεται ὅτι δίκαια στέλνει ὁ Θεὸς τὴ χάρη· γιατὶ καὶ χωρὶς προσευχὴ μποροῦσε νὰ τὴ δωρίσει, ὅπως τὸ κάνει καὶ μετὰ τὴν προσευχή. Ἐκεῖνος ποὺ ἀναπνέει τὸν ἀέρα, γνωρίζοντας ὅτι χωρὶς αὐτὸν δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει, δὲν εἶναι ἄξιος ἐπαίνου, ἀλλὰ μᾶλλον χρωστᾶ πολλὲς εὐχαριστίες σ' Ἐκεῖνον ποὺ ἔκανε τὸν ἀέρα καὶ τοῦ χάρισε τὴ δύναμη τῆς ἀναπνοῆς καὶ τὴν ὑγεία, ὥστε νὰ ἀναπνέει καὶ νὰ ζεῖ. Ἔτσι κι ἐμεῖς ἔχομε χρέος μᾶλλον νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεό, γιατὶ καὶ τὴν προσευχὴ καὶ τὴ γνώση καὶ τὴ δύναμη καὶ τὶς ἀρετὲς κι ἐμᾶς τοὺς ἴδιους καὶ τὰ γύρω μας, ὅλα τὰ ἔκανε κατὰ χάρη. Κι ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὰ πάντα δὲν παύει νὰ μηχανεύεται γιὰ νὰ νικήσει τὴν κακία τὴ δική μας καὶ τῶν ἐχθρῶν μας τῶν δαιμόνων.

Ὁ διάβολος, ἐπειδὴ ἔχασε τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ ἀπὸ ἀγνωμοσύνη καὶ ὑπερηφάνεια, ἔμεινε ἀναγκαστικὰ χωρὶς γνώση. Γι' αὐτὸ δὲ γνωρίζει ἀπὸ μόνος του τί νὰ κάνει, ἀλλὰ βλέπει τί κάνει ὁ Θεὸς γιὰ νὰ μᾶς σώσει καὶ πονηρεύεται καὶ κάνει τὰ ἀντίθετα γιὰ νὰ χαθοῦμε. Γιατὶ μισεῖ τὸ Θεὸ καί, μὴν μπορώντας νὰ Τὸν πολεμήσει, πολεμᾶ ἐμᾶς ποὺ εἴμαστε «κατ' εἰκόνα Θεοῦ»[19], νομίζοντας ὅτι μὲ αὐτὸ θὰ ἐκδικηθεῖ τὸ Θεό· καὶ μᾶς βρίσκει ὑπάκουους στὸ θέλημά του, ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶδε τὸ Θεὸ ποὺ ἔπλασε τὴν Εὔα γιὰ βοήθεια τοῦ Ἀδάμ[20], ὁ διάβολος τὴν ἔκανε συνεργὸ τῆς παρακοῆς καὶ τῆς παραβάσεως[21]. Ἔδωσε ὁ Θεὸς ἐντολὴ[22] στὸν Ἀδάμ, ὥστε μὲ τὴν τήρησή της νὰ θυμᾶται τὶς τόσες δωρεὲς καὶ νὰ εὐγνωμονεῖ τὸν Εὐεργέτη, κι ὁ διάβολος ἔκανε τὴν ἐντολὴ νὰ γίνει ἀφορμὴ παρακοῆς καὶ θανάτου. Ἀντὶ προφῆτες, ὁ διάβολος κάνει ψευδοπροφῆτες· ἀντὶ Ἀποστόλους, ψευδαποστόλους· ἀντὶ νόμο, παρανομία· ἀντὶ ἀρετές, κακίες· ἀντὶ ἐντολές, παραβάσεις· ἀντὶ κάθε δικαιοσύνη, σιχαμερὲς αἱρέσεις. Καὶ πάλι βλέποντας τὸ Χριστὸ νὰ δείχνει συγκατάβαση, ἀπὸ ἄκρα ἀγαθότητα, καὶ νὰ ἐμφανίζεται στοὺς ἁγίους Μάρτυρες καὶ τοὺς ὁσίους Πατέρες εἴτε ὁ ἴδιος, εἴτε μέσω Ἀγγέλων, εἴτε μὲ κάποια ἄλλη ἀνέκφραστη οἰκονομία, ὅπως εἶπε[23], ἄρχισε καὶ ὁ διάβολος νὰ δείχνει σὲ μερικοὺς πολλὲς πλάνες, γιὰ νὰ τοὺς ὁδηγήσει στὴν ἀπώλεια. Καὶ γι' αὐτὸ ἔγραψαν οἱ Πατέρες ποὺ εἶχαν διάκριση, ὅτι αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ τὰ δεχόμαστε, εἴτε μὲ εἰκόνες φανερώνονται, εἴτε μὲ φῶς, ἢ μὲ φωτιά, εἴτε μὲ ἄλλη πλάνη. Γιατὶ μηχανεύεται ὁ πονηρὸς νὰ μᾶς πλανήσει μ' αὐτὰ εἴτε στὸν ὕπνο, εἴτε στὴν ἐγρήγορση. Κι ἂν τὰ δεχόμαστε, τότε κάνει τὸ νοῦ ἀπὸ ὑπερηφάνεια καὶ τέλεια ἀγνωσία νὰ ζωγραφίσει σχήματα ἢ χρώματα, γιὰ νὰ νομίσει ὅτι εἶναι φανερώσεις Θεοῦ ἢ Ἀγγέλου. Πολλὲς φορὲς πάλι δείχνει καὶ δαίμονες στὸν ὕπνο ἢ καὶ στὴν ἐγρήγορση, νὰ φεύγουν δῆθεν νικημένοι· καὶ γενικὰ μηχανεύεται τὰ πάντα γιὰ τὴν ἀπώλειά μας ὅταν πειθόμαστε σ' αὐτόν.

19. Γεν. 1, 26.
20. Γεν. 2, 18.
21. Γεν. 3, 6.
22. Γεν. 2, 16-17.
23. Ἰω. 14, 21.

Μπορεῖ νὰ τὰ κάνει ὅλα αὐτὰ ὁ διάβολος καὶ ν' ἀποτύχει, ἂν ἀκοῦμε τοὺς ἁγίους Πατέρες ποὺ λένε ὅτι στὴν ὥρα τῆς προσευχῆς πρέπει νὰ ἔχομε τὸ νοῦ ἄμορφο, ἀσχημάτιστο, ἄχρωμο, νὰ μὴ δέχεται τίποτε, εἴτε φῶς, εἴτε φωτιά, ἢ ὁ,τιδήποτε ἄλλο ὁλωσδιόλου, ἀλλὰ μ' ὅλη μας τὴ δύναμη νὰ προσηλώνομε τὴ διάνοια σ' ἐκεῖνα ποὺ λέμε· γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ προσεύχεται μόνο μὲ τὸ στόμα, προσεύχεται στὸν ἀέρα καὶ ὄχι στὸ Θεό, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς προσέχει στὸ νοῦ καὶ ὄχι στὰ λόγια ὅπως οἱ ἄνθρωποι. Ὅπως λέει καὶ ἡ Γραφή: «Πρέπει νὰ προσκυνοῦμε τὸ Θεὸ πνευματικὰ καὶ ἀληθινά»[24], καί: «Προτιμῶ νὰ πῶ πέντε λόγια μὲ τὸ νοῦ μου, παρὰ μύρια λόγια μὲ τὴ γλῶσσα»[25]. Ὅταν λοιπὸν ὁ διάβολος ἀποτύχει, τότε, μὴ μπορώντας νὰ κάνει τίποτε ἄλλο, μᾶς φέρνει λογισμὸ ἀπογνώσεως, ὅτι «Ἄλλοι καιροὶ ἦταν ἐκεῖνοι καὶ ἄλλοι οἱ ἄνθρωποι στοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἔδειξε θαύματα γιὰ νὰ πιστέψουν. Τώρα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κοπιάσομε. Χριστιανοὶ εἴμαστε ὅλοι καὶ ἔχομε βαπτιστεῖ· κι ὅπως λέει ἡ Γραφή, ὅποιος πιστέψει καὶ βαπτιστεῖ, θὰ σωθεῖ[26]. Τί ἀνάγκη λοιπὸν ἔχομε;». Ἂν πεισθοῦμε καὶ μείνομε σ' αὐτά, θὰ βρεθοῦμε ἔρημοι, ἔχοντας μόνο τὸ ὄνομα τοῦ χριστιανοῦ καὶ ἀγνοώντας ὅτι αὐτὸς ποὺ πίστεψε καὶ βαπτίσθηκε, ὀφείλει νὰ τηρεῖ ὅλες τὶς ἐντολὲς τοῦ Χριστοῦ καί, ὅταν κατορθώσει τὰ πάντα, νὰ λέει ὅτι «εἶμαι ἄχρηστος δοῦλος»[27]. Ὁ Κύριος εἶπε στοὺς Ἀποστόλους νὰ διδάσκουν στοὺς ἀνθρώπους νὰ τηροῦν ὅλα ὅσα τοὺς διέταξε[28]. Καὶ καθένας ποὺ βαπτίζεται, λέει: «Ἀποτάσσομαι τῷ σατανᾷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ συντάσσομαι τῷ Χριστῷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις Αὐτοῦ». Ποῦ εἶναι ἡ ἀποταγή μας, ἂν δὲν ἀφήσομε κάθε πάθος καὶ κάθε ἁμαρτία ποὺ θέλει ὁ διάβολος; Ἢ μᾶλλον, ἂν δὲν τὸν μισήσομε μὲ τὴν ψυχή μας καὶ δὲν ἀγαπήσομε τὸ Χριστὸ μὲ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν Του; Καὶ πῶς θὰ τηρήσομε τὶς ἐντολές Του, ἂν δὲν ἀρνηθοῦμε κάθε δικό μας νόημα καὶ θέλημα;

Θελήματα καὶ νοήματα λέγονται ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἀντίθετα στὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ συχνὰ ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὁποῖοι εἴτε ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασία τους, εἴτε ἀπὸ συνήθεια, ἀγαποῦν σὲ μερικὰ πράγματα τὸ καλὸ καὶ μισοῦν τὸ κακό. Ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ νοήματα καλά, ποὺ μαρτυροῦνται κι ἀπὸ τὶς ἅγιες Γραφές, χρειάζονται ὅμως καὶ τὴ διάκριση ἀπὸ τοὺς ἐμπείρους. Χωρὶς διάκριση, κι αὐτὰ ἀκόμη ποὺ νομίζονται καλά, δὲν εἶναι καλά· ἐπειδὴ γίνονται εἴτε παράκαιρα, εἴτε χωρὶς νὰ πρέπει, εἴτε ἀναξίως, ἢ ἐπειδὴ κατανοοῦμε σφαλερὰ τὰ λεγόμενα. Γιατί, ὄχι μόνο γιὰ τὴ Γραφή, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὁποιοδήποτε ἐρώτημα, ἂν δὲν προσέχουν καὶ ὁ ἐρωτώμενος καὶ αὐτὸς ποὺ ἐρωτᾶ, ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸ νόημα τῶν λεγομένων, πράγμα ποὺ προξενεῖ ὄχι μικρὴ ζημία. Αὐτὸ καὶ ἐγὼ τὸ ἔπαθα πολλὲς φορές, καὶ ὅταν ἔθετα ἐρωτήσεις, καὶ ὅταν μοῦ ἔθεταν· κι ὅταν κάποτε καταλάβαινα τὸ

24. Ἰω. 4, 24.
25. Α' Κορ. 14, 19.
26. Μάρκ. 16, 16.
27. Λουκ. 17, 10.
28. Ματθ. 28, 20.

ζήτημα ὅπως πρέπει, ὕστερα δοκίμαζα ἔκπληξη, πῶς τὰ λόγια εἶναι τὰ ἴδια, ἐνῶ οἱ ἔννοιες διαφέρουν ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἔτσι καὶ σ' ὅλα τ' ἄλλα ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ διάκριση, πῶς πρέπει νὰ πράξομε, γιὰ νὰ κάνομε τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ Αὐτὸς γνωρίζει τὴν ἀνθρώπινη φύση μας μὲ ἀκρίβεια, ὡς Ποιητὴς τῶν ὅλων, καὶ οἰκονόμησε τὸ συμφέρον μας καὶ νομοθέτησε ὄχι ξένα πρὸς τὴ φύση μας, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ αὐτήν. Ἐκτὸς ἂν θέλουν ἀπὸ μόνοι τους κάποιοι ν' ἀνεβοῦν πρὸς Αὐτὸν ξεπερνώντας τὴ φύση καὶ ἐπιδιώκοντας τὴν τελειότητα. Γι' αὐτοὺς εἶναι ἡ παρθενία, ἡ ἀκτημοσύνη, ἡ ταπεινοφροσύνη. Ἡ εὐγνωμοσύνη δὲν εἶναι μόνο γι' αὐτούς, γιατὶ εἶναι φυσική, ἐνῶ ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι, γιατὶ εἶναι ὑπὲρ φύση· ὁ ταπεινόφρων ἐργάζεται κάθε ἀρετὴ καί, ἐνῶ δὲ χρωστᾶ τίποτε, ἔχει χρεώστη τὸν ἑαυτό του καὶ κατώτερο ἀπ' ὅλους. Ὁ εὐγνώμων ἀντίθετα, χρωστᾶ καὶ ὁμολογεῖ τὸ χρέος. Παρόμοια, ὅποιος ἐλεεῖ, ἐλεεῖ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔχει καὶ δὲν εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ φύση, ὅπως ὁ ἀκτήμων. Οὔτε ὁ ἔγγαμος εἶναι ὅπως αὐτὸς ποὺ παρθενεύει. Γιατὶ ἡ παρθενία εἶναι ὑπερφυσικὸ χάρισμα. Γι' αὐτὸ ὁ ἔγγαμος σώζεται, ἂν ἀφήσει τὰ δικά του θελήματα καὶ ἐκπληρώνει τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ὁ παρθένος θὰ λάβει στεφάνι γιὰ τὴν ὑπομονή του καὶ δόξα ἀπὸ τὸ Θεό, ἐπειδὴ δὲν ἄφησε μόνο τὰ ἀπαγορευμένα ἀπὸ τοὺς νόμους, ἀλλὰ μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ τὴν ἴδια τὴ φύση του, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀγάπησε ὁλόψυχα τὸν ὑπὲρ φύση Θεὸ προσπαθώντας νὰ μιμηθεῖ ὅσο μποροῦσε τὴν ἀπάθειά Του. Ὅμως ἐπειδὴ ἀγνοοῦμε ὄχι μόνο τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ἐκεῖνα ποὺ κάνομε, ἀλλὰ καὶ ποιὸς εἶναι ὁ σκοπός τους, καὶ τί ζητοῦμε μὲ αὐτά, γι' αὐτὸ μᾶς φαίνονται ὅτι δὲ συμφωνοῦν οἱ θεῖες Γραφὲς καὶ οἱ λόγοι τῶν Ἁγίων, τῶν παλιῶν Προφητῶν καὶ Δικαίων καὶ τῶν νέων ἁγίων Πατέρων. Καὶ τώρα ποὺ θέλομε νὰ σωθοῦμε, τοὺς βρίσκομε ἀσύμφωνους μεταξύ τους, πράγμα ποὺ δὲν συμβαίνει.

Μὲ λίγα λόγια, ἂς δοῦμε ἀπὸ τὴ φύση τῶν πραγμάτων ὅτι, ἂν θέλει κάποιος ἄνθρωπος νὰ σωθεῖ, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἐμποδίσει, οὔτε ὁ καιρός, οὔτε ὁ τόπος, οὔτε κάποια πράξη. Φτάνει νὰ μὴν κάνει χρήση ἄπρεπη τοῦ πράγματος ποὺ θέλει, ἀλλὰ νὰ κλίνει μὲ διάκριση σὲ κάθε νόημά Του πρὸς τὸν θεϊκὸ σκοπό. Γιατὶ δὲν εἶναι ἀναγκαῖα ἐκεῖνα ποὺ γίνονται, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ ὁδηγεῖ σ' αὐτά. Οὔτε ἀθέλητα ἁμαρτάνομε, ἀλλὰ θεληματικὰ συγκατανεύομε πρῶτα στὸ λογισμὸ καὶ γινόμαστε ἔπειτα αἰχμάλωτοί του· καὶ αὐτὸς τότε ὁδηγεῖ τὸν αἰχμάλωτο στὸ νὰ ἁμαρτήσει, ἀκόμη καὶ χωρὶς νὰ θέλει. Ἐπίσης καὶ τὰ πταίσματα ποὺ γίνονται ἀπὸ ἄγνοια, ἀπὸ τὰ ἐν γνώσει προέρχονται. Ἂν, λόγου χάρη, δὲ μεθύσει κανεὶς εἴτε ἀπὸ κρασί, εἴτε ἀπὸ ἐπιθυμία, δὲν τοῦ δημιουργεῖται ἄγνοια· ὅταν μεθύσει, ἀρχίζει καὶ σκοτίζεται ὁ νοῦς, καὶ ἀπ' αὐτὸ προέρχεται τὸ πέσιμο, καὶ ἀπὸ τὸ πέσιμο ὁ θάνατος. Ὥστε ὁ θάνατος δὲν ἦρθε ἀπὸ ἄγνοια, ἀλλὰ ἡ ἐν γνώσει μέθη ἔφερε τὸ θάνατο ἀπὸ ἄγνοια. Καὶ πολλὰ θὰ βρεῖ κανείς, μάλιστα στὰ νοήματα,

ποὺ δείχνουν ὅτι ἀπὸ τὰ ἑκούσια πέφτομε στὰ ἀκούσια, καὶ ἀπὸ τὰ ἐν γνώσει πέφτομε σὲ πταίσματα ἄγνοιας. Ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ μᾶς φαίνονται τὰ πρῶτα ἐλαφρὰ καὶ γλυκά, ἐρχόμαστε στὰ δεύτερα χωρὶς νὰ θέλομε καὶ χωρὶς νὰ καταλάβομε. Ἂν θέλαμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ τηροῦμε τὶς ἐντολὲς καὶ νὰ μένομε καθαροὶ ὅπως βαπτιστήκαμε, δὲ θὰ φτάναμε σὲ τόσα ἁμαρτήματα καὶ δὲ θὰ εἴχαμε ἀνάγκη ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τοὺς πόνους τῆς μετάνοιας. Ὅμως καὶ πάλι, ἂν θέλομε, ἡ δεύτερη χάρη τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ἡ μετάνοια, μπορεῖ νὰ μᾶς ἀνεβάσει στὸ ἀρχικὸ κάλλος. Ἂν ὅμως οὔτε γιὰ τὴ μετάνοια δὲ φροντίζομε, τότε ἀναγκαστικά, ὡς ἀμετανόητοι σὰν τοὺς δαίμονες, πηγαίνομε μαζί τους στὴν αἰώνια κόλαση, μᾶλλον μὲ τὴ θέλησή μας, παρὰ χωρὶς αὐτή. Ὁ Θεὸς μᾶς δημιούργησε γιὰ νὰ δοκιμάσομε ὄχι τὴν ὀργή Του, ἀλλὰ τὴν ἀγάπη Του[29], ὥστε ἀπολαμβάνοντας τὰ ἀγαθά Του, νὰ ἔχομε διάθεση εὐχαριστίας καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Εὐεργέτη. Ἀλλὰ ἡ ἀμέλειά μας νὰ γνωρίσομε τὶς δωρεές Του, μᾶς ἔφερε σὲ ραθυμία, καὶ αὐτὴ μᾶς παρέδωσε στὴ λησμοσύνη, ἀπὸ τὴν ὁποία κυριάρχησε πάνω μας ἡ ἄγνοια.

Ὅταν θέλομε νὰ βάλομε ἀρχὴ ἐπιστροφῆς ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ξεπέσαμε, ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ πολὺν κόπο, γιατὶ δὲ θέλομε νὰ ἀφήσομε τὰ θελήματά μας, ἀλλὰ νομίζομε ὅτι μαζὶ μὲ αὐτὰ μποροῦμε νὰ κάνομε καὶ τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ, πράγμα ἀδύνατο. Γιατὶ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπε: «Δὲν κάνω τὸ δικό μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα ποὺ μὲ ἀπέστειλε»[30], ἂν καὶ τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος εἶναι ἕνα, ἀφοῦ εἶναι καὶ μία φύση ἀχώριστη. Ἀλλὰ γιὰ μᾶς τὸ εἶπε αὐτὸ καὶ γιὰ τὸ θέλημα τῆς σάρκας. Γιατὶ ἂν δὲν ξεπεραστεῖ ἡ σάρκα, ὥστε νὰ κυβερνιέται ὅλος ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ[31], δὲν πράττει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, παρὰ μόνο διὰ τῆς βίας. Ὅταν ὅμως κυριαρχήσει ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος μέσα μας, τότε δὲν ἔχομε πιὰ δικό μας θέλημα, ἀλλὰ ὅ,τι κάνομε εἶναι θέλημα Θεοῦ. Τότε εἰρηνεύομε. Καὶ θὰ ὀνομαστοῦν "παιδιὰ τοῦ Θεοῦ" οἱ τέτοιοι ἄνθρωποι, γιατὶ θέλουν τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα, ὅπως ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός.

Αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ πετύχει κανείς, χωρὶς τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν, μὲ τὶς ὁποῖες ἔρχεται ἡ ἀποκοπὴ κάθε ἡδονῆς καὶ τοῦ θελήματός μας καὶ κάθε ὀδύνης, λόγω τῆς ὑπομονῆς γιὰ τὴν τήρηση τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ἀπὸ τὴν ἀνοησία γεννιοῦνται ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ὀδύνη, ὅπως προείπαμε, καὶ ἀπὸ αὐτά, κάθε κακία. Ὁ ἀνόητος εἶναι φίλαυτος καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι φιλάδελφος, οὔτε φιλόθεος, οὔτε ἔχει ἐγκράτεια στὶς ἡδονές, δηλαδὴ στὰ θελήματα ποὺ τοῦ ἀρέσουν, οὔτε ὑπομονὴ στὰ ὀδυνηρά, ἀλλὰ ἄλλοτε ἐπιτυγχάνει τὸ θελημά του καὶ αὐξάνεται ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ἔπαρσή του, κι ἄλλοτε ἀποτυγχάνει καὶ πέφτει σὲ μικροψυχία καὶ πνίξιμο τῆς ψυχῆς, τὸ ὁποῖο

29. Α' Θεσ. 5, 9. 30. Ἰω. 6, 38. 31. Ρωμ. 8, 14.

εἶναι ἀρραβώνας τῆς κολάσεως. Ἐνῶ ἀπὸ τὴ γνώση, δηλαδὴ τὴ φρόνηση, γεννιοῦνται ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ὑπομονή, γιατὶ ὁ φρόνιμος κυριαρχεῖ στὸ θέλημά του καὶ ὑπομένει τὴν ὀδύνη ἀπ' αὐτό. Καὶ πιστεύοντας ὅτι εἶναι ἀνάξιος γιὰ τὰ ἀγαθά, ἔχει διάθεση εὐγνωμοσύνης καὶ εὐχαριστίας πρὸς τὸν Εὐεργέτη, καὶ φοβᾶται μήπως ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀγαθὰ ποὺ τοῦ ἔδωσε ὁ Θεὸς στὴ ζωὴ αὐτή, ζημιωθεῖ στὸν μέλλοντα αἰώνα. Καὶ ἔτσι μὲ τὴν ἐγκράτεια ἐργάζεται καὶ τὶς ἄλλες ἀρετὲς καὶ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του χρεώστη σὲ ὅλα, χωρὶς νὰ βρίσκει τίποτε νὰ ἀντιπροσφέρει στὸν Εὐεργέτη, ἀλλὰ καὶ τὶς ἀρετὲς τὶς νομίζει σὰν μεγαλύτερο χρέος. Γιατὶ παίρνει καὶ δὲ δίνει· καὶ τοῦτο μόνο, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἀξιώθηκε νὰ εὐχαριστεῖ τὸ Θεὸ καὶ τὸ ὅτι δέχεται ὁ Θεὸς τὴν εὐχαριστία του, τὸ θεωρεῖ μεγαλύτερο χρέος, καὶ εὐχαριστεῖ ἀδιάκοπα τὸ Θεό, πράττοντας πάντοτε κάθε ἀγαθό. Καὶ ἔχει πάντοτε τὸν ἑαυτό του περισσότερο χρεώστη καί, ταπεινοφρονώντας, τὸν θεωρεῖ κατώτερο ἀπ' ὅλους· εὐφραίνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ ποὺ τὸν εὐεργετεῖ, καὶ ἐνώπιόν Του νιώθει ἀγαλλίαση μαζὶ μὲ τρόμο[32]. Φτάνοντας στὴ θεία καὶ ἀδιάπτωτη ἀγάπη μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη, δέχεται τὰ λυπηρὰ σὰν νὰ εἶναι ἄξιος γι' αὐτά. Ἢ μᾶλλον, θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ὅτι εἶναι ἄξιος καὶ γιὰ περισσότερες θλίψεις, καὶ χαίρεται γιατὶ ἀξιώθηκε ἔστω καὶ λίγο νὰ θλιβεῖ σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ νὰ ξελαφρωθεῖ λίγο ἀπὸ τὶς πολλὲς κολάσεις ποὺ προετοίμασε στὸν ἑαυτό του γιὰ τὴ μέλλουσα ζωή, καὶ γιατὶ ἔτσι γνωρίζει τὴν ἀσθένειά του γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανεύεται. Καὶ ἐπειδὴ ἀξιώθηκε νὰ τὰ γνωρίζει αὐτὰ καὶ νὰ ὑπομένει μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἔρχεται σὲ θεῖο πόθο. Γιατὶ ἡ ταπεινοφροσύνη γεννιέται ἀπὸ τὴ γνώση, καὶ ἡ γνώση ἀπὸ τοὺς πειρασμούς. Σ' ἐκεῖνον ποὺ γνώρισε τὸν ἑαυτό του, δίνεται ἡ γνώση τῶν πάντων. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ὑποτάσσεται στὸ Θεό, ὑποτάσσει στὸν ἑαυτό του κάθε σαρκικὸ φρόνημα· καὶ ὕστερα θὰ ὑποταχθοῦν σ' αὐτὸν τὰ πάντα, ὅταν κυριαρχήσει ἡ ταπείνωση πάνω στὰ μέλη του. Ὅπως λένε οἱ ἅγιοι Βασίλειος καὶ Γρηγόριος, ἐκεῖνος ποὺ ἐννόησε ὅτι ὁ ἑαυτός του βρίσκεται μεταξὺ μεγέθους καὶ ταπεινότητας —ἐπειδὴ ἔχει νοερὴ ψυχὴ καὶ θνητὸ καὶ γήινο σῶμα—, ποτὲ δὲν ὑπερηφανεύεται, οὔτε ἀπελπίζεται, ἀλλὰ ἀπὸ σεβασμὸ στὴ νοερὴ φύση τῆς ψυχῆς του ἀποστρέφεται ὅλα τὰ αἰσχρά, καὶ γνωρίζοντας τὴν ἀσθένειά του ἀποφεύγει κάθε ὑψηλοφροσύνη.

Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ γνώρισε τὴν ἀσθένειά του ἀπὸ τοὺς πολλοὺς πειρασμοὺς τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν παθῶν, αὐτὸς εἶδε τὴν ἄπειρη δύναμη τοῦ Θεοῦ, πῶς λυτρώνει τοὺς ταπεινοὺς ποὺ φωνάζουν πρὸς Αὐτὸν μὲ προσευχὴ γεμάτη πόνο ἀπὸ τὴν καρδιά τους, καὶ πλέον τοῦ γίνεται ἡ προσευχὴ σὰν ἀπόλαυση, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι χωρὶς τὸ Θεὸ δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τίποτε[33]. Καὶ ἀπὸ τὸ φόβο νὰ μὴν πέσει, ἀπὸ τὴ μία ἀγωνίζεται νὰ μένει προσκολλημένος στὸ Θεό, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη θαυμάζει καθὼς σκέφτεται πῶς ὁ

32. Ψαλμ. 2, 11.

33. Ἰω. 15, 5.

Θεὸς τὸν λύτρωσε ἀπὸ τόσους πειρασμοὺς καὶ πάθη καὶ εὐχαριστεῖ Ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ τὸν λυτρώσει· καὶ μαζὶ μὲ τὴν εὐχαριστία ἀποκτᾶ τὴν ταπείνωση καὶ τὴν ἀγάπη, καὶ δὲν τολμᾶ νὰ κρίνει κανένα, γνωρίζοντας ὅτι ὅπως ὁ Θεὸς βοήθησε τὸν ἴδιο, ἔτσι καὶ ὅλους μπορεῖ νὰ τοὺς βοηθήσει ὅταν θέλει, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος. Σκέφτεται ἀκόμη ὅτι ἴσως μπορεῖ κανεὶς νὰ παλεύει μὲ πολλὰ πάθη καὶ νὰ νικᾶ, ὁ ἴδιος ὅμως εἶναι ἀσθενὴς καὶ ἀδύνατος, καὶ γι' αὐτὸ τὸν βοήθησε γρήγορα ὁ Θεὸς γιὰ νὰ μὴ χαθεῖ ὁλότελα ἡ ψυχή του. Καὶ ἄλλα περισσότερα σκέφτεται ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὴν ἀσθένειά του, καὶ μένει ἔτσι ἄπτωτος. Καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ φτάσει κανεὶς σ' αὐτό, ἂν δὲν πάθει πολλοὺς πειρασμοὺς ψυχικοὺς καὶ σωματικοὺς καὶ ἂν κάνοντας ὑπομονὴ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ δὲ λάβει τὴν πείρα τους. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν τολμᾶ νὰ κάνει καθόλου τὸ δικό του θέλημα χωρὶς νὰ ρωτήσει ἐκείνους ποὺ ἔχουν πείρα, οὔτε νὰ προβάλει κάποιο δικό του νόημα. Γιατὶ ποιὰ εἶναι ἡ ἀνάγκη νὰ κάνει ἢ νὰ σκεφτεῖ κάτι ποὺ δὲν χρειάζεται γιὰ τὴ ζωὴ ἢ γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς;

Ἂν τώρα κανεὶς δὲ γνωρίζει ποιὸ θέλημα καὶ ποιὸ νόημα νὰ παραμερίσει, ἂς δοκιμάζει κάθε πράγμα καὶ κάθε νόημα, τί εἴδους ἀντίδραση τοῦ προκαλεῖ κατὰ τὴν ἀποχὴ καὶ τὴν ἐπικράτησή του· ἂν προκαλεῖ ἡδονὴ ὅταν γίνεται, καὶ ὀδύνη ὅταν ἐμποδίζεται, εἶναι κακὸ καὶ ὀφείλει νὰ τὸ καταφρονεῖ πρὶν πολυχαιρίσει, ὁπότε θὰ κοπιάσει νὰ τὸ νικήσει ὅταν καταλάβει ὅτι εἶναι βλαβερό. Αὐτὸ τὸ λέω γιὰ κάθε πράγμα καὶ νόημα, χωρὶς τὰ ὁποῖα μποροῦμε νὰ ζήσομε σωματικὰ καὶ νὰ εὐαρεστήσομε τὸ Θεό. Γιατὶ ἡ συνήθεια, ὅταν πολυχαιρίσει, παίρνει δύναμη φυσικῆς ἰδιότητας, ἐνῶ ἂν δὲν ὑποχωρεῖς σ' αὐτήν, ἀδυνατίζει καὶ σιγὰ-σιγὰ χάνεται. Εἴτε καλὴ συνήθεια εἶναι, εἴτε κακή, ὁ χρόνος τὴν τρέφει, ὅπως τὰ ξύλα τρέφουν τὴ φωτιά. Γι' αὐτὸ ὀφείλομε νὰ μελετοῦμε καὶ νὰ πράττομε τὸ ἀγαθὸ μὲ ὅλη μας τὴ δύναμη, γιὰ νὰ μᾶς γίνει ἕξη· καὶ τότε ἡ συνήθεια ἐργάζεται αὐτόματα τὸ κάθε ἀγαθὸ χωρὶς κόπο, ὅπως οἱ Πατέρες νίκησαν μὲ τὰ μικρὰ τὰ μεγάλα. Ἐκεῖνος π.χ. ποὺ δὲν παραδέχεται οὔτε τ' ἀπαραίτητα γιὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὰ ἀπορρίπτει γιὰ νὰ βαδίζει τὴ στενὴ καὶ γεμάτη δυσκολίες ὁδὸ[34], πότε θὰ πέσει στὴ φιλοκτημοσύνη;

Δὲν εἶναι βέβαια φιλοκτημοσύνη μόνον ἡ κτήση τῶν πολλῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐμπαθὴς προσκόλληση σὲ κάτι καὶ ἡ κακὴ ἢ ἡ ὑπερβολικὴ χρήση του. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παλιοὺς Ἁγίους εἶχαν πολλά, ὅπως ὁ Ἀβραάμ[35], ὁ Ἰὼβ[36], ὁ Δαβὶδ[37] καὶ ἄλλοι πολλοί· ὅμως δὲν εἶχαν προσκόλληση σ' αὐτά, ἀλλὰ τὰ εἶχαν ὡς πράγματα τοῦ Θεοῦ, καὶ μᾶλλον μὲ αὐτὰ ἤθελαν νὰ εὐαρεστήσουν τὸ Θεό. Ὁ Κύριος ὅμως, καθὼς εἶναι ὑπερτέλειος καὶ ἡ ἴδια ἡ σοφία, ἔκοψε καὶ τὴ ρίζα: ὄχι μόνο δηλαδὴ συμβούλεψε ἐκείνους ποὺ Τὸν ἀκολουθοῦν μὲ τὴ μίμηση τῆς τελειότατης ἀρετῆς Του, νὰ μὴν ἔχουν χρήμα-

34. Ματθ. 7, 14.

35. Γεν. 13, 2.

36. Ἰὼβ 1, 3.

37. Α' Παρ. 29, 28.

τα καὶ κτήματα, ἀλλὰ οὔτε ψυχή[38], δηλαδὴ θέλημα ἢ νόημα δικό τους.

Γνωρίζοντας αὐτὸ οἱ Πατέρες, ἀπέφυγαν τὸν κόσμο ὡς ἐμπόδιο γιὰ τὴν τελειότητα, ἀλλὰ ἀπέφυγαν ἀκόμη καὶ τὰ θελήματά τους· γιατὶ κανεὶς ποτὲ ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἔχανε δικό του θέλημα. Ἀλλὰ ἄλλοι ἔγιναν ὑποτακτικοί, γιὰ νὰ ἔχουν στὴ θέση τοῦ Χριστοῦ τὸν πνευματικὸ πατέρα ὁδηγὸ σὲ κάθε τους νόημα. Ἄλλοι ἔζησαν στὴν ἔρημο μὲ τέλεια ἀποφυγὴ τῶν ἀνθρώπων κι εἶχαν τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ δάσκαλο, ποὺ γιὰ χάρη Του θέλησαν νὰ ὑπομείνουν τὸ θάνατο τῆς προαιρέσεώς τους. Ἄλλοι ἀκολούθησαν τὴ βασιλικὴ ὁδό, ἔζησαν δηλαδὴ μαζὶ μὲ ἕναν ἢ δύο ἄλλους ἀδελφοὺς τὸν ἡσυχαστικὸ βίο καὶ εἶχαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο σύμβουλο γιὰ εὐαρέστηση τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅσοι μετὰ τὴν ὑποταγή, μὲ ἄδεια τοῦ πνευματικοῦ τους, τάχθηκαν νὰ καθοδηγοῦν ἄλλους ἀδελφούς, ζοῦσαν σὰν νὰ ἦταν ὑποτακτικοί, φυλάγοντας τὶς παραδόσεις τῶν Πατέρων τους· καὶ πήγαινε καλὰ ὅ,τι ἐπιχειροῦσαν. Τώρα ὅμως, ἐπειδὴ δὲν θέλομε οὔτε οἱ ὑποτακτικοί, οὔτε οἱ ὑπεύθυνοι νὰ παραμερίσομε τὰ θελήματά μας, γι' αὐτὸ κανεὶς δὲν προκόβει. Καὶ ἴσως ἔχει ἀπομείνει, ἂν ἔχει μείνει κι αὐτό, ἡ ἀποφυγὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν βιοτικῶν ὑποθέσεων, ἡ πορεία στὴ βασιλικὴ ὁδὸ καὶ ὁ βίος τῆς ἡσυχίας μαζὶ μὲ ἕναν ἢ δύο ἄλλους καὶ ἡ μελέτη τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅλης τῆς Γραφῆς νύχτα καὶ ἡμέρα, ὥστε καθὼς θὰ ἐλέγχεται ἀπ' ὅλα αὐτὰ καὶ ἀπὸ τὴ συνείδηση καὶ ἀπὸ τὴν προσοχὴ κατὰ τὴν ἀνάγνωση καὶ τὴν προσευχή, νὰ καταλήξει τουλάχιστον κανεὶς στὴν πρώτη ἐντολή, δηλαδὴ στὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἔρχεται ἀπὸ τὴν πίστη καὶ τὴ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν. Καὶ ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ νὰ φτάσει στὸ πένθος, καὶ μὲ αὐτὸ στὶς ἐντολὲς ποὺ εἶπε ὁ Ἀπόστολος, δηλαδὴ τὴν πίστη, τὴν ἐλπίδα, τὴν ἀγάπη[39]. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει στὸν Κύριο, φοβᾶται τὴν κόλαση· κι ἐκεῖνος ποὺ φοβᾶται τὴν κόλαση, τηρεῖ τὶς ἐντολές· κι ἐκεῖνος ποὺ τηρεῖ τὶς ἐντολές, ὑπομένει τὶς θλίψεις· κι ἐκεῖνος ποὺ ὑπομένει τὶς θλίψεις, θὰ ἀποκτήσει τὴν ἐλπίδα στὸ Θεό. Ἡ ἐλπίδα χωρίζει τὸ νοῦ ἀπὸ κάθε δεσμὸ μὲ τὰ πάθη· κι ἐκεῖνος ποὺ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ κάθε δεσμὸ μὲ τὰ πάθη, θὰ ἀποκτήσει τὴν ἀγάπη στὸ Θεό. Αὐτὰ ὅπου κι ἂν θέλει κανεὶς νὰ τὰ ἐκτελεῖ, σώζεται.

Ἡ ἡσυχία πάλι, ἐπειδὴ εἶναι ἀρχὴ καθάρσεως τῆς ψυχῆς, πραγματοποιεῖ χωρὶς κόπο ὅλες τὶς ἐντολὲς γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει ἀγαθὴ προαίρεση. Ὅπως λένε: «Φεῦγε ἀπὸ τὸν κόσμο, σώπαινε, ἡσύχαζε, γιατὶ αὐτὲς εἶναι οἱ ρίζες τῆς ἀναμαρτησίας». Καὶ πάλι λένε: «Ἀπόφευγε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ σώζεσαι». Γιατὶ οἱ συναντήσεις κι οἱ συνομιλίες δὲν ἀφήνουν τὸ νοῦ νὰ δεῖ οὔτε τὰ ἁμαρτήματά του, οὔτε τὶς πανουργίες τῶν δαιμόνων γιὰ νὰ φυλάει τὸν ἑαυτό του ὁ ἄνθρωπος· ἀλλὰ οὔτε καὶ τὶς εὐεργεσίες καὶ τὶς πρόνοιες τοῦ Θεοῦ, γιὰ ν' ἀποκτήσει ἀπὸ αὐτὰ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ταπείνωση. Καὶ γι' αὐτὸ ὀφείλει ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ βαδίζει σύντομο δρόμο πρὸς τὸ

38. Λουκ. 14, 26.
39. Α' Κορ. 13, 13.

Χριστό, δηλαδὴ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴ γνώση, καὶ νὰ φτάσει μὲ χαρὰ στὴν τελειότητα, νὰ μὴ βαδίζει ἀλλοῦ κι ἀλλοῦ, δηλαδὴ δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ἀλλὰ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ν' ἀκολουθεῖ μὲ προθυμία τὴ βασιλικὴ ὁδό. Καὶ νὰ ἀποφεύγει μὲ σταθερότητα καὶ τὶς ὑπερβολὲς καὶ τὶς ἐλλείψεις, γιατὶ καὶ οἱ δύο προκαλοῦν ἡδονή. Οὔτε δηλαδὴ μὲ τὸ πλῆθος τῶν φαγητῶν καὶ τῶν συνομιλιῶν νὰ σκοτίζει τὸ νοῦ, καὶ ἀπὸ τοὺς περισπασμοὺς σὲ διάφορα πράγματα νὰ τὸν κάνει τυφλό. Οὔτε πάλι μὲ τὴ μακρὰ νηστεία καὶ ἀγρυπνία νὰ θολώνει τὴ διάνοια. Ἀλλὰ νὰ ἐργάζεται ὀρθὰ καὶ μὲ ὑπομονὴ τοὺς ἑπτὰ τρόπους, δηλαδὴ τὶς σωματικὲς πράξεις, καὶ νὰ ἀνεβαίνει ὅπως σὲ σκάλα, κατέχοντας ὅλες μαζὶ τὶς ἑπτὰ καὶ βαδίζοντας πρὸς τὴν ἠθικὴ πράξη, μὲ τὴν ὁποία δίνονται ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ οἱ πνευματικὲς θεωρίες σ' ἐκεῖνον ποὺ πιστεύει, ὅπως λέει ὁ Κύριος[40].

Καὶ νὰ ξέρει ὅτι ὅλη ἡ Γραφὴ εἶναι θεόπνευστη καὶ ὠφέλιμη[41], καὶ ὅτι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐμποδίσει ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ σωθεῖ, οὔτε ἔχει κανεὶς ἄλλος ἐξουσία πάνω μας, παρὰ μόνον Ἐκεῖνος ποὺ μᾶς ἔπλασε, ποὺ εἶναι καὶ ἕτοιμος νὰ βοηθήσει καὶ νὰ σκεπάσει ἀπὸ κάθε πειρασμὸ ἐκείνους ποὺ Τὸν ἐπικαλοῦνται μὲ ὅλη τους τὴν καρδιὰ καὶ θέλουν νὰ κάνουν τὸ ἅγιο θέλημά Του. Γιατὶ χωρὶς Αὐτόν, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ κάνει κάτι καλό[42], οὔτε νὰ πάθει ἀθέλητα κανένα κακό, ἂν Αὐτὸς δὲν παραχωρήσει, γιὰ νὰ παιδαγωγήσει τὸν ἁμαρτωλὸ καὶ νὰ σώσει τὴν ψυχή του. Καὶ νὰ ξέρει ἐπίσης ὅτι τὰ πονηρὰ ἔργα εἶναι δικά μας καὶ γίνονται ἀπὸ ραθυμία δική μας καὶ συνέργεια τῶν δαιμόνων, ἐνῶ κάθε γνώση καὶ ἀρετὴ καὶ δύναμη εἶναι χάρη Θεοῦ, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ ὅτι ὁ Θεὸς κατὰ χάρη ἔδωσε σ' ὅλους τὴ δυνατότητα νὰ γίνουν παιδιά Του[43] μὲ τὴν τήρηση τῶν θείων ἐντολῶν, ποὺ μᾶλλον αὐτὲς φυλάγουν ἐμᾶς καὶ εἶναι χάρη Θεοῦ. Γιατὶ χωρὶς τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ οὔτε αὐτὲς δὲν μποροῦμε νὰ τηρήσομε, μὰ οὔτε κι ἔχομε τίποτε ἄλλο νὰ Τοῦ προσφέρομε, παρὰ πίστη καὶ καλὴ προαίρεση. Καὶ γενικά, κατέχοντας ὅλα τὰ ὀρθὰ δόγματα μὲ τὴ βέβαιη πίστη καὶ τὴν ἀκοή, νὰ ἀρχίζομε τὴν ἐργασία μὲ ἀπερίσπαστη προσοχή, σὰν τὰ μαθήματα στὸ σχολεῖο, καὶ ἔτσι νὰ μαθαίνομε μὲ ἐπιμέλεια τὶς ἑπτὰ πράξεις ποὺ προείπαμε, οἱ ὁποῖες παρουσιάζονται στὴ συνέχεια.

40. Ματθ. 13, 11-12.
41. Β' Τιμ. 3, 16.
42. Ἰω. 15, 5.
43. Ἰω. 1, 12.

Περὶ τῶν ἑπτὰ σωματικῶν πράξεων

Πρώτη εἶναι ἡ ἡσυχία, δηλαδὴ τρόπος ζωῆς χωρὶς περισπασμούς, μακριὰ ἀπὸ κάθε βιοτικὴ μέριμνα, γιὰ νὰ μπορέσει κανεὶς μὲ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς περισπασμοὺς νὰ ἀποφύγει τὸ θόρυβο καὶ τὸ διάβολο ποὺ σὰν λιοντάρι βρυχιέται καὶ περπατᾶ ζητώντας ποιὸν θὰ καταπιεῖ[44] μὲ τὶς συνομιλίες καὶ τὶς μέριμνες τοῦ βίου, καὶ γιὰ νὰ ἔχει μιὰ μόνο μέριμνα, πῶς νὰ ἀρέσει στὸ Θεὸ καὶ νὰ κάνει τὴν ψυχή του νὰ βρεθεῖ ἀκατάκριτη στὴν ὥρα τοῦ θανάτου, καὶ γιὰ νὰ μάθει μὲ κάθε λεπτομέρεια τὰ τεχνάσματα τῶν δαιμόνων καὶ τὶς ἁμαρτίες του ποὺ εἶναι περισσότερες ἀπὸ τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας καὶ οἱ περισσότεροι τὶς ἀγνοοῦν ὅπως τὴ λεπτὴ σκόνη. Πάντοτε θρηνώντας, λυπᾶται τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἐνθαρρύνεται ὅμως ἀπὸ τὸ Θεό, γιατὶ ἔγινε εὐγνώμων, καὶ παρηγορεῖται γιατὶ ἀξιώθηκε νὰ δεῖ ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἤλπιζε νὰ δεῖ, ὅταν κάποτε ζοῦσε ἔξω ἀπὸ τὸ κελί του. Ἔχοντας ἐπίγνωση τῆς δικῆς του ἀδυναμίας καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, φοβᾶται καὶ ἐλπίζει, ὥστε μήτε ἀπὸ ἄγνοια νὰ ἐμπιστευθεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ πέσει, μήτε νὰ λησμονήσει τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καὶ ν' ἀπελπιστεῖ, ἂν κάτι τοῦ συμβεῖ.

Δεύτερη εἶναι ἡ νηστεία μὲ μέτρο, δηλαδὴ νὰ τρώει κανεὶς μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα καὶ νὰ μὴ χορταίνει· νὰ τρώει ἕνα εἶδος ἀπὸ εὐτελεῖς τροφὲς ποὺ βρίσκονται εὔκολα καὶ ποὺ δὲν τὶς ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή, ἐκτὸς καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλο τίποτε· αὐτὸ γιὰ νὰ νικήσει τὴ γαστριμαργία, τὴ λαιμαργία καὶ τὴν ἐπιθυμία καὶ νὰ παραμένει χωρὶς περισπασμούς, καὶ ταυτόχρονα νὰ μὴν ἀπέχει ἀπὸ κανένα εἶδος τροφῆς, ἀπορρίπτοντας κακῶς ἐκεῖνα ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὸ Θεὸ πολὺ καλά[45]. Οὔτε πάλι νὰ τὰ καταπίνει ὅλα χωρὶς νὰ κρατιέται ἀπὸ τὴ φιληδονία, ἀλλὰ νὰ τρώει κάθε μέρα ἀπὸ ἕνα εἶδος μὲ ἐγκράτεια καὶ ἔτσι νὰ τὰ μεταχειρίζεται ὅλα γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ ἀπέχει ἀπὸ κανένα, θεωρώντας το κακό, ὅπως κάνουν οἱ καταραμένοι αἱρετικοί. Κρασὶ μόνο στὸν κατάλληλο καιρό, γιατὶ στὰ γηρατειά, στὴν ἀσθένεια καὶ στὸ κρύο, τὸ κρασὶ εἶναι πάρα πολὺ χρήσιμο, ἀλλὰ καὶ τότε λιγοστό· στὴ νεότητα ὅμως, στὴ ζέστη καὶ στὴν ὑγεία, καλύτερο εἶναι τὸ νερό, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ λίγο, ὅσο τὸ δυνατόν, γιατὶ ἡ δίψα εἶναι καλύτερη ἀπ' ὅλες τὶς σωματικὲς πράξεις.

Τρίτη, ἡ ἀγρυπνία μὲ μέτρο, δηλαδὴ τὴ μισὴ νύχτα κανεὶς νὰ κοιμᾶται καὶ τὴν ἄλλη μισὴ ν' ἀφιερώνει σὲ ψαλμωδία καὶ προσευχή, στεναγμοὺς καὶ δάκρυα, γιὰ νὰ γίνει μὲ τὴ μετρημένη νηστεία καὶ ἀγρυπνία τὸ σῶμα ὑπάκουο στὴν ψυχή, ὑγιὲς καὶ ἕτοιμο γιὰ κάθε καλὸ ἔργο, ἡ δὲ ψυχὴ νὰ γίνει ἀνδρεία καὶ νὰ φωτιστεῖ γιὰ νὰ βλέπει καὶ νὰ κάνει τὰ πρέποντα.

Τέταρτη, ἡ ψαλμωδία, δηλαδὴ ἡ σωματικὴ προσευχὴ μὲ ψαλμοὺς καὶ γονυκλισίες γιὰ νὰ ταλαιπωρηθεῖ τὸ σῶμα καὶ νὰ ταπεινωθεῖ ἡ ψυχή, νὰ φύγουν οἱ ἐχθροί μας δαίμονες καὶ νὰ πλησιάσουν οἱ σύμμαχοί μας Ἄγγελοι καὶ νὰ μάθει κανεὶς ἀπὸ ποῦ παίρνει βοήθεια. Γιατὶ ὅταν τὸ ἀγνοεῖ, μπορεῖ νὰ ὑπερηφανευθεῖ, νομίζοντας πὼς εἶναι δικό του ὅ,τι ἔπραξε, καὶ νὰ ἐγκαταλειφθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ νὰ ἀναγνωρίζει τὴν ἀσθένειά του.

44. Α' Πετρ. 5, 8. 45. Γεν. 1, 31.

Πέμπτη, ἡ πνευματικὴ προσευχὴ ποὺ γίνεται μὲ τὸ νοῦ, μακριὰ ἀπὸ κάθε ἔννοια. Τότε ὁ νοῦς, μένοντας στὰ λόγια τῆς προσευχῆς καὶ προσπίπτοντας στὸ Θεὸ μὲ ἀπερίγραπτη συντριβή, ζητεῖ μόνο νὰ γίνει τὸ θεῖο θέλημα σὲ ὅλα του τὰ ἔργα καὶ τὰ νοήματα, χωρὶς νὰ δέχεται διόλου λογισμὸ ἢ σχῆμα ἢ χρῶμα ἢ φῶς ἢ φωτιὰ ἢ ὁ,τιδήποτε ἄλλο, ἀλλὰ καθὼς βλέπεται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ συνομιλεῖ μὲ Αὐτὸν μόνον, νὰ γίνεται ἄμορφος, ἀχρωμάτιστος, ἀσχημάτιστος. Αὐτὴ εἶναι ἡ καθαρὴ προσευχή, ποὺ ἁρμόζει στὸν πρακτικὸ ἀκόμη· στὸ θεωρητικὸ ὅμως πρέπουν ἄλλα, μεγαλύτερα ἀπ' αὐτά.

Ἕκτη, ἡ ἀνάγνωση τῶν λόγων καὶ τῶν βίων τῶν Πατέρων —χωρὶς διόλου κανεὶς ν' ἀκούει ξένα δόγματα ἢ τίποτε ἄλλα, καὶ μάλιστα αἱρετικά—, γιὰ νὰ μάθει ἀπὸ τὶς ἱερὲς Γραφὲς καὶ ἀπὸ τὴ διάκριση τῶν Πατέρων, πῶς νὰ νικήσει τὰ πάθη καὶ ν' ἀποκτήσει τὶς ἀρετές. Ἐπίσης γιὰ νὰ γεμίσει ὁ νοῦς του ἀπὸ λόγια Ἁγίου Πνεύματος ὥστε νὰ λησμονήσει τὰ προηγούμενα ἄπρεπα λόγια καὶ νοήματα ποὺ ἄκουσε, ὅταν ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸ κελί του, καὶ νὰ φτάσει, ἀπὸ τὴν πολλὴ προσευχὴ καὶ ἀνάγνωση, νὰ ἔχει στὸ νοῦ του καλὲς ἔννοιες. Γιατὶ ἡ προσευχὴ βοηθεῖται ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση ποὺ γίνεται στὴν ἡσυχία, καὶ ἡ ἀνάγνωση ἀπὸ τὴν καθαρὴ προσευχή, ὅταν κανεὶς προσέχει στὰ λεγόμενα καὶ δὲν διαβάζει ἢ ψάλλει σὰν πάρεργο, ἀκόμη καὶ ὅταν καθόλου δὲν μπορεῖ νὰ ἐννοήσει ὅπως πρέπει τὴ δύναμη ἐκείνων ποὺ διαβάζει, ἕνεκα τοῦ σκοτισμοῦ τῶν παθῶν. Συχνὰ βέβαια γελιόμαστε ἀπὸ τὴν οἴηση, καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι ποὺ νομίζουν ὅτι ἔχουν τὴ σοφία αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ἀγνοώντας ὅτι χρειαζόμαστε ἔμπρακτη γνώση γιὰ νὰ τὰ κατανοοῦμε αὐτά, καὶ ὅτι δὲν ὠφελεῖται μόνον ἀπὸ τὴν ἀκοὴ ἐκεῖνος ποὺ θέλει ν' ἀποκτήσει τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ἄλλο εἶναι ἡ ἀκοὴ καὶ ἄλλο ἡ πράξη. Ὅπως δηλαδὴ δὲν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ γίνει τεχνίτης, ἀκούγοντας μόνο νὰ τοῦ λένε, ἀλλὰ ἐκτελώντας καὶ βλέποντας καὶ λαθεύοντας συχνὰ κι ἀκούγοντας τὶς ὑποδείξεις τῶν ἐμπείρων, ὥστε μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ μὲ τὸ κόψιμο τῶν θελημάτων του καὶ μὲ τὴν πολυκαιρία νὰ φτάσει στὴν κατοχὴ τῆς τέχνης, ἔτσι καὶ ἡ πνευματικὴ γνώση δὲν ἔρχεται ἀπὸ τὴ μελέτη μόνο, ἀλλὰ δίνεται κατὰ χάρη ἀπὸ τὸ Θεὸ στοὺς ταπεινόφρονες. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ διαβάζει τὶς Γραφὲς καὶ ἴσως φαίνεται πὼς ἐν μέρει γνωρίζει, δὲν εἶναι γιὰ θαυμασμό, ἂν μάλιστα εἶναι πρακτικός. Δὲν ἔχει ἀκόμη αὐτὸς γνώση Θεοῦ, ἀλλὰ ἀκούει τὰ λόγια ἐκείνων ποὺ ἔχουν γνώση. Ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ τὰ ἔγραψαν εἶχαν πολλὲς φορὲς γνώση Θεοῦ, ὅπως οἱ προφῆτες, αὐτὸς ὅμως ὄχι ἀκόμη. Καὶ ἐγὼ λοιπὸν ἔτσι γνωρίζω, ἐπειδὴ μάζεψα ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, καὶ ὄχι ἐπειδὴ ἀξιώθηκα νὰ ἀκούσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα· ἀλλὰ ἄκουσα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀκοῦνε

τὸ Πνεῦμα, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ ἀκοῦνε γιὰ κάποια πόλη ἢ γιὰ κάποιον ἄνθρωπο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ γνωρίζουν περὶ αὐτῶν.

Ἕβδομη, ἡ ἐρώτηση τῶν ἐμπείρων γιὰ κάθε λόγο καὶ ζήτημα, γιὰ νὰ μὴν ἐννοεῖ καὶ κάνει κανεὶς ἄλλα ἀντ' ἄλλων ἀπὸ ἀπειρία ἢ αὐταρέσκεια καὶ πλανᾶται ἔτσι πολλὲς φορὲς καὶ πέφτει στὴν οἴηση νομίζοντας ὅτι γνωρίζει ὅπως πρέπει, ἐνῶ δὲ γνωρίζει τίποτε ἀκόμη, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος[46].

Ἔπειτα, μαζὶ μὲ αὐτὲς τὶς σωματικὲς πράξεις, πρέπει νὰ ἔχει κανεὶς ὑπομονὴ σ' ὅλα τὰ λυπηρά, τὰ ὁποῖα παραχωρεῖ ὁ Θεός, γιὰ νὰ μάθει καὶ νὰ ἀποκτήσει πεῖρα καὶ γνώση τῆς ἀδυναμίας του. Καὶ μήτε νὰ ξεθαρρεύει, μήτε νὰ ἀπελπίζεται γιὰ ὅ,τι τοῦ συμβεῖ, καλὸ ἢ κακό. Κάθε ὄνειρο καὶ λόγο καὶ ἔργο ἄχρηστο ὀφείλει νὰ τ' ἀποστρέφεται. Ἐπίσης νὰ μελετᾶ πάντοτε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ περισσότερο καὶ ἀπὸ τὴν ἀναπνοή του σὲ κάθε καιρό, τόπο καὶ ἔργο, καὶ νὰ προσπίπτει σ' Αὐτὸν ὁλόψυχα, μαζεύοντας τὸ νοῦ ἀπὸ ὅλα τὰ νοήματα τοῦ κόσμου καὶ μόνο νὰ ζητεῖ νὰ γίνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ τότε ἀρχίζει ὁ νοῦς νὰ βλέπει τὰ σφάλματά του, ποὺ εἶναι σὰν τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ φωτισμοῦ τῆς ψυχῆς καὶ τεκμήριο τῆς ὑγείας του. Καὶ γενικὰ συντρίβεται ἡ ψυχὴ καὶ ταπεινώνεται ἡ καρδιά[47] καὶ νομίζει τὸν ἑαυτό της ἀληθινὰ κάτω ἀπ' ὅλους. Ἀρχίζει τότε νὰ κατανοεῖ τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, καὶ τὶς εἰδικὲς καὶ τὶς εὐρύτερες, ποὺ βρίσκονται στὶς θεῖες Γραφές, ὅπως καὶ τὰ ἁμαρτήματά του, καὶ νὰ τηρεῖ τὶς ἐντολὲς μὲ γνώση, ἀπὸ τὴν πρώτη καὶ τὶς λοιπὲς ὅλες. Ἐπειδὴ ὁ Κύριος τὶς ἔβαλε ὅπως σὲ σκάλα καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς ποτὲ νὰ ξεπεράσει τὴ μιὰ γιὰ νὰ ἀνεβεῖ στὴν ἄλλη, ἀλλὰ ὅπως στὰ σκαλοπάτια, ἔτσι κι ἀπὸ τὴν πρώτη ἐντολὴ ἀνεβαίνομε στὴ δεύτερη, καὶ ἀπὸ αὐτὴ στὴν τρίτη, ὥσπου αὐτὲς νὰ κάνουν τὸν ἄνθρωπο θεὸ μὲ τὴ χάρη Ἐκείνου ποὺ τὶς χάρισε σὲ ὅσους ἔχουν καλὴ προαίρεση.

Περὶ τοῦ θείου φόβου ὡς πρώτης ἐντολῆς

Ἂν κανεὶς θέλει νὰ προχωρήσει σύντομα, πρέπει στὶς ἐντολὲς μᾶλλον νὰ δείχνει τὴν ἐπιμέλειά του καὶ ὄχι ἀλλοῦ, γιατὶ ἀλλιῶς θὰ πέσει σὲ γκρεμό, ἢ μᾶλλον σὲ χάος. Γιατὶ ὅπως στὰ ἑπτὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, ἂν δὲν ἀρχίσει ἀπὸ τὸ φόβο, δὲν μπορεῖ κανεὶς ν' ἀνεβεῖ ποτὲ στὰ ἄλλα, ἔτσι καὶ στοὺς μακαρισμοὺς τοῦ Κυρίου. Καθὼς λέει ὁ Δαβίδ, ἀρχὴ τῆς σοφίας εἶναι ὁ φόβος τοῦ Κυρίου[48]. Καὶ ὁ ἄλλος Προφήτης, ἀναφέροντας τὰ χαρίσματα ἀπὸ τὴν κορυφὴ πρὸς τὰ κάτω, εἶπε: «Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα

46. Α' Κορ. 8, 2. 47. Ψαλμ. 50, 19. 48. Ψαλμ. 110, 10.

βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ»[49]. Καὶ ὁ Κύριος ἀπὸ τὸ φόβο ἄρχισε νὰ διδάσκει, λέγοντας: «Μακάριοι ὅσοι νιώθουν φτωχοὶ μπροστὰ στὸ Θεό»[50]. Αὐτὸ σημαίνει νὰ γίνει κανεὶς κατατρομαγμένος ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ ἔχει ἀνείπωτη συντριβὴ ψυχῆς. Ὁ Κύριος ἔθεσε ὡς θεμέλιο αὐτὴ τὴν ἐντολή, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι χωρὶς αὐτήν, ἀκόμη καὶ ὅταν κανεὶς ζεῖ στὸν οὐρανό, δὲν ὠφελεῖται, ἂν ἔχει τὴν παραφροσύνη μὲ τὴν ὁποία ἔπεσαν ὁ διάβολος καὶ ὁ Ἀδὰμ καὶ πάρα πολλοὶ ἄλλοι.

Γι' αὐτὸ ὀφείλει ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ τηρήσει τὴν πρώτη ἐντολή, δηλαδὴ τὸν φόβο, ὅπως εἴπαμε, νὰ μελετᾶ μὲ μεγάλη ἐπιμέλεια τὰ συναπαντήματα τῆς ζωῆς ποὺ γράφτηκαν παραπάνω καὶ τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, τὶς ἀμέτρητες καὶ ἀνεξερεύνητες· καὶ ὅσα ἔκανε καὶ κάνει σ' ἐμᾶς μὲ ὁρατὰ καὶ ἀόρατα μέσα, μὲ ἐντολὲς καὶ δόγματα, μὲ ἀπειλὲς καὶ ὑποσχέσεις, φυλάγοντάς μας, τρέφοντάς μας, προνοώντας, ζωογονώντας καὶ λυτρώνοντάς μας ἀπὸ ὁρατοὺς καὶ ἀόρατους ἐχθρούς. Τὶς ἀσθένειες ποὺ προκαλεῖ ἡ δική μας ἀταξία, τὶς θεραπεύει μὲ τὶς προσευχὲς καὶ τὶς πρεσβεῖες τῶν Ἁγίων Του. Στὶς ἁμαρτίες, στὶς ἀσέβειες καὶ στὶς ἀνομίες μας μακροθυμεῖ πάντα, γιὰ ὅσα κάναμε καὶ κάνομε καὶ ὅσα μέλλομε νὰ κάνομε· ἀπὸ αὐτὰ μᾶς λύτρωσε ἡ χάρη Του. Νὰ μελετᾶ ἐπίσης πόσο παροργίζομε τὸ Θεὸ μὲ ἔργα, λόγια καὶ διαλογισμούς. Καὶ ὄχι μόνο μᾶς ἀνέχεται, ἀλλὰ καὶ περισσότερο μᾶς εὐεργετεῖ εἴτε ὁ Ἴδιος, εἴτε μέσω τῶν Ἀγγέλων, τῶν Γραφῶν, τῶν Δικαίων καὶ Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων καὶ Μαρτύρων, τῶν διδασκάλων καὶ τῶν ὁσίων Πατέρων. Καὶ κατανοώντας τοὺς ἄθλους τῶν μαρτύρων καὶ τοὺς ἀγῶνες τῶν ὁσίων, ἔπειτα θαυμάζοντας τὴ συγκατάβαση τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴ ζωή Του στὸν κόσμο, τὰ ἄχραντα πάθη Του, τὸ Σταυρό, τὸν θάνατο, τὴν ταφή, τὴν ἀνάσταση, τὴν ἀνάληψη, τὴν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὰ ἄρρητα θαύματα ποὺ γίνονται πάντοτε καὶ κάθε ἡμέρα, τὸν παράδεισο, τὰ στεφάνια, τὴν υἱοθεσία ποὺ μᾶς ἀξίωσε καὶ ὅλα ὅσα περιέχει ἡ θεία Γραφὴ καὶ ἄλλα πολλὰ σκεπτόμενος, κυριεύεται ἀπὸ ἔκπληξη βλέποντας τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ τρέμει καὶ θαυμάζει τὴ μακροθυμία Του καὶ τὴν ἀνοχή Του πρὸς ἐμᾶς. Καὶ λυπᾶται γιὰ τὴ ζημία ποὺ ἔπαθε ἡ ἀνθρώπινη φύση, ποὺ ἔχασε δηλαδὴ τὴν ἀγγελικὴ ἀπάθεια, τὸν παράδεισο καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεπέσαμε, ἐνῶ πέσαμε σὲ τόσα κακά, ἐννοῶ τοὺς δαίμονες, τὰ πάθη καὶ τὶς ἁμαρτίες· καὶ συντρίβεται ἡ ψυχή, κατανοώντας πόσα κακὰ δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴ δική μας πονηρία καὶ ἀπὸ τὴν πανουργία τῶν δαιμόνων.

49. Ἠσ. 11, 2-3. 50. Ματθ. 5, 3.

Περὶ τοῦ πένθους ὡς δεύτερης ἐντολῆς

Καὶ ἔτσι ὁ Θεὸς τοῦ χαρίζει τὸ μακάριο πένθος, δηλαδὴ τὴ δεύτερη ἐντολή. «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες»[51], λέει, δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ πενθοῦν τὸν ἑαυτό τους καὶ τὸν πλησίον ἀπὸ ἀγάπη καὶ συμπάθεια γι' αὐτόν. Καὶ φτάνει ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς νὰ πενθεῖ ὅπως γιὰ ἕνα νεκρό, πρὸ τοῦ θανάτου, ἀπὸ τὰ φρικτὰ νοήματα ἐκείνων ποὺ γίνονται μετὰ θάνατον, ὀλολύζοντας καὶ στενάζοντας ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς του μὲ πολλὰ πικρὰ καὶ ἐπίπονα δάκρυα καὶ ἀπερίγραπτους θρήνους. Δὲ νοιάζεται οὔτε γιὰ τιμή, οὔτε γιὰ ἀτιμία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴ ζωὴ τὴν καταφρονεῖ καὶ ξεχνᾶ καὶ τὴν τροφή του πολλὲς φορὲς ἀπὸ τὸν πόνο τῆς καρδιᾶς καὶ τοὺς ἀκατάπαυστους θρήνους. Καὶ ἔτσι ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἡ κοινὴ μητέρα ὅλων μας, τοῦ χαρίζει τὴν πραότητα, τὴν ἀρχὴ τῆς μιμήσεως τοῦ Χριστοῦ, δηλαδὴ τὴν τρίτη ἐντολή, ὅπως λέει ὁ Κύριος: «Μακάριοι οἱ πράοι»[52]. Καὶ γίνεται σταθερὸς σὰν βράχος ποὺ δὲν σαλεύει διόλου ἀπὸ τὸν ἄνεμο ἢ τὰ κύματα τοῦ βίου, ἀλλὰ εἶναι πάντοτε ὁ ἴδιος καὶ στὴν ἀφθονία καὶ στὴ φτώχεια, καὶ στὴν εὐκολία καὶ στὴ δυσκολία, στὴν τιμὴ καὶ στὴν ἀτιμία. Καὶ γενικὰ γνωρίζει σὲ κάθε περίσταση καὶ κάθε πράξη μὲ τὴ διάκριση, ὅτι ὅλα περνοῦν, καὶ τὰ εὐχάριστα καὶ τὰ ὀδυνηρά· καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ βίος εἶναι δρόμος πρὸς τὸν μέλλοντα αἰώνα. Καὶ ὅτι ἴσως καὶ χωρὶς νὰ θέλομε, γίνονται ἐκεῖνα ποὺ γίνονται, ὥστε μάταια ταραζόμαστε[53] καὶ χάνομε τὸ στεφάνι τῆς ὑπομονῆς καὶ παρουσιαζόμαστε ἀντίθετοι στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ὅλα ὅσα κάνει ὁ Θεὸς εἶναι πολὺ καλά, μὰ ἐμεῖς δὲν τὸ γνωρίζομε. "Οπως λέει ἡ Γραφή, Αὐτὸς θὰ ὁδηγήσει τοὺς πράους μὲ κρίση[54], ἢ μᾶλλον, μὲ τὴ διάκριση τῶν πραγμάτων.

'Αλλὰ καὶ σὲ καιρὸ ὀργῆς, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν ταράζεται καθόλου· μᾶλλον χαίρεται, γιατὶ βρῆκε καιρὸ κέρδους καὶ φιλοσοφίας, σκεπτόμενος ὅτι δὲν ἔγινε ὁ πειρασμὸς χωρὶς αἰτία, ἀλλὰ θὰ λύπησε πρωτύτερα συνειδητὰ ἢ ἀσυνείδητα τὸ Θεὸ ἢ τὸν ἀδελφὸ ἢ κανένα ἄλλο, καὶ ὅτι μᾶλλον βρέθηκε ἀφορμὴ γιὰ τὴ συγχώρησή του, ὥστε τουλάχιστον μὲ τὴν ὑπομονὴ νὰ λάβει συγχώρηση τῶν πολλῶν του ἁμαρτιῶν. Σκέφτεται ἀκόμη ὅτι ἂν δὲ συγχωρήσει ὅσα τοῦ ἔφταιξαν οἱ ἄλλοι, οὔτε ὁ οὐράνιος Πατέρας θὰ συγχωρήσει τὰ ἁμαρτήματά του[55], καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀπὸ αὐτὴν πιὸ σύντομη ἀρετή, δηλαδὴ τὴν ἐντολὴ γιὰ τὴ συγχώρηση τῶν ἄλλων. Γιατὶ ὁ Κύριος λέει: «Συγχωρῆστε, καὶ θὰ συγχωρηθεῖτε»[56]. Χαίρεται καὶ γιατὶ ἀξιώθηκε νὰ τὰ γνωρίζει αὐτὰ καὶ νὰ τὰ πράττει κατὰ μίμηση τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ γίνει μὲ τὴ χάρη τῆς ἐντολῆς πράος. Λυπᾶται ὅμως γιὰ τὸν ἀδελφό, ἐπειδὴ μὲ τὶς ἁμαρτίες του μπῆκε σὲ πειρασμὸ ὁ ἀδελφὸς ἀπὸ τὸν κοινὸ ἐχθρό, τὸ διάβολο, καὶ ἔγινε φάρμακο γιὰ θεραπεία τῆς δικῆς του ἀσθένειας.

51. Ματθ. 5, 4.
52. Ματθ. 5, 5.
53. Ψαλμ. 38, 7.
54. Ψαλμ. 24, 9.
55. Ματθ. 6, 15.
56. Ματθ. 6, 14.

Γιατὶ κάθε πειρασμὸς παραχωρεῖται ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ τὴ θεραπεία τῆς ψυχῆς τοῦ ἀρρώστου, ἐπειδὴ χαρίζει τὴ συγχώρηση προηγουμένων καὶ παρόντων κακῶν καὶ γίνεται ἐμπόδιο γιὰ μελλοντικά. Δὲν ἔχει ὅμως ἔπαινο οὔτε ὁ διάβολος, οὔτε ὁ αἴτιος τοῦ πειρασμοῦ, οὔτε ὁ πειραζόμενος. Γιατὶ ὁ διάβολος εἶναι ἄξιος μίσους ὡς κακοποιός, ἀφοῦ ὅ,τι κάνει δὲν τὸ κάνει γιὰ καλό· ὁ αἴτιος τοῦ πειρασμοῦ εἶναι ἄξιος νὰ τὸν ἐλεήσει ὁ πειραζόμενος, ἐπειδὴ ἐνεργεῖ ὄχι ἀπὸ ἀγάπη, ἀλλὰ γιατὶ ἐμπαίζεται καὶ ταλαιπωρεῖται ἀπὸ τὸ διάβολο· ὁ πειραζόμενος τέλος, ὑπομένει τὶς θλίψεις ἐξαιτίας τῶν ἁμαρτιῶν του καὶ ὄχι γιὰ χάρη κάποιου ἄλλου, ὥστε νὰ ἔχει ἔπαινο —γιατὶ δὲν εἶναι ὁ ἴδιος ἀναμάρτητος. 'Αλλὰ καὶ νὰ εἶναι, πράγμα ἀδύνατο, καὶ πάλι ὑπομένει μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνταποδόσεως καὶ ἀπὸ φόβο τῆς κολάσεως. "Ετσι εἶναι μ' αὐτούς. 'Ο Θεὸς τώρα, ἐπειδὴ δὲν ἔχει καμιὰ ἀνάγκη ἢ ἔλλειψη, ἀλλὰ σὲ ὅλους οἰκονομεῖ τὸ συμφέρον, εἶναι ἄξιος εὐχαριστίας, ἀφοῦ ἀνέχεται μὲ μακροθυμία καὶ τὸ διάβολο καὶ τὴν πονηρία τῶν ἀνθρώπων, καὶ παρέχει κάθε καλό, καὶ πρὶν τὴν ἁμαρτία καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτία, σὲ ὅσους μετανοοῦν.

'Αφοῦ λοιπὸν ἔμαθε κάθε διάκριση ἐκεῖνος ποὺ ἀξιώθηκε νὰ γίνει τηρητὴς τῆς τρίτης ἐντολῆς, τῆς πραότητας, δὲν θὰ γελαστεῖ πιὰ εἴτε μὲ γνώση του, εἴτε μὲ ἄγνοιά του, ἀλλὰ ἔχοντας λάβει τὸ χάρισμα τῆς ταπεινώσεως, θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ὅτι εἶναι μηδέν. Γιατὶ ἡ πραότητα εἶναι τὸ ὑλικὸ τῆς ταπεινώσεως, κι αὐτὴ εἶναι ἡ θύρα ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἀπάθεια. Μέσω αὐτῆς εἰσέρχεται στὴν ἄπτωτη καὶ τέλεια ἀγάπη ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὴ φύση του, δηλαδὴ τί ἦταν πρὶν γεννηθεῖ καὶ τί θὰ γίνει μετὰ θάνατον. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι τίποτε, παρὰ λίγη δυσωδία ποὺ χάνεται τὴν ἴδια στιγμή, κι ἀπ' ὅλη τὴν κτίση χειρότερος. Κι αὐτὸ γιατὶ κανένα ἄλλο κτίσμα, ἄψυχο ἢ ἔμψυχο, δὲν ἀνέτρεψε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποτέ, παρὰ ἡ ἀνθρώπινη φύση, ποὺ δέχεται πολλὲς εὐεργεσίες ἀπὸ τὸ Θεό, κι ὡστόσο πάντοτε πολὺ Τὸν παροργίζει.

Καὶ ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀξιώνεται τῆς τέταρτης ἐντολῆς, δηλαδὴ τοῦ πόθου τῆς ἀποκτήσεως τῶν ἀρετῶν, ὅπως λέει ὁ Κύριος: «Μακάριοι ὅσοι πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴ δικαιοσύνη»[57]. Καὶ γίνεται ὁ ἄνθρωπος σὰν τὸν πεινασμένο καὶ διψασμένο γιὰ κάθε δικαιοσύνη, ἐννοῶ κάθε ἀρετὴ σωματικὴ καὶ ἠθική, δηλαδὴ ψυχική. "Αν κανεὶς δὲ γευθεῖ κάποιο πράγμα, δὲν γνωρίζει τὶ στερεῖται, λέει ὁ Μέγας Βασίλειος· ἐκεῖνος ὅμως ποὺ γεύθηκε, τὸ ποθεῖ πολύ. "Ετσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ γεύθηκε λίγο τὴ γλυκύτητα τῶν ἐντολῶν καὶ κατάλαβε ὅτι οἱ ἐντολὲς τὸν φέρνουν σιγὰ-σιγὰ στὴν μίμηση τοῦ Χριστοῦ, ποθεῖ τὴν ἀπόκτηση ὅλων, ὥστε γιὰ χάρη τους καὶ τὸν θάνατο πολλὲς φορὲς καταφρονεῖ. Κι ἀφοῦ καταλάβει λίγο τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι κρυμμένα μέσα στὶς θεῖες Γραφές, διψᾶ πολὺ νὰ φτάσει σ' αὐτά. Καὶ ὅταν τὰ

57. Ματθ. 5, 6.

γνωρίσει, διψᾶ περισσότερο καὶ χαίγεται, σὰν νὰ πίνει φλόγα. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ θεῖο εἶναι ἀκατάληπτο γιὰ ὅλους, μένει πάντοτε διψασμένος. Ὅ,τι εἶναι γιὰ τὸ σῶμα ἡ ὑγεία καὶ ἡ ἀσθένεια, αὐτὸ εἶναι γιὰ τὴν ψυχὴ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, καὶ γιὰ τὸ νοῦ ἡ γνώση καὶ ἡ ἀγνωσία. Καὶ ὅσο κανεὶς φροντίζει τὴν εὐσέβεια, δηλαδὴ τὴν πρακτικὴ ἀρετή, τόσο φωτίζεται ὁ νοῦς στὴ γνώση.

Καὶ ἔτσι ἀξιώνεται τοῦ ἐλέους μέσω τῆς πέμπτης ἐντολῆς, ὅπως λέει ὁ Κύριος: «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες»[58]. Ἐλεήμων εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐλεεῖ τὸν πλησίον ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸ Θεό, εἴτε χρήματα, εἴτε φαγητά, εἴτε δύναμη, εἴτε λόγο ὠφέλιμο, εἴτε προσευχή, καὶ γενικὰ ἀπὸ ὅ,τι ἔχει ποὺ μπορεῖ νὰ δείξει εὐσπλαχνία σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὴν ἀνάγκη του, πιστεύοντας πὼς εἶναι χρεώστης, γιατὶ ἔλαβε περισσότερα ἀπ' ὅσα τοῦ ζητοῦνται καὶ γιατὶ ἀξιώθηκε σὰν τὸ Θεὸ νὰ ὀνομάζεται ἐλεήμων, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ Χριστὸ σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ στὴ μέλλουσα, μπροστὰ σὲ ὅλη τὴν κτίση. Σκέφτεται ὅτι μέσω τοῦ ἀδελφοῦ, ζητεῖ τὴ βοήθειά του ὁ Θεὸς καὶ γίνεται χρεωφειλέτης του, καὶ ὅτι ὁ φτωχὸς μπορεῖ νὰ ζήσει καὶ χωρὶς αὐτὸ ποὺ τοῦ ζητεῖ, ἐνῶ αὐτός, χωρὶς νὰ ἐλεεῖ κατὰ τὴ δύναμή του, δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει, οὔτε νὰ σωθεῖ. Γιατὶ ἂν δὲ θέλει νὰ σπλαχνιστεῖ τὸ συνάνθρωπο, πῶς παρακαλεῖ τὸ Θεὸ νὰ σπλαχνιστεῖ αὐτόν; Καὶ ἄλλα πολλὰ συλλογιζόμενος ἔτσι ἐκεῖνος ποὺ ἀξιώθηκε νὰ τηρήσει τὶς ἐντολές, δίνει ὄχι μόνο τὰ πράγματά του, ἀλλὰ καὶ τὴ ζωή του ἀκόμη γιὰ χάρη τοῦ πλησίον. Αὐτὴ εἶναι ἡ τέλεια ἐλεημοσύνη· ὅπως ὁ Χριστὸς ὑπέφερε τὸ θάνατο γιὰ χάρη μας καὶ ἔδωσε σὲ ὅλους παράδειγμα καὶ τύπο[59], νὰ πεθάνομε ὁ ἕνας γιὰ χάρη τοῦ ἄλλου, κι ὄχι μονάχα γιὰ τοὺς φίλους μας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἐχθρούς, ὅταν τὸ καλεῖ ἡ περίσταση.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχει κανείς, δῆθεν γιὰ νὰ ἐλεεῖ· αὐτὸ μᾶλλον εἶναι μεγάλη ἀσθένεια. Ἀλλὰ κι ἂν δὲν ἔχει κανεὶς κάτι γιὰ νὰ ἐλεεῖ, νὰ ἔχει εὐσπλαχνία σὲ ὅλους καὶ μὲ ὅ,τι μπορεῖ, νὰ βοηθήσει ὅσους ἔχουν ἀνάγκη, ἀφήνοντας κάθε ἐμπαθὴ προσκόλληση στὰ πράγματα τοῦ βίου καὶ ἔχοντας συμπάθεια γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Οὔτε πρέπει νὰ διδάσκει ἀπὸ κενοδοξία, γιὰ νὰ ὠφελήσει δῆθεν ψυχὲς ἀσθενῶν, αὐτὸς ποὺ δὲν ἔκανε προηγουμένως πράξη τὰ λόγια του, ἀφοῦ ὁ ἴδιος εἶναι πιὸ ἀσθενὴς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ νομίζει ὅτι θὰ ὠφελήσει. Κάθε πράγμα χρειάζεται τὸν καιρό του καὶ διάκριση, γιὰ νὰ μὴ γίνει τίποτε χωρὶς νὰ εἶναι καιρὸς ἢ δίχως νὰ χρειάζεται. Γιὰ τὸν ἀδύνατο, προτιμότερο εἶναι ἡ φυγὴ ἀπ' ὅλα, καὶ ἡ ἀκτημοσύνη εἶναι ὑπερβολικὰ καλύτερη ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνη.

Μὲ τὴν ἀπουσία ἐμπαθῶν προσκολλήσεων ἀξιώνεται τῆς ἕκτης ἐντολῆς, ὅπως λέει ὁ Κύριος: «Μακάριοι ὅσοι εἶναι καθαροὶ στὴν καρδιά»[60], δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ κατόρθωσαν κάθε ἀρετὴ μὲ ἅγιους διαλογισμοὺς καὶ ἔφτασαν νὰ βλέπουν τὰ πράγματα ὅπως εἶναι στὴ φύση τους. Καὶ ἔτσι περνᾶ κανεὶς στὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν. «Μακάριοι, λέει, οἱ εἰρηνοποιοί»[61], δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν εἰρηνοποιήσει τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα μὲ τὸ νὰ ὑποτάξουν τὴ σάρκα στὸ πνεῦμα, γιὰ νὰ μὴν ἐπιθυμεῖ πιὰ ἡ σάρκα ἐναντίον τοῦ πνεύματος[62], ἀλλὰ νὰ βασιλεύει ἡ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴν ὁδηγεῖ ὅπως θέλει, ἀφοῦ τῆς χαρίσει τὴ θεία γνώση. Μὲ τὴ γνώση μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ ὑπομένει διωγμό, ὀνειδισμὸ καὶ κακοποίηση γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ χαίρεται γιατὶ ἡ ἀνταμοιβή του θὰ εἶναι μεγάλη στοὺς οὐρανούς[63].

Ὅλοι λοιπὸν οἱ μακαρισμοὶ κάνουν τὸν ἄνθρωπο θεὸ κατὰ χάρη, μὲ τὸ νὰ γίνει πράος, νὰ ποθεῖ κάθε ἀρετή, νὰ εἶναι ἐλεήμων, ἀπαθής, εἰρηνοποιός, νὰ ὑπομένει κάθε πόνο μὲ χαρὰ γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον. Ὥστε εἶναι δῶρα τοῦ Θεοῦ καὶ ὀφείλομε νὰ εὐχαριστοῦμε πολὺ τὸ Θεὸ γι' αὐτοὺς καὶ γιὰ τὰ ἔπαθλα ποὺ ἔχουν, δηλαδὴ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν στὸ μέλλον, ἐνῶ σ' αὐτὴ τὴ ζωή, παρηγορία καὶ ἀφθονία κάθε ἀγαθοῦ καὶ ἔλεος ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ τὴ φανέρωση τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ θεωρία τῶν κρυφῶν μυστηρίων ποὺ εἶναι κρυμμένα στὶς ἅγιες Γραφὲς καὶ σὲ ὅλα τὰ κτίσματα, καὶ μεγάλη ἀνταμοιβὴ στοὺς οὐρανούς. Καὶ γινόμαστε ὅμοιοι μὲ τὸ Χριστὸ μὲ τὴ μίμησή Του ἐδῶ στὴ γῆ καὶ οἱ "μακάριοι" κάθε ἐντολῆς, πράγμα ποὺ εἶναι τὸ ἀκρότατο ἀγαθό, τὸ ἀνώτερο ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπιθυμήσει ὁ ἄνθρωπος. Ἐπειδὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολο μόνο ὁ Θεὸς εἶναι μακάριος καὶ κατοικεῖ σὲ ἀπρόσιτο φῶς[64]. Ἀλλὰ μ' ὅλο ποὺ ἔχομε χρέος νὰ φυλάξομε τὶς ἐντολές, ἢ μᾶλλον νὰ μᾶς φυλάξουν οἱ ἐντολές, ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς ὡστόσο, θὰ χαρίσει τὰ ἔπαθλα τῆς ἐντολῆς καὶ ἐδῶ καὶ στὸν οὐρανὸ σ' ἐκεῖνον ποὺ πιστεύει σ' Αὐτόν.

Μ' ὅλα αὐτὰ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ μακάριο πένθος, ἀνακουφίζεται ὁ νοῦς ἀπὸ τὰ πάθη, καὶ συμφιλιώνεται μὲ τὸ Θεὸ γιὰ τὶς ἁμαρτίες του μὲ τὰ πικρὰ καὶ πολλὰ δάκρυα. Σταυρώνεται νοερὰ μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ μὲ τὴν ἠθικὴ ζωή, δηλαδὴ μὲ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν, ὅπως εἴπαμε, καὶ τὴ φύλαξη τῶν πέντε αἰσθήσεων, γιὰ νὰ μὴν κάνουν τίποτε ἀπολύτως πέρα ἀπ' ὅ,τι χρειάζεται.

Κυριαρχώντας ὁ νοῦς στὶς παράλογες ὁρμές, ἀρχίζει νὰ διευθύνει σὰν ἡνίοχος τὰ σχετικὰ μ' αὐτὸν πάθη, θέλω νὰ πῶ, τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία. Καὶ ἄλλοτε τὸ θυμὸ ποὺ ἀγριεύει, τὸν καταπραΰνει μὲ τὴν ἠπιότητα τῆς ἐπιθυμίας, κι ἄλλοτε μὲ τὴν αὐστηρότητα τοῦ θυμοῦ κατευνάζει τὴν ἐπιθυμία. Καὶ τότε ὁ νοῦς, ἀναλογιζόμενος τὸν ἑαυτό του, καταλαβαίνει τὸ ἀξίωμά του, ὅτι εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ ἀποκτᾶ τὴν ἱκανότητα νὰ βλέπει τὰ πράγματα ὅπως εἶναι στὴ φύση τους. Γιατὶ ἀνοίγει τὸ ἀριστερὸ μάτι, ποὺ τὸ τύφλωσε ὁ διάβολος μὲ τὴν ἐπικράτηση τῶν παθῶν, καὶ καταξιώνεται ὁ ἄνθρωπος νὰ ταφεῖ μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ νοερὰ σὲ σχέση μὲ τὰ πράγματα τοῦ

58. Ματθ. 5, 7. 59. Α' Πέτρ. 2, 21. 60. Ματθ. 5, 8.

61. Ματθ. 5, 9. 62. Γαλ. 5, 17. 63. Ματθ. 5, 10-12. 64. Α' Τιμ. 6, 15-16.

κόσμου· δὲν ἐξαπατᾶται πλέον ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ὀμορφιά, ἀλλὰ βλέπει τὸ χρυσό, τὸ ἀσήμι, τοὺς πολύτιμους λίθους καὶ ξέρει ὅτι ἀπὸ τὴ γῆ βγαίνουν ὅπως τὰ λοιπὰ ἄψυχα, τὰ ξύλα καὶ οἱ πέτρες. Ξέρει ἐπίσης ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι σὰν σαπίλα καὶ λίγο χῶμα μέσα στὸν τάφο μετὰ τὸ θάνατο. Καὶ ὅλα τὰ εὐχάριστα τοῦ βίου τὰ θεωρεῖ μηδὲν καὶ βλέπει τὶς ἀλλοιώσεις τους πάντοτε μὲ πολλὴ σκέψη ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ γνώση. Καὶ γίνεται μὲ χαρὰ νεκρὸς γιὰ τὸν κόσμο καὶ ὁ κόσμος νεκρώνεται γι' αὐτόν, καὶ δὲ δυσκολεύεται πλέον, ἀλλὰ μᾶλλον ἔχει ἀνάπαυση καὶ ἔλλειψη ἐμπαθοῦς προσκολλήσεως σὲ ὁ,τιδήποτε.

Καὶ ἔτσι μὲ τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς καταξιώνεται νὰ ἀναστηθεῖ νοερὰ μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ καὶ παίρνει δύναμη νὰ βλέπει ἀπαθῶς καὶ τὶς ἐξωτερικὲς ὀμορφιὲς τῶν πραγμάτων καὶ διὰ μέσου αὐτῶν δοξάζει τὸν Ποιητὴ τῶν ὅλων. Καὶ θεωρώντας στὰ αἰσθητὰ κτίσματα τὴ δύναμη καὶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴ σοφία Του, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου[65], καὶ βλέποντας τὰ μυστήρια ποὺ εἶναι κρυμμένα μέσα στὶς θεῖες Γραφές, ἀξιώνεται νὰ ἀναληφθεῖ ὁ νοῦς του μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ μὲ τὴ θεωρία τῶν νοητῶν κτισμάτων, δηλαδὴ τὴ γνώση τῶν νοερῶν δυνάμεων. Καὶ κατανοώντας μὲ τὰ πολλὰ δάκρυα τῆς συνέσεως καὶ τῆς χαρᾶς, ἀπὸ τὰ ὁρατὰ τὰ ἀόρατα καὶ ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα τὰ αἰώνια, στοχάζεται ὅτι, ἂν ὁ πρόσκαιρος αὐτὸς κόσμος, ποὺ λέγεται ἐξορία καὶ καταδίκη ἐκείνων ποὺ ἔχουν παραβεῖ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, εἶναι τόσο ὡραῖος, πόσο περισσότερο εἶναι τὰ αἰώνια καὶ ἀκατανόητα ἀγαθά, ποὺ ὁ Θεὸς ἑτοίμασε γιὰ ὅσους Τὸν ἀγαποῦν[66]; Καὶ ἂν ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ ὑπερβαίνουν κάθε κατανόηση, πόσο μᾶλλον ὁ Θεὸς ποὺ δημιούργησε τὰ πάντα ἀπὸ τὸ μηδέν;

Ἂν κανεὶς σχολάζει* ἀπ' ὅλα καὶ φροντίζει τὶς σωματικὲς καὶ ψυχικὲς πράξεις, ποὺ ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς Πατέρες εὐσέβεια, καὶ δὲν πιστεύει κανένα ὄνειρο καὶ κανένα δικό του νόημα ποὺ δὲν ἔχει μαρτυρία ἀπὸ τὴ Γραφή, κι ἂν ἀποφεύγει κάθε περιττὴ συνομιλία, ὥστε νὰ μὴν ἀκούει διόλου ἢ νὰ διαβάζει ἀργὸ λόγο, καὶ μάλιστα περὶ αἱρέσεως, πληθαίνουν σ' αὐτὸν τὰ δάκρυα τῆς συνέσεως καὶ χαρᾶς, τόσο, ποὺ νὰ τὰ πίνει. Καὶ φτάνει στὴν ἄλλη προσευχή, τὴν καθαρή, ἡ ὁποία ἁρμόζει στὸν θεωρητικό. Γιατὶ ὅπως πρὶν ὀφείλει νὰ ἔχει ἄλλα ἀναγνώσματα καὶ ἄλλα δάκρυα καὶ προσευχή, ἔτσι καὶ τώρα. Ἐπειδὴ ὁ νοῦς ἀνέβηκε σὲ πνευματικὲς θεωρίες, γι' αὐτὸ ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα ὀφείλει νὰ μελετᾶ ὅλες τὶς θεῖες Γραφές, ἀφοῦ δὲ διατρέχει κίνδυνο ἀπὸ

65. Ρωμ. 1, 20.   66. Α' Κορ. 2, 9.

* Οἱ νηπτικοὶ καὶ ἀσκητικοὶ ὅροι «σχολάζω» καὶ «(κατὰ Θεὸν) σχολή» σημαίνουν τὴν ἀνενεργησία τοῦ ὅλου ἀνθρώπου ἀπέναντι σ' ὅλες τὶς μέριμνες τοῦ κόσμου καὶ τὴν παράδοση τῶν ψυχικῶν δυνάμεων στὸ Θεὸ μέσα στὴ νηπτικὴ κατάσταση τῆς ἡσυχίας. Ἡ «σχολή» ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεση τῆς προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς διαμονῆς σ' Αὐτὸν μὲ τὴν προσευχὴ καὶ τὴ θεωρία.

τὰ δυσνόητα λόγια τῆς Γραφῆς ὅπως ὅσοι ἀσχολοῦνται ἀκόμη μὲ τὴν πράξη καὶ εἶναι ἀδύνατοι στὴ διάνοια. Τοῦτο γιατί, ἔχοντας πολυχαιρίσει στὸν ἀγώνα τῶν σωματικῶν καὶ ἠθικῶν πράξεων, σταυρώθηκε καὶ τάφηκε μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ μὲ τὴ γνώση τῶν πραγμάτων, καὶ κατὰ τὴ φύση καὶ κατὰ τὴ μεταβολή· κι ἀναστήθηκε μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ μὲ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴ γνώση τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ, ποὺ βρίσκονται στὰ αἰσθητὰ κτίσματά Του. Καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀνέβηκε μαζί Του στὰ ὑπερκόσμια μὲ τὴ γνώση τῶν νοητῶν καὶ τῶν μυστηρίων ποὺ εἶναι κρυμμένα στὶς θεῖες Γραφές.

Ἀπὸ τὸ φόβο ἀνεβαίνει κανεὶς στὴν εὐσέβεια, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται ἡ γνώση. Ἀπ' αὐτὴν προέρχεται ἡ βουλή, δηλαδὴ ἡ διάκριση, κι ἀπ' αὐτὴν ἡ ἰσχύς, ποὺ προξενεῖ τὴ σύνεση. Κι ἔτσι καταλήγει στὴ σοφία[67]. Μὲ ὅλες λοιπὸν τὶς προηγούμενες πράξεις καὶ θεωρίες καταξιώνεται νὰ ἀποκτήσει τὴν καθαρὴ καὶ τέλεια προσευχή, ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν κατοίκηση μέσα του τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ λένε: «Ἀπόκτησε τὸ Θεὸ μέσα σου»· ἐπίσης τὴ φανέρωση καὶ τὴν ἐνοίκηση τοῦ Θεοῦ, ὅπως εἶπε ὁ Χρυσόστομος, μὲ τὸ νὰ γίνουν τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχή, κατὰ τὸ δυνατόν, ὅπως τοῦ Χριστοῦ, ἀναμάρτητα. Καὶ νὰ ἔχει κανεὶς νοῦ ποὺ νὰ νοεῖ γιὰ τὸ Χριστὸ μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ σοφία τοῦ Πνεύματος, ἡ ὁποία εἶναι γνώση θείων καὶ ἀνθρώπινων πραγμάτων[68].

Οἱ τέσσερις ἀρετὲς τῆς ψυχῆς

Τέσσερις εἶναι οἱ μορφὲς τῆς σοφίας: ἡ φρόνηση, δηλαδὴ ἡ γνώση καὶ ἐκείνων ποὺ πρέπει καὶ ἐκείνων ποὺ δὲν πρέπει νὰ κάνομε καὶ ἡ ἐγρήγορση τοῦ νοῦ· ἡ σωφροσύνη, δηλαδὴ νὰ γίνει ὀρθὸ τὸ φρόνημά μας, ὥστε νὰ μπορέσομε νὰ κρατήσομε τὸν ἑαυτό μας μακριὰ ἀπὸ κάθε ἔργο, λογισμὸ καὶ λόγο ποὺ δὲν ἀρέσει στὸ Θεό· ἡ ἀνδρεία, δηλαδὴ ἡ δύναμη καὶ ἡ καρτερία στοὺς κατὰ Θεὸν ἀγῶνες καὶ στοὺς πειρασμούς· ἡ δικαιοσύνη, δηλαδὴ ἡ διανομὴ ποὺ γίνεται μὲ ἰσότητα σὲ ὅλα αὐτά. Αὐτὲς οἱ τέσσερις γενικὲς ἀρετὲς γεννιοῦνται ἀπὸ τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Ἀπὸ τὸ λογισμό, δηλαδὴ τὸ νοῦ, γεννιοῦνται δύο, ἡ φρόνηση καὶ ἡ δικαιοσύνη, δηλαδὴ ἡ διάκριση. Ἀπὸ τὸ ἐπιθυμητικὸ γεννιέται ἡ σωφροσύνη, καὶ ἀπὸ τὸ θυμικό, ἡ ἀνδρεία. Κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ δύο παρὰ φύση πάθη. Ἡ φρόνηση ἔχει πάνω της τὴν ὑπερβολικὴ ἰδέα καὶ κάτω τὴν ἀνοησία. Ἡ σωφροσύνη ἔχει πάνω τὴν εὐήθεια καὶ κάτω τὴν ἀκολασία. Ἡ ἀνδρεία ἔχει πάνω τὸ θράσος καὶ κάτω τὴ δειλία. Ἡ δικαιοσύνη ἔχει πάνω τὴν κτήση τοῦ λιγότερου καὶ κάτω τὴν πλεονεξία. Κι αὐτὲς οἱ τέσσερις ἀρετὲς εἶναι εἰκόνα τοῦ ἐπουράνιου

67. Ἡσ. 11, 2-3.   68. Δ' Μαχ. 1, 16.

στοιχείου, ἐνῶ τὰ ὀκτὼ πάθη ποὺ τὶς περιβάλλουν, εἶναι εἰκόνα τοῦ χωμάτινου[69].

Αὐτὰ ὅλα τὰ γνωρίζει ἀκριβῶς ὁ Θεός, ὅπως γνωρίζει τὰ περασμένα, τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα, καὶ ἐν μέρει τὰ γνωρίζει καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔμαθε κατὰ χάρη τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ Αὐτόν, καὶ ἀξιώθηκε νὰ γίνει «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Του»[70]. Ἐκεῖνος ποὺ λέει ὅτι γνωρίζει ὀρθὰ μόνον ἐξ ἀκοῆς, ψεύδεται. Γιατὶ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν μπορεῖ χωρὶς χειραγώγηση νὰ ἀνεβεῖ ποτὲ στὸν οὐρανό. Οὔτε πάλι, ἂν δὲν ἀνεβεῖ καὶ δεῖ, μπορεῖ νὰ πεῖ ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶδε. Ἀλλ' ὅ,τι ἀκούει ἀπὸ τὴ Γραφή, ἐκεῖνο μόνο ὀφείλει νὰ λέει ἐξ ἀκοῆς μὲ εἰλικρίνεια καὶ νὰ ὁμολογεῖ τὸν Πατέρα τοῦ Λόγου, ὅπως εἶπε ὁ Μέγας Βασίλειος. Ἀλλιῶς θὰ νομίζει ὅτι ἔχει γνώση, καὶ θὰ εἶναι χειρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει. Γιατὶ ὅταν νομίζει κανεὶς ὅτι εἶναι κάτι, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ὅ,τι νομίζει πὼς εἶναι, λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος*. Ὑπάρχει καὶ ἀξιέπαινη ἀγνωσία, ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος, ὅπως ὅταν συνειδητὰ γνωρίζει κανεὶς ὅτι ἀγνοεῖ. Καὶ ὑπάρχει καὶ ἀγνωσία πέρα ἀπὸ κάθε ἀγνωσία, ὅταν δὲ γνωρίζει κανεὶς ὅτι ἀγνοεῖ. Ὑπάρχει καὶ γνώση ψευδώνυμη, ὅταν νομίζει κανεὶς ὅτι γνωρίζει, ἐνῶ δὲ γνωρίζει τίποτε, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος[71].

Ἡ ἔμπρακτη γνώση

Ὑπάρχει γνώση ἀληθινὴ καὶ ὑπάρχει καθολικὴ ἀγνωσία. Ἀνώτερη ἀπ' ὅλες εἶναι ἡ ἔμπρακτη γνώση. Γιατί, τί ὠφελεῖται ὁ ἄνθρωπος ἂν ἔχει ὅλη τὴ γνώση, ἢ μᾶλλον ἀφοῦ τὴ λάβει κατὰ χάρη ἀπὸ τὸ Θεὸ ὅπως ὁ Σολομών[72] —εἶναι βέβαια ἀδύνατο νὰ παρουσιαστεῖ δεύτερη ὅμοια περίπτωση—, καὶ ἔπειτα νὰ πάει στὴν κόλαση; Τί ὠφελεῖται ἂν δὲ λάβει πληροφορία μὲ τὴ μαρτυρία τῆς συνειδήσεως ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τὴ βέβαιη πίστη του ὅτι ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὴ μέλλουσα κόλαση, καθὼς δὲ θὰ τὸν κατηγορεῖ ἡ συνείδηση ὅτι παραμέλησε κάτι ἀπ' ὅσα κατὰ τὴ δύναμή του χρεωστοῦσε, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος; «Ἂν ἡ καρδιά μας, λέει, δὲ μᾶς κατηγορεῖ πιά, ἔχομε παρρησία μπροστὰ στὸ Θεό»[73]. Μ' ὅλα ταῦτα, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Νεῖλος, καὶ αὐτὴ ἡ συνείδηση κάποτε ψεύδεται· τοῦτο γίνεται ὅταν σκοτεινιάζει ἀπὸ τὰ πάθη καὶ πέφτει στὴν κακία, ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος. Ἂν ἡ πονηρία μόνη ἐκ φύσεως σκοτίζει τὸ νοῦ, λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, καὶ ἂν ἡ ἰδέα ποὺ ἔχει κανεὶς γιὰ τὸν ἑαυτό του τὸν κάνει τυφλὸ καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ γίνει ὅτι νομίζει πὼς εἶναι, τί λοιπὸν νὰ ποῦμε γιὰ κείνους ποὺ δουλεύουν στὰ πάθη, ἂν νομίζουν ὅτι ἔχουν καθαρὴ συνείδηση; Καὶ μάλιστα ὅταν βλέπομε τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, ποὺ εἶχε μέσα του τὸ Χριστό, νὰ λέει καὶ μὲ τὰ ἔργα καὶ μὲ τὸ λόγο ὅτι «ἡ συνείδησή μου δὲ μὲ ἐλέγχει γιὰ καμία ἁμαρτία, ἀλλὰ δὲ σημαίνει ὅτι μὲ αὐτὸ ἔχω δικαιωθεῖ»[74]. Οἱ πολλοὶ ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀναισθησία ποὺ ἔχομε, νομίζομε ὅτι εἴμαστε κάτι, ἐνῶ δὲν εἴμαστε τίποτε. «Ἀλλὰ ὅταν, λέει ὁ Ἀπόστολος, λένε οἱ ἄνθρωποι ὅτι ἔχουν εἰρήνη, τότε ἐπέρχεται σ' αὐτοὺς ἡ καταστροφή»[75]· γιατὶ δὲν εἶχαν εἰρήνη, ἀλλὰ ἔλεγαν ὅτι ἔχουν ἐπειδὴ ἔτσι νόμιζαν, λέει ὁ Χρυσόστομος, ἀπὸ τὴν πολλὴ ἀναισθησία τους. Καὶ ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόθεος γιὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ὅτι «ξέχασαν τὶς ἁμαρτίες τους»[76], ἔτσι πάρα πολλοὶ ὑπερήφανοι, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν, ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, νόμισαν ὅτι ἔχουν ἀπάθεια.

Καὶ ἐγὼ λοιπόν, ἐπειδὴ τρέμω τοὺς τρεῖς γίγαντες τοῦ διαβόλου, γιὰ τοὺς ὁποίους ἔγραψε ὁ ἅγιος Μάρκος ὁ ἀσκητής, δηλαδὴ τὴ ραθυμία, τὴ λήθη καὶ τὴν ἄγνοια*, γιατὶ κατέχομαι ἀπὸ αὐτὲς πάντοτε, καὶ ἐπειδὴ φοβοῦμαι μήπως ἀγνοώντας τὰ ὅριά μου βρεθῶ ἔξω ἀπὸ τὸν ἴσιο δρόμο, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, ἔγραψα τὴν παροῦσα συλλογή. Γιατὶ ὅπως λέει ὁ Ἅγιος τῆς Κλίμακος, ἐκεῖνος ποὺ μισεῖ τὸν ἔλεγχο, εἶναι φανερὸ ὅτι ἔδειξε τὸ πάθος τῆς ὑπερηφάνειας· ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ τρέχει στὸν ἔλεγχο, εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ τὰ δεσμά της. Κι ὁ Σολομὼν λέει: «Ἂν ὁ ἀνόητος ρωτάει γιὰ σοφία, αὐτὸ θὰ τοῦ λογαριασθεῖ σοφία»[77]. Γι' αὐτὸ καὶ ἔβαλα στὴν ἀρχὴ τὰ ὀνόματα τῶν βιβλίων καὶ τῶν Ἁγίων, γιὰ νὰ μὴ λέω γιὰ τὸ κάθε ρητὸ τίνος εἶναι καὶ μακραίνει ὁ λόγος. Γιατὶ καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες ἔγραφαν τὰ λόγια τῶν θείων Γραφῶν πολλὲς φορὲς ὅπως εἶναι στὸ κείμενο, ὅπως ὁ Θεολόγος Γρηγόριος τὰ λόγια τοῦ Σολομῶντα, καὶ οἱ λοιποί· ὅπως καὶ ὁ Λογοθέτης Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς εἶπε περὶ τοῦ Χρυσοστόμου ὅτι «δὲν εἶναι σωστὸ νὰ παραμερίσω τὰ λόγια του καὶ νὰ γράφω τὰ δικά μου», ἂν καὶ μποροῦσε· γιατὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο Ἅγιο Πνεῦμα ἔλαβαν ὅλοι. Ἔτσι οἱ ἅγιοι Πατέρες, ἄλλοτε ἀναφέρουν τίνος εἶναι τὸ ρητὸ ποὺ χρησιμοποιοῦν, ἐπειδὴ ἀπὸ ταπείνωση ἀρέσκονται νὰ προτιμοῦν τὰ λόγια τῶν Γραφῶν· κι ἄλλοτε τ' ἀφήνουν ἀνώνυμα λόγω τῆς πληθώρας, γιὰ νὰ μὴ μακραίνει ὁ λόγος.

69. Α' Κορ. 15, 49.
70. Γεν. 1, 26.
71. Α' Κορ. 8, 2.
72. Γ' Βασ. 3, 12.
73. Α' Ἰω. 3, 21.

* Τρίτη ἑκατοντάδα περὶ ἀγάπης, κεφ. 80 (Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 87).

74. Α' Κορ. 4, 4.
75. Α' Θεσ. 5, 3.
76. Ἰακ. 1, 25.
77. Παροιμ. 17, 28.

* Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 175.

Οἱ σωματικὲς ἀρετὲς εἶναι ἐργαλεῖα τῶν ψυχικῶν

Ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι καλύτερη ἡ συχνότερη ὑπενθύμιση, ἰδοὺ θὰ ἀρχίσω τὰ περισσότερα ἀπ' ὅσα εἶπα· καὶ δὲν εἶναι δικά μου αὐτά, ἀλλὰ λόγια καὶ διακρίσεις τῶν θείων Γραφῶν καὶ Ἁγίων ἀνδρῶν. Λέει ὁ Δαμασκηνὸς* ὅτι οἱ σωματικὲς ἀρετές, ἢ μᾶλλον τὰ ἐργαλεῖα τῶν ἀρετῶν, εἶναι ἀναγκαῖες ὅταν τὶς ἐργάζεται κανεὶς μὲ ταπείνωση καὶ πνευματικὴ γνώση, ἐπειδὴ χωρὶς αὐτὲς δὲν ἐπιτυγχάνονται οὔτε οἱ ψυχικὲς ἀρετές. Ἂν ὅμως δὲ γίνονται ἔτσι, ἀλλὰ σὰν νὰ εἶναι αὐτοσκοπός, δὲν ὠφελοῦν σὲ τίποτε, ὅπως οὔτε τὰ φυτὰ χωρὶς τοὺς καρπούς τους. Οὔτε χωρὶς σχολὴ καὶ κοπὴ τῶν θελημάτων του μπορεῖ κανεὶς νὰ μάθει ποτὲ ὀρθὰ καὶ μὲ ἀσφάλεια κάποια τέχνη. Γι' αὐτὸ λοιπόν, μετὰ τὴν πράξη, ἔχομε ἀνάγκη καὶ τὴ γνώση καὶ προπάντων τὴν κατὰ Θεὸν σχολὴ ἀπ' ὅλα καὶ τὴν ἀπασχόληση μὲ τὶς θεῖες Γραφές, χωρὶς τὴν ὁποία, κανεὶς δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ἀποκτήσει ἀρετή. Ἐκεῖνος ποὺ ἀξιώθηκε νὰ σχολάζει πάντοτε καὶ ὁλοκληρωτικά, πέτυχε τὸ τελειότατο ἀγαθό· ἐκεῖνος ὅμως ποὺ δὲν ἀξιώθηκε, ἂς μὴν ἀμελήσει νὰ σχολάζει ἐν μέρει. Μακάριοι ὡστόσο εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ σχολάζουν ὁλοκληρωτικά, εἴτε μὲ τὴν ὑποταγή τους σὲ κάποιον πρακτικὸ ποὺ ἀσκεῖ τὴν ἡσυχία ὀρθά, εἴτε μὲ ἡσυχία καὶ ἀμεριμνία ὑποταγμένοι τελείως στὸ θεῖο θέλημα καὶ ζητώντας τὶς συμβουλὲς τῶν ἐμπείρων γιὰ κάθε τους προσπάθεια, λόγο καὶ νόημα, ὅσοι μάλιστα θέλουν νὰ φτάσουν χωρὶς κόπο στὴν ἀπάθεια καὶ τὴν πνευματικὴ γνώση, μὲ τὴν ὁλοκληρωτικὴ κατὰ Θεὸν σχολή, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶπε μέσω τοῦ Προφήτη: «Σχολάσετε καὶ μάθετε ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός»[78].

Οἱ ἀπασχολημένοι μὲ τὰ βιοτικὰ κοσμικοὶ καὶ οἱ δῆθεν μοναχοί, ἂς σχολάσομε ἔστω καὶ ἐν μέρει, ὅπως οἱ παλιοὶ Δίκαιοι, γιὰ νὰ ἐξετάζομε τὴν ἄθλια ψυχή μας πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ νὰ τῆς προξενήσομε διόρθωση ἢ ταπείνωση καὶ νὰ μὴ χαθεῖ τελείως μὲ τὴν καθολικὴ ἀγνωσία καὶ τὰ συνειδητὰ καὶ ἀσυνείδητα ἁμαρτήματά της. Γιατὶ καὶ ὁ Δαβίδ, ἂν καὶ ἦταν βασιλιάς, ἐντούτοις κάθε νύχτα ἔβρεχε τὸ στρῶμα του καὶ τὸ κρεβάτι του μὲ τὰ δάκρυα[79], ἐνῶ ὁ Ἰὼβ ἔλεγε: «Ἀπὸ τὴν αἴσθηση τοῦ θείου ἀνορθώθηκαν οἱ τρίχες μου»[80] καὶ τὰ λοιπά. Κι ἐμεῖς λοιπὸν ἂς σχολάσομε, ὅπως οἱ κοσμικοί, μέρος ἔστω τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύχτας, καὶ ἂς δοῦμε τί θὰ ἀπολογηθοῦμε στὸν δίκαιο Κριτὴ τὴ φοβερὴ ἡμέρα τῆς κρίσεως. Καὶ ἂς φροντίσομε γι' αὐτὸ σὰν γιὰ ἀναγκαῖο ζήτημα, ἀπὸ τὸ φόβο τῆς αἰώνιας κολάσεως, καὶ ὄχι γιὰ τὸ πῶς θὰ ζήσουν οἱ φτωχοὶ καὶ πῶς θὰ πλουτήσουν οἱ φιλάνθρωποι, καὶ μὴ στρέφομε ἀνόητα ὅλη μας τὴ φροντίδα στὰ βιοτικὰ πράγματα. Ὅπως λέει ὁ

78. Ψαλμ. 45, 11. 79. Ψαλμ. 6, 7. 80. Ἰὼβ 4, 15.

* Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 301.

θεῖος Χρυσόστομος, πρέπει νὰ ἐργαζόμαστε, ὄχι ὅμως νὰ φροντίζομε καὶ νὰ ἀγωνιοῦμε γιὰ πολλά[81], ὅπως εἶπε ὁ Κύριος στὴ Μάρθα. Γιατὶ ἡ μέριμνα τοῦ βίου δὲν ἀφήνει τὸν ἄνθρωπο νὰ φροντίζει γιὰ τὴν ψυχή του καὶ νὰ μαθαίνει πῶς εἶναι, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ σχολάζει καὶ προσέχει στὸν ἑαυτό του. Ὅπως λέει καὶ στὸ Νόμο: «Πρόσεχε σεαυτῷ κλπ.»[82]. Περὶ τοῦ ρητοῦ αὐτοῦ ἔγραφε ὁ Μέγας Βασίλειος λόγο ἀξιοθαύμαστο καὶ γεμάτο ἀπὸ κάθε σοφία.

Περὶ προσοχῆς καὶ φυλάξεως τοῦ νοῦ

Χωρὶς προσοχὴ καὶ ἐγρήγορση τοῦ νοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ σωθοῦμε καὶ νὰ λυτρωθοῦμε ἀπὸ τὸν διάβολο, ὁ ὁποῖος περπατᾶ σὰν λιοντάρι ποὺ βρυχιέται καὶ ζητεῖ ποιὸν νὰ καταπιεῖ[83], λέει ὁ Δαμασκηνός. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε συχνὰ στοὺς μαθητές Του: «Νὰ εἶστε ἄγρυπνοι καὶ νὰ προσεύχεστε, γιατὶ δὲν ξέρετε κλπ.»[84], προκαταγγέλλοντας σ' ὅλους μ' αὐτὰ τὴ μνήμη τοῦ θανάτου, γιὰ νὰ εἴμαστε ἕτοιμοι νὰ δώσομε εὐπρόσδεκτη ἀπολογία, ἡ ὁποία γίνεται ἀπὸ ἔργα καὶ προσοχή. Οἱ δαίμονες, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἱλαρίων, εἶναι ἄυλοι, ἄυπνοι καὶ ὅλη ἡ φροντίδα τους εἶναι νὰ μᾶς πολεμοῦν καὶ νὰ ὁδηγήσουν στὴν ἀπώλεια τὶς ψυχές μας, μὲ λόγο, μὲ ἔργο καὶ λογισμό, ἐνῶ ἐμεῖς δὲν εἴμαστε ἔτσι. Ἀλλὰ ἄλλοτε φροντίζομε γιὰ ἀπόλαυση καὶ δόξα ποὺ περνάει, ἄλλοτε γιὰ πράγματα τοῦ βίου καὶ γιὰ ἄλλα πολλά, καὶ δὲ θέλομε οὔτε λίγο ν' ἀναλάβομε νὰ ἐξετάζομε τὸ βίο μας, γιὰ νὰ συνηθίσει μ' αὐτὸ ὁ νοῦς καὶ νὰ μπορέσει νὰ προσέχει στὸν ἑαυτό του χωρὶς προσπάθεια. Ὅπως λέει ὁ Σολομών, περνοῦμε ἀνάμεσα ἀπὸ πολλὲς παγίδες[85]· γι' αὐτὲς ἔγραψε ὁ Χρυσόστομος, κι ἐξηγεῖ λεπτομερῶς ποιὲς εἶναι αὐτὲς οἱ παγίδες, μὲ μεγάλη ἀκρίβεια καὶ πολλὴ σοφία. Καὶ ὁ Κύριος, θέλοντας νὰ κόψει κάθε φροντίδα μας, διέταξε νὰ καταφρονοῦμε καὶ αὐτὴ τὴν τροφὴ καὶ τὴν ἐνδυμασία, γιὰ νὰ ἔχομε μία μόνο μέριμνα, τὸ πῶς νὰ γλυτώσομε σὰν ζαρκάδι ἀπὸ τὴ θηλειὰ καὶ σὰν ὄρνεο ἀπὸ τὴν παγίδα[86], γιὰ νὰ φτάσομε στὴν ὀξυδέρκεια τοῦ ζαρκαδιοῦ καὶ στὸ πέταγμα ψηλὰ τοῦ ὀρνέου μὲ τὴν ἀμεριμνία. Καὶ τὸ πιὸ θαυμαστὸ εἶναι ὅτι ὁ Σολομὼν τὰ ἔλεγε, ἂν καὶ ἦταν βασιλιάς· ἐπίσης καὶ ὁ πατέρας του, ὁ Δαβίδ, ἔλεγε καὶ ἔπραττε τὰ ἴδια. Καὶ ἐνῶ εἶχαν τόσο μεγάλη προσοχὴ καὶ πολλοὺς ἀγῶνες καὶ διέθεταν κάθε σοφία καὶ ἀρετή, ὕστερα ἀπὸ τὰ τόσα χαρίσματα καὶ τὴ φανέρωση τοῦ Θεοῦ, νικήθηκαν —ἀλοίμονο— ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ὥστε ὁ μὲν Δαβὶδ θρήνησε ταυτόχρονα γιὰ μοιχεία καὶ φόνο[87], ὁ δὲ Σολομὼν ἔπεσε σὲ τόσα δεινά[88].

81. Λουκ. 10, 41.
82. Δευτ. 15, 9.
83. Α' Πέτρ. 5, 8.
84. Ματθ. 24, 42· 26, 41.
85. Σ. Σειρ. 9, 13.
86. Παροιμ. 6, 5.
87. Β' Βασ. 12, 9.
88. Γ' Βασ. 11, 1-9.

Λοιπόν, αὐτὸ δὲν εἶναι γεμάτο ἀπὸ φρίκη καὶ τρόμο γιὰ ὅσους ἔχουν νοῦ, ὅπως λένε ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος καὶ ὁ ἀσκητὴς Φιλήμων*; Πῶς λοιπὸν δὲν φρίττομε καὶ δὲν ἀποφεύγομε τὸν περισπασμὸ τοῦ βίου, ἐξαιτίας τῆς ἀσθένειάς μας, ἐμεῖς ποὺ δὲν εἴμαστε τίποτε, ἀλλὰ μένομε ἀναίσθητοι σὰν ἄλογα ζῶα; Καὶ μακάρι σὰν τὰ ἄλογα ζῶα νὰ εἶχα φυλάξει τὴ φύση μου ὁ ἄθλιος, γιατὶ σ' αὐτὸ ὁ σκύλος εἶναι καλύτερος ἀπὸ μένα.

Περὶ ἀποφυγῆς τῶν θελημάτων, ὑποταγῆς καὶ ἡσυχίας

Ἂν θέλομε λοιπὸν νὰ δοῦμε τοὺς ἑαυτούς μας, σὲ ποιὰ θανατηφόρα κατάσταση εἴμαστε, ἂς ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὰ θελήματά μας καὶ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Καὶ μὲ τὴν ἀποφυγὴ ὅλων ἂς σχολάσομε μὲ φιλοπονία στὴ μακάρια καὶ κατὰ Θεὸν σχολή, ζητώντας ὁ καθένας τὴν ψυχή του μέσα στὴ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν, εἴτε μὲ τέλεια ὑποταγὴ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, εἴτε στὴν πανύμνητη ζωὴ τῶν ἀγγέλων, τὴν ἡσυχία, καὶ μάλιστα ὅσοι εἶναι ἀκόμη ἐμπαθεῖς καὶ ἀσυγκράτητοι στὶς ὀρέξεις τους, μικρὲς καὶ μεγάλες. «Κάθησε, λένε, στὸ κελί σου, κι αὐτὸ θὰ σὲ διδάξει τὰ πάντα». Καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος λέει: «Ἀρχὴ τῆς καθάρσεως τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ἡσυχία». Καὶ ὁ Σολομών: «Ὁ Θεὸς ἔδωσε περισπασμὸ πονηρὸ στοὺς ἀνθρώπους, νὰ περισπῶνται στὰ μάταια»[89]· τοῦτο, γιὰ νὰ μὴ στραφοῦν πρὸς τὰ χειρότερα ἀπὸ τὴν ἄλογη καὶ ἐμπαθῆ ἀργία. Ἐκεῖνος τώρα ποὺ μὲ τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ γλύτωσε ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς γκρεμοὺς καὶ καταξιώθηκε νὰ γίνει μοναχὸς καὶ νὰ φορέσει τὸ μοναχικὸ καὶ ἀγγελικὸ σχῆμα, ὥστε ἀπ' αὐτὸ νὰ φανεῖ ὅτι ἀποτελεῖ μίμηση τοῦ μόνου Θεοῦ, κατὰ τὸ δυνατόν, μὲ ἔργα καὶ λόγια, ὅπως λέει ὁ Μέγας Διονύσιος, πῶς δὲν ὀφείλει νὰ σχολάζει πάντοτε καὶ νὰ προσέχει νοερὰ σὲ κάθε του ἔργο καὶ νὰ ἔχει πάντοτε κάποια συνεχὴ θεάρεστη μελέτη, ἀνάλογη μὲ τὴν κατάστασή του; Ἔτσι λένε οἱ ἅγιοι Πατέρες, ὁ Ἐφραὶμ καὶ οἱ λοιποί, πρὸς τοὺς ἀρχαρίους. Ἄλλος, λένε, νὰ ἔχει τὸν ψαλμὸ στὰ χείλη, ἄλλος τὸ στίχο, καὶ ἄλλοι νὰ παρακολουθοῦν μὲ τὸ νοῦ τους προσεκτικὰ τοὺς ψαλμοὺς καὶ τὰ τροπάρια, ὅσοι, ἐννοεῖται, δὲν ἀξιώθηκαν ἀκόμη νὰ φτάσουν σὲ κάποια θεωρία, δηλαδὴ γνώση, γιὰ νὰ μὴ βρίσκεται κανεὶς ἔξω ἀπὸ κάποια μελέτη, εἴτε ἐργάζεται, εἴτε βαδίζει, εἴτε ξαπλώνει γιὰ νὰ κοιμηθεῖ. Ἀλλὰ μόλις κάνει τὸν κανόνα του, εὐθὺς νὰ περιορίσει τὸ νοῦ του σὲ κάποια μελέτη, γιὰ νὰ μὴ τὸν βρεῖ ὁ ἐχθρὸς ἀργὸ ἀπὸ τὴ θεία μνήμη καὶ τὸν προσβάλει μὲ τὰ ἴδια δεινά. Καὶ αὐτὰ λέγονται γιὰ ὅλους.

89. Ἐκκλ. 1, 13.

* Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 320.

Ὅταν ὅμως κανεὶς μὲ πολλοὺς ἀγῶνες, δηλαδὴ σωματικὲς καὶ ψυχικὲς ἀρετές, μπορέσει νὰ ἀνεβεῖ νοερὰ σὲ ἐργασία πνευματική, δηλαδὴ νοητή, μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ πενθήσει τὴν ψυχή του, τότε ἔχει χρέος, ἐκεῖνο τὸ στοχασμὸ ποὺ φέρνει τὰ ἐπίπονα δάκρυα, νὰ τὸν φυλάξει σὰν κόρη ὀφθαλμοῦ, ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, μέχρις ὅτου ἡ φωτιὰ καὶ τὸ νερὸ φύγουν κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ, γιὰ ν' ἀποφύγει δηλαδὴ τὴν ἔπαρση. Ἡ φωτιὰ εἶναι ὁ καρδιακὸς πόνος καὶ ἡ θερμὴ πίστη, ἐνῶ τὸ νερὸ εἶναι τὰ δάκρυα. Δὲν δίνονται αὐτὰ σὲ ὅλους, ἀλλὰ σ' ἐκείνους —ὅπως λέει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος— ποὺ καταξιώθηκαν νὰ βλέπουν τὰ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ τὰ μετὰ τὸν θάνατο δεινὰ μὲ τὴ γύρω ἀπ' αὐτὰ ἀκατάπαυστη θύμηση στὴν ἡσυχία. Ὅπως λέει ὁ Ἡσαΐας, «τὸ αὐτὶ τοῦ ἡσυχαστῆ ἀκούει ἐξαίσια»[90], καὶ ἀλλοῦ λέει: «Σχολάσετε καὶ μάθετε»[91]. Μόνον ἡ ἡσυχία γεννᾶ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ, καθὼς μπορεῖ νὰ βοηθήσει τοὺς πολὺ ἐμπαθεῖς καὶ τοὺς πιὸ ἀδύνατους, μὲ τὴν χωρὶς περισπασμὸ ζωὴ καὶ τὴν ἀποφυγὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν συναντήσεων καὶ τῶν φροντίδων ποὺ σκοτίζουν τὸ νοῦ, ὄχι μόνον τῶν ἀναγκαίων γιὰ τὴ ζωή, ἀλλὰ καὶ τῶν μηδαμινῶν καὶ ἐκείνων ποὺ δὲ νομίζονται ἐφάμαρτες. Ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, καὶ μιὰ μικρὴ τρίχα ταράζει τὸ μάτι, καὶ τὰ λοιπά. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ λέει: «Μὴ νομίζεις ὅτι μόνο ὁ χρυσὸς καὶ τὸ ἀσήμι συνιστοῦν φιλαργυρία, ἀλλὰ ὁ,τιδήποτε στὸ ὁποῖο κλίνει ὁ λογισμός». Καὶ ὁ Κύριος λέει: «Ὅπου εἶναι ὁ θησαυρός σας, ἐκεῖ θὰ εἶναι καὶ ἡ καρδιά σας»[92], δηλαδή, εἴτε στὰ θεῖα, εἴτε στὰ γήινα πράγματα καὶ νοήματα. Γι' αὐτὸ σὲ ὅλους ταιριάζει ἡ ἀμεριμνία καὶ ἡ κατὰ Θεὸν σχολή, εἴτε στοὺς κοσμικοὺς ἐν μέρει, ὅπως εἴπαμε, γιὰ νὰ ἔρθουν σιγὰ-σιγὰ σὲ φρόνηση καὶ πνευματικὴ γνώση, εἴτε σ' ἐκείνους ποὺ μποροῦν νὰ σχολάζουν ὁλοκληρωτικὰ καὶ νὰ στρέφουν ὅλη τὴν φροντίδα τους στὸ νὰ εὐαρεστήσουν τὸ Θεό, γιὰ νὰ δεῖ ὁ Θεὸς τὴν προαίρεσή τους καὶ νὰ τοὺς χαρίσει ἀνάπαυση μέσω τῆς πνευματικῆς γνώσεως καὶ νὰ τοὺς φέρει σὲ σημεῖο νὰ μελετοῦν τὴν πρώτη θεωρία, γιὰ νὰ ἀποκτήσουν ἀνέκφραστη συντριβὴ ψυχῆς, καὶ νὰ γίνουν φτωχοὶ στὸ φρόνημα[93]. Καὶ ἔτσι σιγὰ-σιγὰ ἀνεβάζοντάς τους καὶ στὶς λοιπὲς θεωρίες, νὰ τοὺς καταξιώσει νὰ φυλάξουν τοὺς μακαρισμούς, μέχρις ὅτου φτάσουν στὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν, ἡ ὁποία εἶναι τόπος τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Νεῖλος, χρησιμοποιώντας τὰ λόγια τοῦ ψαλτηρίου: «Ὁ τόπος του βρίσκεται σὲ εἰρηνικὸ μέρος»[94].

90. Ἰὼβ 4, 12.
91. Ψαλμ. 45, 11.
92. Ματθ. 6, 21.
93. Ματθ. 5, 3.
94. Ψαλμ. 75, 3.

Οἱ ὀκτὼ νοητὲς θεωρίες

Οἱ πνευματικὲς θεωρίες, ὅπως γνωρίζω, εἶναι ὀκτώ: οἱ ἑπτὰ εἶναι αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ἐνῶ ἡ ὄγδοη εἶναι ἐργασία τοῦ μελλοντικοῦ, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ.

Πρώτη λοιπὸν εἶναι ἡ γνώση τῶν θλίψεων καὶ πειρασμῶν τοῦ βίου, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Δωρόθεος, καὶ ἡ λύπη γιὰ κάθε ζημία ποὺ ἔπαθε ἡ ἀνθρώπινη φύση ἀπὸ τὴν ἁμαρτία.

Δεύτερη, ἡ γνώση τῶν ἁμαρτιῶν μας καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ καὶ πολλοὶ ἄλλοι πατέρες.

Τρίτη, ἡ γνώση τῶν πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ τῶν μετὰ τὸν θάνατο δεινῶν, ὅπως ἀναφέρονται μέσα στὶς θεῖες Γραφές.

Τέταρτη, ἡ μελέτη τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν Του στὸν κόσμο αὐτό, καὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν λόγων τῶν λοιπῶν ἁγίων, μαρτύρων καὶ ὁσίων πατέρων.

Πέμπτη, ἡ γνώση τῆς φύσεως καὶ τῆς μεταβολῆς τῶν πραγμάτων, ὅπως λένε οἱ ἅγιοι πατέρες Γρηγόριος καὶ Δαμασκηνός.

Ἕκτη, ἡ θεωρία τῶν ὄντων, δηλαδὴ ἡ γνώση καὶ προσεκτικὴ παρατήρηση τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ.

Ἕβδομη, ἡ προσεκτικὴ παρατήρηση τῶν νοητῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ.

Ὄγδοη, ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ, ποὺ λέγεται Θεολογία.

Αὐτὲς λοιπὸν εἶναι οἱ ὀκτὼ θεωρίες. Οἱ τρεῖς ἁρμόζουν στὸν πρακτικό, γιὰ νὰ μπορέσει μὲ πολλὰ καὶ πικρὰ δάκρυα νὰ καθαρίσει τὴν ψυχή του ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη. Καὶ τότε δέχεται κατὰ χάρη ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τὶς λοιπές. Οἱ ἄλλες πέντε ἁρμόζουν στὸν θεωρητικό, δηλαδὴ στὸ γνωστικό, γιατὶ φυλάει καλὰ καὶ ἐκτελεῖ πάντοτε τὶς σωματικὲς πράξεις καὶ τὶς ἠθικές, δηλαδὴ τὶς ψυχικές· ἀπὸ αὐτὲς ἀξιώνεται νοερὰ καὶ μὲ ἐνάργεια νὰ αἰσθανθεῖ τὶς πέντε τελευταῖες θεωρίες. Ἀπὸ τὴν πρώτη, ὁ πρακτικὸς παίρνει τὴν ἀρχὴ τῆς γνώσεως, καὶ φροντίζει ἔκτοτε τὴν ἐργασία καὶ μελετᾶ τὰ νοήματα ποὺ τοῦ δίνει ἡ χάρη καὶ προκόβει σ' αὐτά, μέχρις ὅτου φτάσει νὰ τὰ οἰκειωθεῖ· τότε ἐπακολουθεῖ αὐτόματα ἡ ἄλλη γνώση στὸ νοῦ. Τὸ ἴδιο καὶ στὶς λοιπὲς θεωρίες. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ξεκαθαρίσω τὰ λεγόμενα, θὰ μιλήσω γιὰ κάθε μία θεωρία χωριστά, ἂν καὶ δὲν ἔχω τὴ δύναμη. Θὰ πῶ ποιὰ εἶναι ὅσα κατανοοῦνται καὶ ὅσα λέγονται, γιὰ νὰ βροῦμε ἀφορμὴ νὰ μάθομε πῶς πρέπει νὰ πράττομε, ὅταν ἡ χάρη ἀρχίζει νὰ ἀνοίγει τὰ μάτια τῆς ψυχῆς, γιὰ νὰ κατανοεῖ καὶ νὰ θαυμάζει ἀπὸ τὰ νοήματα καὶ τὰ λόγια ποὺ μποροῦν νὰ κάνουν κάτοικο μέσα μας τὸ φόβο, ὅπως προείπαμε, δηλαδὴ τὴ συντριβὴ τῆς ψυχῆς.

Ἡ πρώτη γνώση

Πρώτη γνώση εἶναι ἐκείνη ποὺ μέσω της δίνονται καὶ οἱ λοιπὲς σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὴν προαίρεση. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ θὰ κριθεῖ ἄξιος νὰ φτάσει σ' αὐτήν, πρέπει νὰ κάνει ὡς ἑξῆς: νὰ καθήσει στραμμένος πρὸς τὴν ἀνατολή, ὅπως κάποτε ὁ Ἀδάμ, καὶ νὰ μελετᾶ τὰ ἑξῆς: «Κάθισε ὁ Ἀδὰμ τότε καὶ ἔκλαψε ἀπέναντι τοῦ Παραδείσου, χτυπώντας μὲ τὰ χέρια του τὸ πρόσωπό του, καὶ ἔλεγε: "Εὔσπλαχνε, σπλαχνίσου με ποὺ παραστράτησα".» Ἐπίσης καὶ τὸ ἄλλο τοῦ Τριωδίου: «Ὅταν εἶδε ὁ Ἀδὰμ τὸν Ἄγγελο ποὺ ἔσπρωξε κι ἔκλεισε τὴν θύρα τοῦ θείου κήπου, ἀναστέναξε δυνατὰ καὶ ἔλεγε: "Εὔσπλαχνε, σπλαχνίσου με ποὺ παραστράτησα".» Κατόπιν κατανοώντας ὅσα ἔγιναν, ἀρχίζει νὰ θρηνεῖ ἔτσι μὲ στεναγμοὺς ἀπ' ὅλη τὴν ψυχή του, καὶ κουνώντας τὸ κεφάλι του, λέει μὲ πόνο καρδιᾶς: «Ἀλοίμονο σὲ μένα τὸν ἁμαρτωλό, τί ἔπαθα; Ἀλοίμονο, τί ἤμουν καὶ τί ἔγινα; Ἀλοίμονο, τί ἔχασα καὶ τί βρῆκα; Ἀντὶ τὸν παράδεισο, βρῆκα τὸ φθαρτὸ αὐτὸν κόσμο· ἀντὶ τὸ Θεὸ καὶ τὴ συναναστροφὴ τῶν Ἀγγέλων, βρῆκα τὸν διάβολο καὶ τοὺς ἀκάθαρτους δαίμονες· ἀντὶ τὴν ἀνάπαυση, τὸν κόπο· ἀντὶ τὴν ἀπόλαυση καὶ τὴ χαρά, τὴ θλίψη τοῦ κόσμου καὶ τὴ λύπη· ἀντὶ τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ἀτέλειωτη εὐφροσύνη, τὸ φόβο καὶ τὰ ἐπίπονα δάκρυα· ἀντὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν ἀπάθεια, τὴν πονηρία καὶ τὰ πάθη· ἀντὶ τὴ σοφία καὶ τὴν οἰκειότητα μὲ τὸ Θεό, τὴν ἀγνωσία καὶ τὴν ἐξορία· ἀντὶ τὴν ἀμεριμνία καὶ τὴν ἐλευθερία, βρῆκα τὴ γεμάτη φροντίδες ζωὴ καὶ τὴν χάκιστη δουλεία. Ἀλοίμονο, ἀλοίμονο· πῶς δημιουργήθηκα βασιλιὰς καὶ ἔγινα δοῦλος στὰ πάθη μὲ τὴν ἀνοησία μου! Ἀλοίμονο σὲ μένα τὸν ἄθλιο, πῶς ἀντὶ τὴ ζωὴ τράβηξα κοντά μου τὸν θάνατο μὲ τὴν παρακοή! Ἀλοίμονο, ἀλοίμονο· τί ἔπαθα ὁ ταλαίπωρος μὲ τὴν ἀστοχασιά μου! Τί νὰ κάνω; Ἀπὸ ἐδῶ εἶναι πόλεμοι, ἀπ' ἐκεῖ ταραχές· ἀπ' ἐδῶ ἀρρώστιες κι ἀπ' ἐκεῖ πειρασμοί· ἐδῶ κίνδυνοι, ἐκεῖ ναυάγια· ἐδῶ φόβοι, ἐκεῖ λύπες· ἐδῶ πάθη, ἐκεῖ ἁμαρτίες· ἐδῶ πίκρες, ἐκεῖ στενοχώριες. Ἀλοίμονο σὲ μένα τὸν ἄθλιο, τί θὰ κάνω; Ποῦ νὰ φύγω; Ἀπὸ παντοῦ ἀδιέξοδο, ὅπως εἶπε ἡ Σωσάννα[95]. Τί νὰ ζητήσω δὲν ξέρω· ἂν ζητήσω ζωή, φοβοῦμαι τοὺς πειρασμοὺς τοῦ βίου καὶ τὶς μεταβολές του καὶ τὰ συναπαντήματα.

»Βλέπω τὸν ἄγγελο σατανᾶ, ποὺ ἦταν σὰν τὸν αὐγερινὸ ποὺ ἀνατέλλει τὸ πρωΐ[96], νὰ γίνεται καὶ νὰ λέγεται διάβολος· τὸν πρωτόπλαστο, ἐξόριστο[97]· τὸν Κάιν, ἀδελφοχτόνο[98]· τὸν Χαναάν, καταραμένο[99]· τοὺς Σοδομίτες, καμένους μὲ φωτιά[100]· τὸν Ἠσαῦ, ἔκπτωτο[101]· τοὺς Ἰσραηλίτες, νὰ δέχονται τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ[102]· τὸν Γιεζῆ[103] καὶ τὸν ἀπόστολο Ἰούδα[104], ἔκ-

95. Σωσάννα 22.
96. Ἡσ. 14, 12.
97. Γεν. 3, 23.
98. Γεν. 4, 8.
99. Γεν. 9, 25.
100. Γεν. 19, 24-25.
101. Γεν. 25, 33.
102. Ἀριθ. 14, 34.
103. Δ' Βασ. 5, 27.
104. Ματθ. 26, 15 καὶ 24.

πτωτους, γιατὶ νοσοῦσαν ἀπὸ φιλαργυρία· τὸν μεγάλο προφήτη καὶ βασιλιά, νὰ κλαίει γιὰ δύο ἁμαρτήματα[105]· τὸν Σολομώντα μὲ τὴν τόση σοφία, ἔκπτωτο[106]· ἕναν ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ διακόνους καὶ ἕναν ἀπὸ τοὺς σαράντα μάρτυρες, ἐκπτώτους. Γιὰ τὸν τελευταῖο, λέει ὁ Μέγας Βασίλειος: "Μὲ χαρὰ ὁ ἀρχέκακος διάβολος ἅρπαξε ἀπὸ τοὺς δώδεκα, τὸν Ἰούδα τὸν ταλαίπωρο· ἀπὸ τὴν Ἐδέμ, τὸν ἄνθρωπο· ἀπὸ τοὺς σαράντα, τὸν ἔκπτωτο". Τὸν ὁποῖο πάλι θρηνεῖ ὁ ἴδιος καὶ λέει: "Ὁ ἀνόητος καὶ ἀξιοθρήνητος, ἔχασε καὶ τὴν ἐδῶ ζωὴ καὶ τὴ μέλλουσα· γιατί, μόλις πλησίασε τὴ φωτιά, ξεψύχησε καὶ πῆγε στὴν αἰώνια φωτιά". Καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀναρίθμητους βλέπω ποὺ ξέπεσαν· ὄχι μόνον ἀπίστους, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πατέρες μὲ πολλοὺς ἀγῶνες.

»Καὶ ποιὸς εἶμαι λοιπὸν ἐγώ, ὁ χειρότερος, ὁ πιὸ ἀναίσθητος καὶ πιὸ ἀδύνατος ἀπὸ ὅλους; Τί νὰ ὀνομάσω τὸν ἑαυτό μου; Ὁ Ἀβραὰμ ἀποκαλεῖ τὸν ἑαυτό του "χῶμα καὶ στάχτη"[107]· ὁ Δαβίδ, "ψόφιο σκύλο καὶ ψύλλο μεταξὺ τῶν Ἰσραηλιτῶν"[108]· ὁ Σολομών, "μικρὸ παιδὶ ποὺ δὲν ξεχωρίζει δεξιὰ ἢ ἀριστερά"[109]. Οἱ τρεῖς παῖδες λένε: "Γίναμε ντροπὴ κι ὀνειδισμός"[110]· ὁ προφήτης Ἡσαΐας λέει: "Ταλαίπωρος ποὺ εἶμαι!"[111]· ὁ προφήτης Ἀββακοὺμ λέει: "Ἐγὼ εἶμαι μικρὸς στὴν ἡλικία"[112]. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέει τὸν ἑαυτό του "πρῶτο ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλούς"[113]· καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἅγιοι λένε ὅτι δὲν εἶναι τίποτε. Ἐγὼ λοιπὸν τί θὰ κάνω; Ποῦ θὰ κρυφτῶ ἀπὸ τὶς πολλές μου ἁμαρτίες; Τί θὰ γίνω ἐγὼ ποὺ εἶμαι μηδέν, καὶ χειρότερος ἀπὸ τὸ μηδέν; Γιατὶ τὸ μηδὲν δὲν ἁμάρτησε, οὔτε εὐεργετήθηκε ὅπως ἐγώ. Ἀλοίμονο, πῶς θὰ περάσω τὸν ὑπόλοιπο χρόνο τῆς ζωῆς μου; Πῶς θὰ ξεφύγω τὶς παγίδες τοῦ διαβόλου; Οἱ δαίμονες εἶναι ἄγρυπνοι καὶ ἄυλοι, κι ὁ θάνατος κοντά, κι ἐγὼ ἀδύνατος. Κύριε βοήθησέ με, μὴν ἀφήσεις τὸ πλάσμα σου νὰ χαθεῖ, ἀφοῦ Ἐσὺ νοιάζεσαι γιὰ μένα τὸν ἄθλιο. Φανέρωσέ μου Κύριε, δρόμο νὰ βαδίσω, γιατὶ σὲ Σένα ἀνύψωσα τὴν ψυχή μου[114]. Μὴ μ' ἐγκαταλείψεις Κύριε, Θεέ μου, μὴν ἀπομακρυνθεῖς ἀπὸ μένα· πλησίασε καὶ βοήθησέ με, Κύριε τῆς σωτηρίας μου[115].»

Καὶ ἔτσι συντρίβεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια, ἂν ἔχει κάποια αἴσθηση. Κι ὅταν πολυχαιρίσει κανεὶς σ' αὐτὰ καὶ ἀποκτήσει τὸ θεῖο φόβο, ἀρχίζει ὁ νοῦς νὰ παρατηρεῖ καὶ νὰ μελετᾶ τὰ λόγια τῆς δεύτερης θεωρίας, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ ἑξῆς.

105. Ψαλμ. 50, 1-6.
106. Γ' Βασ. 11, 11.
107. Γεν. 18, 27.
108. Α' Βασ. 24, 15.
109. Γ' Βασ. 3, 7.
110. Δαν. (προσ. 'Αζαρίου) 9.
111. Ἡσ. 6, 5.
112. Ἱερ. 1, 6.
113. Α' Τιμ. 1, 15.
114. Ψαλμ. 142, 8.
115. Ψαλμ. 37, 22-23.

Ἡ δεύτερη θεωρία

«Ἀλοίμονο σὲ μένα τὸν ἄθλιο, τί θὰ κάνω; Τί θὰ γίνω; Πολλὲς οἱ ἁμαρτίες μου· πολλὲς οἱ θεῖες εὐεργεσίες· πολλὴ ἡ ἀδυναμία μου. Οἱ πειρασμοὶ πολλοί, ἡ ραθυμία μὲ κρατᾶ, ἡ λησμοσύνη μὲ σκοτίζει καὶ δὲν μὲ ἀφήνει νὰ δῶ τὸν ἑαυτό μου καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου. Ἡ ἄγνοια εἶναι κακή, ἡ ἐνσυνείδητη παράβαση χειρότερη, ἡ ἀρετὴ δυσκολοκατόρθωτη, τὰ πάθη πολλά, οἱ δαίμονες πανοῦργοι, ἡ ἁμαρτία πρόχειρη, ὁ θάνατος κοντά, ἡ λογοδοσία πικρή· ἀλοίμονό μου, τί θὰ κάνω; Ποῦ θὰ ξεφύγω ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου; Ἐπειδὴ ἐγὼ εἶμαι ἡ αἰτία τῆς ἀπώλειάς μου· ἔχω τιμηθεῖ μὲ τὸ αὐτεξούσιο καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ μὲ ὑποχρεώσει. Ἐγὼ ἁμάρτησα καὶ ἁμαρτάνω πάντοτε καὶ ζῶ μὲ ἀμέλεια γιὰ κάθε καλὸ ἔργο καὶ κανεὶς δὲ μὲ ἀναγκάζει σ' αὐτό. Ποιὸν νὰ κατηγορήσω; Ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος καὶ ποθεῖ πάντοτε τὴν ἐπιστροφὴ σ' Αὐτὸν καὶ τὴ μετάνοια. Οἱ ἄγγελοι μὲ ἀγαποῦν καὶ μὲ φυλᾶνε. Οἱ ἄνθρωποι ἐπίσης θέλουν τὴν προκοπή μου. Οἱ δαίμονες δὲν μποροῦν ν' ἀναγκάσουν κανένα νὰ χαθεῖ χωρὶς νὰ θέλει, εἴτε ἀπὸ ἀμέλεια, εἴτε ἀπὸ ἀπελπισία. Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ὁ αἴτιος, ἂν ὄχι ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὁ ταλαίπωρος; Νά, μόλις κατάλαβα ὅτι χάνεται ἡ ψυχή μου, καὶ δὲ θέλω νὰ βάλω ἀρχὴ στὴν εὐσέβεια.

»Γιατί, ψυχή μου, ἀμελεῖς τὸν ἑαυτό σου; Γιατί δὲν ντρέπεσαι ἐμπρὸς στὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἀγγέλους Του ποὺ ἁμαρτάνεις, ὅπως ντρέπεσαι τοὺς ἀνθρώπους; Ἀλοίμονο σὲ μένα τὸν ἄθλιο, ἀλοίμονο σὲ μένα, ποὺ οὔτε σὰν ἄνθρωπο δὲν ντρέπομαι τὸν Ποιητὴ καὶ Κύριό μου. Γιατὶ ἐμπρὸς σὲ ἕνα ἄνθρωπο δὲν μπορῶ νὰ ἁμαρτάνω, ἀλλὰ μεταχειρίζομαι κάθε τέχνασμα, γιὰ νὰ δείξω ὅτι πράττω τὸ καλό. Καὶ ὅταν στέκομαι ἐμπρὸς στὸ Θεό, δὲν ντρέπομαι νὰ σκέφτομαι καὶ νὰ λέω πολλὲς φορὲς τὰ πονηρά. Τὶ ἀνόητος ποὺ εἶμαι! Δὲ φοβοῦμαι νὰ κάνω τὸ κακὸ ἐνῶ μὲ βλέπει ὁ Θεός, καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἐξομολογηθῶ τὰ δικά μου σ' ἕναν ἄνθρωπο, γιὰ νὰ διορθωθῶ. Ἀλοίμονό μου, ἀλοίμονό μου· γνωρίζω τὴν κόλαση καὶ δὲ θέλω τὴ μετάνοια. Ἀγαπῶ τὴν οὐράνια βασιλεία καὶ δὲν ἔχω ἀρετή. Πιστεύω στὸ Θεό, καὶ τὶς ἐντολές Του παρακούω πάντοτε. Τὸν διάβολο μισῶ, καὶ δὲν παύω νὰ κάνω ἐκεῖνα ποὺ τοῦ ἀρέσουν. Ὅταν προσεύχομαι μὲ πιάνει ἡ ἀμέλεια καὶ εἶμαι σὰν ἀναίσθητος. Ὅταν νηστεύω, ὑπερηφανεύομαι καὶ καταδικάζομαι περισσότερο. Ἂν ἀγρυπνήσω, νομίζω ὅτι κάτι κάνω, γιὰ νὰ πάει κι αὐτὸ χαμένο. Ὅταν μελετῶ, κάνω ἕνα ἀπὸ τὰ δύο ὁ ἀναίσθητος· εἴτε ἐπιδιώκω τὴν πολυμάθεια ἀπὸ κενοδοξία, καὶ ἔτσι περισσότερο σκοτίζομαι, εἴτε μαθαίνω ἀλλὰ δὲν πράττω, καὶ καταδικάζομαι περισσότερο. Ἂν ἴσως σταματῶ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ν' ἁμαρτάνω στὴν πράξη, δὲν παύω ὡστόσο ν' ἁμαρτάνω μὲ τὸ λόγο. Ἂν καὶ ἀπ' αὐτὸ μὲ σκεπάζει ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ, μὲ τοὺς λογισμούς

μου παροργίζω παντοτινὰ τὸ Θεὸ ὁ δυστυχής. Ἄχ, λοιπόν, τί νὰ κάνω; Ὅπου πάω, βρίσκω ἁμαρτίες. Παντοῦ οἱ δαίμονες· ἡ ἀπελπισία χειρότερη ἀπ' ὅλα. Τὸ Θεὸ παρόργισα, ἐπίσης λύπησα τοὺς ἀγγέλους, καὶ πολλὲς φορὲς ἔβλαψα καὶ σκανδάλισα τοὺς ἀνθρώπους. Ἤθελα νὰ ἐξαλείψω μὲ τὰ δάκρυά μου τὸ χρεόγραφο τῶν ἁμαρτιῶν μου, Κύριε, καὶ νὰ σὲ εὐαρεστήσω μὲ τὴ μετάνοια τὴν ὑπόλοιπη ζωή μου. Ὅμως ὁ ἐχθρός μ' ἐξαπατᾶ καὶ πολεμεῖ τὴν ψυχή μου· Κύριε σῶσε με, πρὶν χαθῶ ὁλότελα. Ἁμάρτησα σὲ σένα, τὸ Σωτήρα μου, ὅπως ὁ ἄσωτος γιός[116]. Δέξου με, Πατέρα, μετανοιωμένο, καὶ ἐλέησέ με, Θεέ μου. Σοῦ κράζω, Χριστέ, Σωτήρα μου, μὲ τὰ λόγια τοῦ τελώνη[117]· σπλαχνίσου με, ὅπως ἐκεῖνον, καὶ ἐλέησέ με, Θεέ μου. Ἄραγε τί εἶναι στὸ τέλος; Τί θὰ συμβεῖ; Ἀλοίμονο σὲ μένα τὸν ἄθλιο, ἀλοίμονο. Ποιὸς θὰ δώσει νερὸ στὸ κεφάλι μου, ὥστε τὰ μάτια μου νὰ γίνουν πηγὲς ἀπὸ δάκρυα;[118] Ποιὸς θὰ μπορέσει νὰ μὲ κλάψει ὅσο χρειάζεται; Ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ τὸ κάνω αὐτό. Ἐλᾶτε τὰ βουνὰ καὶ σκεπάστε με τὸν ἄθλιο. Ἄχ, τί ἔχω νὰ πῶ; Πόσα καλὰ μοῦ ἔκανε ὁ Θεός, τὰ ὁποῖα μόνον Ἐκεῖνος γνωρίζει, καὶ πόσα δεινὰ προξένησε ἡ ἀγνωμοσύνη μου! Παροργίζω πάντοτε τὸν Εὐεργέτη μὲ τὸ ἔργο, μὲ τὸ λόγο, μὲ τὴ διάνοια. Καὶ ὅσο Ἐκεῖνος μακροθυμεῖ, τόσο ἐγὼ καταφρονῶ, ὁ ταλαίπωρος, καὶ γίνομαι πιὸ ἀναίσθητος κι ἀπὸ τὶς ἄψυχες πέτρες. Δὲν ἀπελπίζομαι ὅμως, ἀλλὰ ἀναγνωρίζω τὴ φιλανθρωπία Σου Κύριε. Οὔτε μετάνοια ἔχω, μὰ οὔτε καὶ δάκρυα. Γι' αὐτό, Σωτήρα μου, σὲ ἱκετεύω, νὰ μὲ ἐπιστρέψεις πρὶν τὸ τέλος μου καὶ νὰ μοῦ δώσεις μετάνοια, γιὰ νὰ λυτρωθῶ ἀπὸ τὴν κόλαση. Κύριε, Θεέ μου, μὴ μὲ ἐγκαταλείψεις· δὲν εἶμαι τίποτε ἐμπρός Σου, ἀλλὰ ὅλος βουτηγμένος στὴν ἁμαρτία, καὶ ποῦ ἄραγε θὰ μπορέσω νὰ βρῶ συναίσθηση τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν; Γιατὶ κι αὐτὸ μονάχα, τὸ νὰ μὴν κάνω τὸ καλό, μοῦ προξενεῖ μεγάλη καταδίκη. Γιὰ μένα ἔκανε ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, γιὰ μένα τὰ τέσσερα στοιχεῖα καὶ ἐκεῖνα ποὺ γίνονται ἀπ' αὐτά, ὅπως λέει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. Τὰ ὑπόλοιπα δὲν θὰ τὰ πῶ, γιατὶ δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ λέω τίποτε, λόγω τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτιῶν μου. Γιατί, ποιὸς μπορεῖ, ἀκόμη κι ἂν ἀξιώθηκε νὰ ἔχει ἀγγελικὸ νοῦ, νὰ κατανοήσει τὶς εὐεργεσίες ποὺ ἔχει κάνει σὲ μένα ὁ Θεός; Καὶ νά, μὲ τὴν ἀμετανοησία μου θὰ ξεπέσω ἀπ' ὅλες αὐτὲς ὁ ἄθλιος.»

Ἔτσι, ὅταν αὐτὰ μελετᾶ κανείς, ἔρχεται ὕστερα ἀπὸ κάποιον καιρὸ στὴν τρίτη γνώση, καὶ λέει πάντοτε μὲ θρήνους:

116. Λουκ. 15, 21. 117. Λουκ. 18, 13. 118. Ἱερ. 9, 1.

Ἡ τρίτη θεωρία

«Ἀλοίμονο, τί ἀγωνία ἔχει ἡ ψυχὴ ὅταν χωρίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα! Ἀλοίμονο, πόσα δάκρυα χύνει τότε καὶ κανεὶς δὲν ὑπάρχει νὰ τὴν ἐλεήσει! Στρέφει τὰ μάτια πρὸς τοὺς ἀγγέλους, ἀλλὰ οἱ ἱκεσίες της μένουν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ἁπλώνει τὰ χέρια πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ κανεὶς δὲν τὴν βοηθεῖ. Θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι ὅταν συλλογιστῶ τὸ θάνατο καὶ ἀντικρύσω τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασμένη ὡραιότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ κείτεται στοὺς τάφους, ἄμορφη, ἄδοξη, χωρὶς κάλλος. Τὶ παράδοξο! Πῶς ἔγινε αὐτὸ τὸ σχετικὸ μ' ἐμᾶς μυστήριο; Πῶς παραδοθήκαμε στὴ φθορά; Πῶς μπήκαμε στὸ ζυγὸ τοῦ θανάτου; Πράγματι, αὐτὸ ἔγινε μὲ πρόσταξη Θεοῦ, ὅπως λέει ἡ Γραφή[119]. Ἄχ, τί θὰ κάνω τότε ὁ πανάθλιος στὴν ὥρα τοῦ θανάτου, ὅταν οἱ δαίμονες θὰ περικυκλώσουν τὴν ἄθλια ψυχή μου καὶ θὰ κρατοῦν στὰ χέρια τους γραμμένα τὰ κακὰ ποὺ ἔπραξα, συνειδητὰ καὶ ἀσυνείδητα, μὲ τὸ λόγο, μὲ τὸ ἔργο, μὲ τὴ διάνοια, καὶ θὰ ζητοῦν λόγο γιὰ ὅλα αὐτά; Ἀλλά, ἀλοίμονο, καὶ χωρὶς ἄλλη ἁμαρτία, θὰ καταδικαστῶ βαριὰ γιὰ τὶς ἐντολὲς ποὺ δὲν ἔπραξα, καὶ δικαιολογημένα.

»Ταλαίπωρη ψυχή μου, πές μου τώρα, ποῦ εἶναι οἱ ὑποσχέσεις ποὺ ἔδωσες κατὰ τὸ βάπτισμα; Ποῦ εἶναι ἡ συμφωνία μὲ τὸ Χριστὸ καὶ ἡ ἀπάρνηση τοῦ σατανᾶ; Ποῦ εἶναι ἡ φύλαξη τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἡ μίμηση τοῦ Χριστοῦ μὲ τὶς σωματικὲς καὶ ψυχικὲς ἀρετές, γιὰ τὴν ὁποία ἔλαβα τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ; Ποῦ εἶναι καὶ ἡ ὑπόσχεση τοῦ μοναχικοῦ σχήματος; Κι ἂν προφασίζεσαι ἀσθένεια σωματική, ποῦ εἶναι ἡ πίστη, ἡ ὁποία ἀναθέτει ὅλη τὴ φροντίδα στὸ Θεὸ καὶ μὲ τὴν ὁποία θὰ μποροῦσες καὶ ὄρη νὰ μετακινήσεις, ἂν εἶχες ἀπ' αὐτὴ ὅσο ἕνα κόκκο σινάπι[120]; Ποῦ εἶναι ἡ ὁλοκληρωτικὴ μετάνοια ποὺ ἀπέχει ἀπὸ κάθε ἔργο καὶ λόγο πονηρό; Ποῦ εἶναι ἡ συντριβὴ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ὑπερβολικὸ καὶ ἀκρότατο πένθος; Ποῦ εἶναι ἡ πραότητα, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ καθαρότητα τῆς καρδιᾶς ἀπὸ πονηρὲς σκέψεις, ἡ γενικὴ ἐγκράτεια, ποὺ συγκρατεῖ ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος καὶ κάθε νόημα καὶ θέλημα ποὺ δὲ στρέφεται στὶς ἀνάγκες τοῦ σώματος ἢ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς; Ποῦ εἶναι ἡ ὑπομονή, ἡ ὁποία ὑποφέρει τὶς διάφορες θλίψεις γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Ποῦ εἶναι ἡ εὐχαριστία σὲ ὅλα, ἡ ἀδιάλειπτη προσευχή, ἡ μέριμνα τοῦ θανάτου, τὰ δάκρυα τῆς λύπης, ἀφοῦ δὲν ἔφτασα στὰ δάκρυα τῆς ἀγάπης; Ποῦ ἡ θεϊκὴ φρόνηση ποὺ φυλάει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὶς παγίδες τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀντιπάλων; Ποῦ ἡ σωφροσύνη ποὺ ἀπέχει ἀπὸ ὅ,τι εἶναι ἀντίθετο στὸ Θεὸ ἢ ἀπορρέει ἀπὸ τὸ δικό μου θέλημα; Ποῦ εἶναι ἡ ἀνδρεία ποὺ ὑπομένει τὰ λυπηρὰ καὶ ἔχει θάρρος ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μὲ τὴν ἐλπίδα; Ποῦ ἡ δικαιοσύνη ποὺ ἀποδίδει στὸν καθένα τὸ ἴσο; Ποῦ ἡ ταπεινοφροσύνη ποὺ

119. Γεν. 3, 19. 120. Ματθ. 17, 20.

γνωρίζει τὴ δική της ἀσθένεια καὶ ἄγνοια, καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν ὁποία θὰ γλύτωνες ἀπὸ ὅλα τὰ τεχνάσματα τοῦ ἐχθροῦ; Ποῦ εἶναι ἡ ἀπάθεια, ἡ τέλεια ἀγάπη καὶ ἡ εἰρήνη ποὺ ξεπερνᾶ κάθε νοῦ[121], μὲ τὴν ὁποία θὰ ὀνομαζόμουν υἱὸς Θεοῦ[122]; "Ολα αὐτὰ μπορεῖ νὰ τὰ ἔχει ὁ ἄνθρωπος ποὺ θέλει, καὶ χωρὶς σωματικὴ δύναμη, μὲ μόνη τὴν προαίρεσή του.

»Τί ἔχω τάχα νὰ πῶ σ' αὐτά; Τί θὰ κάνω ὁ ταλαίπωρος; "Αν καὶ λίγο μόνο δειλιάζω ἀπὸ τὴν ἔλλειψη πληροφορίας, ἐπειδὴ ἔστω καὶ λίγο ἀμέλησα σὲ κάτι ὀφειλόμενο ποὺ μποροῦσα νὰ πράξω, θὰ βρεθῶ στὸν ἄδη, ὅπως λέει ὁ Μέγας 'Αθανάσιος. 'Αλοίμονο στὴν ἀθλιότητά μου! Τί προκάλεσα στὸν ἑαυτό μου, ὄχι μόνο μὲ ὅσες ἁμαρτίες ἔκανα, ἀλλὰ μᾶλλον μὲ ὅσες περιπτώσεις δὲ θέλησα νὰ μετανοήσω; Γιατὶ ἂν μετανοοῦσα ὅπως ὁ ἄσωτος[123], θὰ δεχόταν τὴν ἐπιστροφή μου ὁ φιλόστοργος Πατέρας· καὶ ἂν ἔδειχνα εἰλικρίνεια, ὅπως ὁ τελώνης[124], καταχρίνοντας μόνο τὸν ἑαυτό μου καὶ ὄχι ἄλλον, θὰ ἔπαιρνα καὶ ἐγὼ τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν μου ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ μάλιστα ἂν Τὸν παρακαλοῦσα κι ἐγὼ ὁλόψυχα, ὅπως ἐκεῖνος. 'Αλλὰ τώρα δὲ βλέπω ἔτσι τὸν ἑαυτό μου. Γι' αὐτὸ φοβοῦμαι ὅτι θὰ κατοικήσω στὸν ἄδη μαζὶ μὲ τοὺς δαίμονες, φοβοῦμαι τὴν μέλλουσα κρίση, ὅπου εἶναι ὁ πύρινος ποταμός, οἱ θρόνοι καὶ τὰ ἀνοιχτὰ βιβλία[125], ὅπου οἱ "Αγγελοι προπορεύονται καὶ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος εἶναι παρόν, καὶ ὅλα εἶναι γυμνὰ καὶ ὁλοφάνερα[126] ἐμπρὸς στὸν φοβερὸ καὶ δίκαιο Κριτή.

»'Αλοίμονο, πῶς θὰ ὑποφέρω τὸν ἔλεγχο, τὴν ἀγανάκτηση τοῦ φοβεροῦ καὶ ἀδέκαστου Κριτῆ, τὴν συνάθροιση τῶν ἀμέτρητων 'Αγγέλων, τὴν ἀπαίτηση τοῦ χρέους μὲ φοβερὲς ἀπειλές, τὴν ἀμετάκλητη ἀπόφαση, τὸν ἀκατάπαυστο θρῆνο, τὸ ἀνώφελο δάκρυ, τὸ ἄφεγγο σκοτάδι, τὸ ἀκοίμητο σκουλήκι, τὴ φωτιὰ ποὺ δὲ σβήνει, τὶς ποικίλες τιμωρίες, τὸν ξεπεσμὸ ἀπὸ τὴ βασιλεία, τὸ χωρισμὸ ἀπὸ τοὺς 'Αγίους, τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τοὺς 'Αγγέλους, τὴν ἀποξένωση ἀπὸ τὸ Θεό, τὴ μικροψυχία, τὸν αἰώνιο θάνατο, τὸ φόβο, τὸν πόνο, τὴ λύπη, τὴν ντροπή, τὸ βασανισμὸ τῆς συνειδήσεως; 'Αλοίμονο σὲ μένα τὸν ἁμαρτωλό, τί ἔπαθα; Γιατί χάνομαι ἄθλια; "Εχω ἀκόμη καιρὸ γιὰ μετάνοια. 'Ο Κύριος μὲ ἐνθαρρύνει, κι ἐγὼ ἀναβάλλω; "Ως πότε ψυχή μου ἐπιμένεις στὶς ἁμαρτίες, ὡς πότε ἀναβάλλεις τὴ μετάνοια; Σκέψου τὴ μέλλουσα κρίση, φώναξε δυνατὰ στὸ Χριστὸ καὶ Θεό: Καρδιογνώστη, ἁμάρτησα· πρὶν μὲ καταδικάσεις, ἐλέησέ με. Στὴ φοβερὴ παρουσία Σου, Χριστέ, ἂς μὴν ἀκούσομε ὅτι δὲ μᾶς γνωρίζεις[127]· στηρίζομε τὴν ἐλπίδα σὲ σένα, τὸ Σωτήρα, ἂν καὶ δὲν πράττομε τὰ προστάγματά Σου ἐξαιτίας τῆς ἀμέλειάς μας. Σὲ παρακαλοῦμε ὅμως, λυπήσου τὶς ψυχές μας. 'Αλοίμονό μου Κύριε, γιατὶ σὲ λύπησα πολὺ καὶ δὲν τὸ συναισθάνθηκα. 'Αλλὰ ἡ χάρη Σου μὲ ἔκανε νὰ συναισθανθῶ λίγο, καὶ ἀπόρησα ὁ δυστυχής, τρόμαξε ἡ ἄ-

121. Φιλιπ. 4, 7.
122. Ματθ. 5, 9.
123. Λουκ. 15, 21.
124. Λουκ. 18, 13.
125. Δαν. 7, 9-10.
126. 'Εβρ. 4, 13.
127. Ματθ. 25, 12.

θλια ψυχή μου. 'Αλλ' ἄραγε μοῦ μένει λίγη ζωὴ ἀκόμη γιὰ νὰ κλάψω πικρὰ καὶ νὰ πλύνω τὴν μολυσμένη μου σάρκα καὶ ψυχή; "Η πάλι θὰ πενθήσω μιὰ ὥρα καὶ θὰ πάψω ξανὰ σὰν ἀναίσθητος ὅπως πάντοτε; "Αραγε τί νὰ κάνω γιὰ νὰ βρῶ πόνο ψυχῆς ἀκατάπαυστο; Νὰ νηστέψω καὶ ν' ἀγρυπνήσω; 'Αλλὰ χωρὶς ταπείνωση δὲν ὠφελοῦμαι τίποτε. Νὰ ψάλλω καὶ νὰ διαβάζω μόνο μὲ τὸ στόμα; 'Αλλὰ τὰ πάθη σκότισαν τὸ νοῦ μου καὶ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω τὴ δύναμη τῶν λεγομένων. Νὰ μείνω πεσμένος πολλὴ ὥρα μπροστὰ σ' 'Εσένα, τὸν δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν; 'Αλλὰ δὲν ἔχω παρρησία. 'Απελπίστηκα ἀπὸ τὴ ζωή μου, ἔχασα τὴν ψυχή μου. Κύριε, βοήθησέ με καὶ δέξου με σὰν τὸν τελώνη. "Οπως ὁ ἄσωτος, ἁμάρτησα στὸν οὐρανὸ καὶ σὲ Σένα[128], καὶ ὅπως ἡ πόρνη ποὺ ἔκλαψε[129], γιὰ τὴν ὁποία λέγεται στὴν ὑμνολογία: "Αὐτὴ ποὺ ἦταν σὲ ἀπόγνωση ἐξαιτίας τῆς ζωῆς της καὶ ποὺ 'Εσὺ τὴ δέχτηκες γιὰ τὴ μετάνοιά της, σὲ πλησίασε Κύριε, βαστάζοντας μύρα καὶ λέγοντας· 'Μὴ μὲ ἀπορρίψεις τὴν πόρνη, Υἱὲ τῆς Παρθένου· μὴν παραβλέψεις τὰ δάκρυά μου, χαρὰ τῶν ἀγγέλων· ἀλλὰ δέξου με μετανοιωμένη, ὅπως δὲ μὲ ἀπώθησες ὅταν ἁμάρτησα, Κύριε, ἀπὸ τὴ μεγάλη Σου εὐσπλαχνία'." 'Επειδὴ καὶ ἐγὼ ὁ ἄθλιος εἶμαι σὲ ἀπόγνωση ἀπὸ τὶς πολλές μου ἁμαρτίες, ἀλλὰ δεκτὸς χάρη στὴν ἀνέκφραστη φιλανθρωπία καὶ τὸ ἄπειρο πέλαγος τῶν οἰκτιρμῶν Σου, ὅπου ἀφοῦ ἔριξα τὴν ἀπόγνωση τῆς ψυχῆς μου, τολμῶ νὰ συγκεντρώσω τὸ νοῦ μου στὴν ἁγία θύμησή Σου. Καὶ καθὼς σηκώνομαι, τουλάχιστον μιὰ αἴτηση θὰ κάνω μὲ φόβο καὶ τρόμο πολύ: νὰ ἀξιωθῶ καὶ ἐγὼ ὁ ἀνάξιος νὰ εἶμαι δοῦλος Σου, καὶ νὰ ἔχω μὲ τὴ χάρη Σου τὸ νοῦ μου ἄμορφο καὶ ἀσχημάτιστο, ἄχρωμο καὶ ἄυλο· κι ὅπως κάποτε ὁ Δανιὴλ ἔπεσε μπροστὰ στὸν ἄγγελό Σου[130], ἔτσι κι ἐγὼ νὰ πέφτω στὰ γόνατα μπροστὰ σὲ Σένα, τὸν μόνο Θεὸ καὶ Ποιητὴ τῶν ὅλων, ἀκουμπώντας στὴ γῆ τὶς παλάμες, καὶ νὰ Σοῦ προσφέρω πρῶτα εὐχαριστία, ἔπειτα ἐξομολόγηση, καὶ ἔτσι νὰ ἀρχίσω νὰ ζητῶ τὸ πανάγιο θέλημά Σου ὁ ταλαίπωρος καὶ νὰ ἀναγνωρίζω ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔδωσες σὲ μένα ποὺ εἶμαι χῶμα καὶ σκόνη καὶ στάχτη. Καὶ καθὼς ἀξιώθηκα μὲ μόνο τὸ νοῦ νὰ σταθῶ ἐμπρός Σου, ἐγὼ ποὺ εἶμαι ὁλόκληρος γήινος, καὶ πιστεύοντας ὅτι μὲ βλέπεις, φωνάζω μὲ ὅλη μου τὴν ψυχὴ καὶ λέω:

»Κύριε πολυέλεε, Σὲ εὐχαριστῶ, Σὲ δοξάζω, Σὲ ὑμνῶ καὶ Σὲ προσκυνῶ, γιατὶ μὲ ἀξίωσες τὸν ἀνάξιο αὐτὴ τὴν ὥρα νὰ Σὲ εὐχαριστῶ καὶ νὰ ἀκούω κάποια ἀπὸ τὰ θαύματα καὶ τὶς εὐεργεσίες Σου, ποὺ ἔκανες καὶ κάνεις κατὰ χάρη σ' ἐμᾶς· ψυχικὲς καὶ σωματικές, ἀμέτρητες καὶ ἀνεξερεύνητες, φανερὲς καὶ ἀφανέρωτες, ἐκεῖνες ποὺ ξέρομε κι ἐκεῖνες ποὺ δὲν ξέρομε. 'Ομολογῶ τὶς δωρεές Σου, δὲν κρύβω τὶς εὐεργεσίες, κηρύττω τὰ ἐλέη Σου. Σὲ δοξολογῶ μὲ ὅλη μου τὴν καρδιὰ Κύριε, Θεέ μου, καὶ δοξάζω τὸ ὄνομά

128. Λουκ. 15, 18 καὶ 21.
129. Λουκ. 7, 37-38.
130. Δαν. 10, 9.

Σου στὸν αἰώνα, γιατὶ τὸ ἔλεός Σου φάνηκε μεγάλο ἐπάνω μου[131] καὶ εἶναι ἀνέκφραστη ἡ ἀνοχὴ καὶ ἡ μακροθυμία Σου γιὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀνομιῶν καὶ ἁμαρτιῶν μου, τῶν ἀσεβειῶν καὶ πονηριῶν μου, ὅσων ἔκανα καὶ κάνω πάντοτε καὶ ἔμελλε νὰ κάνω, ἀλλὰ μὲ φύλαξε ἡ χάρη Σου· ὅσων ἔκανα συνειδητὰ ἢ ἀσυνείδητα, μὲ τὸ λόγο, μὲ τὸ ἔργο, μὲ τὴ διάνοια, ποὺ τὶς γνωρίζεις καρδιογνώστη Κύριε, ἀπὸ τὴ γέννησή μου μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς μου. Γι' αὐτὲς τολμῶ ὁ πανάθλιος νὰ κάνω ἐξομολόγηση ἐνώπιόν Σου. Ἁμάρτησα, ἀνόμησα, ἀσέβησα, ἔπραξα τὸ πονηρὸ ἐνώπιόν Σου[132] καὶ δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ἀτενίσω καὶ νὰ δῶ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ. Ἀλλὰ ἔχοντας θάρρος στὴν ἀνέκφραστη φιλανθρωπία Σου καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ εὐσπλαχνία Σου ποὺ ὑπερβαίνουν κάθε νοῦ, πέφτω ἐμπρός Σου καὶ Σὲ ἱκετεύω. Ἐλέησέ με, Κύριε, γιατὶ εἶμαι ἀδύνατος[133], καὶ συγχώρεσε τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου. Μὴ μὲ ἀφήσεις ἄλλο νὰ ἁμαρτήσω ἢ νὰ πλανηθῶ ἀπὸ τὸν ἴσιο δρόμο Σου, οὔτε νὰ βλάψω, οὔτε νὰ λυπήσω κανένα. Ἀλλὰ βάλε χαλινάρι σὲ κάθε μου κακία καὶ κακὴ συνήθεια καὶ παράλογη ὁρμὴ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ δίδαξέ με νὰ πράττω τὸ θέλημά Σου. Ἐλέησε καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ πατέρες μου καὶ ὅλους παντοῦ τοὺς μοναχοὺς καὶ ἱερεῖς, τοὺς γονεῖς μου, τοὺς ἀδελφοὺς καὶ συγγενεῖς· ἐκείνους ποὺ μᾶς ὑπηρετοῦν καὶ μᾶς ὑπηρέτησαν· ἐκείνους ποὺ προσεύχονται γιὰ μᾶς καὶ ὅσους μᾶς ἔδωσαν ἐντολὴ νὰ προσευχόμαστε γι' αὐτούς· ἐκείνους ποὺ μᾶς μισοῦν καὶ ἐκείνους ποὺ μᾶς ἀγαποῦν· ὅποιους ἔβλαψα ἢ λύπησα καὶ ὅποιους μοῦ ἔκαναν τὰ ἴδια ἢ πρόκειται νὰ μοῦ κάνουν· καὶ ὅλους, ὅσοι πιστεύουν σὲ Σένα. Συγχώρεσέ μας κάθε ἁμάρτημα θεληματικὸ καὶ ἀθέλητο καὶ φύλαξέ μας στὴν ζωὴ καὶ στὸν θάνατο ἀπὸ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα καὶ ἀπὸ κάθε πειρασμὸ καὶ κάθε ἁμαρτία καὶ πονηρία, ἀπὸ ὑπερηφάνεια καὶ ἀπόγνωση, ἀπὸ ἀπιστία καὶ ἀπελπισία, ἀπὸ ἔπαρση καὶ δειλία, ἀπὸ πλάνη καὶ τυραννικὴ διάθεση, ἀπὸ ἀπάτη καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου. Χάρισέ μας τὰ συμφέροντα στὶς ψυχές μας, καὶ σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ στὴ μέλλουσα, ὅπως εὐαρεστεῖται ἡ φιλανθρωπία Σου. Ἀνάπαυσε τοὺς πατέρες καὶ τοὺς ἀδελφούς μας ποὺ ἔφυγαν ἀπὸ τὴ ζωή. Μὲ τὶς προσευχὲς ὅλων, δεῖξε οἶκτο στὴν ἀθλιότητά μου, σπλαχνίσου με στὴν ἀπώλειά μου, κοίτα πόσο ἔχω καταπονηθεῖ ἀπ' ὅλα. Διόρθωσε τὸν βίο μου, κυβέρνησε μὲ εἰρήνη τὴ ζωὴ καὶ τὸ τέλος μου. Κάνε με τέτοιον ποὺ μὲ θέλεις καὶ μὲ ὅποιον τρόπο θέλεις, εἴτε θέλω, εἴτε δὲ θέλω· μὴ χάσω μόνο τὴ θέση στὰ δεξιά Σου τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Θεέ μου, καὶ ἂς εἶμαι ὁ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς δούλους Σου ποὺ σώζονται. Εἰρήνεψε τὸν κόσμο Σου καὶ ἐλέησε ὅλους ὅπως γνωρίζεις. Ἀξίωσέ με νὰ μεταλάβω τὸ ἄχραντο σῶμα Σου καὶ τὸ τίμιο αἷμα Σου γιὰ τὴ συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν μου, τὴν κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὸν ἀρραβώνα τῆς αἰώνιας ζωῆς κοντά Σου μαζὶ μὲ τοὺς ἐκλεκτούς Σου, μὲ τὶς πρεσβεῖες τῆς

131. Ψαλμ. 85, 12-13. 132. Ψαλμ. 50, 6. 133. Ψαλμ. 6, 3.

πανάχραντης Μητέρας Σου, τῶν ἁγίων Σου ἐπουρανίων δυνάμεων καὶ ὅλων τῶν Ἁγίων Σου. Γιατὶ Σοῦ πρέπει νὰ εὐλογεῖσαι στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Παναγία Δέσποινα Θεοτόκε, ὅλες οἱ οὐράνιες δυνάμεις τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ ὅλοι οἱ Ἅγιοι, πρεσβεύσατε γιὰ μένα τὸν ἁμαρτωλό. Δέσποτα Θεέ, Πάτερ Παντοκράτωρ, Κύριε Υἱὲ Μονογενὲς Ἰησοῦ Χριστὲ καὶ Ἅγιο Πνεῦμα κτλ.».

Καὶ ἀμέσως στρέφεται κανεὶς στοὺς λογισμούς του καὶ λέει: «Ἐλᾶτε νὰ προσκυνήσομε καὶ νὰ προσπέσομε στὸ βασιλέα μας Θεὸ» (τρεῖς φορές). Καὶ ἀρχίζει τοὺς ψαλμούς, λέγοντας σὲ κάθε ἀντίφωνο τὸ τρισάγιο, καὶ συγκεντρώνοντας τὸ νοῦ του στὰ λεγόμενα. Στὸ τέλος τῶν σαράντα «Κύριε ἐλέησον» καθενὸς ἀντιφώνου κάνει προσευχὴ καὶ τελειώνει προσκυνώντας μὲ τὸ «Ἁμάρτησα, Κύριε, συγχώρεσέ με» (μιὰ φορά), ἐνῶ σηκώνεται ὑψώνοντας τὰ χέρια καὶ λέει: «Θεέ μου σπλαχνίσου με τὸν ἁμαρτωλό»[134] (μιὰ φορά). Καὶ ἀφοῦ προσευχηθεῖ, πρέπει νὰ λέει τὴ δεύτερη προσευχή, τὸ «Δεῦτε προσκυνήσωμεν» τρεῖς φορὲς καὶ τὸ ἄλλο ἀντίφωνο ἐπίσης. Πλήν, ὅσες φορὲς ἡ χάρη τοῦ δίνει στὴν καρδιὰ κατάνυξη, ὀφείλει μᾶλλον νὰ ἔχει τὸ νοῦ του μέσα στὰ νάματα τῆς κατανύξεως, καὶ ἂν ἀκόμη σταματᾶ τὸ στόμα νὰ ψάλλει καὶ αἰχμαλωτίζεται ἡ διάνοια στὴν καλὴ αἰχμαλωσία τῆς κατανύξεως, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Γιατὶ τότε εἶναι καιρὸς τοῦ τρύγου, ὄχι τοῦ φυτέματος[135]· καὶ γι' αὐτὸ ὀφείλει νὰ ἐπιμένει σ' αὐτὲς τὶς ἔννοιες γιὰ νὰ κατανυχθεῖ πιὸ πολὺ ἡ καρδιὰ καὶ νὰ δώσει τὸν καρπό, δηλαδὴ τὰ κατὰ Θεὸν δάκρυα. Ὅταν ἕνας λόγος σοῦ προκαλεῖ κατάνυξη, λέει ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, μένε σ' αὐτόν. Ἐπειδὴ κάθε σωματικὴ ἐνέργεια, νηστεία καὶ ἀγρυπνία, ψαλμωδία καὶ ἀνάγνωση, ἡσυχία καὶ τὰ λοιπά, γίνονται γιὰ νὰ καθαρίζεται ὁ νοῦς. Ὁ νοῦς ὅμως χωρὶς πένθος δὲν μπορεῖ νὰ καθαριστεῖ, γιὰ νὰ ἑνώνεται μὲ τὸ Θεὸ μέσω τῆς καθαρῆς προσευχῆς, ποὺ τὸν ἁρπάζει ἀπ' ὅλα τὰ νοήματα καὶ τὸν κάνει ἄμορφο καὶ ἀσχημάτιστο. Γιατὶ ἔτσι γίνονται καλὰ ὅσα ἀναφέραμε, ποὺ βέβαια εἶναι καλά· ὅπως καὶ ἀντίθετα.

Κάθε πράγμα ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ διάκριση γιὰ νὰ γίνει ὀρθά. Χωρὶς διάκριση δὲν γνωρίζομε τὴν φύση τῶν πραγμάτων καὶ ἴσως οἱ περισσότεροι σκανδαλιζόμαστε, ὅταν δοῦμε ὅτι ἀντιφάσκουν μεταξύ τους ἐκεῖνα ποὺ λένε καὶ ἐκεῖνα ποὺ κάνουν οἱ Πατέρες. Ὅπως γιὰ παράδειγμα· ἡ Ἐκκλησία παρέλαβε νὰ ψάλλει τροπάρια μὲ μέλος καὶ ὕμνους πολλούς, ἐνῶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ἐγκωμιάζοντας αὐτοὺς ποὺ πενθοῦν κατὰ Θεόν, λέει ὅτι αὐτοὶ δὲ θὰ ψάλλουν ὕμνους. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ γιὰ ἐκείνους ποὺ προσεύχονται καθαρὰ λέει ὅτι πολλὲς φορὲς βρίσκεται κανεὶς νὰ ἔχει συγκεντρώσει τὸ νοῦ του στὴν προσευχὴ καὶ ἀμέσως πέφτει ἀβίαστα στὴ γῆ καὶ γονατίζει, ὅπως κάποτε ὁ προφήτης Δανιήλ[136]· ἔχει ὑψωμένα τὰ χέρια καὶ τὰ μάτια του ἀτενίζουν τὸ σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ οἱ λογισμοί του μεταβάλ-

134. Λουκ. 18, 13. 135. Ἐκκλ. 3, 2. 136. Δαν. 6, 10.

λονται καὶ παραλύουν τὰ μέλη του ἀπὸ τὰ καινούργια νοήματα ποὺ ἔρχονται αὐτόματα στὸ νοῦ του. "Ομοια πάλι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες γράφουν γιὰ κάτι τέτοιους ὅτι ὄχι μόνο τοὺς ὕμνους καὶ τὶς ψαλμωδίες ξεπέρασαν ἀπὸ τὴν ἔκπληξη τοῦ νοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸ νοῦ τὸν λησμόνησαν, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Νεῖλος. Καὶ ἡ Ἐκκλησία καλὰ καὶ θεάρεστα βέβαια δέχθηκε τὰ ἄσματα καὶ τὰ λοιπὰ τροπάρια, γιὰ τὴν ἀσθένεια τοῦ νοῦ μας· γιὰ νὰ ὑμνοῦμε μὲ τὴ γλυκύτητα τῆς μελωδίας τὸ Θεὸ ἐμεῖς, ποὺ δὲν ἔχομε γνώση ἐπειδὴ δὲ θέλομε. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἔχουν γνώση καὶ ἐννοοῦν τὰ λεγόμενα, ἔρχονται σὲ κατάνυξη. Καὶ σὰν μὲ σκάλα ἀνεβαίνομε στὸ ἐπίπεδο νὰ ἔχομε καλὲς ἔννοιες, ὅπως λέει ὁ Δαμασκηνός. Καὶ ὅσο προοδεύομε μὲ τὴ συνήθεια τῶν κατὰ Θεὸν ἐννοιῶν, τόσο ὁ πόθος τοῦ Θεοῦ μᾶς ἕλκει στὸ νὰ ἐννοοῦμε καὶ νὰ φτάσομε νὰ προσκυνοῦμε τὸν Πατέρα πνευματικὰ καὶ ἀληθινά[137], ὅπως λέει ὁ Κύριος. Καὶ ὁ Ἀπόστολος λέει: «Θέλω νὰ πῶ πέντε λόγια μὲ τὸ νοῦ μου παρὰ χιλιάδες μὲ τὴ γλώσσα»[138], καὶ πάλι: «Θέλω οἱ ἄνθρωποι σὲ κάθε τόπο νὰ σηκώνουν ὅσια χέρια στὴν προσευχή, χωρὶς ὀργὴ καὶ ὀλιγοπιστία»[139]. "Ωστε τὰ ἄσματα καὶ οἱ ψαλμωδίες εἶναι φάρμακα τῆς ψυχικῆς μας ἀσθένειας, ἐνῶ τὰ ἄλλα ποὺ εἴπαμε εἶναι τελειότητες τοῦ νοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ λύση αὐτῶν τῶν ζητημάτων. Γιατὶ ὅλα εἶναι καλὰ στὸν καιρό τους[140], ὅταν ὅμως δὲν εἶναι στὸν καιρό τους, φαίνονται σ' ἐκείνους ποὺ δὲν ξέρουν τὸν καιρὸ τοῦ καθενός, ὅτι δὲν συμφωνοῦν μεταξύ τους· κάθε πράγμα ἔχει τὸν καιρό του[141], ὅπως λέει ὁ Σολομών.

"Οταν ὅμως φτάσει κανεὶς σὲ ἀγαθὲς ἔννοιες, ὀφείλει νὰ προσέχει μὲ ἀκρίβεια νὰ παραμένουν μέσα του οἱ θεωρίες αὐτές, μὴν τυχὸν ἀπὸ ἀμέλεια ἢ ἔπαρση ἐγκαταλειφθεῖ ἀπὸ τὴ χάρη, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Γιατὶ ἂν πληθαίνουν στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου οἱ κατὰ Θεὸν ἔννοιες καὶ τὸν ὁδηγοῦν σὲ μεγαλύτερη κατάνυξη καὶ ταπείνωση, ὀφείλει νὰ εὐχαριστεῖ πάντοτε καὶ νὰ ὁμολογεῖ στὸ Θεὸ τὴ χάρη, γιατὶ ἀξιώθηκε νὰ μάθει αὐτά, καὶ νὰ λογαριάζει τὸν ἑαυτό του ὅτι εἶναι ἀνάξιος. "Αν ὅμως αὐτὲς σταματήσουν καὶ σκοτίζεται πάλι ἡ διάνοια καὶ ἀποβάλλει τὸ φόβο καὶ τὸ πένθος, ὀφείλει νὰ λυπηθεῖ πολὺ καὶ νὰ ταπεινώσει τὸν ἑαυτό του μὲ ἔργο καὶ λόγο, ὅτι τὸν ἐγκατέλειψε ἡ χάρη, γιὰ νὰ γνωρίζει τὴν ἀσθένειά του καὶ ν' ἀποκτήσει ταπείνωση καὶ νὰ φροντίσει γιὰ τὴ διόρθωσή του· ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, ἂν δὲν ἀμελοῦσε κανεὶς τὸ κατὰ Θεὸν πένθος, δὲν θὰ τοῦ ἔλειπαν τὰ δάκρυα, ὅταν θὰ τὰ ἤθελε. Γι' αὐτὸ ἔχομε χρέος πάντοτε νὰ γνωρίζομε τὴν ἀσθένειά μας καὶ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, καὶ μήτε ν' ἀπελπιζόμαστε ὅ,τι καὶ ἂν συμβεῖ, μήτε πάλι νὰ νομίζομε ὅτι εἴμαστε κάτι, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐλπίζομε πάντοτε στὸ Θεὸ μὲ ταπείνωση. Αὐτὰ ἁρμόζουν σ' ἐκεῖνον ποὺ ζητᾶ πολὺ τὰ δάκρυα μὲ ἔργο καὶ λόγο, ἐπειδὴ ἀξιώθηκε νὰ λάβει τόσο μεγάλη χάρη, μὰ δὲ φύλαξε ἐκεῖνο ποὺ ὁ Θεὸς γνώριζε ἀπὸ πρίν, ἐξαιτίας προηγούμενης ἢ τωρινῆς ἢ μελλοντικῆς ἀμέλειας ἢ ἐπάρσεως, ὅπως εἴπαμε. Σ' ἐκεῖνον ὅμως ποὺ μὲ τὴ θέλησή του ἄφησε τὰ χαρίσματα αὐτά, δηλαδὴ τὸ πένθος καὶ τὰ δάκρυα καὶ τὰ φωτεινὰ νοήματα, τί ἄλλο ἁρμόζει, παρὰ τὸ ἀλοίμονο; Γιατὶ δὲν ἔχει ὁ κόσμος πιὸ ἀνόητο ἀπ' αὐτόν, ποὺ ἀφοῦ ἀξιώθηκε αὐτὰ τὰ χαρίσματα καὶ ἔμελλε ἀπὸ τὰ παρὰ φύση νὰ φτάσει στὰ ὑπὲρ φύση, δηλαδὴ στὰ δάκρυα τῆς συνέσεως καὶ τῆς ἀγάπης, γιὰ τιποτένια πράγματα ἢ λογισμοὺς ἄσχετους καὶ γιὰ χάρη τῶν δικῶν του θελημάτων στρέφεται στὴν ἀγνωσία τῶν ζώων, ὅπως ὁ σκύλος στὸν ἐμετό του[142]. Ἀλλὰ ἂν θέλει πάλι καὶ σχολάσει κατὰ Θεὸν στὴν ἀνάγνωση τῶν θείων Γραφῶν μὲ προσοχὴ καὶ μέριμνα τοῦ θανάτου καὶ φυλάξει ὅσο μπορεῖ τὸ νοῦ του ἀπὸ μάταιους λογισμοὺς κατὰ τὴν προσευχή, θὰ ξαναβρεῖ ἐκεῖνα ποὺ ἔχασε· καὶ μάλιστα ἂν δὲ λυπᾶται ποτὲ ἐναντίον κανενός, ἀκόμη καὶ ἂν παθαίνει τὰ χειρότερα δεινὰ ἀπ' αὐτόν, καὶ ἂν δὲν ἀφήσει κανένα νὰ λυπηθεῖ ἐναντίον του, ἀλλὰ μὲ ὅλη του τὴ δύναμη τὸν ὑπηρετεῖ μὲ ἔργο καὶ μὲ λόγο. Τότε μᾶλλον περισσότερο χαίρεται ὁ νοῦς, καθὼς ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν ταραχὴ τοῦ θυμοῦ. Καὶ ἀποκτᾶ πεῖρα ὥστε νὰ μὴν παραμελήσει ποτὲ τὴν ψυχή του, ἀπὸ τὸ φόβο μήπως πάλι ἐγκαταλειφθεῖ. Καὶ ἀπὸ τὸ φόβο, δὲν πέφτει σὲ ἁμαρτίες, καὶ ἔχει πάντοτε τὰ δάκρυα τῆς μετάνοιας καὶ τοῦ πένθους, μέχρις ὅτου φτάσει στὰ δάκρυα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς χαρᾶς καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἔρθει στὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ. "Ετσι εἶναι αὐτά.

Ἐμεῖς ὅμως οἱ ἐμπαθεῖς καὶ ἀναίσθητοι, ἔχομε χρέος νὰ μελετοῦμε πάντοτε τὰ λόγια τοῦ πένθους καὶ νὰ ἐξετάζομε τοὺς ἑαυτούς μας κάθε μέρα, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν ὁρισμένο κανόνα καὶ κατὰ τὴ διάρκειά του καὶ στὸ τέλος, εἴτε ἐργαζόμενοι οἱ πιὸ ἀσθενεῖς ἀκόμη γιὰ τὴν κατὰ Θεὸν ἀπραξία καὶ σχολὴ ἀπ' ὅλα, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, εἴτε ἀργοί, καθισμένοι στὸ ἴδιο μέρος, ὅσοι ἔχουν ἀνύσταχτα μάτια καὶ ἄγρυπνη διάνοια, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος. Πρόσεχε νὰ προοδεύεις γιὰ νὰ σφιχθεῖ ἡ ψυχή σου καὶ ν' ἀρχίσει νὰ δακρύζει, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Δωρόθεος. Ἀλλὰ αὐτὰ τὰ εἴπαμε γιὰ τὶς τρεῖς προηγούμενες θεωρίες, γιὰ νὰ καταξιωθοῦμε νὰ φτάσομε καὶ στὶς ὑπόλοιπες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀκολουθεῖ εὐθὺς ἀμέσως ἡ τέταρτη θεωρία.

137. Ἰω. 4, 24.
138. Α' Κορ. 14, 19.
139. Α' Τιμ. 2, 8.
140. Σ. Σειρ. 39, 34.
141. Ἐκκλ. 3, 1.

142. Β' Πέτρ. 2, 22.

Ἡ τέταρτη θεωρία

Αὐτὴ ἡ θεωρία εἶναι ἡ κατανόηση τῆς συγκαταβάσεως καὶ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς στὸν κόσμο τοῦ γλυκύτατου Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὥστε σιγὰ-σιγὰ νὰ λησμονήσει κανεὶς καὶ τὴν τροφή του, ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, καὶ ὅπως ἀκούσαμε γιὰ τὸν Δαβὶδ ὅτι λησμόνησε νὰ φάει τὸ ψωμί του[143] (λέει ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος), καθὼς αἰχμαλωτίσθηκε ἡ διάνοιά του ἀπὸ τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ μὲ μεγάλη ἔκπληξη. Καὶ νὰ ἀπορεῖ κανεὶς πῶς νὰ ἀνταποδώσει τὶς εὐεργεσίες στὸ Θεό, ὅπως λέει ὁ ἐξηγητὴς τῶν οὐρανίων Βασίλειος: «Τί θὰ ἀνταποδώσομε στὸν Κύριο γιὰ ὅλα ὅσα μᾶς χάρισε[144]; Γιὰ μᾶς ὁ Θεὸς ἔγινε ἄνθρωπος· γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση ποὺ κυριεύθηκε ἀπὸ τὴ φθορά, ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα καὶ ἔμεινε ἀνάμεσά μας[145]. Ἦρθε ὁ Εὐεργέτης πρὸς τοὺς ἀχαρίστους, ὁ Ἐλευθερωτὴς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, ὁ Ἥλιος τῆς δικαιοσύνης πρὸς ἐμᾶς ποὺ ἤμαστε στὸ σκοτάδι. Ὁ Ἀπαθὴς ἀνέβηκε στὸ σταυρό, τὸ Φῶς πῆγε στὸν Ἅδη, ἡ Ζωὴ δοκίμασε τὸ θάνατο, Αὐτὸς ποὺ εἶναι ἡ ἀνάσταση ὅσων ἔχουν πέσει. Ἂς φωνάξομε πρὸς Αὐτόν· Δόξα σὲ Σένα, Θεέ μας.» Καὶ ὁ Δαμασκηνὸς λέει: «Ἔμεινε ἐκστατικὸς ὁ οὐρανὸς καὶ κατεπλάγησαν τὰ πέρατα τῆς γῆς ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ἐμφανίστηκε σωματικὰ στοὺς ἀνθρώπους καὶ ἡ γαστέρα σου, Θεοτόκε, ἔγινε πιὸ εὐρύχωρη ἀπὸ τοὺς οὐρανούς. Γι' αὐτὸ σὲ δοξάζουν τὰ πλήθη τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων.» Καὶ ἀλλοῦ: «Ἔνιωσε φρίκη καθένας ποὺ ἄκουσε τὴν ἀπόρρητη συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὁ Ὕψιστος κατῆλθε θεληματικὰ μέχρι τὸ σημεῖο νὰ λάβει σῶμα καὶ νὰ γίνει ἄνθρωπος ἀπὸ παρθενικὴ γαστέρα. Γι' αὐτὸ οἱ πιστοὶ δοξολογοῦμε τὴν ἀμόλυντη Θεοτόκο.» «Ἀκοῦστε με, λαοί, καὶ ἐλᾶτε ν' ἀνεβοῦμε στὸ ἅγιο καὶ ἐπουράνιο ὄρος, νὰ σταθοῦμε σὰν ἄυλοι στὴν πόλη τοῦ ζῶντος Θεοῦ. Καὶ νὰ δοῦμε νοερὰ τὴν ἄυλη θεότητα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Πνεύματος νὰ ἀπαστράπτει στὸν Μονογενὴ Υἱό.» «Μ' ἔθελξες μὲ τὸν πόθο Σου, Χριστέ, καὶ μὲ ἀλλοίωσες μὲ τὸ θεῖο Σου ἔρωτα. Ἀλλὰ κατάκαψε μὲ ἄυλη φωτιὰ τὶς ἁμαρτίες μου καὶ καταξίωσέ με νὰ χορτάσω τὴν τρυφὴ ποὺ δίνεις, γιὰ νὰ δοξολογῶ ὅλο χαρά, Ἀγαθέ, τὶς δύο παρουσίες Σου.» «Εἶσαι ὅλος γλυκύτητα, Σωτήρα μου, εἶσαι ὅλος ἐπιθυμία καὶ ἔφεση πραγματικὰ ἀκόρεστη· ὅλος εἶσαι κάλλος ὑπέρτατο».

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος μὲ τὶς σωματικὲς καὶ ψυχικὲς ἀρετὲς ἔλαβε τὴ γνώση αὐτῶν καὶ τῶν μυστηρίων ποὺ εἶναι κρυμμένα μέσα στὰ λόγια τῶν ἁγίων ἀνδρῶν καὶ τῶν θείων Γραφῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, αὐτὸς δὲν ἡσυχάζει πλέον ἀπὸ τὸν πόθο καὶ τὰ πολλὰ δάκρυα, ποὺ τρέχουν πάντοτε ἀβίαστα. Ἐμεῖς ὅμως ποὺ ἀκοῦμε μόνο ἀπὸ τὶς Γραφές, ὀφείλομε πάντοτε νὰ σχολάζομε καὶ νὰ μελετοῦμε, γιὰ νὰ ἐντυπωθεῖ μὲ τὴν πολυχαιρία ὁ

143. Ψαλμ. 101, 5. 144. Ψαλμ. 115, 3. 145. Ἰω. 1, 14.

πόθος τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν καρδιά μας, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος, καὶ ὅπως ἔκαναν οἱ Πατέρες, πρὶν λάβουν τὴν αὐτόματη γνώση. Ὅλος ὁ πόθος τῶν Μαρτύρων εἶχε πετάξει πρὸς τὸν Κύριο μόνο καὶ ἑνώθηκε μαζί Του μὲ ἀγάπη καὶ δοξολογία· ὅπως εἶπε καὶ ὁ Δαμασκηνὸς περὶ τῶν τριῶν παίδων: «Ἀψηφώντας τὸν κίνδυνο τῆς ζωῆς τους, γιὰ χάρη τῶν πατρώων νόμων, οἱ μακάριοι παῖδες στὴ Βαβυλώνα καταφρόνησαν τὴν παράλογη προσταγὴ τοῦ βασιλιᾶ. Καὶ μέσα στὴ φωτιά, ἡ ὁποία δὲν τοὺς ἔβλαψε, ἔψαλλαν ἐπάξιο ὕμνο στὸ Θεό[146]». Καὶ εἶναι εὔλογο. Ὅταν κανεὶς αἰσθανθεῖ τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ, ἐξίσταται τελείως καὶ λησμονεῖ κι αὐτὴ τὴν πρόσκαιρη ζωή του, ἀπὸ τὴν κατανόηση τῶν θείων Γραφῶν, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Ὄχι ὅπως ἐμεῖς ποὺ νιώθομε ἴσως λίγη κατάνυξη ἀπὸ τὶς Γραφὲς καὶ ἐξαιτίας τῆς ραθυμίας, τῆς λησμοσύνης καὶ τῆς ἄγνοιάς μας σκοτιζόμαστε πάλι καὶ γινόμαστε ἀναίσθητοι ἀπὸ τὰ πάθη μας. Γιατὶ ὅποιος μὲ τὸ πένθος καθαρίστηκε ἀπὸ τὰ πάθη, αὐτὸς αἰσθάνεται τὰ μυστήρια ποὺ εἶναι κρυμμένα σὲ ὅλες τὶς Γραφὲς καὶ ἐκπλήσσεται ἀπ' ὅλα, ἰδιαίτερα μάλιστα ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τὰ λόγια ποὺ ἀναφέρει τὸ Εὐαγγέλιο, καὶ ἀπὸ τὸ πῶς ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἔκανε τὰ δύσκολα εὔκολα, ὥστε σιγὰ - σιγὰ νὰ κάνει τὸν ἄνθρωπο θεό. Τὸν κάνει ἀγαθό, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἀγαπᾶ καὶ τοὺς ἐχθρούς του. Τὸν κάνει οἰκτίρμονα, ὅπως εἶναι οἰκτίρμων ὁ Πατέρας[147]. Τὸν κάνει ἀπαθή, ὡς τὸν ἀπαθὴ Θεό. Τὸν κάνει νὰ ἔχει κάθε ἀρετὴ καὶ τὴν τελειότητα, ὅπως τέλειος εἶναι ὁ Πατέρας[148]. Καὶ γενικά, αὐτὸ τὸ ἅγιο βιβλίο διδάσκει τὸν ἄνθρωπο ὅσα πρέπουν στὸ Θεό, γιὰ νὰ γίνει θέσει θεὸς ὁ ἄνθρωπος.

Καὶ ποιὸς δὲ θαυμάζει τὸ περιεχόμενο τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου; Ἀπὸ μόνη τὴν προαίρεση, χαρίζει κάθε ἀνάπαυση καὶ σ' αὐτὸν τὸν κόσμο καὶ στὸν μέλλοντα μὲ μεγάλη τιμή, ὅπως λέει ὁ Κύριος: «Ὅποιος ταπεινώνει τὸν ἑαυτό του, θὰ ὑψωθεῖ»[149]. Καὶ αὐτὸ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Πέτρος, ἀφοῦ ἄφησε τὰ δίχτυα, ἔλαβε τὰ κλειδιὰ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν[150], καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι, ἀφοῦ ἄφησαν ὁ καθένας κάτι μικροπράγματα, πῆραν στὰ χέρια τους ὅλο τὸν κόσμο καὶ σ' αὐτὸν τὸν αἰώνα, καὶ στὸν μέλλοντα· πῆραν αὐτά, ποὺ μάτι δὲν τὰ εἶδε κι αὐτὶ δὲν τ' ἄκουσε καὶ ἄνθρωπος δὲν τὰ διανοήθηκε[151]. Αὐτὰ δὲν ἔγιναν μόνο στοὺς Ἀποστόλους, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλους ὅσοι ἔχουν τὴν προαίρεση γίνονται καὶ σήμερα, ὅπως λέει κάποιος ἀπὸ τοὺς Πατέρες: «Ἂν καὶ κοπίαζα ὅταν ἤμουν στὴν ἔρημο, εἶχα ὡστόσο μεγάλη ἀνάπαυση». Αὐτὸ τὸ ἔλεγε γιὰ τὴν ἀτάραχη καὶ ἀμέριμνη ζωή. Καὶ ποιὸς ἄραγε νομίζομε ὅτι ἔχει μεγαλύτερη ἀνάπαυση καὶ τιμή, ἐκεῖνος ποὺ σχολάζει κατὰ Θεὸν καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ψυχή του, ἢ ἐκεῖνος ποὺ ζεῖ μέσα σὲ μέριμνες τοῦ βίου καὶ ταραχὲς καὶ δικαστήρια; Ἐκεῖνος ποὺ συνομιλεῖ πάντοτε μὲ τὸ Θεὸ μέσω τῆς μελέτης τῶν θείων Γραφῶν, τῆς ἀπερίσπαστης προσευ-

146. Δαν. 3.
147. Λουκ. 6, 36.
148. Ματθ. 5, 48.
149. Λουκ. 18, 14.
150. Ματθ. 16, 19.
151. Α' Κορ. 2, 9.

χῆς καὶ τῶν δακρύων, ἢ ἐκεῖνος ποὺ κουράζεται καὶ ξαγρυπνᾶ σὲ κλοπὲς καὶ παράνομες πράξεις, στὶς ὁποῖες ἂν ἀποτύχει, κερδίζει μόνο τὸν κόπο καὶ ἴσως καὶ τὸ διπλὸ θάνατο, τὸ σωματικὸ καὶ τὸν ψυχικό; Νὰ λοιπὸν ὅτι καὶ τὸν θάνατο ὑποφέρομε μὲ μεγάλο κόπο καὶ μὲ ἀτιμία, χωρὶς κέρδος. Ἢ μᾶλλον, καὶ πολὺ μεγάλη ζημία τῆς ψυχῆς ἔπαθαν πολλὲς φορὲς κάποιοι καὶ χάθηκαν, ἐννοῶ ληστές, πειρατές, πόρνοι, φιλόνειχοι, οἱ ὁποῖοι δὲ θέλησαν νὰ σωθοῦν μὲ ἀνάπαυση, μὲ τιμὴ καὶ κέρδος τῆς ψυχῆς τους. Ἀλλὰ πόσο τυφλοὶ εἴμαστε, ὥστε ὑποφέρομε καὶ τὸ θάνατο ἀκόμη, γιὰ νὰ χαθοῦμε, ἐνῶ γιὰ νὰ σωθοῦμε, δὲν ἀγαποῦμε οὔτε τὴ ζωή. Ἀλλὰ καὶ θάνατο ἂν πρόκειται νὰ ὑποστοῦμε γιὰ χάρη τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τί παραπάνω κάνομε ἀπὸ τὸ ληστὴ ἢ ἀπὸ τὸν τυμβωρύχο ἢ τὸ στρατιώτη, ποὺ μόνο γιὰ τὸ ψωμί τους βρίσκουν συχνὰ καὶ τὸν τωρινὸ καὶ τὸν μελλοντικὸ θάνατο; Ἐκτὸς ἂν ὁ πρῶτος θάνατος γίνει γιὰ τὸ Χριστό, μέσω τοῦ ὁποίου δίνεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σ' ὅσους θέλουν· κατὰ μὲν τὸ παρὸν νοητά, μὲ τὸ νὰ καταφρονοῦν τὰ πάντα καὶ νὰ τὰ ἔχουν ὑποχείρια, καθὼς καὶ νὰ βασιλεύουν ὄχι μόνο πάνω στὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ πάνω στὸ σῶμα, καταφρονώντας το, καὶ πάνω στὸ θάνατο μὲ τὸ θάρρος τῆς πίστεως· στὸ δὲ μέλλον, γιὰ νὰ βασιλεύουν αἰώνια μαζὶ μὲ τὸ Χριστό, ἔχοντας καὶ τὸ σῶμα τους, μὲ τὴ χάρη τῆς κοινῆς ἀναστάσεως. Ὁ θάνατος συμβαίνει καὶ στὸν δίκαιο καὶ στὸν ἁμαρτωλό, ἀλλὰ ἡ διαφορὰ εἶναι μεγάλη. Ὡς θνητοί, πεθαίνουν καὶ οἱ δύο καὶ δὲν εἶναι παράδοξο αὐτό· ἀλλὰ ὁ ἁμαρτωλὸς χωρὶς μισθὸ καὶ ἴσως καταδικασμένος, ἐνῶ ὁ δίκαιος πεθαίνει μακάριος καὶ τώρα καὶ στὸ μέλλον. Τί σπουδαιότητα ἔχει ν' ἀποκτᾶ κανεὶς χρήματα, τὰ ὁποῖα καὶ χωρὶς νὰ θέλει μέλλει νὰ τὰ ἀφήσει, κι ὄχι μόνο στὴν ὥρα τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὸν πολλὲς φορὲς μὲ μεγάλη ντροπή, κόπο καὶ πόνο; Συμβαίνει, μερικοὶ καὶ θάνατο νὰ ὑποστοῦν γιὰ τὰ χρήματα, πέρα ἀπὸ τοὺς ἀναρίθμητους πειρασμοὺς τοῦ πλούτου, τὸ φόβο, θέλω νὰ πῶ, τὴ φροντίδα, τὴν ἀκατάπαυστη λύπη καὶ ταραχὴ θέλοντας - μὴ θέλοντας.

Ἡ ἁγία ἐντολὴ ὅμως τοῦ Εὐαγγελίου ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπ' ὅλα αὐτὰ καὶ τοῦ χαρίζει κάθε ἀμεριμνία καὶ ἀφοβία, πολλὲς φορὲς δὲ καὶ ἀνεκλάλητη χαρά, σ' ἐκείνους μάλιστα ποὺ προτιμοῦν θεληματικὰ τὴν ἀκτημοσύνη. Ποιὸ ἄλλο πράγμα ἄραγε εἶναι τόσο εὐχάριστο, παρὰ τὸ νὰ γίνει κανεὶς ἀπαθής, νὰ μὴν κυριεύεται διόλου ἀπὸ τὸ θυμὸ ἢ τὴν ἐπιθυμία κανενὸς πράγματος τοῦ κόσμου; Ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ οἱ πολλοὶ ἐπιθυμοῦν, νὰ τὰ θεωρεῖ μηδὲν καὶ νὰ ὑψωθεῖ πάνω ἀπὸ ὅλα, ζώντας ὅπως μέσα στὸν Παράδεισο, ἢ μᾶλλον στὸν Οὐρανό, ἀνώτερος ἀπὸ κάθε ἀνάγκη, μὲ ἀμεριμνία καὶ κατὰ Θεὸν σχολή; Γιατὶ καθὼς ὑπομένει μὲ χαρὰ ὅ,τι τοῦ συμβεῖ, τὸν αναπαύει ὅ,τι γίνεται· καὶ καθὼς ἀγαπᾶ τοὺς πάντες, ἀγαπιέται ἀπὸ ὅλους. Καὶ γίνεται ἀνώτερος ἀπ' ὅλα μὲ τὸ νὰ καταφρονεῖ τὰ πάντα, καὶ μὲ τὸ νὰ μὴ θέλει νὰ ἔχει κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο ἄλλος μάχεται καὶ λυπᾶται ὅταν δὲν τὸ πετυχαίνει, καὶ καταχρίνεται ἴσως ὅταν ἐπιτύχει ἐκεῖνο ποὺ ἐπιθυμεῖ. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ δὲν ποθεῖ τίποτε, αὐτὸς λυτρώνεται μὲ τὴν τήρηση τῆς ἐντολῆς ἀπ' ὅλα τὰ δεινὰ αὐτοῦ τοῦ αἰώνα καὶ τοῦ μελλοντικοῦ. Ἐπειδὴ τὸ νὰ μὴ θέλει κάποιος κάτι ποὺ δὲν ἔχει, εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ κάθε ἀνάπαυση καὶ πλοῦτο, ὅπως ἀντίθετα τὸ νὰ ἐπιθυμεῖ κανεὶς κάτι ποὺ δὲν ἔχει, εἶναι κόλαση πολὺ μεγάλη πρὶν ἀπὸ τὴν αἰώνια κόλαση· αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι δοῦλος, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι βασιλιὰς ἢ πλούσιος. Καὶ τί βάρος ἔχουν οἱ ἐντολὲς τοῦ Κυρίου[152], ὥστε δὲν τὶς κάνομε οἱ ἄθλιοι χωρὶς μισθὸ μὲ μεγάλη προθυμία;

Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ μπόρεσε νὰ κατανοεῖ ἐν μέρει τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου καὶ ὅσα αὐτὸ περιέχει, δηλαδὴ τὶς πράξεις καὶ τὶς διδασκαλίες τοῦ Κυρίου, τὶς ἐντολὲς καὶ τὰ δόγματα, τὶς ἀπειλὲς καὶ τὶς ὑποσχέσεις, αὐτὸς γνωρίζει τὶ ἀνεξάντλητους θησαυροὺς βρῆκε, ἂν καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ διηγηθεῖ ὅπως πρέπει, γιατὶ τὰ οὐράνια εἶναι ἀνέκφραστα. Ὁ Χριστὸς εἶναι κρυμμένος μέσα στὸ Εὐαγγέλιο καὶ ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ Τὸν βρεῖ, ὀφείλει πρῶτα νὰ πουλήσει ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του καὶ νὰ ἀγοράσει τὸ Εὐαγγέλιο, γιὰ νὰ μπορέσει ὄχι μόνο νὰ βρεῖ τὸ Χριστὸ μὲ τὴν ἀνάγνωση, ἀλλὰ καὶ νὰ Τὸν πάρει στὴν ψυχή του μὲ τὴ μίμηση τῆς διαγωγῆς Του στὸν κόσμο. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ζητᾶ τὸ Χριστό, λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος*, δὲν πρέπει νὰ Τὸν ζητᾶ ἔξω, ἀλλὰ μέσα του, δηλαδὴ νὰ γίνει στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ ἀναμάρτητος σὰν τὸ Χριστό, ὅσο εἶναι δυνατὸ στὸν ἄνθρωπο, καὶ νὰ διατηρεῖ πάντοτε μὲ ὅλη του τὴ δύναμη καλὴ τὴ μαρτυρία τῆς συνειδήσεως, γιὰ νὰ κυριαρχήσει πάνω σὲ κάθε θέλημά του καὶ νὰ τὸ νικήσει μὲ τὴν καταφρόνηση, ἀκόμη καὶ ἂν γιὰ τὸν κόσμο εἶναι φτωχὸς καὶ ἄσημος. Ποιὰ ὠφέλεια ἔχει δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι τάχα βασιλιάς, μὰ ἐξουσιάζεται ἀπὸ τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, ἐνῶ στὸν μέλλοντα θὰ βρεῖ τὴν αἰώνια κόλαση, ἂν βέβαια δὲ θελήσει νὰ φυλάξει τὶς θεῖες ἐντολές;

Ἀλλὰ πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἀνοησία μας, γιατὶ δὲν θέλομε μὲ κάτι μικρὰ καὶ πρόσκαιρα νὰ ἀποκτήσομε τὰ μεγάλα καὶ αἰώνια ἀγαθά, ἀλλὰ ἀπορρίπτομε τὰ ἀγαθὰ καὶ ἐπιθυμοῦμε τὰ ἀντίθετα; Τί εἶναι πιὸ λίγο ἀπὸ ἕνα ποτήρι νερὸ ἢ ἕνα κομμάτι ψωμὶ ἢ ἀπὸ τὴν ἀποφυγὴ ἑνὸς θελήματος ἢ ἑνὸς μικροῦ νοήματός μας; Κι ὅμως αὐτὰ θὰ μᾶς φέρουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ τὴ χάρη Ἐκείνου ποὺ εἶπε: «Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι μέσα σας»[153]. Γιατὶ δὲν εἶναι μακριὰ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, οὔτε ἔξω, ἀλλὰ μέσα μας, λέει ὁ Δαμασκηνός· μόνο θέλησε νὰ κυριαρχήσεις πάνω στὰ πάθη σου, καὶ ἀμέσως τὴν ἔχεις μέσα σου μὲ τὸ νὰ ζεῖς θεάρεστα. Ἂν ὅμως δὲ θέλεις, δὲν ἔχεις τίποτε. Ἐπειδὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, λένε οἱ Πατέρες, λέγεται ἡ θεάρεστη ζωὴ καὶ ἡ πρώτη παρουσία τοῦ Κυρίου καὶ ἡ δεύτερη.

152. Α' Ἰω. 5, 3. 153. Λουκ. 17, 21.

* Δεύτερη ἑκατοντάδα περὶ θεολογίας, κεφ. 35 (Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 131).

Γιὰ τὴ **δεύτερη παρουσία τοῦ** Κυρίου ἔχομε γράψει προηγουμένως **στὰ** περὶ **πένθους**. **Ἐκεῖνος τώρα** ποὺ μέσω τῆς χάρης κατανόησε μὲ αἴσθηση ψυχῆς τὴν **πρώτη** παρουσία τοῦ Κυρίου, ὀφείλει νὰ λέει μὲ μεγάλο θαυμασμό: «**Μέγας εἶσαι, Κύριε, καὶ** θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου[154] καὶ δὲν ὑπάρχουν λόγια νὰ ὑμνηθεῖ **τὸ μεγαλεῖο** Σου. Ἰδού, γλυκύτατέ μου Κύριε, ὁ δοῦλος Σου ἐνώπιόν **Σου ἄφωνος, ἄπρακτος**, στέκομαι καὶ περιμένω ἀπὸ Σένα τὸ φωτισμὸ **τῆς γνώσεως**. **Ἐσὺ εἶπες** Κύριε ὅτι "χωρὶς Ἐμένα δὲν μπορεῖτε νὰ κάνετε **τίποτε**"[155]. **Σὺ λοιπὸν** δίδαξέ με γιὰ Σένα. Γιὰ τοῦτο τόλμησα νὰ καθήσω **στὰ ἄχραντα πόδια** Σου, σὰν τὴν ἀδελφὴ τοῦ φίλου Σου Λαζάρου[156], γιὰ ν' **ἀκούσω κι ἐγὼ κάτι** νοερά, ἂν ὄχι σχετικὸ μὲ τὴν ἀκατάληπτη θεότητά Σου, **τουλάχιστον κάτι** γιὰ τὴ σωματικὴ Σου ζωὴ μέσα στὸν κόσμο, γιὰ νὰ **ἐννοήσω** λίγο τὰ λεγόμενα μέσα στὸ Εὐαγγέλιο τῆς χάρης Σου. Πῶς δηλαδὴ **συναναστράφηκες** ἀνάμεσά μας πράος καὶ ταπεινὸς στὴν καρδιά[157], ὅπως **εἶπε τὸ πανάγιό Σου** στόμα γιὰ νὰ τὰ μάθομε αὐτὰ ἐμεῖς ἀπὸ Σένα· καὶ πῶς **ἔζησες μὲ τόση φτώχεια** Ἐσὺ ὁ πλούσιος σὲ εὐσπλαχνία[158], μὲ κόπο καὶ δίψα **θεληματικά, Ἐσὺ** ποὺ ἔδωσες στὴ Σαμαρείτισσα τὸ νερὸ τῆς ζωῆς[159], ὅπως **εἶπες Κύριε**: ""**Οποιος** διψᾶ, ἂς μὲ πλησιάσει καὶ ἂς πιεῖ"[160]. Γιατὶ Σὺ εἶσαι **ἡ πηγὴ τῶν ἰάσεων** καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ ὑμνεῖ τὴν διαγωγή Σου στὸν κόσμο;

»**Ἐπειδὴ ὅμως** ἀξίωσες ἐμένα τὸ χῶμα, τὴ στάχτη, τὴ σκόνη, τὸν **παραβάτη, τὸν αὐτοχτόνο**, ἐμένα ποὺ πολὺ σοῦ ἁμάρτησα καὶ πάντοτε ἁμαρτάνω, **νὰ καταλαβαίνω** ἔστω καὶ λίγο κάτι ἀπὸ τὶς πράξεις Σου καὶ τὰ λόγια **Σου καὶ νὰ τολμῶ νὰ** σὲ παρακαλῶ γι' αὐτὰ —γιατὶ ἀπὸ πίστη νομίζω ὅτι **σὲ βλέπω, Ἐσένα τὸν** ἀόρατο ἀπ' ὅλη τὴν κτίση—, συγχώρεσέ μου τὴν τόλμη. **Ἐσὺ γνωρίζεις**, καρδιογνώστη Κύριε, ὅτι δὲν ἐρωτῶ ἀπὸ περιέργεια, ἀλλὰ **ἐπειδὴ θέλω** νὰ μάθω πιστεύοντας ὅτι ἂν ἀξιωθῶ τὴ γνώση Σου, θὰ **μοῦ χαρίσεις, ὅπως** κάνεις σ' ὅσους σὲ ποθοῦν, καὶ τὴν κατὰ δύναμη ἐργασία γιὰ **νὰ μιμηθῶ τὴν** κατὰ σάρκα διαγωγή Σου, μὲ τὴν ὁποία κατὰ χάρη ἔχω **ὀνομαστεῖ Χριστιανός**. Ἂν καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ, ὅπως οἱ μαθητές Σου, νὰ **ὑπομένει τὸ θάνατο** γιὰ χάρη τῶν ἐχθρῶν του, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ἀποκτήσει τὴ δική **Σου καὶ τὴ δική** τους φτώχεια καὶ ἀρετή, παρὰ μόνο κατὰ ἕνα μέρος ὁ καθένας, ἀνάλογα μὲ τὴν προαίρεσή του. Γιατὶ κι ἂν κανεὶς κάθε μέρα πεθαίνει γιὰ **χάρη Σου**, οὔτε ἔτσι μπορεῖ νὰ ξεπληρώσει τὸ χρέος. Ἐπειδὴ Ἐσύ, Κύριε, **ὄντας Θεὸς** τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος, πέρασες χωρὶς ἁμαρτία τὴ ζωὴ **Σου σ' αὐτὸν** τὸν κόσμο καὶ ὑπέφερες τὰ πάντα γιὰ χάρη ὅλων. Ἐμεῖς ὅμως καὶ ἂν ἴσως ὑπομείνομε κάτι, πάσχομε γιὰ τὸν ἑαυτό μας καὶ τὶς ἁμαρτίες μας. Καὶ ποιὸς δὲ μένει ἐκστατικός, ὅταν συλλογίζεται βαθιὰ τὴν ἀνείπωτή Σου συγκατάβαση; Ἐνῶ εἶσαι Θεὸς ἀκατάληπτος, παντοδύναμος καὶ παντοκράτωρ, καὶ κάθεσαι πάνω στὰ χερουβὶμ —τὸ ὄνομα θὰ πεῖ

154. Σ. Σειρ. 11, 4.
155. Ἰω. 15, 5.
156. Λουκ. 10, 39.
157. Ματθ. 11, 29.
158. Ἐφ. 2, 4.
159. Ἰω. 4, 10.
160. Ἰω. 7, 37.

"σοφία ποὺ πληθαίνει"—, γιὰ χάρη μας ποὺ σὲ παροργίζομε ἀνέκαθεν, ταπείνωσες τὸν ἑαυτό Σου, ὥστε καταδέχθηκες γέννηση καὶ ἀνατροφή, διωγμοὺς καὶ λιθοβολισμούς, περιπαίγματα καὶ περιγελάσματα, χτυπήματα καὶ ραπίσματα, ἐμπαιγμοὺς καὶ φτυσίματα, ἔπειτα Σταυρὸ καὶ καρφιά, σπόγγο καὶ καλάμι, ξύδι καὶ χολή, καὶ ὅσα δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ἀκούσω. Ἔπειτα, κεντήθηκε μὲ λόγχη ἡ ἀμόλυντη πλευρά Σου, ἀπὸ τὴν ὁποία πήγασες γιὰ μᾶς τὴν αἰώνια ζωή, τὸ τίμιό Σου αἷμα καὶ τὸ νερό.

»Ὑμνῶ τὴ γέννησή Σου καὶ Ἐκείνην ποὺ Σὲ γέννησε, τὴν ὁποία διατήρησες Παρθένο καὶ μετὰ τὴ γέννησή Σου, ὅπως ἦταν καὶ πρίν. Σὲ προσκυνῶ σπαργανωμένο μέσα στὸ σπήλαιο καὶ στὴν φάτνη. Σὲ δοξάζω, Ἐσένα ποὺ ἀναχώρησες μὲ τὴν Παρθένο καὶ ἄχραντη Μητέρα Σου στὴν Αἴγυπτο, καὶ κατοίκησες στὴ Ναζαρέτ, καὶ ὑπάκουες στοὺς κατὰ σάρκα γονεῖς Σου, στὸ νομιζόμενο πατέρα Σου καὶ στὴν ἀληθινὴ μητέρα Σου. Ὑμνῶ Ἐσένα ποὺ βαπτίστηκες στὸν Ἰορδάνη ἀπὸ τὸν Πρόδρομο, Κύριε, ὑμνῶ καὶ τὸν Πατέρα ποὺ σὲ μαρτύρησε, καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ποὺ σὲ φανέρωσε, καὶ τὴ βάπτισή Σου, καὶ τὸν βαπτιστὴ Ἰωάννη, τὸν προφήτη καὶ δοῦλο Σου. Σὲ δοξάζω ποὺ νήστεψες στὴν ἔρημο γιὰ μᾶς καὶ ὑποβλήθηκες θεληματικὰ σὲ πειρασμοὺς καὶ νίκησες τὸν ἐχθρὸ μὲ τὸ σῶμα ποὺ πῆρες ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ χαρίζεις σ' ἐμᾶς τὴ νίκη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μὲ τὴν ἀνέκφραστή Σου σοφία· ποὺ ζοῦσες μαζὶ μὲ τοὺς μαθητές Σου, καὶ καθάριζες λεπρούς, ἀνόρθωνες χωλούς, χάριζες τὸ φῶς σὲ τυφλούς, ἔδινες τὴν ἀκοὴ σὲ κουφοὺς καὶ τὴ λαλιὰ σὲ ἄλαλους· ποὺ εὐλογοῦσες τοὺς ἄρτους, καὶ περπατοῦσες πάνω στὴ θάλασσα σὰν σὲ ξηρά, καὶ δίδασκες τὰ πλήθη περὶ πράξεων καὶ θεωριῶν· ποὺ μιλοῦσες γιὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ πρόλεγες τὶς μέλλουσες ἀπειλὲς καὶ ὑποσχέσεις καὶ ἔκανες ὅλα ὅσα συντελοῦν στὴ σωτηρία μας· ποὺ προλαβαίνεις αἰφνιδιαστικὰ τὸν ἐχθρὸ καὶ ξεριζώνεις τὰ πάθη μὲ τὴν πάνσοφη διδασκαλία Σου· ποὺ κάνεις σοφοὺς τοὺς μωρούς, ἐνῶ μεταβάλλεις τοὺς πανούργους σὲ ἀσύνετους μὲ τὴν ἄπειρη σοφία Σου· ποὺ ἀνασταίνεις τοὺς νεκροὺς μὲ τὴν ἀνείπωτη ἐξουσία Σου, καὶ βγάζεις τὰ δαιμόνια μὲ ἐξουσία, ὡς Θεὸς τῶν πάντων. Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ δίνεις ἐξουσία στοὺς δούλους Σου νὰ κάνουν καὶ μεγαλύτερα[161] καὶ νὰ θαυμάζομε περισσότερο, ὅπως εἶπες, Κύριε. Μέγα τὸ ὄνομά Σου, γιατὶ μὲ τὴ δύναμή Σου γίνονται τὰ θαύματα ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Σου.

»Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ, τὸ γλυκύτατο ὄνομα τῆς σωτηρίας μας, μεγάλη ἡ δόξα Σου· μεγάλα τὰ ἔργα Σου· θαυμαστοὶ οἱ λόγοι Σου καὶ πιὸ γλυκοὶ ἀπὸ τὸ μέλι καὶ τὴν κηρήθρα[162]. Δόξα σοι Κύριε δόξα σοι. Ποιὸς μπορεῖ νὰ δοξάζει καὶ νὰ ὑμνεῖ τὴ συγκατάβαση, τὴν ἀγαθότητα, τὴ δύναμη, τὴ σοφία, τὴ διαγωγή Σου στὸν κόσμο, τὴ διδασκαλία Σου; Καὶ πῶς οἱ ἅγιες ἐντολές Σου διδάσκουν φυσικὰ καὶ μὲ εὐκολία τὸν

161. Ἰω. 14, 12.
162. Ψαλμ. 18, 11.

ἐνάρετο βίο; Ὅπως εἶπες Κύριε: "Συγχωρέστε, καὶ θὰ συγχωρηθεῖτε"[163] καί: "Ζητεῖτε, καὶ θὰ βρεῖτε· χτυπᾶτε τὴ θύρα, καὶ θὰ σᾶς ἀνοιχτεῖ"[164], καί: ""Οσα θέλετε νὰ σᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι, τὰ ἴδια νὰ κάνετε κι ἐσεῖς σ' αὐτούς"[165]. Καὶ ποιὸς ἄραγε ὅταν ἐννοήσει τὶς ἐντολές Σου καὶ τὰ λοιπὰ λόγια Σου δὲ θὰ ἐκπλαγεῖ κατανοώντας τὴν ἄπειρη σοφία Σου;

»Σοφία τοῦ Θεοῦ, Ζωὴ τῶν πάντων, Χαρὰ τῶν ἀγγέλων, ἀνέκφραστο Φῶς, Ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, καλὲ Ποιμένα, ποὺ ἔδωσες τὴ ζωή Σου γιὰ χάρη τῶν προβάτων Σου[166]! Ὑμνῶ τὴ μεταμόρφωσή Σου, τὴ σταύρωση, τὴν ταφὴ καὶ τὴν ἀνάσταση, τὴν ἀνάληψη καὶ τὴν ἐγκατάσταση στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα, τὴν ἔλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴ δευτέρα παρουσία Σου, ποὺ θὰ γίνει μὲ δύναμη καὶ δόξα μεγάλη καὶ ἀκατανόητη. Χάνω τὴ δύναμή μου, Κύριε, μπροστὰ στὰ θαυμαστά σου ἔργα καὶ ἀπὸ ἀμηχανία θέλω νὰ καταφύγω στὴ σιωπή. Ἀλλὰ τί νὰ κάνω, δὲν ξέρω. Ἂν σωπάσω, ἐκπλήττομαι, ἂν τολμήσω νὰ πῶ τίποτε, ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι. Θεωρῶ ἀνάξιο τὸν ἑαυτό μου γιὰ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ ἄξιο γιὰ κάθε κόλαση, ὄχι μόνο γιὰ ὅσα ἁμάρτησα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο γιὰ ὅσα ἔχω εὐεργετηθεῖ ἀπὸ Σένα, ὁ ἀχάριστος καὶ ἄθλιος. Γιατὶ χόρτασες τὴν ψυχή μου μὲ κάθε ἀγαθό, ὑπεράγαθε Κύριε. Κατανόησα ἐν μέρει τὰ ἔργα Σου, καὶ ἡ διάνοιά μου χυριεύτηκε ἀπὸ ἔκσταση[167]. Ἔγινα μηδέν, Κύριε, μόνο βλέποντας τὰ ἔργα Σου. Γι' αὐτὸ κλείνω μὲ τὸ χέρι μου τὸ στόμα μου, ὅπως κάποτε ὁ Ἰώβ[168], καὶ καταφεύγω στοὺς Ἁγίους ἀπὸ ἀμηχανία ὁ ἄθλιος.

»Δέσποινα τοῦ κόσμου ἀγαθή, ἐσὺ γνωρίζεις ὅτι δὲν ἔχομε παρρησία οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐμπρὸς στὸ Θεὸ ποὺ γέννησες, ἀλλὰ μὲ τὸ δικό σου θάρρος οἱ δοῦλοι σου, πέφτομε στὰ πόδια τοῦ Κυρίου μὲ τὴ μεσιτεία σου, ἐπειδὴ ἔχεις παρρησία πρὸς τὸν Υἱό σου καὶ Θεό μας. Σ' Αὐτὸν λοιπὸν πιστεύοντας κι ἐγὼ ὁ ἀνάξιος, σὲ παρακαλῶ Δέσποινα, νὰ μοῦ χαρίσει ὁ Κύριος τὴν αἴσθηση τῶν χαρισμάτων τῶν δικῶν σου καὶ τῶν λοιπῶν Ἁγίων, καὶ πῶς παρουσιάσατε τόσες ἀρετές. Ἐσένα βέβαια, καὶ μόνο τὸ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γεννήθηκε ἀπὸ σένα, σὲ μαρτύρησε ὅτι εἶσαι ἀνώτερη ἀπ' ὅλα τὰ ὄντα. Γιατὶ ἐσένα βρῆκε κατάλυμα ἄξιο νὰ κατοικήσει Ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα καὶ πρὶν νὰ γίνουν, ὡς ποιητὴς ὅλων, καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐξετάζει ὅσα ἀφοροῦν σὲ σένα, ἐπειδὴ ὑπερβαίνουν τὴ φύση, τὸ νοῦ καὶ τὴ σκέψη. Σὲ ὁμολογοῦμε Θεοτόκο στὴν κυριολεξία, Ἁγνὴ Παρθένε, ἐμεῖς ποὺ μέσω σοῦ βρήκαμε τὴ σωτηρία, καὶ σὲ δοξολογοῦμε μαζὶ μὲ τὶς χορεῖες τῶν ἀγγέλων. Γιατί, ἐνῶ εἶναι ἀδύνατο στοὺς ἀνθρώπους νὰ δοῦν τὸ Θεό, τὸν Ὁποῖο δὲν τολμοῦν ν' ἀτενίσουν οὔτε τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων, ἐντούτοις, Πάναγνη, μέσω σοῦ παρουσιάστηκε στοὺς ἀνθρώπους ὁ Λόγος σαρκωμένος. Δοξολογώντας Αὐτόν, σὲ μακαρίζομε μαζὶ μὲ τὶς οὐράνιες στρατιές. Πῶς νὰ σὲ ὀνο-

163. Ματθ. 6, 14.
164. Ματθ. 7, 7.
165. Ματθ. 7, 12.
166. Ἰω. 10, 11.
167. Ἀββακ. 3, 2.
168. Ἰὼβ 40, 4.

μάσομε, Κεχαριτωμένη; Οὐρανό; κλπ. Θεοτόκε, ἐσὺ εἶσαι ἡ ἀληθινὴ κληματαριά, ποὺ βλάστησες τὸν καρπὸ τῆς ζωῆς. Σὲ ἱκετεύομε, Ἔνδοξη, πρέσβευε μαζὶ μὲ τοὺς Ἀποστόλους καὶ ὅλους τοὺς Ἁγίους, ὥστε νὰ ἐλεηθοῦν οἱ ψυχές μας, ποὺ ὀρθόδοξα σὲ ὁμολογοῦμε Θεοτόκο καὶ σὲ μακαρίζομε, ἐσένα τὴν ἀειμακάριστη, ὅπως προεῖπες Δέσποινα[169]. Πράγματι, ὅλες οἱ γενιὲς θὰ σὲ μακαρίζομε τὴν μόνη Θεοτόκο, ποὺ εἶσαι "τιμιωτέρα τῶν Χερουβὶμ καὶ ἐνδοξοτέρα ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφίμ". Ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν μπορῶ νὰ κατανοήσω ὅ,τι σὲ ἀφορᾶ, θὰ μιλήσω μὲ θαυμασμὸ γιὰ τοὺς ἄλλους Ἁγίους.

»Πῶς περνοῦσες, Βαπτιστὴ καὶ Πρόδρομε τοῦ Κυρίου, στὴν ἔρημο; Καὶ πῶς νὰ σὲ ὀνομάσομε, Προφήτη; Ἄγγελο, Ἀπόστολο ἢ Μάρτυρα; Ἄγγελο, γιατὶ ἔζησες σὰν ἀσώματος. Ἀπόστολο, γιατὶ σαγήνευσες τὰ ἔθνη. Μάρτυρα, γιατὶ ἀποκεφαλίστηκες γιὰ τὸ Χριστό. Αὐτὸν ἱκέτευε νὰ σώσει τὶς ψυχές μας. Ὅπως λέει καὶ ὁ Σολομών, ἡ μνήμη τοῦ δικαίου συνοδεύεται ἀπὸ ἐγκώμια[170]. Γιὰ σένα ὅμως εἶναι ἀρκετὴ ἡ μαρτυρία τοῦ Κυρίου, Πρόδρομε, γιατὶ ἀναδείχθηκες πράγματι κλπ.

»Ἅγιοι Ἀπόστολοι καὶ μαθητὲς τοῦ Σωτήρα, γίνατε αὐτόπτες μυστηρίων καὶ κηρύξατε τὸν Ἀθεώρητο καὶ Ἄναρχο, λέγοντας: "Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος"[171], ἂν καὶ δὲν κτισθήκατε πρὶν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, οὔτε διδαχθήκατε ἀπὸ ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄνω σοφία. Ἐπειδὴ ἔχετε παρρησία πρὸς τὸ Θεό, σᾶς παρακαλοῦμε, πρεσβεύσετε γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν μας. Θαυμάζω τὴν ἀγάπη σας γιὰ τὸ Θεό, ὅπως λένε καὶ τὰ ἀρχαῖα τροπάρια: "Κύριε, ἐπειδὴ οἱ Ἀπόστολοί Σου σὲ πόθησαν εἰλικρινά, θεώρησαν σκύβαλα ὅλα τὰ γήινα, γιὰ νὰ κερδίσουν Ἐσένα μόνο[172], καὶ γιὰ χάρη Σου παρέδωσαν τὰ σώματά τους σὲ πληγές. Γι' αὐτὸ δοξάστηκαν καὶ πρεσβεύουν γιὰ τὶς ψυχές μας". Πῶς, Ἀπόστολοι, ἐνῶ ἤσαστε ἄνθρωποι ὅπως ἐμεῖς καὶ φορούσατε τὴ χωματένια σάρκα, παρουσιάσατε τόσες ἀρετές, ὥστε νὰ ὑπομείνετε θάνατο γιὰ τοὺς φονευτές σας; Καὶ πῶς ἐσεῖς τόσο λίγοι χυριέψατε ὅλο τὸν κόσμο; Καὶ ἁπλοὶ καὶ ἀγράμματοι ἐσεῖς, νικήσατε τοὺς βασιλιάδες καὶ τοὺς ἄρχοντες, καὶ μάλιστα ἄοπλοι καὶ γυμνοί, καὶ μέσω ἐκείνων νικήσατε τοὺς ἀόρατους δαίμονες, ἐσεῖς οἱ φτωχοὶ καὶ ντυμένοι τὴν ἀνθρώπινη ἀσθένεια; Καὶ τί ἦταν αὐτὴ ἡ δύναμη, ἢ μᾶλλον ἡ πίστη, μὲ τὴν ὁποία λάβατε τὴ δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐσεῖς καὶ οἱ ἅγιοι Μάρτυρες, "οἱ καλῶς ἀθλήσαντες καὶ στεφανωθέντες"; Πρεσβεύσετε πρὸς τὸν Κύριο νὰ σπλαχνιστεῖ τὶς ψυχές μας, Ἀπόστολοι, Μάρτυρες καὶ Προφῆτες, Ἱεράρχες, Ὅσιοι κλπ.

»Καὶ ποιὸς δὲν χυριεύεται ἀπὸ ἔκπληξη, βλέποντας, ἅγιοι Μάρτυρες, τὸν ἀγώνα τὸν καλὸ ποὺ ἀγωνιστήκατε; Πῶς ἐσεῖς, ἐνῶ εἴχατε σῶμα, νικήσατε τὸν ἀσώματο ἐχθρό, ἀφοῦ ὁμολογήσατε τὸ Χριστὸ καὶ ὁπλιστήκατε μὲ τὸ σταυρό; Γι' αὐτὸ ἐπάξια ἀναδειχθήκατε διῶκτες δαιμόνων καὶ πολέμιοι

169. Λουκ. 1, 48.
170. Παροιμ. 10, 7.
171. Ἰω. 1, 1.
172. Φιλιπ. 3, 8.

βαρβάρων. Πρεσβεύσετε ἀκατάπαυστα νὰ σωθοῦν οἱ ψυχές μας. Γιατί, ὅπως πρὶν ἀπὸ σᾶς οἱ τρεῖς Παῖδες στὴ Βαβυλώνα, ὑποφέρατε τοὺς ἀγῶνες ὄχι μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνταποδόσεως, ἀλλὰ ἀπὸ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐσεῖς εἴπατε. Δηλαδή, "καὶ ἂν δὲ μᾶς γλυτώσει ὁ Θεός, καὶ τότε ἀκόμη δὲ θὰ Τὸν ἀρνηθοῦμε". Θαυμάζω καὶ τὴν ἄκρα ταπείνωσή σας, ἅγιοι τρεῖς Παῖδες, ποὺ μὴν ἔχοντας τρόπο νὰ εὐχαριστήσετε μέσα στὶς φλόγες, εἴπατε: "Δὲν ὑπάρχει αὐτὸ τὸν καιρὸ ἄρχοντας ἢ προφήτης ἢ ἀρχηγός· ἂς γίνομε δεκτοὶ μόνο μὲ τὴ συντριβὴ τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ταπείνωση τοῦ πνεύματος"[173]. Θαυμάζω καὶ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ ποὺ ἐκδηλώθηκε σὲ σᾶς καὶ στὸν προφήτη Ἠλία, ὅπως λέει ὁ Δαμασκηνός: "Ἀπὸ τὴ φλόγα πήγασες δροσιὰ γιὰ τοὺς ὁσίους Σου Παῖδες[174], καὶ ἔκαψες τὴν περιχυμένη μὲ νερὸ θυσία τοῦ δικαίου[175]. "Ολα, Χριστέ, τὰ ἐνεργεῖς μόνο μὲ τὴ θέλησή Σου".

»Ἀλλὰ ποιὰ νὰ πρωτοσκεφτῶ; Τὸ περιεχόμενο τοῦ Εὐαγγελίου ἢ τὶς Πράξεις τῶν ἁγίων Ἀποστόλων; Τοὺς ἄθλους τῶν ἁγίων Μαρτύρων ἢ τοὺς ἀγῶνες τῶν ἁγίων Πατέρων; Τῶν παλιῶν ἢ τῶν νέων Ἁγίων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν; Τοὺς βίους καὶ τοὺς λόγους ὅλων, ἢ τὶς ἑρμηνεῖες καὶ τὶς ἐξηγήσεις τους; Ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι.

»Ἀλλὰ σὲ παρακαλῶ, φιλάνθρωπε Κύριε, μὴν ἀφήσεις νὰ μὲ ὁδηγήσουν αὐτὰ στὴν καταδίκη μου γιὰ τὴν ἀναξιότητα καὶ τὴν ἀχαριστία μου μὲ τὸ νὰ κατανοήσω τὰ τόσα μυστήριά Σου, τὰ ὁποῖα φανέρωσες στοὺς Ἁγίους Σου καὶ μέσω ἐκείνων σὲ μένα τὸν ἁμαρτωλὸ καὶ ἀνάξιο δοῦλο Σου. Ἰδού, Κύριε, ὁ δοῦλος Σου ἐμπρός Σου ἀργὸς ἀπὸ ὅλα καὶ ἄφωνος σὰν νεκρός, καὶ δὲν τολμῶ νὰ πῶ τίποτε ἢ νὰ κοιτάξω μὲ ἀναίδεια, ἀλλὰ ὅπως πάντα πέφτω ἐμπρός Σου καὶ ἀπὸ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς μου φωνάζω καὶ λέω: "Πολυέλεε Κύριε..." καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῆς εὐχῆς.»

Καὶ τὴν ἄλλη προσευχὴ καὶ τοὺς ψαλμοὺς πρέπει νὰ ἐπιμελεῖται κανείς, φυλάγοντας τὰ ἤθη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, γιὰ νὰ φτάσει στὴν ἕξη τῶν θείων νοημάτων, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ κατανοεῖ μὲ πολλὴ αἴσθηση ὅλα τὰ μυστήρια καὶ θαυμάσια ποὺ ὑπάρχουν στὶς θεῖες Γραφές. Καὶ μὲ ἔκπληξη γιὰ τὶς δωρεὲς τοῦ Θεοῦ, νὰ φτάσει νὰ ἀγαπᾶ Αὐτὸν μόνο, καὶ νὰ ὑποφέρει μὲ χαρὰ γι' Αὐτόν, ὅπως ὅλοι οἱ Ἅγιοι. Γιατὶ οἱ θεῖες Γραφὲς εἶναι γεμάτες ἀπὸ κάθε ἔκπληξη, ὅπως λέει ὁ Σολομών.

Μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα θαυμάσια τοῦ Θεοῦ, θαυμάζω καὶ τὴ δύναμή Του ὅπως ἐκδηλωνόταν στὸ μάννα. Αὐτὸ δὲν κρατοῦσε μέχρι τὴν ἄλλη ἡμέρα, ἀλλὰ ἔλιωνε καὶ γέμιζε σκουλήκια, γιὰ νὰ μὴ φροντίζουν οἱ ἄπιστοι γιὰ τὸ αὔριο, ἡ ποσότητα ὅμως ποὺ φυλαγόταν στὴ στάμνα μέσα στὴ σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου, ἔμενε πάντοτε ἀβλαβής[176]. Καὶ πάλι, στὴ φωτιὰ δὲν καιγόταν, ἐνῶ ἀπὸ τὴν παραμικρὴ ἀκτίνα τοῦ ἥλιου ἔλιωνε, γιὰ νὰ μὴ μαζεύουν οἱ ἄ-

173. Δαν. (προσ. Ἀζαρίου) 14-15.
174. Δαν. (προσ. Ἀζαρίου) 26.
175. Γ' Βασ. 18, 38.
176. Ἐξ. 16, 20 καὶ 33.

πληστοι πάνω ἀπ' ὅσο εἶχαν ἀνάγκη. Ὢ τοῦ θαύματος, πῶς παντοῦ ὁ Θεὸς ἐργάζεται τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος μιλώντας περὶ τῆς θείας προνοίας: «Ὁ Πατέρας μου ἐξακολουθεῖ νὰ ἐργάζεται ὡς τώρα, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι»[177].

Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἔχει αὐτὴ τὴ θεία σχολή, διδάσκεται μὲ αἰσθητὰ σημεῖα ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, καὶ νοερὰ ἀπὸ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀρχίζει νὰ βλέπει τὰ πράγματα κατὰ φύση, ὅπως λέει ὁ Γρηγόριος Νύσσης καὶ ὁ Δαμασκηνός. Καὶ δὲν ἐξαπατᾶται πλέον ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ὡραιότητα τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου αὐτοῦ, δηλαδὴ τῆς ὀμορφιᾶς, τοῦ πλούτου, τῆς δόξας ποὺ φεύγει, καὶ τῶν ὁμοίων, οὔτε δελεάζεται ἀπὸ τὴ σκιὰ ποὺ τὰ καλύπτει, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἀκόμη ἐμπαθεῖς.

Ἡ πέμπτη γνώση

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν πέμπτη γνώση, ποὺ λέγεται "βουλή"[178] κατὰ τὸν Προφήτη, γνωρίζει κανεὶς (ὅπως εἴπαμε στὸ τέλος τῶν μακαρισμῶν), τὴ φύση καὶ τὴ μεταβολὴ τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων, ὅτι ἀπὸ τὴ γῆ προέρχονται καὶ στὴ γῆ πάλι ἐπιστρέφουν, σύμφωνα μὲ τὸ ρητὸ τοῦ Ἐκκλησιαστῆ: «Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης»[179]. Καὶ ὁ Δαμασκηνὸς τὸ ἴδιο λέει: «Εἶναι μάταια ὅλα τὰ ἀνθρώπινα, ὅσα παύουν νὰ ὑπάρχουν μετὰ τὸ θάνατο. Ὁ πλοῦτος δὲν παραμένει, ἡ δόξα δὲ μᾶς συνοδεύει· μόλις ἐπέλθει ὁ θάνατος, ὅλα αὐτὰ ἐξαφανίζονται.» Καὶ πάλι λέει: «Ἀληθινά, ὅλα εἶναι μάταια, καὶ ὁ βίος μας σκιὰ καὶ ὄνειρο. Μάταια λοιπὸν ταράζεται κάθε ἄνθρωπος[180], ὅπως εἶπε ἡ Γραφή. Ὅταν κερδίσομε τὸν κόσμο, τότε θὰ κατοικήσομε στὸν τάφο, ὅπου εἶναι μαζὶ βασιλιάδες καὶ φτωχοί.»

Ἡ ἕκτη γνώση

Ὅταν ἀποκτήσει κανεὶς μὲ τὴν πέμπτη γνώση τὴν ἕξη νὰ μὴν προσκολλᾶται στὰ πράγματα, τότε τοῦ δίνεται ἡ ἕκτη γνώση, ἡ ὁποία λέγεται "ἰσχύς"[181], καὶ ἀρχίζει νὰ βλέπει μὲ ἀπάθεια τὰ κάλλη τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων. Γιατὶ ὑπάρχουν τριῶν εἰδῶν λογισμοί: ὁ ἀνθρώπινος, ὁ δαιμονιώδης καὶ ὁ ἀγγελικός. Ὁ ἀνθρώπινος εἶναι ἡ ἁπλὴ ἔννοια ποὺ ἔρχεται στὸ νοῦ, π.χ. ἄνθρωπος, χρυσάφι ἢ κάποιο ἄλλο αἰσθητὸ κτίσμα. Ὁ δαιμονιώ-

177. Ἰω. 5, 17.
178. Ἡσ. 11, 2.
179. Ἐκκλ. 1, 2.
180. Ψαλμ. 38, 12.
181. Ἡσ. 11, 2.

δης εἶναι σύνθετος ἀπὸ νόημα καὶ πάθος. Γιὰ παράδειγμα, ἡ ἔννοια "ἄνθρωπος", ὅταν συνδέεται μὲ παράλογη φιλία, δηλαδὴ σχέση ποὺ δὲν εἶναι κατὰ Θεὸν φιλία, ἀλλὰ στοχεύει στὴν πορνεία· ἢ πάλι, μὲ ἄκριτο μίσος, δηλαδὴ μνησικακία ἢ κατάκριση. Ὅμοια, ἡ ἔννοια τοῦ χρυσοῦ, ὅταν συνδέεται μὲ τὴ φιλαργυρία, τὴν κλοπή, τὴν ἁρπαγὴ ἢ κάτι τέτοιο, ἢ ὅταν ὁδηγεῖ σὲ μίσος τοῦ χρυσοῦ καὶ βλασφημία ἐναντίον τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ μὲ τὰ δύο νὰ καταλήξει κανεὶς στὴν ἀπώλεια. Ἐπειδὴ ἂν δὲν ἀγαποῦμε τὰ πράγματα ὅσο τοὺς πρέπει, ἀλλὰ τὰ προτιμοῦμε ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, δὲ διαφέρομε καθόλου ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρες, λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος*. Καὶ πάλι· ἂν τὰ μισοῦμε, σὰν νὰ μὴν ἔχουν γίνει πολὺ καλά[182], παροργίζομε τὸ Θεό. Ὁ ἀγγελικὸς τέλος λογισμὸς εἶναι ἡ ἀπαθὴς θεωρία τῶν πραγμάτων, δηλαδὴ ἡ ἀληθινὴ γνώση, ἡ ὁποία εἶναι ἐκείνη ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στοὺς δύο γκρεμοὺς καὶ φυλάγει τὸ νοῦ καὶ χωρίζει τὸν ὀρθὸ σκοπὸ ἀπὸ τὶς ἔξι παγίδες ποὺ τὸν περικυκλώνουν. Θέλω νὰ πῶ, ἀπὸ τὶς παγίδες ποὺ εἶναι ἀπὸ πάνω, ἀπὸ κάτω, ἀπὸ δεξιά, ἀπὸ ἀριστερά, μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν ὀρθὸ σκοπό. Εἶναι ἡ ἀληθινὴ γνώση ποὺ στέκεται σὰν κάποιο κέντρο στὸ μέσο τῶν παραπάνω ἔξι παγίδων, τὴν ὁποία διδάσκουν οἱ ἐπίγειοι ἄγγελοι σ' ὅσους νέκρωσαν τὸν ἑαυτό τους γιὰ τὸν κόσμο, ὥστε νὰ γίνει ὁ νοῦς τους ἀπαθὴς καὶ νὰ βλέπει τὰ πράγματα ὅπως πρέπει. Καὶ μήτε ἀπὸ πάνω νὰ ξεπεράσει τὸν ὀρθὸ σκοπὸ μὲ τὴν ἔπαρση, νομίζοντας ὅτι τὰ ἐννοεῖ μὲ τὴ δική του φρόνηση, μήτε πάλι ἀπὸ κάτω μὲ τὴν ἄγνοια, νομίζοντας ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ φτάσει τὴν τελειότητα· μήτε δεξιὰ μὲ τὴν ἀποστροφὴ καὶ τὸ μίσος τῶν πραγμάτων, μήτε ἀριστερὰ μὲ τὴν παράλογη φιλία, δηλαδὴ τὴν ἐμπαθὴ προσκόλληση· μήτε μέσα ἀπὸ τὸν ὀρθὸ σκοπὸ μὲ τὴν ἄγνοια γενικὰ καὶ τὴν ὀκνηρία, μήτε ἔξω ἀπ' αὐτὸν μὲ τὴν πολυπραγμοσύνη καὶ τὴν παράλογη ἐπιμέλεια, ἀπὸ ἐπιπολαιότητα καὶ πονηρία. Ἀλλὰ νὰ δέχεται τὴ γνώση μὲ ὑπομονὴ καὶ ταπεινοφροσύνη καὶ ἀγαθὴ ἐλπίδα, ἡ ὁποία πηγάζει ἀπὸ τὴ βέβαιη πίστη, γιὰ νὰ ἀνυψώνεται μὲ τὴν μερικὴ γνώση στὸ θεῖο ἔρωτα, μὲ τὴ συνειδητή, λόγω ἀδυναμίας, ἄγνοια ν' ἀποκτήσει ταπεινοφροσύνη,καὶ μὲ τὴν ἐπίμονη ἐλπίδα καὶ πίστη νὰ ἐπιτύχει τὸ σκοπὸ τοῦ πράγματος ποὺ ζητεῖ. Καὶ μήτε νὰ μισεῖ καθόλου κανένα πράγμα ὡς κακό, μήτε πάλι νὰ τὸ ἀγαπᾶ παράλογα, ἀλλὰ νὰ κατανοεῖ τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ θαυμάζει πῶς ὁ νοῦς εἶναι εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ, καὶ εἶναι ἀπεριόριστος, παρόλο ποὺ περιορίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα, ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος. Καὶ πῶς φτάνει μέχρι τὰ πέρατα τοῦ σχήματος, ὅπως ὁ Θεὸς ποὺ προνοεῖ γιὰ τὸν κόσμο. Γιατὶ ὁ νοῦς μετασχηματίζεται σὲ κάθε πράγμα καὶ βάφεται σύμφωνα μὲ τὴ μορφὴ κάθε πράγματος ποὺ ἐντυπώνει. Ὅταν ὅμως καταξιωθεῖ νὰ βρεθεῖ μέσα στὸν ἄ-

182. Γεν. 1, 31.

* Πρώτη ἑκατοντάδα περὶ ἀγάπης, κεφ. 7 (Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 49).

μορφο καὶ ἀσχημάτιστο Θεό, τότε κι αὐτὸς γίνεται ἄμορφος καὶ ἀσχημάτιστος. Ἔπειτα νὰ θαυμάζει, πῶς μπορεῖ ὁ νοῦς νὰ διατηρεῖ κάθε ἔννοια, καὶ δὲν μποροῦν τὰ τελευταῖα νοήματα νὰ ἀλλοιώσουν τὰ προηγούμενα, οὔτε τὰ πρῶτα νοήματα νὰ φέρουν κάποια βλάβη στὰ τελευταῖα, ἀλλὰ ὅλα ἡ διάνοια τὰ κατέχει ἄγρυπνα σὰν θησαυρό; Καὶ ὅταν θέλει ὁ νοῦς φανερώνει μὲ τὴ γλώσσα ἐκεῖνα ποὺ λογίζεται, ὄχι μόνο τὰ πρόσφατα, ἀλλὰ κι ἐκεῖνα ποὺ ἔχει ἀποθησαυρίσει ἀπὸ πολὺ καιρό. Καὶ πῶς πάλι, ἐνῶ ἐξέρχονται τὰ λόγια διαρκῶς, ὁ νοῦς παραμένει ἴδιος καὶ ἀμείωτος; Καὶ πάλι, παρατηρώντας τὸ σῶμα, θαυμάζει πῶς τὰ μάτια, τὰ αὐτιὰ καὶ ἡ γλώσσα δέχονται ἀπ' ἔξω τὰ ἐρεθίσματα κατὰ πὼς θέλει ἡ ψυχή; Τὰ μάτια μέσω τοῦ φωτός, τὰ αὐτιὰ μέσω τοῦ ἀέρα, καὶ καμιὰ ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις δὲν παρεμποδίζει τὴν ἄλλη, οὔτε μπορεῖ νὰ κάνει τίποτε ἔξω ἀπὸ τὸ σκοπὸ τῆς ψυχῆς. Καὶ πῶς τὸ ἄψυχο σῶμα κατὰ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ ἑνώθηκε μὲ τὴ νοερὴ καὶ λογικὴ ψυχή; Ἡ ὁποία δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ὅπως λέει ὁ Δαμασκηνός, μὲ τὸ ἐμφύσημα[183], ἂν καὶ μερικοί, ἐπειδὴ ἔχουν ἄγνοια, νομίζουν ὅτι ἀπὸ τὴν ὑπερούσια θεότητα προέρχεται, πράγμα ἀδύνατο. Ὁ Χρυσόστομος λέει: «Γιὰ νὰ μὴ νομίζει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς τὸν ἑαυτό του θεό, τοῦ ἔδωσε ὁ Θεὸς λησμοσύνη καὶ ἄγνοια, γιὰ νὰ ἀποκτήσει ἔτσι ταπείνωση». Καὶ πάλι: «Θέλησε ὁ Θεὸς νὰ χωρίζει αὐτὴ τὴ φυσικὴ σύνθεση τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος». Καὶ ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ἡ ψυχὴ ἀπέρχεται ἢ πάνω, δηλαδὴ στὸν οὐρανό, ἤ, ἀλοίμονο, κάτω στὸν ἅδη, ἐνῶ τὸ γήινο σῶμα ἐπιστρέφει στὴ γῆ ἀπὸ τὴν ὁποία ἔχει ληφθεῖ. Πάλι ὅμως, μὲ τὴ χάρη τοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, αὐτὰ ποὺ χωρίστηκαν, στὴ δευτέρα παρουσία Του ἑνώνονται, γιὰ νὰ ἀμοιφθεῖ καθένας μας σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του. Τί μεγάλο θαῦμα! Ποιὸς θὰ σκεφτεῖ λίγο τὸ μυστήριο αὐτὸ καὶ δὲ θὰ ἐκπλαγεῖ, ποὺ ὁ Θεὸς ἀνασταίνει πάλι τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ γῆ ὕστερα ἀπὸ τόσα κακὰ ποὺ ἔκανε καταφρονώντας τὶς ἐντολές Του, καὶ ποὺ τοῦ χαρίζει τὴν ἀθανασία, τὴν ὁποία εἶχε ἀρχικά, μὰ καθὼς δὲ φύλαξε τὴν ἐντολὴ ποὺ τὸν φύλαγε ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ τὴ φθορά, ἀλλὰ αὐθαδίασε, τράβηξε πάνω του τὸ θάνατο.

Θαυμάζοντας λοιπὸν κανεὶς ὅλα αὐτὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἄνθρωπο, ποὺ τὰ διδάσκεται ἀπὸ ἀγγελικὴ ἐπίδραση, καθὼς καὶ ἄλλα πολλά, κυριεύεται ἀπὸ ἔκπληξη. Καὶ πάλι θεωρεῖ τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴ χρησιμότητα τοῦ χρυσοῦ καὶ θαυμάζει πῶς ἔγινε ἀπὸ τὴ γῆ γιὰ μᾶς τέτοιος ποὺ οἱ ἀσθενεῖς νὰ ξοδεύουν μὲ τὴν ἐλεημοσύνη τὰ χρήματα, κι ἐκεῖνοι ποὺ δὲ θέλησαν νὰ ἐλεοῦν, νὰ βοηθοῦνται δίνοντάς τα χωρὶς νὰ θέλουν, ἔπειτα ἀπὸ κάποιους πειρασμούς, γιὰ νὰ σωθοῦν, ἂν βέβαια ὑποφέρουν μ' εὐχαριστία ὅσα τοὺς βρίσκουν, καὶ ἔτσι νὰ σώζονται καὶ οἱ δύο. Ἐκεῖνοι πάλι ποὺ προτιμοῦν τὴν ἀκτημοσύνη, θὰ στεφανωθοῦν, γιατὶ μ' αὐτὸ ποὺ κάνουν ὑπερβαίνουν τὴ φύση, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν μὲ παρθενία. Καὶ καθὼς ὁ χρυσὸς εἶναι φθαρτὸ καὶ γήινο

183. Γεν. 2, 7.

πράγμα, δὲν πρέπει κανεὶς νὰ τὸν προτιμᾷ ἀπὸ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ· ὡς δημιούργημα τοῦ Θεοῦ ὅμως καὶ χρήσιμο γιὰ τὴ σωματικὴ ζωὴ καὶ τὴ σωτηρία, δὲν πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζεται μὲ μίσος, ἀλλὰ μὲ ἐγκράτεια καὶ ἀγάπη.

Καὶ γενικὰ ὁ φωτιζόμενος ἄνθρωπος ποθεῖ τὸν Ποιητὴ ὅταν θεωρεῖ ἀπαθῶς τὸ κάλλος καὶ τὴ χρησιμότητα κάθε πράγματος καὶ ὅταν κατανοεῖ τὰ αἰσθητὰ ὅλα, τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω δημιουργήματα, δηλαδὴ τὸν οὐρανό, τὸν ἥλιο, τὴ σελήνη, τὰ ἄστρα, τὰ σύννεφα, τοὺς ἀνεμοστρόβιλους, τὶς βροχές, τὸ χιόνι, τὸ χαλάζι, ποὺ τὸ νερὸ παγώνει παρὰ τὸν τόσο καύσωνα, ἔπειτα τὶς βροντές, τὶς ἀστραπές, τοὺς ἀνέμους, τὸν ἀέρα καὶ τὴν ἐναλλαγή τους, τὶς ἐποχές, τὰ χρόνια, τὶς ἡμέρες, τὶς νύχτες, τὶς ὧρες, τὶς στιγμές, τὴ γῆ, τὴ θάλασσα, τὰ ἀμέτρητα κτήνη, τὰ τετράποδα ζῶα, τὰ θηρία καὶ ἑρπετά, τὰ πολλὰ γένη τῶν πουλιῶν, τὶς πηγές, τοὺς ποταμούς, τὰ ἄπειρα γένη, ἥμερα καὶ ἄγρια, τῶν φυτῶν καὶ τῶν βοτάνων. Βλέπει σὲ ὅλα τὴν τάξη, τὴ σταθερότητα, τὰ μεγέθη, τὰ κάλλη, τὸ ρυθμό, τὴ συνάφεια, τὴν ἁρμονία, τὴ χρησιμότητα, τὴν ὁμόνοια, τὴν ποικιλία, τὴν τέρψη, τὴ στάση, τὴν κίνηση, τὰ χρώματα, τὰ σχήματα, τὰ εἴδη, τὴν ἐπιστροφὴ πάλι σ' αὐτὰ καὶ τὴν παραμονή τους μέσα στὰ φθαρτά, καὶ γενικὰ φέρνοντας στὸ νοῦ του ὅλα τὰ αἰσθητὰ κτίσματα, ἐκπλήσσεται. Καὶ θαυμάζει τὸ Δημιουργό, πῶς ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία μὲ μόνη τὴ διαταγή Του, δημιούργησε τὰ τέσσερα στοιχεῖα (γῆ, ἀέρα, φωτιά, νερό), καὶ πῶς ἐνῶ εἶναι ἀντίθετα μεταξύ τους, δὲν ἀλληλοκαταστρέφονται, καὶ πῶς ἀπὸ τὰ τέσσερα στοιχεῖα ἔκανε τὰ πάντα γιὰ μᾶς. Ἂν καὶ αὐτὰ εἶναι μικρὰ σὲ σύγκριση μὲ τὴ συγκατάβαση τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν Θεολόγο Γρηγόριο, καὶ μὲ τὰ μέλλοντα ἀγαθά. Θαυμάζει ἐπίσης, κατανοώντας μὲ τὶς τέχνες τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴ σοφία, τὴ δύναμη καὶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι κρυμμένες μέσα στὰ κτίσματα, ὅπως εἶπε ὁ Ἴδιος στὸν Ἰὼβ[184], κι ἔπειτα στὰ λόγια καὶ στὰ γράμματα, πῶς δηλαδὴ μὲ τὸ ἀσήμαντο αὐτὸ καὶ ἄψυχο μελάνι, τόσο πολλὰ καὶ μεγάλα μυστήρια μᾶς φανέρωσε μὲ τὶς ἅγιες Γραφές. Καὶ τὸ πιὸ θαυμαστὸ εἶναι ὅτι οἱ ἅγιοι Προφῆτες καὶ Ἀπόστολοι μὲ πολὺ κόπο καὶ ἀγάπη στὸ Θεὸ πέτυχαν τὰ τόσα ἀγαθά, ἐνῶ ἐμεῖς τὰ μαθαίνομε μὲ μόνη τὴν ἀνάγνωση. Γιατὶ οἱ Γραφές, σὰν νὰ ἔχουν λογικό, μᾶς μιλοῦν γιὰ πολὺ παράδοξα πράγματα.

Γνωρίζοντας αὐτὰ ὁ φωτιζόμενος, πιστεύει ὅτι στὴν κτίση δὲν εἶναι κανένα περιττό, οὔτε κακό, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ γίνονται παρὰ τὸ θεῖο θέλημα, ὁ Θεὸς μὲ θαυμαστὸ τρόπο τὰ μεταβάλλει σὲ ἀγαθά. Ὅπως γιὰ παράδειγμα, ἡ πτώση τοῦ διαβόλου δὲν ἦταν θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ νὰ ποὺ καταλήγει πρὸς ὠφέλεια ὅσων σώζονται. Γιατὶ παραχωρεῖ σ' αὐτὸν ὁ Θεὸς νὰ πειράζει ἐκείνους ποὺ ἔχουν καλὴ προαίρεση, ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμη τοῦ καθενός, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, γιὰ νὰ ἐμπαίζεται ἀπὸ τοὺς ἰσάγγελους ἀνθρώπους, καὶ νὰ νικιέται μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πάρα πολλὲς γυναῖκες, μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν πίστη στὸν Ἀγωνοθέτη, ἀπὸ τὸν Ὁποῖο παίρνουν τὰ στεφάνια τῆς ἀφθαρσίας μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία Του. Ἐπειδὴ Αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ νίκησε καὶ νικᾷ τὸ ἀναίσχυντο φίδι, τὸν ἀνθρωποκτόνο διάβολο.

184. Ἰὼβ 12, 13.

Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ πῆρε ἀπὸ τὸ Θεὸ χάρισμα πνευματικῆς γνώσεως, γνωρίζει ὅτι ὅλα εἶναι πολὺ καλά[185], ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ βρίσκεται στὴν ἀρχὴ τῆς θεογνωσίας, ἔχει χρέος νὰ γνωρίζει μὲ ταπείνωση ὅτι ἀγνοεῖ, καὶ νὰ λέει γιὰ κάθε τὶ "δὲν γνωρίζω", ὅπως συμβουλεύει ὁ Χρυσόστομος. Γιατὶ λέει: «Ἂν κάποιος πεῖ γιὰ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ὅτι εἶναι τόσο, κι ἐγὼ ἀπαντήσω ὅτι δὲν γνωρίζω, πάντως ἐγὼ εἶπα τὴν ἀλήθεια· καὶ ἐκεῖνος πλανᾶται νομίζοντας ὅτι γνωρίζει, ἢ δὲ γνωρίζει ὅπως πρέπει, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπόστολο[186].» Γι' αὐτὸ ὀφείλομε μὲ βέβαιη πίστη καὶ μὲ ἐρώτηση τῶν ἐμπείρων νὰ δεχόμαστε τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὶς ἑρμηνεῖες τῶν διδασκάλων, τόσο γιὰ τὶς θεῖες Γραφές, ὅσο καὶ γιὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ νοητὰ κτίσματα, γιὰ νὰ μὴν ἀκολουθοῦμε τὴ δική μας τάχα σοφία καὶ πέφτομε γρήγορα, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Δωρόθεος. Σὲ ὅλα ὀφείλομε νὰ βρίσκομε τὴν ἄγνοιά μας, ὥστε ζητώντας κανεὶς καὶ ἀπιστώντας στὰ δικά του νοήματα, νὰ ποθεῖ νὰ μάθει· καὶ ἀφοῦ βρεθεῖ σὲ ἀπορία μὲ πολλὴ γνώση, νὰ διαπιστώσει τὴ δική του ἄγνοια μὲ τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ. Ὅπως λέει ὁ Θεολόγος, ὁ νοερὸς νοῦς δέχεται νοερὴ αἴσθηση, ὅταν ἀποκαθαίρει τὸν ἑαυτό του γιὰ τὸ Θεό. Ἀλλ' ὅμως ὀφείλομε νὰ ἔχομε τὴ γνώση μὲ περισσότερο φόβο, μήπως βρεθεῖ κανένα πονηρὸ δόγμα κρυμμένο μέσα στὴν ψυχή, ἱκανὸ νὰ τὴν κολάσει καὶ χωρὶς ἄλλη ἁμαρτία, λέει ὁ Μέγας Βασίλειος.

Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει κανεὶς ἀπὸ ἐπιπολαιότητα ἢ κενόδοξη προθυμία νὰ τρέχει πρόωρα στὴ θεωρία αὐτή, ἀλλὰ μὲ τάξη ἂς ἐργάζεται τὶς ἐντολὲς τοῦ Χριστοῦ καὶ τὶς θεωρίες ποὺ προείπαμε, χωρὶς μετεωρισμούς. Καὶ ἀφοῦ ξεπλύνει τὴν ψυχή του μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὰ πολλὰ δάκρυα τοῦ φόβου καὶ τοῦ πένθους, καὶ φτάσει νὰ βλέπει κατὰ φύση τὰ πράγματα, καὶ ἀποκτήσει τὴν ἕξη ὅλων αὐτῶν, τότε ἔρχεται ὁ νοῦς αὐτόματα στὴ θεωρία αὐτή, ὁδηγούμενος νοερὰ ἀπὸ τοὺς Ἀγγέλους. Ἂν τώρα κανένας βρεθεῖ πιὸ τολμηρὸς καὶ θέλει πρὶν ἀπὸ τὰ πρῶτα νὰ μπεῖ στὰ δεύτερα, ἂς γνωρίζει ὅτι ὄχι μόνο δὲν μπορεῖ νὰ πετύχει τὸ σκοπό του νὰ εὐαρεστήσει τὸ Θεό, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς πολέμους θὰ σηκώσει ἐναντίον του, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴ θεωρία γύρω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ὅπως ἔχομε μάθει γιὰ τὸν Ἀδάμ. Γιατὶ δὲ συμφέρει διόλου σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἀκόμη ἐμπαθεῖς, νὰ κάνουν τὰ ἔργα τῶν ἀπαθῶν, ἢ νὰ ἐννοοῦν τὰ νοήματά τους, ὅπως στὰ νήπια δὲν ἁρμόζει ἡ στέρεη τροφή, καὶ ἂς εἶναι πολὺ ὠφέλιμη στοὺς τελείους[187]. Ὁ ἐμπαθὴς ὀφείλει μὲ διάκριση νὰ τὰ ποθεῖ καὶ νὰ ἀπέχει, ὡς ἀνάξιος, ἀπὸ αὐτά· καὶ μήτε ἀπὸ ἀπελπισία καὶ ὀκνηρία νὰ ἀποστρέφεται τὴ χάρη ὅταν ἔρθει, μήτε πάλι ἀπὸ αὐθάδεια

185. Γεν. 1, 31. 186. Α' Κορ. 8, 2. 187. Ἑβρ. 5, 14.

νὰ ζητᾶ κάτι πρόωρα. Γιατὶ ἂν ζητοῦμε πρὶν τὸν καιρό τους ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἄλλου καιροῦ, δὲ θὰ μποροῦμε νὰ τὰ βροῦμε οὔτε στὸν καιρό τους, ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος· ἀλλὰ θὰ πλανηθοῦμε καὶ ἴσως δὲ βροῦμε διόρθωση οὔτε ἀπὸ κάποιο ἄνθρωπο, οὔτε ἀπὸ κάποια Γραφή.

Ἂν κανεὶς ἔχει θεάρεστο σκοπὸ καὶ μὲ ταπείνωση καὶ ὑπομονὴ στοὺς πειρασμοὺς ποὺ τοῦ ἔρχονται ζητήσει κάτι ἀπὸ ἀπορία καὶ πλανηθεῖ ἴσως σ' αὐτό, ὁ Θεὸς ἔχει νὰ τοῦ ὑποδείξει τὴ λύση. Καὶ ἔτσι μὲ πολλὴ ντροπὴ καὶ χαρὰ γυρίζει πίσω ζητώντας τὴν ὁδὸ τῶν Πατέρων, γιατὶ ἐκεῖνο ποὺ γίνεται κατὰ Θεόν, καὶ ὄχι γιὰ ἄλλο σκοπό, λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, λογαριάζεται γιὰ ἀγαθὸ ἀπὸ τὴ χάρη, ἀκόμη καὶ ἂν ἀπέχει πάρα πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι καλό. Ἂν ὅμως δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι, οὔτε ἔχει ὑπομονὴ καὶ πολλὴ ταπείνωση, θὰ πάθει ἐκεῖνα ποὺ ἔπαθαν πολλοὶ καὶ χάθηκαν μὲ τὴν ἀνοησία τους, γιατὶ πίστεψαν στὰ νοήματά τους καὶ νόμισαν ὅτι μποροῦν νὰ βαδίσουν σωστὰ χωρὶς ὁδηγὸ ἢ χωρὶς τὴν πείρα ποὺ προξενεῖ ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ ταπείνωση. Γιατὶ ἡ πείρα αὐτὴ δὲν ἔχει θλίψη, οὔτε πειρασμό, ἴσως οὔτε καὶ πόλεμο. Καὶ ἂν παραχωρηθεῖ νὰ πολεμηθεῖ λίγο, ὁ πειρασμὸς αὐτὸς προξενεῖ μεγάλη χαρὰ καὶ ὠφέλεια στὸν ἔμπειρο, γιατὶ τοῦ παραχωρεῖται ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ νὰ ἀποκτήσει πείρα καὶ ἀνδρεία κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

Σημάδια τοῦ πειρασμοῦ αὐτοῦ εἶναι τὰ δάκρυα καὶ ἡ συντριβὴ τῆς ψυχῆς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἡ καταφυγὴ στὴν ἡσυχία καὶ στὸ Θεὸ μὲ ὑπομονή, ἡ ἔρευνα μὲ κόπο καὶ πόνο τῶν Γραφῶν καὶ ἡ ἀπὸ πίστη ἐπιδίωξη τοῦ σκοποῦ τοῦ Θεοῦ. Ἐνῶ τοῦ ἄλλου πειρασμοῦ σημάδι εἶναι ἡ ἀμφιβολία γιὰ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ἡ ντροπὴ νὰ ἐρωτᾶ κανεὶς μὲ ταπείνωση, ἡ ἀποφυγὴ τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἡ ἀγάπη τῶν συνομιλιῶν καὶ τοῦ περισπασμοῦ, μὲ τὴν ἰδέα ὅτι μὲ αὐτὰ θὰ βρεῖ ἀνάπαυση, πράγμα ποὺ δὲν ἰσχύει. Ἀλλὰ μᾶλλον σ' αὐτὸ τὸν καιρὸ ριζώνουν τὰ πάθη καὶ γίνονται πιὸ δυνατοὶ οἱ πειρασμοὶ καὶ πολλαπλασιάζεται ἡ μικροψυχία, ἡ ἀχαριστία καὶ ἡ ἀκηδία, ἀπὸ τὴ μεγάλη ἄγνοια. Γιατὶ ἄλλοι εἶναι οἱ πειρασμοὶ τῶν υἱῶν γιὰ παιδαγώγηση καὶ γιὰ μάθηση κάποιου μαθήματος, καὶ ἄλλοι οἱ πειρασμοὶ τῶν ἐχθρῶν γιὰ τὴν ἀπώλειά τους. Πολὺ περισσότερο ὅταν ἐξαπατᾶται κανεὶς ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια, γιατὶ ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται στοὺς ὑπερήφανους, ἐνῶ στοὺς ταπεινοὺς δίνει τὴ χάρη Του[188].

Κάθε θλίψη ποὺ ἔχει ὑπομονή, εἶναι καλὴ καὶ ὠφέλιμη. Ἐκείνη ποὺ δὲν ἔχει ὑπομονή, εἶναι ἀποστροφὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνώφελη. Ἂν δὲν γιατρέψει κανεὶς τὸν ἑαυτό του μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη, δὲν ἔχει ἄλλο φάρμακο· γιατὶ ὁ ταπεινός, ὅταν τοῦ ἔρθει θλίψη, μέμφεται καὶ κατηγορεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ ὄχι ἄλλον. Καὶ ἀπ' αὐτό, κάνει ὑπομονὴ καὶ ζητᾶ ἀπὸ τὸ Θεὸ τὴ λύση· καὶ ὅταν ἔρθει ἡ λύση, χαίρεται καὶ ὑπομένει εὐχαριστώντας καὶ ἀποκτᾶ πείρα ἀπ' αὐτὰ καὶ ἔτσι δέχεται γνώση. Καὶ γνωρίζοντας τὴν ἀδυναμία

188. Παροιμ. 3, 34· Ἰακ. 4, 6.

καὶ τὴν ἄγνοιά του, ζητεῖ μὲ πόνο τὸ γιατρό. Καὶ ζητώντας, βρίσκει τὴ θεραπεία, ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός[189]. Καὶ ἀφοῦ βρεῖ τὴ θεραπεία, ποθεῖ· καὶ ποθώντας, ποθεῖ περισσότερο· καὶ καθαρίζοντας τὸν ἑαυτό του κατὰ τὸ δυνατόν, ἀγωνίζεται νὰ ἑτοιμάσει τόπο στὸν ποθούμενο. Καὶ Ἐκεῖνος ἀφοῦ βρεῖ τόπο, κατοικεῖ ἐκεῖ, ὅπως λέει τὸ Γεροντικό. Καὶ ἀφοῦ κατοικήσει, φυλάει τὸ σπίτι Του καὶ ἀρχίζει νὰ τὸ λαμπρύνει. Καὶ καθὼς λαμπρύνεται ὁ ἄνθρωπος, γνωρίζει· καὶ γνωρίζοντας, γνωρίζεται, ὅπως λέει ὁ Δαμασκηνός. Αὐτὰ λοιπὸν καὶ ὅσα προείπαμε καὶ τὴν τάξη ὀφείλει νὰ φυλάει ὁ καθένας. Καὶ ὅσα μπορεῖ νὰ φτάσει, πρέπει νὰ τὰ ἐργάζεται. Γιὰ ὅσα ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ φτάσει, πρέπει σιωπηλὰ νὰ εὐχαριστήσει, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, καὶ νὰ μὴ νομίζει ὅτι θὰ μπεῖ σ' αὐτὰ μὲ ἀναίδεια. Γιατὶ λέει ὁ ἴδιος, παίρνοντας τὰ λόγια ἀπὸ τὸν Σειράχ: «Ὅταν βρεῖς μέλι, φάγε μετρημένα, μήπως χορεσθεῖς καὶ κάνεις ἐμετό»[190]. Καὶ ὅπως λέει ὁ Θεολόγος, ἡ ἀχαλίνωτη θεωρία ἴσως ὠθήσει καὶ στὸν γκρεμό. Αὐτὸ εἶναι τὸ νὰ ζητᾶ κανεὶς τὰ ὑπέρμετρα καὶ νὰ μὴ θέλει νὰ πεῖ ὅτι "ὁ Θεὸς τὰ γνωρίζει αὐτά, μὰ ἐγὼ ποιὸς εἶμαι;". Πρέπει ἐπίσης νὰ πιστεύει ὅτι Ἐκεῖνος ποὺ ἔκανε τὰ βουνὰ καὶ τὰ μεγάλα κήτη, Αὐτὸς ἔκανε κοῖλο καὶ τὸ κεντρὶ τῆς μέλισσας, ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος.

Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἀπὸ τὴ σύνεση ἔφτασε στὴν ἰσχύ, γνωρίζει ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ τὰ νοητά, καὶ ἀπὸ τὰ ὁρατὰ καὶ πρόσκαιρα, τὰ ἀόρατα καὶ αἰώνια. Καὶ ἐννοεῖ μὲ τὴ χάρη ὅσα ἀφοροῦν στὶς ἄνω δυνάμεις. Ἂν δηλαδὴ ὅλος ὁ κόσμος δὲν ἀξίζει ὅσο ἕνας δίκαιος (ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος: «Σκέψου, παρακαλῶ, τὰ τόσα ἔθνη καὶ τὶς φυλές: ὁ δίκαιος εἶναι ἀνώτερος ἀπ' ὅλα»), ὁ ἄγγελος πάντως εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, καὶ ἀρκεῖ ἡ θεωρία ἑνὸς ἀγγέλου γιὰ νὰ προκαλέσει κάθε ἔκπληξη. Ἀρκεῖ νὰ θυμηθοῦμε τί ἔπαθε ὁ ἰσάγγελος Δανιὴλ ὅταν εἶδε τὸν ἄγγελο[191].

Ἡ ἕβδομη γνώση

Ἐκεῖνος ποὺ ἀξιώθηκε τὴν ἕβδομη γνώση, θαυμάζει τὸ πλῆθος τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων: τὶς Ἐξουσίες, τοὺς Θρόνους, τὶς Κυριότητες, τὰ Σεραφὶμ καὶ Χερουβίμ, τὰ ἐννέα τάγματα ποὺ ἀναφέρονται σὲ ὅλες τὶς θεῖες Γραφές, καὶ ποὺ τὴ φύση, τὴν ἰσχὺ καὶ τὶς λοιπὲς ἀγαθὲς ἰδιότητές τους τὶς γνωρίζει ὁ Θεὸς καὶ ποιητής τους. Θαυμάζει καὶ πῶς στέκονται κατὰ τὴν τάξη τους. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἀξιώματα ἔχουν οἱ οὐράνιες στρατιές. Λέει σχετικὰ ὁ Χρυσόστομος ὅτι τὸ ὄνομα "Κύριος Σαββαώθ"[192] ἑρμηνεύεται "Κύριος τῶν στρατιῶν τῶν δυνάμεων". Καὶ πῶς αὐτὲς οἱ στρατιὲς μεταδίδουν τὸ φωτι-

189. Ματθ. 7, 8. 190. Παροιμ. 25, 16. 191. Δαν. 10, 8. 192. Ἡσ. 6, 3.

σμὸ μεταξύ τους. Οἱ Ἄγγελοι, λένε, φωτίζουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ φωτίζονται ἀπὸ τοὺς Ἀρχαγγέλους, καὶ οἱ Ἀρχάγγελοι ἀπὸ τὶς Ἀρχές. Καὶ ἔτσι κάθε τάγμα δέχεται ἀπὸ ἄλλο τάγμα τὸ φωτισμὸ καὶ τὴ γνώση. Θαυμάζει πάλι πῶς τὸ ἀνθρώπινο γένος εἶναι τὸ ἕνα πρόβατο, λένε, ποὺ χάθηκε ἐξαιτίας του καὶ ὄχι ἐξαιτίας τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ τῶν Ἀγγέλων τὰ τάγματα εἶναι τὰ ἐνενήντα ἐννέα πρόβατα[193]. Καὶ κατανοώντας τὴ σοφία καὶ τὴ δύναμη τοῦ Δημιουργοῦ, θαυμάζει, πῶς ἔκανε τόσα πλήθη, μὲ μόνη τὴ διαταγή Του; Καὶ πρῶτα, ὅπως λέει ὁ Θεολόγος, φέρνει στὸ νοῦ του τὶς ἀγγελικὲς δυνάμεις. Καὶ ἀφοῦ περάσει νοερὰ μέσα ἀπὸ τὸ καταπέτασμα, γίνεται ἄυλος, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Γιατὶ ὁ ἔξω ναὸς εἶναι τύπος αὐτοῦ τοῦ κόσμου, τὸ καταπέτασμα εἶναι τύπος τοῦ στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ, ἐνῶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἶναι τύπος τῶν ὑπερκοσμίων, ὅπου οἱ ἀσώματοι καὶ ἄυλοι ὑμνοῦν ἀκατάπαυστα τὸ Θεὸ καὶ τὸν παρακαλοῦν γιὰ μᾶς, κατὰ τὸν Μέγα Ἀθανάσιο. Καὶ ἔτσι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς φτάνει στὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν καὶ γίνεται υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατὰ χάρη, καὶ γνωρίζει τὰ μυστήρια ποὺ εἶναι κρυμμένα μέσα στὶς θεῖες Γραφές, ὅπως λέει ὁ Δαμασκηνός: «Σχίστηκε τὸ ἅγιο καταπέτασμα τοῦ ναοῦ κατὰ τὴ σταύρωση τοῦ Δημιουργοῦ[194] γιὰ νὰ φανερώσει στοὺς πιστοὺς τὴν ἀλήθεια ποὺ ἦταν κρυμμένη στὸ γράμμα. Γι' αὐτὸ οἱ πιστοὶ ἀναφωνοῦν: Σοῦ πρέπει νὰ εὐλογεῖσαι, Θεὲ τῶν πατέρων μας». Καὶ ὅπως λέει ὁ ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Μελωδός: «Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἀφοῦ ἔφαγε ἀπὸ τὸν καρπὸ τοῦ ξύλου, ἔγινε φθαρτός[195]. Γιατὶ ἀφοῦ καταδικάστηκε σὲ ἀτιμότατο θάνατο, μετέδωσε σὲ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος τὸν θάνατο σὰν μολυσματικὴ ἀσθένεια. Ἀλλὰ τώρα ποὺ ἐμεῖς οἱ θνητοὶ βρήκαμε ἀνάκληση τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως μὲ τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ, κράζομε: Ὑπερύμνητε κλπ.».

Ἡ ὄγδοη γνώση

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὄγδοη γνώση ὁ ἄνθρωπος ἀνυψώνεται στὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ δεύτερη, τὴν καθαρὴ προσευχή, δηλαδὴ αὐτὴ ποὺ ἁρμόζει στὸν θεωρητικό. Ὥστε μέσα σ' αὐτὴ τὴν ὁρμητικὴ κίνηση τῆς προσευχῆς ἁρπάζεται ὁ νοῦς ἀπὸ τὸν θεῖο πόθο καὶ δὲν γνωρίζει πλέον τίποτε ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμο, ὅπως λένε οἱ ἅγιοι Μάξιμος καὶ Δαμασκηνός. Καὶ δὲ λησμονεῖ ὁ νοῦς μόνο ὅλα τ' ἄλλα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτό του. Γιατί, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Νεῖλος, ὅσο ἀκόμη ὁ νοῦς καταλαβαίνει τὸν ἑαυτό του, δὲν εἶναι στὸ Θεὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ στὸν ἑαυτό του. Τότε λοιπόν, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος, δέχεται φανε-

193. Ματθ. 18, 12. 194. Ματθ. 27, 51. 195. Γεν. 3, 17-19.

ρώσεις περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ γίνεται θεολόγος, γιατὶ ἀξιώθηκε τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἀκούγοντας τώρα περὶ Θεοῦ, νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ἀπὸ ἄγνοια ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦμε περὶ Αὐτοῦ, δηλαδὴ ἀγαθότητα, χρηστότητα, δικαιοσύνη, ἁγιασμός, φῶς, πῦρ, οὐσία, φύση, δύναμη, σοφία καὶ τὰ ὅμοια, λέει ὁ Μέγας Διονύσιος· ἀλλὰ οὔτε καὶ ὅσα ὁ νοῦς μπορεῖ νὰ περιλάβει. Γιατὶ τὸ θεῖο εἶναι ἀόριστο καὶ ἀπερίγραπτο καὶ δὲν θεολογεῖται ὅπως πράγματι εἶναι, ἀλλὰ μὲ βάση ὅσα θεωροῦνται γύρω ἀπ' αὐτό, ὅπως λέει ὁ Μέγας Διονύσιος πρὸς τὸν ἅγιο Τιμόθεο, παίρνοντας τὴ μαρτυρία ἀπὸ τὸν ἅγιο Ἱερόθεο. Πιὸ σωστὸ μᾶλλον εἶναι νὰ ποῦμε ὅτι θεολογεῖται ἀπὸ τὸ ἀκατάληπτο, τὸ ἀνεξιχνίαστο, τὸ ἀνερμήνευτο καὶ ὅσα δὲν μποροῦν νὰ τὸ ὁρίσουν. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε νοῦ καὶ ἔννοια καὶ γνωστὸς μόνο στὸν ἑαυτό Του, Θεὸς ἕνας, τρισυπόστατος, ἄναρχος, ἀτελεύτητος, ὑπεράγαθος, ὑπερύμνητος. Καὶ ἐκεῖνα ποὺ λέγονται περὶ Αὐτοῦ ἀπὸ τὴν θεία Γραφή, ἀπὸ ἔλλειψη γνώσεως λέγονται, γιὰ νὰ μάθομε ὅτι ὑπάρχει Θεός, καὶ ὄχι τί εἶναι Αὐτός, ἐπειδὴ εἶναι ἀκατάληπτος σὲ κάθε λογικὴ καὶ νοερὴ φύση.

Ὁμοίως πρέπει νὰ θαυμάζομε καὶ τὴ σάρκωση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ὑποστατικὴ ἕνωση, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Κύριλλος, καὶ πῶς ἡ θεότητά Του ἑνώθηκε μὲ τὴ σάρκα ποὺ πῆρε ἀπὸ μᾶς, κατὰ τὸ Μέγα Βασίλειο. Ἐπειδὴ ὅπως ἑνώνεται ὁ σίδηρος μὲ τὴ φωτιὰ ὅταν πυρακτωθεῖ, ἔτσι εἶναι ἡ ἕνωση αὐτή, γιὰ νὰ γνωρίσομε τὸν ἕνα Χριστὸ μὲ δύο φύσεις, ὅπως εἶπε ὁ Δαμασκηνὸς πρὸς τὴν Θεοτόκο: «Μὲ μία ὑπόσταση καὶ δύο φύσεις γέννησες Παναμωμε, τὸν σαρκωμένο Θεό, στὸν Ὁποῖο ὅλοι ψάλλομε: Σοῦ πρέπει νὰ εὐλογεῖσαι, Θεέ μας». Καὶ πάλι: «Ὁ Ἀπεριόριστος, παραμένοντας ἀμετάβλητος, ἑνώθηκε ὑποστατικὰ μὲ τὴ σάρκα μέσα στὴ μήτρα σου, Παναγία, ἐπειδὴ εἶναι εὔσπλαχνος, ὁ μόνος εὐλογημένος».

Δὲν ὑπάρχει ἀσυμφωνία στὶς θεῖες Γραφὲς

Γενικά, ὅποιος φωτίστηκε κάπως, ὅταν κατανοεῖ κάποια ἀνάγνωση ἢ ψαλμωδία, βρίσκει πάντοτε ἀφορμὴ γιὰ θεωρία καὶ θεολογία, καὶ ὅτι κάθε Γραφὴ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ ἄλλη Γραφή. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἔχει ἀκόμη ἀφώτιστο νοῦ, νομίζει ὅτι οἱ Γραφὲς παρουσιάζουν διαφωνίες. Αὐτὸ ὅμως δὲν ὀφείλεται στὶς θεῖες Γραφές, μὴ γένοιτο. Γιατὶ ἄλλες ἀπὸ τὶς Γραφὲς ἐπιβεβαιώνονται ἀπὸ ἄλλες, ἐνῶ ἄλλες ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ γράφτηκαν ἢ τὰ πρόσωπα, καὶ γι' αὐτὸ κάθε λέξη τῆς Γραφῆς εἶναι ἄμεμπτη. Ὅ,τι εἶναι ἔξω ἀπὸ αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, ὀφείλεται στὴν ἄγνοιά μας, καὶ δὲν πρέπει νὰ κατηγορεῖ κανεὶς τὶς Γραφές, ἀλλὰ μὲ ὅλη του τὴ δύναμη νὰ τὶς τηρεῖ

ὅπως εἶναι, καὶ ὄχι βέβαια ἔτσι ποὺ θέλει αὐτός. Αὐτὸ ἔκαναν οἱ εἰδωλολάτρες καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὁποῖοι δὲν καταδέχονταν νὰ ποῦνε, «δὲν γνωρίζω τί εἶναι», ἀλλὰ ἀπὸ ὑπερηφάνεια καὶ αὐταρέσκεια ἔψεγαν τὶς Γραφὲς καὶ τὴ φύση τῶν πραγμάτων καὶ τὶς ἐννόησαν ὅπως ἤθελαν καὶ ὄχι κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ πλανήθηκαν καὶ ξέπεσαν σὲ κάθε κακία. Γιατὶ ὅποιος ζητεῖ νὰ μάθει ποῦ σκοπεύει ἡ Γραφή, δὲ θὰ ὑψώσει ποτὲ δικό του νόημα, καλὸ ἢ κακό. Ἀλλά, ὅπως εἶπαν ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ ὁ Χρυσόστομος, ἔχει γιὰ δάσκαλό του τὴ θεία Γραφὴ καὶ ὄχι τὰ μαθήματα τοῦ κόσμου. Ἔτσι θὰ δέχεται ὅ,τι βάλει ὁ Θεὸς στὴν καθαρὴ καρδιά, χωρὶς σκέψη, ἂν ὑπάρχει καὶ ἡ σύμφωνη μαρτυρία τῶν θείων Γραφῶν, ὅπως λέει ὁ Μέγας Ἀντώνιος. Γιατὶ οἱ ἔννοιες ποὺ ἔρχονται αὐτόματα στὸ νοῦ ἐκείνων ποὺ ἡσυχάζουν κατὰ Θεόν, χωρὶς σκέψη, εἶναι δεκτές, λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Νὰ ἐρευνᾶ ὅμως κανεὶς καὶ νὰ σκέφτεται, εἶναι δικό του θέλημα καὶ ἐπιστήμη σωματική. Καὶ μάλιστα ἂν βιάζει σὰν κλέφτης τὴ Γραφή, γιὰ κάποια ἀλληγορία, λέει ὁ Χρυσόστομος, καὶ δὲν ἔρχεται ἀπὸ τὴ θύρα τῆς ταπεινοφροσύνης, ἀλλὰ ἀνεβαίνει ἀπὸ ἀλλοῦ[196]. Δὲν ὑπάρχει στὴ γῆ πιὸ ἀνόητος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ βιάζει τὸ σκοπὸ τῆς Γραφῆς ἢ τὴν κατηγορεῖ γιὰ νὰ στηρίξει τὴ δική του γνώση, ἢ μᾶλλον ἀγνωσία. Καὶ ποιὰ ἐπιστήμη εἶναι αὐτή, νὰ μεταβάλλει κανεὶς τὸ σκοπὸ τῆς Γραφῆς ὅπως θέλει καὶ νὰ τολμᾶ νὰ παραλλάζει τὶς λέξεις; Ἐπιστήμων εἶναι ἐκεῖνος ποὺ βλέπει ἀπαρασάλευτες τὶς φράσεις καὶ μὲ τὴ σοφία τοῦ Πνεύματος κατορθώνει νὰ βρεῖ τὰ κρυμμένα μυστήρια, ποὺ μαρτυροῦνται ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές.

Τέτοιοι προπαντὸς εἶναι οἱ τρεῖς μεγάλοι φωστῆρες Βασίλειος, Χρυσόστομος καὶ Γρηγόριος. Αὐτοὶ βρίσκουν τὴ μαρτυρία ἢ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ρητό, ἢ ἀπὸ ἄλλο ρητὸ τῆς Γραφῆς. Ἔτσι, ὅποιος ἀντιλέγει, δὲν ἔχει τί νὰ πεῖ. Γιατὶ δὲ φέρνουν μαρτυρία ἔξω ἀπὸ τὴ Γραφή, γιὰ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι εἶναι δικό τους νόημα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ρητὸ ποὺ ἔχουν ὑπόψη, ἢ ἀπὸ ἄλλη Γραφή, ποὺ μιλάει γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα. Καὶ εὔλογα. Ἐπειδὴ εἶναι ἄξιοι, ἔχουν λάβει ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα τὴ νόηση καὶ τὸ λόγο.

Κάθε πράγμα λοιπὸν ποὺ δὲν ἔχει μαρτυρία ὅτι εἶναι καλό, ἀλλὰ ὑπάρχει γι' αὐτὸ δισταγμός, δὲν πρέπει κανεὶς νὰ τὸ κάνει, οὔτε νὰ συγκαταβαίνει μὲ τὸ λογισμό. Γιατὶ ποιὰ ἀνάγκη ὑπάρχει νὰ ἀφήνει κανεὶς πράγμα φανερὸ ποὺ ἔχει μαρτυρία ὅτι εἶναι καλὸ καὶ θεάρεστο, καὶ νὰ κάνει ἄλλο ποὺ δὲν εἶναι σίγουρος ἂν εἶναι καλὸ ἢ ὄχι; Ἐκτὸς ἂν ἐνεργεῖ ἐμπαθῶς. Αὐτὰ γι' αὐτὸ τὸ θέμα.

196. Ἰω. 10, 1.

Ἡ προσευχὴ ποὺ ἀντιστοιχεῖ σὲ κάθε μία γνώση

Περὶ τῶν ὀκτὼ γνώσεων πρέπει νὰ γνωρίζομε ὅτι στὶς τέσσερις πρῶτες ὀφείλομε νὰ λέμε ἐκεῖνα ποὺ γράψαμε γιὰ τὴν κάθε μιά, ἐνῶ στὶς ὑπόλοιπες τὸ "Κύριε ἐλέησον" μόνο, ὅπως λέγεται γιὰ τὸν ἅγιο Φιλήμονα*, καὶ νὰ κρατοῦμε τὸ νοῦ ὁλότελα ἔξω ἀπὸ τὰ νοήματα. Γιατὶ τέτοια πρέπει νὰ εἶναι ἡ διαγωγὴ τοῦ ἀγωνιστῆ: Ἄλλοτε νὰ ἔχει τὸ νοῦ του στὴ θεωρία τῶν αἰσθητῶν, ἄλλοτε στὴ γνώση τῶν νοητῶν καὶ στὸ νὰ μένει ἀσχημάτιστος. Εἴτε πάλι σὲ κάποια ἔννοια τῆς Γραφῆς καὶ στὴν καθαρὴ προσευχή. Καὶ νὰ ἀπασχολεῖ τὸ σῶμα πότε στὴν ἀνάγνωση, πότε στὴν προσευχή, πότε σὲ δάκρυα γιὰ χάρη τοῦ ἑαυτοῦ του ἢ κάποιου ἄλλου ἀπὸ συμπάθεια ποὺ θέλει ὁ Θεός, πότε σὲ ἐργασία γιὰ νὰ βοηθήσει κάποιον ποὺ εἶναι ἀσθενὴς σωματικὰ ἢ ψυχικά, γιὰ νὰ κάνει ἔτσι ἀποκλειστικὰ τὰ ἔργα τῶν ἁγίων Ἀγγέλων καὶ νὰ μὴ φροντίζει διόλου γιὰ τίποτε αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Καὶ ὁ Θεὸς ποὺ τὸν διάλεξε καὶ τὸν ξεχώρισε γιὰ νὰ τὸν κάνει ἀχώριστο σύντροφό Του καὶ τοῦ χάρισε αὐτὸ τὸν τρόπο ζωῆς καὶ τὴν ἀμεριμνία, Αὐτὸς θὰ φροντίσει γι' αὐτὸν καὶ θὰ τοῦ ἐξασφαλίσει τὴν ψυχικὴ καὶ τὴ σωματικὴ τροφή. Γιατὶ λέει ἡ Γραφή: «Ἄφησε στὸν Κύριο τὴ μέριμνά σου, καὶ Αὐτὸς θὰ σοῦ ἐξασφαλίσει τὴν τροφή σου»[197]. Καὶ ὅσο περισσότερο ἀναθέτει στὸ Θεὸ τὴν ἐλπίδα του σὲ ὅλα ὅσα τὸν ἀφοροῦν ψυχικὰ καὶ σωματικά, τόσο περισσότερο ὁ Θεὸς προνοεῖ γι' αὐτόν, ὥστε νὰ νομίζει τὸν ἑαυτό του κατώτερο ἀπ' ὅλα τὰ κτίσματα, ἀπὸ τὶς πολλὲς δωρεὲς τοῦ Θεοῦ, τὶς φανερὲς καὶ τὶς ἀφανεῖς, τὶς ψυχικὲς καὶ τὶς σωματικές. Σὰν χρεώστης μεγάλου χρέους, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπερηφανεύεται γιὰ τίποτε, ἀπὸ ντροπὴ μπροστὰ στὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅσο εὐχαριστεῖ τὸ Θεὸ καὶ ἀγωνίζεται νὰ βιάζει τὸν ἑαυτό του γιὰ χάρη τῆς ἀγάπης Του, τόσο τὸν πλησιάζει ὁ Θεὸς μὲ τὰ χαρίσματά Του καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν ἀναπαύσει καὶ νὰ τὸν κάνει νὰ προτιμᾶ τὴν ἡσυχία καὶ τὴν ἀκτημοσύνη παραπάνω ἀπὸ ὅλες τὶς βασιλεῖες τῆς γῆς, ἀκόμη καὶ χωρὶς ἀμοιβὴ στὸ μέλλοντα αἰώνα. Γιατὶ καὶ οἱ ἅγιοι Μάρτυρες πονοῦσαν στὰ χτυπήματα τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ ὁ πόθος τῆς βασιλείας καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ νικοῦσε τοὺς πόνους, καὶ τὸ νὰ λάβουν ἀπὸ τὸ Θεὸ δύναμη νὰ νικοῦν τοὺς ἐχθρούς, τὸ θεωροῦσαν μεγάλη παρηγορία καὶ συνάμα χρέος στὸ Θεό, γιατὶ ἀξιώθηκαν νὰ ὑποστοῦν θάνατο γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ὥστε ἀπ' αὐτὸ πολλὲς φορὲς γίνονταν ἀναίσθητοι στοὺς πόνους. Ἐπίσης καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες ἄσκησαν πολλὴ βία στοὺς ἑαυτούς των στὴν ἀρχὴ μὲ πολλῶν εἰδῶν ἀσκήσεις καὶ πολέμους ποὺ προκαλοῦν τὰ πονηρὰ πνεύματα, ἀλλὰ νικοῦσε ὁ πόθος καὶ ἡ ἐλ-

197. Ψαλμ. 54, 23.

* Φιλοχαλία, τόμος Β', σελ. 313.

πίδα τῆς ἀπάθειας. Γιατί ὁ ἀπαθὴς μετὰ τὸν κόπο γίνεται ἀμέριμνος, ἐπειδὴ νίκησε τὰ πάθη. Καὶ ὁ ἐμπαθὴς βέβαια νομίζει ὅτι εἶναι καλά, ἀλλ' αὐτὸς τὸ νομίζει ἀπὸ τὴν τύφλωσή του. Μόνο αὐτὸς ποὺ τὸν λέμε ἀγωνιστὴ ἔχει τὸν κόπο καὶ τὸν πόλεμο, γιατὶ θέλει νὰ νικήσει τὰ πάθη καὶ δὲν μπορεῖ, ἐπειδὴ τὸν ἀφήνει κάποτε ὁ Θεὸς νὰ νικηθεῖ ἀπὸ τοὺς πολεμίους του, γιὰ ν' ἀποκτήσει ταπείνωση. Γι' αὐτὸ ὀφείλει νὰ γνωρίσει τὴν ἀσθένειά του καὶ ν' ἀποφεύγει ἐκεῖνα ποὺ τὸν βλάπτουν, μὲ ὅλη του τὴ δύναμη, γιὰ νὰ ξεχάσει τὴν παλιά του συνήθεια. Γιατὶ ἂν δὲν ἀποφεύγει κανεὶς πρῶτα τὸν περισπασμὸ καὶ δὲν ἀποκτήσει τέλεια σιωπή, δὲν μπορεῖ νὰ φτάσει νὰ ἔχει κάτι ἀπαθῶς ἢ νὰ λέει πάντοτε τὰ καλά. Καὶ γενικὰ σὲ κάθε πράγμα ἁρμόζει πρῶτα ἡ τέλεια ἀποφυγὴ τοῦ περισπασμοῦ, γιὰ νὰ μὴν ἕλκεται κανεὶς ἀπὸ προηγούμενη συνήθεια.

Ἀλλὰ κανεὶς ἀκούγοντας γιὰ ταπεινοφροσύνη, ἀπάθεια καὶ τὰ ὅμοια, νὰ μὴ νομίσει ἀπὸ ἄγνοια ὅτι τὰ ἔχει αὐτά, ἀλλὰ ὀφείλει νὰ ζητᾶ τὸ σημάδι κάθε ἀρετῆς καὶ νὰ τὸ βρεῖ μέσα του.

Ἡ ταπεινοφροσύνη

Σημάδια τῆς ταπεινοφροσύνης εἶναι ὅτι ἐνῶ ἔχει κανεὶς κάθε σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ἀρετή, νομίζει ὅτι χρεωστεῖ περισσότερα στὸ Θεό, γιατὶ μὲ τὴ χάρη Του ἔλαβε πολλὰ ὄντας ἀνάξιος· καὶ ἂν τοῦ ἔρθει κάποιος πειρασμός, εἴτε ἀπὸ δαίμονες εἴτε ἀπὸ ἀνθρώπους, θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ἄξιο γι' αὐτὸν καὶ γι' ἄλλους ἀκόμη περισσότερους, ὥστε νὰ ἐξοφληθεῖ λίγο ἔστω ἀπὸ τὸ χρέος του καὶ νὰ βρεῖ ἐλάφρυνση κατὰ τὴν κρίση στὶς κολάσεις ποὺ περιμένει. Καὶ ὅταν δὲν πάθει κάτι τέτοιο, θλίβεται πολὺ καὶ ἀγωνιᾶ καὶ ζητεῖ νὰ βρεῖ τρόπο νὰ ἐξαναγκάσει τὸν ἑαυτό του. Ἐνῶ ὅταν τοῦ συμβεῖ αὐτό, πάλι ταπεινώνεται, θεωρώντας το δῶρο ἀπὸ τὸ Θεό. Καὶ μὴ βρίσκοντας μὲ τί ν' ἀνταμείψει τὸν Εὐεργέτη, συνεχίζει νὰ ἐργάζεται πάντοτε καὶ νὰ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του χρεώστη ἀκόμα περισσότερο.

Ἡ ἀπάθεια

Τὸ σημάδι τῆς ἀπάθειας ἴσως εἶναι τοῦτο: νὰ εἶναι κανεὶς ἀτάραχος καὶ ἄφοβος σὲ ὅλα, ἐπειδὴ ἔλαβε δύναμη μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ νὰ κατορθώνει τὰ πάντα[198], κατὰ τὸν Ἀπόστολο, μὲ τὸ νὰ μὴν ἔχει φροντίδα γιὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ τὸ νὰ ἀσκήσει κάθε βία ὥστε νὰ φτάσει στὴν ἀνάπαυση τῆς ἕξεως. Καὶ εὐχαριστώντας γι' αὐτό, ἐφευρίσκει πάλι ἄλλο τρόπο βίας, ὥστε νὰ πολεμεῖται πάντοτε καὶ νὰ νικᾶ μὲ ταπείνωση. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ προκοπὴ τοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ ἐκεῖνα ποὺ γίνονται ἀβίαστα δὲν εἶναι ἔργα, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, ἀλλὰ δῶρα. Ἂν μὲ τὸν πρῶτο κόπο ἦρθε ἡ ἀνάπαυση, αὐτὸ εἶναι βραβεῖο ἥττας καὶ ὄχι καύχημα. Δὲν ἐπαινοῦνται ἐκεῖνοι ποὺ παίρνουν μισθό, ἀλλὰ ἐκεῖνοι ποὺ βιάζουν τὸν ἑαυτό τους στὴν ἐργασία καὶ δὲν παίρνουν τίποτε.

198. Φιλιπ. 4, 13.

Καὶ τί ἔχομε νὰ ποῦμε; Ὅσα καὶ νὰ κάνομε καὶ ὅσο νὰ εὐχαριστοῦμε τὸν Εὐεργέτη, τόσα χρωστᾶμε καὶ πολὺ περισσότερα, γιατὶ Αὐτὸς δὲν ἔχει καμιὰ ἔλλειψη ἢ ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε, ἐνῶ ἐμεῖς χωρὶς Ἐκεῖνον κανένα ἀγαθὸ δὲν μποροῦμε νὰ κάνομε[199]. Ἐκεῖνος ποὺ ἀξιώθηκε νὰ ὑμνήσει τὸ Θεό, αὐτὸς κερδίζει μᾶλλον, γιατὶ ἔλαβε μεγάλο καὶ ἀξιοθαύμαστο χάρισμα. Καὶ ὅσο ὑμνεῖ, τόσο περισσότερο χρεώστης γίνεται, καὶ δὲ βρίσκει τέλος ἢ διακοπὴ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ἢ τῆς εὐχαριστίας ἢ τῆς ταπεινώσεως ἢ τῆς ἀγάπης. Γιατὶ αὐτὲς δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν παρόντα αἰώνα γιὰ νὰ ἔχουν τέλος, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἀπέραντο ἐκεῖνο αἰώνα, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει τέλος, ἀλλὰ μᾶλλον αὔξηση τῶν γνώσεων καὶ τῶν χαρισμάτων. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ καταξιώθηκε αὐτὰ μὲ ἔργο καὶ μὲ λόγο, ἐλευθερώνεται ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ τὰ ἀποκτήσει, ὀφείλει νὰ μένει κοντὰ στὸ Θεὸ καὶ νὰ μὴν ἔχει καμιὰ φροντίδα γιὰ τὸν παρόντα αἰώνα, οὔτε νὰ τρομάζει ἀπὸ κανένα πειρασμό, γιατὶ ἐξαιτίας του μέλλει ν' ἀνεβεῖ σὲ ἀνώτερη προκοπὴ καὶ σὲ ψηλότερο βαθμό. Οὔτε ἀπὸ ὄνειρα κακὰ ἢ δῆθεν καλά, οὔτε ἀπὸ κάποιο νόημα πονηρὸ ἢ ἀγαθό, μήτε ἀπὸ λύπη ἢ δῆθεν χαρά, οὔτε ἀπὸ ὑπερηφάνεια ἢ ἀπελπισία, ἢ βάθος ἢ ὕψος ἢ ἐγκατάλειψη ἢ δῆθεν βοήθεια καὶ δύναμη, οὔτε ἀπὸ ἀμέλεια ἢ προκοπὴ ἢ ραθυμία ἢ προθυμία δῆθεν, ἢ φαινομενικὴ ἀπάθεια ἢ μεγάλη ἐμπάθεια. Ἀλλὰ νὰ φυλάει τὴν ἥσυχη καὶ χωρὶς περισπασμὸ ζωὴ μὲ ταπείνωση, πιστεύοντας ὅτι κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς κάνει κακό, ἂν ἐμεῖς δὲ θέλομε —ἐκτὸς ἴσως γιὰ τὴν ὑπερηφάνειά μας καὶ γιὰ τὴν ἔλλειψη διαρκοῦς προσφυγῆς στὸ Θεό—· καὶ νὰ ρίχνει τὸν ἑαυτό του μπροστὰ στὸ Θεὸ καὶ νὰ ζητᾶ σὲ ὅλα νὰ γίνει τὸ θέλημά Του, λέγοντας σὲ κάθε λογισμὸ ποὺ ἔρχεται: «Δὲν ξέρω ποιὸς εἶσαι, ὁ Θεὸς γνωρίζει, εἴτε καλὸς εἶσαι εἴτε ὄχι, γιατὶ ἐγὼ ἔχω ἀφήσει καὶ συνεχῶς ἀφήνω τὸν ἑαυτό μου στὰ χέρια Του. Αὐτὸς φροντίζει γιὰ μένα. Ὅπως μὲ ἔκανε ἀπὸ τὸ μηδέν, ἔτσι κατὰ χάρη καὶ θὰ μὲ σώσει, ἂν εἶναι σ' Αὐτὸν ἀρεστό. Τὸ ἅγιο θέλημά Του μόνο νὰ γίνει καὶ σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ στὴ μέλλουσα, ὅπως θέλει καὶ ὅταν θέλει. Ἐγὼ δὲν ἔχω θέλημα, ἕνα μόνο γνωρίζω, ὅτι πολὺ ἁμάρτησα, πολὺ εὐεργετοῦμαι καὶ οὔτε κἂν εὐχαριστῶ μὲ ἔργο ἢ λόγο τὴν ἀγαθότητά Του. Ἐντούτοις μπορεῖ καὶ θέλει νὰ σώσει ὅλους καὶ μαζὶ μὲ ὅλους καὶ ἐμένα, μὲ τὸν

199. Ἰω. 15, 5.

τρόπο Του. Ἀφοῦ εἶμαι ἄνθρωπος, ἀπὸ ποῦ νὰ ξέρω ἂν θέλει νὰ εἶμαι ἔτσι ἢ ἀλλιῶς; Ἐγὼ λοιπὸν γιὰ τὸ φόβο τῆς ἁμαρτίας ἔφυγα ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ ἦρθα ἐδῶ· καὶ γιὰ τὶς ἁμαρτίες μου καὶ τὶς πολλὲς ἀδυναμίες μου κάθομαι ἀργὸς στὸ κελί μου, ὅπως οἱ φυλακισμένοι, περιμένοντας τὴν ἀπόφαση τοῦ Κυρίου». Καὶ ἂν δεῖ τὸν ἑαυτό του ἀργὸ καὶ χαμένο, νὰ μὴ φοβηθεῖ. Γιατὶ μέλλει νὰ βρεῖ συντριβὴ ψυχῆς καὶ ἐπίπονα δάκρυα, ἂν δὲν βγεῖ ἀπὸ τὸ κελί του. Καὶ πάλι, ἂν ἔχει μεγάλη προθυμία σὲ κάθε πνευματικὴ ἐργασία καὶ δάκρυα, νὰ μὴν τὸ νομίσει αὐτὸ χαρά, ἀλλὰ νὰ τὸ νομίζει ἀπάτη καὶ ἑτοιμασία πολέμου. Καὶ γενικά, κάθε πράγμα καλὸ ἢ κακὸ ὀφείλει νὰ τὸ καταφρονεῖ γιὰ νὰ μένει ἀτάραχος σὲ ὅλα καὶ νὰ ἡσυχάζει καὶ νὰ ἀγωνίζεται κατὰ τὴ δύναμή του, ἐφαρμόζοντας ὅσα ἔμαθε, ἂν εἶχε βέβαια κανένα πνευματικὸ σύμβουλο. Εἰδάλλως, ὀφείλει νὰ ἔχει τὸ Χριστὸ γιὰ νὰ Τὸν συμβουλεύεται σὲ κάθε ἐγχείρημα καὶ λογισμὸ μὲ καθαρὴ προσευχὴ ἀπὸ τὴν καρδιά του μὲ ταπείνωση. Καὶ καθόλου νὰ μὴν ξεθαρρεύει πὼς ἔγινε δοκιμασμένος μοναχός, μέχρις ὅτου ἀπαντήσει τὸ Χριστὸ στὸ μέλλον, ὅπως λένε ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος καὶ ὁ ἀββᾶς Ἀγάθων. Καὶ ἂν ἔχει μόνο σκοπὸ πῶς νὰ εὐαρεστήσει τὸ Θεό, Αὐτὸς τὸν διδάσκει τὸ θέλημά Του, εἴτε μὲ νοερὴ πληροφορία, εἴτε μέσω κάποιου ἀνθρώπου, ἢ διὰ μέσου τῆς Γραφῆς. Καὶ ἂν κόβει τὰ θελήματά του γι' Αὐτόν, Αὐτὸς θὰ τὸν κάνει νὰ φτάσει στὴν τελειότητα μὲ ἀνέκφραστη χαρά, μὲ τρόπο ποὺ δὲ θὰ καταλάβει. Καὶ ὅταν τὸ δεῖ αὐτό, θαυμάζει ὑπερβολικά, πῶς ἀπὸ παντοῦ ἀρχίζει νὰ ἀναβρύζει ἡ χαρὰ καὶ ἡ γνώση. Ἀπὸ κάθε πράγμα βρίσκει ὠφέλεια καὶ βασιλεύει μέσα του ὁ Θεός, ἐπειδὴ δὲν ἔχει δικό του θέλημα, καθὼς ὑποτάχθηκε στὸ ἅγιο θέλημά Του. Καὶ γίνεται σὰν βασιλιάς, ὥστε ἂν βάλει στὸ νοῦ του κάτι, γίνεται χωρὶς κόπο καὶ ἀμέσως ἀπὸ τὸ Θεό, ὁ Ὁποῖος φροντίζει γι' αὐτόν. Αὐτὴ εἶναι ἡ πίστη ποὺ εἶπε ὁ Κύριος: «Ἂν ἔχετε πίστη κλπ.»[200]. Πάνω σ' αὐτὴν τὴν πίστη κτίζονται οἱ λοιπὲς ἀρετές[201], κατὰ τὸν Ἀπόστολο.

Γι' αὐτὸ ὁ ἐχθρὸς μεταχειρίζεται κάθε τέχνασμα γιὰ νὰ ἀπομακρυνθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ἡσυχία καὶ νὰ πέσει στὸν πειρασμό. Καὶ κατὰ κάποιο τρόπο πιάνεται ἄπιστος, ἔχοντας τὴν ἐλπίδα του στὴ δική του δύναμη καὶ φρόνηση, ἢ ὁλοκληρωτικὰ ἢ μερικά. Καὶ ἀπ' αὐτὸ παίρνει ἀφορμὴ ὁ ἐχθρὸς νὰ τὸν νικήσει καὶ νὰ τὸν πάρει αἰχμάλωτο, τὸν ἄθλιο. Ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔμαθε αὐτά, ἐγκαταλείπει κάθε ἀπόλαυση καὶ ἀνάπαυση τοῦ κόσμου, ἀφοῦ γνωρίζει τί εἶναι αὐτά, καὶ τρέχει στὴν ἀμεριμνία. Εἴτε στὴν ὑποταγή, ἔχοντας τὸν γέροντα ἀντὶ τὸ Χριστό, καὶ ἀναθέτει σ' αὐτὸν κάθε νόημα, μὲ λόγο καὶ ἔργο, γιὰ νὰ μὴν ἔχει ὁ ἴδιος τίποτε. Εἴτε πηγαίνει στὴν ἡσυχία ἀπὸ βέβαιη πίστη, ἀποφεύγοντας τὰ πάντα. Καὶ ἐκεῖ ἔχει ἀντὶ ὅλα τὸ Χριστό, καὶ Αὐτὸς γίνεται γι' αὐτὸν τὰ πάντα, ὅπως λένε ὁ Χρυσόστομος καὶ ὁ Δαμασκηνός, καὶ σ' αὐτὴ τὴ ζωή, καὶ στὴ μέλλουσα. Ὁ Χριστὸς τὸν τρέφει, τὸν ντύνει, τὸν χαροποιεῖ, τὸν παρηγορεῖ, τὸν εὐφραίνει, τὸν ἀναπαύει, τὸν διδάσκει, τὸν φωτίζει, καὶ γενικὰ ὅπως φρόντιζε γιὰ τοὺς μαθητές Του, ἔτσι φροντίζει καὶ γι' αὐτόν. Μόνο ποὺ αὐτὸς δὲν κοπιάζει ὅπως ἐκεῖνοι, ἀλλὰ ἔχει βέβαιη πίστη, μὲ τὴν ὁποία δὲ φροντίζει γιὰ τὸν ἑαυτό του ὅπως οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Ἀλλὰ ἀπὸ φόβο τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ὅπως τότε οἱ Ἀπόστολοι ἀπὸ τὸν φόβο τῶν Ἰουδαίων[202], κάθεται μέσα στὸ κελὶ περιμένοντας τὸν Διδάσκαλό του, γιὰ νὰ τὸν ἀναστήσει νοητὰ ἀπὸ τὰ πάθη μὲ τὴν πραγματικὴ θεωρία, δηλαδὴ τὴ γνώση τῶν κτισμάτων Του, καὶ νὰ τοῦ χαρίσει τὴν εἰρήνη, ὅπως στοὺς Ἀποστόλους ἐνῶ οἱ θύρες ἦταν κλεισμένες[202], λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος*.

200. Ματθ. 21, 21. 201. Κολ. 1, 23.

Ὑπόμνηση τῶν ἑπτὰ σωματικῶν πράξεων

Ὅσα γράφτηκαν προηγουμένως στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου περὶ τῶν ἑπτὰ σωματικῶν καὶ ἠθικῶν πράξεων, πρέπει νὰ τὰ τηρεῖ κανεὶς παντοτινά· καὶ οὔτε νὰ τὰ ἐλαττώσει μὲ τὴν ἔλλειψη, οὔτε νὰ τὰ αὐξήσει μὲ τὴν ὑπερβολή, ἐκτὸς ἂν εἶναι καιρὸς πολέμου σωματικοῦ λόγω νεότητας ἢ μεγάλης σωματικῆς δυνάμεως, γιὰ τὴν ὁποία ἔχει ἀνάγκη ὑπερβολικῆς ἀσκήσεως. Ἢ ἀντίθετα λόγω ἀσθένειας, ὁπότε ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ λίγη ἀνάπαυση. Νὰ μὴν κάνει ὅμως τέλεια κατάργηση τῆς ἀσκήσεως, γιατὶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ βλάψει καὶ τοὺς ἀπαθεῖς, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Ἀλλὰ ἡ ἀνάπαυση νὰ εἶναι ἐξ ἀνάγκης σὰν θεραπεία τῆς ἀσθένειας, καὶ ὄχι ἀφορμὴ στὴν ψυχὴ νὰ χαλαρώνει τὴν ἄσκηση. Ἡ χαλάρωση γίνεται ὅταν θέλει κανεὶς μὲ ὅλη τὴν ψυχή του τὴν ἀνάπαυση. Ἡ ἀνάπαυση ὅμως βλάπτει συνήθως τοὺς νέους καὶ ὑγιεῖς. Ἐπειδὴ λένε οἱ ἅγιοι Πατέρες, ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Μάξιμος, ὅτι στὴν πείνα καὶ τὴ δίψα ἀρκοῦν μόνο ψωμὶ καὶ νερό· γιὰ τὴν ὑγεία ὅμως καὶ τὴν ἰσχὺ τοῦ σώματος δωρήθηκαν καὶ τὰ ἄλλα ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ φιλανθρωπία, γιὰ νὰ μὴν ἀηδιάσει ὁ ἀσθενὴς ἄνθρωπος τρώγοντας συνεχῶς τὸ ἴδιο, ἀλλὰ νὰ ὠφελεῖται μὲ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν τροφῶν, ὅπως προείπαμε. Ἡ ἀποχὴ καὶ ἡ ἀκράτεια εἶναι ποὺ προξενοῦν τὶς ἀσθένειες, ἐνῶ ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν τροφῶν κάθε μέρα προξενοῦν τὴν ὑγεία, γιὰ νὰ διατηρηθεῖ τὸ σῶμα μακριὰ ἀπὸ ἡδονὴ καὶ ἀσθένεια καὶ νὰ γίνει βοηθὸς στὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν.

Αὐτὰ τὰ εἴπαμε γιὰ ὅσους ἀκόμη ἀγωνίζονται. Οἱ ἀπαθεῖς τώρα, ποὺ ἔχουν φτάσει στὴν κατὰ Χριστὸν νηπιότητα, πολλὲς φορὲς δὲν τρῶνε ἐπὶ

202. Ἰω. 20, 19.

* Δεύτερη ἑκατοντάδα περὶ θεολογίας, κεφ. 46 (Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 133).

πολλὲς ἡμέρες, καθὼς ξεχνοῦν καὶ τὸ σῶμα, ὅπως ὁ ἅγιος Σισώης. Αὐτός, ἀφοῦ ἔτρωγε, ζητοῦσε νὰ μεταλάβει τὰ ἄχραντα Μυστήρια, ἀπὸ τὴν ἔκσταση ποὺ εἶχε πρὸς τὸ Θεό. Σχετικὰ λέει ὁ Ἀπόστολος, πρὸς ὠφέλεια πολλῶν: «Ἂν βρισκόμαστε σὲ ἔκσταση, αὐτὸ γίνεται γιὰ τὸ Θεό· ἂν εἴμαστε σώφρονες, εἴμαστε γιὰ χάρη σας»[203]. Παρόμοια λέει καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος γιὰ ὁρισμένους, καὶ μερικοὶ ἄλλοι. Οὔτε πάλι οἱ τέτοιοι ἄνθρωποι, ὅταν ἔτρωγαν μαζὶ μὲ ἄλλους πολλὰ φαγητά, τὰ αἰσθάνονταν, ἀλλὰ ἦταν σὰν νὰ μὴν ἔτρωγαν τίποτε. Γιατὶ ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν δὲν εἶναι στὸ σῶμα, γιὰ νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάπαυση ἢ τὸν πόνο. Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ πολλοὺς Πατέρες καὶ ἁγίους Μάρτυρες. Εἶναι φανερὸ καὶ ἀπὸ τὸν Ἅγιο ἐκεῖνο, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγραφε ὁ ἅγιος Νεῖλος*. Ἦταν, λέει, ἕνας γέροντας στὴν ἔρημο καὶ προσευχόταν μὲ τὸ νοῦ του· αὐτόν, κατὰ παραχώρηση Θεοῦ, γιὰ ὠφέλεια τοῦ ἴδιου καὶ ἄλλων πολλῶν, τὸν ἔπιαναν οἱ δαίμονες ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια καὶ τὸν τίναζαν ψηλά, καὶ πάλι γιὰ νὰ μὴ βλαφτεῖ τὸ σῶμα του πέφτοντας ἀπὸ τόσο ὕψος, τὸν ἔπιαναν μέσα σὲ μιὰ ψάθα. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαναν ἐπὶ πολὺ γιὰ νὰ δοκιμάσουν ἂν κατεβαίνει ὁ νοῦς του ἀπὸ τὸν οὐρανό, πράγμα ποὺ δὲν μπόρεσαν νὰ κατορθώσουν. Ἕνας τέτοιος μπορεῖ ποτὲ νὰ ἔχει αἴσθηση τροφῆς ἢ ποτοῦ ἢ κάποιου ἀπὸ τὰ σωματικά; Καὶ πάλι, ὁ ἅγιος Ἐφραίμ, ἀφοῦ νίκησε τὰ ψυχικὰ καὶ σωματικὰ πάθη μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ μὴ μένει ἀργὸς ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ ἐχθροῦ καὶ καταδικαστεῖ, ὅπως νόμιζε ἀπὸ τὴν πολὺ μεγάλη ταπείνωσή του, παρακαλοῦσε τὸ Θεὸ νὰ τοῦ πάρει τὴ χάρη τῆς ἀπάθειας. Γι' αὐτὸν ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, γεμάτος ἔκπληξη, ἔγραφε ὅτι «ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ εἶναι πιὸ ἀπαθεῖς ἀπὸ τοὺς ἀπαθεῖς, ὅπως ὁ Σύρος ἐκεῖνος κλπ.».

Ἡ διάκριση

Γι' αὐτὸ σὲ κάθε τὶ χρειαζόμαστε τὴ διάκριση γιὰ νὰ κρίνομε ἀνάλογα μὲ τὸν καιρὸ κάθε ἐγχείρημα. Ἡ διάκριση εἶναι φῶς ποὺ δείχνει σ' ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἔχει τὸν καιρό, τὸ ἐγχείρημα, τὸ ἔργο, τὴν ἰσχύ, τὴ γνώση, τὴν ἡλικία, τὴ δύναμη, τὴν ἀσθένεια, τὴν προαίρεση, τὴν προθυμία, τὴν συντριβή, τὴν ἕξη, τὴν ἄγνοια, τὴ δύναμη καὶ τὴν κράση τοῦ σώματος, τὴν ὑγεία καὶ τὴν κακοπάθεια, τὸν τρόπο, τὸν τόπο, τὴ συμπεριφορά, τὴν ἀνατροφή, τὴν πίστη, τὴ διάθεση, τὸ σκοπό, τὴ διαγωγή, τὴν ἄδεια, τὴν ἐμπειρία, τὴ φυσικὴ φρόνηση, τὴν ἐπιμέλεια, τὴν ἐγρήγορση, τὴν ἀργοπορία καὶ τὰ ὅμοια.

203. Β' Κορ. 5, 13.

* Περὶ προσευχῆς κεφ. 111 (Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 231).

Ἔπειτα, δείχνει τὴ φύση τῶν πραγμάτων, τὴ χρήση, τὴν ποσότητα, τὰ εἴδη, τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ ποὺ ὑπάρχει στὶς θεῖες Γραφές, τὴν ἔννοια κάθε λέξεως, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὸ λεγόμενο στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο ὅτι «ἦρθαν οἱ Ἕλληνες ζητώντας τὸν Κύριο· καὶ Αὐτὸς εἶπε ἀμέσως "Ἔφτασε ἡ ὥρα κλπ."»[204]. Ἐδῶ φανερὰ ἐννοεῖ ὅτι ἔφτασε ἡ ὥρα τῆς κλήσεως τῶν Ἐθνῶν στὴν πίστη· εἶχε ἀρχίσει ὁ καιρὸς τοῦ Πάθους κι αὐτὸ τὸ θέτει σὰν σημάδι. Ἡ διάκριση λοιπὸν σαφηνίζει ὅλα αὐτά, καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὸ σκοπὸ τῆς ἑρμηνείας τῶν Πατέρων, ὅτι ἐκεῖνο ποὺ ζητεῖται δὲν εἶναι ἐκεῖνο ποὺ γίνεται, ἀλλὰ γιατί γίνεται, λέει ὁ ἅγιος Νεῖλος. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ κάνει κάτι χωρὶς νὰ γνωρίζει ὅσα εἴπαμε παραπάνω, ἴσως νὰ κοπιάζει πολύ, ἀλλὰ τίποτε δὲν κατορθώνει, ὅπως λέει ὁ Μέγας Ἀντώνιος καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀγωνίζονται στὶς σωματικὲς ἀρετές, ἀμελοῦν ὅμως τὴν ἐργασία τοῦ νοῦ, ἂν καὶ αὐτὸ εἶναι μᾶλλον τὸ ζητούμενο, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος· δῶσε, λέει, στὸ σῶμα τὴν κατὰ δύναμη ἐργασία, καὶ ὅλο σου τὸν ἀγώνα στρέψε τον στὸ νοῦ*. Γιατί, λέει, ἐκεῖνος ποὺ ἐργάζεται σωματικῶς, ἄλλοτε νικιέται ἀπὸ τὴ γαστριμαργία καὶ πολυυπνία, ἀπὸ περισπασμὸ καὶ πολυλογία καὶ ἀπ' αὐτὰ σκοτίζεται ὁ νοῦς. Ἄλλοτε πάλι, μὲ τὴν παρατεταμένη νηστεία καὶ ἀγρυπνία καὶ μὲ τοὺς ὑπερβολικοὺς κόπους, θολώνει τὴ διάνοια. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ φροντίζει τὸ νοῦ, θεωρεῖ, προσεύχεται, θεολογεῖ καὶ μπορεῖ νὰ κατορθώσει κάθε ἀρετή. Γιατὶ ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος ἀγωνίζεται μὲ ἐμπειρία καὶ ἐπιτηδειότητα νὰ ἐλαττώσει ὅσο μπορεῖ τὶς ἀνάγκες τοῦ σώματος γιὰ νὰ γίνει ὀλιγομέριμνος ἢ καὶ ἀμέριμνος, ὥστε νὰ τηρεῖ τὶς ἐντολές, ὅπως λέει ὁ Κύριος: «Μὴ μεριμνᾶτε κλπ.»[205]. Ὅταν εἶναι κανεὶς πολυμέριμνος, οὔτε τὸν ἑαυτό του δὲν μπορεῖ νὰ βλέπει· καὶ πῶς μπορεῖ νὰ βλέπει τὶς παγίδες τοῦ ἐχθροῦ ποὺ εἶναι ἑτοιμασμένες ἀπὸ καιρό;

Γιατὶ ὁ ἐχθρὸς ἔχει τὴ συνήθεια νὰ μὴν κάνει πάντοτε πόλεμο φανερό, ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος. Ἂν ἔκανε φανερὸ πόλεμο, τότε δὲν θὰ πέφταμε εὔκολα στὶς παγίδες του πολλοί, ὥστε νὰ βρεθοῦν λίγοι οἱ σωζόμενοι[206], ὅπως λέει ὁ Κύριος. Ἀλλὰ ὅταν θελήσει ὁ ἐχθρὸς νὰ ρίξει κάποιον σὲ μεγάλα ἁμαρτήματα, τὸν κάνει πρῶτα νὰ ἀμελεῖ στὰ μικρὰ καὶ ἀφανή: πρὶν ἀπὸ τὴ μοιχεία, τὸν ρίχνει στὸ συχνὸ καὶ ἀκόλαστο κοίταγμα· πρὶν ἀπὸ τὸ φόνο, στὸ μικρὸ θυμό· πρὶν ἀπὸ τὸ σκοτισμὸ τοῦ νοῦ, στὸ μικρὸ περισπασμό· καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν περισπασμό, τοῦ παρουσιάζει τὴ δῆθεν ἀνάγκη τοῦ σώματος. Γι' αὐτὸ ὁ Κύριος, ποὺ εἶναι ἡ σοφία τοῦ Πατέρα[207] καὶ προγνωρίζει τὰ πάντα, προλαμβάνοντας τὶς πανουργίες τοῦ διαβόλου, διατάζει τοὺς ἀνθρώπους νὰ κόβουν ἀπὸ πρὶν τὶς ἀφορμές, γιὰ νὰ μὴ νομίζομε ὅτι εἶναι εὐκολοσυγχώρητα τὰ μικρὰ καὶ πέφτομε ἐλεεινὰ στὰ φοβερὰ καὶ μεγάλα ἁμαρτήματα.

204. Ἰω. 12, 23. 205. Ματθ. 6, 25. 206. Λουκ. 13, 23. 207. Α' Κορ. 1, 24.

* Τέταρτη ἑκατοντάδα περὶ ἀγάπης, κεφ. 63 (Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 97).

Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ λέει: «'Ακούσατε ὅτι οἱ παλιοὶ (ὅσοι δηλαδὴ εἶχαν τὸ Νόμο) ἔλαβαν αὐτὴ καὶ αὐτὴ τὴν ἐντολή· ἐγὼ ὅμως σᾶς λέω κλπ.»[208].

'Εκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἔγινε μαθητὴς τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, ὀφείλει νὰ προσέχει στὰ διδάγματα τοῦ Σωτήρα καὶ νὰ τὰ ἐκτελεῖ, γιὰ νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ τὶς παγίδες τοῦ ἐχθροῦ, καὶ νὰ θεωρεῖ τὶς ἐντολὲς μεγάλη τιμὴ καὶ εὐεργεσία, γιατὶ μποροῦν μὲ μεγάλη σοφία νὰ σώζουν τὴν ψυχή. Οἱ ἐντολὲς εἶναι δῶρα τοῦ Θεοῦ, καὶ πολὺ εὔλογα, γιατὶ ὅπως λέει ὁ 'Αδελφόθεος, κάθε καλὴ προσφορὰ καὶ κάθε τέλειο δώρημα ἔρχεται ἀπὸ τὸ Θεό[209]. "Οπως λέει καὶ ὁ Δαμασκηνός: «"Ορισες τὴ Μητέρα Σου, Χριστέ, γιὰ νὰ πρεσβεύει εὐπρόσδεκτα γιὰ μᾶς. Μὲ τὶς προσευχές της, εἴθε νὰ μᾶς δώσεις τὸ σπλαχνικὸ Πνεῦμα ποὺ μεταδίδει ἀγαθότητα, τὸ ὁποῖο ἔρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα διὰ μέσου Σου.»

'Εκεῖνος ποὺ ἔλαβε τὸ χάρισμα νὰ προσέχει τὶς θεῖες Γραφές, ὅπως λένε οἱ Πατέρες, βρίσκει κάθε καλὸ κρυμμένο μέσα σ' αὐτές, ὅπως λέει ὁ Κύριος: «"Οποιος ἔγινε μαθητὴς στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»[210], δηλαδὴ στὴν κατὰ Θεὸν σχολὴ καὶ τὴν ἀνάγνωση τῶν θείων Γραφῶν. Γιατὶ ἄλλο πρόσωπο φανερώνει ἡ Γραφὴ στοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, ἀκόμη καὶ ἂν νομίζουν ὅτι γνωρίζουν, καὶ ἄλλο σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀφιερώθηκε στὴν ἀδιάλειπτη προσευχή, δηλαδὴ στὸ νὰ ἔχει τὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ ἀντὶ ἀναπνοὴ σὲ ὅλα, ἀκόμη καὶ ἂν κατὰ κόσμον εἶναι ἄπειρος καὶ ἀμαθὴς στὰ μαθήματα τῶν ἀνθρώπων, ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος. Στὴν ἁπλότητα μᾶλλον καὶ στὴν ταπείνωση φανερώνεται ὁ Θεός, ὅπως λέει ὁ 'Ιωάννης τῆς Κλίμακος, καὶ ὄχι στοὺς κόπους καὶ τὴν ἀνθρώπινη σοφία ποὺ καταργεῖται. Αὐτὴ μάλιστα τὴν ἀποστρέφεται ὁ Θεός, ἂν δὲ συνοδεύεται μὲ ταπείνωση. Γιατὶ εἶναι καλύτερος ὁ ἄπειρος στὸ λόγο καὶ ὄχι στὴ γνώση, κατὰ τὸν 'Απόστολο[211]. 'Επειδὴ ἡ πνευματικὴ γνώση εἶναι χάρισμα, ἐνῶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ λόγου εἶναι μάθημα ἀνθρώπινο, ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ μαθήματα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ δὲν βοηθεῖ καθόλου στὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς. Αὐτὸ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τοὺς "Ελληνες.

'Η ἀνάγνωση γίνεται γιὰ νὰ θυμοῦνται ἐκεῖνοι ποὺ γνωρίζουν τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν πείρα, καὶ γιὰ νὰ μαθαίνουν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν τὰ γνωρίζουν. "Οταν, λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, βρεῖ ὁ Θεὸς τὴν καρδιὰ καθαρὴ ἀπὸ ὅλα τὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ μαθήματα, τότε σὰν πάνω σὲ ἄγραφο πίνακα γράφει τὰ δικά Του δόγματα. Αὐτὸ τὸ λέω γιὰ νὰ μὴ διαβάσει κανεὶς ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἀρέσουν στὸ Θεό. 'Αλλὰ καὶ ἂν κάποτε διάβασε ἀπὸ ἄγνοια, ἂς ἀγωνίζεται γρήγορα νὰ τὰ σβήσει ἀπὸ τὴ μνήμη του μὲ πνευματικὴ ἀνάγνωση θείων Γραφῶν, καὶ μάλιστα ἐκείνων ποὺ τὸν βοηθοῦν στὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς του, ἀνάλογα μὲ τὴν κατάσταση ποὺ ἔχει φτάσει. "Αν εἶναι ἀκόμη πρακτικός, νὰ μελετᾶ τοὺς βίους καὶ τοὺς λόγους τῶν Πατέρων· ἂν ἡ χάρη τὸν ἀνύψωσε στὴ θεία γνώση, ἂς μελετᾶ ὅλες τὶς θεῖες Γραφές, ἐπειδὴ μπορεῖ,

208. Ματθ. 5, 21-22 κ.ἀ. 209. 'Ιακ. 1, 17. 210. Ματθ. 13, 52. 211. Β' Κορ. 11, 6.

κατὰ τὸν 'Απόστολο, νὰ ἀνατρέψει κάθε τὶ ποὺ ὀρθώνεται μὲ ἀλαζονεία ἀντίθετα στὴ γνώση τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ τιμωρεῖ κάθε παρακοὴ[212] καὶ παράβαση, μὲ τὴν πράξη καὶ τὴν ἀληθινὴ γνώση τῶν θείων ἐντολῶν καὶ δογμάτων τοῦ Χριστοῦ. Πέρα ἀπ' αὐτά, νὰ μὴ διαβάζει τίποτε. Ποιὰ ἡ ἀνάγκη νὰ λάβει πνεῦμα ἀκάθαρτο ἀντὶ Πνεῦμα "Αγιο; Γιατὶ σὲ ὅποια ἀναγνώσματα σχολάζει κανείς, αὐτῶν τὸ πνεῦμα θέλει νὰ ἔχει, ἂν καὶ δὲν τοῦ φαίνεται κακὸ αὐτό, ὅπως φαίνεται σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν πείρα.

'Η κατὰ Θεὸν ἀνάγνωση

'Η κατὰ Θεὸν ἀνάγνωση πρέπει νὰ γίνεται γιὰ νὰ μὴν περιπλανιέται ὁ νοῦς ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας, γιατὶ ὁ ἐχθρὸς μισεῖ, καθὼς λέει ὁ Σολομών, τὸν ἦχο ποὺ προειδοποιεῖ γιὰ τὸν ἐρχομό του[213]· ὅπως καὶ ὁ ρεμβασμὸς τῆς διάνοιας εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἁμαρτίας, καθὼς λέει ὁ ἅγιος 'Ισαάκ. 'Εκεῖνος ποὺ θέλει νὰ ἀποφύγει τὴν ἁμαρτία τελείως, πρέπει τὸ πιὸ πολὺ νὰ μένει στὸ κελί του. "Αν τὸν κυριεύει ἡ ἀκηδία, ἂς ἐργάζεται λίγο, ὅπως καὶ ὁ ἀπαθὴς καὶ ὁ γνωστικός, γιὰ ὠφέλεια ἄλλων καὶ βοήθεια κάποιων ἀσθενῶν. "Ετσι ἔκαναν οἱ μεγάλοι Πατέρες ἀπὸ συγκατάβαση καὶ ἐξομοιώνονταν μὲ τοὺς ἐμπαθεῖς, ἀπὸ ταπεινοφροσύνη, γιατὶ μποροῦσαν παντοῦ νὰ ἔχουν τὸ Θεὸ μέσα τους καὶ νὰ σχολάζουν στὴν κατὰ Θεὸν θεωρία, ἀκόμα καὶ στὸ ἐργόχειρο καὶ στὴν ἀγορά, ὅπως λέει ὁ μέγας Βασίλειος γιὰ τοὺς πάρα πολὺ τέλειους, ὅτι «αὐτοὶ καὶ ἀνάμεσα στὸ πλῆθος εἶναι πάντοτε σὰν μόνοι στὸν ἑαυτό τους καὶ στὸ Θεό». 'Εκεῖνος τώρα ποὺ δὲν τὰ ἔχει ἀκόμη αὐτά, ἀλλὰ θέλει νὰ δώσει διαζύγιο στὴν ἀκηδία, ὀφείλει νὰ ἀπορρίπτει κάθε συναναστροφὴ μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν ὑπέρμετρο ὕπνο καὶ νὰ τὴν ἀφήσει νὰ τοῦ λιώσει τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχή, μέχρις ὅτου βαρεθεῖ καὶ φύγει, διαπιστώνοντας τὴν ὑπομονή του στὴν κατὰ Θεὸν ἀκατάπαυστη σχολὴ καὶ στὴν ἀνάγνωση καὶ στὴν καθαρὴ προσευχή. Γιατὶ ὅταν ὁ ἐχθρὸς δεῖ ὅτι εἶναι ἱκανὸς νὰ κατορθώσει κάτι, ἐξακολουθεῖ νὰ πολεμᾶ· ἀλλιῶς, ὑποχωρεῖ, ἢ τελείως ἢ προσωρινά. Γι' αὐτὸ ὀφείλει ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ νικήσει τοὺς ἐχθρούς, νὰ ἔχει μεγάλη ὑπομονή· ὅποιος ὑπομείνει ὣς τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ[214]. «Εἶναι δίκαιο γιὰ τὸ Θεό, λέει ὁ 'Απόστολος, νὰ ἀνταποδώσει θλίψη σ' ὅσους μᾶς λυποῦν, καὶ σ' ἐμᾶς ποὺ θλιβόμαστε, ἀνακούφιση»[215].

Δὲν εἶναι κακὸ κανένα πράγμα ποὺ γίνεται σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, μὲ ταπείνωση. 'Αλλὰ ἔχουν διαφορὲς τὰ πράγματα καὶ τὰ ἔργα. Κάθε τὶ λοιπὸν ποὺ εἶναι παραπάνω ἀπὸ τὴν ἀνάγκη, γίνεται ἐμπόδιο σ' ἐκεῖνον

212. Β' Κορ. 10, 5-6.
213. Παροιμ. 11, 15.
214. Ματθ. 10, 22.
215. Β' Θεσ. 1, 6-7.

ποὺ θέλει νὰ σωθεῖ, δηλαδὴ κάθε τὶ ποὺ δὲν χρησιμεύει γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς, ἢ γιὰ τὴ σωματικὴ ζωή. Δὲν εἶναι τὰ φαγητά, ἀλλὰ ἡ γαστριμαργία τὸ κακό· οὔτε τὰ χρήματα, ἀλλὰ ἡ προσκόλληση σ' αὐτά· οὔτε ὁ λόγος, ἀλλὰ ἡ ἀργολογία· οὔτε τὰ εὐχάριστα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ἡ ἀκράτεια· οὔτε ἡ ἀγάπη στοὺς δικούς μας, ἀλλὰ ἡ προερχόμενη ἀπ' αὐτὴν παραμέληση στὴν εὐαρέστηση τοῦ Θεοῦ· οὔτε τὰ ἐνδύματα, ὅσα χρειάζονται νὰ σκεπαστοῦμε καὶ νὰ ἀποφύγομε τὸ κρύο καὶ τὴ ζέστη, ἀλλὰ τὰ περιττὰ καὶ πολυτελή· οὔτε τὰ σπίτια γιὰ νὰ ἀποφεύγομε τὸ κρύο, τὴ ζέστη καὶ τοὺς ἐχθρούς, θηρία καὶ ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὰ διόροφα καὶ τριόροφα, τὰ μεγάλα καὶ πολυδάπανα· οὔτε τὸ νὰ ἔχει κανεὶς κάτι, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴν τὸ ἔχει γιὰ ἀναγκαία χρήση· οὔτε τὸ νὰ ἔχουν βιβλία οἱ πολὺ ἀκτήμονες, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴν τὰ ἔχουν γιὰ τὴν κατὰ Θεὸν ἀνάγνωση· οὔτε οἱ φίλοι, ἀλλὰ οἱ φίλοι ποὺ δὲν προξενοῦν ψυχικὴ ὠφέλεια. Οὔτε ἡ γυναίκα εἶναι κάτι κακό, ἀλλὰ ἡ πορνεία· οὔτε ὁ πλοῦτος, ἀλλὰ ἡ φιλαργυρία· οὔτε τὸ κρασί, ἀλλὰ ἡ μέθη· οὔτε ὁ φυσικὸς θυμὸς ποὺ δόθηκε γιὰ τὸν χολασμὸ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ ἡ χρήση του κατὰ τῶν συνανθρώπων· οὔτε ἡ ἐξουσία, ἀλλὰ ἡ φιλαρχία· οὔτε ἡ δόξα, ἀλλὰ ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ χειρότερη ἀπ' αὐτήν, κενοδοξία· οὔτε τὸ ν' ἀποκτήσει κανεὶς ἀρετή, ἀλλὰ τὸ νὰ νομίζει ὅτι τὴν ἔχει· οὔτε ἡ γνώση, ἀλλὰ τὸ νὰ νομίζει κανεὶς ὅτι εἶναι γνωστικός, καὶ τὸ χειρότερο, νὰ μὴ γνωρίζει κανεὶς τὴν ἄγνοιά του· οὔτε ἡ ἀληθινὴ γνώση, ἀλλὰ ἡ ψεύτικη. Οὔτε ὁ κόσμος εἶναι κακός, ἀλλὰ τὰ πάθη· οὔτε ἡ φύση, ἀλλὰ τὰ παρὰ φύση· οὔτε ἡ ὁμόνοια, ἀλλὰ ἐκείνη ποὺ γίνεται γιὰ κακὸ καὶ ὄχι πρὸς ψυχικὴ σωτηρία· οὔτε τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἡ παράχρησή τους. Ἡ ὅραση δηλαδὴ δὲν ἔγινε γιὰ νὰ ἐπιθυμοῦμε ἐκεῖνα ποὺ δὲν πρέπει, ἀλλὰ γιὰ νὰ βλέπομε τὰ κτίσματα καὶ νὰ δοξάζομε τὸ Δημιουργό, ὥστε νὰ βαδίζομε σωστὰ πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματός μας· οὔτε τ' αὐτιὰ γιὰ νὰ ἀκοῦμε καταλαλιὲς καὶ μωρολογίες, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀκοῦμε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς λαλιὲς τῶν ἀνθρώπων, τῶν πουλιῶν κλπ., καὶ νὰ δοξάζομε τὸν Ποιητή τους· οὔτε ἡ ὄσφρηση εἶναι γιὰ νὰ ἐκθηλύνει τὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴ χαλαρώνει ἀπὸ τὰ ἀρώματα, ὅπως λέει ὁ Θεολόγος, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀναπνέομε καὶ νὰ δεχόμαστε τὸν ἀέρα ποὺ μᾶς χαρίζει ὁ Θεὸς καὶ νὰ Τὸν δοξάζομε γι' αὐτό, γιατὶ χωρὶς ἀέρα δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει σωματικὰ οὔτε ἄνθρωπος, οὔτε ζῶο.

Καὶ θαυμάζω τὴ σοφία τοῦ Εὐεργέτη, πῶς τὰ πιὸ ἀναγκαῖα πράγματα βρίσκονται εὔκολα ἀπὸ ὅλους, δηλαδὴ ὁ ἀέρας, ἡ φωτιά, τὸ νερό, τὸ χῶμα. Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ μποροῦν νὰ σώσουν τὴν ψυχή, τὰ ἔκανε εὐκολότερα ἀπὸ τὰ ἄλλα πράγματα, ἐνῶ ἐκεῖνα ποὺ κολάζουν τὴν ψυχή, τὰ ἔκανε δυσκολότερα. Ἡ φτώχεια, γιὰ παράδειγμα, πιὸ εὔκολα σώζει τὴν ψυχή, ἐνῶ ὁ πλοῦτος γίνεται ἐμπόδιο σωτηρίας σὲ πολλούς. "Ομως τὴ φτώχεια τὴ βρίσκει ὅποιος νὰ εἶναι, ἐνῶ ὁ πλοῦτος δὲν εἶναι στὸ χέρι μας νὰ τὸν ἀποκτήσομε. "Επειτα ἡ περιφρόνηση, ἡ ταπείνωση, ἡ ὑπομονή, ἡ ὑπακοή, ἡ ὑποταγή, ἡ ἐγκράτεια, ἡ νηστεία, ἡ ἀγρυπνία, τὸ κόψιμο τοῦ θελήματος, ἡ σωματικὴ ἀσθένεια, ἡ εὐχαριστία σὲ ὅλα αὐτά, οἱ πειρασμοί, οἱ ζημίες, ἡ στέρηση τῶν ἀναγκαίων, ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τὰ εὐχάριστα, ἡ γύμνια, ἡ μακροθυμία καὶ γενικὰ ὅλα τὰ ἔργα ποὺ γίνονται γιὰ τὸ Θεό, καὶ ἀνεμπόδιστα εἶναι καὶ κανεὶς δὲν τὰ διεκδικεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ παραχωρεῖ σ' ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ τὰ ἔχουν, εἴτε θεληματικὰ ἔρχονται, εἴτε ἀθέλητα. Ἐκεῖνα ποὺ συντείνουν στὴν ἀπώλεια τῆς ψυχῆς εἶναι δυσεύρετα· ὅπως ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα, ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ ἀκαταδεξία, ἡ ἐξουσία, ἡ ἀρχή, ἡ ἀκράτεια, ἡ πολυφαγία, ἡ πολυυπνία, τὸ νὰ κάνει κανεὶς ὅ,τι θέλει, ἡ ὑγεία καὶ ἡ δύναμη τοῦ σώματος, ἡ δίχως δεινὰ ζωή, τὰ κέρδη, τὸ νὰ ἔχει κανεὶς ὅσα ἐπιθυμεῖ, ἡ ἀπόλαυση ἐκείνων ποὺ φέρνουν εὐχαρίστηση, τὰ πολλὰ καὶ πολυτελῆ ροῦχα καὶ σκεπάσματα καὶ τὰ ὅμοια, γιὰ τὰ ὁποῖα πολὺς ὁ ἀγώνας, λιγοστὴ ἡ ἀπόκτηση καὶ πρόσκαιρη ἡ ὠφέλεια. Καὶ εἶναι μεγάλη ἡ θλίψη γι' αὐτά, ἀλλὰ μικρὴ ἡ ἀπόλαυση, γιατὶ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὰ ἔχουν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν τὰ ἔχουν, ἀλλὰ τὰ ἐπιθυμοῦν, δοκιμάζουν πολλὴ στενοχώρια, ἂν καὶ κανένα δὲν εἶναι κακό, ἀλλὰ κακὸ εἶναι ἡ παράχρησή τους, ὅπως εἰπώθηκε.

"Ετσι τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια δὲ μᾶς δόθηκαν γιὰ νὰ κλέβομε καὶ ν' ἁρπάζομε καὶ νὰ τὰ σηκώνομε ἐναντίον τῶν ἄλλων, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμε κατὰ Θεόν, γιὰ ἐλεημοσύνη στοὺς φτωχοὺς οἱ πιὸ ἀσθενεῖς ψυχικῶς γιὰ τελειότητά μας καὶ γιὰ βοήθεια ὅσων ἔχουν ἀνάγκη, οἱ δὲ πιὸ δυνατοὶ στὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα μὲ τὴν ἀκτημοσύνη καὶ τὴ μίμηση τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων Του μαθητῶν, γιὰ νὰ δοξάζομε τὸ Θεὸ καὶ νὰ θαυμάζομε τὴ σοφία ποὺ εἶναι κρυμμένη στὰ μέλη μας. Πῶς δηλαδή, αὐτὰ τὰ χέρια μας καὶ τὰ μικρά μας δάχτυλα εἶναι ἕτοιμα γιὰ κάθε ἐπιστήμη καὶ ἐργασία, γραφὴ καὶ τέχνη μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονται ἡ γνώση τῶν ἀναρίθμητων τεχνῶν καὶ γραφῶν, τῆς σοφίας καὶ τῶν θεραπευτικῶν φαρμάκων, τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν διαφόρων γραμμάτων. Καὶ γενικὰ ὅλα ὅσα ἔχουν γίνει καὶ γίνονται καὶ θὰ γίνουν, μᾶς ἔχουν χαριστεῖ ἀπὸ ἀπέραντη ἀγαθότητα καὶ πάντοτε μᾶς δίνονται γιὰ νὰ ζήσομε σωματικῶς καὶ νὰ σωθοῦμε ψυχικῶς, ἂν τὰ χρησιμοποιήσομε σύμφωνα μὲ τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Τὸν δοξάζομε μὲ ὅλη τὴν εὐγνωμοσύνη μας. Ἀλλιῶς, ξεπέφτομε καὶ χανόμαστε καὶ ὅλα συντελοῦν σὲ θλίψη κατὰ τὴν παροῦσα ζωή, ἀλλὰ καὶ σὲ αἰώνια κόλαση κατὰ τὴ μέλλουσα, ὅπως προείπαμε.

Ἡ ἀληθινὴ διάκριση

Ἐκεῖνος ποὺ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἔλαβε χάρισμα διακρίσεως γιὰ τὴ μεγάλη του ταπεινοφροσύνη, ἔχει χρέος νὰ φυλάει μὲ ὅλη του τὴ δύναμη αὐτὸ τὸ χάρισμα, ὥστε νὰ μὴν κάνει τίποτε χωρὶς διάκριση, γιὰ νὰ μὴν ἁμαρτάνει ἐν γνώσει του ἀπὸ ἀμέλεια καὶ προξενεῖ μεγαλύτερη καταδίκη στὸν ἑ-

αυτό του. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔλαβε ἀκόμη αὐτὸ τὸ χάρισμα, ἔχει χρέος νὰ μὴν ἐπιμείνει διόλου σὲ νόημα ἢ λόγο ἢ ἔργο χωρὶς νὰ ρωτήσει τοὺς ἐμπείρους, καὶ χωρὶς βέβαιη πίστη καὶ καθαρὴ προσευχή, δίχως τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ ν' ἀνεβεῖ ἀληθινὰ στὴ διάκριση.

Ἡ διάκριση γεννιέται ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη καὶ γεννᾶ τὴ διόραση, ὅπως λένε ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὥστε αὐτὸς ποὺ τὴν ἔχει, νὰ προβλέπει τὶς κρυφὲς δολοπλοκίες τοῦ διαβόλου καὶ νὰ κόβει τὶς ἀφορμές τους πρὶν ἐκδηλωθοῦν· ὅπως λέει ὁ Δαβίδ: «Τὰ μάτια μου παρατήρησαν τοὺς ἐχθρούς μου»[216]. Σημάδια τῆς διακρίσεως εἶναι τὸ νὰ γνωρίζει κανεὶς ἀληθινὰ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά. Ἐπίσης νὰ γνωρίζει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ σὲ ὅλα τὰ ζητήματα. Τῆς διοράσεως σημάδια εἶναι τὸ νὰ γνωρίζει καὶ τὰ σφάλματά του πρὶν φτάσουν στὴν πράξη, καὶ ἐκεῖνα ποὺ γίνονται ἀπὸ ἐξαπάτηση τῶν δαιμόνων. Ἔπειτα, νὰ γνωρίζει καὶ τὰ μυστήρια ποὺ κρύβονται στὶς θεῖες Γραφὲς καὶ στὰ αἰσθητὰ κτίσματα. Σημάδι ἔχει καὶ ἡ μητέρα τους ἡ ταπείνωση, ὅπως προειπώθηκε, καὶ γνωρίζεται ἀπὸ αὐτό. Ἂν εἶναι δηλαδὴ κανεὶς ταπεινόφρων, ὀφείλει νὰ ἔχει κάθε ἀρετὴ καί, νιώθοντας πὼς χρωστᾶ περισσότερα, νὰ πιστεύει ὅτι ἀληθινὰ εἶναι κατώτερος ἀπὸ ὅλη τὴν κτίση. Ἂν ὅμως δὲν αἰσθάνεται ἔτσι, τότε καὶ μόνον αὐτὸ εἶναι σημάδι ὅτι εἶναι χειρότερος ἀπὸ ὅλη τὴν κτίση, καὶ ἂν ἀκόμη φαίνεται νὰ ἔχει ἰσάγγελη ζωή. Γιατὶ ὁ πραγματικὸς ἄγγελος, ὕστερα ἀπὸ τόσες ἀρετὲς καὶ τόση σοφία, δὲν μποροῦσε νὰ ἀρέσει στὸν Ποιητὴ χωρὶς ταπείνωση. Τί λοιπὸν μπορεῖ νὰ πεῖ ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι εἶναι ἄγγελος, χωρὶς ταπείνωση, ἡ ὁποία εἶναι αἰτία ὅλων τῶν ἀγαθῶν ποὺ ὑπάρχουν ἢ θὰ ὑπάρξουν; Ἀπὸ αὐτὴν γεννιέται ἡ διάκριση ποὺ φωτίζει τὰ πέρατα καὶ χωρὶς τὴν ὁποία ὅλα εἶναι σκοτεινά. Ἡ διάκριση εἶναι καὶ λέγεται φῶς, καὶ γι' αὐτὸ πρὶν ἀπὸ κάθε λόγο καὶ ἔργο ἔχομε ἀνάγκη ἀπ' αὐτὸ τὸ φῶς, γιὰ νὰ βλέπομε τὰ λοιπὰ καὶ νὰ θαυμάζομε. Νὰ θαυμάζομε καὶ τὸ Θεό, ποὺ τὴν πρώτη καὶ κύρια ἡμέρα δημιούργησε τὸ φῶς[217], γιὰ νὰ μὴ μείνουν ὅσα θὰ γίνονταν ἔπειτα σκοτεινὰ σὰν νὰ μὴν ὑπῆρχαν, ὅπως λέει ὁ Δαμασκηνός.

Φῶς λοιπόν, ὅπως προειπώθηκε, εἶναι ἡ διάκριση, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ διόραση, ποὺ εἶναι τὸ ἀναγκαιότερο ἀπ' ὅλα τὰ χαρίσματα. Τί εἶναι βέβαια πιὸ ἀναγκαῖο ἀπὸ τὸ νὰ βλέπει κανεὶς τὶς ἀπάτες τῶν δαιμόνων καὶ νὰ φυλάει τὴν ψυχή του μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάρης; Πιὸ ἀναγκαία πάλι ἀπὸ ὅλες τὶς πνευματικὲς ἐργασίες εἶναι ἡ καθαρότητα τῆς συνειδήσεως, λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, καὶ ὁ ἁγιασμὸς τοῦ σώματος, χωρὶς τὸν ὁποῖο κανεὶς δὲ θὰ δεῖ τὸν Κύριο[218], ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος.

216. Ψαλμ. 53, 9. 217. Γεν. 1, 3. 218. Ἑβρ. 12, 14.

Ἀπόρριψη τῆς ἀπογνώσεως

Δὲν πρέπει ὅμως ν' ἀπελπιζόμαστε, ὅταν δὲν εἴμαστε ὅπως πρέπει νὰ εἴμαστε. Κακὸ εἶναι βέβαια, ἄνθρωπε, ποὺ ἁμάρτησες. Γιατὶ ὅμως ἀδικεῖς τὸ Θεὸ καὶ ἀπὸ ἄγνοιά σου Τὸν νομίζεις ἀδύνατο; Μήπως δὲν μπορεῖ νὰ σώσει τὴν ψυχή σου Ἐκεῖνος ποὺ ἔκανε γιὰ σένα αὐτὸν τὸν τόσο μεγάλο κόσμο ποὺ βλέπεις; Κι ἂν πεῖς ὅτι "αὐτὸ μᾶλλον καταδίκη μου εἶναι, ὅπως καὶ ἡ συγκατάβασή Του", μετανόησε καὶ δέχεται τὴ μετάνοιά σου, ὅπως τοῦ ἀσώτου[219] καὶ τῆς πόρνης[220]. Ἂν οὔτε αὐτὸ δὲν μπορεῖς νὰ κάνεις, ἀλλὰ ἀπὸ συνήθεια ἁμαρτάνεις σ' ἐκεῖνα ποὺ δὲν θέλεις, ἔχε ταπείνωση σὰν τὸν τελώνη[221] καὶ αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸ γιὰ τὴ σωτηρία σου. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἁμαρτάνει χωρὶς νὰ μετανοεῖ, ἀλλὰ δὲν ἀπελπίζεται, ἐξ ἀνάγκης βάζει τὸν ἑαυτό του κάτω ἀπ' ὅλη τὴν κτίση καὶ δὲν τολμᾶ νὰ κατακρίνει ἢ νὰ κατηγορήσει κανένα ἄνθρωπο. Θαυμάζει μᾶλλον τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καὶ νιώθει εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Εὐεργέτη καὶ ἄλλα πολλὰ καλὰ μπορεῖ νὰ ἔχει. Καὶ μ' ὅλο ποὺ εἶναι ὑποχείριος τοῦ διαβόλου πρὸς τὴν ἁμαρτία, ὡστόσο πάλι ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ παρακούει τὸν ἐχθρὸ ποὺ τὸν σπρώχνει στὴν ἀπόγνωση, καὶ γι' αὐτὸ εἶναι κάπως μὲ τὸ Θεό, ἂν ἔχει εὐγνωμοσύνη, εὐχαριστία, ὑπομονή, φόβο Θεοῦ, καὶ ἂν δὲν κρίνει κανένα γιὰ νὰ μὴν κριθεῖ[222], τὰ ὁποῖα εἶναι πάρα πολὺ ἀναγκαῖα.

Ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος γιὰ τὴ γέεννα, αὐτὴ σχεδὸν μᾶς εὐεργετεῖ περισσότερο ἀπὸ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· γιατὶ ἐξαιτίας της πολλοὶ μπαίνουν στὴ βασιλεία, ἐνῶ λόγω τῆς βασιλείας λίγοι, μὲ τὴ φιλανθρωπία βέβαια τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ γιατὶ ἡ πρώτη μᾶς διώχνει μὲ τὸ φόβο, ἐνῶ ἡ ἄλλη μᾶς ἀγκαλιάζει, καὶ σωζόμαστε καὶ μὲ τὰ δύο, μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ πολεμοῦνται ἀπὸ πολλὰ πάθη, ψυχικὰ καὶ σωματικά, στεφανώνονται ἂν κάνουν ὑπομονὴ καὶ δὲν παραδίνουν τὸ αὐτεξούσιό τους ἀπὸ ἀμέλεια, οὔτε ἀπελπίζονται, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ πέτυχε τὴν ἀπάθεια μὲ ἀσφάλεια καὶ ἀνακούφιση, ξεπέφτει γρήγορα ἂν δὲν ὁμολογεῖ τὶς εὐεργεσίες πάντοτε μὲ τὸ νὰ μὴν κατακρίνει κανένα. Ἂν τολμήσει τέτοιο πράγμα, εἶναι σὰν νὰ δείχνει ὅτι μὲ τὴ δική του δύναμη ἀπέκτησε τὸν πλοῦτο τῆς ἀπάθειας, μᾶς λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος. Καὶ ὅπως διατρέχει μεγάλο κίνδυνο ὅποιος εἶναι ἀκόμη ἐμπαθὴς καὶ ἄμοιρος ἀπὸ τὸ φωτισμὸ τῆς γνώσεως, ἂν εἶναι πνευματικὸς ὁδηγὸς ἄλλων, λέει ὁ Δαμασκηνός, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸ Θεὸ ἀπάθεια καὶ πνευματικὴ γνώση, ἂν δὲν ὠφελήσει καὶ ἄλλες ψυχές.

Τίποτε ἄλλο δὲν συμφέρει στὸν ἀσθενὴ ὅσο ἡ φυγὴ στὴν ἡσυχία, οὔτε στὸν ἐμπαθὴ καὶ στερημένο ἀπὸ γνώση ὅσο ἡ ὑποταγή. Δὲν ὑπάρχει ἄλλο καλύτερο ἀπὸ τὸ νὰ γνωρίζει κανεὶς τὴν ἀδυναμία καὶ ἄγνοιά του, οὔτε χει-

219. Λουκ. 15, 20. 220. Λουκ. 7, 47-48. 221. Λουκ. 18, 13. 222. Ματθ. 7, 1.

ρότερο ἀπὸ τὸ νὰ τὰ ἀγνοεῖ. Δὲν ὑπάρχει ἄλλο πάθος πιὸ μισητὸ ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια, οὔτε πιὸ γελοῖο ἀπὸ τὴ φιλαργυρία, ἡ ὁποία εἶναι ρίζα ὅλων τῶν κακῶν[223]· καὶ εἶναι γελοῖο, γιατὶ ἄνθρωποι ποὺ μὲ πολὺ κόπο ἀπέκτησαν χρήματα φτιαγμένα ἀπὸ τὸ μέταλλο τῆς γῆς, τὰ ξαναχρύβουν πάλι στὴ γῆ ἄπρακτα. Γι' αὐτὸ λέει ὁ Κύριος: «Μὴ μαζεύετε πλούτη στὴ γῆ κλπ.», καί: «"Οπου εἶναι τὰ πλούτη σας, ἐκεῖ θὰ εἶναι καὶ ἡ καρδιά σας»[224]. Γιατὶ σ' ἐκεῖνα ποὺ πολυκαιρίζει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, σ' αὐτὰ καὶ σύρεται μὲ πόθο ἀπὸ τὴ συνήθεια, εἴτε στὰ γήινα πράγματα, εἴτε στὰ πάθη, εἴτε στὰ οὐράνια καὶ αἰώνια ἀγαθά. Ἡ συνήθεια ὅταν πολυκαιρίσει, ἀποκτᾶ δύναμη φύσεως, λέει ὁ Μέγας Βασίλειος. Κι ὅταν εἶναι κανεὶς ἀσθενής, τότε ὀφείλει νὰ προσέχει περισσότερο στὴ μαρτυρία τῆς συνειδήσεως, γιὰ νὰ ἐλευθερώσει τὴν ψυχή του ἀπὸ κάθε καταδίκη, μήπως φτάσει τὸ τέλος τῆς ζωῆς καὶ μέλλει νὰ μετανοεῖ ἀνώφελα καὶ νὰ θρηνεῖ αἰώνια. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ὑποστεῖ γιὰ τὸ Χριστὸ αἰσθητὸ θάνατο ὅπως Ἐκεῖνος, πρέπει νὰ ὑπομένει τουλάχιστον τὸν κατὰ προαίρεση θάνατο νοητῶς. Καὶ θὰ εἶναι μάρτυρας κατὰ τὴ συνείδηση, μὲ τὸ νὰ μὴν ὑποταχθεῖ στοὺς δαίμονες καὶ στὰ θελήματα ποὺ τὸν πολεμοῦν, ἀλλὰ νὰ τοὺς νικᾶ, ὅπως οἱ ἅγιοι Μάρτυρες καὶ οἱ ὅσιοι Πατέρες· γιατὶ οἱ πρῶτοι μαρτύρησαν αἰσθητά, ἐνῶ οἱ ἄλλοι νοητά. Λίγο λοιπὸν ἂν βιάσει κανεὶς τὸν ἑαυτό του, νίκησε τὸν ἐχθρό· ἢ λίγο ἂν ἀμελήσει καὶ σκοτισθεῖ, χάθηκε.

Σύντομος δρόμος πρὸς ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν καὶ ἀποχὴ τῶν παθῶν

Τίποτε ἄλλο δὲν σκοτίζει τὸ νοῦ, λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, ὅσο ἡ πονηρία, καὶ τίποτε δὲ φωτίζει τὸ νοῦ, ὅσο ἡ ἀνάγνωση στὴν ἡσυχία. Τίποτε δὲν ὁδηγεῖ πιὸ γρήγορα στὸν πόνο τῆς ψυχῆς, ὅσο ἡ ἐνθύμηση τοῦ θανάτου. Τίποτε δὲν ὁδηγεῖ σὲ ἀφανὴ προκοπή, ὅσο ἡ αὐτομεμψία καὶ τὸ κόψιμο τῶν θελημάτων· οὔτε σὲ ἀφανὴ ἀπώλεια, ὅσο ἡ οἴηση καὶ ἡ αὐταρέσκεια· τίποτε δὲν προξενεῖ τὴν ἀποστροφὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν τιμωρία τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο ὁ γογγυσμός· οὔτε τὴν εὐκολία στὴν ἁμαρτία, ὅσο ἡ σύγχυση καὶ ἡ πολυλογία. Δὲν ὑπάρχει ἄλλος συντομότερος δρόμος γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς, ἀπὸ τὴ μόνωση καὶ τὴ συγκέντρωση τοῦ νοῦ. Οὔτε γιὰ τὴν εὐγνωμοσύνη καὶ τὴν εὐχαριστία, ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν δικῶν μας ἁμαρτιῶν. Οὔτε γιὰ τὴν αὔξηση τῶν εὐεργεσιῶν, ἀπὸ τὸν ἔπαινό τους. Τίποτε ἄλλο δὲν προσφέρει τόσο συχνὰ σωτηρία ἀκούσια, ὅσο οἱ πειρασμοί. Οὔτε

223. Α' Τιμ. 6, 10.

224. Ματθ. 6, 19 καὶ 21.

ὑπάρχει πιὸ σύντομος δρόμος πρὸς τὸ Χριστό, δηλαδὴ πρὸς τὴν ἀπάθεια καὶ τὴ σοφία τοῦ Πνεύματος, ἀπὸ τὸ βασιλικὸ δρόμο, ἐκεῖνον δηλαδὴ ποὺ σὲ ὅλα ἀπέχει ἀπὸ ὑπερβολὲς καὶ ἐλλείψεις. Οὔτε ἄλλη ἀρετὴ μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει τὸ θεῖο θέλημα τόσο, ὅσο ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ ἐγκατάλειψη κάθε δικοῦ μας νοήματος καὶ θελήματος. Οὔτε ὑπάρχει ἄλλος συνεργὸς σὲ κάθε καλὸ ἔργο, σὰν τὴν καθαρὴ προσευχή. Οὔτε ἄλλο ἐμπόδιο γιὰ ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν, σὰν τὸν περισπασμὸ καὶ τὸ μετεωρισμὸ τῆς διάνοιας, ἔστω κι ἂν εἶναι σὲ πολὺ μικρὸ βαθμό.

"Οση καθαρότητα ἔχει κανείς, τόσο φαίνεται ὅτι ἁμαρτάνει πιὸ πολύ, γιατὶ βλέπει. Καὶ ὅσο πιὸ πολὺ ἁμαρτάνει, τόσο σκοτίζεται, καὶ ἂς φαίνεται ὅτι ἔχει καθαρότητα. Καὶ πάλι, ὅση γνώση ἔχει, τόσο φαίνεται σὰν νὰ μὴν ἔχει. Καὶ ὅσο δὲ γνωρίζει τὴν ἄγνοιά του καὶ τὴ μερικὴ πνευματική του γνώση, τόσο νομίζει πὼς εἶναι γνωστικός. Καὶ ὅσο ὑπομένει τὶς θλίψεις ὁ ἀγωνιστής, στὸ βαθμὸ αὐτὸ θὰ νικήσει τὸν ἐχθρό. Καὶ ὅσο καλὸ ἀγωνίζεται κανεὶς νὰ κάνει σὲ μία ἡμέρα, τόσο χρεωστεῖ ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ζωῆς του, λέει ὁ ἅγιος Μάρκος*. "Αν δηλαδὴ δική του εἶναι ἡ δύναμη καὶ ἡ προθυμία, ἡ χάρη εἶναι τοῦ Θεοῦ. Καὶ γι' αὐτό, ἀφοῦ μποροῦσε ὅταν ἦρθε ἡ χάρη, τί καύχηση μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ ἄνθρωπος αὐτός; Ἐπειδὴ νομίζει ὅτι μπορεῖ μόνος του νὰ κάνει κάτι καλό, καὶ κατακρίνει ἄδικα ἐκείνους ποὺ δὲν μποροῦν. Ἐκεῖνος ποὺ ἀπαιτεῖ κάτι ἀπὸ τὸν πλησίον του, εἶναι πιὸ δίκαιο νὰ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του μᾶλλον. "Οπως ἐκεῖνοι ποὺ ἁμαρτάνουν ὀφείλουν νὰ τρέμουν γιατὶ παρόργισαν τὸ Θεό, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ποὺ τοὺς σκέπασε καὶ τοὺς φύλαξε ἡ χάρη γιὰ τὴν ἀδυναμία τους καὶ τὴν ἑτοιμότητά τους πρὸς ἀπόγνωση, ὀφείλουν νὰ τρέμουν περισσότερο γιατὶ χρεωστοῦν πολλά. Καὶ ὅσο μεγάλος γκρεμὸς εἶναι ἡ ἄγνοια τῶν Γραφῶν, λέει ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος, τόσο μεγαλύτερο κακὸ εἶναι ἡ ἐν γνώσει παράβαση.

Εἶναι σπουδαιότερο νὰ εὐεργετεῖ κανεὶς μιὰ ψυχὴ μὲ τὸ λόγο παρὰ μὲ τὴν προσευχὴ καὶ νὰ κάνει ὑπομονὴ ὅταν ἀδικεῖται ἀπὸ τὸν πλησίον του, γιὰ νὰ μὴ στενοχωρεῖται αὐτὸς ποὺ ἀδικεῖ, ἀλλὰ νὰ τοῦ ἱκανοποιήσει τὸ θέλημα στὸν καιρὸ τῆς ταραχῆς του, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Δωρόθεος, καὶ ἔτσι νὰ σηκώνει τὸ βάρος τοῦ πλησίον ἀπὸ εὐσπλαχνία γιὰ τὴν ψυχή του καὶ νὰ προσεύχεται γι' αὐτόν, ποθώντας τὴ σωτηρία του καὶ ὁποιοδήποτε ἄλλο ἀγαθό, σωματικὸ καὶ ψυχικό. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ καθαρὴ ἀνεξικακία, ἡ ὁποία καθαρίζει τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ἀνυψώνει στὸ Θεό. Γιατὶ ἡ θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἐργασία καὶ κάθε ἀρετή. Οὔτε ὑπάρχει μεγαλύτερη καὶ τελειότερη μεταξὺ τῶν ἀρετῶν ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ πλησίον. Σημάδι τῆς ἀγάπης αὐτῆς εἶναι ὄχι μόνο τὸ νὰ μὴν ἔχει κανεὶς κάτι ποὺ ὁ ἄλλος τὸ ἔχει ἀνάγκη, ἀλλὰ καὶ τὸ θάνατο γι' αὐτὸν νὰ ὑπομένει μὲ χαρά, σύμφωνα μὲ τὴν

* Τὰ 226 κεφάλαια κλπ., κεφ. 43-44 (Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 146).

ἐντολὴ τοῦ Κυρίου[225], καὶ αὐτὰ νὰ τὰ θεωρεῖ σὰν χρέος· καὶ εὔλογα. Γιατὶ καθένας χρεωστεῖ νὰ ἀγαπᾶ τὸν πλησίον μέχρι θανάτου ὄχι μόνο γιατὶ ἔχει τὴν ἴδια φύση μ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὑπέρτιμο αἷμα ποὺ ἔχυσε γιὰ μᾶς ὁ Χριστός, ποὺ ἔδωσε καὶ τὴν ἐντολὴ τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον. Μὴν εἶσαι φίλαυτος, λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος*, καὶ θὰ εἶσαι φιλόθεος· μὴ γίνεσαι αὐτάρεσκος, καὶ θὰ εἶσαι φιλάδελφος. Ἡ ἀγάπη λοιπὸν αὐτὴ προξενεῖται ἀπὸ τὴν ἐλπίδα. Ἡ ἐλπίδα εἶναι νὰ πιστεύει κανεὶς ἀδίστακτα μὲ ὅλη τὴ διάνοια, ὅτι ὁπωσδήποτε θὰ ἐπιτύχει ἐκεῖνο ποὺ ἐλπίζει. Καὶ αὐτὴ πάλι γεννιέται ἀπὸ τὴ βέβαιη πίστη, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ νὰ μὴ φροντίζει κανεὶς διόλου γιὰ τὴ ζωή του ἢ τὸ θάνατό του, ἀλλὰ ὅλη τὴ φροντίδα νὰ τὴν ἀφήσει στὸ Θεό, ὅπως προείπαμε γιὰ ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ ἐπιτύχει τὴν ἀπάθεια μὲ τὰ σημάδια, στὰ ὁποῖα ἡ πίστη εἶναι θεμέλιο. Ὅποιος ἔχει αὐτὴ τὴν πίστη, ὀφείλει νὰ σκέφτεται ὅτι ὅπως ὁ Θεὸς δημιούργησε τὰ πάντα καὶ μαζὶ μὲ αὐτά, κι ἐμᾶς ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία ἀπὸ ἄκρα ἀγαθότητα, ἔτσι θὰ οἰκονομήσει ὁπωσδήποτε καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα μας, ὅπως Αὐτὸς γνωρίζει.

Ἡ ἀπόκτηση τῆς ἀληθινῆς πίστεως

Ἡ ἀληθινὴ πίστη εἶναι θεμέλιο ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ θύρα τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ καὶ νίκη ἄκοπη τῶν ἐχθρῶν, καὶ πιὸ ἀναγκαία ἀπὸ κάθε ἄλλη ἀρετή, καὶ φτερὰ τῆς προσευχῆς, καὶ κατοίκηση τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν ψυχή. Γι' αὐτὸ ὅποιος ποθεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσει, ἔχει χρέος νὰ ὑπομένει κάθε δοκιμασία ποὺ θὰ τοῦ ἔρθει ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ ποικίλους λογισμούς, γιὰ τοὺς ὁποίους κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐννοήσει τελείως, οὔτε νὰ μιλᾶ γι' αὐτούς, ἢ νὰ τοὺς βρεῖ, παρὰ μονάχα ὁ ἐφευρέτης τῆς κακίας διάβολος. Ἀλλὰ ἂς ἔχει θάρρος ὁ ἄνθρωπος αὐτός· γιατὶ ἂν νικήσει τοὺς πειρασμοὺς ποὺ ἔρχονται κατεπάνω του μὲ τόση βία καὶ συγκρατεῖ τὸ νοῦ του ὥστε νὰ μὴν ὑποχωρήσει στοὺς λογισμοὺς ποὺ φυτρώνουν μέσα στὴν καρδιά του, θὰ νικήσει μὲ μιὰ ὅλα τὰ πάθη. Γιατὶ δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ νίκησε, ἀλλὰ ὁ Χριστὸς ποὺ ἦρθε μέσα του μὲ τὴν πίστη. Γι' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους λέει ὁ Χριστὸς ὅτι «ὅποιος ἔχει πίστη σὰν κόκκο σιναπιοῦ κλπ.»[226].

Ἀλλὰ καὶ ἂν ὁ λογισμός του ἐξασθενήσει καὶ ὑποχωρήσει, νὰ μὴ δειλιάσει, οὔτε νὰ ἀπελπιστεῖ, οὔτε νὰ νομίζει ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὴν ψυχή του ἐκεῖνα ποὺ λέγονται ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ τοῦ κακοῦ, τὸν διάβολο. Ἀλλὰ νὰ πράττει μὲ ἐπιμέλεια καὶ ὑπομονὴ τὴν κατὰ δύναμη ἐργασία τῶν ἀρετῶν καὶ

225. Ἰω. 15, 13.
226. Λουκ. 17, 6.

* Τέταρτη ἑκατοντάδα περὶ ἀγάπης, κεφ. 37 (Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 94).

τὴ φύλαξη τῶν ἐντολῶν, μὲ ἡσυχία καὶ σχολὴ κατὰ Θεὸν καὶ ἀποχὴ ἀπὸ ἑκούσιους λογισμούς, ὥστε ἀφοῦ κινήσει ὁ ἐχθρὸς κάθε μηχανὴ καὶ φαντασία νύχτα καὶ ἡμέρα καὶ δεῖ ὅτι δὲν προσέχει στὰ παιχνίδια καὶ τὰ σχήματα καὶ ὅλα τὰ νοήματα μὲ τὰ ὁποῖα προσπαθεῖ νὰ τὸν τρομάξει, ἐνῶ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ψεύτικα παιχνίδια, νὰ βαρεθεῖ καὶ νὰ φύγει. Καὶ ἀφοῦ μάθει μὲ τὴν πείρα ὁ ἐργάτης τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀδυναμία τοῦ ἐχθροῦ, δὲν φοβᾶται πλέον τὶς μηχανές του, ἀλλὰ κάνει ἀνεμπόδιστα ὅ,τι θέλει κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, γιατὶ μὲ τὴν πίστη στερεώνεται καὶ βοηθεῖται ἀπὸ τὸ Θεό, στὸν ὁποῖο πίστεψε, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος: «Ὅλα εἶναι δυνατὰ σ' ὅποιον πιστεύει»[227]. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ πολεμᾶ τὸν ἐχθρό, ἀλλὰ ὁ Θεὸς ποὺ φροντίζει γι' αὐτὸν μέσω τῆς πίστεως, ὅπως λέει καὶ ὁ Προφήτης: «Ἔχεις τὸν Ὕψιστο ὡς καταφύγιό σου κλπ.»[228].

Ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος δὲν φροντίζει πλέον καθόλου γιὰ τίποτε, γιατὶ γνωρίζει ὅτι «τὸ ἱππικὸ ἑτοιμάζεται γιὰ πόλεμο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Κύριο θὰ ἔρθει ἡ νίκη»[229], ὅπως λέει ὁ Σολομών. Καὶ μὲ τὴν πίστη ἔχει τόλμη καὶ ἐπιχειρεῖ τὰ πάντα, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: «Ἀπόκτησε πίστη καὶ μὲ αὐτὴ θὰ καταπατήσεις τοὺς ἐχθρούς σου». Γιατὶ δὲ ζεῖ σὰν αὐτεξούσιος, ἀλλὰ ὁδηγεῖται σὰν κάποιο κτῆνος ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέει ὁ Προφήτης: «Ἔγινα κοντά σου ὅπως τὸ κτῆνος καὶ εἶμαι παντοτινὰ μαζί σου»[230]. «Θέλεις, —λέει στὸ Θεό— νὰ μὲ ἀναπαύσεις δίνοντάς μου τὴ γνώση Σου; Δὲν ἀντιλέγω. Θέλεις πάλι γιὰ χάρη ταπεινώσεως νὰ παραχωρήσεις νὰ ἔχω πειρασμούς; Εἶμαι ἐπίσης σύμφωνος· δὲν ἔχω τίποτε δικό μου νὰ κάνω. Χωρὶς Ἐσένα οὔτε θὰ ἐρχόμουν ἀπὸ τὸ μηδὲν στὴν ὕπαρξη, οὔτε νὰ ζήσω, οὔτε νὰ σωθῶ μπορῶ. Ὅ,τι θέλεις, κάνε στὸ πλάσμα Σου. Πιστεύω ὅτι ἐπειδὴ εἶσαι ἀγαθός, θὰ κάνεις ἀγαθὰ σ' ἐμένα μὲ τοὺς τρόπους τῆς θείας οἰκονομίας Σου, καὶ ἂν ἀκόμη γιὰ τὸ συμφέρον μου δὲν τὰ γνωρίζω. Μὰ οὔτε καὶ εἶμαι ἄξιος νὰ τὰ μάθω, οὔτε ζητῶ νὰ τὰ μάθω γιὰ νὰ ἔχω ἀνακούφιση· ἴσως νὰ μὴ μὲ συμφέρει. Οὔτε τολμῶ νὰ ζητήσω ἐλάφρυνση ἀπὸ κάποιο πόλεμο, μ' ὅλο ποὺ εἶμαι ἀδύνατος καὶ μὲ καταπονοῦν ὅλα, ἀφοῦ δὲ γνωρίζω τί μὲ συμφέρει. Ἐσὺ γνωρίζεις τὰ πάντα, καὶ ὅπως γνωρίζεις, κάνε· μόνο νὰ μὴν ἀποτύχω ὅ,τι καὶ ἂν συμβεῖ, ἀλλὰ εἴτε θέλω, εἴτε δὲν θέλω, σῶσε με· κι αὐτὸ πάλι ἂν Σοῦ ἀρέσει. Ἐγὼ δὲν ἔχω δικό μου θέλημα. Εἶμαι μπροστά Σου σὰν ἄψυχος. Τὴν ψυχή μου ἐμπιστεύομαι στὰ ἀμόλυντα χέρια Σου, καὶ σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ στὴ μέλλουσα. Ἐσὺ Κύριε ὅλα μπορεῖς καὶ ὅλα γνωρίζεις καὶ κάθε καλὸ θέλεις γιὰ ὅλους, καὶ ποθεῖς πάντοτε τὴ σωτηρία μου. Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ ὅλες τὶς εὐεργεσίες, ποὺ ἔκανες καὶ κάνεις πάντοτε σ' ἐμᾶς κατὰ χάρη, φανερὰ καὶ κρυφά, ὅσες γνωρίζομε καὶ ὅσες δὲν γνωρίζομε, καὶ ἀπὸ τὴν ἀκατανόητη συγκατάβασή Σου σ' ἐμᾶς, Υἱὲ καὶ Λόγε

227. Μάρκ. 9, 23.
228. Ψαλμ. 90, 9.
229. Παροιμ. 21, 31.
230. Ψαλμ. 72, 22-23.

τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ ὅμως ποιὸς εἶμαι ποὺ τολμῶ νὰ ἀναφέρομαι σὲ Σένα, καρδιογνώστη; Ἀλλὰ τὰ λέω αὐτὰ γιὰ νὰ γνωστοποιήσω στὸν ἑαυτό μου καὶ στοὺς ἐχθροὺς ὅτι σὲ Σένα καταφεύγω, τὸ λιμάνι τῆς σωτηρίας μου. Ἰδοὺ ἔμαθα ἀπὸ τὴ χάρη Σου ὅτι Σὺ εἶσαι ὁ Θεός μου, καὶ δὲν τολμῶ πλέον νὰ λέω πολλά, ἀλλὰ θέλω μόνο νὰ παρουσιάσω μπροστὰ σὲ Σένα τὸ νοῦ μου ἀργό, κουφὸ καὶ ἄλαλο. Ὄχι ἐγώ, ἡ χάρη Σου ἐργάζεται τὸ πᾶν. Γιατὶ δὲν γνωρίζω νὰ ἔχανα ποτὲ κανένα καλό, παρὰ πλήθη κακῶν, καὶ γι' αὐτὰ πέφτω μπροστὰ σὲ Σένα μὲ τὸ σχῆμα τοῦ δούλου, ἐπειδὴ μὲ ἀξίωσες νὰ μετανοῶ καὶ ἐπειδὴ εἶμαι δοῦλος Σου καὶ παιδὶ τῆς δούλης Σου[231]. Ἀλλὰ μὴ μὲ ἀφήσεις Κύριέ μου, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Θεέ μου, νὰ κάνω ἢ νὰ λέω ἢ νὰ σκέφτομαι ἐκεῖνα ποὺ δὲν θέλεις, γιατὶ μοῦ φτάνει τὸ πλῆθος τῶν προηγουμένων μου ἁμαρτιῶν· ὅπως θέλεις, ἐλέησέ με. Ἁμάρτησα, ἐλέησέ με ὅπως γνωρίζεις. Πιστεύω Κύριε ὅτι ἀκοῦς τὴν ἐλεεινή μου αὐτὴ φωνή. Βοήθησέ με στὴν ἀπιστία μου[232], Ἐσὺ ποὺ μοῦ χάρισες τὴ ζωὴ καὶ μὲ ἀξίωσες νὰ εἶμαι Χριστιανός. Τὸ θεωρῶ πολὺ μεγάλο, ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης ὁ Καρπάθιος*, ποὺ μὲ κάλεσες νὰ γίνω μοναχὸς καὶ Χριστιανός. Ὅπως εἶπες, Κύριε, σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς δούλους Σου: "Εἶναι μεγάλη τιμή σου τὸ ὅτι καλεῖσαι μὲ τὸ ὄνομά Μου"[233]. Αὐτὸ εἶναι καλύτερο σὲ μένα ἀπὸ ὅλες τὶς βασιλεῖες τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ, μόνο νὰ μὴν ἀποτύχω νὰ καλοῦμαι μὲ τὸ γλυκύτατο ὄνομά Σου. Πολυέλεε Κύριε, σὲ εὐχαριστῶ, κλπ.», ὅπως τὰ ἔχομε γράψει προηγουμένως.

Ὅπως λοιπὸν ἄλλα ἀναγνώσματα ἁρμόζουν στὸν πρακτικὸ καὶ ἄλλα λόγια καὶ δάκρυα καὶ προσευχή, ἔτσι κι αὐτὴ εἶναι διαφορετικὴ πίστη ἀπὸ τὴν πρώτη ποὺ γεννᾶ τὴν ἡσυχία. Γιατὶ ἐκείνη εἶναι πίστη τῆς ἀκοῆς, ἐνῶ αὐτὴ εἶναι τῆς θεωρίας, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, καὶ ἡ θεωρία εἶναι πιὸ σίγουρη ἀπὸ τὴν ἀκοή. Ἀπὸ τὴ φυσικὴ γνώση γεννιέται ἡ πρώτη καὶ κοινὴ πίστη τῶν ὀρθοδόξων, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ κατὰ Θεὸν σχολή, ὅπως εἴπαμε, ἡ νηστεία, ἡ ἀγρυπνία, ἡ ἀνάγνωση, ἡ ψαλμωδία, ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ἐρώτηση τῶν ἐμπείρων. Καὶ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ γεννιοῦνται οἱ ἀρετὲς τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ ἡ φύλαξη τῶν ἐντολῶν καὶ ἡ τακτοποίηση τῶν ἠθῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες γεννιέται ἡ μεγάλη πίστη, ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ τέλεια ἀγάπη, ποὺ ἁρπάζει τὸ νοῦ στὸ Θεό, ὅπως εἴπαμε, κατὰ τὴν προσευχή, ὅταν κανεὶς ἑνώνεται μὲ τὸ Θεὸ νοερά, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Νεῖλος.

Τὰ λόγια τῆς προσευχῆς γράφτηκαν μιὰ φορά, γιὰ νὰ ἀπευθύνει πάντα τὴν ἴδια προσευχὴ ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ παραστήσει τὸ νοῦ του ἀκίνητο μπροστὰ στὴν Ἁγία καὶ Ζωαρχικὴ Τριάδα, πιστεύοντας ὅτι βλέπεται ἀπὸ Αὐτήν, ἂν καὶ εἶναι τελείως ἀδύνατο νὰ βλέπει ὁ ἴδιος τὸ παραμικρό· νὰ ἔχει τὸ

231. Ψαλμ. 115, 7. 232. Μάρκ. 9, 24. 233. Ἡσ. 49, 6.

* Πρὸς τοὺς μοναχοὺς τῆς Ἰνδίας, κεφ. 44 (Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 338).

νοῦ του ἄμορφο, ἀσχημάτιστο, ἀχρωμάτιστο, ἀτάραχο, ἀπερίσπαστο, ἀκίνητο, ἄυλο, νὰ μὴν βρίσκεται σὲ τίποτε ἀπ' ὅσα νοοῦνται καὶ κατανοοῦνται στὴν κτίση, ἀλλὰ μέσα σὲ μιὰ βαθιὰ εἰρήνη καὶ τέλεια ἀταραξία νὰ συνομιλεῖ μὲ τὸ Θεό, καὶ νὰ ἔχει μόνο τὴν ἁγία μνήμη Του, μέχρις ὅτου φτάσει στὴν ἁρπαγὴ τοῦ νοῦ καὶ καταξιωθεῖ νὰ λέει ὅπως πρέπει τὴν προσευχὴ τοῦ Κυρίου, τὸ Πάτερ ἡμῶν, ὅπως ἔκαναν ὁ ἅγιος Φιλήμων*, ἡ ἁγία Εἰρήνη, μαζὶ μὲ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους, τοὺς Μάρτυρες καὶ τοὺς Ὁσίους. Τὰ παραπέρα εἶναι αὐταπάτη ποὺ γίνεται ἀπὸ ὑπερηφάνεια. Γιατὶ τὸ θεῖο εἶναι ἀόριστο καὶ ἀπερίγραπτο, καὶ ὁ νοῦς ποὺ συγκεντρώθηκε στὸν ἑαυτό του, ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι, γιὰ νὰ ἀξιωθεῖ κατὰ χάρη νὰ ἐπιφοιτήσει ἐπάνω του τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Γιατί, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, δὲ βαδίζομε μὲ τὴν αἴσθηση, ἀλλὰ μὲ τὴν πίστη[234]. Γι' αὐτὸ ὀφείλομε νὰ κάνομε πολὺν καιρὸ στὴν ἄσκηση, γιὰ νὰ σύρεται ὁ νοῦς ἀπὸ τὴν πολυκαιρία μὲ πόθο στὰ θεῖα ἐξαιτίας τῆς συνήθειας. Γιατὶ ἂν δὲ βρεῖ ὁ νοῦς κάτι ἀνώτερο ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα, δὲ στρέφει τὴν ἐπιθυμία του σ' αὐτό, καὶ δὲν ἀφήνει ἐκεῖνα ποὺ συνήθισε ἀπὸ τὴν πολυκαιρία. Ὅπως λοιπὸν οἱ φιλάνθρωποι καὶ ἀπαθεῖς δὲν βλάπτονται πολὺ ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ βίου, γιατὶ τὰ διευθετοῦν καλά, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν μεγάλα χαρίσματα, γιατὶ ἀποδίδουν στὸ Θεὸ τὰ κατορθώματά τους.

Ἡ ἡσυχία συμφέρει περισσότερο στοὺς ἐμπαθεῖς

Σὲ ὅλους συμφέρει ἡ ἡσυχία καὶ ἡ ἀποφυγὴ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀνθρώπων, περισσότερο ὅμως στοὺς ἐμπαθεῖς καὶ ἀδύνατους. Δὲν μπορεῖ βέβαια ὁ νοῦς μὲ μόνη τὴν πρακτικὴ ἄσκηση νὰ γίνει ἀπαθής, ἂν δὲν ἔχει διαδοχικὰ πολλὲς καὶ πνευματικὲς θεωρίες. Οὔτε ὁ περισπασμὸς καὶ τὸ νὰ εἶναι κανεὶς προϊστάμενος ἄλλων περνᾶνε χωρὶς βλάβη, ἂν δὲν ἀποκτήσει κανεὶς πρωτύτερα ἀπάθεια ἀπὸ τὴν ἀποφυγή. Ἡ μέριμνα τοῦ βίου καὶ ἡ σύγχυση βλάπτει συνήθως καί τοὺς τέλειους καὶ τοὺς ἀπαθεῖς. Καμιὰ ὠφέλεια δὲν προέρχεται, ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος, ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς τὴν οὐράνια βοήθεια. Οὔτε πάλι ἡ οὐράνια βοήθεια ἔρχεται σ' ἐκεῖνον ποὺ τοῦ λείπει ἡ προαίρεση. Ἔχομε ἀνάγκη καὶ ἀπὸ τὰ δύο, καὶ ἀπὸ τὴ θεία βοήθεια καὶ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἐργασία, καὶ ἀπὸ τὴν πράξη καὶ ἀπὸ τὴ γνώση, καὶ ἀπὸ τὸ φόβο καὶ ἀπὸ τὴν ἐλπίδα, καὶ ἀπὸ τὸ πένθος καὶ ἀπὸ τὴν παρηγορία, καὶ ἀπὸ δειλία καὶ ἀπὸ ταπείνωση, καὶ ἀπὸ διάκριση

234. Β' Κορ. 5, 7.

* Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 313.

καὶ ἀπὸ ἀγάπη. Γι' αὐτό, λένε, ὅλα τὰ τοῦ βίου εἶναι διπλά: ἡμέρα καὶ νύχτα, φῶς καὶ σκοτάδι, ὑγεία καὶ ἀσθένεια, ἀρετὴ καὶ κακία, εὐκολία καὶ δυσκολία, ζωὴ καὶ θάνατος. Καὶ ἀπὸ τὰ πρῶτα οἱ ἀδύνατοι νὰ ἀγαποῦμε τὸ Θεό, καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα νὰ ἀποφεύγομε τὴν ἁμαρτία ἀπὸ φόβο τῶν πειρασμῶν. Οἱ δυνατοὶ πάλι, ἐξαιτίας ὅλων ἀγαποῦνε σὰν πατέρα τὸ Θεό, ἀναγνωρίζοντας ὅτι ὅλα εἶναι πολὺ καλὰ[235] καὶ πρὸς τὸ συμφέρον μας τὰ οἰκονομεῖ ὁ Θεός. Καὶ ἀπὸ τὰ εὐχάριστα ἐγκρατεύονται, ἐνῶ ἐπιθυμοῦν τὰ δύσκολα, γιατὶ γνωρίζουν ὅτι μὲ τὰ πρῶτα ζωογονοῦνται τὰ σώματα πρὸς δόξαν τοῦ Ποιητῆ, ἐνῶ μὲ τὰ ἄλλα θὰ βοηθηθοῦν οἱ ψυχὲς νὰ σωθοῦν, ἀπὸ ἀνέκφραστο ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Οἱ ἄνθρωποι διακρίνονται σὲ τρεῖς πνευματικὲς καταστάσεις: σὲ δούλους, σὲ μισθωτοὺς καὶ σὲ υἱούς. Οἱ δοῦλοι δὲν ἀγαποῦν τὸ ἀγαθό, ἀλλὰ γιὰ τὸ φόβο τῶν κολάσεων ἀπέχουν ἀπὸ τὸ κακό. Καὶ αὐτό, λέει ὁ ἅγιος Δωρόθεος, εἶναι βέβαια καλό, ὄχι ὅμως καὶ εὐάρεστο. Οἱ μισθωτοὶ ἀγαποῦν τὸ ἀγαθὸ καὶ μισοῦν τὸ πονηρό, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ λάβουν μισθό. Οἱ υἱοὶ τέλος, καθὼς εἶναι τέλειοι, οὔτε ἀπὸ φόβο τῶν κολάσεων ἀπέχουν ἀπὸ τὸ πονηρό, ἀλλὰ ἔχουν ἔντονο μίσος γι' αὐτό· οὔτε τὸ καλὸ κάνουν μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ἀνταμειφθοῦν, ἀλλὰ τὸ λογαριάζουν σὰν χρέος τους. Καὶ ἀγαποῦν τὴν ἀπάθεια, ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι μίμηση τοῦ Θεοῦ καὶ πρόξενος τῆς κατοικήσεώς Του μέσα τους· μ' αὐτὴν ἀπέχουν ἀπὸ κάθε κακία, ἀκόμα καὶ ἂν δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀπειλή. Γιατὶ ἂν κανεὶς δὲ γίνει ἀπαθής, δὲν τοῦ στέλνει ὁ Ἅγιος Θεὸς τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, γιὰ νὰ μὴν ξαναπέσει στὰ πάθη, συρόμενος ἀπὸ τὴ συνήθεια, ὁπότε γίνεται ἔνοχος γιὰ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἔχει μεγαλύτερη καταδίκη. Ἀλλὰ ὅταν ἀπὸ τὴν ἕξη τῆς ἀρετῆς δὲν ἔχει πλέον φιλία μὲ τοὺς ἐχθρούς, οὔτε σύρεται ἀπὸ τὴ συνήθεια τῶν παθῶν, τότε γίνεται μέτοχος τῆς χάρης καὶ μένει ἀκατάκριτος κατὰ τὴν ἀπόκτηση τοῦ χαρίσματος.

Γι' αὐτὸ λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὅτι δὲ μᾶς φανερώνει ὁ Θεὸς τὸ θέλημά Του γιὰ νὰ μὴν τὸ παρακούομε ἀφοῦ τὸ μάθομε, καὶ ἔτσι καταδικαστοῦμε χειρότερα· ἂν καὶ σὰν νήπιοι δὲ γνωρίζομε τὴν ἄπειρη τοῦ Θεοῦ εὐσπλαχνία πρὸς ἐμᾶς τοὺς ἀχάριστους. Ἐκεῖνος, λέει, ποὺ θέλει νὰ μάθει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἔχει χρέος νὰ πεθάνει ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμο καὶ ἀπὸ τὰ θελήματά του σχετικὰ μὲ ὅλα τὰ πράγματα. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει κανεὶς νὰ κάνει ὅποιο πράγμα προκαλεῖ ἀμφιβολία, ἢ νὰ τὸ θεωρεῖ γιὰ καλό, ἐκτὸς ἂν δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει ἢ νὰ σωθεῖ χωρὶς αὐτό. Γιὰ νὰ βεβαιωθεῖ λοιπὸν τότε, χρειάζεται νὰ ρωτήσει τοὺς ἐμπείρους, μὲ βέβαιη πίστη καὶ προσευχή, ἐφόσον δὲν ἔχει ἀκόμη τὴν τέλεια ἀπάθεια ποὺ κάνει τὸ νοῦ ἰσχυρὸ καὶ ἀνίκητο σὲ κάθε καλὸ ἔργο. Ὥστε ὁ πόλεμος εἶναι μεγάλος, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος διατηρεῖται ἀβλαβής. Γιατὶ λέει ὁ Κύριος: «Ἡ δύναμή μου φανερώνεται στὴν

235. Γεν. 1, 31.

πληρότητά της μέσα στὴν ἀδυναμία»· καὶ συνεχίζει ὁ Ἀπόστολος: «Ὅταν ἀσθενῶ, τότε εἶμαι δυνατός»[236]. Γιατὶ τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἀπολέμητος, δὲν εἶναι καλό. Ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, οἱ δαίμονες πολλὲς φορὲς ὑποχωροῦν γιὰ διάφορους λόγους, γιὰ νὰ στήσουν στὸν ἄνθρωπο ἐνέδρα, ἢ γιὰ νὰ τὸν κάνουν νὰ ὑπερηφανευτεῖ, ἀφήνοντάς του τὴν ἔπαρση ἢ κάποιο ἄλλο κακό, καὶ ἀρκοῦνται σ' αὐτό, γιατὶ μπορεῖ νὰ ἀναπληρώσει ὅλα τὰ ἄλλα πάθη.

Οἱ Πατέρες, ὅπως λέει τὸ Γεροντικό, φύλαξαν τὶς ἐντολές, οἱ ἄλλοι ὕστερα ἀπ' αὐτοὺς τὶς ἔγραψαν, ἐμεῖς ὅμως ὅ,τι ἔγραψαν τὰ βάλαμε στὰ ντουλάπια. Ἢ κι ἂν τὰ διαβάζομε, δὲ σχολάζομε στὸ νὰ κατανοοῦμε τὰ λεγόμενα καὶ νὰ τὰ πράττομε, ἀλλὰ τὰ διαβάζομε σὰν πάρεργο, ἢ νομίζομε ὅτι κάτι σπουδαῖο κάνομε καὶ ὑπερηφανευόμαστε· ἀγνοοῦμε ὅτι μᾶλλον μᾶς περιμένει καταδίκη, ἂν δὲ τὰ πράττομε, ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος. Καὶ ὁ Κύριος λέει: «Ὅποιος γνώρισε τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου του κλπ.»[237]. Ὥστε καλὴ εἶναι ἡ ἀνάγνωση καὶ ἡ γνώση, ἀλλὰ ὅταν ὁδηγοῦν σὲ μεγαλύτερη ταπείνωση. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ συμβουλή, ὅταν δὲν ἐξετάζει κανεὶς τὴ ζωὴ τοῦ διδασκάλου, ὅπως λέει ὁ Θεολόγος: «Μὴ διερευνᾶς τὴν ἀξιοπιστία αὐτοῦ ποὺ σὲ διδάσκει ἢ σοῦ κηρύττει». Καὶ ὅπως λέει ὁ Κύριος: «Ὅσα σᾶς λένε οἱ ἱερεῖς κλπ.»[238]. Αὐτὸς ποὺ ἐρωτᾶ δὲ ζημιώνεται καθόλου ἀπὸ τὰ ἔργα ἐκείνου ποὺ τὸν διδάσκει, ἀλλὰ οὔτε βέβαια καὶ ὠφελεῖται, ἂν δὲν πράττει ὅσα διδάσκεται. Τὸ πέρα ἀπ' αὐτὰ εἶναι παρὰ φύση καὶ ἀξιοκατάκριτο. Ὅπως λέει ὁ ἅγιος Εὐστράτιος, ὁ Θεὸς σὰν ἀγαθὸς καὶ δίκαιος ποὺ εἶναι, μὲ τὴν ἀγαθότητά Του μᾶς χαρίζει κάθε καλὸ ὅταν ἔχομε εὐγνωμοσύνη, χρησιμοποιώντας σὰν ἀγωγὸ —δίκαιο τάχα— τὴν εὐχαριστία μας. Ὅταν ὅμως εἴμαστε ἀγνώμονες, τότε ξεπέφτομε ἀπὸ τὸ ἀγαθό, σύμφωνα μὲ τὴ δίκαιη κρίση τοῦ Θεοῦ. Ὥστε ἡ ἀγαθότητα καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ προξενοῦν σ' ἐμᾶς κάθε καλὸ ὅταν ἐνεργοῦμε κατὰ φύση· ὅταν ὅμως κάνομε κακὴ χρήση, προξενοῦν αἰώνια κόλαση.

Ἡ ἀληθινὴ μετάνοια εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ

Ἂν ὅμως θελήσει κανείς, βάζει πάλι ἀρχὴ μὲ τὴ μετάνοια. «Ἔπεσες;» λέει κάποιος ἅγιος· «Σήκω. Ἔπεσες πάλι; Καὶ πάλι σήκω, χωρὶς νὰ ἀπελπίζεσαι γιὰ τὴ σωτηρία σου ὅ,τι καὶ νὰ γίνει. Οὔτε νὰ παραδίνεις τὸν ἑαυτό σου θεληματικὰ στὸν ἐχθρό· ἀρκεῖ ἡ ὑπομονή σου αὐτὴ καὶ ἡ αὐτομεμψία γιὰ νὰ σωθεῖς.» «Ἤμαστε, λέει ὁ Ἀπόστολος, καὶ ἐμεῖς κάποτε ἀνόητοι καὶ βαδίζαμε κατὰ τὶς ἐπιθυμίες μας κλπ.»[239]. Καὶ σὺ λοιπὸν μὴν ἀπελ-

236. Β' Κορ. 12, 9-10. 237. Λουκ. 12, 47. 238. Ματθ. 23, 3. 239. Τίτ. 3, 3.

πιστεῖς καθόλου, ἀγνοώντας τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, γιατὶ μπορεῖ νὰ κάνει ὅσα θέλει. Ἀλλὰ ἔλπισε σ' Αὐτὸν καὶ θὰ κάνει ἕνα ἀπὸ τὰ ἑξῆς: ἢ μὲ πειρασμοὺς καὶ ἄλλους τρόπους, ποὺ γνωρίζει Ἐκεῖνος, θὰ προξενήσει τὴ διόρθωσή σου, ἢ θὰ δεχτεῖ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ταπείνωσή σου ἀντὶ γιὰ ἄλλη πνευματικὴ ἐργασία, ἢ μέσω τῆς ἐλπίδας θὰ βρεῖ φιλάνθρωπα κάποιον ἄλλο τρόπο γιὰ νὰ σώσει τὴν ψυχή σου ποὺ δὲν ἔχει παρρησία. Μονάχα μὴν ἀφήσεις τὸ Γιατρό, γιατὶ τότε θὰ ὑποστεῖς κακῶς τὸ διπλὸ θάνατο, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζεις τὸν κρυφὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ.

Ὅπως εἴπαμε γιὰ τὴ γνώση, ἔτσι θὰ ποῦμε τώρα καὶ γιὰ τὴν πράξη. Ἀνάμεσα ἀπὸ ἕξι παγίδες περνᾶ κάθε σωματικὴ καὶ ψυχικὴ πράξη: δεξιὰ καὶ ἀριστερά, δηλαδὴ ἀνάμεσα στὴν ὑπερβολὴ καὶ στὴν ἔλλειψη τῶν κόπων· πάνω καὶ κάτω, δηλαδὴ ἀνάμεσα στὴν ὑψηλοφροσύνη καὶ στὴν ἀπόγνωση· ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικά, δηλαδὴ ἀνάμεσα στὴν δειλία καὶ στὸ θράσος, γιὰ τὸ ὁποῖο λέει ὁ Θεολόγος ὅτι ἀπέχει πάρα πολὺ ἀπὸ τὸ θάρρος, ἂν καὶ στὸ ὄνομα εἶναι παρόμοιο. Στὸ μέσον αὐτῶν τῶν ἕξι παγίδων εἶναι ἡ μετρημένη ἐργασία ποὺ γίνεται μὲ ταπείνωση καὶ ὑπομονή. Πρέπει νὰ θαυμάσει κανεὶς τὸν ἀνθρώπινο νοῦ, πῶς μεταβάλλει μέσα του ὅλα τὰ ὄντα ὅπως θέλει, ἂν καὶ αὐτὰ εἶναι ἀμετάβλητα καὶ σὲ ἄλλους ἔτσι ἀκριβῶς μένουν. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἔχομε ὅλοι τὴν ἴδια διάθεση γιὰ τὰ ὄντα, ἀλλὰ ὁ καθένας ὅπως θέλει μεταχειρίζεται τὰ πράγματα, εἴτε ὀρθά, εἴτε ἄσχημα· τὰ αἰσθητὰ μὲ τὸ ἔργο, τὰ νοητὰ μὲ τὸ λόγο καὶ τὸ διαλογισμό.

Σὲ τέσσερις, ὅπως νομίζω, θεωρίες, ἢ καταστάσεις ὅπως τὶς λέει ὁ Θεολόγος, κατατάσσονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ἄλλοι εἶναι καλὰ καὶ σ' αὐτὸν τὸν κόσμο καὶ στὸν μέλλοντα, ὅπως ὅλοι οἱ Ἅγιοι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔγιναν ἀπαθεῖς. Ἄλλοι μόνον ἐδῶ εἶναι καλά, γιατὶ εὐεργετοῦνται ψυχικὰ ἢ σωματικὰ χωρὶς νὰ τὸ ἀξίζουν, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν εὐγνωμοσύνη στὸν Εὐεργέτη, ὅπως ὁ πλούσιος τῆς παραβολῆς καὶ οἱ ὅμοιοί του. Ἄλλοι μόνον ἐδῶ κολάζονται· ἐκεῖνοι δηλαδὴ ποὺ εἶναι πολὺν καιρὸ ἄρρωστοι, ὅπως ὁ παράλυτος ἐκεῖνος καὶ ὅσοι δέχονται αὐτοπροαίρετα τοὺς πειρασμοὺς εὐχαριστώντας τὸ Θεό. Ἄλλοι πάλι κολάζονται καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ πειράζονται ἐξαιτίας τῶν δικῶν τους θελημάτων, ὅπως ὁ Ἰούδας καὶ οἱ ὅμοιοί του. Καὶ πάλι, τέσσερις διαθέσεις ἔχουν γιὰ τὰ αἰσθητὰ πράγματα. Ἄλλοι μισοῦν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὅπως οἱ δαίμονες, καὶ ἀπὸ τὴν κακή τους προαίρεση τὰ κατηγοροῦν. Ἄλλοι τὰ ἀγαποῦν σὰν καλά, ἀλλὰ ἐμπαθῶς, ὅπως τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ δὲν φροντίζουν διόλου γιὰ τὴ φυσικὴ θεωρία ἢ τὴν εὐχαριστία τοῦ Θεοῦ. Ἄλλοι, σὰν ἄνθρωποι, σύμφωνα μὲ τὴ φύση καὶ μὲ γνώση πνευματικὴ καὶ εὐχαριστία τὰ χρησιμοποιοῦν ὅλα μὲ ἐγκράτεια. Ἄλλοι τέλος, μὲ τρόπο ποὺ ὑπερβαίνει τὴ φύση, σὰν ἄγγελοι, τὰ θεωροῦν ὅλα πρὸς δόξαν τοῦ Δημιουργοῦ καὶ χρησιμοποιοῦν ἀπὸ αὐτὰ μόνο τὰ ἀναγκαῖα γιὰ τὴ ζωή τους, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος[240].

240. Α' Τιμ. 6, 8.

Γενικὲς καὶ εἰδικὲς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ

Γι' αὐτὸ ἔχομε χρέος νὰ εὐχαριστοῦμε πάντοτε τὸ Θεὸ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, γιὰ τὶς εὐεργεσίες Του, τὶς γενικὲς καὶ τὶς εἰδικές, τὶς ψυχικὲς καὶ τὶς σωματικές. Οἱ γενικὲς εἶναι τὰ τέσσερα στοιχεῖα (ὁ ἀέρας, τὸ χῶμα, τὸ νερὸ καὶ ἡ φωτιά) καὶ ὅλα ὅσα προέρχονται ἀπὸ αὐτά, καὶ ὅλα τὰ θαυμάσια καὶ ἐξαίσια πράγματα τοῦ Θεοῦ ποὺ περιέχονται στὶς θεῖες Γραφές. Οἱ εἰδικὲς εἶναι ὅσα ἔδωσε ὁ Θεὸς ἰδιαιτέρως στὸν καθένα· εἴτε πλοῦτο γιὰ ἐλεημοσύνη, εἴτε φτώχεια γιὰ ὑπομονὴ μὲ εὐχαριστία, εἴτε ἐξουσία γιὰ ἀπονομὴ δικαιοσύνης καὶ ἐνίσχυση τῆς ἀρετῆς, εἴτε ὑποταγὴ καὶ δουλεία γιὰ ἄμεση σωτηρία ψυχῆς, εἴτε ὑγεία γιὰ βοήθεια ἐκείνων ποὺ ἔχουν ἀνάγκη καὶ γιὰ θεάρεστη ἐργασία, εἴτε ἀσθένεια γιὰ τὸ στεφάνι τῆς ὑπομονῆς, εἴτε γνώση καὶ δύναμη γιὰ τὴν ἀπόκτηση ἀρετῶν, εἴτε ἀδυναμία καὶ ἄγνοια γιὰ ὑποταγὴ μὲ ἡσυχία καὶ ταπείνωση καὶ ἀποφυγὴ τῶν πραγμάτων, εἴτε ἀθέλητη στέρηση τῆς περιουσίας γιὰ θεληματικὴ σωτηρία καὶ βοήθεια πρὸς ἐκείνους ποὺ δὲν μποροῦν νὰ φτάσουν στὴν τελειότητα τῆς ἀκτημοσύνης, ἢ τουλάχιστο γιὰ ἐλεημοσύνη, εἴτε ἄνεση καὶ εὐημερία, γιὰ ἑκούσιο ἀγώνα καὶ κόπο στὸ στίβο τῶν ἀρετῶν, ὥστε νὰ γίνομε ἀπαθεῖς καὶ νὰ σώσομε καὶ ἄλλες ψυχές, εἴτε πειρασμὸ καὶ δυσκολία γιὰ νὰ σωθοῦν καὶ χωρὶς νὰ θέλουν ὅσοι δὲν μποροῦν νὰ κόψουν τὰ θελήματά τους, ἢ γιὰ τὴν τελειότητα ἐκείνων ποὺ μποροῦν νὰ κάνουν ὑπομονὴ μὲ χαρά.

Ὅλα λοιπὸν τὰ παραπάνω, ἂν καὶ εἶναι ἀντίθετα μεταξύ τους, εἶναι πάρα πολὺ καλὰ ὅταν ἀντιμετωπισθοῦν σωστά· ὅταν ὅμως δὲν ἀντιμετωπισθοῦν ὅπως πρέπει, δὲν εἶναι καλά, ἀλλὰ μᾶλλον βλαβερὰ στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα. Καλύτερο ἀπὸ ὅλα εἶναι ἡ ὑπομονὴ στὶς θλίψεις. Ἐκεῖνος ποὺ ἀξιώθηκε νὰ ἔχει αὐτὸ τὸ μεγάλο χάρισμα, ὀφείλει νὰ εὐχαριστεῖ τὸ Θεό, γιατὶ εὐεργετήθηκε περισσότερο ἀπὸ ὅλους· ἔγινε μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Του, τῶν Μαρτύρων καὶ τῶν Ὁσίων, γιατὶ ἔλαβε μεγάλη δύναμη καὶ γνώση ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ ἀπέχει θεληματικὰ ἀπὸ τὰ εὐχάριστα καὶ νὰ ἐπιθυμεῖ μᾶλλον τὰ δύσκολα μὲ τὴν ἀποκοπὴ τῶν θελημάτων του καὶ τὴν ἄρνηση ὅσων νοημάτων δὲν εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ κάνει καὶ νὰ νοεῖ πάντοτε τὰ θεάρεστα. Καὶ ὅσοι ἀξιώθηκαν νὰ μεταχειρισθοῦν τὰ πράγματα σύμφωνα μὲ τὴ φύση τους, ὀφείλουν νὰ εὐχαριστοῦν πολὺ τὸ Θεὸ μὲ μεγάλη ταπείνωση, γιατὶ ἐλευθερώθηκαν ἀπὸ τὰ παρὰ φύση καὶ τὴν παράβαση τῶν ἐντολῶν, μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Ἐμεῖς ὅμως ποὺ εἴμαστε ἀκόμη ἐμπαθεῖς καὶ κάνομε κακὴ χρήση τῶν πραγμάτων, ἐπειδὴ ἐνεργοῦμε παρὰ φύση, ἔχομε χρέος νὰ εὐχαριστοῦμε πολὺ τὸν Εὐεργέτη μὲ ὅλη τὴν εὐγνωμοσύνη μας καὶ νὰ θαυμάζομε τὴν ἀνείπωτη μακροθυμία Του, γιατὶ ἂν καὶ παρακούομε τὶς ἐντολές Του καὶ κάνομε κακὴ χρήση τῶν πραγμάτων καὶ ἀποστρεφόμαστε τὶς δωρεές Του, ἀνέχεται τὴν ἀ-

γνωμοσύνη μας καὶ δὲν παύει νὰ μᾶς εὐεργετεῖ, ἀλλὰ περιμένει τὴν ἐπιστροφὴ καὶ τὴ μετάνοιά μας μέχρι τὴν τελευταία μας ἀναπνοή. Ὥστε ὀφείλομε νὰ Τὸν εὐχαριστοῦμε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ὅπως ἔχει λεχθεῖ: «Νὰ εὐχαριστεῖτε τὸ Θεὸ γιὰ τὸ κάθε τί»[241]. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ θὰ ἐκπληρωθεῖ ἄλλος λόγος τοῦ Ἀποστόλου: «Νὰ προσεύχεστε ἀδιάλειπτα»[242], δηλαδὴ τὸ νὰ ἔχομε τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ σὲ κάθε καιρὸ καὶ τόπο καὶ πράγμα. Ὅ,τι καὶ νὰ κάνει κανείς, χρεωστεῖ νὰ θυμᾶται τὸν Ποιητὴ τοῦ κάθε πράγματος. Γιὰ παράδειγμα, βλέπεις τὸ φῶς, μὴ λησμονήσεις Ἐκεῖνον ποὺ σοῦ τὸ χάρισε. Βλέπεις οὐρανὸ καὶ γῆ, θάλασσα καὶ ὅλα τὰ δημιουργήματα, θαύμασε καὶ δόξασε τὸν Δημιουργό τους. Φόρεσες ροῦχο, γνώριζε Ἐκεῖνον ποὺ σοῦ τὸ χάρισε καὶ ὕμνησέ Τον ποὺ προνοεῖ γιὰ τὴ ζωή σου. Καὶ γενικά, κάθε κίνηση νὰ σοῦ γίνεται ἀφορμὴ νὰ δοξάζεις τὸ Θεό, καὶ ἰδού, προσεύχεσαι ἀδιάλειπτα. Καὶ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ χαίρεται πάντοτε ἡ ψυχή, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου[243]. Γιατὶ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ εὐφραίνει τὴν ψυχή, λέει ὁ ἅγιος Δωρόθεος, φέρνοντας μάρτυρα καὶ τὸν Δαβὶδ ποὺ λέει: «Σκέφτηκα τὸ Θεὸ καὶ ἔνιωσα εὐφροσύνη»[244].

Ὁ Θεὸς τὰ ἔκανε ὅλα πρὸς τὸ συμφέρον μας

Ὁ Θεὸς ἔκανε ὅλα τὰ ὄντα πρὸς ὠφέλειά μας. Οἱ Ἄγγελοι μᾶς φυλάγουν καὶ μᾶς διδάσκουν, οἱ δαίμονες μᾶς πειράζουν γιὰ νὰ ταπεινωνόμαστε καὶ νὰ καταφεύγομε στὸ Θεό. Καὶ μὲ αὐτὰ σωζόμαστε, καὶ λυτρωνόμαστε ἀπὸ τὴν ἔπαρση καὶ τὴν ἀμέλεια ἀπὸ τὸ φόβο τῶν πειρασμῶν. Καὶ πάλι· ἀπὸ τὰ εὐχάριστα τοῦ κόσμου, τὴν ὑγεία δηλαδή, τὴν εὐημερία, τὴ δύναμη, τὴν ἀνάπαυση, τὴ χαρά, τὸ φῶς, τὴ γνώση, τὸν πλοῦτο, τὴν προκοπὴ σὲ ὅλα, τὴν εἰρηνικὴ κατάσταση, τὴν ἀπόλαυση τῆς τιμῆς, τὴν ἐξουσία, τὴν ἀφθονία καὶ ὅλα ὅσα θεωροῦνται καλὰ σ' αὐτὴ τὴ ζωή, ὁδηγούμαστε σὲ εὐχαριστία καὶ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Εὐεργέτη, καὶ στὸ νὰ Τὸν ἀγαποῦμε καὶ νὰ κάνομε τὸ ἀγαθὸ ὅσο μποροῦμε, ὡς φυσικὸ χρέος γιὰ τὶς δωρεές Του, νομίζοντας πὼς θὰ Τὸν ἀνταμείψομε τάχα μὲ τὴν ἀγαθοεργία, ἂν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατόν, ἁπλῶς μεγαλώνει τὸ χρέος. Ἀπὸ ἐκεῖνα τώρα ποὺ νομίζονται δυσάρεστα, ὅπως ἡ ἀσθένεια, ἡ δυσκολία, ὁ κόπος, ἡ ἀδυναμία, ἡ ἀθέλητη λύπη, τὸ σκοτάδι, ἡ ἄγνοια, ἡ φτώχεια, ἡ δυστυχία σὲ ὅλα, ὁ φόβος τῆς στερήσεως, ἡ ἀτιμία, ἡ καταπόνηση, ἡ στέρηση τῶν ἀναγκαίων καὶ ὅλα ὅσα εἶναι ἀντίθετα στὰ εὐχάριστα ποὺ προείπαμε, φτάνομε στὴν ὑπομονή, στὴν ταπείνωση καὶ στὴν καλὴ ἐλπίδα γιὰ τὸ μέλλον. Κι ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ στὸν παρόντα αἰώνα μᾶς προξενοῦν μεγάλη παρηγορία. Ὥστε ὅλα καλὰ

241. Α' Θεσ. 5, 18. 242. Α' Θεσ. 5, 17. 243. Α' Θεσ. 5, 16. 244. Ψαλμ. 76, 4.

τὰ οἰκονόμησε γιὰ μᾶς ὁ Θεὸς κατὰ θαυμαστὸ τρόπο μὲ τὴν ἀνείπωτη ἀγαθότητά Του.

Ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ τὰ γνωρίζει αὐτὰ καὶ νὰ τὰ ἔχει ὅπως πρέπει, ἂς ἀγωνίζεται νὰ ἀποκτήσει τὶς ἀρετές, ὥστε ὅλα ὅσα ἔχομε ἀναφέρει, νὰ τὰ δέχεται μὲ εὐχαριστία, καὶ τὰ καλὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται κακά, καὶ νὰ εἶναι σὲ ὅλα ἀτάραχος. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό· ἀλλὰ καὶ ὅταν οἱ δαίμονες τοῦ προτείνουν ὑπερήφανο λογισμὸ γιὰ νὰ τὸν κάνουν νὰ ὑψηλοφρονήσει, τότε νὰ θυμᾶται ἐκεῖνα τὰ αἰσχρότατα ποὺ τοῦ ἔλεγαν πρωτύτερα καὶ νὰ νικᾶ τὸ λογισμὸ καὶ νὰ καταλήγει σὲ ταπείνωση. Καὶ ἀντίθετα, ὅταν τοῦ προτείνουν οἱ δαίμονες κανένα αἰσχρότατο λογισμό, τότε νὰ θυμᾶται τὸν ὑπερήφανο ἐκεῖνο λογισμὸ καὶ νὰ νικᾶ τοῦτον. Ὥστε μὲ τὴ μνήμη νὰ κάνει τὸν ἕνα λογισμὸ νὰ νικᾶ τὸν ἄλλο, μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάρης. Ἔτσι δὲ φτάνει ποτὲ οὔτε στὴν ἀπόγνωση γιὰ τὰ αἰσχρότατα, οὔτε σὲ ἀλαζονεία ἀπὸ τὴ μεγάλη ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτό του· ἀλλὰ ὅταν ὑψωθεῖ ὁ νοῦς του, καταφεύγει στὴν ταπείνωση, καὶ ὅταν τὸν ταπεινώσουν οἱ ἐχθροί, ὑψώνεται στὸ Θεὸ μὲ τὴν ἐλπίδα, γιὰ νὰ μὴ θορυβηθεῖ ποτὲ καὶ πέσει, μήτε πάλι ἀπὸ δειλία νὰ ἀπελπιστεῖ, ὡς τὴν τελευταία του ἀναπνοή. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη ἐργασία τοῦ μοναχοῦ, ὅπως λέει τὸ Γεροντικό. Ὅταν λοιπὸν οἱ ἐχθροὶ προβάλλουν τὴν ἀπόγνωση, αὐτὸς προβάλλει τὴν ἐλπίδα· καὶ ὅταν ἐκεῖνοι τοῦ παρουσιάζουν τὴν ἀλαζονεία, αὐτὸς ἀντιπροτείνει τὴν ταπείνωση, γνωρίζοντας ὅτι τίποτε στὸ βίο αὐτὸ δὲν εἶναι ἀμετάβλητο διόλου. Ὅποιος ὑπομείνει ὡς τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ[245].

Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ θέλει νὰ γίνονται τὰ πράγματα ὅπως τοῦ ἀρέσουν, δὲν ξέρει ποῦ βαδίζει, ἀλλὰ εἶναι σὰν τυφλὸς ποὺ τὸν παρασύρει κάθε ἄνεμος, καὶ ὅ,τι τοῦ ἔρχεται, ἀπ' αὐτὸ κυριεύεται ὁλότελα. Σὰν δοῦλος φοβᾶται τὰ δυσάρεστα, καὶ παρασύρεται σὰν αἰχμάλωτος ἀπὸ τὴν ὑψηλοφροσύνη. Ἀπὸ τὴ χωρὶς λόγο χαρά του νομίζει ὅτι ἔχει ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ποτὲ δὲν ἔμαθε τί εἶναι καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι. Κι ἂν λέει ὅτι γνωρίζει, τότε ἀκόμη περισσότερο τυφλώνεται· γιατὶ αὐτὸ εἶναι συνέπεια τοῦ ὅτι δὲν κατηγορεῖ τὸν ἑαυτό του. Αὐτὸ εἶναι ποὺ λέγεται αὐταρέσκεια καὶ ἀφανὴς ἀπώλεια, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Μακάριος* στὴ διήγηση γιὰ τὸν μοναχὸ ποὺ πῆγε στὴν ἀπώλεια, ἀφοῦ εἶδε τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ τὴν ὥρα ποὺ προσευχόταν μαζὶ μὲ ἄλλους ἀδελφοὺς καὶ ἁρπάχθηκε ὁ νοῦς του· γιατὶ νόμισε ὅτι κατόρθωσε κάτι καὶ ὄχι ὅτι ἔβαλε μεγαλύτερο χρέος. Ὅπως λοιπὸν οἱ ὑπερβολικὰ ἐμπαθεῖς δὲ γνωρίζουν οὔτε ὅσα εἶναι φανερὰ σὲ πολλούς, ἐξαιτίας τοῦ σκοτισμοῦ τῶν παθῶν, ἔτσι οἱ ἀπαθεῖς γνωρίζουν ὅσα οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦν, ἀπὸ τὴν καθαρότητα τοῦ νοῦ τους.

245. Ματθ. 10, 22.

* Βλ. σελίδα 283, κεφ. 82.

Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι πολυλογία

Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος*, δὲν εἶναι πολυλογία· ἀλλὰ καὶ ἂν ποῦμε ὅλοι-οἱ ἄνθρωποι πολλά, τότε ἕνα λόγο τοῦ Θεοῦ δὲν ὁλοκληρώσαμε. Γιὰ παράδειγμα· εἶπε ὁ Θεός: «Νὰ ἀγαπᾷς τὸν Κύριο καὶ Θεό σου μὲ ὅλη κλπ.»[246]. Πόσα ἄραγε δὲν εἶπαν καὶ δὲν ἔγραψαν οἱ Πατέρες, καὶ ἀκόμη λένε καὶ γράφουν, καὶ δὲν ὁλοκλήρωσαν τὸ ἕνα αὐτὸ ρητό; Γιατὶ τὸ "μὲ ὅλη τὴν ψυχή", ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, εἶναι τὸ νὰ μὴν ἀγαπᾷ κανεὶς τίποτε ἄλλο μαζὶ μὲ τὸ Θεό. Ἐπειδὴ ἂν ἀγαπᾷ κανεὶς τὴν ψυχή του, δὲν ἀγαπᾷ μὲ ὅλη του τὴν ψυχὴ τὸ Θεό, ἀλλὰ μὲ τὴ μισή. Ἂν λοιπὸν ἀγαποῦμε τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα πράγματα, πῶς μποροῦμε νὰ ἀγαποῦμε τὸ Θεὸ ἢ πῶς τολμοῦμε νὰ τὸ ποῦμε αὐτό; Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ πλησίον. Ἂν δὲν ἀπορρίπτομε τὴν πρόσκαιρη ζωή μας, ἀκόμη ἴσως καὶ τὴν μέλλουσα, γιὰ χάρη τοῦ πλησίον ὅπως ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, πῶς μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἀγαποῦμε τὸν πλησίον μας; Ὁ Μωυσῆς εἶπε γιὰ τὸ λαὸ στὸ Θεό: «Ἂν θέλεις νὰ τοὺς συγχωρήσεις τὶς ἁμαρτίες, συγχώρησέ τες. Ἀλλιῶς, σβῆσε κι ἐμένα ἀπὸ τὸ βιβλίο τῆς ζωῆς ποὺ μ' ἔχεις γραμμένο.»[247] Κι ὁ Ἀπόστολος εἶπε: «Ἂς χωριζόμουν ἐγὼ ἀπὸ τὸ Χριστὸ κλπ.»[248]. Παρακαλοῦσε δηλαδὴ νὰ χαθεῖ ὁ ἴδιος γιὰ νὰ σωθοῦν οἱ ἄλλοι, οἱ Ἰσραηλίτες, ποὺ μάλιστα ζητοῦσαν νὰ τὸν σκοτώσουν.

Τέτοιες εἶναι οἱ ψυχὲς τῶν Ἁγίων· ἀγαποῦν τοὺς ἐχθροὺς περισσότερο ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους, ὥστε καὶ στὸν παρόντα αἰώνα καὶ στὸν μέλλοντα προτιμοῦν σὲ ὅλα τὸν πλησίον καὶ ἂν ἀκόμη ἀπὸ τὴν κακή του προαίρεση εἶναι ἐχθρός τους, χωρὶς νὰ ζητοῦν ἀνταμοιβὴ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν, ἀλλὰ χαίρονται σὰν νὰ παίρνουν ὅταν δίνουν τὰ πάντα στοὺς ἄλλους, γιὰ νὰ ἀρέσουν στὸν Εὐεργέτη καὶ νὰ μιμηθοῦν ὅσο μποροῦν τὴ φιλανθρωπία Του, γιατὶ Ἐκεῖνος εἶναι ἀγαθὸς πρὸς τοὺς ἀχάριστους καὶ ἁμαρτωλούς[249]. Ἢ μᾶλλον, ὅσο περισσότερο ἀξιωθεῖ κανεὶς νὰ ἔχει αὐτὰ τὰ χαρίσματα, τόσο ὀφείλει νὰ νομίζει τὸν ἑαυτό του χρεώστη ἀπέναντι στὸ Θεὸ ποὺ τὸν ἀνύψωσε ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ἀξίωσε τὸ χῶμα νὰ μιμεῖται ἐν μέρει τὸν Πλάστη καὶ Θεό. Γιατὶ τὸ νὰ ὑπομένει κανεὶς τὶς ἀδικίες μὲ χαρὰ καὶ νὰ εὐεργετεῖ τοὺς ἐχθροὺς μὲ ἀνεξικακία καὶ νὰ θυσιάζει τὴ ζωή του γιὰ χάρη τοῦ πλησίον καὶ τὰ ὅμοια, εἶναι δῶρα τοῦ Θεοῦ καὶ δίνονται σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὴν καλὴ διάθεση νὰ τὰ δεχθοῦν καὶ μὲ ἐπιμέλεια νὰ τὰ ἐργάζονται καὶ νὰ τὰ φυλάγουν, ὅπως εἶπε ὁ Θεὸς στὸν Ἀδάμ[250], γιὰ νὰ μένουν σ' αὐτοὺς τὰ δῶρα μὲ

246. Δευτ. 6, 5· Ματθ. 22, 37.
247. Ἐξ. 32, 32.
248. Ρωμ. 9, 3-4.
249. Λουκ. 6, 35.
250. Γεν. 2, 15.

* Δεύτερη ἑκατοντάδα περὶ θεολογίας, κεφ. 20 (Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 127).

τὴν εὐγνωμοσύνη στὸν Εὐεργέτη. Γιατὶ κανένα καλὸ δὲν ἀποκτήσαμε ποτὲ δικό μας, ἀλλὰ ὅλα τὰ ἀγαθὰ δίνονται σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὸ Θεὸ κατὰ χάρη, ὅπως τὸ εἶναι ἀπὸ τὸ μὴ ὄν. «Τί ἔχεις ποὺ δὲν τὸ ἔλαβες δωρεὰν ἀπὸ τὸ Θεό;» λέει ὁ Ἀπόστολος. Κι ἀφοῦ ὅσα ἔχεις τὰ ἔλαβες ἀπὸ τὸ Θεό, γιατὶ καυχιέσαι σὰν νὰ μὴν τὰ ἔλαβες[251], ἀλλὰ σὰν νὰ τὰ κατόρθωσες ὁ ἴδιος —πράγμα ἀδύνατο, ἀφοῦ ὁ Κύριος εἶπε: «Χωρὶς ἐμένα δὲν μπορεῖτε νὰ κάνετε τίποτε»[252].

Ἡ σωτηρία εἶναι ἀδύνατη χωρὶς ταπεινοφροσύνη

Δὲν ξέρω ἂν εἶναι δυνατόν, ἀπὸ τὸ μεγάλο σκοτισμὸ τῶν παθῶν νὰ φτάσει κανεὶς σὲ τέτοια ἀνοησία, ποὺ νὰ νομίσει ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τοὺς Ἀγγέλους, καὶ μάλιστα μεγαλύτερος, ἀπὸ ἔλλειψη ταπεινοφροσύνης, αὐτὴν ποὺ ἀστόχησε ὁ πρώην ἑωσφόρος (φωτοφόρος), καὶ χωρὶς ἄλλη ἁμαρτία ἔγινε σκοτάδι. Λοιπὸν τί μέλλει νὰ πάθει ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει ταπείνωση, ὁ θνητός, τὸ χῶμα, γιὰ νὰ μὴν πῶ ὁ ἁμαρτωλός; Ἴσως ἐπειδὴ εἶναι τυφλός, δὲν πιστεύει ὅτι εἶναι ἁμαρτωλός. Εἶναι ὁπωσδήποτε ἀνάγκη —λέει ὁ Χρυσόστομος— ὁ τέλειος ἄνθρωπος νὰ γίνει ἰσάγγελος, ὅπως λέει ὁ Κύριος, στὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν βέβαια, καὶ ὄχι ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμο· ἀλλὰ οὔτε τότε εἶπε ὅτι θὰ γίνουν ἄγγελοι, ἀλλὰ ἰσάγγελοι[253]. Γιατί, λέει, οἱ ἄνθρωποι δὲ θὰ μπορέσουν ν' ἀλλάξουν τὴ φύση τους σὲ ἀγγελική, ἀλλὰ θὰ γίνουν ὅπως οἱ ἄγγελοι ἀμετάβλητοι στὸ ἀγαθό, κατὰ χάρη, καὶ ἐλεύθεροι ἀπὸ κάθε ἀνάγκη, καὶ θὰ ἔχουν αὐτοπροαίρετη τὴν ἐξουσία καὶ ἀτελείωτη τὴν εὐφροσύνη καὶ τὴν ἀγάπη στὸ Θεὸ καὶ ὅσα δὲν εἶδε μάτι ἀνθρώπου κλπ.[254]. Ἐδῶ εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνει κανεὶς τέλειος, ἁπλῶς δέχεται μόνο προκαταβολὴ τῶν ὑποσχεμένων ἀγαθῶν.

Ὅπως ὅσοι δὲν ἔχουν θεϊκὰ χαρίσματα ὀφείλουν νὰ ταπεινωθοῦν ὡς φτωχοί, τὸ ἴδιο ὀφείλουν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὰ ἔχουν, γιατὶ τὰ ἔλαβαν ἀπὸ τὸ Θεό, γιὰ νὰ μὴν καταδικαστοῦν γιὰ ἀγνωμοσύνη. Καὶ ὅπως οἱ πλούσιοι ὀφείλουν νὰ εὐγνωμονοῦν τὸ Θεὸ γιὰ τὰ καλὰ ποὺ τοὺς ἔδωσε, ἔτσι καὶ οἱ πλούσιοι σὲ ἀρετὲς ὀφείλουν νὰ εὐχαριστοῦν πολὺ περισσότερο. Καὶ ὅπως ὀφείλουν οἱ φτωχοὶ νὰ εὐχαριστοῦν τὸ Θεὸ καὶ νὰ ἀγαποῦν ἐκείνους ποὺ τοὺς εὐεργετοῦν πλουσιοπάροχα, γιατὶ εὐεργετοῦνται ἀπὸ αὐτούς, ἔτσι καὶ οἱ πλούσιοι πολὺ περισσότερο, γιατὶ σώζονται καὶ σ' αὐτὸν τὸν κόσμο καὶ στὸν μέλλοντα μὲ τὴν ἐλεημοσύνη. Γιατὶ χωρὶς τοὺς φτωχοὺς δὲν μποροῦν οἱ πλούσιοι νὰ σωθοῦν, ἀλλὰ οὔτε καὶ τοὺς πειρασμοὺς τοῦ πλούτου μποροῦν νὰ ξεφύγουν. Καὶ ὅπως οἱ μαθητὲς ὀφείλουν νὰ ἀγαποῦν τοὺς δασκάλους, ἔ-

251. Α' Κορ. 4, 7.
252. Ἰω. 15, 5.
253. Λουκ. 20, 36.
254. Α' Κορ. 2, 9.

τσι καὶ οἱ δάσκαλοι τοὺς μαθητές, καὶ νὰ ὁμολογοῦν καὶ τοῦτοι καὶ ἐκεῖνοι τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος δίνει σὲ ὅλους τὴ γνώση καὶ κάθε ἄλλο ἀγαθό, γιὰ τὰ ὁποῖα χρεωστοῦμε ὅλοι πάντοτε νὰ Τὸν εὐχαριστοῦμε. Πολὺ περισσότερο ὅσοι ἐνισχυθήκαμε στὸ νὰ ἐπανέλθομε στὴν πρώτη κατάσταση τοῦ θείου βαπτίσματος μὲ τὴ μετάνοια, χωρὶς τὴν ὁποία κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ σωθεῖ. Γιατὶ ὁ Κύριος εἶπε: «Γιατί μὲ φωνάζετε "Κύριε, Κύριε" καὶ δὲν κάνετε ὅ,τι σᾶς λέω;»[255]

Ἀλλὰ μὴν τυχὸν κανένας ἀνόητος, ὅταν ἀκούσει τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Κυρίου, νομίσει ὅτι ἂν δὲν ἐπικαλεστεῖ τὸν Κύριο, εἶναι ἀκατηγόρητος. Τὸ ἀντίθετο· καταδικάζεται περισσότερο, ὅπως λέει ὁ Κύριος: «Ἂν αὐτὰ κάνουν στὸ χλωρὸ ξύλο, τί θὰ γίνει στὸ ξερό;»[256]. Καὶ ὁ Σολομὼν λέει: «Ἂν μόλις σώζεται ὁ δίκαιος, ποῦ θὰ φανεῖ ὁ ἄδικος καὶ ἁμαρτωλός;»[257] Οὔτε πάλι, βλέποντας ὅτι δυσκολεύεται ἀπὸ τὶς θεῖες ἐντολές, νὰ ἀπελπίζεται, καὶ καταδικαστεῖ χειρότερα ἀπὸ τὸν αὐτόχειρα. Ἀλλὰ μᾶλλον ὀφείλει νὰ θαυμάσει τὶς θεῖες Γραφὲς καὶ τὶς ἐντολές, πῶς ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεῖ ὠθοῦν τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὴν τελειότητα, γιὰ νὰ μὴν μπορεῖ νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ βρίσκοντας ἄνεση στὰ χειρότερα, ἀλλὰ μόλις θελήσει νὰ κάνει κάτι τέτοιο, βρίσκει μπροστά του ὅλα τὰ δεινὰ καὶ στρέφεται στὸ καλό, ὅπως μὲ φιλανθρωπία οἰκονομεῖ ὁ Θεὸς ἀξιοθαύμαστα. Αὐτὸ γιὰ νὰ γίνει κάθε ἄνθρωπος τέλειος, κατὰ κάποιο τρόπο καὶ χωρὶς νὰ θέλει, ἂν καὶ εἶναι αὐτεξούσιος. Οἱ εὐγνώμονες ὅμως, ἀγωνίζονται περισσότερο, φιλοτιμούμενοι ἀπὸ τὶς εὐεργεσίες, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ πέρασαν τὸν ποταμὸ ἐνῶ κοιμόνταν, ὅπως εἶπε ὁ ἅγιος Ἐφραίμ.

Γι' αὐτό, λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, ἔδωσε ὁ Θεὸς πολλοὺς πειρασμούς, γιὰ νὰ τοὺς φοβόμαστε καὶ νὰ καταφεύγομε σ' Αὐτόν. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τὸ ἐννοεῖ αὐτὸ ἀλλὰ ἀπὸ φιληδονία τὸ χακίζει, αὐτὸς σκότωσε τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν κατέστρεψε· ἀφοῦ πῆρε ὅπλα κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τὰ χρησιμοποίησε γιὰ νὰ σφάξει τὸν ἑαυτό του. Λέει ὁ Μέγας Βασίλειος ὅτι, ὅπως ὁ Θεὸς σὰν ἀγαθὸς ποὺ εἶναι, θέλει ὅλους νὰ τοὺς εὐεργετήσει, ἔτσι καὶ ὁ διάβολος, σὰν πονηρὸς ποὺ εἶναι, θέλει ὅλους νὰ τοὺς σύρει στὴ μοχθηρία του, ἂν καὶ δὲν μπορεῖ. Καὶ ὅπως οἱ φιλότεχνοι γονεῖς συνετίζουν μὲ ἀπειλὲς τὰ παιδιά τους ὅταν κάνουν παράλογα πράγματα, ἐνεργώντας ἀπὸ στοργὴ πρὸς αὐτά, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς παραχωρεῖ τοὺς πειρασμοὺς σὰν ραβδὶ ποὺ κάνει τοὺς ἄξιους νὰ ἐπιστρέφουν ἀπὸ τὰ θελήματα τοῦ διαβόλου. Ὅποιος διστάζει νὰ χρησιμοποιήσει τὸ ραβδί, μισεῖ τὸ παιδί του, ἐνῶ ὅποιος τὸ ἀγαπᾶ, τὸ παιδαγωγεῖ μὲ ἐπιμέλεια[258]. Ἐπειδὴ ὅμως ἐμεῖς ποὺ εἴμαστε φιλήδονοι καὶ φίλαυτοι διατρέχομε κίνδυνο καὶ ἀπὸ τὶς δύο μεριὲς —ἂν καὶ γιὰ τοὺς φιλόθεους εἶναι μᾶλλον σωτηρία—, ἀπὸ τοὺς πειρασμούς, δηλαδή, κατὰ παραχώρηση τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν ἔκπτωση στὴν ἀπώλεια ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ὑπερηφά-

255. Λουκ. 6, 46. 256. Λουκ. 23, 31. 257. Παροιμ. 11, 31. 258. Παροιμ. 13, 24.

νεια καὶ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ Θεό, σὰν υἱοὶ ποὺ παιδαγωγούμαστε ἀλλὰ δὲ θανατωνόμαστε[259], πρέπει νὰ διαλέξομε τὸ ἐλαφρότερο. Γιατὶ εἶναι καλύτερα μὲ τὴν ὑπομονὴ τῶν θλίψεων νὰ καταφεύγομε στὸ Θεό, παρὰ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν κινδύνων νὰ καταλήγομε στὴν ἔκπτωση ἀπὸ Αὐτὸν καὶ νὰ πέσομε στὰ χέρια τοῦ διαβόλου, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὑποστοῦμε μαζί του τὴν αἰώνια ἔκπτωση, ἢ μᾶλλον κόλαση. Γιατὶ ἕνα ἀπὸ τὰ δύο θὰ γίνει, ἢ τοὺς πειρασμοὺς θὰ ὑπομένομε, ποὺ εἶναι πρόσκαιροι, ἢ τὴν κόλαση ποὺ εἶναι αἰώνια.

Τοὺς δικαίους ὅμως κανένας ἀπὸ τοὺς δύο κινδύνους δὲν τοὺς ἀγγίζει, γιατὶ ἀγαποῦν μὲ χαρὰ ἐκεῖνα ποὺ μᾶς φαίνονται δύσκολα, καὶ ἀγκαλιάζουν τοὺς πειρασμοὺς σὰν νὰ βρῆκαν εὐκαιρία αἰώνιου κέρδους καὶ μένουν ἀπλήγωτοι ἀπὸ αὐτούς. Δὲν πεθαίνει ὁ καθένας ποὺ τοῦ ἔριξαν βέλος καὶ δὲν τὸν πλήγωσε, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ δέχθηκε καίρια πληγή. Τί ἔβλαψε τὸν Ἰὼβ ἡ πληγή; Μᾶλλον δὲν τοῦ προξένησε στεφάνι;[260] Ἢ μήπως φόβισε ποτὲ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Μάρτυρες; «Χαίρονταν, λέει, γιατὶ ἀξιώθηκαν νὰ ἀτιμασθοῦν γιὰ τὸ ὄνομά Του»[261]. Ὅσο περισσότερο ὁ νικητὴς πολεμεῖται, τόσο στεφανώνεται, καὶ ἀπ' αὐτὸ παίρνει μεγάλη χαρά. Ὅταν ἀκούσει τὴ φωνὴ τῆς σάλπιγγας δὲν τὴ φοβᾶται ὡς προκήρυξη σφαγῆς, ἀλλὰ μᾶλλον εὐφραίνεται γιατὶ τοῦ προμηνύει τὴν ἀπονομὴ τῶν στεφανιῶν.

Τίποτε ἄλλο δὲ βλέπομε συνήθως νὰ φέρνει χωρὶς κόπο τὴ νίκη, ὅσο ἡ τόλμη ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ βέβαιη πίστη. Οὔτε ἄλλο φέρνει τὴν ἥττα, ὅσο ἡ φιλαυτία καὶ ἡ δειλία ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀπιστία. Οὔτε ὑπάρχει ὁδηγὸς πρὸς τὴν ἀνδρεία, ὅσο ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ ἐμπειρία. Οὔτε ἄλλο ὁδηγεῖ στὴ λεπτότητα τῶν λογισμῶν, ὅσο ἡ ἀνάγνωση στὴν ἡσυχία. Οὔτε ἄλλο προξενεῖ λησμοσύνη, ὅπως ἡ ἀργία. Οὔτε ὑπάρχει σύντομος δρόμος γιὰ τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν, ὅπως ἡ ἀνεξικακία. Οὔτε ἄλλο προξενεῖ τὴ συμφιλίωση μὲ τὸ Θεὸ ἀπὸ τὴν ἔχθρα γιὰ τὶς ἁμαρτίες, ὅσο ἡ μετάνοια καὶ τὸ κόψιμο τῆς ἁμαρτίας. Οὔτε τὴ σύντομη προκοπὴ τῆς ψυχῆς, ὅπως τὸ κόψιμο τῶν θελημάτων καὶ τῶν νοημάτων μας. Οὔτε ὑπάρχει μεγαλύτερο, ἀπὸ τὸ νὰ ρίξει κανεὶς τὸν ἑαυτό του μπροστὰ στὸ Θεὸ νύχτα καὶ ἡμέρα καὶ νὰ Τὸν παρακαλεῖ νὰ γίνει τὸ θέλημά Του σὲ ὅλα τὰ ζητήματα. Οὔτε χειρότερο, ἀπὸ τὸ νὰ ἀγαπᾶ κανεὶς τὴν ἀνεξαρτησία καὶ τὸ μετεωρισμὸ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Κι αὐτό, γιατὶ σ' ἐμᾶς ποὺ ἀγαποῦμε τὸ ἀγαθὸ μόνο ἀπὸ τὸ φόβο τῶν κολάσεων καὶ τῶν πειρασμῶν, δὲ μᾶς συμφέρει διόλου ἡ ἀνεξαρτησία, ἀλλὰ ὁ περιορισμὸς καὶ ἡ ἀποφυγὴ τῶν πραγμάτων, γιὰ νὰ μπορέσομε τουλάχιστον μὲ τὴν ἀποφυγὴ ἐκείνων ποὺ βλάπτουν τὴν ἀσθένειά μας νὰ παλεύομε ἐναντίον τῶν λογισμῶν.

Οἱ ἀπαθεῖς ἐξουσιάζουν τὰ ἀρχοντικὰ πνεύματα, ἐπειδὴ νίκησαν τὰ αἰσχρότατα πάθη, ἐνῶ οἱ ὑποτακτικοὶ σὲ πνευματικὸ πατέρα ἐξουσιάζουν τὰ ἀρχόμενα πνεύματα. Γιατί, ὅπως λένε ὁ ἅγιος Μακάριος καὶ ὁ ἀββᾶς Κρό-

259. Β' Κορ. 6, 9. 260. Ἰὼβ 40, 8. 261. Πράξ. 5, 41.

νιος, οἱ δαίμονες διακρίνονται σὲ ἄρχοντες καὶ σὲ ἀρχόμενους. 'Αρχοντικὰ πάθη εἶναι ἡ κενοδοξία, ἡ οἴηση καὶ τὰ ὅμοια· ἀρχόμενα εἶναι ἡ γαστριμαργία, ἡ πορνεία καὶ τὰ παρόμοια. 'Εκεῖνοι ποὺ ἔφτασαν στὴν τέλεια ἀγάπη ἔχουν ἐξουσία, γιατὶ κάνουν χωρὶς βία τὸ ἀγαθὸ καὶ χαίρονται νὰ τὸ κάνουν καὶ ποτὲ δὲ θέλουν νὰ τὸ ἀφήσουν. Καὶ ὅταν τοὺς τύχει ἐμπόδιο χωρὶς νὰ θέλουν, νιώθουν σὰν αὐτοὺς ποὺ τυραννιοῦνται· τοὺς ἕλκει τότε ὁ θεῖος πόθος καὶ φεύγουν ἀμέσως στὴν ἡσυχία καὶ τὴν πνευματικὴ ἐργασία, γιατὶ τὴν ἔχουν ἀπόλαυσή τους καὶ συνήθεια. Σ' αὐτοὺς εἶναι ποὺ λένε οἱ Πατέρες: «Λίγο νὰ προσεύχεσαι, λίγο νὰ διαβάζεις, λίγο νὰ μελετᾶς, λίγο νὰ ἐργάζεσαι, λίγο νὰ φυλάγεις τὸ νοῦ σου, καὶ ἔτσι νὰ περνᾶς τὸν καιρό σου». Τὰ λένε αὐτὰ γιατὶ οἱ ἀπαθεῖς ἐξουσιάζουν τοὺς ἑαυτούς τους καὶ δὲν αἰχμαλωτίζονται ἀπὸ κανένα θέλημα, ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι πρέπει, ἀλλὰ ὅταν θέλουν, συγκεντρώνουν τὸ νοῦ τους καὶ διατάζουν τὸ σῶμα σὰν δοῦλο. 'Εμεῖς ὅμως χρεωστοῦμε νὰ εἴμαστε κάτω ἀπὸ νόμο καὶ κανόνα, ὥστε παρὰ τὴ θέλησή μας καὶ ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τὸ χρέος, νὰ κάνομε τὸ ἀγαθό. Κι αὐτὸ γιατὶ ἀκόμη ἀγαποῦμε περισσότερο τὰ πάθη καὶ τὶς ἡδονές, δηλαδὴ τὴν ἀνάπαυση τοῦ σώματος καὶ τὰ θελήματά μας, καὶ ὁ ἐχθρὸς ὁδηγεῖ ὅπου θέλει τὸ νοῦ μας. 'Επίσης καὶ τὸ σῶμα ποὺ ἔχει ἄτακτες ὁρμές, κάνει ὅ,τι θέλει, σὰν νὰ μὴν ἔχει λογικό. Καὶ εἶναι εὔλογο. "Οπου δὲν ὑπάρχει ἐπιστασία ἀπὸ τὸ νοῦ, ὅλα γίνονται παρὰ τὸ λόγο καὶ παρὰ τὴ φύση, καὶ ὄχι ὅπως ἁρμόζει σὲ "ἀληθινοὺς 'Ισραηλίτες".

"Ετσι εἶπε ὁ Κύριος πρὸς τὸν ζηλωτὴ Σίμωνα τὸν Κανανίτη: «Νὰ ἕνας ἀληθινὸς 'Ισραηλίτης, χωρὶς δόλο μέσα του»[262]. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ διακήρυττε τὴν ἀρετὴ τοῦ Ναθαναήλ. Γιατὶ ἡ λέξη Ναθαναὴλ ἑρμηνεύεται ζῆλος Θεοῦ. Καὶ τὸ κύριο ὄνομά του ἦταν Σίμων· λεγόταν Κανανίτης γιατὶ καταγόταν ἀπὸ τὴν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας, καὶ Ναθαναὴλ πάλι, γιὰ τὴν ἀρετή του· ἐπίσης καὶ 'Ισραηλίτης, ποὺ σημαίνει, νοῦς ποὺ βλέπει τὸ Θεό, χωρὶς κανένα δόλο. Γιατὶ εἶναι συνήθεια τῆς Γραφῆς, ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, νὰ ὀνομάζει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἀρετή τους, παρὰ ἀπὸ τὴ γενιά τους. Παράδειγμα, οἱ κορυφαῖοι τῶν 'Αποστόλων Πέτρος καὶ Παῦλος: τὸν πρῶτο ὁ Κύριος τὸν ὀνόμασε Πέτρο (βράχο) γιὰ τὴ σταθερότητά του[263], ἐνῶ ὁ δεύτερος ποὺ ὀνομαζόταν Σαῦλος, δηλαδὴ ζάλη, μετονομάστηκε Παῦλος[264], δηλαδὴ ἀνάπαυλα-ἀνάπαυση, καὶ πολὺ φυσικά· γιατὶ ὅσο τάραξε πρωτύτερα τοὺς πιστούς, τόσο ὕστερα ἀνέπαυσε ὅλων τὶς ψυχὲς μὲ ἔργο καὶ μὲ λόγο, ὅπως λέει γι' αὐτὸν ὁ Χρυσόστομος.

Κοίταξε τὴν εὐλάβεια τοῦ 'Αποστόλου. Θυμούμενος τὸ Θεό, δὲ δίδασκε μέχρις ὅτου πρόσφερε στὸ Θεὸ τὴν εὐχαριστία καὶ ὑπόσχεση ποὺ χρεωστοῦσε[265], φανερώνοντας ἔτσι ὅτι ἀπὸ Αὐτὸν ἔχει τὴ γνώση καὶ τὴ δύναμη· ὅπως εἶναι εὔλογο, συνεδύαζε τὴν εὐχὴ μὲ τὴ νουθεσία. Καὶ ὁ θεσπέσιος

262. 'Ιω. 1, 48. 263. Μάρκ. 3, 16. 264. Πράξ. 13, 9. 265. Πράξ. 18, 18.

Λουκᾶς ἄφησε ἀσυμπλήρωτες τὶς Πράξεις τῶν 'Αποστόλων ὄχι ἀπὸ ἀμέλεια ἢ ἄλλη ἀνάγκη, ἀλλὰ γιατὶ ἀποδήμησε στὸ Θεό. 'Εμεῖς ὅμως ὅταν ἀφήσομε κάτι ἀτελείωτο, ἐνεργοῦμε ἀπὸ ἀμέλεια ἢ ἀνικανότητα, γιατὶ δὲν κάνομε τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ μὲ ἐπιμέλεια καὶ δὲν τὸ ἀγαποῦμε σὰν κύριο ἔργο, ἀλλὰ τὸ καταφρονοῦμε σὰν πάρεργο καὶ βαρετό, καὶ γι' αὐτὸ μένομε χωρὶς προκοπή. "Η καὶ γυρίζομε πίσω μερικοὶ πολλὲς φορές, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ στράφηκαν πίσω καὶ δὲν ἀκολούθησαν πλέον τὸν 'Ιησοῦ[266]. "Αν καὶ —ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος— δὲν ἦταν σκληρὸς ὁ λόγος ὅπως νόμιζαν[267], ἀλλὰ ὅ,τι εἰπώθηκε σ' αὐτοὺς τότε, ἀναφερόταν σὲ δόγματα. "Οπου ὅμως δὲν ὑπάρχει προαίρεση, οὔτε προθυμία, καὶ τὰ εὔκολα τὰ βρίσκει κανεὶς δύσκολα, ὅπως καὶ ἀντίθετα.

Οἰκοδόμηση τῆς ψυχῆς μὲ τὶς ἀρετὲς

Κάθε ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκη προπάντων ἀπὸ ὑπομονή, ὅπως ἡ γῆ ἀπὸ βροχή, λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, γιὰ νὰ βάλει πάνω σ' αὐτὴ τὸ θεμέλιο, ποὺ λέει ὁ 'Απόστολος, δηλαδὴ τὴν πίστη[268], καὶ πάνω στὴν πίστη κτίζει σιγὰ-σιγὰ ἡ διάκριση σὰν ἔμπειρος οἰκοδόμος τὸ σπίτι τῆς ψυχῆς. Βάζει λοιπὸν συνεχῶς λάσπη ἀπὸ τὴ γῆ τῆς ταπεινώσεως, γιὰ νὰ δένει τὴ μιὰ πέτρα μὲ τὴν ἄλλη, δηλαδὴ τὴ μιὰ ἀρετὴ μὲ τὴν ἄλλη, μέχρις ὅτου τοποθετηθεῖ ἡ στέγη, δηλαδὴ ἡ τέλεια ἀγάπη. Τότε μπαίνει ὁ νοικοκύρης καὶ κατοικεῖ στὴν ψυχή, ἂν ἔχει βέβαια καλοὺς θυρωρούς, ὁπλισμένους πάντοτε, δηλαδὴ φωτεινὰ νοήματα καὶ θεοπρεπεῖς ἐργασίες, οἱ ὁποῖες μποροῦν νὰ κάνουν ἀνενόχλητο τὸν βασιλιά. Νὰ μὴν ἔχει γιὰ θυρωρὸ γυναίκα μὲ τὸ ἐργόχειρο στὸ χέρι[269], ὅπως λέει ὁ ἅγιος Νεῖλος* ἑρμηνεύοντας τὴν παλιὰ ἱστορία. Γι' αὐτό, λέει, δὲν ἔβαλε ὁ πατριάρχης 'Αβραὰμ γυναίκα θυρωρό, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνδρεῖο καὶ ἀπότομο λογισμό, ὁπλισμένο μὲ διάφορα ὅπλα, ὅπως λέει ὁ 'Απόστολος, κι ἀνάμεσα σ' αὐτὰ καὶ μὲ τὸ ξίφος τοῦ Πνεύματος, δηλαδὴ μὲ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ[270], γιὰ νὰ σκοτώνει ἢ ν' ἀπομακρύνει ὅσους τὸν πλησιάζουν. Γιατὶ μένει ἀνύστακτος καὶ ὀρθός, σκοτώνοντας τοὺς ἐχθρικοὺς λογισμοὺς μὲ τὴν ἀντίθετη πνευματικὴ ἐργασία καὶ τὸν ἀντιρρητικὸ λόγο, καὶ ἀποκρούει μὲ τὴν καταφρόνηση καὶ τὴν ἐκδίωξη κάθε τὶ ποὺ ἔρχεται στὴν καρδιὰ

266. 'Ιω. 6, 66. 267. 'Ιω. 6, 60. 268. 'Εβρ. 6, 1. 269. Β' Βασ. 4, 6. 270. 'Εφ. 6, 17.

* Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 245.

καὶ δὲν εἶναι σύμφωνο μὲ τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ μὴν ἐμποδίζεται διόλου ὁ φωτισμένος νοῦς ἀπὸ τὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ θεῖα νοήματα. Αὐτό, λέει, εἶναι τὸ ἔργο τῆς ἡσυχίας· ὅπως σὲ ἄλλο μέρος ὁ ἅγιος Νεῖλος ἑρμηνεύει ἀλληγορικὰ τὴ θεία Γραφὴ καὶ διασαφηνίζει ὅτι ὁ περισπασμὸς εἶναι ἡ αἰτία νὰ σκοτισθεῖ ὁ νοῦς. Καὶ εὔλογα. Γιατὶ ἂν δὲν συγκρατεῖται ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη ὁ νοῦς, σὰν νερὸ μέσα στὸ σωλήνα, δὲν μπορεῖ ἡ διάνοια νὰ μαζευτεῖ στὸν ἑαυτό της γιὰ νὰ ἀνεβεῖ καὶ στὸ Θεό. Κι ἂν δὲν ἀνεβεῖ κανεὶς νοερὰ καὶ δὲν γευθεῖ τὰ ἄνω, πῶς μπορεῖ εὔκολα νὰ καταφρονήσει τὰ κάτω;

"Ωστε ὀφείλομε, μὲ τὴν ἐνίσχυση τῆς πίστεως, νὰ τρέχομε μὲ ὑπομονή, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος[271], καὶ νὰ ἔχομε σὰν ἔργο μας νὰ εὐαρεστήσομε τὸ Θεό. Καὶ ὅταν ἔρθει ὁ καιρός, ἐκεῖνοι ποὺ τρέχουν καλά, θὰ μπορέσουν νὰ ἀποκτήσουν τὴ μερικὴ γνώση καὶ ὕστερα στὸ μέλλον τὴν ὁλική, ἀφοῦ καταργηθοῦν οἱ καθρέφτες[272], δηλαδὴ ἡ φθαρτὴ αὐτὴ ζωή. Ἐκεῖ, στὴ μέλλουσα ζωή, ἡ ψυχὴ δὲν ἐπιθυμεῖ πιὰ ἀντίθετα μὲ τὴ σάρκα, οὔτε ἡ σάρκα ἀντίθετα μὲ τὸ Πνεῦμα[273]· οὔτε ἡ ραθυμία μπορεῖ νὰ φέρει τὴ λησμοσύνη καὶ ἡ λησμοσύνη τὴν ἄγνοια, ὅπως τώρα παθαίνομε οἱ περισσότεροι κι ἔχομε ἀνάγκη νὰ γράφομε γιὰ νὰ θυμόμαστε. Πολλὲς φορὲς μοῦ ἦρθε αὐθόρμητα κάποια σκέψη καὶ τὴν ἔγραφα νὰ τὴ θυμᾶμαι· καὶ σὲ καιρὸ πνευματικοῦ πολέμου τὴν εἶχα γιὰ βοήθεια καὶ ἀνακούφιση ἢ εὐχαριστία, ὅταν στηριζόταν στὴ θεία Γραφή. "Αν ὅμως ἤμουν ἀμελὴς σ' αὐτὰ καὶ δὲν τὴν ἔγραφα, δὲν τὴν εἶχα, ὅταν τὴ χρειαζόμουν, καὶ ζημιωνόμουν ἀπὸ τὴν παγκάκιστη λησμοσύνη. Γι' αὐτὸ ἔχομε χρέος νὰ μάθομε στὴν πράξη τὶς ἀρετές, γιὰ νὰ διατηρεῖται ἀπὸ τὴ συνήθειά τους ἡ ἐνθύμηση τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ὄχι μόνο μὲ τὰ λόγια. Γιατί, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, δὲν εἶναι λόγια ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δύναμη[274].

Ἐκεῖνος ποὺ ζητάει μὲ τὰ ἔργα, ἐκεῖνος γνωρίζει τὴ ζημία καὶ τὸ κέρδος σὲ ὅποιο πράγμα ἀσχολεῖται, λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, καὶ αὐτὸς μπορεῖ νὰ δώσει συμβουλὴ σὲ ἄλλους, γιατὶ ἔπαθε πολλὲς φορὲς καὶ ἀπέκτησε πείρα. Γιατί, λέει, ὑπάρχουν πράγματα ποὺ φαίνονται καλά, κρύβουν ὅμως ὄχι τυχαία ζημία· καὶ εἶναι ἄλλα ποὺ φαίνονται κακά, καὶ ἐντούτοις περιέχουν πολὺ μεγάλο κέρδος. Γι' αὐτό, λέει, δὲν εἶναι ὁ κάθε ἄνθρωπος ἀξιόπιστος νὰ δώσει συμβουλή, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸ Θεὸ χάρισμα διακρίσεως, καὶ ἀπὸ τὴν πολυχαιρία στὴν ἄσκηση ἀπέκτησε διορατικὸ νοῦ, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος. Καὶ αὐτὸ νὰ τὸ κάνει μὲ μεγάλη ταπείνωση, νὰ μὴ συμβουλεύει τοὺς πάντες, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ ἐρωτοῦν θεληματικὰ καὶ ἀβίαστα καὶ μὲ διάθεση μαθητείας. Καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ ἐντυπωθεῖ ὁ λόγος μέσα στὴν ψυχὴ ἐκείνου ποὺ ἐρωτᾶ μὲ ταπείνωση καὶ μὲ ἑκούσια αἴτησή του, καὶ νὰ θερμαίνεται ἀπὸ τὴν πίστη βλέποντας τὸν ἀγαθὸ σύμβουλο, σὰν τὸ θαυμαστὸ ἐκεῖνο σύμβουλο ποὺ εἶπε ὁ προφήτης Ἡσαΐας, «τὸν ἰσχυρὸ Θεό, τὸν Ἐξουσια-

271. Ἑβρ. 12, 1-2. 272. Α' Κορ. 13, 12. 273. Γαλ. 5, 17. 274. Α' Κορ. 4, 20.

στὴ κλπ.»[275], ἐννοῶ τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό. Ὁ Ὁποῖος εἶπε σ' ἐκεῖνον ποὺ τοῦ παραπονέθηκε: «Ποιὸς μὲ ὅρισε ἄρχοντα καὶ δικαστὴ σὲ σᾶς»[276], ἂν καί, ὅπως λέει ἡ Γραφή, ὁ Πατέρας ἔδωσε στὸν Υἱὸ ὅλη τὴν ἐξουσία νὰ κρίνει τοὺς ἀνθρώπους[277]. Ἀλλὰ εἶπε ἔτσι γιὰ νὰ μᾶς δείξει καὶ μὲ αὐτό, ὅπως καὶ μὲ ὅλα, τὸ δρόμο τῆς σωτηρίας μὲ τὴν ἁγία Του ταπείνωση. Γιατὶ δὲν ἀναγκάζει, ἀλλὰ λέει: «"Οποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσει, ἂς ἀπαρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ ἂς μὲ ἀκολουθεῖ[278]· δηλαδὴ νὰ μὴ φροντίζει διόλου γιὰ τὴ ζωή του, ἀλλὰ ὅπως κάνω ἐγὼ καὶ ὑπομένω τὸν αἰσθητὸ καὶ ἑκούσιο θάνατο γιὰ χάρη ὅλων, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἂς μὲ ἀκολουθεῖ μὲ ἔργο καὶ μὲ λόγο, ὅπως οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Μάρτυρες. Ἀλλιῶς, ἂς ὑπομένει τουλάχιστον τὸ θάνατο τῆς προαιρέσεως.» Καὶ πάλι, στὸν πλούσιο ἐκεῖνο εἶπε: «"Αν θέλεις νὰ γίνεις τέλειος πήγαινε, πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου κλπ.»[279].

Λέει ὁ Μέγας Βασίλειος ὅτι εἶπε ψέμματα ὁ πλούσιος πὼς φύλαξε τὶς ἐντολές. Γιατὶ ἂν τὶς εἶχε φυλάξει, δὲν θὰ εἶχε κτήματα πολλά, ἀφοῦ ὁ Νόμος λέει πρῶτα-πρῶτα: «Θὰ ἀγαπήσεις τὸν Κύριο καὶ Θεό σου μὲ ὅλη τὴν ψυχή σου»[281]. Λέγοντας "μὲ ὅλη τὴν ψυχή σου", δὲν ἐπέτρεψε σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀγαπᾶ τὸ Θεό, νὰ ἀγαπᾶ καὶ κάτι ἄλλο, γιὰ τὸ ὁποῖο νὰ λυπᾶται ὅταν τὸ ἀπαρνεῖται. Ἐπίσης ὁ Νόμος λέει: «Θὰ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὅπως τὸν ἑαυτό σου»[282], δηλαδὴ τὸν κάθε ἄνθρωπο. Καὶ πῶς φυλάει τὴν ἐντολή, ὅταν ἄλλοι πολλοὶ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν καθημερινὴ τροφή, ἐνῶ αὐτὸς ἔχει κτήματα πολλὰ καὶ μάλιστα εἶναι δεμένος μαζί τους μὲ πάθος; Γιατὶ ἂν τὰ εἶχε ὅπως ὁ Ἀβραάμ, ὁ Ἰὼβ καὶ οἱ λοιποὶ Δίκαιοι, σὰν νὰ ἦταν τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ ἔφευγε ἀπὸ τὸ Χριστὸ λυπημένος[283]. Ἐπίσης καὶ ὁ Χρυσόστομος λέει ὅτι ὁ πλούσιος πίστεψε ὅτι ἐκεῖνα ποὺ τοῦ ἔλεγε ὁ Κύριος ἦταν ἀλήθεια, γι' αὐτὸ καὶ ἔφυγε λυπημένος· ἦταν ἀδύνατος ὅμως νὰ τὰ ἐκτελέσει. Γιατὶ ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ πιστεύουν τὰ λόγια τῶν Γραφῶν, εἶναι ὅμως ἀδύνατοι στὴν ἐκπλήρωσή τους.

Εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ συμβουλὴ μὲ ταπείνωση

Αὐτὰ λοιπὸν καὶ ἄλλα περισσότερα συμβουλεύει ὁ Κύριος, ὅπως καὶ οἱ Ἀπόστολοι ποὺ γράφουν: «Σᾶς παρακαλοῦμε, ἀγαπητοί, κάνετε τοῦτο κι ἐκεῖνο»[284]. Ἐμεῖς ὅμως δὲν καταδεχόμαστε νὰ παρακαλέσομε ἐκείνους ποὺ ζητοῦν ἀπὸ ἐμᾶς συμβουλή, ὥστε ὅταν μᾶς δοῦν ὅτι ταπεινωνόμαστε καὶ ὅτι

275. Ἡσ. 9, 6.
276. Λουκ. 12, 14.
277. Ἰω. 5, 22.
278. Ματθ. 16, 24.
279. Ματθ. 19, 21.
280. Ματθ. 19, 20.
281. Δευτ. 6, 4-5.
282. Λευϊτ. 19, 18.
283. Ματθ. 19, 22.
284. Α' Θεσ. 4, 10.

τοὺς τιμοῦμε, νὰ ὑπακούσουν μὲ χαρὰ καὶ νὰ πληροφορηθοῦν ὅτι μὲ ἀγάπη καὶ μεγάλη ταπείνωση μιλᾶμε τὸ λόγο τῆς ἁγίας Γραφῆς. Καὶ γιὰ τὴν τιμὴ καὶ ἀγάπη ποὺ τοὺς δείχνομε, θὰ σπεύσουν καὶ θὰ ἀποδεχθοῦν τὰ δύσκολα καὶ θὰ τοὺς φανοῦν εὔκολα λόγῳ τῆς ἀγάπης. Ὅπως ὁ ἅγιος Ἀπόστολος Πέτρος, ὅταν ἄκουε συχνὰ σταυρὸ καὶ θάνατο, χαιρόταν καὶ ἦταν σὲ τέτοια διάθεση, σὰν νὰ μὴν ἄκουε τίποτε γι' αὐτά, ἀπὸ τὴν ἀγάπη ποὺ εἶχε στὸν Διδάσκαλο. Καὶ γιὰ τὰ θαύματα δὲν εἶχε κανένα πρόβλημα ὅπως οἱ ἄπιστοι, ἀλλὰ ἔλεγε στὸν Κύριο: «Ἔχεις λόγια τῆς αἰώνιας ζωῆς»[285]. Δὲν ἦταν ὅμως ἔτσι ὁ Ἰούδας ποὺ πέθανε δύο φορές. Γιατὶ κρεμάστηκε[286], μὰ δὲν πέθανε, ἀλλὰ ἀφοῦ ἔζησε ἀμετανόητος ἀρρώστησε βαριά, σχίστηκε ἡ κοιλιά του[287], ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος Πέτρος στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Καὶ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος Παῦλος, γράφοντας στοὺς ἀδελφούς, ἄλλοτε λέει: «Σᾶς ἀγαπῶ τόσο πολύ, ὥστε θέλω νὰ σᾶς δώσω ὄχι μόνο τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχή μου»[288], καὶ ἄλλοτε: «Ἐμεῖς εἴμαστε δοῦλοι σας γιὰ τὸ Χριστό»[289]. Στὸν Τιμόθεο πάλι γράφει, τοὺς γεροντότερους νὰ τοὺς ἔχει σὰν πατέρες, τοὺς νεώτερους σὰν ἀδελφούς[290].

Καὶ ποιὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐννοήσει τελείως τὴν ταπείνωση τῶν Ἁγίων καὶ τὴν διάπυρη ἀγάπη ποὺ εἶχαν στὸ Θεὸ καὶ στὸν πλησίον; Δὲν ὀφείλομε λοιπὸν αὐτοὺς μονάχα νὰ προσέχομε, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους στοὺς ὁποίους μιλοῦμε ἢ γράφομε. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ νουθετήσει καὶ νὰ δώσει συμβουλὴ σὲ κάποιον, ἢ μᾶλλον ὑπενθύμιση ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὀφείλει πρῶτα νὰ καθαρθεῖ ἀπὸ τὰ πάθη, γιὰ νὰ γνωρίζει χωρὶς πλάνη τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν κατάσταση ἐκείνου ποὺ ζητεῖ συμβουλή. Γιατὶ δὲν ταιριάζει σὲ ὅλους τὸ ἴδιο φάρμακο, καὶ ἂν ἀκόμη πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια ἀσθένεια. Ἔπειτα πρέπει νὰ βεβαιωθεῖ γιὰ τὴ διάθεση ἐκείνου ποὺ ζητεῖ συμβουλή, βλέποντας εἴτε τὴν ὁλικὴ ὑποταγή του μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, εἴτε ὅτι τὸν παρακάλεσε αὐθόρμητα μὲ θερμὴ πίστη καὶ ὅτι ζήτησε συμβουλὴ χωρὶς νὰ παρακινηθεῖ ἀπὸ τὸ διδάσκαλο καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχει κάποια ἀνάγκη ποὺ νὰ τὸν κάνει νὰ ὑποκρίνεται, ὅτι τάχα ἔχει πόθο νὰ ἀκούσει λόγο. Ἀλλιῶς μπορεῖ νὰ πέσουν καὶ οἱ δύο σὲ ψεῦδος, πολυλογία, πονηρία καὶ πολλὰ ἄλλα. Αὐτὸς ποὺ ἐρωτᾶ, καθὼς ἐξαναγκάζεται ἀπὸ τὸν δῆθεν διδάσκαλο νὰ πεῖ παρὰ τὴν προαίρεσή του, καὶ ψεύδεται ἀπὸ ντροπὴ καὶ ὑποκρίνεται ὅτι θέλει νὰ κάνει καλό. Ὁ διδάσκαλος πάλι, μὲ πονηρία, κολακεύει τὸν διδασκόμενο, γιὰ νὰ ἀνακαλύψει τάχα ἐκεῖνα ποὺ κρύβει μέσα στὴ διάνοιά του· καὶ γενικὰ θέτει σὲ κίνηση κάθε μηχανὴ καὶ πολυλογία. Καὶ ὅπως λέει ὁ Σολομών, μὲ τὴν πολυλογία δὲ θὰ ἀποφύγει κανεὶς τὴν ἁμαρτία[291]. Ἔγραφε καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος ποιὰ εἶναι τὰ ἁμαρτήματα ἀπὸ αὐτήν.

285. Ἰω. 6, 68.
286. Ματθ. 27, 5.
287. Πράξ. 1, 18.
288. Α' Θεσ. 2, 8.
289. Β' Κορ. 4, 5.
290. Α' Τιμ. 5, 1.
291. Παροιμ. 10, 19.

Αὐτὰ ὅμως δὲν εἰπώθηκαν γιὰ νὰ ἀπομακρύνομε ἐκείνους ποὺ ἔρχονται γιὰ νουθεσία μὲ πνεῦμα ὑποταγῆς καὶ μὲ βέβαιη πίστη, καὶ μάλιστα ὅσοι ἀπὸ μᾶς εἶναι ἀπαθεῖς, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ διδάσκομε ἐξαιτίας τῆς κενοδοξίας μας μὲ αὐθάδεια, ἐμεῖς ποὺ εἴμαστε ἀκόμη ἐμπαθεῖς, ἐκείνους ποὺ οὔτε ἀπὸ ἔργα οὔτε ἀπὸ θερμὴ πίστη θέλουν νὰ ἀκούσουν. Οὔτε νὰ τοὺς διδάσκομε αὐταρχικά, ἀλλὰ ὅπως ἔλεγαν οἱ Πατέρες, ὅτι χωρὶς ἐρώτηση τῶν ἀδελφῶν δὲν πρέπει νὰ ὁμιλεῖ κανεὶς μὲ σκοπὸ νὰ ὠφελήσει, γιὰ νὰ γίνεται τὸ καλὸ μὲ τὴ συγκατάθεσή τους[292], ὅπως λένε οἱ Ἀπόστολοι: «Μὴν ἐνεργεῖτε σὰν νὰ εἶστε ἐξουσιαστὲς τοῦ ποιμνίου, ἀλλὰ νὰ γίνεστε ὑπόδειγμα γι' αὐτό»[293]. Καὶ ὁ Παῦλος γράφει πρὸς τὸν ἅγιο Τιμόθεο: «Ὁ γεωργὸς πρέπει πρῶτος νὰ τρώει ἀπὸ τοὺς καρπούς»[294], δηλαδὴ νὰ κάνει πρῶτος ἐκεῖνα ποὺ μέλλει νὰ διδάξει. Καὶ ἀλλοῦ τοῦ λέει: «Κανένας νὰ μὴ σὲ καταφρονεῖ γιὰ τὴ νεότητά σου»[295], δηλαδὴ νὰ μὴν κάνεις τίποτε ἀπ' ὅσα συνηθίζουν οἱ πιὸ νέοι, ἀλλὰ νὰ εἶσαι τέλειος μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Ἐπίσης καὶ τὸ Γεροντικὸ γράφει ὅτι οἱ Πατέρες χωρὶς νὰ ἐρωτηθοῦν ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς δὲν ἔλεγαν τίποτε γιὰ σωτηρία ψυχῆς, ἀλλὰ τὸ νόμιζαν ἀργολογία. Καὶ δικαίως. Γιατὶ τὸ νὰ μιλᾶμε χωρὶς νὰ ἐρωτηθοῦμε, σημαίνει ὅτι νομίζομε πὼς ἔχομε περισσότερη γνώση ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Γιατὶ ὅσο περισσότερο εἴμαστε ἁμαρτωλοί, τόσο νομίζομε ὅτι ἔχομε ἐλευθερία· ὅπως καὶ οἱ Ἅγιοι, ὅσο πλησιάζουν τὸ Θεό, τόσο περισσότερο νομίζουν ὅτι εἶναι ἁμαρτωλοί, λέει ὁ ἅγιος Δωρόθεος. Γεμάτοι ἔκπληξη ποὺ ἀξιώθηκαν τὴ γνώση περὶ Θεοῦ, ἔρχονταν σὲ ἀμηχανία. Ἐπίσης καὶ οἱ ἅγιοι Ἄγγελοι ἀπὸ τὴν ἀπέραντη εὐφροσύνη καὶ ἔκπληξη δὲ χορταίνουν νὰ δοξολογοῦν τὸ Θεό. Καὶ διότι καταξιώθηκαν νὰ ὑμνοῦν τέτοιον Κύριο, Τὸν ὑμνοῦν ἀκατάπαυστα, θαυμάζοντας τὰ ἔργα Του, ὅπως εἶπε ὁ Χρυσόστομος, καὶ προοδεύοντας σὲ μεγαλύτερη γνώση, ὅπως λέει ὁ Θεολόγος. Τὸ ἴδιο καὶ ὅλοι οἱ Ἅγιοι καὶ σ' αὐτὸν τὸν κόσμο καὶ στὸν μέλλοντα.

Ὅπως οἱ νοερὲς δυνάμεις μεταδίδουν ἡ μιὰ στὴν ἄλλη τὸ φωτισμό, ἔτσι καὶ οἱ λογικοὶ διδάσκονται ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ἄλλοι μαθαίνουν ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφὲς καὶ διδάσκουν τοὺς ὑποδεέστερους· ἄλλοι μαθαίνουν νοερὰ ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ φανερώνουν τὰ μυστήρια ποὺ τοὺς ἀποκαλύφθηκαν γραπτῶς. Γι' αὐτὸ ἔχομε ἀνάγκη νὰ ταπεινωθοῦμε ἐμπρὸς στὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἄλλους, ἀφοῦ ἔχομε τὴν ὕπαρξη καὶ τὰ πάντα ἀπὸ τὸ Θεὸ καί, μέσω Αὐτοῦ, τὴ γνώση ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ταπείνωση, φωτίζεται περισσότερο· ἐκεῖνος ὅμως ποὺ δὲν ἔχει ταπείνωση, μένει στὸ σκοτάδι, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ἦταν πρωτύτερα ἑωσφόρος, καὶ ὕστερα διάβολος. Γιατὶ ὁ ἑωσφόρος ἦταν ὁ πρῶτος στὸ κατώτερο τάγμα τῶν νοερῶν δυνάμεων, δηλαδὴ τὸ δέκατο στὴ σειρὰ μετὰ τὸ ἀνώτατο ποὺ παραστέκεται ἐμπρὸς στὸν φοβερὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ καὶ πρῶτο ἀπὸ τὴ γῆ πρὸς τὰ πάνω. Ἀλλὰ γιὰ τὴν ἔ-

292. Φιλήμ. 14.
293. Α' Πέτρ. 5, 3.
294. Β' Τιμ. 2, 6.
295. Α' Τιμ. 4, 12.

παρσή του ἔπεσε, μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους ποὺ τοῦ ὑπάκουσαν, ὄχι μόνο κάτω ἀπὸ τὰ ἐννέα τάγματα καὶ ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς γήινους, ἀλλὰ καὶ κάτω ἀπὸ τὰ καταχθόνια, καὶ ρίχτηκε στὸν τάρταρο γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη του. Γι' αὐτὸ πολλὲς φορὲς ἔχει λεχθεῖ ὅτι ἀρκεῖ ἡ ἀλαζονεία γιὰ νὰ χαθεῖ ἡ ψυχή, χωρὶς ἄλλη ἁμαρτία.

Ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι εἶναι μικρὰ τὰ ἁμαρτήματά του, παραχωρεῖται νὰ πέσει σὲ μεγαλύτερα, λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔλαβε δῶρο ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ εἶναι ἀχάριστος, ἑτοιμάζει τὴ στέρηση τοῦ δώρου, γιατὶ ἔχανε τὸν ἑαυτό του ἀνάξιο τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος. Γιατὶ ἡ εὐχαριστία εἶναι μεσίτριά μας. Πλὴν ὅμως ἡ εὐχαριστία νὰ μὴν εἶναι ὅπως τοῦ Φαρισαίου ἐκείνου[296], ποὺ κατέκρινε τοὺς ἄλλους καὶ δικαίωνε τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἀναγνωρίζει ὅτι χρωστᾶ περισσότερα ἀπὸ ὅλους καί, ἀπορώντας πῶς νὰ τὰ ἀνταποδώσει, νὰ εὐχαριστεῖ γεμάτη ἔκπληξη, κατανοώντας τὴν ἀνείπωτη μακροθυμία καὶ ἀνοχὴ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ θαυμάσομε πῶς ὁ Ὑπερύμνητος Θεός, ἐνῶ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε, δέχεται ἀπὸ ἐμᾶς τὴν εὐχαριστία, καὶ αὐτό, ἐνῶ ἐμεῖς Τὸν παροργίζομε καὶ Τὸν παραπικραίνομε πάντοτε, μ' ὅλο ποὺ τόσες καὶ τόσο μεγάλες εὐεργεσίες μᾶς ἔχανε, γενικὲς καὶ εἰδικές, γιὰ τὶς ὁποῖες ἔγραψε ὁ Θεολόγος Γρηγόριος καὶ οἱ λοιποὶ Πατέρες, ὄχι μόνο σωματικές, ἀλλὰ καὶ ψυχικὲς μὲ πολλοὺς τρόπους.

Αὐτὲς εἶναι ἀναρίθμητες, κι ἀνάμεσά τους καὶ τούτη: Ἄλλα ἀπὸ τὰ περιεχόμενα τῶν θείων Γραφῶν εἶναι φανερὰ καὶ εὐκολονόητα, ἐνῶ ἄλλα ἀσαφῆ καὶ δυσκολονόητα. Καὶ τοῦτο γιὰ νὰ ἕλκει μὲ τὰ πρῶτα τοὺς πιὸ ἀμελεῖς στὴν πίστη καὶ στὴν ἀναζήτηση τῶν ὑπολοίπων, ὥστε νὰ μὴν πέσομε ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀκατανοησία τῶν Γραφῶν σὲ ἀπόγνωση καὶ ἀπιστία· μὲ τὰ ἄλλα πάλι, νὰ μὴν καταδικαστοῦμε περισσότερο ἐξαιτίας τῆς καταφρονήσεως τοῦ εὐκολονόητου ρητοῦ, ἀλλὰ μὲ αὐτοπροαίρετους κόπους ὅσοι θέλουν νὰ ἐρευνοῦν ἔμπρακτα τὰ δυσκολονόητα καὶ ἀπὸ αὐτὸ θὰ ἐπαινεθοῦν, ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος.

Ἡ ἐπανάληψη στὴ θεία Γραφὴ δὲν εἶναι πολυλογία

Ἡ θεία Γραφὴ πολλὲς φορὲς ἐπαναλαμβάνει τὸ ἴδιο ρητό, καὶ δὲν εἶναι πολυλογία, ἀλλὰ τὸ κάνει ἀπὸ φιλανθρωπία, γιὰ νὰ ὁδηγεῖ μὲ τὴ συχνότερη ὑπενθύμιση τοὺς πιὸ ἀμελεῖς στὴ μνήμη καὶ κατανόηση τῶν λεγομένων μὲ παράδοξο τρόπο, καὶ γιὰ νὰ μὴ διαφύγει τὴν ἀκοὴ ὁ λόγος ἀπὸ τὴ συντομία

296. Λουκ. 18, 11.

καὶ τὴ μικρότητα τοῦ ρητοῦ. Τοῦτο πολὺ περισσότερο ὅταν εἴμαστε ἀπασχολημένοι μὲ τὰ πράγματα τοῦ βίου, ἐμεῖς ποὺ δὲν ἔχομε μήτε τὴ μερικὴ γνώση ποὺ λέει ὁ Ἀπόστολος[297]. Ἂν καὶ πάνω σ' αὐτό, ὁ Χρυσόστομος λέει πὼς ἡ μερικὴ γνώση ποὺ ἔχομε δὲν εἶναι κι αὐτὴ πλήρης ὡς μερική, ἀλλὰ μέρος τῆς μερικῆς. Θὰ καταργηθεῖ δέ, ὄχι μὲ τὸ νὰ ἐξαφανιστεῖ καὶ νὰ πάψει νὰ ὑπάρχει —γιατὶ τότε οὔτε γνώση θὰ εἴχαμε, οὔτε θὰ ἤμασταν ἄνθρωποι—, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ἀντικατασταθεῖ ἡ μερικὴ γνώση ἀπὸ τὴ γνώση πρόσωπο μὲ πρόσωπο, ὅπως καταργεῖται ἡ νηπιακὴ ἡλικία μὲ τὴν ἐνηλικίωση. Αὐτὰ τὰ εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόστολος[298], ἑρμηνεύοντας τὸ ρητὸ μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ νηπίου. Ὅπως πάλι λέει ὁ Χρυσόστομος, γνωρίζομε τὸν οὐρανὸ ὅτι ὑπάρχει, ἀλλὰ τί εἶναι δὲν γνωρίζομε· τότε θὰ καταργηθεῖ ἡ μικρότερη γνώση ἀπὸ τὴ μεγαλύτερη, δηλαδὴ θὰ μάθομε καὶ τί εἶναι ὁ οὐρανός, ὥστε νὰ αὐξηθεῖ περισσότερο ἡ γνώση. Γιατὶ πολλὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ εἶναι κρυμμένα μέσα στὶς θεῖες Γραφὲς καὶ δὲν γνωρίζομε τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ μέσα στὰ λεγόμενα. Ἀλλά, ὅπως λέει ὁ Θεολόγος, μὴν ὑψηλοφρονήσει κανεὶς βλέποντας ὅτι μὲ καλὴ πρόθεση ὁμολογοῦμε τὴν ἄγνοιά μας, καὶ κατηγορήσει τὶς λέξεις. Εἶναι παράλογο καὶ ἀνάρμοστο νὰ μὴν προσέχομε στὸ σκοπὸ ἀλλὰ στὶς λέξεις, λέει ὁ Μέγας Διονύσιος. Ὅταν ὅμως κανεὶς ζητήσει μέσω τοῦ μακαρίου πένθους, τότε βρίσκει. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ φόβου μὲ τὴν ὁποία γίνεται ἡ φανέρωση τῶν κρυπτῶν.

Γιὰ παράδειγμα· ὁ προφήτης Ἡσαΐας λέει: «Οἱ νεκροὶ δὲν θὰ δοῦν ζωή»[299], ἐνῶ παρακάτω λέει: «Θὰ ἀναστηθοῦν οἱ νεκροί»[300]. Αὐτὸ δὲν εἶναι διαφωνία ὅπως νομίζουν ὅσοι δὲν γνωρίζουν τὸ σκοπὸ ἀπὸ τὴ θεωρία τῆς Γραφῆς. Τὸ "δὲν θὰ δοῦν ζωή", τὸ εἶπε γιὰ τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ποὺ εἶναι ἄψυχα, ἐνῶ τὸ "θὰ ἀναστηθοῦν οἱ νεκροί" τὸ εἶπε γιὰ τὴν κοινὴ ἀνάσταση καὶ τὴν εὐφροσύνη τῶν δικαίων. Ἀκόμη τὸ εἶπε καὶ προφητικῶς γιὰ τὴν συνανάσταση τῶν νεκρῶν κατὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐπίσης καὶ στὸ ἅγιο Εὐαγγέλιο, γιὰ τὴ Μεταμόρφωση τοῦ Κυρίου, ὁ ἕνας Εὐαγγελιστὴς λέει πὼς ἔγινε "ἔπειτα ἀπὸ ἕξι ἡμέρες"[301], ἐνῶ ὁ ἄλλος "ἔπειτα ἀπὸ ὀκτὼ ἡμέρες"[302], δηλαδὴ μετὰ τὴ θαυματοποιΐα ποὺ προηγήθηκε καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίου. Τοῦτο γιατὶ ὁ ἕνας παρέλειψε τὴν πρώτη καὶ τὴν τελευταία ἡμέρα καὶ ἀνέφερε τὶς ἐνδιάμεσες ἕξι, ἐνῶ ὁ ἄλλος ὑπολόγισε καὶ αὐτὲς καὶ ἔτσι εἶπε ὀκτώ. Καὶ πάλι, ὁ Θεολόγος Ἰωάννης σ' ἕνα μέρος τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου του λέει: «Εἶναι καὶ πολλὰ ἄλλα, ὅσα ἔκανε ὁ Ἰησοῦς ἐμπρὸς στοὺς μαθητές Του, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι γραμμένα κλπ.»[303], ἐνῶ σὲ ἄλλο μέρος λέει: «Εἶναι καὶ ἄλλα πολλά, τὰ ὁποῖα ἔκανε ὁ Ἰησοῦς»[304], καὶ δὲ λέει, «ἐμπρὸς στοὺς μαθητές Του». Πάνω σ' αὐτό, ὁ ἅ-

297. Α' Κορ. 13, 9.
298. Α' Κορ. 13, 10-12.
299. Ἡσ. 26, 14.
300. Ἡσ. 26, 19.
301. Ματθ. 17, 1· Μάρκ. 9, 2.
302. Λουκ. 9, 28.
303. Ἰω. 20, 30.
304. Ἰω. 21, 25.

γιος Πρόχορος, ποὺ ἔγραψε μὲ ὑπαγόρευση τοῦ Εὐαγγελιστῆ, γράφει ὅτι τὸ πρῶτο ρητὸ ἀναφέρεται στὰ θαύματα καὶ στὰ ἄλλα ποὺ ἔκανε ὁ Κύριος καὶ ποὺ δὲν τὰ ἔγραψε ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ εἶχαν ἤδη γραφεῖ ἀπὸ τοὺς ἄλλους Εὐαγγελιστές· γι' αὐτὸ πρόσθεσε τὴ φράση «ἐμπρὸς στοὺς μαθητές Του». Ἐνῶ τὸ δεύτερο ρητὸ ἀναφέρεται στὴ δημιουργία τοῦ κόσμου, ὅταν δὲν εἶχε ἀκόμη σαρκωθεῖ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸν Ὁποῖο ὁ Πατέρας δημιούργησε τὰ πάντα ἀπὸ τὸ μηδέν, λέγοντας "ἂς γίνει αὐτό"[305], καὶ γινόταν· γι' αὐτὰ λέει ὁ Θεολόγος ὅτι, «ἂν γράφονταν λεπτομερῶς[304] κλπ.».

Καὶ γενικὰ κάθε Γραφὴ καὶ κάθε λόγος Θεοῦ ἢ κάποιου Ἁγίου ἢ κάποιου ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ ἢ τὰ νοητὰ κτίσματα κρύβει κάποιο σκοπό. Κι ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ κάθε ἀνθρώπινος λόγος. Καὶ κανεὶς δὲ γνωρίζει τὸ νόημα τοῦ κάθε ρητοῦ, παρὰ μόνον ἂν τοῦ ἀποκαλυφθεῖ. Ὅπως λέει ὁ Κύριος, «ὁ ἄνεμος πνέει ὅπου θέλει κλπ.»[306]. Πάνω σ' αὐτὸ εἶπε ὁ Χρυσόστομος ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἐννοοῦσε ὅτι ὁ ἀέρας ἔχει ἐξουσία νὰ πηγαίνει ὅπου θέλει, ἀλλὰ ἀνέφερε τὸν ἄνεμο ἀπὸ συγκατάβαση πρὸς τὴν ἀδυναμία τοῦ Νικοδήμου, γιὰ νὰ καταλάβει τί τοῦ ἔλεγε ὁ Κύριος. Τὸν ἀέρα τὸν ἀνέφερε, θέλοντας νὰ πεῖ γιὰ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, δηλαδὴ γιὰ τὰ λόγια ποὺ τοῦ ἔλεγε, ὅπως εἶπε καὶ σὲ κάποιους ἄλλους ὅτι, «Τὰ λόγια ποὺ σᾶς λέω, εἶναι πνεῦμα»[307], δηλαδὴ πνευματικά, «καὶ ὄχι ὅπως ἐσεῖς νομίζετε· δὲν σᾶς λέω γιὰ σωματικὰ πράγματα, ὥστε ἐσεῖς οἱ σωματικοὶ νὰ τὰ καταλαβαίνετε». Γι' αὐτὸ λέει ὁ Δαμασκηνὸς ὅτι, ἂν δὲν ἀκούσει κανεὶς ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς κάποιου λόγου ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ λέει τὸ λόγο, δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ ὅτι γνωρίζει τὸ σκοπὸ αὐτό. Καὶ πῶς τολμᾶ κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι γνωρίζει τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ ποὺ κρύβεται μέσα στὶς θεῖες Γραφές, χωρὶς νὰ τοῦ τὸν φανερώσει ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς εἶπε: «Καὶ σ' ὅποιον θελήσει νὰ τὸ φανερώσει ὁ Υἱός»[308]· σ' ὅποιον δηλαδὴ ἔχει τὴν καλὴ προαίρεση νὰ λάβει μὲ τὴν τήρηση τῶν θείων ἐντολῶν Του, χωρὶς τὶς ὁποῖες, ὅποιος λέει ὅτι γνωρίζει, ψεύδεται. Γιατὶ τὸ λέει ἔπειτα ἀπὸ δικούς του συλλογισμοὺς καὶ ὄχι ἐπειδὴ ἔμαθε ἀπὸ τὸ Θεό, ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ἀκόμη καὶ ἂν ἀπὸ ὑπερηφάνεια καυχιέται πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια[309]. Αὐτὸν ὁ Θεολόγος ἄλλοτε τὸν ἀποκαλεῖ "Ὦ φιλοσοφότατε ἐσύ", καὶ ἄλλοτε "Ὦ γραμματισμένε ἐσύ", ὀνειδίζοντας τὴν ἔπαρσή του, ποὺ ἐξαιτίας της νομίζει ὅτι κατέχει κάτι, ἐνῶ ἔχει ἄγνοια. Καὶ αὐτὸ ὅμως ποὺ νομίζει πὼς ἔχει, θὰ τοῦ ἀφαιρεθεῖ[310], γιατὶ δὲν θέλει νὰ πεῖ, ὅπως ὅλοι οἱ Ἅγιοι, "δὲν γνωρίζω", ὥστε νὰ τοῦ δοθεῖ λόγω τῆς ταπεινώσεως, καὶ μάλιστα μὲ τὸ παραπάνω, ὅπως ἔγινε καὶ στοὺς Ἁγίους. Αὐτοί, ἂν καὶ γνώριζαν, ἔλεγαν ὅτι δὲν γνωρίζουν τίποτε, ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος. Παράδειγμα ὁ Ἀπόστολος, ποὺ δὲν εἶπε: «Ἀκόμη δὲ γνωρίζω

305. Γεν. 1, 3 καί 6.
306. Ἰω. 3, 8.
307. Ἰω. 6, 63.
308. Ματθ. 11, 27.
309. Β' Κορ. 10, 13.
310. Ματθ. 13, 12.

τίποτε», ἀλλά: «Δὲ γνωρίζω τίποτε ὅπως πρέπει[311]». Ὥστε γνώριζε, ἀλλὰ ὄχι ὅπως ἔπρεπε.

Ἡ ψεύτικη γνώση

Ἡ ψεύτικη γνώση εἶναι ἐκείνη ποὺ νομίζει ὅτι γνωρίζει ἐκεῖνα ποὺ ποτὲ δὲν ἔμαθε. Αὐτὴ εἶναι χειρότερη ἀπὸ τὴν τέλεια ἄγνοια, λέει ὁ Χρυσόστομος, γιατὶ δὲν καταδέχεται νὰ διδαχθεῖ ἀπὸ ἄλλον καὶ νὰ διορθωθεῖ, νομίζοντας ἡ παγκάκιστη ὅτι εἶναι ὀρθή. Γι' αὐτὸ λένε οἱ Πατέρες ὅτι, ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται μέσα στὶς θεῖες Γραφὲς ὀφείλομε νὰ τὰ ζητοῦμε μὲ πόνο, μὲ ταπείνωση καὶ συμβουλὴ τῶν ἐμπείρων, γιὰ νὰ τὰ μάθομε μὲ τὰ ἔργα μᾶλλον παρὰ μὲ τὰ λόγια· ἐκεῖνα ὅμως γιὰ τὰ ὁποῖα σιωποῦν οἱ Γραφές, νὰ μὴν τὰ ζητοῦμε διόλου, γιατὶ αὐτὸ εἶναι παράλογο, ὅπως λέει ὁ Μέγας Ἀντώνιος γιὰ ἐκείνους ποὺ ζητοῦν νὰ προγνωρίζουν τὰ μέλλοντα καὶ δὲ θέλουν νὰ παραιτηθοῦν μᾶλλον ἀπὸ αὐτό, ὡς ἀνάξιοι. Ἂν καὶ κάποτε αὐτὸ ἴσως γίνεται ὄχι ἀπὸ δαιμονικὴ ἐνέργεια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ θεία Πρόνοια γιὰ ὠφέλεια τῶν πολλῶν, ὅπως ἔγινε παλιὰ στὸ Ναβουχοδονόσορα[312] καὶ στὸν Βαλαάμ[313], μ' ὅλο ποὺ οἱ ἴδιοι ἦταν ἀνάξιοι· καὶ πολὺ περισσότερο ὅταν γίνεται μὲ ὄνειρα ἢ τίποτε φαντασίες. Ὁ λόγος ποὺ αὐτὰ δὲν ἔχουν εἰπωθεῖ εἶναι γιὰ νὰ ἐρευνοῦμε τὶς Γραφὲς μὲ πράξεις σωματικὲς καὶ ἠθικές, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, ὥστε νὰ βροῦμε αἰώνια ζωή[314], καὶ γιὰ νὰ μὴν τὰ ζητοῦμε μὲ τὸ λογικὸ καὶ ἀπὸ ὑπερηφάνεια νομίζομε ὅτι κάτι πετύχαμε, καὶ μάλιστα ἐκεῖνα ποὺ εἶναι κρυμμένα ἀπὸ ἐμᾶς, γιὰ μεγαλύτερη ταπείνωση, καὶ τέλος γιὰ νὰ μὴν καταδικαστοῦμε παραβαίνοντάς τα μὲ γνώση μας. Γιατὶ ὅποιος ἀξιώθηκε νὰ ἀποκτήσει νοερὴ γνώση καὶ δὲν ἀγωνίζεται μὲ πολλὴ σχολὴ καὶ προσοχὴ στὴ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν γνώσεων ποὺ τοῦ δόθηκαν, μὲ ταπείνωση καὶ φόβο Θεοῦ, νιώθοντας ἀνάξιος γιὰ ὅσα τοῦ δώρισε ὁ Θεός, ἀποδιώχνεται ἀπὸ τὴ γνώση μὲ ἀπειλές, ὅπως ὁ Σαοὺλ ἀπὸ τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα[315], λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος*. Ἐνῶ ἐκεῖνος, λέει, ποὺ σχολάζει καὶ ἀγωνίζεται, ὀφείλει σὰν τὸν Δαβὶδ νὰ παρακαλεῖ πάντοτε καὶ νὰ λέει: «Κτίσε μέσα μου καρδιὰ καθαρή, Θεέ μου, καὶ ἐγκατάστησε στὰ βάθη μου τὸ εὐθὲς Πνεῦμα»[316], ὥστε νὰ γίνει ἄξιος τῆς ἐπιφοιτήσεώς Του.

Ὅπως τότε οἱ Ἀπόστολοι ἔλαβαν τὴν χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴν τρίτη ὥρα τῆς ἡμέρας, ὅπως ἀναφέρεται στὶς Πράξεις[317], καὶ σὲ ἡμέρα

311. Α' Κορ. 8, 2.
312. Δαν. 2, 31-35.
313. Ἀριθ. 24.
314. Ἰω. 5, 39.
315. Α' Βασ. 15, 28-29.
316. Ψαλμ. 50, 12.
317. Πράξ. 2, 15.

* Τρίτη ἑκατοντάδα περὶ ἀγάπης, κεφ. 65 (Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 85).

Κυριακή, ὅπως λέει ὁ θεσπέσιος Λουκᾶς[318]. Γιατὶ ἡ Πεντηκοστὴ ποὺ λέει, εἶναι ἡ ἕβδομη Κυριακὴ ἀπὸ τὴν Κυριακὴ ποὺ γινόταν τὸ Ἰουδαϊκὸ φάσκα, ποὺ ἑρμηνεύεται ἑλληνικὰ "διάβαση" καὶ "ἐλευθερία". Ἡ Κυριακὴ λοιπὸν ποὺ εἶναι μετὰ πενήντα μέρες, λέγεται Πεντηκοστή, γιατὶ συμπληρώνει τὶς πενήντα ἡμέρες ἀπὸ τὸ Πάσχα, σύμφωνα μὲ τὸ Νόμο[319]. Καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος λέει στὸ ἅγιο Εὐαγγέλιό του, «κατὰ τὴν τελευταία καὶ μεγάλη γιορτή»[320], γιατὶ τότε γινόταν ἀπόδοση τῆς γιορτῆς τοῦ Πάσχα. "Ὅπως λέει ὁ Δαμασκηνός, ἡ χάρη δόθηκε τὴν τρίτη ὥρα, ἀλλὰ σὲ μία ἡμέρα, τὴν Κυριακή, γιὰ νὰ φανερώσει ὅτι πρέπει νὰ σεβόμαστε τρεῖς Ὑποστάσεις, ἀλλὰ μὲ ἑνιαία ἐξουσία, δηλαδὴ τὴ μία θεότητα. Γιατὶ ἡ Κυριακὴ λέγεται "μία τῆς ἑβδομάδας" καὶ ὄχι "πρώτη", λέει ὁ Χρυσόστομος, ἐπειδὴ τὴν ξεχωρίζει ἡ θεία Γραφή. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη προφητεύει γι' αὐτήν, γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὴν ὀνομάζει μὲ σειρὰ ὅπως τὴ Δευτέρα καὶ τὶς ὑπόλοιπες· ἐπειδὴ εἶναι ξεχωριστὴ ἡμέρα, τὴν ὀνομάζει "μία τῶν Σαββάτων"[321], δηλαδὴ τῆς ἑβδομάδας, ἐνῶ ἀλλιῶς θὰ τὴν ὀνόμαζε "πρώτη". Στὴ νέα περίοδο τῆς χάρης τώρα, αὐτὴ ἡ ἁγία καὶ ἐπίσημη ἡμέρα[322] ὀνομάζεται "Κυριακή"[323], ἐπειδὴ σ' αὐτὴν ἔγιναν τὰ κυριότερα περιστατικὰ τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου, ὁ Εὐαγγελισμός, ἡ Γέννηση, ἡ Ἀνάσταση[324], καὶ σ' αὐτὴ μέλλει νὰ γίνει ἡ κοινὴ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν. Αὐτὴ τὴν ἡμέρα, λέει ὁ Δαμασκηνός, δημιουργήθηκε τὸ αἰσθητὸ φῶς ἀπὸ τὸ Θεό[325], καὶ πάλι αὐτὴ τὴν ἡμέρα θὰ γίνει ἡ Παρουσία τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ μείνει στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες ἡ ἡμέρα αὐτὴ "μία" καὶ "ὄγδοη", καθὼς βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ αὐτοὺς αἰῶνες ποὺ ἔχουν ἡμέρες καὶ νύχτες.

Ἐπειδὴ λοιπὸν μάθαμε τὸ σκοπὸ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀπὸ τοὺς Ἁγίους, ἂς μάθομε καὶ τὸ σκοπὸ κάθε ἐργασίας τοῦ παρόντος λόγου ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ὁ σκοπὸς λοιπὸν ποὺ λέμε μιὰ φορὰ τὰ ὀνόματα τῶν βιβλίων καὶ τῶν Ἁγίων, εἶναι γιὰ νὰ θυμόμαστε πάντα τὰ λόγια τους καὶ γιὰ νὰ ἀποκτήσομε ζῆλο νὰ μιμηθοῦμε τοὺς βίους των, ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, καὶ γιὰ νὰ τὰ μάθουν ὅσοι τὰ ἀγνοοῦν. Ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὰ βιβλία, θὰ τὰ θυμηθεῖ, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν τὰ γνωρίζει, θὰ ἀναζητήσει τὸ ἀντίστοιχο βιβλίο. Τὸ ὅτι ἀναφέρομε καὶ μετά, σὲ κάθε μέρος, τὸν "Ἅγιο ἢ τὴν τυχούσα Γραφή, τὸ κάνομε γιὰ συχνότερη ὑπόμνηση καὶ γιὰ νὰ θυμηθοῦμε μὲ λίγα λόγια τὰ ἔργα καὶ τὰ λόγια καθενὸς ἀπὸ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ κατανοοῦμε ὅσα λέει στὴ συνέχεια κάθε ρητὸ τῆς θείας Γραφῆς, ἢ τοῦ διδασκάλου τὴ διάκριση καὶ τὴν καλὴ συμβουλή· γιατὶ δὲν εἶναι δικά μου τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ τῶν θείων Γραφῶν. Ἐπίσης γιὰ νὰ θαυμάζομε καὶ νὰ κατανοοῦμε τὴν ἀνέκφραστη φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, πῶς μὲ μελάνι καὶ χαρτὶ οἰκονόμησε τὴ

318. Πράξ. 2, 1.
319. Δευτ. 16, 9-10.
320. Ἰω. 7, 37.
321. Ψαλμ. 23, τίτλος.
322. Λευϊτ. 23, 35-36.
323. Ἀποκ. 1, 10.
324. Λουκ. 24, 1-2.
325. Γεν. 1, 5.

σωτηρία τῶν ψυχῶν μας καὶ μᾶς χάρισε τόσο πολλὲς γραφὲς καὶ τόσους διδασκάλους τῆς ὀρθόδοξης πίστεως. Καὶ πῶς ἐγώ, ὁ ἀμαθὴς καὶ ράθυμος, ἀξιώθηκα τόσες γραφὲς νὰ μελετήσω, χωρὶς νὰ ἔχω κανένα δικό μου βιβλίο ἢ τίποτε ἄλλο καθόλου, ἀλλὰ εἶμαι πάντοτε ξένος καὶ φτωχὸς καὶ περνῶ τὸν καιρό μου μὲ κάθε ἀνάπαυση καὶ ἀμεριμνία καὶ μὲ μεγάλη σωματικὴ ἀπόλαυση. "Ἂν τώρα ἀφήνω μερικὰ χωρὶς ὄνομα, αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὴν ἀμέλειά μου καὶ γιὰ νὰ μὴ μακραίνει ὁ λόγος.

Παραθέσαμε κοινὲς ἀπορίες καὶ τὶς λύσεις τους, γιὰ νὰ μαθαίνουν οἱ ἀναγνῶστες καὶ γιὰ νὰ εὐχαριστοῦν τὸ Θεὸ ποὺ χάρισε στοὺς Ἁγίους Του, τοὺς Πατέρες μας, τὴ γνώση καὶ τὴ διάκριση, καὶ μέσω ἐκείνων σ' ἐμᾶς τοὺς ἀνάξιους· τὰ παραθέσαμε ἐπίσης γιὰ καταδίκη ὅσων εἴμαστε ἀδύνατοι καὶ χωρὶς γνώση. Ἐπίσης ἔγινε λόγος γιὰ τοὺς Δικαίους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ποὺ σώθηκαν ἐνῶ ἦταν πολὺ πλούσιοι καὶ ζοῦσαν ἀνάμεσα σὲ ἁμαρτωλοὺς καὶ ἄπιστους ἀνθρώπους, ἂν καὶ ἦταν κι αὐτοὶ ἄνθρωποι μὲ τὴν ἴδια φύση ὅπως κι ἐμεῖς ποὺ δὲν θέλομε νὰ φτάσομε στὸ μέτρο τῆς τελειότητας, μ' ὅλο ποὺ ἔχομε λάβει περισσότερη πείρα καὶ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἀφοῦ μάθαμε τὰ δικά τους καὶ ἀξιωθήκαμε περισσότερη χάρη καὶ τόση γνώση τῶν Γραφῶν.

Ἀναφερθήκαμε ἐπίσης καὶ στὰ δικά μας ἔργα, τῶν μοναχῶν, γιὰ νὰ μάθομε ὅτι μὲ πολλοὺς τρόπους μποροῦμε νὰ σωθοῦμε, ἂν ἐγκαταλείψομε τὰ δικά μας θελήματα, καὶ ὅτι ἂν δὲν κάνομε ἔτσι, δὲν μποροῦμε νὰ ἔχομε ἀνάπαυση, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὰ θεῖα θελήματα μποροῦμε νὰ μάθομε καὶ νὰ κάνομε. Γιατὶ τὸ θέλημά μας εἶναι μεσότοιχο ποὺ μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ ἂν δὲν γκρεμιστεῖ τὸ μεσότοιχο, δὲν μποροῦμε νὰ μάθομε καὶ νὰ κάνομε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ βρισκόμαστε μακριά Του καὶ μᾶς τυραννοῦν οἱ ἐχθροὶ παρὰ τὴ θέλησή μας. Εἴπαμε ἀκόμη ὅτι ἡ ἡσυχία εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ὅλα καὶ χωρὶς αὐτὴ δὲν μποροῦμε νὰ καθαρθοῦμε ἀπὸ τὰ πάθη καὶ νὰ γνωρίσομε τὴν ἀδυναμία μας καὶ τὶς πανουργίες τῶν δαιμόνων, ἀλλὰ οὔτε καὶ τοῦ Θεοῦ τὴ δύναμη καὶ τὴν πρόνοια θὰ μπορέσομε νὰ ἐννοήσομε ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια ποὺ ψάλλονται καὶ διαβάζονται. Γιατὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὴ τὴ σχολή, εἴτε μερικά, εἴτε ὁλοκληρωτικά, καὶ χωρὶς αὐτὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ φτάσει κανεὶς σὲ γνώση πνευματικὴ καὶ ταπεινοφροσύνη, μέσω τῆς ὁποίας ἐννοεῖ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει καλὴ προαίρεση τὰ μυστήρια ποὺ εἶναι κρυμμένα στὶς Γραφὲς καὶ σὲ ὅλα τὰ κτίσματα. Ἀκόμη, ὅτι δὲν πρέπει κανεὶς νὰ μεταχειρισθεῖ πράγμα ἢ λόγο ἢ προσπάθεια ἢ νόημα ἔξω ἀπὸ τὴν ἀπαραίτητη ἀνάγκη τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς συντηρήσεως τοῦ σώματος. Καὶ ὅτι χωρὶς διάκριση, καὶ ἐκεῖνα ἀκόμη ποὺ νομίζονται καλὰ δὲν εἶναι δεκτὰ ἀπὸ τὸ Θεό· ἀλλὰ καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν σωστὸ σκοπὸ ἡ καλὴ ἐργασία δὲν μπορεῖ νὰ ὠφελήσει κανέναν.

Τὰ τροπάρια γράφτηκαν ἐδῶ γιὰ νὰ τὰ ἐννοοῦμε καὶ αὐτὰ καὶ τὶς ἀλ-

λες Γραφὲς καὶ νὰ ἔρχονται σὲ κατάνυξη ὅσοι εἶναι ἀκόμη ἀδύνατοι πνευματικῶς, ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος. Γιατὶ ἡ μελωδία, λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, ἕλκει τὴ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου σ' ἐκεῖνο ποὺ θέλει, εἴτε στὸ πένθος, εἴτε στὸν πόθο, εἴτε στὴ λύπη, εἴτε στὴ χαρά. Εἴπαμε ἐπίσης ὅτι ἔχομε χρέος νὰ ἐρευνοῦμε τὶς Γραφὲς κατὰ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ βροῦμε μέσα σ' αὐτὲς τὴν αἰώνια ζωή[326], καὶ νὰ προσέχομε στὸ νόημα τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν τροπαρίων, καὶ νὰ γνωρίσομε μὲ πολλὴ γνώση ὅτι ἔχομε ἄγνοια. Γιατί, λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, ἂν δὲν γευθεῖ κανεὶς τὴ γνώση, δὲν ξέρει πόσα στερεῖται.

Γράφτηκαν καὶ οἱ αἰτίες γενέσεως τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν παθῶν, γιὰ νὰ ἀποκτήσομε πείρα καὶ γνώση, ὥστε νὰ τὰ γνωρίζει κανεὶς αὐτὰ καὶ νὰ ἀγωνιστεῖ γιὰ τοὺς γεννήτορές τους· ἄλλους ν' ἀποκτήσει, ἄλλους νὰ ἀποβάλλει καὶ ἄλλους νὰ νικᾶ μὲ τὴν ἀντίθετη ἐργασία. Καὶ ὅτι τὶς μὲν σωματικὲς πράξεις, σὰν τὰ φυτὰ ὀφείλομε νὰ τὶς συντηροῦμε πάντοτε μὲ τὴν καλὴ ἐργασία, τὶς δὲ ψυχικὲς ἀρετὲς ὀφείλομε νὰ προσέχομε πάντοτε, καὶ νὰ μελετοῦμε πῶς νὰ ἀποκτήσομε τὴν κάθε μιὰ ἀρετή. Καὶ ἀφοῦ μάθομε γι' αὐτὸ ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφὲς καὶ τοὺς Ἁγίους, νὰ τὸ τηροῦμε μὲ πόνο ψυχῆς σὰν θησαυρὸ μὲ τὴν ἐργασία μας, μέχρις ὅτου φτάσομε στὴν ἕξη τῆς κάθε ἀρετῆς. Καὶ τότε μὲ ἐπιμέλεια νὰ ἀρχίζομε τὴν ἄλλη ἀρετή, γιὰ νὰ μὴν καταπιαστοῦμε ἀμέσως μὲ ὅλες καὶ ἴσως ἀτονήσομε, ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος. Ἀλλὰ νὰ ἀρχίζομε ἀπὸ τὴν ὑπομονὴ ὅσων μᾶς συμβαίνουν, καὶ τότε νὰ προχωροῦμε μὲ δύναμη καὶ στὶς ὑπόλοιπες ἀρετὲς μὲ κάθε προθυμία, ἔχοντας σκοπὸ νὰ εὐαρεστήσομε τὸ Θεό. Ὅλοι χρεωστοῦμε νὰ φυλάγομε τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ ὡς Χριστιανοί, ἐπειδὴ δὲν χρειαζόμαστε σωματικὸ κόπο γιὰ νὰ ἀποκτήσομε τὶς ψυχικὲς ἀρετές, ἀλλὰ μονάχα προαίρεση καὶ προθυμία γιὰ νὰ λάβομε τὴ δωρεά, ὅπως λένε ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Θεολόγος Γρηγόριος καὶ οἱ λοιποί. Πλὴν ὅμως οἱ ψυχικὲς ἀρετὲς κατορθώνονται εὐκολότερα διὰ μέσου τῶν σωματικῶν πράξεων, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἡσυχαστές, λόγω τῆς ἀπερίσπαστης ζωῆς καὶ τῆς ἀμεριμνίας γιὰ ὅλα· γιατὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ βλέπει τὰ ἤθη του καὶ νὰ τὰ διορθώνει, ἐκτὸς ἂν σχολάζει καὶ μεριμνᾶ γι' αὐτά.

Γι' αὐτὸ ὀφείλει κανεὶς πρῶτα νὰ ἀποκτήσει ἀπάθεια μὲ τὴν ἀποφυγὴ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τότε, ἂν τὸ καλέσει ὁ καιρός, νὰ γίνει προϊστάμενος ἄλλων καὶ νὰ οἰκονομεῖ τὰ πράγματα χωρὶς νὰ ἐπισύρει κατάκριση ἢ νὰ βλάπτεται, καθὼς μὲ τὴν ἕξη τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ ἐμπαθεῖς κλίσεις ἔφτασε σὲ τέλεια ἀπάθεια, καὶ μάλιστα ἂν ἔλαβε ἀπὸ τὸ Θεὸ τὴν κλήση —λέει ὁ Δαμασκηνός—, ὅπως ὁ Μωυσῆς[327], ὁ Σαμουὴλ[328] καὶ οἱ λοιποὶ Προφῆτες[329] καὶ οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι[330], γιὰ νὰ σωθοῦν πολλοί. Κι ὄχι μόνο αὐτό, λέει, ἀλλὰ πρέπει κανεὶς καὶ νὰ διστάζει νὰ δεχτεῖ, ὅπως ὁ

326. Ἰω. 5, 39.
327. Ἐξ. 3, 4.
328. Α' Βασ. 3, 10.
329. Ἡσ. 6, 8· Ἱερ. 1, 5.
330. Ματθ. 4, 19 καί 21.

Μωυσῆς[331], ὁ Ἀββακούμ[332], ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ἄλλοι· καὶ ὅπως εἶπε ὁ ἅγιος Πρόχορος γιὰ τὸν Εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη, ὅτι δὲ θέλησε νὰ ἀφήσει τὴν προσφιλή του ἡσυχία, ἂν καὶ εἶχε χρέος ὡς Ἀπόστολος νὰ μὴν ἡσυχάζει, ἀλλὰ νὰ κηρύττει. Καὶ βέβαια δὲν ἔφυγε στὴν ἡσυχία σὰν κάποιος ἐμπαθὴς ὁ ἀπαθέστατος, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ χωριστεῖ ἀπὸ τὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ στερηθεῖ ποτὲ τὴ γλυκύτητα τῆς ἡσυχίας. Ἄλλοι πάλι, ἐνῶ ἦταν ἀπαθεῖς, ἔφυγαν ἀπὸ ταπεινοφροσύνη στὶς βαθύτερες ἐρήμους, ἀπὸ φόβο τῆς συγχύσεως, ὅπως ὁ Μέγας Σισώης, ὁ ὁποῖος, ὅταν τὸν κάλεσε ὁ μαθητής του νὰ πᾶνε σὲ πιὸ ἀναπαυτικὸ τόπο, δὲν πείσθηκε, ἀλλὰ εἶπε: «Ὅπου δὲν εἶναι ἄνθρωποι, ἐκεῖ νὰ πᾶμε». Κι ὅμως εἶχε φτάσει σὲ τόση ἀπάθεια, ὥστε ἔγινε αἰχμάλωτος τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη αὐτὴ δὲν αἰσθανόταν τὰ σωματικὰ καὶ δὲ γνώριζε ἂν ἔφαγε ἢ ὄχι. Καὶ γενικὰ ὅλοι ἔκοβαν τὰ θελήματά τους μέσα σὲ βαθιὰ ἡσυχία, καὶ ἔτσι μερικοί, σὰν μαθητές, ἐκλέχθηκαν ἀπὸ τὸν διδάσκαλό τους νὰ διδάσκουν ἄλλους καὶ νὰ δέχονται τὴν ἐξομολόγηση τῶν λογισμῶν τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἔχουν ἐξουσία ἐπάνω σὲ ἄλλους, εἴτε ὡς ἀρχιερεῖς, εἴτε ὡς ἡγούμενοι, ἀφοῦ δέχθηκαν μὲ νοερὴ αἴσθηση τὴν σφραγίδα ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα μέσω τῆς ἐπιφοιτήσεώς Του, ὅπως οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι[333], καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Ἀαρών[334], ὁ Μελχισεδὲκ[335] καὶ ἄλλοι.

Ὁ Δαμασκηνὸς λέει ὅτι ἐκεῖνος ποὺ τολμᾶ μόνος του νὰ ἀνεβαίνει σὲ τέτοια ἀξιώματα, καταδικάζεται. Ἀφοῦ ἐκεῖνοι ποὺ ἀναλαμβάνουν τὰ διάφορα ἀξιώματα αὐθαίρετα χωρὶς βασιλικὴ προσταγή, καταδικάζονται βαριά, πόσο μᾶλλον ἐκεῖνοι ποὺ τολμοῦν νὰ λάβουν τὰ θεϊκὰ ἀξιώματα χωρὶς τὴν προσταγὴ τοῦ Θεοῦ; Καὶ μάλιστα ἂν ἀπὸ ἄγνοια ἢ ὑπερηφάνεια νομίζουν ὅτι δὲν τιμωρεῖται ἡ φρικτὴ αὐτὴ ἐνέργεια, ἢ ὅτι μποροῦν νὰ τὴν ἀσκοῦν γιὰ νὰ ἔχουν τιμὴ καὶ ἀνάπαυση, καὶ ὄχι μᾶλλον γιὰ νὰ βυθιστοῦν σὲ ἄβυσσο ταπεινώσεως καὶ νὰ ὑπομείνουν ἀκόμη καὶ θάνατο, ἂν ὁ καιρὸς τὸ καλέσει, γιὰ χάρη τῶν ὑποτακτικῶν καὶ τῶν ἐχθρῶν. Ἔτσι ἔκαναν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι καθὼς δίδασκαν ἄλλους, καὶ αὐτὸ ἐνῶ ἦταν ἀπαθεῖς καὶ σοφοὶ σὲ ὑπέρτατο βαθμό. Ἂν ὅμως οὔτε αὐτὸ τὸ γνωρίζομε, ὅτι δηλαδὴ εἴμαστε ἀδύνατοι καὶ ἀνίκανοι, τί πρέπει νὰ ποῦμε;

Ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ ἄγνοια τυφλώνουν ἐκείνους ποὺ δὲ θέλουν νὰ βλέπουν μὲ αὐτοσυγκέντρωση τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν ἄγνοιά τους. Ὅπως λέει τὸ Γεροντικό, τὸ κελὶ τοῦ μοναχοῦ εἶναι τὸ καμίνι τῆς Βαβυλώνας, μέσα στὸ ὁποῖο οἱ τρεῖς παῖδες βρῆκαν τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ[336]. Καὶ ἀλλοῦ λέει: «Κάθησε στὸ κελί σου καὶ αὐτὸ ὅλα θὰ σοῦ τὰ διδάξει». Καὶ ὁ Κύριος εἶπε: «Ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συναγμένοι στὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ εἶμαι κι ἐγὼ ἀνά-

331. Ἐξ. 3, 11· 4, 10 καὶ 13.
332. Δαν. (Βὴλ καὶ Δρ.) 35.
333. Πράξ. 2, 3.
334. Ἐξ. 28, 1.
335. Γεν. 14, 18· Ἑβρ. 7.
336. Δαν. 3, 25.

μεσά τους»[337]. Ἐπίσης, ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: «Μὴν παρεκκλίνεις —λέει ὁ Σολομών— δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ἀλλὰ βάδιζε τὸ βασιλικὸ δρόμο, δηλαδὴ νὰ ἡσυχάζεις μαζὶ μὲ ἕναν ἢ δύο· καὶ μήτε μόνος στὴν ἔρημο, μήτε μὲ μεγάλη συνοδεία ἀδελφῶν. Ὁ μέσος ὅρος εἶναι κατάλληλος γιὰ τοὺς περισσότερους.» Καὶ ἀλλοῦ λέει: «Ἡ νηστεία ταπεινώνει τὸ σῶμα, ἡ ἀγρυπνία φωτίζει τὸ νοῦ, ἡ ἡσυχία φέρνει τὸ πένθος, τὸ πένθος βαπτίζει τὸν ἄνθρωπο καὶ πλένει τὴν ψυχὴ καὶ τὴν κάνει ἀναμάρτητη». Γι' αὐτὸ καὶ θ' ἀναφέρομε στὸ τέλος τοῦ λόγου τὰ ὀνόματα ὅλων σχεδὸν τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν παθῶν, γιὰ νὰ μάθομε πόσες ἀρετὲς ὀφείλομε νὰ ἀποκτήσομε καὶ γιὰ πόσες κακίες νὰ πενθοῦμε· γιατὶ χωρὶς πένθος δὲν γίνεται κάθαρση. Πένθος ὅμως δὲν ὑπάρχει σὲ συνεχὴ περισπασμό. Καὶ χωρὶς κάθαρση τῆς ψυχῆς δὲν δέχεται κανεὶς πληροφορία γιὰ τὴ σωτηρία του. Καὶ χωρὶς πληροφορία, ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα εἶναι ἐπικίνδυνος. Τὸ ἀβέβαιο, λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, εἶναι ἴσως ἀναξιόπιστο.

Οἱ ὀκτὼ θεωρίες ποὺ ἀναφέρθηκαν στὰ προηγούμενα, δὲν εἶναι δικές μας ἐργασίες, ἀλλὰ μισθὸς γιὰ τὴν ἐργασία μας τῶν ἀρετῶν. Καὶ δὲν πρέπει νὰ τὶς ἀποκτήσομε μόνο ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση, καὶ ἂν ἀκόμη προσπαθοῦμε ἀπὸ ὑπερήφανη προθυμία, ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, γιὰ τὶς τελειότερες, δηλαδὴ τὶς τέσσερις τελευταῖες· γιατὶ πρόκειται γιὰ οὐράνια πράγματα καὶ ὁ ἀκάθαρτος νοῦς δὲν τὰ χωράει. Ὅλη μας τὴν προθυμία καὶ ἐπιμέλεια ὀφείλομε νὰ τὴν ἔχομε στὶς σωματικὲς καὶ ψυχικὲς ἀρετές· καὶ ἔτσι γεννιέται μέσα μας ἡ πρώτη ἐντολή, δηλαδὴ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅταν πολυκαιρίσομε σ' αὐτόν, γεννιέται τὸ πένθος. Καὶ ὅταν ἀποκτήσομε τὴν ἕξη τῆς μιᾶς θεωρίας, τότε ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἡ κοινὴ μητέρα ὅλων, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, θὰ μᾶς χαρίσει καὶ τὰ παραπέρα, μέχρις ὅτου ἀποκτήσομε μέσα μας τὶς ἑπτὰ γνώσεις· ἔπειτα θὰ ἀξιώσει νὰ λάβουν καὶ τὴν ὄγδοη, ποὺ εἶναι ἐργασία τοῦ μέλλοντος κόσμου, ὅσους ἐργάζονται μὲ ἐπιμέλεια τὶς ἀρετὲς μὲ τὸν ὀρθὸ σκοπὸ νὰ εὐαρεστήσουν τὸ Θεό.

Ἐμεῖς ὅμως ὀφείλομε, ὅσες φορὲς μᾶς ἔρθει ἀπὸ μόνη της μία ἀπ' αὐτὲς τὶς κατὰ Θεὸν ἔννοιες, εἴτε ἡ πρώτη, εἴτε ὁποιαδήποτε ἄλλη, ξαφνικὰ χωρὶς νὰ τὸ περιμένομε, ἀμέσως νὰ ἀφήνομε κάθε βιοτικὴ μέριμνα, ἀκόμη καὶ τὸν ἴδιο τὸν κανόνα μας πολλὲς φορές, καὶ νὰ φυλάγομε ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ[338] τὴν πνευματικὴ γνώση καὶ κατάνυξη ποὺ μᾶς ἦρθε, μέχρις ὅτου κατ' οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ μᾶς ἀφήσει. Τότε νὰ μελετοῦμε διαρκῶς τὰ διάφορα ρητὰ περὶ φόβου καὶ πένθους ποὺ εἶναι γραμμένα, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν κανόνα καὶ μετά, ἀλλὰ καὶ ὅσες φορὲς ἔχομε καιρό, εἴτε ἡμέρα, εἴτε νύχτα, εἴτε ἀπασχολημένοι σὲ ἐργόχειρο, ὅσοι εἴμαστε ἀκόμη ἀδύνατοι καὶ κυριευόμαστε εὔκολα ἀπὸ τὸν ὕπνο καὶ τὴ ραθυμία, εἴτε ἀργοί, ὅσοι μποροῦν νὰ ἐπιδοθοῦν ὁλωσδιόλου στὸ πένθος καὶ νὰ αἰχμαλωτίζονται στὰ λόγια τῆς προσευχῆς καὶ στὰ ἀκόλουθα δάκρυα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ γράφτηκαν, γιὰ νὰ παροτρύνομε καὶ ἐγώ, καὶ οἱ ἄπειροι σ' αὐτά, τὴ ραθυμία τοῦ νοῦ μας, μὲ τὴ μελέτη τῶν λόγων αὐτῶν καὶ τὴν προσοχή. Γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν προθυμία καὶ πεῖρα λόγῳ τῆς ἕξεώς τους στὴν ἐργασία τῶν ἀρετῶν, γνωρίζουν καὶ λένε πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὰ λεχθέντα, καὶ μάλιστα στὸν καιρὸ τῆς κατανύξεως ποὺ ἔρχεται μόνη της. Ἡ ὥρα αὐτῆς τῆς κατανύξεως ἔχει μεγάλη δύναμη, παραπάνω ἀπὸ τὴν κατάνυξη ποὺ κατορθώνομε ἐμεῖς.

337. Ματθ. 18, 20.

338. Δευτ. 32, 10.

Πλὴν ὅμως, ἂς μὴ νομίζει κανεὶς ὅτι εἶναι ἐργάτης τῶν χαρισμάτων αὐτῶν· μᾶλλον πρέπει, νιώθοντας ὅτι ὅσα ἔλαβε ὑπερβαίνουν τὴν ἀξία του, νὰ εὐχαριστεῖ πολὺ καὶ νὰ φοβᾶται μήπως ἔχει μεγαλύτερη καταδίκη γι' αὐτό, ἐπειδὴ χωρὶς διόλου νὰ κοπιάσει μέλλει νὰ ἀξιωθεῖ νὰ δεχθεῖ τὴν ἐργασία τῶν Ἀγγέλων. Γιατὶ ἡ γνώση ἔχει δοθεῖ γιὰ ἐξάσκηση τοῦ νοῦ καὶ γιὰ ἐνίσχυση στὸ νὰ φυλάξομε τὶς ἐντολὲς καὶ νὰ ἐργαζόμαστε τὶς ἀρετές· ἐπίσης γιὰ νὰ γνωρίσομε πῶς καὶ γιατὶ ἐργαζόμαστε τὶς ἀρετές, καὶ τί πρέπει νὰ κάνομε καὶ τί νὰ μὴν κάνομε, ὥστε νὰ μὴν καταδικαστοῦμε. Καὶ φτερωμένοι ἀπὸ τὴ γνώση, νὰ ἐργαζόμαστε τὶς ἀρετὲς μὲ χαρὰ καὶ νὰ λάβομε μεγαλύτερη γνώση καὶ δύναμη καὶ ἀγαλλίαση κατὰ τὴν ἐργασία αὐτή. Κι ἀφοῦ γίνει αὐτό, νὰ ἀξιωθοῦμε νὰ εὐχαριστήσομε Ἐκεῖνον ποὺ μᾶς τὰ δώρισε αὐτά, ἀναγνωρίζοντας ἀπὸ Ποιὸν λάβαμε τὰ τόσο μεγάλα ἀγαθά. Γιατὶ ὅταν Τὸν εὐχαριστοῦμε, μᾶς χαρίζει μεγαλύτερα ἀγαθά. Καὶ ἀφοῦ λάβομε τὰ δῶρα Του, θὰ Τὸν ἀγαπήσομε περισσότερο, καὶ μὲ τὴν ἀγάπη θὰ φτάσομε στὴ σοφία τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἀρχή της εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ[339]. Ἡ ἐργασία τοῦ φόβου εἶναι ἡ μετάνοια, λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, μὲ τὴν ὁποία γίνεται ἡ φανέρωση τῶν κρυπτῶν.

Τὰ νοήματα τοῦ φόβου πρέπει κανεὶς νὰ τὰ μελετᾶ ὡς ἑξῆς: Μετὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ ἀποδείπνου ὀφείλει νὰ λέει τὸ Πιστεύω, τὸ Πάτερ ἡμῶν καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον πολλὲς φορές. Ἔπειτα κάθεται πρὸς ἀνατολὰς καί, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ πενθοῦν γιὰ νεκρό, κουνώντας τὸ κεφάλι μὲ πόνο ψυχῆς καὶ στεναγμὸ ἀπὸ καρδιᾶς, λέει τὰ λόγια τῆς γνώσεως ποὺ θὰ τύχει, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν πρώτη, μέχρις ὅτου φτάσει στὴν προσευχή. Καὶ τότε πέφτει μὲ τὸ πρόσωπο ἐμπρὸς στὸ Θεὸ μὲ ἀνείπωτη φρίκη καὶ προσεύχεται. Πρῶτα λέει εὐχαριστία, ἔπειτα ἐξομολόγηση, καὶ τὰ λοιπὰ λόγια τῆς προσευχῆς, ὅπως προειπώθηκε. Ὅπως λέει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὀφείλομε νὰ ἐξομολογηθοῦμε γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας ποὺ ἀγνοοῦμε καὶ γιὰ ὅσες θὰ κάναμε, ἂν δὲ μᾶς φύλαγε ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴ μᾶς ζητηθεῖ γι' αὐτὲς λόγος στὴν ὥρα τοῦ θανάτου. Καὶ ἀκόμη νὰ προσευχόμαστε ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο, κατὰ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου[340] καὶ τοῦ Ἀποστόλου[341].

Ὁ σκοπὸς ἐκείνων ποὺ λέμε στὴν προσευχὴ εἶναι ὁ ἑξῆς. Ἡ εὐχαριστία μας γιὰ τὸ ὅτι τὴν ὥρα ἐκείνη εὐχαριστοῦμε τὸ Θεό, εἶναι ὁμολογία τῆς ἀνι-

339. Παροιμ. 1, 7.

340. Λουκ. 22, 32.

341. Ἰακ. 5, 16.

χανότητας γιὰ εὐχαριστία καὶ τῆς ἀμέλειάς μας νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ σὲ ἄλλους καιρούς, καὶ ὅτι ἡ ὥρα αὐτὴ εἶναι χάρη τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐξομολόγηση κηρύττει ὅτι ὅσα μοῦ δώρισε ὁ Θεός, εἶναι ἀμέτρητα καὶ δὲν μπόρεσα νὰ τὰ καταλάβω ὅλα, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ τὰ γνωρίζω, παρὰ μονάχα ἀκούγοντάς τα, καὶ πάλι ὄχι ὅλα, ἀλλὰ μερικά· καὶ ὅτι συνεχῶς μᾶς εὐεργετεῖ ὁ Θεὸς φανερὰ καὶ κρυφά, καὶ εἶναι ἀνείπωτη ἡ ἀνοχή Του γιὰ τὶς πολλὲς ἁμαρτίες μου· ἀκόμη ὅτι εἶμαι ἀνάξιος καὶ νὰ Τὸν ἀτενίσω, ὅπως ὁ τελώνης[342], καὶ ὅτι ἔχοντας θάρρος ὄχι σὲ τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ στὴν ἀνέκφραστη φιλανθρωπία Του, πέφτω μπροστά Του, ὅπως ὁ Δανιὴλ μπροστὰ στὸν Ἄγγελο[343] καὶ ὅπως ὁ Ἀπόστολος[344] καὶ οἱ λοιποὶ Πατέρες, μὲ ὅλη τὴν ψυχή μου. Μεγάλη τόλμη αὐτὸ γιὰ μένα, γιατὶ εἶμαι ἀνάξιος νὰ τὸ πράξω καὶ νὰ ἐξομολογηθῶ τὰ εἴδη τῶν ἁμαρτιῶν μου μὲ συντομία γιὰ νὰ τὰ θυμοῦμαι καὶ νὰ πενθῶ γι' αὐτά, καὶ νὰ ὁμολογῶ τὴν ἀσθένειά μου, γιὰ νὰ ἔρθει σὲ μένα ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος[345], καὶ νὰ συγχωρηθοῦν οἱ πολλὲς ἁμαρτίες μου. Δὲν τολμῶ νὰ προσεύχομαι γιὰ ὅλους, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὶς πολλές μου ἁμαρτίες καὶ γιὰ νὰ χαλινωθεῖ κάθε κακία μου καὶ πονηρὴ συνήθεια, γιατὶ δὲν μπορῶ νὰ ἀντισταθῶ. Παρακαλῶ τὸν Παντοδύναμο νὰ σταματήσει τὶς ὁρμὲς τῶν παθῶν μου καὶ νὰ μὴ μὲ ἀφήσει νὰ ἁμαρτήσω σ' Αὐτὸν ἢ σὲ κανένα ἄνθρωπο, γιὰ νὰ λάβω ἀπὸ αὐτὸ τουλάχιστον σωτηρία κατὰ χάρη. Κι ἀπὸ τὴ θύμηση αὐτὴ ν' ἀποκτήσω πόνο ψυχῆς καὶ ἱκανότητα νὰ προσεύχομαι γιὰ τοὺς ἄλλους, ἐκπληρώνοντας τὴν ἐντολὴ ποὺ λέει ὁ Ἀπόστολος[346], καὶ ἀγάπη πρὸς ὅλους. Ἐπίσης νὰ λέω τὰ εἴδη τῶν παθῶν ἕνα πρὸς ἕνα, γιατὶ κυριαρχοῦμαι ἀπὸ αὐτά, ὥστε νὰ καταφεύγω στὸν Κύριο καὶ νὰ ἀποκτήσω κατάνυξη. Καὶ νὰ προσεύχομαι γιὰ ἐκείνους ποὺ λύπησα ἢ μὲ λύπησαν ἢ θὰ μὲ λυπήσουν στὸ μέλλον, γιατὶ δὲν θέλω νὰ ἔχω οὔτε ἴχνος μνησικακίας, ἀλλὰ φοβοῦμαι τὴν ἀδυναμία μου, μήπως ὅταν μοῦ τύχει κάτι λυπηρὸ δὲν μπορέσω νὰ ὑποφέρω μὲ ἀνεξικακία ἢ νὰ προσεύχομαι γι' αὐτούς, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου[347]. Καὶ γι' αὐτὸ προλαβαίνω τὸν καιρό, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: «Πρὶν ἀρρωστήσεις ζήτησε τὸν γιατρό, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πειρασμὸ προσευχήσου». Καὶ ἀκόμη προσεύχομαι γιὰ ὅσους ἔχουν φύγει ἀπὸ τὴ ζωή, ὥστε νὰ βροῦν σωτηρία, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ θυμηθῶ τὸ θάνατο, καὶ γιατὶ τὸ νὰ προσεύχεται κανεὶς γιὰ ὅλους εἶναι ἔνδειξη ἀγάπης· ἀκόμη, ἐπειδὴ ἔχω καὶ ἐγὼ ἀνάγκη ἀπὸ τὴν προσευχὴ ὅλων. Ἐπίσης, γιὰ νὰ καθοδηγηθῶ ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ νὰ γίνω ὅπως θέλει. Καὶ ἔτσι νὰ ἀναμιχθῶ μὲ τοὺς ἄλλους στὴν προσευχὴ καὶ νὰ ἐλεηθῶ μὲ τὶς προσευχές τους· γιατὶ τοὺς θεωρῶ ἀνωτέρους μου.

Κατὰ τὴν προσευχὴ ὅμως γιὰ τοὺς ἄλλους, δὲν τολμῶ νὰ ζητήσω συγχώρηση ὁποιουδήποτε ἁμαρτήματος, γιὰ νὰ μὴ θεωρήσω τοὺς ἄλλους ἀνάξιους γιὰ συγχώρηση, θέλοντας νὰ ταπεινώνω τὸν ἑαυτό μου. Καὶ ὡς ἄνθρωπος ποὺ ἀγνοῶ καὶ δὲν μπορῶ τίποτε νὰ κάνω, καταφεύγω στὸ Θεὸ καὶ ζητῶ νὰ γίνει ὅπως εὐδοκεῖ ἡ φιλανθρωπία Του, ἐπειδὴ εἶμαι ἁμαρτωλὸς καὶ φοβοῦμαι τὴ δικαιοσύνη Του. Λέω σ' Αὐτόν: «Μόνο νὰ μὴ χάσω τὴν θέση στὰ δεξιά Σου, καὶ ἂς βρεθῶ τελευταῖος ἀπὸ ὅσους θὰ σωθοῦν, γιατὶ δὲν εἶμαι ἄξιός τους». Προσεύχομαι καὶ γιὰ ὅλον τὸν κόσμο, ὅπως ἔχομε παράδοση ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Ἐπίσης, γιὰ νὰ καταξιωθῶ τὴ θεία Μετάληψη, ὅπως ἔχω χρέος, ὥστε μὲ τὸ νὰ προσεύχομαι ἀπὸ πρίν, νὰ βρῶ ἕτοιμο τὸ βοηθό, ὅταν θελήσω νὰ μεταλάβω, ἀλλὰ καὶ νὰ θυμηθῶ τὰ ἄχραντα Πάθη τοῦ Σωτήρα μας καὶ ν' ἀγαπήσω τὴ θύμησή Του· ἀκόμη, γιὰ νὰ γίνει ἡ Μετάληψη κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γιατὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Παράκλητος παρηγορεῖ ὅσους πενθοῦν κατὰ Θεόν, καὶ σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, καὶ στὸν μέλλοντα, ὅπως καὶ ἐκείνους ποὺ Τὸν παρακαλοῦν μὲ ὅλη τους τὴν ψυχὴ καὶ μὲ πολλὰ δάκρυα καὶ λένε: «Βασιλεῦ οὐράνιε κλπ.». Προσεύχομαι ἀκόμη, νὰ μοῦ γίνει ἡ κοινωνία τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἀρραβώνας τῆς αἰώνιας ζωῆς ποὺ δίνει ὁ Χριστός, μὲ τὶς πρεσβεῖες τῆς Μητέρας Του καὶ ὅλων τῶν Ἁγίων.

Κατόπιν πέφτω μπροστὰ σὲ ὅλους τοὺς Ἁγίους, παρακαλώντας τους νὰ κάνουν ἱκεσία στὸν Κύριο γιὰ χάρη μου, γιατὶ μποροῦν νὰ τὴν κάνουν. Στὴ συνέχεια, λέω τὴ συνηθισμένη προσευχὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἐπειδὴ περιέχει θαυμαστὴ θεολογία. Καὶ ζητῶ μόνο τὸ θεῖο ἔλεος καὶ δοξολογῶ τὸ Θεό. Καὶ ἔπειτα ἀμέσως λέω στοὺς λογισμούς μου μὲ μεγάλη συγκέντρωση καὶ προσοχή: «Δεῦτε προσκυνήσωμεν...» τρεῖς φορές, καὶ τὰ ἄλλα ποὺ γράφτηκαν πρωτύτερα. Καὶ ὅλα αὐτά, γιὰ νὰ καθαίρεται ὁ νοῦς μὲ τὴν καρδιακὴ προσευχὴ καὶ τὴ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν καὶ ν' ἀρχίσει νὰ βλέπει τὰ μυστήρια ποὺ εἶναι κρυμμένα στὶς θεῖες Γραφές.

Πρέπει ὅμως ἡ ψυχὴ νὰ βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ κάθε κακία, καὶ προπαντὸς τὴ μνησικακία, στὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς, ὅπως λέει ὁ Κύριος[348]. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος, θέλοντας νὰ τιμωρήσει τὴν ἀντιλογία, ἐπειδὴ αὐτὴ γεννᾶ τὴ μνησικακία, λέει πρὸς τὸν Ἡγούμενο, νὰ ἐπιβάλλει σ' ὅποιον τοῦ ἀντιλέγει, πολλὲς μετάνοιες, μέχρι χίλιες. Τὸν ἀριθμὸ τὸν ἀνεβάζει ἢ σὲ χίλιες ἢ σὲ μία. Δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἀντιλέγει, νὰ κάνει ἢ χίλιες μετάνοιες στὸ Θεό, ἢ μία στὸν Ἡγούμενο λέγοντας, «συγχώρησέ με, πάτερ». Καὶ συγχωρεῖται μὲ τὴ μία, ποὺ εἶναι κυρίως μετάνοια καὶ κόψιμο τοῦ πάθους τῆς ἀντιλογίας. Ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ λέει ὅτι ἡ ἀντιλογία δὲν ἀνήκει στὴ χριστιανικὴ ζωή· αὐτὸ τὸ πῆρε ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο ποὺ λέει: «Ἂν κανεὶς ἐπιχειρεῖ νὰ ἀντιλέγει, ἂς μάθει ὅτι ἐμεῖς δὲν ἔχομε τέτοια συνήθεια»[349]. Καὶ γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι μόνο ἀπὸ τὸν ἑαυτό του διώχνει ὅποιον ἀντιλέγει, ὁ Ἀπόστολος πρόσθεσε: «Οὔτε οἱ Ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ». Ἔτσι θ' ἀντιληφθεῖ ὁ

342. Λουκ. 18, 13.
343. Δαν. 8, 17.
344. Ἀποκ. 1, 17.
345. Β' Κορ. 12, 9.
346. Ἰακ. 5, 16.
347. Λουκ. 6, 28.

348. Μάρκ. 11, 25.
349. Α' Κορ. 11, 16.

καθένας ὅτι, ὅταν ἀντιλέγει, βρίσκεται ἔξω ἀπὸ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες καὶ τὸ Θεό. Καὶ χρειάζεται ἐκείνη τὴ μία θαυμαστὴ μετάνοια, ποὺ ἂν τὴν παραλείψει, οὔτε οἱ χίλιες δὲν μποροῦν νὰ τὸν ὠφελήσουν, ἀφοῦ εἶναι ἀμετανόητος. Μετάνοια εἶναι ἡ ἐκκοπὴ τοῦ κακοῦ, λέει ὁ Χρυσόστομος. Οἱ λεγόμενες μετάνοιες, εἶναι μᾶλλον γονυκλισίες καὶ φανερώνουν ὅτι ἔχει σχῆμα δουλικὸ ἐκεῖνος ποὺ πέφτει ταπεινὰ μπροστὰ στὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν φταίξει σὲ κάτι, γιὰ νὰ γίνει δεκτὴ ἡ ἀπολογία του, ἂν διόλου δὲν ἀντιλέγει, οὔτε ἐπιχειρήσει νὰ δικαιώσει τὸν ἑαυτό του σὰν τὸν Φαρισαῖο. Πρέπει μᾶλλον νὰ μιμεῖται τὸν Τελώνη[350], θεωρώντας τὸν ἑαυτό του χειρότερο ἀπ' ὅλους καὶ ἀνάξιο νὰ ἀτενίσει πρὸς τὰ ἐπάνω. Γιατὶ ἂν νομίζει ὅτι ἔχει μετάνοια καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ ἀντιλέγει σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν δικάζει εὐλόγως ἢ ἀλόγως, δὲν εἶναι ἄξιος τῆς συγχωρήσεως κατὰ χάρη, γιατὶ ζητεῖ δικαστήριο καὶ δικαιώματα καὶ πιστεύει νὰ κερδίσει κάτι ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς δικαιοσύνης. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ξένο πρὸς τὶς ἐντολὲς τοῦ Κυρίου. Καὶ πολὺ εὔλογα. "Οπου ὑπάρχουν δικαιολογίες, ἐκεῖ ζητεῖται τὸ δίκαιο καὶ ὄχι ἡ φιλανθρωπία. Καὶ τότε παύει νὰ ἐνεργεῖ ἡ χάρη, ἡ ὁποία δικαιώνει χωρὶς ἔργα δικαιοσύνης τὸν ἀσεβῆ[351], μὲ μόνη τὴν εὐγνωμοσύνη καὶ τὴν ὑπομονὴ τῶν ἐλέγχων, μὲ εὐχαριστία ἐκείνων ποὺ ἐλέγχουν καὶ ἀνοχὴ ἐκείνων ποὺ κατηγοροῦν, μὲ κάθε ἀνεξικακία, γιὰ νὰ γίνει ἡ προσευχή του καθαρὴ καὶ ἡ μετάνοια ἀποτελεσματική. "Οσο προσεύχεται κανεὶς γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν συκοφαντοῦν καὶ τὸν κατηγοροῦν, τόσο ὁ Θεὸς πληροφορεῖ τοὺς ἐχθρούς του καὶ τοῦ χαρίζει ἀνάπαυση μὲ τὴν καθαρὴ καὶ ἐπίμονη προσευχή.

Στὴν προσευχὴ ὅμως, δὲν ἀναφέρομε τὰ ζητήματά μας καταλεπτῶς γιὰ νὰ διδάξομε τάχα τὸν καρδιογνώστη Κύριο, ἀλλὰ γιὰ νὰ κατανυγόμαστε ἐμεῖς ἀπὸ αὐτά· καὶ ἐπειδὴ ποθοῦμε νὰ μένομε ὅσο γίνεται περισσότερο κοντά Του, πληθαίνομε μὲ ἐπιμέλεια τὰ λόγια τῆς προσευχῆς καὶ Τὸν εὐχαριστοῦμε καὶ Τοῦ ἐξομολογούμαστε γιὰ τὶς τόσο μεγάλες εὐεργεσίες Του, ὅσο μποροῦμε. "Οπως λέει καὶ ὁ Χρυσόστομος γιὰ τὸν μακάριο Δαβίδ, δὲν εἶναι πολυλογία ἢ παλιλλογία τὸ ὅτι ἔλεγε πολλὲς φορὲς τὸ ἴδιο ρητὸ ἢ τὸ ὅμοιό του· ἀλλὰ ἀπὸ πόθο τὸ ἔκανε ὁ Προφήτης, κι ἐπίσης γιὰ νὰ ἐντυπωθεῖ ὁ λόγος τῆς θείας Γραφῆς στὸ νοῦ ἐκείνου ποὺ προσεύχεται ἢ μελετᾶ. Γιατὶ ὁ Θεὸς γνωρίζει τὰ πάντα πρὶν νὰ γίνουν, καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ ἀκούσει τὰ λόγια μας. Ἀλλὰ ἐμεῖς τὸ ἔχομε ἀνάγκη αὐτό, γιὰ νὰ γνωρίζομε τί ζητοῦμε καὶ γιὰ ποιὸ πράγμα νὰ παρακαλέσομε, ὥστε νὰ ἔχομε εὐγνωμοσύνη καὶ νὰ προσκολλόμαστε σ' Αὐτὸν μὲ τὶς αἰτήσεις μας. Καὶ ὅταν μᾶς ταλαιπωροῦν οἱ λογισμοί, νὰ μὴν νικιόμαστε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἐπειδὴ δὲ θὰ ἔχομε μέσα μας τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ νὰ ἐπιτύχομε, μὲ τὴ βοήθεια τῆς προσευχῆς καὶ τῆς μελέτης τῶν θείων Γραφῶν, τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν.

Γι' αὐτὲς ἔγραψαν οἱ ἅγιοι Πατέρες σὲ διάφορα σημεῖα, μὲ τὴ χάρη τοῦ

350. Λουκ. 18, 11-13. 351. Ρωμ. 4, 5.

Ἁγίου Πνεύματος. Ἀπὸ αὐτοὺς τὶς ἔμαθα καὶ ἐγὼ καὶ θὰ ἀναφέρω τὰ ὀνόματά τους, ὅσο μοῦ εἶναι δυνατόν· ἂν καὶ ὄχι ὅλα, ἐπειδὴ μοῦ λείπει ἡ γνώση. Οἱ ἀρετὲς λοιπὸν εἶναι οἱ ἑξῆς.

Κατάλογος τῶν ἀρετῶν

Φρόνηση, σωφροσύνη, ἀνδρεία, δικαιοσύνη, πίστη, ἐλπίδα, ἀγάπη, φόβος, εὐσέβεια, γνώση, βουλή, ἰσχύς, σύνεση, σοφία, συντριβή, πένθος, πραότητα, ἔρευνα τῶν θείων Γραφῶν, ἐλεημοσύνη, καθαρότητα καρδιᾶς, εἰρήνη, ὑπομονή, ἐγκράτεια, καρτερία, ἀγαθὴ προαίρεση, πρόθεση, αἴσθηση, ἐπιμέλεια, στήριξη στὸ Θεό, θέρμη, ἐγρήγορση, πνευματικὴ φλόγα, μελέτη, προθυμία, νήψη, μνήμη, περισυλλογή, εὐλάβεια, αἰδώς, ἐντροπή, μεταμέλεια, ἀποχὴ ἀπὸ τὰ κακά, μετάνοια, ἐπιστροφὴ στὸ Θεό, σύνταξη μὲ τὸ Χριστό, ἀπάρνηση τοῦ διαβόλου, τήρηση τῶν ἐντολῶν, φρούρηση τῆς ψυχῆς, καθαρότητα τῆς συνειδήσεως, μνήμη θανάτου, πόνος ψυχῆς, ἐργασία τῶν καλῶν, κόπος, μόχθος, σκληραγωγία, νηστεία, ἀγρυπνία, πείνα, δίψα, ὀλιγάρκεια, αὐτάρκεια, εὐταξία, κοσμιότητα, σεμνότητα, ἀπουσία ἀλαζονείας, περιφρόνηση τῶν χρημάτων, ἀφιλαργυρία, ἀπάρνηση τῶν βιοτικῶν, ὑποταγή, ὑπακοή, εὐπείθεια, φτώχεια, ἀκτημοσύνη, φυγὴ τοῦ κόσμου, κόψιμο τῶν θελημάτων, ἀπάρνηση τοῦ ἑαυτοῦ, συμβουλή, μεγαλοψυχία, κατὰ Θεὸν σχολή, ἡσυχία, παίδευση, ὕπνος καταγῆς, ἀλουσία, φιλακολουθία, ἀγώνας, προσοχή, ξηροφαγία, ἀνεπαρκὲς ντύσιμο, λιώσιμο τοῦ σώματος ἀπὸ τὴν ἄσκηση, μόνωση, ἠρεμία, γαλήνη, εὐθυμία, θάρρος, τόλμη, θεῖος ζῆλος, καιόμενη καρδιά, προκοπή, μωρία γιὰ τὸ Χριστό, φύλαξη τοῦ νοῦ, εὐταξία τῶν ἠθῶν, ὁσιότητα, παρθενία, ἁγιασμός, καθαρότητα τοῦ σώματος, ἁγνότητα τῆς ψυχῆς, ἀνάγνωση γιὰ τὸ Χριστό, θεία μέριμνα, ἐπίγνωση, ἐπιτηδειότητα, ἀλήθεια, ἀπουσία περιέργειας, ἀκαταχρισία, συγχώρηση τῶν σφαλμάτων τῶν ἄλλων, οἰκονομία, ἐπιδεξιότητα, ὀξύνοια, ἐπιείκεια, ὀρθὴ μεταχείριση τῶν πραγμάτων, ἐπιστήμη, εὐφυΐα, ἐμπειρία, ψαλμωδία, προσευχή, εὐχαριστία, ἐξομολόγηση, ἱκεσία, γονυκλισία, παράκληση, δέηση, αἴτηση, συνομιλία μὲ τὸ Θεό, ὑμνωδία, δοξολογία, ἐξαγόρευση, φροντίδα τῆς ψυχῆς, θρῆνος, θλίψη, ὀδύνη, ἀδημονία, ὀδυρμός, στεναγμός, κλάμμα, ἐπίπονα δάκρυα, κατάνυξη, σιωπή, ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ, θρηνητικὴ κραυγή, ἀμεριμνία γιὰ ὅλα, ἀνεξικακία, ἀκενοδοξία, ἀφιλοδοξία, ἁπλότητα τῆς ψυχῆς, συμπάθεια, ἀποφυγὴ ἐπιδείξεως, χρηστοήθεια, τὰ κατὰ φύση ἔργα, τὰ ὑπὲρ φύση ἔργα, φιλαδελφία, ὁμόνοια, κατὰ Θεὸν συναναστροφή, γλυκύτητα, πνευματικὴ διάθεση, ἡμερότητα, εὐθύτητα, ἀκακία, ἠπιότητα, ἀκεραιότητα, ἁπλότητα, ἔπαινος τοῦ πλησίον, καλολογία, καλοεργία, προτί-

μηση τοῦ πλησίον, κατὰ Θεὸν στοργή, ἐνάρετη ἕξη, ἐπιμονὴ στὴν ἀρετή, στερέωση τὴν ἀρετή, εὐγνωμοσύνη, ταπείνωση, ἀπουσία ἐμπαθῶν κλίσεων, μεγαλοσύνη, ἀνοχή, μακροθυμία, χρηστότητα, ἀγαθότητα, διάκριση, προσιτότητα, καταδεκτικότητα, ἀταραξία, θεωρία, ὁδηγία, σταθερότητα, διόραση, ἀπάθεια, πνευματικὴ χαρά, ἔλλειψη σφαλμάτων, δάκρυα τῆς συνέσεως, ψυχικὸ δάκρυ, θεῖος πόθος, οἰκτιρμός, εὐσπλαχνία, φιλανθρωπία, καθαρότητα ψυχῆς, καθαρότητα τοῦ νοῦ, προόραση, καθαρὴ προσευχή, λογισμὸς ποὺ δὲν αἰχμαλωτίζεται, ἀντοχή, δραστηριότητα ψυχῆς καὶ σώματος, φωτισμός, ἀνόρθωση τῆς ψυχῆς, μίσος τῆς ζωῆς, ὀρθὴ διδασκαλία, ἀγαθὸς πόθος θανάτου, νηπιότητα ἐν Χριστῷ, ἑδραίωση, νουθεσία καὶ παρακίνηση, ἄσκηση μὲ μέτρο ἀλλὰ καὶ βία, ἀξιέπαινη ἀλλοίωση, ἔκσταση πρὸς τὸ Θεό, τελειότητα ἐν Χριστῷ, γνήσια ἔλλαμψη, θεῖος ἔρωτας, ἁρπαγὴ τοῦ νοῦ, ἐνοίκηση Θεοῦ, φιλοθεΐα, ἐσωτερικὴ φιλοσοφία, θεολογία, ὁμολογία, καταφρόνηση τοῦ θανάτου, ἁγιοσύνη, ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ, τέλεια ὑγεία τῆς ψυχῆς, ἀρετή, ἔπαινος ἀπὸ τὸ Θεό, χάρη, θεία βασιλεία καὶ υἱοθεσία· ὅλες μαζὶ 238.

Τὸ νὰ γίνει κανεὶς θέσει θεὸς ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ποὺ μᾶς δίνει τὴ νίκη κατὰ τῶν παθῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα, ὅπως νομίζω, εἶναι τὰ ἑξῆς.

Κατάλογος τῶν παθῶν

Ἀγριότητα, πανουργία, πονηρία, κακὴ διάθεση, ἀλογία, ἀκολασία, δελεασμός, ἀφυΐα, ἀνεπιστημοσύνη, ἀεργία, πνευματικὴ ψυχρότητα, ἠλιθιότητα, κολακεία, μωρία, παραλογία, ἀπώλεια φρενῶν, παραφροσύνη, ἀγένεια, θράσος, δειλία, νάρκη, ἀργία τῶν καλῶν, πλημμέλημα, πλεονεξία, μειονεξία, ἄγνοια, ἄνοια, ψεύτικη γνώση, λησμοσύνη, ἀδιακρισία, ἀναισθησία, ἀδικία, κακὴ προαίρεση, ἀσυνείδητη ψυχή, νωθρότητα, φλυαρία, ὑπαναχώρηση, σφάλμα, ἁμαρτία, ἀνομία, παρανομία, πάθος, αἰχμαλωσία, κακὴ συγκατάθεση, παράλογος συνδυασμὸς μὲ τοὺς κακοὺς λογισμούς, δαιμονικὴ προσβολή, καθυστέρηση στὸ κακό, ὑπερβολικὴ ἀνάπαυση τοῦ σώματος, κακία, φταίξιμο, ἀσθένεια ψυχῆς, ἀτονία, ἀδυναμία τοῦ νοῦ, ἀμέλεια, ραθυμία, ἀξιόμεμπτη ἀθυμία, καταφρόνηση τοῦ Θεοῦ, παραστράτημα, παράβαση, ἀπιστία, δυσπιστία, κακοπιστία, ὀλιγοπιστία, αἵρεση, συμφωνία μὲ αἱρετικούς, πολυθεΐα, εἰδωλολατρία, ἀγνωσία Θεοῦ, ἀσέβεια, μαγεία, παρατήρηση οἰωνῶν, μαντεία, γήτευμα, ἄρνηση, συμμετοχὴ σὲ μανιώδεις εἰδωλολατρικὲς τελετές, ἀκράτεια, σπατάλη, ρητορισμός, ὀκνηρία, φιλαυτία, ἀπροσεξία, ἔλλειψη προκοπῆς, ἀπάτη, πλάνη, τόλμη, χρήση μαγικῶν φαρμάκων, μιαρότητα, κατανάλωση μιαρῶν τροφῶν, τρυφή, ἀσωτία, γαστριμαργία, πορνεία, φιλαργυρία, ὀργή, λύπη, ἀκηδία, κενοδοξία, ὑπερηφάνεια, μεγάλη ἰδέα, ἔπαρση, ἀλαζονεία, ὕβρη τοῦ θείου, αἰσχρότητα, κόρος, ματαιοδοξία, νυσταγμός, ἡδονή, ἀπληστία, λαιμαργία, ἀχορτασιά, λαθροφαγία, πολυφαγία, ἀποφυγὴ τοῦ κοινοβιακοῦ γεύματος, ἀδιαφορία, εὐκολία στὸ κακό, αὐτοβουλία, ἀβουλία, αὐταρέσκεια, ἀνθρωπαρέσκεια, ἀπειρία τοῦ καλοῦ, ἀπαιδευσία, ἀνεπιτηδειότητα, ἐλαφρότητα γνώμης, ἀμάθεια, χωριατιά, ἀντιλογία, φιλονεικία, κακολογία, κραυγή, ταραχή, μάχη, θυμός, ἄλογη ἐπιθυμία, χολή, παροξυσμός, σκάνδαλο, ἔχθρα, πολυπραγμοσύνη, συκοφαντία, πικρία, καταλαλιά, ψόγος, διαβολή, κατάκριση, κατηγορία, μίσος, λοιδορία, ὑβρεολογία, ἀτιμία, ἀγριότητα, μανία, αὐστηρότητα, ἀψιθυμία, ἐπιορκία, ὅρκος, ἀνελεημοσύνη, μισαδελφία, ἀνισότητα, πατροκτονία, μητροκτονία, φαγοπότι, παραλυσία, δωροληψία, κλοπή, ἁρπαγή, ζήλεια, ἐριστικότητα, φθόνος, ἀπρέπεια, χλευασμός, ὀνειδισμός, μυκτηρισμός, περιγέλασμα, ἐπινόηση τρόπων γιὰ βλάβη τοῦ ἄλλου, καταδυνάστευση, καταφρόνηση τοῦ πλησίον, μαστίγωση, ἐμπαιγμός, ἀγχόνη, πνιγμός, ἀστοργία, ἀδιαλλαξία, παράβαση τῶν συνθηκῶν, βασκανία, ἀπανθρωπία, ἀναίδεια, ἀναισχυντία, αἰχμαλωσία, σκοτισμὸς τῶν λογισμῶν, ἀβλεψία, τύφλωση, ἐμπαθὴς προσκόλληση στὰ πρόσκαιρα, ἐμπάθεια, ματαιότητα, ἀπείθεια, ζάλη, νυσταγμὸς ψυχῆς, πολυυπνία, φαντασία, πολυποσία, μέθη, ἀχρηστία, χαυνότητα, παράλογη τέρψη, φιληδονία, λαγνεία, αἰσχρολογία, θηλυπρέπεια, ἀκόλαστος οἶστρος, πύρωση, μαλθακότητα, ἐκμαύλιση, μοιχεία, ἀρσενοκοιτία, κτηνοβασία, μολυσμός, ἀσέλγεια, κηλίδωση τῆς ψυχῆς, αἱμομιξία, ἀκαθαρσία, μαγαρισμός, μιασμός, ἰδιαίτερη φιλία, γέλιο, παιχνιδισμοί, χορός, χτυπήματα χεριῶν καὶ ποδιῶν, ἄπρεπα τραγούδια, χορευτικὲς κινήσεις, μουσική, παρρησία, συχνὴ ἀλλαγὴ μονῆς, ἀνυποταξία, ἀκαταστασία, ἀξιόμεμπτη ὁμόνοια, ἐπιβουλή, πόλεμος, φόνος, λησταρχία, ἱεροσυλία, αἰσχροκέρδεια, τόκος, δόλος, τυμβωρυχία, σκληροκαρδία, δυσφήμηση, γογγυσμός, βλασφημία, μεμψιμοιρία, ἀχαριστία, κακοβουλία, ὀλιγωρία, μικροψυχία, σύγχυση, ψευδολογία, ἀργολογία, ματαιολογία, ἄλογη χαρά, μετεωρισμός, ἄλογη φιλία, κακοήθεια, κενολογία, μωρολογία, πολυλογία, τσιγγουνιά, μοχθηρία, ἀκαταδεξία, ἀγανάκτηση, πολυκτημοσύνη, μνησικακία, κακὴ χρησιμοποίηση τῶν πραγμάτων, διαφθορά, φιλοζωία, κομπασμός, φαντασιοπληξία, φιλαρχία, ὑποκρισία, εἰρωνεία, ὑπουλότητα, εὐτραπελία, ἧττα, σατανικὸς ἔρωτας, περιέργεια, ἀφορμὲς δυσαρέσκειας, ἀφοβία Θεοῦ, παρακοή, ἀγνωμοσύνη, ὑψηλοφροσύνη, καύχηση, φυσίωση, ἐξουδένωση τοῦ πλησίον, ἀσπλαχνία, ἀναλγησία, ἔλλειψη ἐλπίδας, χαλάρωση, μίσος κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἀπόγνωση, αὐτοκτονία, καὶ μέσω ὅλων αὐτῶν ἡ ἔκπτωση ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἡ τέλεια ἀπώλεια. Ὅλα τὰ παραπάνω εἶναι 298.

Αὐτὰ λοιπὸν τὰ πάθη βρῆκα νὰ ἀναφέρονται στὶς θεῖες Γραφὲς καὶ τὰ παρέθεσα ἐδῶ, ὅπως ἔκανα μὲ τοὺς τίτλους τῶν βιβλίων στὴν ἀρχὴ τοῦ λό-

γου. Δὲν μπόρεσα, μὰ οὔτε καὶ ἐπιχείρησα νὰ τὰ κατατάξω, γιατὶ αὐτὸ ὑπερβαίνει τὶς δυνάμεις μου, γιὰ τὸ λόγο ποὺ εἶπε ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: «"Θὰ ζητήσεις, λέει ἡ Γραφή, σύνεση στοὺς κακοὺς καὶ δὲ θὰ βρεῖς"[352]. Γιατὶ στοὺς δαίμονες ὅλα εἶναι ἄτακτα. Ἕνα μόνο σκοπὸ ἔχουν, στὸν ὁποῖο συμφωνοῦν οἱ ἀσύμφωνοι καὶ ἀνόσιοι: νὰ ὁδηγήσουν στὴν ἀπώλεια τὶς ψυχὲς ἐκείνων ποὺ δέχονται τὴν ὀλέθρια συμβουλή τους. Ἂν καὶ σὲ ἄλλους ἀνθρώπους προξενοῦν στεφάνια, ὅταν δηλαδὴ τοὺς νικήσουν ἐκεῖνοι ποὺ ἐλπίζουν στὸν Κύριο μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ὑπομονή, καὶ ποὺ μὲ τὴν ἐργασία τῶν καλῶν καὶ τὴν ἀντίσταση στοὺς λογισμοὺς ἀντιπράττουν καὶ προσεύχονται ἐναντίον τους.»

Διαφορὰ λογισμῶν καὶ προσβολῶν

Οἱ λογισμοὶ ἔχουν διαφορὲς μεταξύ τους σὲ ὅλα, καὶ ἄλλοι εἶναι ἀναμάρτητοι, ἐνῶ ἄλλοι ὄχι. Γιὰ παράδειγμα, ἡ λεγόμενη προσβολή, δηλαδὴ ἡ ἐνθύμηση τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ κακοῦ, ἡ ὁποία οὔτε ἀμοιβή, οὔτε κατηγορία ἔχει. Τὴν ἀκολουθεῖ ὁ λεγόμενος συνδυασμός, δηλαδὴ ἡ συνομιλία μὲ τὸ λογισμό, ἢ γιὰ συγκατάθεση, ἢ γιὰ ἀποβολὴ τοῦ λογισμοῦ. Ἂν ὁ λογισμὸς εἶναι θεάρεστος, ἔχει ἔπαινο, ἀλλὰ μικρό, ὅπως καὶ ἂν εἶναι κακός, ἔχει κατηγορία. Ἔπειτα εἶναι ἡ λεγόμενη πάλη μὲ τὸ λογισμό, ποὺ ἢ νικᾶ, ἢ νικιέται ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ προξενεῖ στεφάνι ἢ κόλαση, ὅταν φτάσει στὴν πράξη. Ὅμοια καὶ ἡ συγκατάθεση, ποὺ εἶναι ἡδονικὴ κλίση τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτὸ ποὺ τῆς παρουσιάστηκε, ἀπὸ τὴν ὁποία προξενεῖται ἡ αἰχμαλωσία, ποὺ ὁδηγεῖ μὲ τὴ βία τὴν καρδιὰ στὴν πράξη, χωρὶς αὐτὴ νὰ θέλει. Ἀπὸ τὸ νὰ χρονίζει τώρα ὁ ἐμπαθὴς λογισμὸς στὴν ψυχή, γίνεται τὸ λεγόμενο πάθος, τὸ ὁποῖο μὲ τὴ συνήθεια ὁδηγεῖ τὴν ψυχὴ στὴν ἕξη καὶ τὴν κάνει νὰ πηγαίνει ἀπὸ μόνη της πρὸς τὴν πράξη, μὲ τρόπο ἑκούσιο καὶ οἰκεῖο. Τὸ πάθος σὲ κάθε περίπτωση, ὑπόκειται ἀναμφίβολα ἢ σὲ ἀντίστοιχη μετάνοια, ἢ στὴ μέλλουσα κόλαση, λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος· αὐτὸ δηλαδή, ὄχι γιὰ τὸν πόλεμο, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀμετανοησία. Γιατὶ ἂν δὲν ἦταν ἔτσι, λέει ὁ ἴδιος ἅγιος, δὲ θὰ μπορούσαμε οἱ περισσότεροι νὰ λάβομε ἄφεση δίχως τέλεια ἀπάθεια· ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν ὅλοι ἀπαθεῖς, δὲν εἶναι ὅμως ἀδύνατο νὰ σωθοῦν ὅλοι καὶ νὰ συμφιλιωθοῦν μὲ τὸ Θεό.

Ὅποιος λοιπὸν εἶναι φρόνιμος, ἀποδιώχνει τὴ μητέρα τοῦ κακοῦ, τὴν πονηρὴ προσβολή, γιὰ νὰ κόψει μὲ μιὰ ὅλα τὰ κακὰ ποὺ τὴν ἀκολουθοῦν· εἶναι ὅμως πάντοτε προετοιμασμένος νὰ δεχτεῖ τὴν ἀγαθὴ προσβολή. Ἔτσι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀποκτοῦν ἕξη τῆς ἀρετῆς καὶ λυτρώνονται ἀπὸ τὰ πάθη μὲ

352. Παροιμ. 14, 6.

τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ δὲν ἔχομε ἀπολύτως τίποτε, τὸ ὁποῖο δὲ λάβαμε ἀπὸ Αὐτόν[353], οὔτε τίποτε νὰ Τοῦ προσφέρομε, παρὰ μόνο προαίρεση, ποὺ ἂν ἀστοχήσομε σ' αὐτήν, δὲ βρίσκομε οὔτε γνώση, οὔτε δύναμη νὰ ἐργαστοῦμε τὸ ἀγαθό. Αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴν καταδικαστοῦμε ὡς ἀργοί, ἐπειδὴ ἡ ἀργία εἶναι ἀρχὴ κάθε κακίας. Κι ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ ἐργασία τοῦ ἀγαθοῦ χρειάζεται διάκριση, ὅπως λέει τὸ Γεροντικό. Μιὰ μοναχὴ ποὺ νήστευε τρώγοντας κάθε ἕξι μέρες καὶ μελετοῦσε διαρκῶς τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη, ἂν καὶ κατόρθωνε τὰ δύσκολα, ἔπεσε στὰ εὔκολα, μ' ὅλο ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε ἀποκτήσει ἀπάθεια ὕστερα ἀπὸ τόσους κόπους· αὐτὸ ὅμως δὲν ἔγινε*. Γιατὶ τὸ καλὸ δὲν εἶναι καλό, ἂν δὲν ἔχει σκοπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ τὸ βλέπομε στὴ θεία Γραφή, ὅπου συχνὰ ὁ Θεὸς παρουσιάζεται νὰ ἀγανακτεῖ μὲ ἀνθρώπους ποὺ κάνουν πράγματα, τὰ ὁποῖα φαίνονται σ' ὅλους καλά, ἐνῶ ἄλλοτε ἀποδέχεται ἐνέργειες ποὺ φαίνονται κακές. Τοῦτο τὸ μαρτυρεῖ ὁ Προφήτης ἐκεῖνος ποὺ ζήτησε ἀπὸ κάποιους νὰ τὸν τραυματίσουν· ἐκεῖνος ποὺ παράκουσε, νομίζοντας πὼς τάχα κάνει καλό, κατασπαράχθηκε ἀπὸ ἕνα θηρίο[354]. Ἐπίσης καὶ ὁ Πέτρος, νομίζοντας ὅτι κάνει καλό, δὲν ἄφηνε τὸν Κύριο νὰ τοῦ πλύνει τὰ πόδια καὶ δέχτηκε ἐπίπληξη γι' αὐτό[355]. Γι' αὐτὸ ὀφείλομε νὰ βρίσκομε καὶ νὰ πράττομε τὸ θεῖο θέλημα μὲ ὅλη μας τὴ δύναμη, ἀκόμη καὶ ὅταν κάτι μᾶς φαίνεται καλό. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐργασία τοῦ ἀγαθοῦ δὲ γίνεται χωρὶς κόπο, γιὰ νὰ μὴ χάσομε, μαζὶ μὲ τὸ αὐτεξούσιο, καὶ τὸν ἔπαινο ὅτι βιάσαμε τὸν ἑαυτό μας.

Γενικά, ὅλα ὅσα οἰκονομεῖ ὁ Θεὸς εἶναι θαυμαστὰ καὶ ὑπερβαίνουν κάθε νοῦ καὶ ἔννοια. Καὶ δὲν πρέπει νὰ θαυμάζομε μόνο τὸ νόημα ὅσων τελοῦνται στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ τὰ σύμβολά τους. Πῶς, μὲ τὸ θεῖο βάπτισμα, γινόμαστε υἱοὶ Θεοῦ κατὰ χάρη, χωρὶς νὰ προσφέρομε τίποτε πρωτύτερα, ἀλλὰ οὔτε καὶ μετά, παρὰ μόνο τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν. Καὶ πῶς αὐτὰ τὰ φρικτὰ πράγματα, ἐννοῶ τὸ ἅγιο βάπτισμα καὶ ἡ ἁγία μετάληψη, χωρὶς ἱερωσύνη δὲ γίνονται, ὅπως λέει ὁ θεῖος Χρυσόστομος. Σὲ τοῦτο φαίνεται ἡ ἐξουσία ποὺ δόθηκε στὸν κορυφαῖο Ἀπόστολο Πέτρο· γιατὶ ἂν δὲν ἀνοιχτοῦν οἱ πύλες τῆς βασιλείας τῶν Οὐρανῶν μὲ τὴν ἱερουργία, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ εἰσέλθει[356]. Ὅπως λέει ὁ Κύριος: «Ἂν δὲ γεννηθεῖ κανεὶς ἀπὸ τὸ νερὸ κι ἀπὸ τὸ Πνεῦμα...»[357], καὶ πάλι: «Ἂν δὲ φάγετε τὴ σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν πιεῖτε τὸ αἷμα Του, δὲν ἔχετε μέσα σας τὴ ζωή»[358]. Νὰ θαυμάζομε ἀκόμη, πῶς ὁ παλαιὸς Ναός, στὸ ἐξωτερικὸ μέρος ὅπου τελοῦσαν τὶς θυσίες οἱ ἱερεῖς, ἦταν τύπος τοῦ κόσμου, ἐνῶ ἐσωτερικὰ

353. Α' Κορ. 4, 7.
354. Γ' Βασ. 21, 36.
355. Ἰω. 13, 8.
356. Ματθ. 16, 19.
357. Ἰω. 3, 5.
358. Ἰω. 6, 53.

* Εὐεργετινός, βιβλίο 3ο, ὑπόθεση 29, § Γ, 4.

εἶχε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων[359], ὅπου προσφερόταν τὸ θυμίαμα, συντεθειμένο ἀπὸ τέσσερα εἴδη: λίβανο, σμύρνα, στακτὴ καὶ κασία· αὐτὰ ὑποδήλωναν τὶς τέσσερις γενικὲς ἀρετές. Ὅσα γίνονταν τότε ἐξωτερικά, ἦταν συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς νηπιόφρονες Ἰουδαίους, γιὰ νὰ μὴν παρεκκλίνουν στὰ εἴδωλα μὲ τὰ τραγούδια καὶ τὶς ἀπολαύσεις. Ἡ νέα ὅμως Ἐκκλησία εἶναι τύπος γιὰ τὰ μέλλοντα. Γι' αὐτὸ καὶ ὅσα γίνονται σ' αὐτὴν εἶναι οὐράνια καὶ πνευματικά. Ὅπως δηλαδὴ εἶναι ἐννέα τάγματα στὸν οὐρανό, ἔτσι καὶ στὴν Ἐκκλησία εἶναι Πατριάρχες, Μητροπολίτες, Ἐπίσκοποι, Ἱερεῖς, Διάκονοι, Ὑποδιάκονοι, Ἀναγνῶστες, Ψάλτες καὶ Μοναχοί. Ἐπίσης νὰ θαυμάζομε, πῶς μὲ τὸ σημεῖο τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ φεύγουν οἱ δαίμονες καὶ οἱ διάφορες ἀσθένειες, πράγμα σὲ ὅλους ἀνέξοδο καὶ ἄκοπο. Ποιὸς μπορεῖ νὰ μετρήσει τὰ ἐγκώμια τοῦ Σταυροῦ; Οἱ ἅγιοι Πατέρες μᾶς παρέδωσαν τὸ συμβολισμὸ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ σημείου, γιὰ νὰ ἀντιλέγομε στοὺς ἀπίστους καὶ αἱρετικούς. Τὰ δύο δάχτυλα καὶ ὁ ἀντίχειρας φανερώνουν τὸν σταυρωμένο Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, ποὺ Τὸν γνωρίζομε μὲ δύο φύσεις καὶ μία ὑπόσταση· τὸ δεξὶ χέρι ὑπενθυμίζει τὴν ἄπειρη δύναμή Του καὶ τὴν ἐγκατάστασή Του στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα· ἡ κίνηση ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω σημαίνει τὴ συγκατάβασή Του ἀπὸ τὸν οὐρανὸ πρὸς ἐμᾶς· ἡ κίνηση τέλος ἀπὸ τὸ δεξιὸ μέρος πρὸς τὸ ἀριστερό, ἀπὸ τὴ μιὰ φυγαδεύει τοὺς ἐχθρούς, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη φανερώνει ὅτι ὁ Κύριος μὲ τὴν ἀνίκητη δύναμή Του νίκησε τὸ διάβολο, ποὺ εἶναι στ' ἀριστερά, ἀδύναμος καὶ σκοτεινός. Καὶ πῶς πάλι, ἡ εἰκονογραφία μὲ λίγα χρώματα μᾶς παρουσιάζει αὐτὰ ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἁγίους πρὶν πολλὰ χρόνια, σὰν νὰ γίνονται τώρα. Αὐτὸ ὀφείλεται στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ τὰ βλέπομε αὐτὰ μὲ τὰ μάτια μας καὶ νὰ τὰ ποθοῦμε ὅλο καὶ περισσότερο, ὅπως λέει ὁ ἅγιος κορυφαῖος Ἀπόστολος Πέτρος στὸ μαρτύριο τοῦ μαθητῆ του ἁγίου Παγκρατίου.

Ὅλα λοιπὸν ὅσα εἴπαμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου, δὲν ὠφελοῦν σὲ τίποτε χωρὶς ὀρθὴ πίστη, μὰ οὔτε καὶ μποροῦν νὰ γίνουν· ὅπως οὔτε καὶ πίστη χωρὶς ἔργα[360]. Σχετικὰ μὲ τὴν πίστη καὶ τὰ ἔργα ἔγραφαν πολλοὶ ἅγιοι Πατέρες. Γιὰ ὑπενθύμιση ὅμως, θὰ πῶ ἐπιγραμματικὰ ὅτι, ἔργα μὲν ὀφείλομε νὰ ἔχομε ὅσα γράφτηκαν προηγουμένως, ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴν τάξη του στὴν Ἐκκλησία, πίστη δὲ ὀρθόδοξη, αὐτὴν ποὺ παραλάβαμε ἀπὸ τοὺς Ἁγίους ποὺ προαναφέρθηκαν, γιὰ νὰ ἐπιτύχομε μαζὶ μ' αὐτοὺς τὰ αἰώνια ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Σ' Αὐτὸν πρέπει κάθε τιμὴ καὶ προσκύνηση, μαζὶ μὲ τὸν ἄναρχο Πατέρα Του καὶ τὸ πανάγιο, ἀγαθὸ καὶ ζωοποιό Του Πνεῦμα, καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶπα, καθὼς τελείωσα:
Χριστέ, Σοῦ πρέπει δόξα.

359. Ἑβρ. 9, 1-6.

360. Ἰακ. 2, 20.

Βιβλίο δεύτερο

24 συνοπτικοὶ λόγοι, γεμάτοι πνευματικὴ γνώση

Λόγος α΄ (1ος)

Ἰδοὺ ὁ πρόλογος καὶ τὸ στοιχεῖο ἄλφα,
ποὺ τὴν πνευματικὴ σοφία περιέχει.
Ἐπειδή, ὅπως αὐτὸ τῶν γραμμάτων ὅλων
τυχαίνει νά 'ναι ἡ ἀρχὴ σ' ὅλες τὶς γλῶσσες,
ἔτσι καὶ τούτη ἀπὸ τὶς ἀρετὲς ὅλες
εἶναι ἡ ἀρχή, καὶ σ' ὅλες εἶναι πάλι τέλος.
Ἀλλ' ὅπως τὸ Ἀλφάβητο εἶναι
νηπίων μάθημα, μὰ δίχως τοῦτο
ἀδύνατη εἶναι ἡ ἀνθρώπινη παιδεία,
ἔτσι καὶ μὲ τὴ γνώση· ἂν καὶ ἡ ἀρχή της
εἶναι πολὺ μικρή, ἀλλὰ χωρὶς ἐτούτη
διόλου δὲ γίνεται ἀρετὴ νὰ ἀποκτήσεις.
Καὶ τώρα εὐλόγησε λοιπὸν τὴν ἀρχή, πατέρα.

Ἀρχὴ ὅλων τῶν γραμμάτων σὲ κάθε γλώσσα εἶναι τὸ ἄλφα, ἂν καὶ μερικοὶ δὲν τὸ γνωρίζουν. Καὶ ἀρχὴ ὅλων τῶν ἀρετῶν εἶναι ἡ πνευματικὴ σοφία, ἂν καὶ ἡ ἴδια εἶναι καὶ τέλος τῶν ἀρετῶν. Γιατὶ ἂν αὐτὴ δὲν εἰσχωρήσει στὸ νοῦ, δὲν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ πράξει τὸ ἀγαθό, ἀφοῦ δὲν ἄκουσε ποτὲ γι' αὐτό. Καὶ ἂν ἀξιώθηκε ν' ἀκούσει κάτι, αὐτὸ τὸ λίγο εἶναι σοφία. Ἀλλὰ ὅπως τὸ ἀλφάβητο εἶναι μάθημα γιὰ τὰ νήπια, καὶ χωρὶς αὐτὸ δὲν μπορεῖ κανεὶς ν' ἀποκτήσει τὴ σοφία τῶν φυσικῶν μαθημάτων, ἔτσι καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς γνώσεως, ἂν καὶ εἶναι πολὺ μικρή, ὅμως χωρὶς αὐτὴ εἶναι τελείως ἀδύνατο νὰ βρεῖ κανεὶς τὴν ἀρετή. Γι' αὐτὸ δειλιάζω νὰ γράφω κάτι περὶ σοφίας, ἀφοῦ εἶμαι ὁλότελα ἄσοφος. Καθὼς νομίζω, εἶναι τέσσερις οἱ τρόποι, μὲ τοὺς ὁποίους ὁ νοῦς μπορεῖ νὰ ἐκφράζεται: ἢ ἀπὸ τὴ χάρη καὶ τὴ μακαριότητα ποὺ ἔρχεται ἀπὸ ἄνω ὑπερφυσικά, ἢ ἀπὸ τὴν καθαρότητα ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν κατὰ Θεὸν ἄσκηση κι ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐπαναφέρει τὴν ψυχὴ στὸ ἀρχικό της κάλλος, ἢ ἀπὸ τὴν πείρα τῶν φυσικῶν γνώσεων ποὺ ἀποκτᾶται ἀπὸ ἀνθρώπινη ἐκπαίδευση καὶ ἄσκηση στὴν κοσμικὴ σοφία, ἢ τέλος ἀπὸ τὴν καταραμένη καὶ σατανικὴ πλάνη ποὺ προκαλεῖ ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ πανουργία τῶν δαιμόνων καὶ ἀποτελεῖ ἐκτροπὴ τῆς φύσε-

ως. Ἐγὼ ὅμως, ὄντας ἀμέτοχος ἀπ' ὅλα αὐτά, πῶς μπορῶ νὰ γράψω; Ἀπορῶ. Δὲν ξέρω μήπως ἡ πίστη σας ποὺ μὲ πιέζετε κατὰ Θεόν, ἑλκύσει τὴ χάρη στὴ γραφίδα μου. Γιατὶ ὁ νοῦς μου καὶ τὸ χέρι μου εἶναι ἀνάξια καὶ ἀκάθαρτα. Τὸ γνωρίζω αὐτὸ καλὰ ἀπὸ τὴν πεῖρα μου· γιατὶ αὐτὸ πολλὲς φορὲς μοῦ συνέβη καὶ μοῦ συμβαίνει πάντοτε. Πιστέψτε με, πατέρες, ὅσες φορὲς θέλησα νὰ γράψω κάτι, δὲν μπόρεσα νὰ τὸ συλλάβω πρὶν πιάσω τὴ γραφίδα. Ἀλλὰ ὁ νοῦς πολλὲς φορὲς ἔπαιρνε ἀφορμὴ ἀπὸ ἕνα μικρὸ νόημα τῆς Γραφῆς ἢ ἀπὸ τὴν ἀκοὴ ἢ τὴ θέα κάποιου αἰσθητοῦ πράγματος τοῦ κόσμου, καὶ μόλις ἔπιανα τὴ γραφίδα καὶ ἄρχιζα, ἀμέσως εὕρισκα αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε νὰ γράψω, γιὰ χάρη κάποιου ποὺ μοῦ τὸ ζητοῦσε ἐπίμονα. Καὶ ἔκτοτε ἔτσι γράφω, χωρὶς ἐμπόδιο καὶ φροντίδα, ὅσο μπορεῖ τὸ χέρι μου, χωρὶς διόλου νὰ καθυστερεῖ. Ὅ,τι στέλνει ὁ Θεὸς στὴ σκοτεινή μου καρδιά, αὐτὸ γράφω χωρὶς νὰ σκεφτῶ. Πιστεύω ὅτι γίνεται ἔτσι γιὰ νὰ μὴ νομίζω δικό μου αὐτὸ ποὺ ἔλαβα μὲ τὶς προσευχὲς κάποιου ἄλλου, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος ἀκολουθώντας τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου: «Τί ἔχεις ποὺ δὲν τὸ ἔλαβες; Ἀφοῦ λοιπὸν τὸ ἔλαβες, γιατὶ καυχιέσαι σὰν νὰ μὴν εἶναι δῶρο, ἀλλὰ δικό σου κατόρθωμα;»[1]. Ὅπως λέει καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, δεκτὲς εἶναι οἱ ἔννοιες ποὺ ἔρχονται αὐτόματα καὶ χωρὶς σκέψη στὸ νοῦ ἐκείνων ποὺ ἡσυχάζουν κατὰ Θεόν. Τὸ νὰ σκεφτεῖ ὅμως κανείς, ἀποτελεῖ δικό του νόημα. Καὶ ὁ ἅγιος Ἀντώνιος λέει: «Κάθε ἔργο ἢ λόγος πρέπει νὰ ἔχει μαρτυρία ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές». Γι' αὐτὸ λοιπόν, ὅπως κάποτε μίλησε ἡ ὄνος τοῦ Βαλαάμ[2], ἔτσι κι ἐγὼ θ' ἀρχίσω τώρα νὰ γράφω. Ὄχι γιὰ νὰ διδάξω, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ γιὰ ἔλεγχο τῆς ἄθλιας ψυχῆς μου, ὥστε τουλάχιστον ἀπὸ ντροπὴ ἀπὸ τὰ λόγια του, ὅπως λέει ὁ ἅγιος τῆς Κλίμακος, ν' ἀρχίσει τὴν ἐργασία ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει ἔργο, ἀλλὰ μόνο λόγο. Ποιὸς ξέρει ἂν θὰ ζήσω καὶ ἂν θὰ μπορέσω νὰ γράψω; Ἢ πάλι, ἂν ἐσεῖς θὰ μπορέσετε νὰ τὰ τηρήσετε; Ἀλλὰ ἂς ἀρχίσομε, ἐγὼ κι ἐσεῖς, τὰ λόγια καὶ τὰ ἔργα, καὶ ὅπου μπορέσει ὁ καθένας νὰ φτάσει. Γιατὶ εἶναι ἄγνωστος ὁ θάνατός μας καὶ ἀγνοοῦμε πότε θὰ ἔρθει τὸ τέλος[3]. Στὸ Θεὸ ὅμως, ποὺ προγνωρίζει τὰ πάντα, εἶναι γνωστὰ ὅσα μᾶς ἀφοροῦν. Σ' Αὐτὸν ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λόγος β' (2ος)

Ὁ πρόλογος τώρα παρ' ἐλπίδα ὁλοκληρώθηκε.
Καὶ πάλι νὰ τὸ δεύτερο στοιχεῖο,
τὸ βῆτα δηλαδή, καὶ ὁ δεύτερος λόγος
ποὺ θὰ λεχθεῖ μὲ κάθε συντομία.
Ἡ πίστη εἶναι ποὺ γεννᾶ τὴν ἄλλη, τὴ μεγάλη

1. Α' Κορ. 4, 7. 2. Ἀρ. 22, 28-30. 3. Ματθ. 24, 14.

τὴν πίστη, ὅπως λέν' οἱ ἅγιοι Πατέρες,
ποὺ εἶναι τὸ θεμέλιο τῶν ἀρετῶν, ὡς εἶπε
αὐτὸς ποὺ ἐκεῖ τὴν ἔθεσε, ὁ Ἀπόστολος Κυρίου[4].
Ἡ πρώτη χωρὶς τὶς ἐργασίες τοῦ Νόμου γίνεται,
ἡ ἄλλη ἀπὸ τὰ ἔργα τελειοποιεῖται.
Αὐτὴ μέσα στὴν ἡσυχία βρίσκεται,
κατορθώνεται δὲ μέσω πολλῶν πολέμων.
Καὶ τώρα εὐλόγησε λοιπὸν τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Ὁ ὅσιος πατέρας μας Ἰσαὰκ θέλησε νὰ δείξει ὅτι ἡ πίστη, ποὺ εἶπε ὁ Ἀπόστολος[4], εἶναι θεμέλιο τῶν κατὰ Θεὸν ἐργασιῶν, δηλαδὴ ἡ πίστη ποὺ λάβαμε ἀπὸ τὸ θεῖο βάπτισμα μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἔργα μας, καὶ ὅτι αὐτὴ γεννᾶ τὸ φόβο τῆς πίστεως, μὲ τὸν ὁποῖο ὁδηγούμαστε στὴ φύλαξη τῶν ἐντολῶν καὶ στὴν ὑπομονὴ τῶν πειρασμῶν, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος· καὶ ἀκόμη ὅτι, ἀφοῦ ἐργαστοῦμε τὰ καλά, τότε γεννιέται μέσα μας ἡ μεγάλη πίστη τῆς θεωρίας, γιὰ τὴν ὁποία εἶπε ὁ Κύριος: «Ἂν ἔχετε πίστη σὰν ἕνα κόκκο σιναπιοῦ κλπ.»[5]. Εἶπε λοιπὸν ὅτι, ἄλλη εἶναι ἡ κοινὴ πίστη τῶν ὀρθοδόξων, δηλαδὴ τὰ ὀρθὰ δόγματα περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν κτισμάτων Του, νοητῶν καὶ αἰσθητῶν, καθὼς παρέλαβε, μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἡ ἁγία καθολικὴ Ἐκκλησία, καὶ ἄλλη εἶναι ἡ πίστη τῆς θεωρίας, δηλαδὴ τῆς γνώσεως, ἡ ὁποία δὲν εἶναι διόλου ἀντίθετη μὲ τὴν πρώτη ποὺ τὴν γεννᾶ, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν κάνει βεβαιότερη. Γιατὶ τὴν πρώτη τὴ μάθαμε ἐξ ἀκοῆς, ἀφοῦ τὴν κληρονομήσαμε ἀπὸ εὐσεβεῖς γονεῖς καὶ διδασκάλους τῆς ὀρθόδοξης πίστεως. Ἡ πίστη ὅμως τῆς θεωρίας προέρχεται ἀπὸ τὴν ὀρθὴ πίστη καὶ τὸ φόβο τοῦ Κυρίου, στὸν Ὁποῖο πιστέψαμε. Γιατὶ ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ Κυρίου ἀποφασίσαμε νὰ φυλάξομε τὶς ἐντολὲς καὶ γι' αὐτὸ θελήσαμε νὰ ἐργαστοῦμε τὶς σωματικὲς ἀρετές, τὴν ἡσυχία δηλαδή, τὴ νηστεία, τὴ σύμμετρη ἀγρυπνία, τὴν ψαλμωδία, τὴν προσευχή, τὴν ἀνάγνωση καὶ τὴν ἐρώτηση τῶν ἐμπείρων γιὰ κάθε λογισμό, λόγο καὶ ἔργο. Γιὰ νὰ καθαρίζεται μὲ αὐτὲς τὶς πράξεις τὸ σῶμα ἀπὸ τὰ αἰσχρότατα πάθη, ἐννοῶ τὴ γαστριμαργία, τὴν πορνεία καὶ τὰ περιττὰ χρήματα, ὥστε νὰ ἀρκούμαστε στὰ παρόντα[6], κατὰ τὸν Ἀπόστολο. Ἀπὸ ἐδῶ παίρνει δύναμη ὁ ἄνθρωπος νὰ μένει κοντὰ στὸ Θεὸ μὲ τὴν ἀμεριμνία. Μαθαίνει ἀπὸ τὶς Γραφὲς καὶ τοὺς ἔμπειρους ἀνθρώπους γιὰ τὰ θεῖα δόγματα καὶ τὶς ἐντολές, καὶ ἀπ' αὐτὰ ἀρχίζει νὰ καταφρονεῖ τοὺς ὀκτὼ πρωταρχικοὺς λογισμοὺς τῆς κακίας. Καὶ κατανοώντας τὶς ἀπειλὲς τῆς Γραφῆς, φοβᾶται τὸ Θεό, ὄχι μὲ συνηθισμένο φόβο, ἀλλὰ ὡς Θεό, κατὰ τὸν ἅγιο Νεῖλο. Καὶ ἀπὸ τὸ φόβο αὐτὸ ἀρχίζει τὴν κατὰ γνώση φύλαξη τῶν ἐντολῶν. Καὶ ὅσο ὑποφέρει γιὰ κάθε ἐντολὴ τὸν κατὰ προαίρεση θάνατο, τόσο περισσότερο προχωρεῖ σὲ μεγαλύτερη

4. Κολ. 1, 23. 5. Ματθ. 17, 20. 6. Ἑβρ. 13, 5.

γνώση καὶ θεωρεῖ ὅσα γίνονται μέσα του ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ πιστεύει ὅτι πράγματι εἶναι μεγάλη ἡ πίστη τῶν ὀρθοδόξων. Ἀρχίζει τότε νὰ ποθεῖ νὰ ἀρέσει στὸ Θεό. Καὶ δὲν ἀμφιβάλλει πλέον, ὅπως πρωτύτερα, γιὰ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀναθέτει στὸν Κύριο ὅλη του τὴ μέριμνα, ὅπως λέει ὁ Προφήτης[7].

Ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ ἔχει μέσα του τὴ μεγάλη πίστη, δὲν πρέπει νὰ φροντίζει διόλου γιὰ τὴ ζωή του ἢ τὸν θάνατό του, ἀλλὰ καὶ ἂν δεῖ θηρίο, ἢ ἐξεγέρσεις δαιμόνων ἢ κακῶν ἀνθρώπων, νὰ μὴ φοβᾶται διόλου, γνωρίζοντας ὅτι ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Δημιουργοῦ εἶναι κτίσματα, καὶ δοῦλοι τοῦ Κυρίου ὅλα, ὅπως καὶ αὐτός, καὶ δὲν ἔχουν ἐξουσία ἐναντίον του, ἂν δὲν ἐπιτρέψει ὁ Θεός. Τὸ Θεὸ μόνο νὰ φοβόμαστε, ποὺ ἔχει ὅλη τὴν ἐξουσία, ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος: «Θὰ σᾶς ὑποδείξω ποιὸν νὰ φοβηθεῖτε»[8], καὶ πρόσθεσε: «Φοβηθεῖτε Αὐτὸν ποὺ ἔχει ἐξουσία νὰ ρίξει στὴν κόλαση καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα». Καὶ γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὸ λόγο, εἶπε: «Ναί, σᾶς λέω, Αὐτὸν νὰ φοβᾶστε». Καὶ πολὺ εὔλογα. Ἂν ὑπῆρχε ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Θεό, ποὺ νὰ ἔχει ἐξουσία, ἐκεῖνον ἔπρεπε νὰ φοβόμαστε. Ἐπειδὴ ὅμως μόνο Αὐτὸς εἶναι ὁ Ποιητὴς καὶ Κύριος τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω, ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ νὰ κάνει τίποτε χωρὶς Αὐτόν; Κι ἂν κανεὶς λέει ὅτι οἱ ἐχθροί μας εἶναι κτίσματα ποὺ ἔχουν αὐτεξουσιότητα, θὰ ἀπαντήσω ὅτι ἔχουν βέβαια οἱ νοερὲς δυνάμεις καὶ οἱ ἄνθρωποι, καθὼς καὶ οἱ δαίμονες. Ἀλλὰ οἱ τάξεις τῶν οὐρανίων ἀσωμάτων καὶ οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι δὲν ἀνέχονται νὰ βλάψουν κανένα ἀπὸ τοὺς συνδούλους τους, καὶ ἂς εἶναι πολὺ κακός· τὸν σπλαχνίζονται μᾶλλον καὶ ἱκετεύουν γι' αὐτὸν τὸ Θεό, ὅπως λέει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος. Οἱ κακοὶ ὅμως ἄνθρωποι καὶ οἱ δάσκαλοί τους, οἱ πονηροὶ δαίμονες, θέλουν, ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ βλάψουν κανένα, ἐκτὸς ἂν δώσει κανεὶς ἀφορμὴ νὰ ἐγκαταλειφθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ τὰ πονηρὰ ἔργα του. Καὶ αὐτὸ ὅμως γίνεται γιὰ παιδαγωγία καὶ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ἀπὸ τὸν ὑπεράγαθο Θεό, ἂν βέβαια θέλει καὶ ὁ ἴδιος νὰ διορθωθεῖ ἀπὸ τὴν κακία του, μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν εὐχαριστία πρὸς τὸ Θεό. Εἰδεμή, γίνεται πρὸς ὠφέλεια ἄλλου, γιατὶ ὁ πανάγαθος Θεὸς θέλει νὰ σωθοῦν ὅλοι[9]. Οἱ δὲ πειρασμοὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἁγίων ἀνθρώπων γίνονται κατὰ τὴν εὐδοκία τοῦ Θεοῦ, πρὸς τελειοποίηση τῶν ψυχῶν τους καὶ αἰσχύνη τῶν ἐχθρῶν τους δαιμόνων.

Αὐτὰ λοιπὸν ἔχοντας ὑπόψη του ὁ ἐργάτης τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, πιστεύει ὄχι ἁπλῶς ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Θεὸς καὶ ὅτι μπορεῖ —αὐτὸ τὸ εἶδαν στὴν πράξη καὶ οἱ δαίμονες καὶ ἔφριξαν[10]—, ἀλλὰ ὅτι ὅλα εἶναι δυνατὰ σ' Αὐτὸν καὶ κάθε θέλημά Του εἶναι ἀγαθό, καὶ χωρὶς Αὐτὸν δὲν μπορεῖ νὰ γίνει κανένα καλό. Γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲ θέλει νὰ κάνει κάτι ἔξω ἀπὸ τὸ θεῖο θέλημα, ἀκόμη καὶ ἂν αὐτὸ τὸ κάτι εἶναι ζωή. Ἂν

7. Ψαλμ. 54, 23. 8. Λουκ. 12, 5. 9. Α' Τιμ. 2, 4. 10. Ἰακ. 2, 19.

καὶ δὲν μπορεῖ νὰ βρεθεῖ τέτοιο πράγμα, γιατὶ μόνο τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι ζωὴ αἰώνια[11] καὶ ἐξαιρετικὰ ἀγαθή, καὶ ἂς φαίνεται σὲ μερικοὺς κοπιαστικὴ ἡ ἐργασία αὐτῆς τῆς ζωῆς. Καὶ γι' αὐτὸ εἶμαι χειρότερος ἀπὸ ἄπιστο, ὁ ἄθλιος, γιατὶ δὲ θέλω νὰ ἐργαστῶ γιὰ νὰ βρῶ τὴ μεγάλη πίστη, καὶ μέσω αὐτῆς νὰ φτάσω στὸ φόβο τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς σοφίας[12] τοῦ Πνεύματος. Ἀλλὰ ἄλλοτε κλείνω θεληματικὰ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς καὶ παραβαίνω τὸ νόμο, κι ἄλλοτε σκοτίζομαι ἀπὸ τὴ λησμοσύνη καὶ φτάνω στὴν τέλεια ἄγνοια, καὶ ἔτσι ἀγνοῶ τὸ συμφέρον τῆς ψυχῆς μου καὶ συνηθίζω στὸ πονηρὸ καὶ ἀποκτῶ ἕξη τῆς κακίας. Ὥστε ἂν θελήσω νὰ στραφῶ ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ξέπεσα, δὲν μπορῶ, γιατὶ τὸ θέλημά μου γίνεται μεσότοιχος καὶ μὲ χωρίζει ἀπὸ τὸ Θεό, ὅπως λένε οἱ Πατέρες, καὶ δὲ θέλω νὰ κοπιάσω γιὰ νὰ γκρεμίσω τὸ μεσότοιχο αὐτό. Γιατὶ ἂν εἶχα τὴν πίστη ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς μετάνοιας, θὰ μποροῦσα νὰ πῶ: «Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ μου θὰ ὑπερπηδήσω τὸ τεῖχος»[13]. Δὲ θὰ δείλιαζα ἀπὸ ἀμφιβολία, λέγοντας: «Ἄραγε τί θὰ συναντήσω, ὅταν ὁρμήσω νὰ φτάσω στὸ ὕψος τοῦ τείχους; Μήπως ὑπάρχει πίσω κανένας λάκκος; Μήπως δὲν μπορέσω νὰ ἀνεβῶ καὶ γκρεμιστῶ καὶ πέσω κάτω, ἀφοῦ κοπιάσω;». Καὶ ἄλλα πολλὰ τέτοια. Αὐτά, ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κοντὰ καὶ ὄχι μακριά[14], ποτὲ δὲν τὰ σκέφτεται, ἀλλὰ τρέχει κατευθείαν πρὸς τὸ Θεό, ποὺ ἔχει ὅλη τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐξουσία καὶ κάθε ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπία, γιὰ νὰ κερδίσει τὸ βραβεῖο[15]· ὄχι σὰν νὰ χτυπᾶ στὸν ἀέρα[16], ἀλλὰ ἀγωνιζόμενος ἐπιδιώκει τὰ οὐράνια[17]. Καὶ ἀφοῦ ἀφήσει κάτω κάθε θέλημά του, βαδίζει πρὸς τὸ θεῖο θέλημα, μέχρις ὅτου ἀκούσει καὶ αὐτὸς καινούργιες γλῶσσες[18] ἢ ἴσως καὶ μιλήσει, ἀφοῦ μάθει τὰ μυστήρια, κάνοντας, ἢ μᾶλλον παίρνοντας ἀναβάσεις ἀπὸ δύναμη πρακτικὴ σὲ δύναμη θεωρίας[19], μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Σ' Αὐτὸν πρέπει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ ἐξουσία στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν[20].

Λόγος γ' (3ος)

Τὸ γάμμα εἶναι τρίτο στὰ στοιχεῖα,
καὶ λόγος ἰδοὺ τρίτος γιὰ τὸ φόβο.
Εἶναι δύο εἰδῶν ὁ φόβος τοῦ Κυρίου·
ὁ ἕνας εἰσαγωγικός, φυλάει ἀπ' τὴν κακία,
τέλειος ὁ ἄλλος, κι ὁδηγεῖ σὲ πρόθυμη ἐργασία.
Καὶ τώρα εὐλόγησε λοιπὸν τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

11. Ἰω. 12, 50. 12. Παροιμ. 1, 7. 13. Ψαλμ. 17, 30. 14. Ἱερ. 23, 23. 15. Φιλιπ. 3, 12. 16. Α' Κορ. 9, 26. 17. Κολ. 3, 1. 18. Μάρκ. 16, 17. 19. Ψαλμ. 83, 6 καὶ 8. 20. Ἀποκ. 5, 13.

Ἡ γαστριμαργία εἶναι ἡ πρώτη ἀπὸ τοὺς ὀκτὼ πρωταρχικοὺς λογισμοὺς τῆς κακίας. Ὁ θεῖος φόβος, ποὺ εἶναι ἡ πρώτη ἐντολή, ὅλα τὰ νικᾶ. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει τὸ θεῖο φόβο, οὔτε ἄλλο καλὸ μπορεῖ νὰ ἔχει. Γιατί, πῶς θὰ μπορέσει νὰ τηρήσει κάποια ἐντολὴ ἐκεῖνος ποὺ δὲ φοβᾶται; Ἐκτὸς καὶ ἂν ἔχει φτάσει κανεὶς στὴν ἀγάπη. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸ φόβο ἄρχισε, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν γνωρίζει πῶς πέρασε ἀπ' αὐτὸν ὁ εἰσαγωγικὸς φόβος. Ἂν τώρα λέει κανεὶς ὅτι ἀπὸ ἄλλο δρόμο βάδισε πρὸς τὴν ἀγάπη, αὐτὸς ἦταν αἰχμάλωτος εἴτε τῆς πνευματικῆς χαρᾶς, εἴτε τῆς ἀναισθησίας, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς πέρασαν ἀπὸ τὸν ποταμὸ κοιμισμένους, κατὰ τὸν ἅγιο Ἐφραίμ. Γιατὶ βλέποντας ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τὶς πολλὲς εὐεργεσίες ποὺ τὸν ἀξίωσε ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ, κυριεύεται ἀπὸ ἔκπληξη καὶ ἀγαπᾶ τὸν Εὐεργέτη. Ὅταν ὅμως ζεῖ κανεὶς ἀναίσθητα μὲ ἀπολαύσεις καὶ τιμές, ὅπως ὁ πλούσιος τῆς παραβολῆς, νομίζει ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ λιώνουν ἀπὸ τὸ φόβο καὶ περνοῦν δοκιμασίες πάσχουν λόγω τῶν ἁμαρτιῶν τους, καὶ ὑπερηφανεύεται εἰς βάρος τους μὲ ἀλαζονεία, θεωρώντας τὸν ἑαυτό του ἄξιο γι' αὐτὴ τὴν εὐμάρεια ποὺ ἔχει χωρὶς νὰ τὴν ἀξίζει, ἀφοῦ ἔχανε τὸν ἑαυτό του ἀνάξιο γιὰ τὴ μέλλουσα ζωή. Ἔτσι σκοτίζεται μὲ τὴν ἄλογη φιλία τῶν προσκαίρων καὶ νομίζει ἴσως ὅτι ἔφτασε στὴν ἀγάπη καὶ γι' αὐτὸ εὐεργετεῖται παραπάνω ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὑποφέρουν· καὶ γι' αὐτὸ ἀγνόησε τὴ συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτόν. Γι' αὐτὸ καὶ θὰ βρεθεῖ ἀναπολόγητος στὴν κρίση καὶ δικαίως θὰ ἀκούσει: «Ἐσὺ ἀπόλαυσες τὰ ἀγαθά σου στὴ ζωή σου»[21]. Αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι πολλοὶ ἄπιστοι εὐεργετοῦνται μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἀνάξια, καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς φρόνιμους δὲν τοὺς μακαρίζει, οὔτε λέει ὅτι εἶναι ἄξιοι νὰ τοὺς ἀγαπᾶ ὁ Θεός, ἢ ὅτι ἀγαποῦν τὸ Θεὸ καὶ γι' αὐτὸ ἴσως εὐημεροῦν στὴ ζωή. Αὐτὰ λοιπὸν ἔτσι εἶναι.

Ὁ φόβος τοῦ Κυρίου εἶναι δύο εἰδῶν, ὅπως καὶ ἡ πίστη. Καὶ στὰ δύο ὑπάρχουν τὰ εἰσαγωγικά, ὑπάρχουν καὶ τὰ τέλεια, ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά. Ἐκεῖνος ποὺ φοβᾶται τὶς κολάσεις, φοβᾶται δουλικὰ καὶ ξεμακραίνει ἀπὸ τὰ κακά. Ὅπως λέει ἡ Γραφή: «Ἀπὸ φόβο τοῦ Κυρίου καθένας ξεμακραίνει ἀπὸ τὸ κακό»[22], καί: «Θὰ σᾶς διδάξω τὸ φόβο τοῦ Κυρίου»[23]. Αὐτὰ λοιπὸν καὶ τὰ παρόμοια ἔχουν εἰπωθεῖ γιὰ τὸν εἰσαγωγικὸ φόβο, κατὰ τὸν ἅγιο Δωρόθεο, γιὰ νὰ ἐρχόμαστε ἀπὸ τὸ φόβο τῶν ἀπειλῶν οἱ ἁμαρτωλοὶ σὲ μετάνοια, ζητώντας πῶς νὰ βροῦμε ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες μας. Καὶ πάλι, ὅταν μένει μέσα μας ὁ φόβος, μᾶς διδάσκει τὸ δρόμο τῆς ζωῆς, ὅπως λέει ὁ Ψαλμωδός: «Ξεμάκρυνε ἀπὸ τὸ κακὸ καὶ πράξε τὸ ἀγαθό»[24]. Ὅσο ἀγωνίζεται κανεὶς στὸ ἀγαθό, αὐξάνει ὁ φόβος μέσα του, μέχρις ὅτου τοῦ φανερώνει καὶ τὰ πιὸ μικρὰ πταίσματά του, τὰ ὁποῖα δὲν τὰ λογάριαζε γιὰ τίποτε, ὅταν βρισκόταν στὸ σκοτάδι τῆς ἄγνοιας. Καὶ ὅταν φτάσει ὁ ἄν-

21. Λουκ. 16, 25. 22. Παροιμ. 15, 27. 23. Ψαλμ. 33, 12. 24. Ψαλμ. 33, 15.

θρωπος στὸν τέλειο φόβο, τότε φτάνει στὴν τελειότητα μέσω τοῦ πένθους, καὶ δὲ θὰ θελήσει πλέον νὰ ἁμαρτήσει. Ἀλλὰ ἐπειδὴ φοβᾶται μήπως ἐπιστρέψουν τὰ πάθη, μένει ἄτρωτος στὸν ἁγνὸ φόβο. «Ὁ φόβος τοῦ Κυρίου εἶναι ἁγνός, λέει ἡ Γραφή, καὶ παραμένει σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες»[25]. Γιατὶ ὁ πρῶτος φόβος δὲν εἶναι ἁγνός, ἀλλὰ μᾶλλον πηγάζει ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες. Ἐνῶ αὐτὸς ποὺ ἔφτασε στὴν κάθαρση, φοβᾶται χωρὶς ἁμαρτία, ὄχι σὰν νὰ φταίει, ἀλλὰ γιατὶ εἶναι ἄνθρωπος μεταβλητὸς καὶ πρόχειρος στὸ κακό. Καὶ ὅσο ψηλότερα ἀνεβεῖ μὲ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν, τόσο περισσότερο φοβᾶται, ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη του. Καὶ εὔλογα. Γιατὶ ὁ κάθε πλούσιος φοβᾶται πολὺ τὴ ζημία, τὴν τιμωρία καὶ τὴν ἀτίμωση, ἔπειτα ἀπὸ τὴν πτώση του ἀπὸ ψηλά. Ἐνῶ ὁ φτωχὸς εἶναι τὸ πιὸ πολὺ ἄφοβος· μόνον φοβᾶται νὰ μὴν τὸν δείρουν. Αὐτὰ ὅμως εἰπώθηκαν γιὰ τοὺς πάρα πολὺ τέλειους καὶ καθαροὺς στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα. Ἂν τώρα κανεὶς φταίει ἀκόμη, ἔστω καὶ σὲ ἐλάχιστα καὶ μηδαμινὰ πταίσματα, ἂς μὴν πλανηθεῖ, ὅτι τάχα ἔχει ἁγνὸ φόβο. Αὐτὸ εἶναι πλάνη, λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος. Ὁ τέτοιος φόβος δὲν εἶναι ἁγνός, οὔτε εἶναι ταπείνωση, ἀλλὰ δουλικὴ εὐγνωμοσύνη καὶ φόβος τῶν ἀπειλῶν. Ἔχει λοιπὸν ἀνάγκη ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς νὰ διορθώσει τὸ λογισμό του, γιὰ νὰ μάθει σὲ ποιὸν φόβο βρίσκεται καὶ νὰ καθαίρει μὲ τὸ ἀκρότατο πένθος καὶ τὴν ὑπομονὴ τῶν θλίψεων τὶς ἁμαρτίες του, καὶ ἔτσι νὰ μπορέσει νὰ ἔρθει στὸν τέλειο φόβο μὲ τὴν χάρη τοῦ Χριστοῦ.

Σημάδι τοῦ πρώτου φόβου εἶναι τὸ νὰ μισεῖ τὴν ἁμαρτία καὶ νὰ ὀργίζεται ἐναντίον της, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ πληγώθηκε ἀπὸ θηρίο. Σημάδι τοῦ τέλειου φόβου, τὸ νὰ ἀγαπᾶ τὴν ἀρετὴ καὶ νὰ φοβᾶται τὴν ἀλλοίωση, γιατὶ κανεὶς δὲν εἶναι ἀμετάβλητος. Γι' αὐτὸ λοιπὸν στὸ κάθε τὶ στὴ ζωή μας ὀφείλομε πάντοτε νὰ φοβόμαστε τὴν πτώση, βλέποντας τὸν μέγα Προφήτη καὶ βασιλιὰ νὰ θρηνεῖ γιὰ δύο ἁμαρτήματα[26], καὶ τὸν Σολομῶντα ποὺ ξέπεσε σὲ τόση κακία[27]. Ὅπως λέει καὶ ὁ Ἀπόστολος: «Ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι στέκεται καλά, ἂς προσέχει νὰ μὴν πέσει»[28]. Κι ἂν κανεὶς λέει ὅτι ἡ ἀγάπη διώχνει τὸ φόβο[29], σύμφωνα μὲ τὸν Θεολόγο, ὀρθὰ λέει· ὅμως πρόκειται γιὰ τὸν πρῶτο φόβο, τὸν εἰσαγωγικό. Γιὰ τὸν τέλειο φόβο λέει ὁ Δαβίδ: «Εἶναι μακάριος ὁ ἄνθρωπος ποὺ φοβᾶται τὸν Κύριο· αὐτὸς θὰ τηρήσει μὲ σφοδρὸ πόθο τὶς ἐντολές Του»[30], δηλαδὴ θὰ ἀγαπήσει σφοδρὰ τὴν ἀρετή. Αὐτὸς βρίσκεται στὴν τάξη τοῦ υἱοῦ, γιατὶ δὲν τὸ κάνει αὐτὸ ἀπὸ τὸ φόβο τῆς κολάσεως, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀγάπη ἐκείνη ποὺ διώχνει τὸ φόβο. Γι' αὐτὸ θὰ τηρήσει τὶς ἐντολὲς μὲ σφοδρὸ πόθο, κι ὄχι ἀναγκαστικά, σὰν δοῦλος, ἀπὸ τὸν φόβο τῶν κολάσεων. Ἀπὸ αὐτὲς εἴθε νὰ λυτρωθοῦμε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν Ὁποῖο πρέπει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνηση στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

25. Ψαλμ. 18, 10. 27. Γ' Βασ. 11, 1-10. 29. Α' Ἰω. 4, 18.
26. Ψαλμ. 50, 1-6. 28. Α' Κορ. 10, 12. 30. Ψαλμ. 111, 1.

Λόγος δ' (4ος)

Τώρα ὁ τέταρτος, γιὰ τὴν εὐσέβεια εἶναι
λόγος ὁ παρών, ποὺ ἔχει γράμμα
τὸ δέλτα, δηλαδὴ τὸ ἑπόμενο ψηφίο.
Αὐτὸς ὁ λόγος τὴν ἐγκράτεια περιέχει,
ποὺ εἶναι ἡ ἀρχὴ στοὺς ὀκτὼ ἀντιπάλους
τῶν ὀκτὼ παθῶν, μαζὶ μὲ τὴ σωφροσύνη.
Αὐτὲς οἱ δυὸ τῆς εὐσέβειας εἶναι ἔργα.
Τώρα λοιπὸν εὐλόγησε τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ εὐσέβεια εἶναι λέξη πολύμορφη καὶ πολύτροπη, ὅπως ἡ κοσμικὴ φιλοσοφία. Γιατὶ ὅταν ὁλοκληρωθοῦν τὰ δέκα μαθήματα, τότε λέμε πὼς ἔχομε φιλοσοφία, καὶ δὲν ἀνήκει ἡ ὀνομασία αὐτὴ σὲ ἕνα ἢ δύο μαθήματα, ἀλλὰ στὰ δέκα. Ἔτσι καὶ ἡ εὐσέβεια δὲν εἶναι ὄνομα μιᾶς ἀρετῆς, ἀλλὰ ὅλων τῶν ἀρετῶν. Προέρχεται ἀπὸ τὸ «εὖ + σέβω», δηλαδὴ ὑπηρετῶ καλῶς. Ἂν τώρα κανεὶς λέει ὅτι ἡ λέξη ἀναφέρεται στὴν πίστη, στὸ νὰ σεβόμαστε καλῶς τὸ Θεό, ἃς μᾶς ἐξηγήσει πῶς πρῶτα φοβᾶται κανεὶς τὸν Κύριο κι ἔπειτα Τὸν πιστεύει, καὶ δὲ συμβαίνει πρῶτα μᾶλλον νὰ τὸν πιστεύει καὶ ἔπειτα νὰ Τὸν φοβᾶται; Ὥστε ἀπὸ τὴν πίστη πηγάζει ὁ φόβος καὶ ἀπὸ αὐτὸν ἡ εὐσέβεια, σύμφωνα μὲ τὸν Προφήτη, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ μίλησε πρῶτα γιὰ τὴ σοφία, κατεβαίνοντας εἶπε: «Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ»[31]. Καὶ ὁ Κύριος ἀφοῦ ἄρχισε ἀπὸ τὸ φόβο, ὁδήγησε στὸ πένθος[32] ἐκεῖνον ποὺ ἔχει φόβο. Νὰ μιλήσομε τώρα μὲ τάξη γιὰ τὸ σύνολο τῆς εὐσέβειας, δηλαδὴ γιὰ κάθε πνευματικὴ ἐργασία, δὲν ὑπάρχει καιρός. Ἀλλὰ ἀφοῦ ἀφήσομε κατὰ μέρος τὶς πρὶν ἀπὸ τὴ μεγάλη πίστη καὶ τὸν ἁγνὸ φόβο σωματικὲς πράξεις, γιατὶ ὅλοι τὶς γνωρίζουν, θὰ κάνομε λόγο περὶ τῶν φυτῶν τοῦ νοητοῦ Παραδείσου, δηλαδὴ περὶ τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν μὲ συντομία, μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάρης.

Ἀπὸ αὐτὲς γεννιέται ἡ γενικὴ ἐγκράτεια, δηλαδὴ ἡ ἀποχὴ ἀπ' ὅλα τὰ πάθη. Ὑπάρχει βέβαια, μεταξὺ τῶν σωματικῶν πράξεων, καὶ ἡ μερικὴ ἐγκράτεια, ἡ ὁποία διδάσκει τὴν ὀρθὴ χρήση τῶν φαγητῶν καὶ ποτῶν. Ἡ γενικὴ ὅμως ἐγκράτεια συγκρατεῖ κάθε λογισμὸ καὶ κάθε κίνηση μελῶν ποὺ δὲ γίνεται κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὸ καὶ λέγεται ἐγκράτεια τῶν παθῶν. Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει αὐτὴ τὴν ἐγκράτεια, δὲν ἀνέχεται διόλου οὔτε λογισμό, οὔτε λόγο, οὔτε κίνηση ποδιοῦ ἢ χεριοῦ ἢ ἄλλου μέλους τοῦ σώματος, ἔξω ἀπὸ τὴν ἀναγκαία χρήση τοῦ σώματος, δηλαδὴ γιὰ τὴ σωματικὴ ζωὴ καὶ τὴν ψυχικὴ σωτηρία. Καὶ ἀπὸ αὐτὰ πολλαπλασιάζονται οἱ πειρασμοὶ ἀπὸ τοὺς δαίμονες, ποὺ βλέπουν τὸν ἄνθρωπο νὰ γίνεται ἄγγελος μὲ σῶμα ἀπὸ τὴν προθυμία καὶ τὴν ἐργασία τῶν καλῶν. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ «νὰ ἐργάζεται κανεὶς καὶ νὰ φυλάγει»[33]· γιατὶ πρόκειται γιὰ ἔργο τέλειο ποὺ χρειάζεται ἀδιάλειπτη προσοχή, μὴν τυχὸν καὶ περάσει μέσα χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει κανένα ἀπὸ τὰ πάθη ποὺ στέκονται ἀπ' ἔξω. Καὶ δὲν εἶναι ὅμοιες οἱ δύο ἐγκράτειες καὶ σωφροσύνες. Ἡ πρώτη συγκρατεῖ τὴν πορνεία καὶ τὰ αἰσχρότατα πάθη, ἐνῶ ἡ δεύτερη μαζεύει στὸν ἑαυτό της καὶ τὸν πιὸ λεπτὸ καὶ ἀναμάρτητο λογισμὸ καὶ διὰ μέσου της τὸν ἀνυψώνει πρὸς τὸν Θεό. Γι' αὐτὸ οὔτε μὲ τὸ λόγο δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ μιλάει μὲ ἀκρίβεια ἢ νὰ γνωρίζει ἐξ ἀκοῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πείρα ἔρχεται στὴν πνευματικὴ ἐργασία καὶ στὴ γνώση καθεμιᾶς ἀπὸ αὐτές, οἱ ὁποῖες φέρνουν σὲ μεγάλη ἔκπληξη τὸ νοῦ. Καὶ εἶναι θαυμαστό, πῶς ἡ ἐγκράτεια, μὲ τόσο ἁπλὸ ὄνομα, ἔχει τόση δύναμη ὥστε νὰ ἀνυψώνει τὸ χῶμα —τὸν ἄνθρωπο— καὶ νὰ κάνει ἄυλο τὸν ὑλικό. Ἡ κοσμικὴ παιδεία μπορεῖ νὰ κατανοεῖ τὸ περιεχόμενο διαφόρων ὀνομάτων, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν ἐτυμολογία τους. Ἡ πείρα ὅμως καὶ ἡ ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ γίνεται μὲ πολὺ κόπο κι ἔπειτα ἀπὸ πολὺ χρόνο, καὶ μάλιστα προκειμένου περὶ τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς, γιατὶ αὐτὲς εἶναι μυστικότερες καὶ κυρίως ἀρετές. Οἱ σωματικὲς ἀρετὲς θεωροῦνται μᾶλλον ἐργαλεῖα τῶν ἀρετῶν, καὶ εἶναι εὐκολότερες, ἂν καὶ χρειάζονται σωματικοὺς κόπους. Οἱ ἀρετὲς τῆς ψυχῆς ἔχουν ἀνάγκη μόνο ἀπὸ τὴν ἐπιστασία τοῦ λογισμοῦ, ἐντούτοις εἶναι δυσκολοκατόρθωτη ἡ ἀπόκτησή τους. Γι' αὐτὸ ὁ Νόμος λέει ἀπὸ τὴν ἀρχή: «Πρόσεχε στὸν ἑαυτό σου»[34]. Πάνω σ' αὐτὸ τὸ ρητό, ὁ Μέγας Βασίλειος ἔγραψε ἕναν ἀξιοθαύμαστο λόγο.

Ἐμεῖς τί νὰ ποῦμε, ποὺ δὲν προσέχομε διόλου, ἀλλὰ εἴμαστε μερικοὶ σὰν τοὺς Φαρισαίους; Νηστεῖες καὶ ἀγρυπνίες καὶ τὰ ὅμοια, ἴσως ἔχουν μερικοί, καὶ συχνὰ μὲ μερικὴ πνευματικὴ γνώση. Διάκριση ὅμως δὲν ἔχομε, γιατὶ δὲ θέλομε νὰ προσέχομε στοὺς ἑαυτούς μας καὶ νὰ γνωρίζομε τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ζητεῖται ἀπὸ ἐμᾶς. Οὔτε θέλει κανεὶς νὰ ὑπομένει στὴν προσοχὴ τῶν λογισμῶν, γιὰ νὰ λάβει ἴσως πείρα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς πολέμους καὶ πειρασμούς, καὶ νὰ γίνει τουλάχιστον γιὰ τοὺς ἄλλους ἔμπειρος ναύτης, ἢ ἀκόμη καὶ πλοίαρχος. Ἀλλὰ ἐνῶ εἴμαστε ὅλοι τυφλοί, λέμε ὅπως οἱ Φαρισαῖοι[35] ὅτι βλέπομε· γι' αὐτό, ὅπως λέει ὁ Κύριος, θὰ ἔχομε βαρύτερη καταδίκη[36]. Γιατὶ ἂν ἤμαστε τυφλοί, δὲ θὰ εἴχαμε καταδίκη, ἀλλὰ θὰ ἦταν ἀρκετὴ ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ ἡ ὁμολογία τῆς ἥττας καὶ τῆς ἀγνωσίας μας. Τώρα ὅμως, ἀλοίμονο! Γι' αὐτὸ ἔχομε μεγαλύτερη καταδίκη, ὅμοια μὲ τοὺς εἰδωλολάτρες, ὅπως λέει ὁ Σολομών[37], οἱ ὁποῖοι ἐνῶ τόσα σοφίστηκαν, ἔχασαν τὸ ζητούμενο.

Λοιπόν, θὰ σωπάσομε, ἀφοῦ δὲν ἔχομε ἔργα; Αὐτὸ εἶναι χειρότερο. Ὁ Ἀπόστολος συμβουλεύει: «Μᾶλλον νὰ ἐλέγχετε· γιατὶ ὅσα γίνονται κρυφά,

31. Ἡσ. 11, 2-3.
32. Ματθ. 5, 3-4.

33. Γεν. 2, 12.
34. Ἐξ. 23, 21.
35. Ἰω. 9, 41.
36. Μάρκ. 12, 40.
37. Σ. Σολ. 13, 8-9.

εἶναι ντροπὴ καὶ νὰ τὰ λέμε»[38]. Ἔτσι θὰ σωπάσω γι' αὐτὸ τὸ θέμα, θὰ ἀρχίσω ὅμως νὰ μιλῶ γιὰ τὶς ἀξιοθαύμαστες ἀρετές. Γιατὶ ἡ σκοτεινὴ καρδιά μου δοκιμάζει ἡδονὴ ἀπὸ τὴ μνήμη καὶ τὴ γλυκύτητά τους. Καὶ ἀπ' αὐτὸ λησμονῶ τὴν κατάστασή μου καὶ δὲν μὲ μέλλει γιὰ τὴν καταδίκη ποὺ μὲ περιμένει ἀπὸ τὸ νὰ λέω καὶ νὰ μὴν πράττω. Ἡ ἐγκράτεια λοιπὸν καὶ ἡ σωφροσύνη ἔχουν τὴν ἴδια δύναμη καὶ εἶναι διπλές, ὅπως εἴπαμε· ἀλλὰ τώρα θὰ ποῦμε γιὰ τὰ τελειότερα. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἔχει τὴ μεγάλη πίστη καὶ τὸν ἁγνὸ καὶ θεῖο φόβο καὶ θελήσει ἔπειτα νὰ ἔχει τὴν ἐγκράτεια καὶ τὴ σωφροσύνη, ὀφείλει νὰ κυριαρχεῖ στὸν ἑαυτό του ἐντελῶς, καὶ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικά, καὶ νὰ εἶναι σὰν νεκρὸς στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ πρὸς αὐτὸν τὸν κόσμο καὶ τοὺς ἀνθρώπους, λέγοντας γιὰ ὅλα στὸ λογισμό του: «Ποιὸς εἶμαι ἐγώ; Καὶ τί εἶμαι στὴν πραγματικότητα, παρὰ ἕνα σίχαμα; Ἡ ἀρχή μου εἶναι ἀπὸ τὸ χῶμα[39], τὸ τέλος μου στὴ σαπίλα, καὶ τὸ ἐνδιάμεσο εἶναι γεμάτο ἀπὸ κάθε θρασύτητα καὶ κάτι περισσότερο. Τί εἶναι ἡ ζωή μου; Καὶ πόση εἶναι; Μία ὥρα, καὶ ὕστερα, ὁ θάνατος. Τί μὲ μέλλει γιὰ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο; Ὅπου νὰ εἶναι, πεθαίνω· γιατὶ ὁ Χριστὸς κανονίζει τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο. Ἐγὼ γιατὶ μεριμνῶ καὶ φιλονεικῶ μάταια; Λίγο ψωμὶ χρειάζομαι, τὸ παραπάνω τί τὸ θέλω; Ἂν ἔχω αὐτὸ τὸ λίγο, περιττεύει κάθε μέριμνα. Ἂν δὲν τὸ ἔχω, ἴσως μεριμνήσω μόνο γι' αὐτό, ἀπὸ ἀτέλεια τῆς γνώσεώς μου, ἂν καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ προνοεῖ.»

Ὅλη λοιπὸν ἡ μέριμνα τοῦ ἀνθρώπου ἂς στρέφεται στὴ φύλαξη τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν λογισμῶν, γιὰ νὰ μὴν πιστέψει ἢ κάνει τίποτε ποὺ δὲν εἶναι κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Νὰ ἑτοιμάζει ἐπίσης τὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ ὑπομείνει ὅσα εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα τοῦ προξενοῦν οἱ δαίμονες ἢ οἱ ἄνθρωποι, ὥστε μήτε ἀπὸ αὐτά, μήτε ἀπὸ ἐκεῖνα νὰ ταραχθεῖ ἢ νὰ δοκιμάσει ἄλογη χαρὰ καὶ ὑπερηφάνεια, ἢ λύπη καὶ ἀπελπισία, καὶ νὰ μὴ δέχεται κανένα θρασὺ λογισμό, μέχρις ὅτου ἔρθει ὁ Κύριος. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Λόγος ε' (5ος)

Τοῦ πέμπτου λόγου ἡ σειρά, ποὺ ἔχει ὡς ψηφίο
τὸ ἔψιλον, καὶ τὴν ὑπομονὴ θὰ μᾶς παρουσιάσει.
Πρώτη εἶν' ἡ ὑπομονή, αὐτὴ εἶν' ἡ πιὸ μεγάλη
ἀνάμεσα στὶς ἀρετές, μὰ καὶ σὲ κάθε γνώση.
Καὶ τώρα εὐλόγησε λοιπὸν τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

38. Ἐφ. 5, 11-12.

39. Γεν. 3, 19.

Εἶπε ὁ Κύριος: «Ὅποιος ὑπομείνει ὥς τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ»[40]. Ἡ ὑπομονὴ εἶναι ἡ συγκρότηση ὅλων τῶν ἀρετῶν. Γιατὶ καμία ἀρετὴ δὲ στέκεται χωρὶς τὴν ὑπομονή. Καθένας ποὺ θὰ στραφεῖ πίσω δὲν εἶναι κατάλληλος γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν[41]. Ἀλλὰ καὶ ἂν νομίζει κανεὶς ὅτι ἔχει ὅλες τὶς ἀρετές, πάλι δὲν εἶναι κατάλληλος, ἂν δὲν ὑπομείνει μέχρι τὸ τέλος, ὥστε ἀφοῦ σωθεῖ ἀπὸ τὶς παγίδες τοῦ ἐχθροῦ, νὰ φτάσει στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη ποὺ ἔλαβαν τὸν ἀρραβώνα τῆς βασιλείας, ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ὑπομονή, γιὰ νὰ λάβουν τὸ τέλειο βραβεῖο στὸν μέλλοντα αἰώνα. Γιατὶ σὲ κάθε ἐπιστήμη καὶ γνώση ὑπάρχει ἀνάγκη ὑπομονῆς. Καὶ εἶναι φυσικό. Οὔτε τὰ αἰσθητὰ πράγματα γίνονται χωρὶς ὑπομονή, ἀλλὰ καὶ ἂν γίνει κανένα, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ὑπομονή, γιὰ νὰ παραμείνει στὴ θέση του. Καὶ γενικά, κάθε πράγμα πρὶν νὰ γίνει, γίνεται μὲ τὴν ὑπομονή, καὶ ἀφοῦ γίνει, μὲ αὐτὴν διατηρεῖται, καὶ χωρὶς αὐτὴν οὔτε στέκεται, οὔτε τελειώνεται. Γιατὶ ἂν αὐτὸ εἶναι καλό, ἡ ὑπομονὴ τὸ ἔχει δώσει καὶ τὸ φυλάει. Ἂν πάλι εἶναι κακό, αὐτὴ δίνει ἀνάπαυση καὶ μεγαλοψυχία καὶ δὲν ἀφήνει τὸν πειραζόμενο νὰ στενοχωρηθεῖ ἀπὸ τὴ μικροψυχία, ποὺ εἶναι ἀρραβώνας τῆς κολάσεως. Ἡ ὑπομονὴ θανατώνει τὴν ἀπόγνωση ποὺ θανατώνει τὴν ψυχή. Αὐτὴ παρηγορεῖ τὴν ψυχὴ καὶ δὲν τὴν ἀφήνει νὰ ἀθυμήσει ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν πολέμων καὶ τῶν θλίψεων. Αὐτὴν ἀφοῦ ἔχασε ὁ Ἰούδας, βρῆκε τὸ θάνατο τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος[42], γιατὶ δὲν εἶχε πείρα τοῦ πολέμου. Αὐτὴν εἶχε ὁ Πέτρος, ὡς ἐμπειροπόλεμος, καὶ μ' ὅλο ποὺ ἔπεσε, νίκησε τὸν διάβολο ποὺ τὸν εἶχε καταβάλει[43]. Αὐτὴ βρῆκε ὁ μοναχὸς ἐκεῖνος ποὺ ἔπεσε κάποτε σὲ πορνεία, καὶ νίκησε τὸ νικητή του διάβολο μὲ τὸ νὰ μὴν ὑποχωρήσει στὸ λογισμὸ τῆς ἀπελπισίας ποὺ τὸν ἔσπρωχνε νὰ ἐγκαταλείψει τὸ κελί του καὶ τὴν ἔρημο· ἀλλὰ ἔλεγε μὲ ὑπομονὴ στοὺς λογισμούς του: «Δὲν ἁμάρτησα. Καὶ πάλι σᾶς λέω, δὲν ἁμάρτησα». Τὶ ἔνθεη φρόνηση καὶ ὑπομονὴ ἔδειξε ὁ γενναῖος ἄνθρωπος! Αὐτὴ ἡ μακάρια ὑπομονὴ ἔφερε σὲ τελείωση τὸν Ἰὼβ καὶ τὰ πρῶτα του ἀγαθὰ ἔργα. Γιατὶ λίγο μόνο νὰ τὴν ἔχανε ὁ δίκαιος, θὰ ἔχανε τὰ πάντα. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς ποὺ γνώριζε τὴν ὑπομονὴ τοῦ Ἰώβ, παραχώρησε τὶς συμφορὲς[44] γιὰ τὴν τελείωσή του καὶ γιὰ ὠφέλεια πολλῶν.

Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ γνωρίζει τί τὸν ὠφελεῖ, πρὶν ἀπ' ὅλα ἀγωνίζεται νὰ ἔχει τὴν ὑπομονή, ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος. Γιατὶ λέει: «Μὴν πολεμήσεις ὅλα τὰ πάθη μαζί, γιατὶ μπορεῖ νὰ ἀποτύχεις καὶ νὰ γυρίσεις πίσω καὶ νὰ μὴ βρεθεῖς κατάλληλος γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν[45]· πολέμησέ τα ἕνα-ἕνα, ἀρχίζοντας μὲ τὴν ὑπομονὴ στοὺς πειρασμούς». Πολὺ σωστά. Ἂν δὲν ἔχει κανεὶς τὴν ὑπομονή, δὲν θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ σταθεῖ σὲ αἰσθητὸ πόλεμο, ἀλλὰ μονάχα γίνεται αἴτιος φυγῆς καὶ ἀπώλειας στὸν ἑαυτό του καὶ

40. Ματθ. 10, 22.
41. Λουκ. 9, 62.
42. Ματθ. 27, 5.
43. Ματθ. 26, 75.
44. Ἰὼβ 1, 12· 2, 6.
45. Λουκ. 9, 6.

στοὺς ἄλλους μὲ τὴν ὀπισθοχώρησή του, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο ποὺ εἶπε ὁ Θεὸς στὸ Μωυσῆ: «Ὁ δειλὸς νὰ μὴ βγαίνει στὸν πόλεμο κλπ.»[46]. Καὶ στὸν αἰσθητὸ πόλεμο, μπορεῖ ἴσως κανεὶς νὰ μένει μέσα στὸ σπίτι του καὶ νὰ μὴν βγεῖ στὴ μάχη. Ἀπὸ αὐτὸ βέβαια χάνει τὶς δωρεὲς καὶ τὰ στεφάνια, καὶ μένει ἴσως σὲ φτώχεια καὶ ἀτιμία. Στὸ νοητὸ ὅμως πόλεμο εἶναι ἀδύνατο νὰ βρεῖ κανεὶς τόπο χωρὶς πόλεμο, ἀκόμη κι ἂν γυρίσει ὅλη τὴν κτίση, ἀλλὰ ὅπου καὶ ἂν πάει, πόλεμο βρίσκει. Στὴν ἔρημο, θηρία καὶ δαίμονες καὶ λοιπὲς ταλαιπωρίες καὶ φόβητρα· ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, δαίμονες καὶ ἀνθρώπους ποὺ προκαλοῦν πειρασμούς. Δὲν ὑπάρχει ποτὲ τόπος χωρὶς πειρασμούς. Γι' αὐτὸ χωρὶς ὑπομονὴ δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς ἀνάπαυση.

Ἡ ὑπομονὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ φόβο καὶ τὴν πίστη, καὶ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ φρόνηση. Ὁ φρόνιμος δοκιμάζει τὰ πράγματα μὲ τὸ νοῦ του καί, βρίσκοντάς τα ἀδιέξοδα, ὅπως ἡ Σωσάννα[47], προτιμᾶ τὰ ἀνώτερα, ὅπως ἐκείνη. Συγκεχριμένα, ἡ μακάρια Σωσάννα εἶπε πρὸς τὸ Θεό: «Παντοῦ βρίσκω ἀδιέξοδο· ἂν κάνω τὸ θέλημα τῶν ἀνόμων πρεσβυτέρων, χάνεται ἡ ψυχή μου μὲ τὴ μοιχεία, ἐνῶ ἂν τοὺς παρακούσω, θὰ μὲ κατηγορήσουν γιὰ μοιχεία καὶ ὡς ἄρχοντες τοῦ λαοῦ θὰ μὲ καταδικάσουν σὲ θάνατο. Καλύτερα ὅμως νὰ καταφύγω στὸν Παντοδύναμο, καὶ ἂν ἀκόμη πρόκειται νὰ θανατωθῶ.» Τί φρόνηση εἶχε ἡ μακαρία! Γιατὶ διέκρινε σωστὰ καὶ δὲν ἔπεσε ἔξω στὴν ἐλπίδα της. Ἔτσι, ὅταν συγκεντρώθηκε ὁ λαὸς καὶ κάθισαν οἱ ἄνομοι κριτὲς γιὰ νὰ κατηγορήσουν τὴν ἄμεμπτη καὶ νὰ τὴν καταδικάσουν σὲ θάνατο ὡς μοιχαλίδα, εὐθὺς ὁ δωδεκάχρονος Δανιὴλ ἀναδείχθηκε προφήτης ἀπὸ τὸ Θεὸ[48] καὶ τὴν λύτρωσε ἀπὸ τὸ θάνατο, στρέφοντας τὸ θάνατο πάνω στοὺς πρεσβυτέρους ποὺ θὰ τὴν ἔκριναν ἄνομα[49]. Μὲ αὐτὴν ἔδειξε ὁ Θεὸς ὅτι εἶναι κοντὰ σ' ἐκείνους ποὺ προτιμοῦν νὰ ὑπομείνουν τὸν πειρασμὸ γιὰ χάρη Του καὶ νὰ μὴν προδώσουν τὴν ἀρετὴ ἀπὸ ὀλιγοψυχία γιὰ τὸν πόνο, ἀλλὰ νὰ προτιμήσουν τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ ὑπομένοντας τὶς συμφορὲς καὶ νὰ χαίρονται μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας. Καὶ πολὺ εὔλογα. Γιατὶ ἂν ἀντιμετωπίζομε δύο κινδύνους, ἕναν πρόσκαιρο κι ἕναν αἰώνιο, δὲν εἶναι καλὸ νὰ προτιμήσομε τὸν πρόσκαιρο; Γι' αὐτὸ λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: «Καλύτερα νὰ ὑπομείνει κανεὶς τοὺς κινδύνους γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ὁδεύει πρὸς Αὐτὸν μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς αἰώνιας ζωῆς, παρὰ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν πειρασμῶν νὰ ξεπέσει ἀπὸ τὸ Θεὸ στὰ χέρια τοῦ διαβόλου καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸν νὰ πάει στὴν κόλαση».

Καλὸ λοιπὸν θὰ ἦταν νὰ χαίρεται κανεὶς στοὺς πειρασμούς, ὅπως οἱ Ἅγιοι, γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ἂν ὅμως δὲν εἴμαστε τέτοιοι, τουλάχιστον ἂς διαλέξομε τὸ ἐλαφρότερο στὴν παροῦσα ἀνάγκη· ἐπειδὴ πρόκειται ἢ ἐδῶ νὰ ὑποστοῦμε σωματικοὺς κινδύνους καὶ νὰ συμβασιλεύσομε νοητὰ μὲ τὸ Χριστό, σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ μὲ τὴν ἀπάθεια, ἀλλὰ καὶ στὴ μέλλουσα, ἢ ἀπὸ

46. Δευτ. 20, 8.
47. Δαν. (Σωσάννα) 22.
48. Δαν. (Σωσάννα) 50.
49. Δαν. (Σωσάννα) 62.

τὸ φόβο τῶν πειρασμῶν νὰ ξεπέσομε ὅπως εἴπαμε καὶ νὰ πᾶμε στὴν αἰώνια κόλαση. Ἀπὸ αὐτὴν εἴθε νὰ μᾶς λυτρώσει ὁ Θεὸς μέσω τῆς ὑπομονῆς τῶν δεινῶν. Ἡ ὑπομονὴ εἶναι σὰν ἀσάλευτη πέτρα ἀπέναντι στοὺς ἀνέμους καὶ στὰ κύματα τοῦ βίου. Καὶ ὅποιος τὴν ἔχει, οὔτε στὴν πλημμύρα ἀτονεῖ ἢ στρέφεται πίσω, οὔτε στὴ γαλήνη καὶ στὴ χαρὰ ὑπερηφανεύεται· ἀλλὰ εἶναι πάντοτε ὁ ἴδιος καὶ στὴν εὐημερία καὶ στὴ δυσκολία. Γι' αὐτὸ καὶ μένει ἄτρωτος ἀπὸ τὶς παγίδες τοῦ ἐχθροῦ. Ὅταν συναντᾶ τρικυμία, ὑπομένει μὲ χαρά, περιμένοντας τὸ τέλος της· ὅταν εἶναι καλὸς καιρός, περιμένει πειρασμὸ ὡς τὴν ἔσχατη πνοή του, ὅπως εἶπε ὁ Μέγας Ἀντώνιος. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς γνωρίζει ὅτι τίποτε ἀπολύτως στὴ ζωὴ δὲν εἶναι ἀμετάβλητο, ἀλλὰ ὅλα περνοῦν. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν φροντίζει γιὰ τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀλλὰ τὰ ἀφήνει στὸ Θεό, γιατὶ Αὐτὸς φροντίζει γιὰ μᾶς[50]. Σ' Αὐτὸν πρέπει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ ἐξουσία στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν[51].

Λόγος ζ' (6ος)

Ὁ λόγος εὐαγγελικὸ εἶχε ὁ πρὶν τὸ θέμα,
μὲ τὴν ἐλπίδα αὐτὸς ἐδῶ ἀσχολεῖται τῶν μελλόντων.
Τὸ ζῆτα ἔκτο ἔρχεται στὴν σειρὰ τῶν ψηφίων,
κι ὁ νοῦς ζητᾶ κι ἐπιθυμεῖ ἀμέριμνος νὰ γίνει.
Καὶ τώρα εὐλόγησε λοιπὸν τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Ἡ ἀμέριμνη ἐλπίδα εἶναι ζωὴ καὶ πλοῦτος, κρυφὸς μὲν στὴν αἴσθηση, μαρτυρούμενος ὅμως ἀπὸ τὴ φρόνηση καὶ τὴ φύση τῶν πραγμάτων. Οἱ γεωργοὶ κοπιάζουν σπέρνοντας καὶ φυτεύοντας· οἱ ναυτικοὶ ἐπίσης περνοῦν πολλοὺς κινδύνους· καὶ τὰ παιδιὰ κουράζονται νὰ μαθαίνουν γράμματα καὶ ἐπιστῆμες. Καὶ ὅλοι αὐτοὶ στὴν ἐλπίδα ἀποβλέπουν, γι' αὐτὸ καὶ κοπιάζουν μὲ χαρὰ καὶ πετοῦν φαινομενικὰ τὰ ἕτοιμα (π.χ. σπόρο, χρήματα κλπ.), ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ὑπομένουν γιὰ νὰ κερδίσουν περισσότερα, καὶ πολλὲς φορὲς πληρώνουν μὲ στέρησή τους. Ἴσως ὅμως πεῖ κανεὶς ὅτι αὐτοὶ μαθαίνουν ἀπὸ τὴν πεῖρα γιὰ τὸ κέρδος, ἐνῶ γιὰ τὰ νοητά, δὲν ἀναστήθηκε κανεὶς ἐκ νεκρῶν, γιὰ νὰ μᾶς τὰ πεῖ. Αὐτὸ λοιπὸν συμβαίνει ἀπὸ ἀπειρία τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων καὶ γνώσεων, καὶ δὲν εἶναι περίεργο. Γιατὶ κι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔχουν πεῖρα σ' αὐτὰ ποὺ προείπαμε, δειλιάζουν, μέχρις ὅτου λάβουν πεῖρα. Τὰ παιδιά, ἂς ποῦμε, μὲ τὸ νὰ μὴ γνωρίζουν τὴν ὠφέλεια τῶν γραμμάτων καὶ τῶν λοιπῶν μαθημάτων, τὰ ἀποφεύγουν. Ἀλλὰ οἱ γονεῖς, ἐπειδὴ γνωρίζουν τὸ κέρδος, τὰ πιέζουν καὶ τὰ ἀναγκάζουν σ'

50. Α' Πέτρ. 5, 7.
51. Ἀποκ. 5, 13.

αὐτά· κι ὅταν ἔρθει ὁ καιρός, ἀποκτοῦν καὶ τὰ παιδιὰ πεῖρα καὶ ἀρχίζουν ὄχι μόνον νὰ ἀγαποῦν καὶ τὰ γράμματα καὶ τοὺς γονεῖς ποὺ τὰ ἐξαναγκάζουν σ' αὐτά, ἀλλὰ καὶ μὲ χαρὰ νὰ προσπαθοῦν ὅσο μποροῦν γιὰ τὰ μαθήματα. Γι' αὐτὸ καὶ ἐμεῖς ὀφείλομε πρῶτα, παρακινημένοι ἀπὸ τὴν πίστη, νὰ τρέχομε μὲ ὑπομονή[52] καὶ νὰ μὴν ἀποθαρρυνόμαστε στὶς θλίψεις, ὥστε ὅταν ἔρθει ὁ καιρός, νὰ μάθομε τὴν ὠφέλεια ὅσων γίνονται καὶ ἔτσι μὲ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη θὰ ἐργαζόμαστε χωρὶς κόπο. Γιατὶ βαδίζομε μὲ τὴν πίστη, ὄχι μὲ τὴν αἴσθηση[53], ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος. Ὅπως ἕνας ἔμπορος τοῦ καιροῦ αὐτοῦ δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ ἀμέσως τὸ κέρδος, ἔτσι εἶναι ἀδύνατο νὰ βρεῖ κανεὶς τὴν γνώση καὶ τὴν ἀνάπαυση προτοῦ κοπιάσει μὲ ἔργο καὶ λόγο στὶς ἀρετές. Καὶ ὅπως οἱ ἔμποροι πάντοτε φοβοῦνται τὴ ζημία καὶ ἐλπίζουν στὸ κέρδος, ἔτσι πρέπει νὰ γίνεται καὶ στὰ πνευματικά, ὡς τὴν τελευταία πνοή. Καὶ ὅπως οἱ ἔμποροι τρέχουν ὄχι μόνον ὅταν κερδίσουν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴ ζημιὰ καὶ τοὺς κινδύνους, ἔτσι ὀφείλουν νὰ κάνουν καὶ οἱ πνευματικοὶ ἀγωνιστές, γνωρίζοντας ὅτι ὅποιος δὲν ἐργάζεται, δὲν τρώει ἀπὸ τοὺς κόπους του, γι' αὐτὸ καὶ γίνεται φτωχὸς καὶ ὀφειλέτης ἴσως πολλῶν ταλάντων. Γι' αὐτὸ λέει ὁ Προφήτης: «Μ' ἔβαλες νὰ κατοικήσω γεμάτος ἐλπίδα»[54], καὶ ὁ Ἀπόστολος: «Ἔφυγαν ἀπὸ τὴ ζωὴ μὲ ἐλπίδα»[55].

Ὅλα τὰ παραπάνω εἰπώθηκαν μὲ συντομία ἀπὸ τὰ πράγματα τῆς φύσεως καὶ ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές. Ἂν ὅμως κανεὶς θέλει νὰ ἀποκτήσει πεῖρα, ἂς ἐργάζεται ὅσο μπορεῖ τὶς ἑπτὰ σωματικὲς πράξεις στὸ σύνολό τους, σὰν νὰ πηγαίνει στὸ σχολεῖο, χωρὶς περισπασμούς, καὶ νὰ φροντίζει καὶ γιὰ τὴν ἠθική, δηλαδὴ τὴν ψυχικὴ ἐργασία. Καὶ ἀπ' αὐτὲς ἀφοῦ φτάσει στὴν ἐλπίδα καὶ ἐπιμείνει μὲ καρτερικότητα σ' αὐτήν, θὰ γνωρίσει μὲ ἀκρίβεια αὐτὰ ποὺ λέω, καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς μετάνοιας, ὅταν ἄρχισε τὶς ἑπτὰ πράξεις, ἀπὸ τὴν πρώτη ἤδη πράξη, δηλαδὴ τὴν ἡσυχία, ἦταν ὁ μισθὸς τῆς ἐλπίδας καὶ τὸ κέρδος ἕτοιμο πρὶν νὰ κοπιάσει γιὰ τὶς ὑπόλοιπες ἕξι, δηλαδὴ τὴ νηστεία, τὴν ἀγρυπνία κλπ. Ἀλλὰ μόλις ἄρχισε νὰ ἀσκεῖ τὴν πρώτη, τὴν ἡσυχία, ποὺ εἶναι καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς καθάρσεως τῆς ψυχῆς, ἀμέσως εἶχε ἑτοιμασθεῖ καὶ τὸ κέρδος. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ μαθητὴς ἦταν ἄπειρος, δὲ γνώριζε τὴ χάρη τοῦ Κυρίου, ὅπως καὶ τὸ νήπιο δὲ γνωρίζει τὴν ὠφέλεια ἀπὸ τοὺς γονεῖς, ἂν καὶ προτοῦ γεννηθεῖ, οἱ γονεῖς ἦταν κατὰ τὴν προαίρεση εὐεργέτες του, προσευχόμενοι νὰ γεννηθεῖ καὶ νὰ ζήσει. Κι ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς κληρονομήσει καὶ νὰ ἔχει ὅσα προετοίμασαν καὶ ὅσα ἀκόμη θὰ δημιουργήσουν μὲ τὸ μόχθο τους. Τὸ νήπιο ὅμως, ἐπειδὴ δὲν ξέρει, δὲν φροντίζει διόλου γι' αὐτά, ἀλλὰ τὸ ἔχει γιὰ ἐνόχληση νὰ ὑποτάσσεται στοὺς γονεῖς, καὶ ἂν δὲν ἦταν ὁ δεσμὸς τῆς φύσεως καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς τροφῆς, δὲν θὰ εἶχε καμία εὐγνωμοσύνη σ' αὐτούς.

Ἐκεῖνος τώρα ποὺ θέλει νὰ κληρονομήσει τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν

52. Ἑβρ. 12, 1. 53. Β' Κορ. 5, 7. 54. Ψαλμ. 4, 9. 55. Ἑβρ. 11, 39-40.

καὶ δὲν ὑπομένει τὰ θλιβερά, δείχνει μεγαλύτερη ἀγνωμοσύνη. Γιατὶ δημιουργήθηκε μὲ τὴ χάρη, παίρνοντας ὅλα ὅσα ἔχει καὶ ἐλπίζοντας γιὰ τὰ μέλλοντα, καὶ θὰ συμβασιλεύει αἰώνια μὲ τὸ Χριστό, ὁ Ὁποῖος τὸν ἀξίωσε, αὐτὸν ποὺ δὲν εἶναι τίποτε, τόσο πολλὲς καὶ μεγάλες δωρεές, αἰσθητὲς καὶ νοητές, ὥστε νὰ εὐδοκήσει ἀκόμη καὶ τὸ ὑπέρτιμο αἷμα Του νὰ χύσει γι' αὐτόν, χωρὶς νὰ ζητᾶ τίποτε ἀπὸ αὐτόν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ θελήσει νὰ λάβει τὰ ἀγαθά Του, καὶ τίποτε ἄλλο. Αὐτὴ καὶ μόνη εἶναι ἡ ἀπαίτηση τοῦ Κυρίου, ποὺ ὅποιος μπόρεσε νὰ τὴν ἐννοήσει, ἐκπλήττεται. Γιατὶ λέει ἡ Γραφή: «Τί ἄλλο ζητᾶ ὁ Θεὸς ἀπὸ σένα;»[56]. Τὶ ἀνόητοι εἴμαστε! Πῶς, ἐνῶ βλέπομε, δὲ βλέπομε τὰ φρικτά Του μυστήρια; Γιατὶ καὶ αὐτὸ ποὺ φαίνεται ὅτι ζητᾶ, εἶναι μεγαλύτερο δῶρο. Πῶς δὲν ἐννοοῦμε ὅτι καλύτερος ἀπὸ ὅλους εἶναι ἐκεῖνος ποὺ φροντίζει γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ εἶναι πάνω ἀπ' ὅλους καὶ πετᾶ ψηλά, καὶ ἂς εἶναι φτωχὸς καὶ ἄσημος; Μήπως δὲ μάθαμε γιὰ τοὺς Προφῆτες σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, ἢ γιὰ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Μάρτυρες, καὶ γι' αὐτὸ ἀμφιβάλλομε γιὰ τὰ μέλλοντα; Ἂς δοῦμε τοὺς βίους των καὶ τί ἔχαναν, καὶ ἀπὸ ποῦ λένε ὅτι ἔπαιρναν τὴ χάρη καὶ τὴ δύναμη; Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον θαυματουργοῦν. Ἂς δοῦμε τοὺς βασιλιάδες καὶ τοὺς πλουσίους, πῶς προσκυνοῦν τὶς ἅγιες εἰκόνες τους; Ἂς δοῦμε τοὺς ἐναρέτους τώρα, πῶς ζοῦνε μὲ κάθε εὐχαριστία καὶ ἀρετὴ καὶ πνευματικὴ χαρά, ἐνῶ οἱ πλούσιοι ἀγανακτοῦν καὶ πειράζονται περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἀσκητὲς καὶ ἀκτήμονες; Καὶ ἀπ' αὐτὸ ἐλπίζομε ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι καλύτερη ἀπ' ὅλα. Ἀλλιῶς, ἂς δοῦμε, πῶς οἱ ἄπιστοι, ἀγνοοῦν ἴσως τὸ Θεό, ἐπαινοῦν ὅμως τὴν ἀρετή, ἀκόμη καὶ ἂν ὁ ἐνάρετος τοὺς φαίνεται ἀλλόπιστος. Γιατὶ συνήθως τὴν ἀρετὴ τὴ σέβεται καὶ ὁ ἐχθρός. Καὶ ἂν πιστεύομε ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀγαθή, κατ' ἀνάγκην ὁ Θεὸς ποὺ ἔκανε τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ χάρισε στοὺς ἀνθρώπους, εἶναι ἀγαθός. Καὶ ἂν εἶναι ἀγαθός, κατ' ἀνάγκην εἶναι καὶ δίκαιος, γιατὶ ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀρετή, γι' αὐτὸ εἶναι καὶ ἀγαθή. Καὶ ἂν ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, ὁπωσδήποτε ἀπὸ ἀγαθότητα κάνει ὅσα ἔκανε καὶ κάνει, ἀκόμη καὶ ἂν αὐτὸ δὲ φαίνεται στοὺς πονηρούς.

Τίποτε ἄλλο δὲν σκοτίζει ὅσο ἡ πονηρία. Ὁ Θεὸς ὅμως φανερώνεται στὴν ἁπλότητα καὶ στὴν ταπείνωση καὶ ὄχι μὲ τοὺς κόπους. Φανερώνεται δέ, ὄχι ὅπως μερικοὶ ἀπὸ ἀπειρία τους νομίζουν, ἀλλὰ μὲ τὴ θεωρία τῶν ὄντων, δηλαδὴ τῶν κτισμάτων Του, καὶ μὲ τὶς ἀποκαλύψεις τῶν μυστηρίων Του ποὺ περιέχονται στὶς θεῖες Γραφές. Αὐτὸς εἶναι ὁ μισθὸς τῆς ἡσυχίας καὶ τῶν λοιπῶν πράξεων σ' αὐτὴ τὴ ζωή· ἐνῶ στὴ μέλλουσα, αὐτὰ ποὺ μάτια δὲν εἶδαν καὶ αὐτιὰ δὲν τ' ἄκουσαν, οὔτε τὰ διανοήθηκε ποτὲ ἄνθρωπος, τὰ ὁποῖα ἑτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ὅσους Τὸν ἀγαποῦν[57] καὶ ἐγκαταλείπουν τὰ θελήματά τους μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. Αὐτὰ εὐχόμαστε νὰ ἐπιτύχομε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰη-

56. Μιχ. 6, 8. 57. Α' Κορ. 2, 9.

σοῦ Χριστοῦ, στὸν Ὁποῖο ἀνήκει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ ἐξουσία, στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν[58].

Λόγος η' (7ος)

Τὸ ἦτα εἶναι ἕβδομο γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου,
κι ὁ λόγος ὁ ἀντίστοιχος, περὶ ἀπροσπαθείας.
Ἡ ἀπροσπάθεια γεννιέται ἀπ' τὴν ἐλπίδα
κι ἀποτελεῖ φυγὴ ἀπὸ τὸν κόσμον ὅλο.
Τώρα λοιπὸν εὐλόγησε τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Ἡ ἀπροσπάθεια (ἐλευθερία ἀπὸ ἐμπαθεῖς κλίσεις) πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐλπίδα· ἐπειδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἐλπίζει νὰ ἐπιτύχει ἄλλοῦ αἰώνιο πλοῦτο, εὔκολα περιφρονεῖ αὐτὸν ποὺ ἔχει στὰ χέρια του, καὶ ἂν ἀκόμη μποροῦσε νὰ δώσει κάθε ἀνάπαυση ὁ πρόσκαιρος πλοῦτος. Ἀφοῦ ὅμως ὁ βίος εἶναι κοπιαστικὸς καὶ γεμάτος βάσανα, ποιὸς πείθει τὸν λογικὸ ἄνθρωπο νὰ προτιμᾶ αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ποὺ δίνει καὶ τὸν πρόσκαιρο καὶ τὸν αἰώνιο πλοῦτο σ' ἐκείνους ποὺ Τὸν ἀγαποῦν; Ἐκτὸς ἂν εἶναι τυφλὸς ὁ ἄνθρωπος καὶ δὲν μπορεῖ νὰ βλέπει ἀπὸ ἀπιστία ἢ κακὴ προαίρεση καὶ πονηρὴ συνήθεια. Γιατὶ ἂν εἶχε πιστέψει, θὰ φωτιζόταν· κι ἂν ἔπαιρνε λίγο φωτισμὸ ἀπὸ βέβαιη πίστη, θὰ εἶχε ἀγωνιστεῖ νὰ ἐξαλείψει τὴν κακίστη συνήθειά του. Καὶ ἂν ἔπαιρνε σταθερὴ ἀπόφαση, ἡ χάρη θὰ συνεργοῦσε καὶ θὰ ἀγωνιζόταν μαζί του. Γι' αὐτὸ λέει ὁ Κύριος: «Εἶναι λίγοι οἱ σωζόμενοι»[59]· ἐπειδὴ τὰ πρόσκαιρα θεωροῦνται γλυκά, κι ἂς εἶναι πικρά. Ὁ σκύλος ποὺ γλύφει τὴ λίμα, ματώνει τὴ γλώσσα του, ἀπὸ τὴ γλυκύτητα ὅμως δὲν αἰσθάνεται τὸν πόνο καὶ ὅτι πίνει τὸ ἴδιο του τὸ αἷμα. Ἔτσι καὶ ὁ γαστρίμαργος, τρώγοντας ἐκεῖνα ποὺ τὸν βλάπτουν στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα, δὲν αἰσθάνεται τὴ βλάβη. Καὶ ὅλοι ὅσοι δουλεύουν στὰ πάθη, τὸ ἴδιο παθαίνουν ἀπὸ ἀναισθησία. Κι ἂν ἴσως σηκώσουν κεφάλι, πάλι σέρνονται ἀπὸ τὴ συνήθεια. Γι' αὐτὸ εἶπε ὁ Κύριος: «Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀπαιτεῖ βία ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἀνθρώπου»[60]. Καὶ τοῦτο ὄχι ἐκ φύσεως, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς συνήθειας τῶν παθῶν. Γιατὶ ἂν ἀπὸ τὴ φύση της ἀπαιτοῦσε βία, κανένας δὲν θὰ ἔμπαινε σ' αὐτήν. Ἀλλὰ γιὰ ὅσους ἔχουν τὴν προαίρεση, ὁ ζυγὸς τοῦ Κυρίου εἶναι καλὸς καὶ τὸ φορτίο Του ἐλαφρό[61]· ἐνῶ γιὰ ἐκείνους ποὺ δὲ θέλουν, εἶναι στενὴ ἡ πύλη καὶ δύσβατος ὁ δρόμος[62], καὶ ἡ βασιλεία ἀπαιτεῖ βία. Γιὰ τοὺς πρώτους, ἡ βασιλεία εἶναι μέσα τους[63] καὶ κοντά τους, ἐπειδὴ τὴ θέλουν καὶ ἐπειδὴ θέλουν νὰ ἀποκτήσουν σύντομα τὴν ἀπάθεια.

58. Ἀποκ. 5, 13.
59. Λουκ. 13, 23.
60. Ματθ. 11, 12.
61. Ματθ. 11, 30.
62. Ματθ. 7, 14.
63. Λουκ. 17, 21.

Γιατὶ ἐκεῖνο ποὺ βοηθεῖ ἢ ἐμποδίζει τὴ σωτηρία εἶναι ἡ θέληση καὶ τίποτε ἄλλο. Θέλησες κάποιο ἀγαθό; Πράξε το. Δὲν μπορεῖς; Ἔχε τουλάχιστον τὴν προαίρεση, καὶ νά, τὸ ἔχεις, ἂν καὶ δὲν τὸ ἔχεις. Καὶ ἔτσι ἡ συνήθεια σιγὰ-σιγὰ αὐτόματα ἐργάζεται εἴτε τὸ καλό, εἴτε τὸ κακό. Ἂν δὲν ἦταν ἔτσι, τότε κανένας ληστὴς δὲν θὰ σωζόταν. Κι ὅμως, ὄχι μόνο σώθηκαν, ἀλλὰ καὶ ἔλαμψαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ληστές. Κοίταξε πόσο μακρινὴ εἶναι ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ ληστὴ στὸν ἅγιο· ἐντούτοις, δὲν ὑπερίσχυσε ἡ συνήθεια, ἀλλὰ νίκησε ἡ προαίρεση. Ἐκεῖνον τώρα, ποὺ μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ εἶναι εὐλαβὴς χριστιανὸς ἢ καὶ μοναχός, τί τὸν ἐμποδίζει νὰ γίνει ὅπως ἐκεῖνοι; Ἐκεῖνοι εἶναι μακριά, αὐτὸς κοντά, καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ δρόμου τὸ ἔλαβε κατὰ χάρη ἢ λόγω φυσικῆς κλίσεως ἢ ἐπειδὴ ἀπὸ τοὺς γονεῖς κληρονόμησε τὴν εὐσέβεια καὶ τὴν εὐλάβεια. Ἄραγε δὲν εἶναι παράδοξο, ὅταν ληστὲς καὶ τυμβωρύχοι γίνονται ἅγιοι, ἐνῶ μοναχοὶ θὰ καταδικαστοῦν; Ἀλοίμονο σὲ μένα τὸν ἄθλιο! Ἡ ντροπὴ κάλυψε τὸ πρόσωπό μου[64]. Οἱ βασιλιάδες γίνονται φτωχοί, ὅπως ὁ ἅγιος Ἰωάσαφ καὶ οἱ ὅμοιοί του, καὶ ὁ φτωχὸς δὲν μπορεῖ νὰ διατηρήσει τὴν φτώχεια, στὴν ὁποία ἦταν ἀνέκαθεν συνηθισμένος, ὥστε νὰ μπεῖ χωρὶς κόπο στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴν ἀπροσπάθεια τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχε ἀπὸ κληρονομία τῶν γονέων του. Ἀλλὰ ὅταν εἶπε ὅτι ἀπαρνεῖται τὸν κόσμο, ἂν καὶ δὲν εἶχε τίποτε (γιατὶ τὸν κόσμο καὶ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τὰ κατέχει ἄλλος, κι αὐτὸς εἶχε ἐξουσία μόνο νὰ τὰ ἐπιθυμεῖ), ὅταν λοιπὸν ἀπαρνήθηκε τὸν κόσμο, τότε βρέθηκε μὲ πολλά. Καὶ λέει, «δὲν μπορῶ νὰ εἶμαι ἀκτήμων, οὔτε νὰ ὑπομένω ὅσα μοῦ ἔρχονται». Ποιά, πές μου; Τὶς φυλακὲς καὶ τὰ δεσμὰ ποὺ εἶχε πρωτύτερα, κι ἂς ἦταν καὶ ἄρχοντας; Γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὶς ἀρχὲς καὶ τὰ πλούτη, αὐτοὶ τὰ παθαίνουν αὐτά. Ἀλλὰ ποιά; Τὴ στέρηση τῶν ἀναγκαίων, τὴν γυμνότητα καὶ τὰ λοιπὰ ποὺ εἶχε;

Δὲ θέλω νὰ μιλῶ λεπτομερῶς καὶ νὰ μακραίνω τὸ λόγο καὶ νὰ καταισχύνω ἐκείνους ποὺ εἶναι γεμάτοι αἰσχύνη· εἶναι ἀρκετὴ γιὰ μᾶς αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἐμπαθὴς προσκόλληση σὲ κάτι ἀπὸ τὰ ὁρατά, τῶν ὁποίων τὴν ἐπιθυμία ἀπαρνηθήκαμε, νὰ μᾶς γεμίσει αἰσχύνη καὶ ντροπὴ στὸ μέλλον, ὅπως ἔγινε μὲ τὸ Γιεζῆ[65] καὶ τὸν Ἰούδα[66]. Ὁ πρῶτος, ὡς γνωστόν, ἐπιθύμησε ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶχε, γι' αὐτὸ μαζὶ μὲ τὴν πτώση, ἔλαβε καὶ τὴ λέπρα ἀπὸ τὸ Θεό. Ὁ δεύτερος πάλι, ἀφοῦ ἀπαρνήθηκε ἐκεῖνα ποὺ εἶχε, πάλι ἐπιθύμησε νὰ τὰ ἔχει· γι' αὐτὸ μαζὶ μὲ τὴν ἀγχόνη κληρονόμησε καὶ τὴν ἀπώλεια. Τί παραπάνω ἔχει ὁ μοναχός, ἂν δὲν ἀσκεῖ τὴν παρθενία καὶ τὴν ἀκτημοσύνη; Τὶς ὑπόλοιπες ἐντολὲς ὅλοι οἱ ἄλλοι χρεωστοῦν νὰ τὶς φυλάξουν, γιατὶ εἶναι φυσικές. Τὸ νὰ ἀγαπᾶ τὸ Θεὸ καὶ τὸν πλησίον, νὰ ὑπομένει τοὺς πειρασμούς, νὰ μεταχειρίζεται κατὰ φύση τὰ πράγματα, νὰ ἀπέχει ἀπὸ πονηρὰ ἔργα, ὀφείλει κανεὶς νὰ τὰ κάνει καὶ μὴ θέλοντας. Ἂν δὲν τὰ τηρεῖ αὐτά, δὲ

64. Ψαλμ. 43, 16.
65. Δ' Βασ. 5, 20 καὶ 26-27.
66. Ματθ. 26, 15· 27, 5.

βρίσκει ἀνάπαυση οὔτε σ' αὐτὴ τὴ ζωή. Γιατὶ καὶ οἱ νόμοι τιμωροῦν τοὺς φταῖχτες καὶ οἱ ἄρχοντες ἐξαναγκάζουν στὴν ἀρετή, κατὰ τὸν Ἀπόστολο. «Δὲν ἔχει, λέει, χωρὶς λόγο τὸ σπαθί. Θέλεις ἐσὺ νὰ μὴν φοβᾶσαι τὴν ἐξουσία; Κάνε τὸ καλό, καὶ αὐτὴ θὰ σ' ἐπαινέσει.»[67] Ὅλα μὲν αὐτά, ὡς φυσικά, ὅλοι καὶ τὰ πράττουν καὶ τὰ θέλουν, ἀλλὰ καὶ τιμωροῦν τὴν παράβασή τους. Ὁ κλῆρος ὅμως τοῦ μοναχοῦ εἶναι τὰ ὑπὲρ φύση, ἀφοῦ εἶναι στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ἔχει χρέος νὰ γευθεῖ τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ ἀπολαύσει καὶ τὴ δόξα Του. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ πάλι εἶναι φυσικὸς νόμος ποὺ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα. Οἱ στρατιῶτες τοῦ βασιλιᾶ δὲν δοξάζονται ἐπειδὴ ὑποφέρουν μαζί του; Ὅσο ὑποφέρει κανεὶς ἐδῶ, τόσο ἔπαινο δὲν ἔχει; Καὶ ὅσο ἀνίκανος φανεῖ, τόσο δὲν περιφρονεῖται; Δὲ φαίνεται κανεὶς πιὸ φίλος τοῦ βασιλιᾶ ὅσο περισσότερο ὅμοια στολὴ φορεῖ μὲ αὐτόν; Καὶ ὅσο πιὸ ἀνόμοια στολὴ φορεῖ, τόσο περισσότερο δὲν φαίνεται ξένος; Ἔτσι πρέπει νὰ σκεφτόμαστε καὶ γιὰ τὸν δικό μας Βασιλιά. Ὅσο κανεὶς ὑποφέρει καὶ μιμεῖται τὴ φτώχεια τοῦ Χριστοῦ καὶ γεύεται τὰ παθήματα καὶ τὶς ὕβρεις ποὺ Αὐτὸς ὑπέφερε πρὶν σταυρωθεῖ γιὰ χάρη μας καὶ ταφεῖ, τόσο περισσότερο γίνεται οἰκεῖος Του καὶ συγκοινωνὸς τῆς δόξας Του, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου. «Ἂν ὑποφέρομε, λέει, μαζί Του, τότε καὶ θὰ συνδοξαστοῦμε»[68].

Ἀλοίμονο, πῶς δὲν γνωρίζομε ὅτι γιὰ ψωμὶ μόνο, πόσο ὑποφέρουν καὶ κοπιάζουν στρατιῶτες καὶ ληστές; Καὶ πόσο μακριὰ πηγαίνουν στὴν ξενητιὰ ὁδοιπόροι καὶ ναυτικοί; Καὶ πόσο κόπο ὑποφέρουν οἱ ἄνθρωποι, χωρὶς τὴν ἐλπίδα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; Ἂν καὶ συχνὰ δὲν πετυχαίνουν οὔτε τὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο μοχθοῦν. Κι ἐμεῖς δὲν θέλομε, γιὰ χάρη τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, νὰ ὑποφέρομε λίγο. Ἂν καὶ αὐτὸ δὲ γίνεται ἴσως τόσο κοπιαστικό, ὅταν ἡ προαίρεση εὐχαριστεῖται καὶ δὲ νομίζει φορτικὴ καὶ ἀνυπόφορη τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ μᾶλλον χαρὰ καὶ ἀνάπαυση μὲ τὴν ἐλπίδα, τὴν ἀμεριμνία καὶ τὴν ἀκούσια τιμὴ ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν ἀρετή, τὴν ὁποία συνήθως καὶ ὁ ἐχθρὸς σέβεται καὶ θαυμάζει. Ἡ ἀρετὴ καταλήγει στὴν εὐφροσύνη καὶ τὴν ἀγαλλίαση. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρετὴ ἔχει ἑνωμένη τὴ χαρὰ ἡ ἀπροσπάθεια, ὅπως τὴ λύπη μὲ τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας ἡ ὑλιστικὴ ζωή. Ἀπὸ τὴν ὁποία εἴθε νὰ ἐλευθερωθοῦμε καὶ νὰ ἐπιτύχομε τὴν ἄυλη καὶ αἰώνια ζωὴ μέσω τῆς ἀπροσπάθειας ποὺ γεννᾶ τὴ νέκρωση τοῦ σώματος, μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου μας. Σ' Αὐτὸν πρέπει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνηση στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

67. Ρωμ. 13, 3-4.
68. Ρωμ. 8, 17.

Λόγος θ' (8ος)

Ὄγδοος λόγος στὴ σειρά, μὲ γράμμα του τὸ θῆτα.
Ἡ ἀπροσπάθεια γεννᾶ νέκρωση τῶν παθῶν μας·
καὶ ἂν κανεὶς δὲ τὴν κρατᾶ μὲ κόπο καὶ μὲ πόνο,
οὔτε ἀπὸ τὰ πάθη του λυτρώνεται ποτέ του.
Καὶ τώρα εὐλόγησε λοιπὸν τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Αὐτὸς ποὺ ἔφτασε στὴν ἀπροσπάθεια, εἶναι συνεχῶς στραμμένος στὸ Θεὸ μέσω τῆς θεωρίας. Γιατὶ ἡ ἀπροσπάθεια τῶν αἰσθητῶν προκαλεῖ τὴ θεωρία τῶν νοητῶν. Θεωρία ἐδῶ ἐννοῶ, ὄχι τῶν ὄντων, ἀλλὰ τῶν δεινῶν ποὺ εἶναι πρὶν καὶ μετὰ τὸν θάνατο, γιὰ τὰ ὁποῖα διδάσκει ἡ χάρη τὸν ἀπροσπαθή, ὥστε μὲ τὸ πένθος νὰ νεκρωθοῦν τὰ πάθη του καὶ νὰ φτάσει στὴν πραότητα τῶν λογισμῶν ὅταν ἔρθει ὁ καιρός. Ἀπὸ τὴν πίστη γεννιέται ὁ φόβος, καὶ ἀπὸ αὐτὸν ἡ εὐσέβεια, δηλαδὴ ἡ ἐγκράτεια· ἔπειτα ἡ ὑπομονὴ τοῦ πένθους, ἡ πραότητα, ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα τῆς δικαιοσύνης, δηλαδὴ ὅλων τῶν ἀρετῶν, καὶ ἡ ἐλεημοσύνη, κατὰ τοὺς μακαρισμοὺς τοῦ Κυρίου[69]· κατόπιν ἡ ἀπροσπάθεια, καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἡ νέκρωση τοῦ σώματος ἀπὸ τοὺς πολλοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ πικρὰ δάκρυα τῆς μετάνοιας καὶ τῆς λύπης, μὲ τὰ ὁποῖα ἡ ψυχὴ ἀποβάλλει τὴ χαρὰ τοῦ κόσμου καὶ αὐτὴ τὴν τροφή, ἐξαιτίας τῆς ἀγωνίας της. Γιατὶ ἀρχίζει νὰ βλέπει τὶς ἁμαρτίες της σὰν τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ φωτισμοῦ τῆς ψυχῆς καὶ σημάδι τῆς ὑγείας της. Γιατὶ ἐκεῖνα ποὺ γίνονταν πρωτύτερα, δάκρυα ἴσως καὶ θεῖα τάχα νοήματα καὶ κατάνυξη, εἶναι ἐμπαιγμὸς καὶ ἀπάτη τῶν δαιμόνων, καὶ μάλιστα σ' ἐκείνους ποὺ ζοῦν ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ἢ σὲ περισπασμό, ἀκόμα καὶ σὲ πολὺ μικρό. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο, ἔχοντας ἀκόμη κλίση σὲ κάτι αἰσθητό, νὰ κατανικήσομε τὰ πάθη μας.

Ἂν τώρα κανεὶς φέρνει γιὰ παράδειγμα τοὺς παλιοὺς ποὺ κατόρθωναν τοῦτο ἔχοντας καὶ τὰ αἰσθητά, ἂς μάθει ὅτι τὰ εἶχαν βέβαια, ἀλλὰ δὲ μεταχειρίστηκαν μὲ πάθος κανένα ἀπ' αὐτὰ ὁλότελα. Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι πῆραν γυναῖκες καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἦρθαν σὲ συζυγικὲς σχέσεις μ' αὐτές, ὅπως ἔχει γραφεῖ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη γιὰ τὴ γενεαλογία τῶν ἀνθρώπων· καὶ ἂν τὶς εἶχαν ἢ δὲν τὶς εἶχαν, τὸ ἴδιο ἦταν. Ἐπίσης, ἀπὸ τὸν Ἰὼβ καὶ τοὺς λοιποὺς Δικαίους. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαβὶδ ἦταν βασιλιὰς καὶ προφήτης, ὅπως καὶ ὁ Σολομὼν ὡς ἕνα σημεῖο. Ὁ τελευταῖος μάλιστα εἶπε: «Ὁ Θεὸς ἔδωσε περισπασμὸ πονηρὸ στοὺς ἀνθρώπους, νὰ ἀπασχολοῦνται μὲ τὰ μάταια, γιὰ νὰ μὴν ξεκλίνουν στὰ χειρότερα»[70]. Καὶ αὐτὸ τὸ διδάσκει ἡ φύση τῶν πραγμάτων. Γιατὶ ἂν μὲ χίλιους-δύο περισπασμούς, μερικοὶ βρί-

69. Ματθ. 5, 3-12.
70. Ἐκκλ. 1, 13.

σκουν τὴν εὐκαιρία νὰ διαπράττουν τὰ ἄνομα, πόσο μᾶλλον ἂν ἡ ζωὴ ἦταν χωρὶς περισπασμούς; Γι' αὐτὸ ἕνας τέτοιος ἂς ἔχει περισπασμό. Καλύτερο εἶναι νὰ ἔχει κανεὶς περισπασμὸ πονηρό, καὶ νὰ εἶναι ἀργὸς ἀπὸ τὰ θεῖα πράγματα καὶ νοήματα, παρὰ νὰ πράττει τὰ κακά, τὰ χειρότερα ἀπὸ τὸν περισπασμό. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἔφτασε σὲ κάποια μερικὴ γνώση, καὶ μπόρεσε νὰ ἐννοεῖ τὰ πρὶν καὶ μετὰ τὸ θάνατο δεινά, τὰ ὁποῖα προξένησε ἡ παρακοὴ τῶν πρωτοπλάστων, δὲν πρέπει νὰ ἀφήνει τὰ τέτοια νοήματα, οὔτε τὰ ἔργα ποὺ τὰ φέρνουν, μὲ κάθε ἡσυχία καὶ ἀμεριμνία, καὶ νὰ ἀπασχολεῖται μὲ τὰ μάταια. Γιατὶ ὅλα εἶναι μάταια, ὁλότελα μάταια[71]. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ ρητὸ πῆρε ἀφορμὴ ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ἔγραφε: «Ἀληθινά, τὰ πάντα εἶναι ματαιότητα, κι ἡ ζωή μας σκιὰ καὶ ὄνειρο. Γι' αὐτὸ καὶ μάταια ταράζεται κάθε ἄνθρωπος, ὅπως εἶπε ἡ Γραφή[72].» Καὶ πολὺ εὔλογα. Ἀπὸ αὐτὸ ποὺ καταλήγει στὴ σαπίλα καὶ στὸ χῶμα, τί πράγμα εἶναι πιὸ μάταιο; Γι' αὐτὸ ἡ ἀπροσπάθεια εἶναι νέκρωση, ἀλλὰ ὄχι τοῦ νοῦ, παρὰ τοῦ σώματος ἀπὸ τὶς προηγούμενες τάσεις του γιὰ τρυφὴ καὶ ἀνάπαυση. Γιατὶ ἡ ἀνάπαυση εἶναι σαρκικὸ θέλημα, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι πολὺ μικρή. Ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ ἀπὸ αὐτὸ λυπᾶται περισσότερο, ἂν βλέπει νὰ ἔχει ὁπωσδήποτε κάποιο πνευματικὸ ἔργο ἢ γνώση. Ἂν ὅμως εἶναι καὶ αὐτὴ σαρκική, δὲ θὰ παραμείνει σ' αὐτὴν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ[73]. Γι' αὐτὸ οὔτε ποὺ τὴ μέλλει γιὰ κανένα ἔργο ἀγαθό, ἀλλὰ ἀγωνίζεται νὰ κάνει τὰ θελήματα τοῦ σώματος καὶ τῶν παθῶν της, καὶ παίρνοντας σκοτάδι πάνω στὸ σκοτάδι, περνᾶ ὅλον τὸν καιρό της πρόθυμα μέσα σὲ καθολικὴ ἄγνοια.

Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ φωτίστηκε ὥστε νὰ βλέπει τὶς ἁμαρτίες του, δὲν παύει νὰ θρηνεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, βλέποντας τὴν τόση ἀνοχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς τόσες ἁμαρτίες ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κάναμε καὶ ἐξακολουθοῦμε νὰ κάνομε διαρκῶς οἱ ἄθλιοι. Ἀπ' αὐτὸ γίνεται εὐγνώμων, μὴ τολμώντας νὰ κατακρίνει κανένα, ἀπὸ ντροπὴ γιὰ τὶς πολλὲς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ δικά μας ἁμαρτήματα. Ἔτσι μὲ χαρὰ ἐγκαταλείπει κάθε δικό του θέλημα ποὺ δὲν εἶναι σύμφωνο μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπιμελεῖται τὶς αἰσθήσεις του νὰ μὴν κάνουν τίποτε ἀπολύτως ποὺ νὰ εἶναι παραπάνω ἀπὸ τὴν ἀναγκαία χρήση, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ προφήτη Δαβίδ: «Κύριε, δὲν ὑψώθηκε ἡ καρδιά μου, οὔτε κοίταξαν ἀγέρωχα τὰ μάτια μου»[74]. Ἀλλὰ πρέπει νὰ προσέχει, μήπως καὶ αὐτός, ἀφοῦ φτάσει στὸ ὕψος ποὺ ἔφτασε ὁ Δαβίδ, ἀπὸ ἀμέλεια ἢ ὑπερηφάνεια πάθει ὅ,τι ἔπαθε ἐκεῖνος, καὶ ἴσως δὲν μπορέσει νὰ μετανοήσει ὅπως ἐκεῖνος. Γιατὶ ἡ ἁμαρτία εἶναι πρόχειρη καὶ στοὺς πολὺ δικαίους, ἐνῶ ἡ μετάνοια δὲν εἶναι σὲ ὅλους πρόχειρη, γιὰ τὸ λόγο ὅτι εἶναι κοντὰ ὁ θάνατος, καὶ πρὶν τὸ θάνατο, ἡ ἀπόγνωση. Πιὸ καλὸ λοιπὸν εἶναι νὰ μὴν πέφτει κανείς, παρὰ νὰ πέφτει καὶ νὰ σηκώνεται. Ἂν ὅμως συμβεῖ νὰ πέσομε, καλὸ εἶναι νὰ μὴν ἀπελπιζόμαστε καὶ ἀποξενωνόμαστε ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου. Γιατὶ καὶ μπορεῖ καὶ θέλει νὰ δείξει ἔλεος στὴν ἀσθένειά μας. Μόνο νὰ μὴ φεύγομε ἀπὸ Αὐτόν, οὔτε νὰ δυσφοροῦμε ὅταν πιεζόμαστε ἀπὸ τὶς ἐντολές Του καί, καθὼς δὲν μποροῦμε νὰ τὶς φτάσομε, νὰ ἀποκάμομε· ἀλλὰ νὰ ξέρομε ὅτι χίλια χρόνια μπροστὰ στὸν Κύριο εἶναι σὰν μία ἡμέρα[75], καὶ μία ἡμέρα σὰν χίλια χρόνια. Οὔτε νὰ βιαζόμαστε, οὔτε νὰ λυγίζομε, ἀλλὰ διαρκῶς νὰ βάζομε ἀρχή. Ἔπεσες; Σήκω. Καὶ πάλι ἔπεσες; Σήκω πάλι. Μόνον τὸν Γιατρὸ νὰ μὴν ἀφήσεις καὶ καταδικαστεῖς χειρότερα ἀπὸ τὸν αὐτόχειρα λόγω τῆς ἀπογνώσεως. Μεῖνε κοντά Του καὶ Αὐτὸς θὰ δείξει ἔλεος, εἴτε μὲ τὴν ἐπιστροφή σου, εἴτε διὰ μέσου πειρασμῶν, εἴτε μὲ ἄλλο τρόπο τῆς πρόνοιάς Του, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζεις.

71. Ἐκκλ. 1, 2. 72. Ψαλμ. 38, 12. 73. Γεν. 6, 3. 74. Ψαλμ. 130, 1.

Ὁ διάβολος ἔχει συνήθεια νὰ ἐπιβάλλει στὴν ψυχὴ ὅ,τι βρίσκει πιὸ κοντινὸ σ' αὐτήν· εἴτε χαρά, εἴτε οἴηση, εἴτε λύπη καὶ ἀπελπισία, εἴτε ὑπερβολικοὺς κόπους, εἴτε τέλεια ἀργία, εἴτε πράγματα καὶ νοήματα μᾶλλον παράκαιρα ἢ ἔξω ἀπὸ τὴν ὀρθὴ χρήση, εἴτε σκοτισμὸ καὶ μίσος ἀδιευκρίνιστο ἐναντίον ὅλων τῶν ὄντων. Καὶ γενικῶς ὅποιο ὑλικὸ βρεῖ σὲ κάθε ψυχή, αὐτὸ τῆς ἐπιβάλλει, γιὰ νὰ μὴν τῆς γίνει χρήσιμο· ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι καλὸ καὶ θεάρεστο, ἂν γίνει μετρημένη χρήση του ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μποροῦν νὰ κρίνουν τὰ πράγματα καὶ νὰ βροῦν τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ ποὺ κρύβεται ἀνάμεσα στὰ ἔξι πάθη ποὺ τὸν περικυκλώνουν. Αὐτὰ βρίσκονται ἀπὸ πάνω καὶ ἀπὸ κάτω, ἀπὸ δεξιὰ καὶ ἀπὸ ἀριστερά, ἀπὸ ἔξω καὶ ἀπὸ μέσα. Γιατὶ κάθε θεάρεστη πράξη καὶ κάθε γνώση περικλείει σκοπὸ ἀγαθό, ὁ ὁποῖος βρίσκεται στὸ μέσο τῶν ἀντιθέτων του ἔξι παθῶν. Γι' αὐτό, σὲ κάθε ζήτημα ἔχει ἀνάγκη ὁ καθένας —κατὰ τὸν ἅγιο Ἀντώνιο— νὰ ἐρωτᾶ, καὶ μάλιστα ὄχι τοὺς τυχόντες, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως, γιὰ νὰ μὴν πέσουν καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὴν ἀπειρία τους σὲ χαντάκι, κατὰ τὸ εὐαγγελικὸ παράδειγμα[76]. Γιατὶ χωρὶς διάκριση κανένα καλὸ δὲν γίνεται, ἀκόμη καὶ ἂν φαίνεται πολὺ καλὸ σ' ὅσους ἀγνοοῦν· γιατὶ γίνεται εἴτε παράκαιρα, εἴτε ἔξω ἀπὸ τὴν ὀρθὴ χρήση, εἴτε παρὰ τὸ μέτρο τοῦ πράγματος ἢ τὴ δύναμη τοῦ ἀνθρώπου ἢ τὴ γνώση του, καὶ ἄλλα πολλά. Ἐκεῖνος τώρα ποὺ ἔχει χάρισμα διακρίσεως, τὸ ἔλαβε ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη. Γι' αὐτὸ ὅλα τὰ γνωρίζει κατὰ χάρη καί, στὸν κατάλληλο καιρό, φτάνει στὴ διόραση.

Ἀπὸ τὸ πένθος λοιπὸν καὶ τὴν ὑπομονὴ γεννιοῦνται ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ ἀπροσπάθεια, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔρχεται ἡ νέκρωση τοῦ κόσμου. Ἂν τώρα κανεὶς ὑπομένει καλὰ χωρὶς νὰ ἀπελπίζεται ἐπειδὴ βλέπει παντοῦ στενοχώριες καὶ θανάτους, ἀλλὰ γνωρίζει ὅτι εἶναι δοκιμασία καὶ φωτισμός, καὶ ἂν πάλι δὲν ξεθαρρέψει ὅτι ἔφτασε σὲ ψηλὰ ἐπίπεδα, βλέποντας τὰ πολλὰ δάκρυα τῆς λύπης, τότε φτάνει στὸ νὰ βλέπει καθαρὰ τὰ ἅγια πάθη τοῦ Κυρίου, καὶ παρηγορεῖται πολὺ ἀπὸ αὐτὰ καὶ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ἀληθινὰ κάτω ἀπὸ ὅλα καὶ

75. Ψαλμ. 89, 4. 76. Ματθ. 15, 14.

ὅλους, βλέποντας τόσα ἀγαθὰ νὰ γίνονται σ' αὐτὸν ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ ἐξουσία στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν[77].

Λόγος ι' (9ος)

Ἰδοὺ τὸ γιῶτα, καὶ ἰδοὺ ὁ ἔνατος ὁ λόγος
ποὺ ὁμιλεῖ γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὰ σεβάσμια πάθη.
Ἀπ' τοῦ θανάτου δηλαδὴ καὶ τῶν ἁμαρτημάτων
τὴ μνήμη, δάκρυα πολλὰ πηγάζουν στὸν ἐργάτη·
κι ἀπὸ αὐτὰ μπορεῖ κανεὶς στὸ νοῦ νὰ διατηρήσει
τὴ μνήμη τῶν παθῶν Χριστοῦ καὶ ὅλων τῶν Ἁγίων.
Καὶ τώρα εὐλόγησε λοιπὸν τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Γιὰ νὰ μὴ νομίζει κανεὶς ὅτι κάνει κάτι τὸ σπουδαῖο μὲ τὴν ἄσκηση καὶ τοὺς πολλοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα, τοῦ δίνεται ἡ γνώση τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅλων τῶν Ἁγίων. Καὶ κατανοώντας τα, γεμίζει ἔκπληξη καὶ συγχρόνως θαυμάζει καὶ κατακομματιάζει τὸν ἑαυτό του στὴν ἄσκηση. Γιατὶ ἀντιλαμβάνεται τὴ δική του ἀδυναμία ἀπὸ τὴ θεωρία τῶν τόσο πολλῶν πειρασμῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀναρίθμητοι. Πῶς μπόρεσαν τόσα καὶ τόσα νὰ ὑποφέρουν οἱ Ἅγιοι μὲ χαρά; Καὶ πόσα ἔπαθε γιὰ μᾶς ὁ Κύριος; Μαζὶ μὲ αὐτὰ φωτίζεται στὴ γνώση τῶν ἔργων καὶ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου. Καὶ κατανοώντας ὅλα ὅσα λέγονται στὸ Εὐαγγέλιο, ἀρχίζει, ἄλλοτε νὰ θρηνεῖ πικρὰ ἀπὸ τὴ λύπη, ἐνῶ ἄλλοτε ἀπὸ τὴν εὐχαριστία χαίρεται πνευματικά· ὄχι ἐπειδὴ νομίζει ὅτι ἔχει ἔργα ἀγαθὰ —γιατὶ αὐτὸ εἶναι οἴηση—, ἀλλὰ διότι, ἐνῶ εἶναι πάρα πολὺ ἁμαρτωλός, ἀξιώθηκε νὰ φτάσει στὴ θεωρία αὐτῶν. Καὶ ταπεινώνεται περισσότερο μὲ ἔργο καὶ λόγο μὲ τὶς ἑπτὰ σωματικὲς πράξεις ποὺ εἴπαμε καὶ μὲ τὴν ἠθικὴ πράξη, δηλαδὴ τὴν ψυχική, καὶ μὲ τὴ φύλαξη τῶν πέντε αἰσθήσεων καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου. Αὐτὰ ὅμως δὲν τὰ λογαριάζει σὰν καλὰ ἔργα καὶ ἀξιόμισθα, ἀλλὰ μᾶλλον σὰν χρέος, καὶ οὔτε ἐλπίζει νὰ ἀπαλλαγεῖ ποτὲ ἀπὸ τὸ χρέος του, λόγω τοῦ μεγέθους τῶν γνώσεων ποὺ τοῦ δόθηκαν. Καὶ γίνεται κατὰ κάποιο τρόπο αἰχμάλωτος τῶν νοημάτων τῶν λόγων ποὺ διαβάζει ἢ ψάλλει. Ἀπὸ τὴν ἡδονὴ αὐτὴ πολλὲς φορὲς λησμονεῖ χωρὶς νὰ θέλει τὶς ἁμαρτίες του καὶ ἀρχίζει νὰ δακρύζει ἀπὸ μιὰ γλυκύτητα σὰν τὸ μέλι. Καὶ πάλι συστέλλεται, ἀπὸ τὸ φόβο τῆς πλάνης, μήπως δὲ γίνεται αὐτὸ στὸν καιρό του. Καὶ καθὼς θυμᾶται τὸν προηγούμενο βίο του, δακρύζει πικρὰ πάλι, καὶ ἔτσι προχωρεῖ ἀνάμεσα στὰ δύο αὐτὰ εἴδη δακρύων, ἂν βέβαια προσέχει καὶ συμβουλεύεται σὲ ὅλα κάποιον ἔμπειρο, καὶ ἂν πέφτει μπροστὰ στὸ Θεὸ μὲ τὴν καθαρὴ προσευχή, ἡ ὁποία ἁρμόζει στὸν πρακτικό, συνάγοντας τὸ νοῦ του ἀπὸ ὅλα ὅσα εἶδε ἢ ἄκουσε, στὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἂν ζητεῖ νὰ γίνει μόνο τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ[78] σὲ ὅλα τὰ ἔργα καὶ τὰ νοήματά του.

Ἂν δὲν κάνει ἔτσι, θὰ πλανηθεῖ νομίζοντας ὅτι μέλλει νὰ δεῖ σὲ ὅραμα κάποιον ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους ἢ τὸν Χριστό, μὴ γνωρίζοντας ὅτι ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ δεῖ τὸ Χριστό, δὲν πρέπει νὰ Τὸν ζητᾶ ἀπ' ἔξω, ἀλλὰ μέσα του, μὲ τὴ μίμηση τῆς ζωῆς Του στὸν κόσμο καὶ μὲ τὸ νὰ γίνει ἀναμάρτητος στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχή, σὰν τὸ Χριστό. Καὶ νὰ ἔχει νοῦ ποὺ νὰ νοεῖ πάντοτε γιὰ τὸ Χριστό. Τὸ νὰ ἔχει ὅμως κάποιο σχῆμα ἢ χρῶμα ἢ λογισμὸ στὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς δὲν εἶναι καλό, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπερβολικὰ βλαβερό. Τὶ σημαίνει νὰ βρίσκεται ὁ νοῦς στὸν τόπο τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐξήγησε ὁ ἅγιος Νεῖλος, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ ρητὸ τοῦ Ψαλτηρίου: «Στὸν τόπο Του ἐπικρατεῖ ἡ εἰρήνη»[79]. Εἰρήνη εἶναι τὸ νὰ μὴν ἔχει κανένα λογισμό, καλὸ ἢ κακό· γιατί, λέει, ἂν ὁ νοῦς αἰσθανθεῖ κάτι τέτοιο, δὲ βρίσκεται μόνο στὸ Θεό, ἀλλὰ καὶ στὸν ἑαυτό του. Καὶ πολὺ σωστά. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀπερίγραπτος καὶ ἀπεριόριστος, χωρὶς μορφὴ καὶ χρῶμα. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ λέει ὅτι εἶναι μόνο μὲ τὸ Θεό, πρέπει ὁμοίως νὰ εἶναι ἄμορφος, ἀχρωμάτιστος, ἀσχημάτιστος καὶ ἀπερίσπαστος. Τὸ πέρα ἀπ' αὐτὸ εἶναι πλάνη δαιμονική. Γι' αὐτὸ ὀφείλει κανεὶς νὰ προσέχει καί, χωρὶς ἐρώτηση τῶν ἐμπείρων, νὰ μὴ δεχτεῖ λογισμὸ καλὸ ἢ κακό, γιατὶ τ' ἀγνοοῦμε καὶ τὰ δύο. Ἐπειδὴ οἱ δαίμονες παίρνουν τὸ σχῆμα καὶ τὴν ὄψη αὐτῶν ποὺ θέλουν, ὅπως καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς σχηματίζεται καὶ βάφεται ἀνάλογα μὲ τὴν ὄψη τοῦ πράγματος ποὺ ἀναλαμβάνει. Ἀλλὰ οἱ δαίμονες τὸ κάνουν αὐτὸ γιὰ παραπλάνησή μας, ἐνῶ ὁ νοῦς μας γυρίζει ἄσκοπα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ πρὶν νὰ φτάσει στὴν τελειότητα.

Πλὴν ὅμως, ὅσο μπορεῖ ὁ καθένας, ὀφείλει νὰ κρατᾶ τὸ νοῦ του σὲ κάποια μελέτη κατὰ Θεόν. Γιατὶ ὅπως εἶναι ἑπτὰ οἱ σωματικὲς ἐργασίες, ἔτσι ὀκτὼ εἶναι καὶ οἱ θεωρίες τοῦ νοῦ ἢ γνώσεις. Τρεῖς εἶναι οἱ προαναφερθεῖσες γιὰ τὰ ἄχραντα πάθη τοῦ Κυρίου, τὶς ὁποῖες ἔχει χρέος ὁ καθένας ἀπὸ μόνος του νὰ μελετᾶ πάντοτε, γιὰ νὰ πενθεῖ τὴν ψυχὴ τὴ δική του καὶ τῶν συνανθρώπων του. Δηλαδὴ νὰ ἐννοεῖ τὰ δεινὰ ποὺ προξενήθηκαν στὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπὸ τὴν παράβαση τῶν Πρωτοπλάστων, καὶ πῶς ἡ ἀνθρώπινη φύση ξέπεσε σὲ τόσα πάθη· ἐπίσης νὰ συλλογίζεται τὶς ἁμαρτίες του καὶ τοὺς πειρασμοὺς ποὺ στέλνει ὁ Θεὸς γιὰ διόρθωση. Ἔπειτα νὰ συλλογίζεται τὸ θάνατο καὶ τὰ δεινὰ ποὺ περιμένουν μετὰ θάνατον τοὺς ἁμαρτωλούς, γιὰ νὰ συντριβεῖ ἡ ψυχή του καὶ νὰ σχολάζει στὸ πένθος γιὰ παρηγορία της καὶ ταπείνωσή της, γιὰ νὰ μὴν ἀπελπίζεται ἴσως ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ φρικτὰ ἐκεῖνα νοήματα· οὔτε πάλι νὰ νομίζει ὅτι κατόρθωσε πνευματικὸ ἔργο, ἀλλὰ νὰ μένει στὸ φόβο καὶ στὴν ἐλπίδα, κατάσταση ποὺ λέγεται πραότητα τῶν λογισμῶν καὶ δὲν ἔχει μεταπτώσεις. Αὐτὴ φέρνει τὸ νοῦ στὴ γνώση καὶ στὴ διά-

77. Α' Πέτρ. 4, 11.

78. Ματθ. 6, 10.

79. Ψαλμ. 75, 3.

χριση, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Προφήτη: «Θὰ ὁδηγήσει τοὺς πράους στὴν ὀρθὴ χρίση»[80], ἢ μᾶλλον στὴν διάκριση, ἡ ὁποία λέγεται ἀπὸ ἄλλον Προφήτη "γνώση μὲ εὐσέβεια"[81].

Ὅπως ὅμως ἡ εὐσέβεια ἔχει ἕνα ὄνομα, ἀλλὰ πολλὲς ἐργασίες, ἔτσι καὶ ἡ γνώση εἶναι ἕνα ὄνομα, περιέχει ὅμως πολλὲς γνώσεις καὶ θεωρίες. Γιατὶ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς σωματικῆς πράξεως ἦταν γνώση, ἀφοῦ χωρὶς γνώση κανεὶς δὲν ἔρχεται στὴν ἐργασία τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ μέχρι τὸ τέλος, δηλαδὴ τὴ θεία υἱοθεσία καὶ τὴν ἀνάληψη τοῦ νοῦ στὸν οὐρανὸ μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, λέγεται γνώση καὶ θεωρία. Ἡ πρώτη ὅμως δίνεται πρὶν ἀπὸ τοὺς κόπους γιὰ νὰ κατορθώνεται μὲ αὐτὴν τὸ ἔργο, ὅπως γίνεται τὸ κτίσιμο μὲ ἐργαλεῖα, ἐνῶ ἡ δεύτερη δίνεται μετὰ τὴν πίστη, γιὰ νὰ φυλάγεται ἀπὸ τὸ φόβο σὰν τεῖχος. Καὶ πάλι ἡ γνώση γίνεται καὶ ἐργασία τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς, γιὰ νὰ ἑτοιμάζονται καὶ νὰ φυτεύονται τὰ φυτὰ αὐτὰ τοῦ παραδείσου. Κατόπιν ἔρχεται ἡ γνώση τοῦ νοῦ καὶ ἡ πνευματικὴ ἐργασία, δηλαδὴ ἡ ἐπιστασία τοῦ νοῦ καὶ ἡ τακτοποίηση τῶν ἠθῶν τῆς ψυχῆς, γιὰ νὰ ἐργάζεται ὁ ἐργάτης τῶν ἐντολῶν καὶ νὰ φυλάγει[82] αὐτὰ τὰ φυτὰ μὲ ἐπιτηδειότητα. Ἀπὸ αὐτὰ γίνεται ἡ ἐπιμέλεια τῶν φυτῶν καὶ ἔρχεται ἡ θεία βοήθεια σὰν ἥλιος, ἄνεμος καὶ αὔξηση, χωρὶς τὰ ὁποῖα ὅλος ὁ κόπος τοῦ ἐργάτη εἶναι μάταιος, ἀκόμη καὶ ἂν ἴσως γίνεται σύμφωνα μὲ τὴ λογική. Γιατὶ οὔτε χωρὶς τὴ θεία βοήθεια μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνει κάτι καλό, οὔτε ἡ θεία βοήθεια καὶ ἡ χάρη ἔρχεται σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει προαίρεση, λέει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος. Ὅλα στὴ ζωὴ αὐτὴ εἶναι διπλά: πράξη καὶ γνώση, προαίρεση καὶ χάρη, φόβος καὶ ἐλπίδα, ἀγῶνες καὶ βραβεῖα. Τὰ δεύτερα ὅμως δὲ γίνονται, πρὶν γίνουν τὰ πρῶτα. Μπορεῖ ἴσως νὰ φαίνεται, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι πλάνη. Ὅπως ἐκεῖνος ποὺ δὲν γνωρίζει ἀπὸ γεωργία, ὅταν δεῖ τὰ ἄνθη, νομίζοντάς τα γιὰ καρπούς, θὰ ὁρμήσει νὰ τὰ μαζέψει, καὶ δὲν γνωρίζει ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ καταστρέφει τὸν καρπό, ἔτσι καὶ ἐδῶ· τὸ νὰ νομίζει κανεὶς ὅτι εἶναι κάτι, δὲν ἐπιτρέπει νὰ γίνει αὐτὸ ποὺ νομίζει, λέει ὁ ἅγιος Νεῖλος. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ μένει κανεὶς κοντὰ στὸ Θεὸ καὶ νὰ πράττει τὰ πάντα μὲ διάκριση.

Ἡ διάκριση προξενεῖται ἀπὸ τὸ νὰ ἐρωτᾶ κανεὶς μὲ ταπείνωση καὶ ἀπὸ τὸ νὰ κατηγορεῖ τὸν ἑαυτό του, τὶς πράξεις του καὶ τὰ νοήματά του. Γιατὶ ὁ διάβολος μετασχηματίζεται σὲ ἄγγελο φωτός[83], καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ παράξενο. Ἀφοῦ καὶ οἱ λογισμοὶ ποὺ προέρχονται ἀπὸ αὐτόν, φαίνονται σὰν ἐνάρετα νοήματα στοὺς ἀπείρους. Ἡ ταπείνωση, λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, εἶναι ἡ θύρα ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἀπάθεια, ἐνῶ ὑλικὸ τῆς ταπεινώσεως εἶναι ἡ πραότητα, κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειο. Γιατὶ αὐτὴ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ εἶναι ὅμοιος καὶ στὰ δύσκολα καὶ στὰ εὔκολα πράγματα καὶ νοήματα, καὶ οὔτε γιὰ τιμὴ οὔτε γιὰ καταφρόνηση φροντίζει, ἀλλὰ δέχεται καὶ τὰ εὐχάριστα καὶ τὰ κοπιαστικὰ μὲ χαρὰ καὶ δὲν ταράζεται ὅπως ἡ μοναχὴ ἐκείνη ποὺ ἀ-

80. Ψαλμ. 24, 9. 81. Ἡσ. 11, 2. 82. Γεν. 2, 15. 83. Β' Κορ. 11, 14.

ναφέρει ὁ Μέγας Ἀντώνιος*. Λέει συγκεχριμένα: «Κάποτε, ἐνῶ βρισκόμουν στὸν τάδε ἀββᾶ, ἦρθε κάποια μοναχὴ καὶ εἶπε στὸν γέροντα: "Ἀββᾶ, τρώω κάθε ἔξι ἡμέρες καὶ ἀποστηθίζω κάθε μέρα τὴν Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη". Τῆς ἀποκρίθηκε ὁ γέροντας: "Σοῦ ἔγινε ἡ στέρηση σὰν ἀφθονία;" Αὐτὴ ἀπάντησε, ὄχι. "Οὔτε ἡ περιφρόνηση σὰν ἔπαινος;" "Ὄχι Ἀββᾶ". "Οὔτε οἱ ἐχθροὶ ὅπως οἱ φίλοι;" Πάλι αὐτὴ εἶπε ὄχι. Εἶπε τότε ὁ σοφὸς ἐκεῖνος γέροντας: "Πήγαινε νὰ ἐργαστεῖς, γιατὶ δὲν ἔχανες τίποτε".» Πολὺ εὔλογα. Ἂν νήστευε τόσο πολύ, ὥστε νὰ τρώει μιὰ φορὰ τὴν ἑβδομάδα, καὶ αὐτὸ λίγο, δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχει τὴ στέρηση σὰν τὴν ἀφθονία; Καὶ πάλι, ἀφοῦ ἀποστήθιζε κάθε μέρα τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη, δὲν εἶχε μάθει τὴν ταπείνωση; Καὶ ἀφοῦ δὲν εἶχε τίποτε στὴ ζωή, δὲν ἔπρεπε νὰ τοὺς ἔχει ὅλους φίλους; Οὔτε τουλάχιστον τοὺς ἐχθροὺς δὲν μπόρεσε νὰ ἔχει σὰν φίλους ὕστερα ἀπὸ τόσους κόπους; Καλὰ λοιπὸν τῆς εἶπε ὁ γέροντας ὅτι δὲν ἔχανε τίποτε. Ἐγὼ προσθέτω ὅτι ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος ἐπιπλέον καταδικάζεται αὐστηρά, ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος γιὰ τὶς πέντε μωρὲς παρθένες. Αὐτὲς δηλαδὴ κατόρθωσαν νὰ ἀσκήσουν τὸ βαρύτερο, δηλαδὴ τὴν παρθενία ποὺ ὑπερβαίνει τὴ φύση, καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ ἀσκήσουν τὴν ἐλεημοσύνη ποὺ εἶναι τὸ ἐλαφρότερο, τὴν ὁποία ὡς φυσικὴ ἀσκοῦν καὶ οἱ εἰδωλολάτρες καὶ οἱ ἄπιστοι μέχρι σήμερα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ μοναχὴ ποὺ λέμε δὲ γνώριζε ποιὸ εἶναι τὸ ζητούμενο, γι' αὐτὸ κοπίαζε μάταια. «Ἔπρεπε, μᾶς λέει ὁ Κύριος, καὶ τοῦτο νὰ πράξετε, κι ἐκεῖνα νὰ μὴν παραλείψετε»[84]. Καλὴ εἶναι ἡ ἄσκηση, ἀλλὰ ὅταν ἔχει ὀρθὸ σκοπό. Καὶ αὐτὴ ὀφείλομε νὰ τὴν ἔχομε, ὄχι σὰν ἔργο, ἀλλὰ σὰν ἑτοιμασία ἔργου· οὔτε σὰν καρπό, ἀλλὰ σὰν γῆ, ἡ ὁποία μπορεῖ μὲ τὸν καιρό, μὲ τὸν κόπο καὶ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ νὰ βγάλει φυτά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γίνεται ὁ καρπός· κι αὐτὸς εἶναι ἡ κάθαρση τοῦ νοῦ καὶ ἡ ἕνωση μὲ τὸ Θεό. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν[85].

Λόγος κ' (10ος)

Κάππα τὸ δέκατο ἰδού, κι ἐδῶ γίνεται λόγος
γιὰ τὴν ταπείνωση ποὺ ὁ Χριστὸς χαρίζει.
Αὐτὴν γεννᾶ ἡ ἔλλειψη κάθε φροντίδας,
ὅταν καλλιεργεῖ μονάχα τὸν ἑαυτό της
ἡ ψυχὴ παντοτινὰ μὲ κάθε ἐργασία.
Τώρα λοιπὸν εὐλόγησε τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

84. Ματθ. 23, 23. 85. Ρωμ. 11, 36.

* Εὐεργετινός, βιβλίο 3ο, ὑπόθεση 29, § Γ, 4.

Κυρίως ὁ ταπεινόφρων δὲν παύει ποτὲ νὰ κατηγορεῖ τὸν ἑαυτό του, ἀκόμη καὶ ἂν ὅλος ὁ κόσμος τὸν πολεμᾶ καὶ τὸν περιφρονεῖ. Καὶ αὐτό, γιὰ νὰ μὴ σωθεῖ μόνο ἀκούσια, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ὑπομονή, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ τρέχει ἑκούσια στὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔμαθε ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τὴν ταπείνωση, τὴ μεγαλύτερη ἀπὸ ὅλες τὶς ἀρετές, στὴν ὁποία κατοικεῖ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Αὐτὴ εἶναι ἡ θύρα τῆς βασιλείας, δηλαδὴ τῆς ἀπάθειας. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ εἰσέρχεται ἀπ' αὐτή, φτάνει στὸ Θεό. Χωρὶς αὐτὴν εἶναι μάταιος ὁ κόπος καὶ πολὺ κοπιαστικὸς ὁ δρόμος. Αὐτὴ χαρίζει κάθε ἀνάπαυση σ' ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἔχει στὴν καρδιά του, γιατὶ ἔχει κάτοικο μέσα της τὸ Χριστό. Μὲ αὐτὴν παραμένει ἡ χάρη καὶ φυλάγονται τὰ χαρίσματα. Αὐτὴ γεννιέται ἀπὸ πολλὲς ἀρετές, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ὑπακοή, τὴν ὑπομονή, τὴν ἀκτημοσύνη, τὴ φτώχεια, τὸ θεῖο φόβο, τὴ γνώση καὶ ἄλλες, καὶ κυριότερα ἀπ' ὅποιες προέρχεται ἡ διάκριση ποὺ φωτίζει πέρα ὡς πέρα τὸ νοῦ.

Ἂς μὴ νομίζει ὅμως κανεὶς ὅτι ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε μπορεῖ νὰ ἀποκτήσει τὴν ταπεινοφροσύνη. Αὐτὴ εἶναι κάτι τὸ ὑπερφυσικὸ καὶ σχεδὸν ὅσο μεγάλο εἶναι τὸ χάρισμα, τόσο μεγαλύτερη δυσκολία ἔχει καὶ χρειάζεται μεγάλη φρόνηση καὶ ὑπομονὴ ἐναντίον τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν δαιμόνων ποὺ τοῦ ἐναντιώνονται· γιατὶ ἡ ταπεινοφροσύνη ξεπερνᾶ ὅλες τὶς παγίδες τους. Ἡ ταπείνωση εἶναι γέννημα τῆς γνώσεως καὶ ἡ γνώση εἶναι γέννημα τῶν πειρασμῶν. Σ' ἐκεῖνον ποὺ γνώρισε τὸν ἑαυτό του, δίνεται ἡ γνώση τῶν πάντων, καὶ σ' ἐκεῖνον ποὺ ὑποτάχθηκε στὸ Θεό, θὰ ὑποταχθοῦν τὰ πάντα, ὅταν κυριαρχήσει ἡ ταπείνωση στὰ μέλη του. Καὶ εἶναι εὔλογο. Ἀπὸ τοὺς πολλοὺς πειρασμοὺς καὶ τὴν ὑπομονὴ σ' αὐτοὺς γίνεται κανεὶς ἔμπειρος, καὶ ἀπὸ αὐτὸ γνωρίζει τὴν ἀδυναμία του καὶ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀπὸ τὴ γνώση τῆς ἀδυναμίας του καὶ τῆς ἀγνωσίας ποὺ εἶχε ἄλλοτε ὅτι ἀγνοοῦσε ἐκεῖνα ποὺ ἔμαθε τώρα, καταλαβαίνει ὅτι ὅπως αὐτὰ κάποτε τὰ ἀγνοοῦσε πραγματικὰ καὶ δὲ γνώριζε ὅτι ἀγνοεῖ, ἔτσι εἶναι καὶ ἄλλα πολλά, τὰ ὁποῖα ἴσως μάθει ἀργότερα, κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειο. Γιατὶ αὐτὸς λέει ὅτι ἂν δὲ γευθεῖ κανεὶς κάτι, δὲν ξέρει τί στερεῖται. Ἐκεῖνος τώρα ποὺ γεύθηκε τὴ γνώση, γνωρίζει ὅτι εἶναι καὶ ἄλλα ποὺ τὰ ἀγνοεῖ, καὶ ἔτσι ἡ γνώση τοῦ γίνεται πρόξενος ταπεινώσεως. Καὶ πάλι, ἐκεῖνος ποὺ ἐννόησε τὸν ἑαυτό του ὅτι εἶναι κτίσμα μεταβλητό, ποτὲ δὲν ὑπερηφανεύεται σὲ τίποτε, γιατὶ κι ἂν ἴσως ἔχει κάτι, τὸ ἔχει ἀπὸ τὸν Κτίστη. Κανεὶς δὲν ἐπαινεῖ ἕνα σκεῦος ὅτι αὐτὸ ἔκανε τὸν ἑαυτό του εὔχρηστο, ἀλλὰ ἐπαινεῖ τὸν κατασκευαστή του. Κι ὅταν καταστραφεῖ τὸ σκεῦος, τότε κατηγορεῖ τὸν αἴτιο τῆς καταστροφῆς καὶ ὄχι τὸν κατασκευαστή. Ἂν τώρα τὸ σκεῦος εἶναι λογικό, κατ' ἀνάγκην εἶναι καὶ αὐτεξούσιο. Ἄρα λοιπόν, τῶν καλῶν χορηγητὴς εἶναι ὁ Ποιητής, ὅπως εἶναι αἴτιος καὶ τῆς δημιουργίας· στὴν πτώση ὅμως καὶ στὴν παρεκτροπή, αἰτία εἶναι ἡ προαίρεση τοῦ αὐτεξουσίου. Ὅπως λοιπὸν ἐπαινεῖται κατὰ χάρη ἐκεῖνος ποὺ μένει ἀμετάτρεπτος, ἔτσι ἀπευθύνεται καὶ κατηγορία σ' ἐκεῖνον ποὺ δέχεται τὴν κακία τοῦ φιδιοῦ-διαβόλου. Βέβαια, ἔπαινος ἁρμόζει ὄχι σ' ἐκεῖνον ποὺ δέχεται δῶρα, ἀλλὰ σ' Ἐκεῖνον ποὺ τὰ δίνει, μαζὶ μὲ εὐχαριστία. Ἴσως πρέπει νὰ ἐπαινεθεῖ κατὰ χάρη κι ἐκεῖνος ποὺ ἔλαβε δῶρα, γιατὶ ἔλαβε λόγω τῆς προθέσεώς του ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶχε, ἢ μᾶλλον γιὰ τὴν εὐγνωμοσύνη του πρὸς τὸν Εὐεργέτη. Καὶ ἂν δὲν συμβαίνει αὐτό, ὄχι μόνο χάνει τοὺς ἐπαίνους, ἀλλὰ καὶ καταδικάζεται γιὰ τὴν ἀχαριστία του.

Κανεὶς δὲν ἔχει τόση ἀναίδεια, ὥστε νὰ τολμᾶ νὰ λέει ὅτι ὅσα ἔλαβε δὲν εἶναι δῶρα, ἀλλὰ μὲ πανουργία κατακρίνει ὅποιους δὲν ἔγιναν τάχα σὰν αὐτόν, κλέβοντας ἔτσι τὸν ἔπαινο καὶ καυχώμενος κρυφά· σὰν νὰ δείχνει ὅτι ὅσο πλοῦτο νομίζει πὼς ἔχει, τὸν πρόσφερε ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτό του καὶ δὲν τὸν ἔλαβε κατὰ χάρη. Κι ἂν ἴσως ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος εὐχαριστεῖ τὸν Δωρητή, μοιάζει μὲ τὸν Φαρισαῖο τῆς παραβολῆς, καθὼς λέει πρὸς τὸν ἑαυτό του: «Σὲ εὐχαριστῶ ποὺ εἶμαι τοῦτο κι ἐκεῖνο»[86]. Καλὰ λοιπὸν εἶπε ὁ Εὐαγγελιστής, ἢ μᾶλλον ὁ καρδιογνώστης Θεός, ὅτι ὁ Φαρισαῖος ἔλεγε ὄχι πρὸς τὸ Θεό, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἑαυτό του. Γιατὶ κι ἂν ἀκόμη φαινόταν ὅτι μιλοῦσε πρὸς τὸ Θεὸ μὲ τὸ στόμα, ἀλλὰ Ἐκεῖνος ποὺ γνώριζε τὴν ὑπερήφανη ψυχή του δὲν εἶπε "πρὸς τὸ Θεό", ἀλλὰ εἶπε: «Στάθηκε ὁ Φαρισαῖος καὶ ἔλεγε πρὸς τὸν ἑαυτό του»[86].

Τὸ νὰ λέει ἡ Γραφὴ πολλὲς φορὲς τὰ ἴδια ρητὰ ἢ ὅμοιά τους, δὲν εἶναι —λέει ὁ Χρυσόστομος— παλιλλογία ἢ πολυλογία, ἀλλὰ γίνεται γιὰ νὰ ἐντυπωθεῖ ὁ λόγος στὴν καρδιὰ τῶν ἀκροατῶν. Κι ὁ Ψαλμωδὸς ἀπὸ θεῖο πόθο ἐπαναλάμβανε τὸ κάθε ρητὸ καὶ δὲν ἤθελε νὰ τὸ ἀφήσει, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ δὲ γεύθηκαν τὴ γλυκύτητά του καὶ ἀπὸ τὴν ἀκηδία τους καταπατοῦν καὶ τὸ ἴδιο τὸ ρητό, γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ βάρος του. Ἄραγε ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος θὰ καρπωθεῖ ποτὲ ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφὲς κάτι τὸ χρήσιμο; Μᾶλλον θὰ λάβει μόνο καταδίκη καὶ σκοτισμὸ τοῦ νοῦ καθὼς ἀνοίγει θύρα στοὺς δαίμονες ποὺ τὸν πολεμοῦν, σύμφωνα μὲ τὸ ρητὸ τοῦ Κυρίου: «Ἂν αὐτὰ κάνουν στὸ χλωρὸ ξύλο, τί θὰ κάνουν στὸ ξερό;»[87], καί: «Ἂν ὁ δίκαιος μόλις καὶ σώζεται, ποῦ θὰ φανεῖ ὁ ἄδικος καὶ ἀσεβής;»[88]. Καὶ ἂν ἐκείνους ποὺ ἔχουν ὅλο τὸ νοῦ τους στὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ ἄυλο καὶ ἀσχημάτιστο, τοὺς πολεμοῦν οἱ δαίμονες, καὶ ἂν χωρὶς τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ μέσω τῆς ταπεινοφροσύνης τους, δὲν θὰ εἶχε ἡ προσευχή τους τὴ δύναμη νὰ ἀνεβεῖ, ἀλλὰ θὰ γύριζε πίσω ἄπρακτη, τί θὰ κάνομε ἐμεῖς οἱ ἄθλιοι ποὺ οὔτε ἔστω προφορικὰ δὲν προσευχόμαστε, ὥστε νὰ μᾶς σπλαχνιστεῖ κάποτε ὁ Θεός, καὶ νὰ κάνει συγκατάβαση στὴν ἄγνοια καὶ στὴν ἀδυναμία μας γιὰ τὴν καλή μας διάθεση;

Γιὰ τὸ ὅτι οἱ δαίμονες πολεμοῦν καὶ τοὺς τελείους, ἂς ἀκούσομε τί λέει ὁ ἅγιος Μακάριος*. Λέει ὅτι κανεὶς δὲν γίνεται τέλειος σ' αὐτὸν τὸν κόσμο,

86. Λουκ. 18, 11. 87. Λουκ. 23, 31. 88. Παροιμ. 11, 31· Α' Πέτρ. 4, 18.

* Βλ. σελίδα 283, κεφ. 82 καὶ σελίδα 289, κεφ. 95.

γιατὶ τότε δὲν θὰ ἦταν προκαταβολὴ ἐκεῖνο ποὺ δίνεται ἐδῶ. Καὶ φέρνει μαρτυρία ἕναν ἀδελφό, ὁ ὁποῖος προσευχόταν μαζὶ μὲ ἄλλους καὶ εὐθὺς ἁρπάχθηκε στὸν οὐρανὸ νοερὰ καὶ εἶδε τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ καὶ κατοικητήρια Ἁγίων. Μετὰ ποὺ κατέβηκε, ξέπεσε ἀπὸ τὴν ἀρετὴ καὶ κατάντησε σὲ τέλεια ἀπώλεια, γιατὶ νόμισε ὅτι κάτι κατόρθωσε καὶ ὄχι ὅτι μᾶλλον ἔβαλε μεγαλύτερο χρέος, ἀφοῦ ἀξιώθηκε τέτοιο ὕψος, ἐνῶ ἦταν ἀνάξιος καὶ χωμάτινος κατὰ τὴ φύση. Καὶ πάλι ὁ ἴδιος Ἅγιος εἶπε: «Γνώρισα πολλούς, καὶ ἀπὸ τὴν πείρα μου, καθὼς συναναστράφηκα μαζί τους, γνωρίζω ἀκριβῶς ὅτι κανεὶς ἐδῶ δὲν εἶναι τέλειος, ἀλλὰ καὶ ἂν γίνει τελείως ἄυλος καὶ ἑνώνεται σχεδὸν μὲ τὸ Θεό, ἡ ἁμαρτία πάλι τὸν ἀκολουθεῖ καὶ ποτὲ δὲν ἐξαφανίζεται πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο». Καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος εἶπε γιὰ κάποιον ὅτι προσευχόταν καί, κατὰ παραχώρηση Θεοῦ, γιὰ ὠφέλεια δική του καὶ πολλῶν ἄλλων, τὸν τίναζαν οἱ δαίμονες ψηλά, πιάνοντάς τον ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια, καὶ γιὰ νὰ μὴν πάθει τίποτε τὸ σῶμα του πέφτοντας στὴ γῆ, τὸν δέχονταν σὲ μιὰ ψάθα. Καὶ ἀφοῦ τὸ ἔκαναν αὐτὸ ἐπὶ πολύ, δὲν μπόρεσαν νὰ κατεβάσουν τὸ νοῦ του ἀπὸ τοὺς οὐρανούς*. Ἄραγε, ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος, πότε θὰ αἰσθανθεῖ ὅτι ἔχει ἀνάγκη τροφῆς; Ἢ πότε θὰ νιώσει τὴν ἀνάγκη ψαλμωδίας ἢ ἀναγνώσεως; Ἐμεῖς ὅμως ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὰ γιὰ τὴν ἀδυναμία τοῦ νοῦ μας, ἂν καὶ οὔτε ἔτσι δὲ θέλομε νὰ προσέχομε. Ἀλοίμονο· ἕνας τέτοιος Ἅγιος ἀντιμετώπιζε πόλεμο, κι ἐμεῖς εἴμαστε ἀμέριμνοι γιὰ τὸν πόλεμο; Οἱ Ἅγιοι μὲ τὴν ταπείνωση φυλάγονται ἀπὸ τὶς παγίδες τοῦ διαβόλου, κι ἐμεῖς ὑπερηφανευόμαστε ἀπὸ ἄγνοια; Πραγματικά, ἄγνοια μεγάλη εἶναι τὸ νὰ ὑπερηφανεύεται κανεὶς γιὰ ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔχει. Λέει ὁ ἀββᾶς Κασσιανός: «Τί ἔχεις, παρὰ ὅ,τι ἔλαβες δωρεὰν ἀπὸ τὸ Θεὸ ἢ μὲ τὶς προσευχὲς κάποιων ἄλλων; Καὶ ἀφοῦ ἔλαβες, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος[89], τί καυχιέσαι σὰν νὰ μὴν ἔλαβες, ἀλλὰ σὰν νὰ τὰ κατόρθωσες ὁ ἴδιος;»**

Ἡ ταπείνωση λοιπὸν γεννιέται ἀπὸ τὴ γνώση, καὶ ἡ ἴδια γεννᾶ τὴ διάκριση, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ διόραση, ποὺ ὁ Προφήτης τὴν ὀνομάζει "βουλή"[90]· αὐτὴ βλέπει τὰ πράγματα κατὰ φύση καὶ ἔτσι νεκρώνεται ὁ νοῦς ἀπὸ τὸν κόσμο μέσω τῆς θεωρίας τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν[91].

89. Α' Κορ. 4, 7. 90. Ἡσ. 11, 2. 91. Ρωμ. 11, 36.

* Περὶ προσευχῆς κεφ. 111 (Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 231).
** Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 110.

Λόγος λ' (11ος)

Οἱ λόγοι εἶναι ἕνδεκα, καὶ τὸ ψηφίο λάμδα.
Ἡ ταπείνωση γεννᾶ τὸ νὰ διακρίνει
κανεὶς τὰ αἰσθητὰ κτίσματα κατὰ φύση.
Τώρα λοιπὸν εὐλόγησε τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Εἶναι πολὺ ὠφέλιμο νὰ ἐρωτᾶ κανεὶς σὲ ὅλα, ἀλλ' ὅμως τοὺς ἐμπείρους. Τὸ νὰ ἐρωτᾶ κανεὶς τοὺς ἀπείρους εἶναι ἐπικίνδυνο, γιατὶ δὲν ἔχουν διάκριση. Ἡ διάκριση γνωρίζει τὸν καιρό, τὴ χρήση, τὴν κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ποσότητα, τὴ δύναμη, τὴ γνώση καὶ τὴν προαίρεση ἐκείνου ποὺ ἐρωτᾶ, τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ κάθε ρητοῦ τῆς θείας Γραφῆς, καὶ ἄλλα πολλά. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει διάκριση, ἴσως νὰ κοπιάζει πολύ, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ κατορθώσει τίποτε. Ἂν βρεθεῖ κάποιος ποὺ τὴν ἔχει, αὐτὸς εἶναι ὁδηγὸς τυφλῶν καὶ φῶς τῶν σκοτισμένων[92], καὶ ὀφείλομε νὰ ἀναθέσομε τὰ πάντα σ' αὐτὸν καὶ νὰ δεχόμαστε ὅ,τι μᾶς λέει, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν τὰ βλέπομε ὅπως ἐμεῖς τὰ θέλομε, ἀπὸ τὴν ἀπειρία μας. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἔχει τὴ διάκριση, φαίνεται ἀπ' αὐτό: μπορεῖ νὰ κάνει ὅσους τὸν ἀκοῦνε νὰ ἐννοοῦν τὰ λεγόμενα καὶ χωρὶς νὰ θέλουν. Ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα ἐρευνᾶ καὶ φανερώνει τὰ θεῖα πράγματα, ἀφοῦ μπορεῖ νὰ πείσει τὸ νοῦ νὰ πιστέψει καὶ χωρὶς νὰ θέλει, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Ἰωνᾶ[93], τοῦ Ζαχαρία[94] καὶ κάποιου Δαβὶδ* ποὺ πρὶν γίνει μοναχὸς ἦταν ληστής. Τὸν τελευταῖο ἕνας Ἄγγελος τὸν ἐμπόδισε νὰ λέει τὸ παραμικρὸ πέρα ἀπὸ τὸν κανόνα του, ὅπου ἔψαλλε. Κι ἂν δὲν ὑπάρχει κανεὶς στὴ γενιά μας νὰ ἔχει διάκριση, ἐπειδὴ λείπει ἡ μητέρα της, ἡ ταπείνωση, ὀφείλομε νὰ προσευχόμαστε γιὰ κάθε ἐγχείρημα μὲ πόνο, κατὰ τὸν Ἀπόστολο[95]. Ἂν δηλαδὴ δὲν ἔχομε "ὅσια χέρια", δηλαδὴ καθαρότητα ψυχῆς καὶ σώματος, ἂς φροντίσομε τουλάχιστον νὰ εἴμαστε καθαροὶ ἀπὸ μνησικακία καὶ πονηροὺς λογισμούς. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ ἀποστολικό: «Νὰ ὑψώνετε ὅσια χέρια σὲ προσευχή, χωρὶς ὀργὴ καὶ διαλογισμούς»[95]. Καὶ ὅ,τι καταλαβαίνομε ὅτι εἶναι σύμφωνο μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἂς τὸ ἐκτελοῦμε χωρὶς πάθος· καὶ ἂν ἴσως δὲν εἶναι πάρα πολὺ καλό, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἄγνοιά μας καὶ τὸν κατὰ Θεὸν σκοπό μας θὰ μᾶς λογαριασθεῖ γιὰ καλὸ ἀπὸ τὴ χάρη· ἂν πάλι ὑπάρχει πάθος, ἀλλὰ ἂς γίνει τὸ θεῖο θέλημα, ὅπως εἴπαμε.

Καὶ αὐτὰ γίνονται κατ' ἀνάγκην, γιὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ μόνον. Ὅπου ὅμως ὑπάρχει δικό μας θέλημα καὶ ὄχι θεϊκό, ἐκεῖ εἶναι ὑπερηφάνεια καὶ ὁ Θεὸς δὲν εὐχαριστεῖται, οὔτε φανερώνει τὸ θέλημά Του, γιὰ νὰ μὴν

92. Ρωμ. 2, 19. 93. Ἰωνᾶ 2, 1-3. 94. Λουκ. 1, 18-20. 95. Α' Τιμ. 2, 8.

* Λειμωνάριο, κεφ. 143.

καταδικαστεῖ κανεὶς περισσότερο, ἐπειδὴ θὰ γνωρίζει, ἀλλὰ δὲ θὰ πράττει. Γιατὶ ὅσα μᾶς δίνει ὁ Θεὸς καὶ ὅσα δὲν μᾶς δίνει, εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον μας, ἀκόμη καὶ ἂν ἐμεῖς σὰν νήπιοι τὰ ἀγνοοῦμε. Δὲν ἀποστέλλει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα Του σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν καθάρισε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὰ πάθη μὲ τὶς σωματικὲς καὶ ἠθικὲς πράξεις, γιὰ νὰ μὴν ξαναπέσει ἀπὸ τὴ συνήθεια στὰ πάθη καὶ γίνει ἔνοχος ὡς ἀνάξιος τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀλλὰ ὅταν πολυκαιρίσει κανεὶς στὴν ἄσκηση καὶ καθαρίσει πρῶτα τὸ σῶμα του ἀπὸ τὴν ἔμπρακτη ἁμαρτία, μικρὴ καὶ μεγάλη, ἔπειτα τὴν ψυχή του ἀπὸ κάθε ἐπιθυμία καὶ κάθε εἶδος θυμοῦ, καὶ τακτοποιήσει τὰ ἤθη του μὲ τὴν καλὴ συνήθεια, ὥστε νὰ μὴν κάνει τίποτε παρὰ τὸ θέλημα τοῦ νοῦ μὲ τὶς πέντε αἰσθήσεις, μήτε νὰ δίνει ἐσωτερικὴ συγκατάθεση σὲ τίποτε τέτοιο, καὶ ὑποταχθεῖ στὸν ἑαυτό του, τότε καὶ ὁ Θεὸς ὑποτάσσει σ' αὐτὸν τὰ πάντα, μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μέσω τῆς ἀπάθειας. Γιατὶ πρέπει πρῶτα κανεὶς νὰ ὑποταχθεῖ στὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, καὶ τότε ὑποτάσσονται σ' αὐτὸν ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ὑποχείριά του, ὥστε νὰ βασιλεύει ὁ νοῦς, ὅπως κτίσθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχή, μὲ βασιλεία φρόνιμη, σώφρονα, ἀνδρεία καὶ δίκαιη. Καὶ ἄλλοτε καταπαύει τὸ θυμὸ μὲ τὴ μαλακότητα τῆς ἐπιθυμίας, ἐνῶ ἄλλοτε κατευνάζει τὴν ἐπιθυμία μὲ τὴν αὐστηρότητα τοῦ θυμοῦ. Καὶ ξέρει ὅτι εἶναι αὐτοκράτορας καὶ ὅλα τὰ μέλη του ἐργάζονται κατὰ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν ἐξαπατᾶται πλέον ἀπὸ τὴ λησμοσύνη καὶ τὴν ἄγνοια ὅπως πρίν. Τότε λοιπὸν ἀπὸ τὴν συνεχὴ προσήλωση στὸ Θεό, γίνεται διορατικὸς καὶ ἀρχίζει νὰ προβλέπει τὶς στημένες παγίδες τοῦ διαβόλου καὶ ἐκεῖνα ποὺ γίνονται μὲ ἀπάτη χωρὶς νὰ φαίνονται. Δὲν προβλέπει ὅμως τὰ μέλλοντα ὅπως οἱ Προφῆτες. Αὐτὸ εἶναι ὑπὲρ τὴ φύση καὶ παρέχεται πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ. Ἡ διόραση ὅμως εἶναι φυσικὴ καί, ὅταν ὁ νοῦς καθαρθεῖ, αὐτὴ φανερώνεται σὰν νὰ σκεπαζόταν πρωτύτερα ἀπὸ σκοτάδι, λόγω τῆς κυριαρχίας τῶν παθῶν. Καὶ μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη ἔρχεται ἡ χάρη καὶ ἀνοίγει τὸν ὀφθαλμὸ τῆς ψυχῆς ποὺ τύφλωσε ὁ διάβολος, καὶ ἀμέσως ἀρχίζει κανεὶς νὰ βλέπει τὰ πράγματα κατὰ φύση. Καὶ δὲν δελεάζεται πλέον ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ θεωρία τῶν πραγμάτων ὅπως πρίν. Τώρα βλέπει χωρὶς ἐμπαθὴ προσκόλληση τὸν χρυσό, τὸ ἀσήμι, τοὺς πολύτιμους λίθους, καὶ δὲν πλανᾶται, οὔτε κρίνει ἐσφαλμένα ἀπὸ ἐμπάθεια, ἀλλὰ γνωρίζει ὅτι αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὴ γῆ, ὅπως καὶ τὰ ὑπόλοιπα ὑλικὰ τοῦ κόσμου, καθὼς λένε οἱ ἅγιοι Πατέρες. Καὶ βλέπει τὸν ἄνθρωπο καὶ ξέρει ὅτι εἶναι ἀπὸ τὴ γῆ καὶ στὴ γῆ πάλι θὰ ἐπιστρέψει[96]. Αὐτὰ δὲν τὰ συλλογίζεται ἔτσι ἐπιφανειακά, ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀπὸ τὴν πείρα τὰ ξέρουν αὐτά, ἀλλὰ ἐπειδὴ τυραννοῦνται ἀπὸ τὰ πάθη, ἀποκτοῦν προσκόλληση στὰ πράγματα.

Ἂν ὅμως ἀπὸ οἴηση νομίζει ὅτι χωρὶς τοὺς προηγούμενους κόπους καὶ τὶς ἀρετὲς ἔφτασε νὰ βλέπει τὰ πράγματα κατὰ φύση, αὐτὸ δὲν εἶναι θαυμαστό. Γιατὶ ἡ οἴηση γνωρίζει νὰ κάνει καὶ τυφλοὺς νὰ νομίζουν ὅτι βλέπουν καὶ ἀνόητους νὰ κομπάζουν μάταια. Ἂν ἦταν τόσο εὔκολο νὰ βλέπει κανεὶς τὰ πράγματα κατὰ φύση, μὲ τὸ νὰ τὰ σκέφτεται μόνον, τότε θὰ ἦταν περιττὸ τὸ πένθος καὶ ἡ κάθαρση ποὺ πηγάζει ἀπὸ αὐτό, ὅπως καὶ ἡ πολύτροπη ἄσκηση καὶ ἡ ταπείνωση καὶ ἡ θεία χάρη καὶ ἡ ἀπάθεια. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔτσι, δὲν εἶναι. Αὐτὸ βέβαια συμβαίνει εὐκολότερα πολλὲς φορὲς στοὺς πολὺ ἁπλοὺς ποὺ ἔχουν πολὺ καθαρὸ τὸ νοῦ ἀπὸ τὰ πράγματα καὶ τὶς πονηρίες τοῦ κόσμου, ὅταν τύχει νὰ ὑποταχθοῦν σὲ τέτοιο ἔμπειρο πνευματικὸ πατέρα, ἢ πάλι ὅμοια μὲ τοὺς παλιοὺς Δικαίους, μὲ τρόπο ποὺ οἰκονομεῖ ἡ χάρη, προτοῦ γνωρίσουν τὰ δεξιὰ ἢ τὰ ἀριστερά, δηλαδὴ τὸ καλὸ ἢ τὸ κακό, ὅπως λέει ὁ Σολομών[97]. Γιὰ μᾶς ὅμως ποὺ ἀπὸ τὴ νεαρὴ ἡλικία δουλωθήκαμε στὰ πάθη καὶ διαπράξαμε σχεδὸν κάθε πονηρία καὶ ραδιουργία μὲ ὅλη μας τὴν προθυμία, εἶναι ἀδύνατο, χωρὶς νὰ ἀφιερώσομε κόπο καὶ χρόνο καὶ χωρὶς τὴ θεία βοήθεια, νὰ λυτρωθοῦμε ἀπὸ αὐτὰ τὰ κακὰ καὶ νὰ βλέπομε τὰ πράγματα κατὰ φύση. Ἐκτὸς ἄν, ὅπως ἀγαπήσαμε τὰ πονηρά, ἀγαπήσομε καὶ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν, καὶ ἐπιμεληθοῦμε μὲ ζῆλο νὰ τὶς κατορθώσομε μὲ ἔργο καὶ λόγο. Ἂν καὶ πολλὲς φορὲς οὔτε τότε δὲν μᾶς ὠφελεῖ ἡ ἐπιμέλειά μας αὐτή, εἴτε γιατὶ δὲν ὑπομένομε τοὺς πειρασμοὺς ὡς τὸ τέλος, εἴτε γιατὶ ἀγνοοῦμε τὸ δρόμο ἢ τὸ σκοπό, ἢ ἀπὸ ὀκνηρία, ἢ ἀπιστία, ἢ ἀπὸ ἄλλο λόγο, καὶ οἱ λόγοι εἶναι ἀναρίθμητοι.

Ἀφοῦ εἶναι ἔτσι τὰ πράγματα καὶ εἴμαστε ὑπερβολικὰ μακριά, πῶς θὰ τολμήσομε νὰ ποῦμε ὅτι φτάσαμε στὸ ἀρχικὸ κάλλος; Ἐκτὸς ἂν βρισκόμαστε σὲ πλάνη ἀπὸ αὐταρέσκεια καὶ ἀφανὴ ἀπώλεια. Γιατὶ ὅπως ἡ αὐτομεμψία εἶναι ἀφανὴς προκοπή, λόγω τοῦ ὅτι βαδίζει κανεὶς καλὰ καὶ δὲν τὸ αἰσθάνεται, ἔτσι καὶ ἡ οἴηση καὶ ἡ αὐταρέσκεια εἶναι ἀφανὴς ἀπώλεια, γιατὶ γυρίζει κανεὶς πίσω καὶ δὲν τὸ καταλαβαίνει. Καὶ εἶναι εὔλογο. Στὴν κενόδοξη ψυχὴ ἐπιστρέφουν ἀκόμη καὶ τὰ πάθη ποὺ καθάρισε ἡ χάρη. Ὅπως εἶπε ὁ Κύριος: «Ὅταν βγεῖ τὸ ἀκάθαρτο πνεῦμα κλπ.»[98]. Γιατί συμβαίνει αὐτό; Ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἐργασία πνευματικὴ στὸν τόπο ἀπὸ τὸν ὁποῖο βγῆκε, οὔτε ταπείνωση, γι' αὐτὸ ἐπιστρέφει τὸ ἀκάθαρτο πνεῦμα καὶ ξανακατοικεῖ μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα κακὰ καὶ πολλὰ ποὺ ἀπὸ τὴ δουλεία τους εἶχε πρὶν ἀπαλλαγεῖ ἡ ψυχή. Ὁ νοῶν νοείτω. Δὲ θέλει ὁ θεῖος λόγος νὰ τὰ διασαφηνίσει ὅλα, οὔτε πάλι νὰ τὰ παραλείψει, ἀλλὰ ὅπως συμφέρει. Ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος, εἶναι μεγάλη εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτή, τὸ νὰ ὑπάρχουν στὶς θεῖες Γραφὲς ἄλλα εὐκολονόητα καὶ ἄλλα δυσνόητα. Καὶ τοῦτο, γιὰ νὰ ἐρχόμαστε μὲ τὰ πρῶτα σὲ πίστη καὶ προθυμία καὶ ὄχι ἐπειδὴ δὲν τὰ ἐννοοῦμε διόλου νὰ καταλήγομε σὲ ἀπιστία καὶ ραθυμία, ἐνῶ μὲ τὰ ἄλλα νὰ διεγειρόμαστε σὲ ἀναζήτηση καὶ κόπο, νὰ λυτρωνόμαστε ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία καὶ νὰ βρίσκομε τὴν ταπείνωση, ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν μποροῦμε νὰ τὰ ἐννοήσομε.

96. Γεν. 3, 19.

97. Γ' Βασ. 3, 7.

98. Ματθ. 12, 43.

Καὶ ἔτσι καὶ ἀπὸ τὰ δύο νὰ κερδίζομε ταπείνωση καὶ πόθο πρὸς τὸ Θεό, ἂν κατανοήσομε τὶς δωρεὲς τοῦ Θεοῦ.

Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ πέμπτη θεωρία, γιὰ τὴν ὁποία μιλοῦμε, καὶ ἡ ἀσφάλεια: τὸ νὰ μπορεῖ δηλαδὴ νὰ βλέπει κανεὶς στὴν πράξη τὰ αἰσθητὰ κτίσματα καὶ τοὺς λογισμοὺς μὲ τὴ διάκριση, καὶ νὰ μὴν ἀγνοοῦν οἱ ἐμπαθεῖς ἀπὸ κάποια πλάνη, καὶ πράττουν κάτι παρὰ τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, ἢ συγκατατίθενται στὸν λογισμό τους· ἀλλὰ καὶ θάνατο ἂν ἀντιμετωπίζουν, νὰ μὴ βγαίνουν ἀπὸ τὸ θεῖο σκοπὸ μὲ λόγο καὶ ἔργο. Αὐτὸ βέβαια εἰπώθηκε γιὰ τὸ τέλος τῆς γνώσεως· ἐπειδὴ στὴν ἀρχὴ κανείς, ὡς μαθητής, ἐξ ἀνάγκης μὲ τὴν ὑπακοὴ πετυχαίνει τὸ σκοπό, ἢ ἴσως καὶ λόγω τῆς πρακτικῆς του ἐργασίας, καθὼς τὸν ἕλκει ἡ συνήθειά του σ' αὐτήν. Καὶ ἄλλοτε κατ' οἰκονομίαν πλανᾶται γιὰ λίγο καὶ ἀμέσως ἐπιστρέφει μὲ μεγάλη ταπείνωση, ἐνῶ ἄλλοτε ἀπὸ τὴν οἴηση φτάνει στὴν ὑπερηφάνεια. Στὴν κατάσταση αὐτὴ ὀφείλει νὰ γνωρίζει ὅτι ἡ χάρη τὸν παιδαγωγεῖ καὶ τὸν διδάσκει νὰ ταπεινωθεῖ καὶ νὰ μάθει ἀπὸ ποῦ παίρνει τὴ δύναμη καὶ τὴ γνώση· γιὰ νὰ μὴν ἔχομε πεποίθηση στὸν ἑαυτό μας, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ σ' Αὐτὸν ποὺ ἀνασταίνει τοὺς νεκρούς[99], πράγμα ποὺ καὶ ἐδῶ γίνεται. Γιατὶ ἂν κανεὶς ὑπομένει δίχως νὰ ὑπερηφανεύεται μήτε νὰ ὀπισθοχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἀρετή, ἀνασταίνεται καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴ νέκρωση τοῦ σώματος καὶ τῶν πραγμάτων πρὸς τὴ γνώση τῶν ὄντων. Ὅπως δηλαδὴ λέει ὁ Ἀπόστολος[100], ὁ ἄνθρωπος συσταυρώνεται, σωματικὰ μὲ τὶς σωματικὲς πράξεις καὶ ψυχικὰ μὲ τὶς ψυχικές, κατόπιν συνθάπτεται μὲ τὴ νέκρωση τῶν αἰσθήσεων καὶ τὴ γνώση τῶν πραγμάτων κατὰ φύση, καὶ ἀνασταίνεται μὲ τὴν ἀπάθεια νοερά, μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου μας. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ ἐξουσία στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν[101].

Λόγος μ' (12ος)

Στοιχεῖο τὸ μί, καὶ δωδέκατος λόγος
λοιπὸν ὁ παρών. Τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων
δηλώνει αὐτὸς τῆς θεωρίας τὴν πεῖρα,
ποὺ πρόωρα κανεὶς νὰ ζητήσει δὲν πρέπει.
Τώρα λοιπὸν εὐλόγησε τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Ἂν δὲν ἀποκτήσει ὁ νοῦς νέκρωση τῶν παθῶν, δὲν τὸν συμφέρει νὰ ἔρθει στὴ θεωρία τῶν αἰσθητῶν. Ὅταν βρίσκεται σὲ περισπασμοὺς καὶ δὲ σχολάζει στὴ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν μὲ γνώση καὶ ἡσυχία, σκοτίζεται περισσότερο ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ λησμοσύνη καὶ φτάνει σιγὰ -

99. Β' Κορ. 1, 9. 100. Ρωμ. 6, 4-6. 101. Α' Πέτρ. 4, 11.

σιγὰ στὴν ἄγνοια. Αὐτὸ συμβαίνει ἀκόμη κι ἂν εἶχε φτάσει ἴσως πρωτύτερα σὲ νοερὴ γνώση, καὶ μάλιστα ἂν ἡ γνώση τοῦ ἦρθε ὄχι ἀπὸ τὴ χάρη, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζει ὁ ἴδιος, ἀλλὰ ἔμαθε ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση καὶ ἀπὸ τοὺς ἐμπείρους τὰ μυστήρια αὐτά. Ὅπως δηλαδὴ ὅταν ὁ γεωργὸς δὲν καλλιεργεῖ τὴ γῆ, αὐτὴ χορταριάζει, καὶ μάλιστα ἂν εἶναι γόνιμη, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς ἂν δὲ σχολάζει στὴν προσευχὴ καὶ στὴν ἀνάγνωση καὶ δὲν τὸ ἔχει αὐτὸ ὡς ἔργο, παχύνεται καὶ φτάνει στὴν ἄγνοια. Καὶ ὅπως ὅταν ἡ γῆ δέχεται βροχὲς καὶ ἥλιο, δὲν ὠφελεῖται ὁ γεωργὸς ἂν δὲν τὴν σπείρει καὶ δὲν τὴν παρακολουθεῖ, ἔτσι οὔτε ὁ νοῦς μπορεῖ νὰ ἔχει τὴ γνώση χωρὶς τὴν ἠθικὴ πράξη, ἀκόμη καὶ ἂν ἴσως τὰ ἔλαβε αὐτὰ ἀπὸ τὴ χάρη· ἀλλὰ μόλις στραφεῖ λίγο, ἀπὸ ἀμέλεια, πρὸς τὰ πάθη, ἀμέσως πλανᾶται. Ἂν ἔχει τώρα καὶ οἴηση, ἔστω καὶ λίγη, ἐγκαταλείπεται ἀπὸ τὴ χάρη. Γι' αὐτὸ λοιπὸν οἱ Πατέρες, μπορεῖ λόγω γηρατειῶν καὶ ἀδυναμίας πολλὲς φορὲς νὰ λιγόστεψαν τὶς σωματικὲς πράξεις, ἀλλὰ τὶς ψυχικὲς ποτέ. Γιατὶ ἀντὶ τὶς σωματικὲς πράξεις εἶχαν τὴ σωματικὴ ἀσθένεια, ποὺ μποροῦσε νὰ ταλαιπωρήσει τὴν σάρκα. Εἶναι ὅμως ἀδύνατο, χωρὶς τὴν ἠθικὴ πράξη νὰ φυλάξει κανεὶς τὴν ψυχὴ ἀναμάρτητη, γιὰ νὰ φωτιστεῖ ὁ νοῦς. Γιατὶ καὶ ὁ γεωργὸς ἀλλάζει πολλὲς φορὲς τὰ ἐργαλεῖα ἢ ἴσως καὶ τὰ βάζει στὴν ἀποθήκη· τὴ γῆ ὅμως ποτὲ δὲν τὴν ἀφήνει ἀκαλλιέργητη ἢ ἄσπαρτη ἢ ἀφύτευτη, ἢ ἀφύλακτο τὸν καρπό, ἂν βέβαια θέλει νὰ γευθεῖ ἀπὸ τὸν καρπὸ αὐτό.

Ἂν τώρα κανεὶς εἶναι κλέφτης καὶ ληστὴς καὶ δὲν θελήσει νὰ μπεῖ ἀπὸ τὴ θύρα, ἀλλὰ ἀνεβαίνει ἀπὸ ἀλλοῦ, ὅπως λέει ὁ Κύριος[102], αὐτὸν δὲν τὸν ἀκοῦνε τὰ πρόβατα, δηλαδὴ τὰ θεῖα νοήματα κατὰ τὸν θεῖο Μάξιμο*. Γιατὶ ὁ κλέφτης δὲν μπαίνει παρὰ γιὰ νὰ κλέψει μὲ τὴν ἀκοὴ καὶ νὰ σφάξει τὰ νοήματα μὲ τὴν ἀλληγορία, μὴν μπορώντας νὰ ἑρμηνεύει τὴ Γραφή, καὶ θὰ ἀπωλέσει καὶ τὸν ἑαυτό του καὶ τὰ νοήματα μὲ τὴν ψεύτικη γνώση του ἀπὸ τὴν οἴηση. Ἐνῶ ὁ βοσκὸς κακοπαθεῖ μαζὶ μὲ τὰ νοήματα ὡς καλὸς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ[103] κατὰ τὸν Ἀπόστολο, μὲ τὴ φύλαξη τῶν θείων ἐντολῶν, καὶ εἰσέρχεται ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη[104], δηλαδὴ τὴν ταπεινοφροσύνη, ἡ ὁποία εἶναι θύρα τῆς ἀπάθειας. Καὶ πρὶν καταξιωθεῖ νὰ λάβει τὴ θεία χάρη, σχολάζει καὶ μαθαίνει γιὰ ὅλα ἐξ ἀκοῆς. Καὶ ὅταν ἔρχεται κάποιο νόημα ποὺ εἶναι λύκος μὲ ὄψη προβάτου, τὸ διώχνει μὲ τὴν αὐτομεμψία λέγοντας: «Δὲν ξέρω ποιὸς εἶσαι. Ὁ Θεὸς ξέρει». Ἂν τὸ νόημα ἔρχεται μὲ ἀναίδεια καὶ ζητεῖ νὰ γίνει δεκτὸ λέγοντας ὅτι «ἂν δὲ δέχεσαι τὰ νοήματα καὶ δὲ διακρίνεις τὰ πράγματα, τότε δὲν ἔχεις οὔτε πίστη, οὔτε γνώση», ἀποκρίνεται: «Καὶ μωρὸς ἂν πεῖς ὅτι εἶμαι, ξέρω ἀπὸ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο ὅτι ὁ μωρὸς σὲ τοῦτο τὸν κόσμο μπορεῖ νὰ γίνει σοφός[105], κατὰ τὸν Ἀπόστολο». Ὅπως λέει

102. Ἰω. 10, 1 καὶ 10. 103. Β' Τιμ. 2, 3. 104. Ματθ. 7, 13. 105. Α' Κορ. 3, 18.

* Δεύτερη ἑκατοντάδα περὶ ἀγάπης, κεφ. 55 (Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 68).

καὶ ὁ Κύριος, οἱ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου τούτου εἶναι πιὸ ἔξυπνοι στὴ γενιά τους ἀπὸ τὰ τέκνα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν[106]. Καὶ πραγματικά. Οἱ πρῶτοι ποθοῦν νὰ νικοῦν καὶ νὰ πλουτίζουν, νὰ ἀλαζονεύονται καὶ νὰ δοξάζονται, νὰ ἐξουσιάζουν καὶ ἄλλα τέτοια· καὶ ἂν ἀκόμη ἀποτύχουν καὶ μένει ἀνώφελος ὁ κόπος τους, ἀλλὰ πάλι φροντίζουν περισσότερο ἀπὸ τὴ δύναμή τους γι' αὐτά. 'Ενῶ τὰ "τέκνα τῆς βασιλείας" θέλουν νὰ ἔχουν τὰ ἀντίθετα ἀπὸ τὰ προηγούμενα, μὲ τὰ ὁποῖα πολλὲς φορὲς ἀπὸ ἐδῶ λαμβάνουν τὸν ἀρραβώνα τῆς οὐράνιας μακαριότητας καὶ φροντίζουν πολύ, τουλάχιστον ὅσο οἱ προηγούμενοι, νὰ λάβει ὁ νοῦς ἐλευθερία κατὰ χάρη, μὲ τὴν ὁποία μπορεῖ νὰ ἔχει τὴ μνήμη ἀνύσταχτη καὶ τὰ νοήματα, ἢ νὰ γνωρίζει ὅτι τὰ νοήματά του μαρτυροῦνται ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφὲς καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν πεῖρα τῆς πνευματικῆς γνώσεως, ἢ τουλάχιστον νὰ ἀγνοεῖ μὲ πολλὴ γνώση, λόγω ἀπορίας. Καὶ νὰ γνωρίζει ὅτι τὰ προηγούμενα νοήματα ἦταν πειρασμοὶ γιὰ δοκιμὴ τοῦ αὐτεξουσίου, ὥστε ὁ ταπεινὸς νὰ ἀποστρέφεται καὶ νὰ ἀπιστεῖ στὸ δικό του λογισμὸ καὶ σκοπό, ἢ μᾶλλον νὰ φοβᾶται καὶ νὰ ἐρωτᾶ μὲ πολλὰ δάκρυα καὶ νὰ καταφεύγει στὴν ταπείνωση καὶ στὴν αὐτομεμφία, καὶ νὰ θεωρεῖ μεγάλη ζημία τὴ γνώση καὶ τὰ χαρίσματα.

'Αντίθετα, ὁ ὑπερήφανος ἐπιδιώκει νὰ στηρίξει τὰ δικά του νοήματα, χωρὶς νὰ ἀκούει τὸν 'Ιωάννη τῆς Κλίμακος ποὺ λέει νὰ μὴ ζητοῦμε πράγματα ἑνὸς καιροῦ πρὶν τὸν καιρό τους, ἢ τὸν ἅγιο 'Ισαὰκ ποὺ διδάσκει: «Μὴν μπεῖς μέσα μὲ ἀναίδεια, ἀλλὰ σιωπηλὰ εὐχαρίστησε». 'Επίσης τὸν Χρυσόστομο, ποὺ ἔμαθε ἀπὸ τὸν 'Απόστολο νὰ λέει "δὲ γνωρίζω"[107], ἢ τὸ Δαμασκηνὸ ποὺ εἶπε γιὰ τὸν 'Αδάμ, ὅτι δὲν ἦταν ἀκόμη καιρὸς νὰ στραφεῖ στὴ θεωρία τῶν νοητῶν. Γιατὶ τὰ αἰσθητήρια τῶν νηπίων εἶναι ἀδύνατα γιὰ στέρεη τροφή, καὶ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ γάλα, ὅπως λέει ὁ 'Απόστολος[108]. Γι' αὐτὸ ἂς μὴ ζητήσομε θεωρία σὲ καιρὸ ποὺ δὲν εἶναι γιὰ θεωρία, ἀλλὰ πρῶτα νὰ ἀποκτήσομε τὶς μητέρες τῶν ἀρετῶν μέσα μας, καὶ θὰ ἔρθει μόνη της ἡ γνώση, μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. 'Αμήν[109].

Λόγος ν' (13ος)

Στοιχεῖο τὸ νί, λόγος δέκατος τρίτος
μιλᾶ ἐδῶ γιὰ τῶν νοητῶν τὴ γνώση.
Γιὰ τὶς νοερὲς στρατιὲς τῶν ἀσωμάτων
ἀπ' τὰ αἰσθητὰ συμπεραίνει ὅποιος βλέπει.
Τώρα λοιπὸν εὐλόγησε τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

106. Λουκ. 16, 8. 107. Β' Κορ. 12, 2-3. 108. 'Εβρ. 5, 12-14. 109. Ρωμ. 11, 36.

«Ἡ γνώση γίνεται νοητὴ μετὰ τὸν ἐθισμὸ στὴ θεωρία τῶν αἰσθητῶν, αὐτὸ ὅμως δὲ σημαίνει ὅτι ὁ γνωστικὸς θὰ δεῖ ἄγγελο. Γιατὶ πῶς ὁ ἄνθρωπος, ποὺ οὔτε τὴ δική του ψυχὴ δὲ βλέπει, θὰ μπορέσει νὰ δεῖ ἄυλη οὐσία καὶ γνωστὴ μόνο στὸν Ποιητή της; Γιὰ κοινὴ ὠφέλεια καὶ κατὰ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἐμφανίζονταν πολλὲς φορὲς οἱ ῎Αγγελοι στοὺς πατέρες μας, σ' ἐμᾶς ὅμως οὔτε αὐτὸ γίνεται, γιατὶ τὸ θέλομε ἀπὸ ὑπερηφάνεια, καὶ οὔτε γιὰ τὴν κοινὴ ὠφέλεια φροντίζομε, οὔτε ὑποφέρομε τίποτε κατὰ Θεόν. Γι' αὐτὸ καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐπιθυμεῖ τέτοιο πράγμα, μᾶλλον ἐπιθυμεῖ νὰ δεῖ δαίμονα, ἀφοῦ αὐτὸς παίρνει μορφὴ φωτεινοῦ ἀγγέλου, ὅπως λέει ὁ 'Απόστολος[110]. Εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ γίνει ἐμφάνιση ἀγγέλου, ὅταν ὅμως δὲ βάζει κανεὶς διόλου κάτι τέτοιο στὸ νοῦ του, οὔτε τὸ πιστεύει, ἂν ἴσως καὶ γίνει· καὶ τότε πάλι γίνεται ἂν κανεὶς τὸ δέχεται γιὰ κοινὴ ὠφέλεια. Τοῦτο λοιπὸν ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὸ νὰ μὴ θέλομε οὔτε στὸ ὄνειρό μας νὰ τὸ δεχόμαστε, οὔτε νὰ τὸ λογαριάζομε ἂν γίνει, ἀλλὰ νὰ εἴμαστε σὰν νὰ μὴ γνωρίζομε τίποτε. Γιατὶ ἂν εἶναι πράγματι ἄγγελος, ἔχει ἐξουσία ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ κάνει τὸ νοῦ νὰ εἰρηνεύει καὶ νὰ τὸν δέχεται, καὶ χωρὶς νὰ θέλει. 'Ενῶ ὁ δαίμονας δὲν μπορεῖ νὰ τὸ κάνει αὐτό, ἀλλὰ ἂν δεῖ τὸ νοῦ ὅτι τὸν δέχεται, ἐμφανίζεται κατὰ παραχώρηση. Διαφορετικά, φεύγει διωγμένος ἀπὸ τὸν φύλακα ῎Αγγελο ποὺ ἔχομε ἀπὸ τὸ βάπτισμα, ἐπειδὴ ὁ νοῦς δὲν παρέδωσε τὸ αὐτεξούσιο.

Αὐτὰ λοιπὸν ἔτσι εἶναι. Θὰ γίνει λόγος τώρα γιὰ μιὰ θεωρία τῶν ἄνω Τάξεων, πῶς εἶναι ἐννέα τάγματα κατὰ τὸν Μέγα Διονύσιο καὶ ὅπως βλέπομε σὲ ὅλες τὶς Γραφές. ῎Εχουν τὰ ἐννέα τάγματα ὀνόματα, ἀνάλογα μὲ τὴν φύση καὶ τὴν ἐνέργειά τους. Λέγονται ἀσώματοι γιατὶ εἶναι ἄυλοι, νοεροὶ γιατὶ εἶναι νόες, καὶ στρατιὲς[111] γιατὶ εἶναι πνεύματα ποὺ ὑπηρετοῦν[112] τὸν Βασιλέα τῶν πάντων. ῎Εχουν ἐπίσης καὶ ἄλλα ὀνόματα ποὺ εἶναι ταυτόχρονα κοινὰ καὶ εἰδικά, δηλαδὴ λέγονται Δυνάμεις[113] καὶ ῎Αγγελοι[114]. Δυνάμεις εἶναι τὸ ὄνομα ἑνὸς ἀπὸ τὰ οὐράνια τάγματα, κατὰ τὴν ἐνέργεια ὅμως καὶ τὰ ἐννέα τάγματα λέγονται Δυνάμεις, γιατὶ ἔχουν τὴ δύναμη νὰ ἐκτελοῦν ὅλα τὰ θεῖα θελήματα. ῎Αγγελοι πάλι εἶναι ἡ εἰδικὴ ὀνομασία τοῦ ἑνὸς τάγματος ποὺ εἶναι πρῶτο πάνω ἀπὸ ἐμᾶς καὶ ἔνατο ἀπὸ τὸ φοβερὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν ἐνέργεια ὅμως λέγονται ἄγγελοι ὅλοι, γιατὶ ἀναγγέλουν τὶς θεῖες προσταγὲς στοὺς ἀνθρώπους. ῞Οπως καὶ στὸ βιβλίο τοῦ 'Ιώβ, ὁ Σολομὼν λέει ὅτι «ἦρθε ἄλλος ἄγγελος»[115], δὲν ἦταν ὅμως ἅγιος ῎Αγγελος, ἀλλά, ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος, ὀνομάστηκε ἔτσι ἐπειδὴ μόνο αὐτὸς σώθηκε καὶ ἦρθε νὰ ἀναγγείλει τὰ συμβάντα. 'Αλλὰ καὶ τὸν Κύριο ἡ Παλαιὰ Διαθήκη τὸν ὀνομάζει σὲ διάφορα σημεῖα ῎Αγγελο. Λέει, γιὰ παράδειγμα, ὅτι ὁ 'Αβραὰμ φιλοξένησε 'Αγγέλους[116], καὶ ἦταν ὁ Κύριος προτοῦ

110. Β' Κορ. 11, 14.
111. Λουκ. 2, 13.
112. 'Εβρ. 1, 14.
113. 'Εφ. 1, 21· Α' Πέτρ. 3, 22.
114. Ματθ. 1, 20 κ.ά.
115. 'Ιὼβ 1, 16-19.
116. Γεν. 18, 1-5.

σαρκωθεῖ· ὅπως λέει ὁ Δαμασκηνὸς πρὸς τὴ Θεοτόκο: «Ὁ Ἀβραὰμ στὴ σκηνή του ἀντίκρυσε, Θεοτόκε, τὸ σχετικὸ μὲ σένα μυστήριο. Ὑποδέχθηκε δηλαδὴ τὸν Υἱό σου πρὶν σαρκωθεῖ κλπ.». Ἐπίσης ὁ Ἴδιος ἦταν σὰν Ἄγγελος μαζὶ μὲ τοὺς τρεῖς νέους μέσα στὴν κάμινο[117]. Ὁ Κύριος λέγεται Ἄγγελος κατὰ τὴν ἐνέργεια, ὅπως τὸν ὀνομάζει ὁ προφήτης Ἠσαΐας ""Ἄγγελο τῆς μεγάλης βουλῆς"[118], καὶ ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ὅτι «ὅσα ἄκουσα ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, αὐτὰ θὰ σᾶς ἀναγγείλω»[119]. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν[120].

Λόγος ξ' (14ος)

Ὁ λόγος τοῦτος ποὺ τὸ ξὶ στοιχεῖο συνοδεύει,
τὴν ἀληθὴ ἀπάθεια ἔχει ὡς μόνο θέμα.
Ἔγιναν δεκατέσσερα τὰ κεφάλαια τώρα
καὶ σὲ μορφὴ συνοπτική, μὲ τοῦ Χριστοῦ τὴ χάρη.
Τώρα λοιπὸν εὐλόγησε τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Ἡ ἀπάθεια εἶναι πράγμα θαυμαστὸ καὶ παράδοξο, γιατὶ ἔχει τὴ δύναμη, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος κυριαρχήσει στὰ πάθη καὶ ἀποκτήσει ἕξη σ' αὐτό, νὰ τὸν κάνει μιμητὴ τοῦ Θεοῦ, ὅσο εἶναι δυνατὸν σὲ ἄνθρωπο. Γιατὶ ἐνῶ πάσχει καὶ πολεμεῖται ὁ ἀπαθὴς ἀπὸ τοὺς δαίμονες καὶ ἀπὸ πονηροὺς ἀνθρώπους, εἶναι σὰν νὰ μὴν ὑποφέρει αὐτός, ἀλλὰ κάποιος ἄλλος, ὅπως ἦταν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι καὶ Μάρτυρες. Καὶ οὔτε ὅταν δοξάζεται ὑπερηφανεύεται, οὔτε ὅταν τὸν βρίζουν θλίβεται, γιατὶ συλλογίζεται ὅτι τὰ μὲν εὐχάριστα εἶναι χάρη καὶ συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ ποὺ δὲν τὰ ἀξίζει, τὰ δὲ θλιβερά, εἶναι δοκιμασία. Καὶ τὰ πρῶτα δίνονται ἐδῶ κατὰ χάρη γιὰ παρηγορία, ἐνῶ τὰ ἄλλα γιὰ ταπεινοφροσύνη καὶ ἀγαθὴ ἐλπίδα γιὰ τὸ μέλλον. Καὶ ἔτσι ὁ ἀπαθὴς μὲ τὴ διάκριση εἶναι σὰν ἀναίσθητος —μὲ πολλὴ αἴσθηση— ἀπέναντι στὰ λυπηρά.

Ἡ ἀπάθεια δὲν εἶναι μία ἀρετή, ἀλλὰ ὀνομασία τοῦ συνόλου τῶν ἀρετῶν. Ὅπως ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἕνα μέλος, ἀλλὰ πολλὰ μέλη, καὶ οὔτε καὶ αὐτὰ μόνα τους, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν ψυχή, ἔτσι καὶ ἡ ἀπάθεια εἶναι σύνδεσμος πολλῶν ἀρετῶν καὶ σὰν ψυχὴ ἔχει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ἐπειδὴ ὅλα τὰ λεγόμενα πνευματικὰ ἔργα εἶναι ἄψυχα ἂν δὲν ἔχουν τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔλαβε καὶ τὴν ὀνομασία ἐκεῖνος ποὺ λέγεται πνευματικός. Ἂν ἡ ψυχὴ δὲν ἀποβάλει ὅλα τὰ πάθη, δὲν ἔρχεται τὸ Ἅγιο Πνεῦμα σ' αὐτήν, μὰ οὔτε καὶ χωρὶς Αὐτὸ λέγεται ἀπάθεια ἡ περιεκτικὴ αὐτὴ ἀρετή, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη κανεὶς τὴν ἀποκτήσει, μᾶλλον σὲ ἀναισθησία βρίσκεται. Γι' αὐτὸ καὶ

117. Δαν. 3, 25. 118. Ἠσ. 9, 6. 119. Ἰω. 8, 26. 120. Ρωμ. 11, 36.

οἱ Ἕλληνες, μὴ γνωρίζοντας αὐτά, λένε: «Μὴ γίνεις ἀπαθὴς σὰν ἄψυχος, μήτε ἐμπαθὴς σὰν ἄλογος». Καὶ τὸ "ἀπαθὴς σὰν ἄψυχος" τὸ εἶπαν ἀνάλογα μὲ τὴ γνώση ποὺ εἶχαν, γιατὶ δὲν εἶχαν γνώση Πνεύματος Ἁγίου. Τὸ νὰ ποῦν ὅμως ἄλογο τὸν ἐμπαθὴ ἄνθρωπο, μᾶς βρίσκει σύμφωνους. Αὐτὸ δὲν τὸ λέμε ἁπλῶς, μαθαίνοντάς το ἀπὸ ἐκείνους, γιατὶ αὐτὸ οὔτε γνώση εἶναι οὔτε πεῖρα, ἀλλὰ ἀφοῦ λάβαμε πεῖρα τῆς τυραννίας τῶν παθῶν, μάθαμε ἐκεῖνο ποὺ πάθαμε. Καὶ πάλι, ἀφοῦ μάθαμε ἀπὸ τοὺς Πατέρες ποὺ ἀξιώθηκαν τὴν ἀπάθεια, γράφομε γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν. Λένε δηλαδὴ ὅτι ὁ ὑπερβολικὰ ἐμπαθὴς γίνεται αἰχμάλωτος καὶ ἀναίσθητος ἀπὸ τὴ φιλία μὲ τὰ πάθη. Καὶ ἄλλοτε ἀπὸ ἐπιθυμία ὁρμᾶ ἀπερίσκεπτα σὰν ἄλογο ζῶο, ἄλλοτε ἀπὸ τὸ θυμὸ ποὺ ὑπερασπίζεται τὴν ἐπιθυμία, τρίζει τὰ δόντια του κατὰ τῶν συνανθρώπων του. Ἔτσι καὶ ὁ ἀπαθὴς ἀπὸ τὴν τέλεια ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γίνεται ἀναίσθητος. Καὶ ἄλλοτε μὲν ἔχει τὸ Θεὸ συνεχὴ μελέτη, ἄλλοτε δὲ κάποιο ἀπὸ τὰ θαυμάσιά Του ἢ κάποιο ρητὸ τῶν θείων Γραφῶν, κατὰ τὸν ἅγιο Νεῖλο. Καὶ ἂν εἶναι ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἢ στὴν ἀγορά, ὁ νοῦς του βρίσκεται σὰν νὰ εἶναι μόνος. Αὐτὴ ἡ κατάσταση ἔρχεται ἀπὸ τὴ φύλαξη τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, στὸν Ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ ἐξουσία στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Λόγος ο' (15ος)

Ἡ φύλαξη τῶν θείων ἐντολῶν, τῆς ἀγάπης
τοῦ Θεοῦ τεκμήριο καὶ τοῦ πλησίον εἶναι.
Γι' αὐτὸ λόγος σχετικὸς μὲ τὴν ἀγάπη
εἶναι ὁ παρών, κι ἔχει τὸ ὄμικρον στοιχεῖο
ποὺ εἶναι στὸ ἀλφάβητο δέκατο πέμπτο·
γιατὶ ἡ ἀγάπη εἶναι ἀρχὴ καὶ τέλος Νόμου.
Τώρα λοιπὸν εὐλόγησε τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Ὁποιος θέλει νὰ μιλήσει γιὰ τὴν ἀγάπη, τολμᾶ νὰ μιλήσει γιὰ τὸ Θεό, σύμφωνα μὲ τὸ Θεολόγο Ἰωάννη ποὺ λέει: «Ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη, κι ὅποιος μένει μέσα στὴν ἀγάπη, μένει μέσα στὸ Θεό»[121]. Καὶ τὸ θαυμαστὸ εἶναι ὅτι αὐτὴ ἡ κυριότερη ἀπ' ὅλες τὶς ἀρετὲς εἶναι φυσική. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Νόμος τὴν εἶπε πρώτη: «Θὰ ἀγαπήσεις τὸν Κύριο, τὸ Θεό σου κλπ.»[122]. Ἐγὼ λοιπὸν μόλις ἄκουσα τὸ "μὲ ὅλη σου τὴν ψυχή», ἔμεινα ἐκστατικὸς καὶ δὲ χρειάσθηκα τὰ παρακάτω. Γιατὶ τὸ "μὲ ὅλη σου τὴν ψυχή" σημαίνει ὅλα τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, τὸ λογιστικό, τὸ θυμικὸ καὶ τὸ ἐπιθυμητικό. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ τρία ἀποτελεῖται ἡ ψυχή, καὶ τὸ πρῶτο, ὁ νοῦς, συλ-

121. Α' Ἰω. 4, 16. 122. Δευτ. 6, 5.

λογίζεται πάντοτε τὰ θεῖα, ἡ ἐπιθυμία μόνο τὸ Θεὸ ἐπιθυμεῖ ἀκατάπαυστα, καὶ κανέναν ἄλλο, γιατὶ ὁ Νόμος εἶπε "μὲ ὅλη κλπ.", ἐνῶ ὁ θυμὸς ἐκ φύσεως κινεῖται ἐναντίον τῶν ἐμποδίων αὐτῆς τῆς ἐπιθυμίας καὶ μόνο. Σωστὰ λοιπὸν εἶπε ἡ Γραφὴ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη. Ἂν λοιπὸν ὁ Θεὸς βλέπει τὶς τρεῖς αὐτὲς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, Αὐτὸν μόνο νὰ ποθοῦν, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολή Του, εἶναι ἑπόμενο καὶ Αὐτὸς ὡς ἀγαθός, ὄχι μόνο νὰ ἀγαπᾶ, ἀλλὰ καὶ νὰ κατοικήσει μέσα σ' ἕναν τέτοιο ἄνθρωπο καὶ νὰ πορευθεῖ μαζί του[123], καθὼς εἶπε, μὲ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὸ δὲ σῶμα καὶ χωρὶς νὰ θέλει θὰ ὑποταχθεῖ στὸ λογικό, σὰν ἄλογο ποὺ εἶναι, καὶ δὲ θὰ ἐπιθυμεῖ πλέον ἡ σάρκα κατὰ τοῦ Πνεύματος[124] ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ ὅπως ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, παρόλο ποὺ εἶναι ἄψυχα, κινοῦνται μὲ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ γιὰ νὰ φωτίζουν τὸν κόσμο, ἔτσι καὶ τὸ σῶμα, μὲ τὴ θέληση τῆς ψυχῆς ἐργάζεται τὰ ἔργα τοῦ φωτός. Καὶ ὅπως ὁ ἥλιος κινεῖται καθημερινὰ ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ μέχρι τὴ δύση καὶ συμπληρώνεται μία ἡμέρα, ἐνῶ ὅταν λείψει γίνεται νύχτα, ἔτσι καὶ κάθε ἀρετὴ ποὺ χάνει ὁ ἄνθρωπος φωτίζει τὴν ψυχή, ἐνῶ ὅταν λείψει, γίνεται πάθος καὶ σκοτάδι, μέχρις ὅτου ἀποκτήσει πάλι ἀρετὴ καὶ ἐπανέλθει τὸ φῶς. Καὶ ὅπως ὁ ἥλιος καθὼς μετακινεῖται σιγὰ-σιγὰ ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆς ἀνατολῆς μέχρι τὴν ἄλλη ἄκρη, δημιουργεῖ τὸ χρόνο, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος προοδεύοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν ἀρετῶν, γίνεται ἀπαθής. Καὶ ὅπως ἡ σελήνη μεγαλώνει καὶ μικραίνει κάθε μήνα, ἔτσι ὁ ἄνθρωπος αὐξομειώνεται κάθε μέρα στὴν κάθε ἀρετὴ μέχρις ὅτου φτάσει στὴν ἕξη κάποιας ἀρετῆς. Καὶ ἄλλοτε λυπᾶται κατὰ Θεόν, ἐνῶ ἄλλοτε χαίρεται καὶ εὐχαριστεῖ τὸ Θεό, νιώθοντας ἀνάξιος γιὰ τὴν ἀπόχτηση τῶν ἀρετῶν. Καὶ πότε πάλι φωτίζεται, πότε σκοτίζεται, μέχρις ὅτου τελειώσει ὁ δρόμος.

Ὅλα αὐτὰ γίνονται κατὰ θεία οἰκονομία, γιὰ νὰ ἀποφύγει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἔπαρση καὶ τὴν ἀπόγνωση. Ὅπως στὸν κόσμο αὐτὸ ὁ ἥλιος ἔχει μεταβολὲς καὶ ἡ σελήνη αὐξομειώσεις, ἐνῶ στὸν μέλλοντα θὰ εἶναι πάντοτε φῶς γιὰ τοὺς δικαίους[125] καὶ σκοτάδι, ἀλοίμονο, γιὰ τοὺς ὅμοιους μ' ἐμένα ἁμαρτωλούς, ἔτσι καὶ τώρα πρὶν ἀπὸ τὴν τέλεια ἀγάπη καὶ τὴν ἔνθεη θεωρία, ἡ ψυχὴ ἔχει ἀνάμικτες τὶς μεταβολὲς μὲ τὶς ἀρετές, καὶ ὁ νοῦς τοὺς σκοτισμοὺς μὲ τὶς γνώσεις, μέχρις ὅτου ἀξιωθεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀσκεῖ τὴν ἐργασία τῆς μέλλουσας ζωῆς μὲ τὴν τέλεια ἀγάπη, γιὰ τὴν ὁποία γίνεται ὅλος ὁ κόπος. Γιὰ τὴν ἀγάπη ὑπακούει στὴν ἐντολὴ ὁ ὑποταχτικός, καὶ γι' αὐτὴν γίνεται ἀκτήμων καὶ δοῦλος ὁ πλούσιος καὶ ἐλεύθερος, γιὰ νὰ παραχωρεῖ καὶ τὸν ἑαυτό του ἀκόμη σ' ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ ἔχουν τὰ ὑπάρχοντά του. Ἐπίσης καὶ ὅποιος νηστεύει, γιὰ νὰ τρῶνε ἄλλοι τὶς τροφές, ποὺ θὰ ἔτρωγε αὐτός. Καὶ γενικὰ κάθε πνευματικὴ ἐργασία γίνεται γιὰ τὴν ἀγάπη ἢ τοῦ Θεοῦ ἢ

123. Λευϊτ. 26, 11-12· Β' Κορ. 6, 16. 124. Γαλ. 5, 17. 125. Παροιμ. 13, 9.

τοῦ πλησίον. Ὅσα εἴπαμε καὶ τὰ ὅμοιά τους, γίνονται γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ πλησίον. Ἡ ἀγρυπνία, ἡ ψαλμωδία καὶ τὰ ὅμοια γίνονται γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἐξουσία στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λόγος π' (16ος)

Στοιχεῖο τὸ πί, λόγος δέκατος ἕκτος,
μὲ συντομία ὁμιλεῖ γιὰ τοῦ Θεοῦ τὴ γνώση.
Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ πολλοὶ περὶ θεολογίας
εἶπαν πολλὰ μὲ κανόνες καὶ λόγους.
Καὶ τώρα εὐλόγησε τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Ὅλα ὅσα δημιούργησε ὁ Θεὸς ἔχουν ἀρχή· καὶ ἂν Αὐτὸς θελήσει, ἔχουν καὶ τέλος, γιατὶ ἔγιναν ἀπὸ τὸ μὴ ὄν. Ὁ Θεὸς ὅμως οὔτε ἀρχὴ ἔχει οὔτε τέλος. Ἐπίσης καὶ οἱ ἀρετές Του δὲν ἔχουν οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος, γιατὶ ποτὲ δὲν ἦταν χωρὶς αὐτές, ἀλλὰ πάντοτε εἶναι ὑπεράγαθος, δίκαιος, πάνσοφος, παντοδύναμος, ἀήττητος, ἀπαθής, ἀπερίγραπτος, ἀόριστος, ἀνεξιχνίαστος, ἀκατάληπτος, ἀτελεύτητος, αἰώνιος, ἄκτιστος, ἄτρεπτος, ἀναλλοίωτος, ἀληθινός, ἀσύνθετος, ἀόρατος, ἀψηλάφητος, ἀπεριόριστος, τέλειος, ὑπερούσιος, ἀνέκφραστος, ἀκατανόητος, πολυέλεος, πανοικτίρμων, πολυεύσπλαχνος, παντοκράτωρ, παντεπόπτης. Ὄχι βέβαια, ὅπως λέει ὁ Μέγας Διονύσιος, πὼς ὁ Θεὸς ἔχοντας τὶς ἀρετές, βιάζει τὸν ἑαυτό Του νὰ πράττει καθεμία, ὅπως οἱ ἐνάρετοι, ἀλλὰ θεληματικὰ πράττει τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ μεταχειρίζεται σὰν ἐργαλεῖο μὲ ἐξουσία, κατὰ τὴ θεία Του θέληση.

Οἱ ἄγγελοι λοιπὸν καὶ οἱ ἐνάρετοι ἄνθρωποι πῆραν ἀπὸ Αὐτὸν κατὰ χάρη καὶ τὴν ὕπαρξη καὶ τὶς ἀρετές, μὲ τὶς ὁποῖες, μιμούμενοι τὸ Θεό, ἔγιναν δίκαιοι, ἀγαθοὶ καὶ σοφοί. Καὶ καθὼς εἶναι κτίσματα, ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἐπικουρία καὶ τὴ βοήθεια τοῦ Παντοκράτορα, χωρὶς τὸν Ὁποῖο οὔτε ἀρετή, οὔτε σοφία μποροῦν νὰ ἔχουν, ἐπειδὴ τὰ κτίσματα εἶναι δεκτικὰ μεταβολῆς καὶ λέγονται σύνθετα γιατὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ διάφορα μέρη. Ὁ Θεὸς ὅμως εἶναι ἀσώματος, ἁπλός, ἄναρχος, ἕνας Θεὸς ποὺ προσκυνεῖται καὶ δοξάζεται ὡς Πατέρας, Υἱὸς καὶ Ἅγιο Πνεῦμα ἀπὸ ὅλη τὴν κτίση. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ Τὸν μιμήθηκε, ἔχει ἕνα θέλημα καὶ ὄχι πολλὰ καὶ σύνθετα· ἔχει τὸ νοῦ του ἁπλὸ καὶ σχολάζει πάντοτε διατηρώντας τον ἐλεύθερο ἀπὸ κάθε μορφή, ὅσο μπορεῖ, καὶ κατ' οἰκονομίαν κατεβαίνει χωρὶς νὰ θέλει ἀπὸ τὴν κατάσταση αὐτὴ στὴ θεωρία κάποιου ρητοῦ τῆς Γραφῆς, ἢ τῶν κτισμάτων. Καὶ γιὰ νὰ μὴν καταδικαστεῖ, φροντίζει γιὰ τὸ σῶμα, ὄχι γιατὶ τὸ ἀγαπᾶ

καὶ θέλει νὰ τὸ ζωογονεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴν τὸ ἀχρηστέψει τελείως καὶ καταδικαστεῖ γι' αὐτό, ὅπως εἴπαμε. Γιατὶ ὅπως τότε ὁ νοῦς δὲν ἀποβάλλει τὰ σχετικὰ μ' αὐτὸν πάθη, ἀλλὰ τὰ χρησιμοποιεῖ κατὰ φύση, ἔτσι οὔτε καὶ ἡ ψυχὴ ἀποβάλλει τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸ χρησιμοποιεῖ γιὰ κάθε καλὸ ἔργο. Καὶ ὅπως ὁ νοῦς κυριαρχεῖ στὶς ἄλογες ὁρμὲς τῶν παθῶν καὶ τὶς κατευθύνει πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ ὅταν κυριαρχεῖ ὁ ἄνθρωπος στὰ μέλη τοῦ σώματος, γίνεται μὲ ἕνα θέλημα καὶ ὄχι πολλά. Γιατὶ οὔτε τὰ τέσσερα στοιχεῖα τοῦ σώματος, ἢ τὰ πολλὰ μέλη του θὰ ἀφήσει νὰ κάνουν ὅ,τι θέλουν, οὔτε τὶς τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς θὰ ἀφήσει νὰ λογίζονται ἀπερίσκεπτα καὶ ἀκόλαστα ἢ νὰ παρακινοῦν στὴν πράξη τὸ σῶμα, ἀλλὰ προνοώντας μὲ τὴν πνευματικὴ σοφία, κάνει ἀχώριστο τὸ θέλημα τῶν τριῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς. Οἱ μορφὲς αὐτῆς τῆς πνευματικῆς σοφίας εἶναι τέσσερις: ἡ φρόνηση, ἡ σωφροσύνη, ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ δικαιοσύνη, γιὰ τὶς ὁποῖες ἔγραψε ὑψηλοστόχαστα ὁ Θεολόγος μὲ τὸ φωτισμὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου μας, στὸν Ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ ἐξουσία στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Λόγος ρ' (17ος)

Τώρα ἰδοὺ δέκατος ἕβδομος λόγος
ποὺ μὲ μιὰ γενικὴ ἀρετὴ ἀσχολεῖται.
Στὸ γράμμα ρὸ ἔχομε πλέον φτάσει·
ἀπ' τὶς τέσσερις, ἡ φρόνηση εἶν' ἡ πρώτη.
Τώρα λοιπὸν εὐλόγησε τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Εἶναι πιὸ εὔκολο ὅσοι θέλουν, νὰ μάθουν γιὰ τὶς τέσσερις γενικὲς ἀρετὲς ἀπὸ τὸν Θεολόγο Γρηγόριο· ἀλλὰ κι ἐμεῖς ἐδῶ θὰ ποῦμε λίγα γιὰ κάθε μία. Γιατὶ κάθε μερικὴ ἀρετὴ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὶς τέσσερις αὐτὲς ἀρετὲς καὶ χωρὶς αὐτὲς δὲ γίνεται. Πῶς, γιὰ παράδειγμα, νὰ γίνει τὸ κάθε πράγμα χωρὶς φρόνηση; Αὐτὴ γεννιέται ἀπὸ τὸ λογικὸ καὶ βρίσκεται μεταξὺ τῆς δεινότητας (=ὑπερφροσύνης) καὶ τῆς ἀφροσύνης. Ἡ πρώτη παρασύρει τὴ φρόνηση πρὸς τὰ πάνω γιὰ νὰ πονηρεύεται καὶ νὰ βλάπτει πολὺ καὶ τὴν ψυχὴ ὅποιου τὴν ἔχει καὶ ὅσους ἄλλους μπορεῖ, ἐνῶ ἡ ἄλλη κάνει τὸν ἄνθρωπο ἀναίσθητο καὶ ἄχρηστο, καὶ οὔτε γιὰ τὰ θεῖα ἀφήνει τὸ νοῦ νὰ φροντίζει, οὔτε γιὰ κάτι ποὺ συμφέρει τὴν ψυχὴ ἢ τὸν πλησίον. Καὶ μοιάζει ἡ μὲν ὑπερφροσύνη μὲ βουνὸ ὑψηλότατο, ἡ δὲ ἀφροσύνη μὲ βάραθρο. Ἐκεῖνος ποὺ βαδίζει στὴν πεδιάδα ποὺ εἶναι ἀνάμεσα, εἶναι φρόνιμος. Ἐνῶ ὁ ὁποῖος ξεφεύγει ἀπὸ τὸ δρόμο, ἢ πέφτει κάτω στὸ βάραθρο, ἢ ἐπιχειρεῖ νὰ ἀνεβεῖ πολὺ πάνω, καὶ μὴ βρίσκοντας πέρασμα, γκρεμίζεται πάλι χωρὶς νὰ θέλει στὸ βάραθρο, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ γιατὶ δὲ θέλει νὰ στραφεῖ ἀπὸ

τὸ ὕψος τοῦ βουνοῦ στὴ φρόνηση μὲ τὴ μετάνοια. Αὐτὸς τώρα ποὺ ἔπεσε στὸ βάραθρο, παρακαλεῖ μὲ ταπείνωση Ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ τὸν ὁδηγήσει στὸ βασιλικὸ δρόμο τῆς ἀρετῆς. Ὁ φρόνιμος ὅμως, οὔτε ἀνεβαίνει ὑπερηφανευόμενος καὶ ζητώντας νὰ βλάψει κανένα, οὔτε κατεβαίνει ἀσυλλόγιστα γιὰ νὰ τὸν βλάψει κάποιος ἄλλος, ἀλλὰ συλλέγοντας τὰ καλύτερα, τὰ φυλάγει μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου μας. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ ἐξουσία στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Λόγος σ' (18ος)

Τὸ σίγμα εἶναι τὸ δέκατο ὄγδοο στοιχεῖο,
κι ὁ λόγος εἶναι ὁ παρὼν περὶ τῆς σωφροσύνης.
Τώρα λοιπὸν εὐλόγησε τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Σωφροσύνη εἶναι "σῶο φρόνημα", δηλαδὴ χωρὶς ἔλλειψη. Καὶ οὔτε στὴν ἀκολασία ἀφήνει νὰ πέφτει ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἔχει, οὔτε στὴν ἠλιθιότητα· ἀλλὰ φυλάει τὰ καλὰ ποὺ συλλέγει ἡ φρόνηση καὶ ἀποβάλλει ὅλα τὰ χειρότερα καὶ συγκεντρώνει στὸν ἑαυτό της τὸ λογισμό, καὶ διὰ μέσου της τὸν ἀνυψώνει στὸ Θεό. Σὰν καλὸς ποιμένας περιφρουρεῖ τὰ πρόβατα, δηλαδὴ τὰ θεῖα νοήματα, καὶ σκοτώνει τὴν ἀκολασία, σὰν λυσσασμένο σκύλο, μὲ τὴν ἀποχὴ τῶν βλαβερῶν, ἐνῶ τὴν ἠλιθιότητα τὴν διώχνει σὰν ἄγριο λύκο ποὺ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ ἀπομονώσει καὶ νὰ κατασπαράζει τὰ πρόβατα, ἀλλὰ τὸν παρατηρεῖ ἀκατάπαυστα καὶ τὸν φανερώνει στὸ λογιστικὸ μέρος τῆς ψυχῆς γιὰ νὰ μὴν κρυφτεῖ στὸ σκοτάδι καὶ συναγελάζεται μὲ τὰ νοήματά του. Ἡ σωφροσύνη γεννιέται ἀπὸ τὸ ἐπιθυμητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς. Χωρὶς αὐτὴν δὲ διατηρεῖται κανένα ἀγαθό, ἀνίσως καὶ πραγματοποιηθεῖ. Γιατὶ χωρὶς σωφροσύνη, ἢ πρὸς τὰ πάνω στρέφονται τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς, ἢ πρὸς τὰ κάτω, δηλαδὴ πρὸς τὴν ἠλιθιότητα ἢ τὴν ἀκολασία. Ἀκολασία δὲν ἐννοῶ μόνο τὸ νὰ φροντίζει κανεὶς γιὰ τὴν γαστριμαργία, ἀλλὰ γιὰ κάθε πάθος καὶ λογισμό, ποὺ δὲ λογίζεται ἐκουσίως κατὰ Θεόν. Ἡ σωφροσύνη τὰ τιμωρεῖ ὅλα αὐτὰ καὶ κυριαρχεῖ στὶς ἄλογες ὁρμὲς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, καὶ τὶς κατευθύνει πρὸς τὸ Θεό. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Λόγος τ΄ (19ος)

Γράμμα τὸ ταῦ, γιὰ τὴν ἀνδρεία ὁ λόγος
ποὺ δέκατος ἔνατος εἶναι στὴν τάξη.
Ἀπὸ τὸ θυμικὸ γεννιέται ἡ ἀνδρεία,
βρίσκεται δὲ μεταξὺ δειλίας καὶ θράσους.
Καὶ τώρα εὐλόγησε τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Τὸ ἰδίωμα τῆς ἀνδρείας δὲν εἶναι νὰ νικᾶ κανεὶς καὶ νὰ καταπιέζει τὸν πλησίον. Αὐτὸ εἶναι θρασύτητα καὶ εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν ἀνδρεία. Οὔτε πάλι ἀπὸ φόβο τῶν πειρασμῶν νὰ ἀποφεύγει τὶς κατὰ Θεὸν ἐργασίες καὶ τὶς ἀρετές, γιατὶ αὐτὸ εἶναι δειλία καὶ εἶναι κάτω ἀπὸ τὴν ἀνδρεία. Ἀλλά, ἀνδρεία εἶναι τὸ νὰ ὑπομένει κανεὶς σὲ κάθε ἔργο ἀγαθὸ καὶ νὰ νικᾶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Ἐμεῖς δὲν ἔχομε νὰ παλέψομε μὲ "αἷμα καὶ σάρκα", δηλαδὴ μὲ ἀνθρώπους, ὅπως παλιὰ οἱ Ἰουδαῖοι, γιὰ νὰ θεωρεῖται ὅτι κάνει ἔργο Θεοῦ ὅποιος νικᾶ τοὺς ἀλλοφύλους· ἡ πάλη μας εἶναι πρὸς "τὶς ἀρχὲς καὶ τὶς ἐξουσίες"[126], δηλαδὴ πρὸς τοὺς ἀόρατους δαίμονες, καὶ ἐκεῖνος ποὺ νικᾶ, νικᾶ νοερὰ ἢ νικιέται ἀπὸ τὰ πάθη. Ἐκεῖνος ὁ πόλεμος τῶν Ἰουδαίων, ἦταν τύπος τοῦ δικοῦ μας πολέμου. Γιατὶ αὐτὰ τὰ δύο πάθη, ἂν καὶ φαίνονται ἀντίθετα μεταξύ τους, ἐντούτοις καὶ τὰ δύο ταράζονται ἀπὸ τὴν ἀδυναμία. Ἡ θρασύτητα παρασύρει πρὸς τὰ πάνω καὶ φοβερίζει χτυπώντας τάχα, σὰν ἀδύνατη ἀρκούδα, ἐνῶ ἡ δειλία φεύγει σὰν κυνηγημένο σκυλί. Γιατὶ κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἕνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο πάθη, δὲν ἐλπίζει στὸν Κύριο. Γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ γιὰ πόλεμο, ἐπειδὴ εἴτε θρασύνεται, εἴτε δειλιάζει. Ὅμως ὁ δίκαιος εἶναι σὰν λιοντάρι ἔχοντας πεποίθηση[127] στὸν Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Κύριό μας, στὸν Ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ ἐξουσία στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Λόγος υ΄ (20ός)

Ὕψιλον τὸ γράμμα καὶ εἰκοστὸς ὁ λόγος
γιὰ τῶν ἀρετῶν τὸ σύνολο, τὴ δικαιοσύνη.
Αὐτὴ εἶναι ποὺ ἀπονέμει τὸ ἴσο,
κι ἡ ἴδια πάλι ἀπὸ τὸ νοῦ γεννιέται.
Τώρα εὐλόγησε λοιπὸν τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

126. Ἐφ. 6, 12.
127. Παροιμ. 28, 1.

Ὁ Θεὸς ὑμνεῖται, λέει ὁ Μέγας Διονύσιος, καὶ μὲ τὴ δικαιοσύνη. Καὶ εἶναι εὔλογο. Γιατὶ δίχως αὐτὴν ὅλα εἶναι ἄδικα, καὶ χωρὶς αὐτὴν δὲ στέκονται. Λέγεται διάκριση καὶ ἀπονέμει τὸ ἴσο σὲ κάθε περίπτωση, γιὰ νὰ μὴ γίνει μήτε ἔλλειψη μὲ τὴ μειωτικὴ κρίση, μήτε ὑπερβολὴ μὲ τὴν πλεονεξία. Γιατὶ ἂν καὶ αὐτὲς οἱ δύο φαίνονται ἀντίθετες, ἀφοῦ βρίσκονται πάνω καὶ κάτω ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη, ἐντούτοις κλίνουν τὸ ἕνα τους μέρος στὴν ἀδικία καὶ οἱ δύο. Ἡ γραμμὴ εἴτε κύρτωμα ἔχει, εἴτε κοίλωμα, φεύγει ἀπὸ τὴν εὐθεία. Καὶ ὁ δίσκος τῆς ζυγαριᾶς ποὺ γέρνει, πλεονεκτεῖ ἀπὸ τὸν ἄλλο. Ἐκεῖνος τώρα ποὺ μπορεῖ νὰ κρατᾶ τὴ δικαιοσύνη, δὲν πέφτει οὔτε κάτω, μὲ τὴν ἀφροσύνη, τὴν ἀκολασία, τὴ δειλία καὶ τὴν πλεονεξία, ὥστε νὰ σέρνεται μὲ τὴν κοιλιὰ σὰν τὸ φίδι[128], τρώγοντας χῶμα καὶ δουλεύοντας στὰ πάθη τῆς ἀτιμίας, οὔτε πάλι πάνω, μὲ τὴ δεινότητα, τὴ θρασύτητα, τὴν ἠλιθιότητα καὶ τὴν ἔλλειψη, ὥστε νὰ ὑπερηφανεύεται καὶ νὰ φρονεῖ ἀπὸ πονηρία πάνω ἀπὸ ὅ,τι ἀξίζει, ἀλλὰ ἔχει φρόνημα σωφροσύνης[129] καὶ ὑπομένει μὲ ταπείνωση, γνωρίζοντας πὼς ὅ,τι ἔχει, τὸ ἔλαβε κατὰ χάρη, κατὰ τὸν Ἀπόστολο[130], καὶ δὲν τὸ ἀρνεῖται. Γιατὶ ἀδικεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν πλησίον, ἢ μᾶλλον τὸ Θεό, ὅταν νομίζει ὅτι εἶναι δικά του τὰ κατορθώματα. Ἀλλὰ ἂν νομίζει ὅτι ἔχει ἀπὸ τὸν ἑαυτό του κάποιο ἀγαθό, θὰ τοῦ ἀφαιρεθεῖ καὶ αὐτό[131], ὅπως λέει ὁ Κύριος. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ ἐξουσία στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Λόγος φ΄ (21ος)

Στοιχεῖο τὸ φί, λόγος εἰκοστὸς πρῶτος
γιὰ τὴν τέλεια τῶν λογισμῶν εἰρήνη,
ὅπως ἀπὸ τὸν Κύριο οἱ μαθητὲς τὴν πῆραν[132]·
γιατὶ τέτοια εἶναι αὐτὴ ποὺ ὁ Θεὸς παρέχει.
Τώρα λοιπὸν εὐλόγησε τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Λέγοντας ὁ Κύριος πρὸς τοὺς Ἀποστόλους: «Σᾶς δίνω τὴ δική μου εἰρήνη»[132], πρόσθεσε: «ὄχι ὅπως τὴ δίνει ὁ κόσμος», δηλαδὴ ὄχι μὲ τὰ λόγια, ὅπως οἱ ἄνθρωποι τῆς χώρας ἐκείνης χαιρετοῦν καὶ λένε "εἰρήνη σ' ἐσᾶς", καὶ ὅπως εἶπε ἡ Σωμανίτισσα, "εἰρήνη σὲ σένα"[133]· ἢ πάλι ὅπως ὁ Ἐλισσαῖος εἶπε στὸν Γιεζῆ: «Θὰ τῆς πεῖς, ἔχεις εἰρήνη; Δηλαδή, ἔχει εἰρήνη ὁ ἄνδρας σου; Ἔχει εἰρήνη τὸ παιδί σου;»[134]. Ἀλλὰ ὁ Κύριος ἐννοεῖ τὴν εἰρήνη ποὺ ὑπερβαίνει κάθε νοῦ[135], τὴν ὁποία δίνει ὁ Θεὸς σ' ἐκείνους

128. Γεν. 3, 14.
129. Ρωμ. 12, 3.
130. Α΄ Κορ. 4, 7.
131. Ματθ. 13, 12.
132. Ἰω. 14, 27.
133. Δ΄ Βασ. 4, 23.
134. Δ΄ Βασ. 4, 26.
135. Φιλιπ. 4, 7.

ποὺ Τὸν ἀγαποῦν μὲ ὅλη τους τὴν ψυχή, γιὰ τοὺς πολέμους καὶ τοὺς κινδύνους ποὺ δοκίμασαν προηγουμένως. Γι' αὐτὸ πάλι εἶπε ὁ Κύριος: «Ἑνωμένοι μαζί μου, θὰ ἔχετε εἰρήνη»[136], καὶ πρόσθεσε: «Στὸν κόσμο θὰ ἔχετε θλίψη, ἀλλὰ νὰ ἔχετε θάρρος, γιατὶ ἐγὼ ἔχω νικήσει τὸν κόσμο». Δηλαδὴ καὶ ἂν ἀντιμετωπίζει κανεὶς πολλὲς θλίψεις καὶ κινδύνους ἀπὸ δαίμονες καὶ ἀνθρώπους, ἔχει ὅμως τὴν εἰρήνη τοῦ Κυρίου, ὅλα αὐτὰ τὰ θεωρεῖ μηδέν. Καὶ πάλι εἶπε: «Εἰρηνεύετε μεταξύ σας»[137]. "Ολα αὐτὰ τὰ εἶπε ἀπὸ πρωτύτερα ὁ Κύριος στοὺς μαθητές, γιατὶ ἦταν νὰ μποῦν σὲ πολέμους καὶ νὰ ὑποφέρουν θλίψεις γιὰ χάρη Του.

Ἐφαρμόζοντας τώρα αὐτὰ σ' ἐμᾶς, βλέπομε ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς πιστοὺς ἔχει τὰ πάθη ποὺ τὸν πολεμοῦν καὶ τὸν σκανδαλίζουν, καὶ ἂν ἔχει εἰρήνη μὲ τὸ Θεὸ καὶ τὸν πλησίον, νικᾶ τὰ πάντα. Γιατὶ αὐτὰ εἶναι ὁ κόσμος, τὸν ὁποῖο παρήγγειλε ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος νὰ μισοῦμε[138]· ὄχι τὰ κτίσματα, ἀλλὰ οἱ κοσμικὲς ἐπιθυμίες. Ἡ ψυχὴ ἔχει εἰρήνη μὲ τὸ Θεό, ὅταν εἰρηνεύει μέσα της καὶ γίνει ὅλη ὅπως θέλει ὁ Θεός. Καὶ γίνεται τέτοια ὅταν εἰρηνεύει μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἂς παθαίνει πολλὰ κακὰ ἀπ' αὐτούς. Γιατὶ μὲ τὴν ἀνεξικακία δὲν ταράζεται διόλου, ἀλλὰ ὅλα τὰ δέχεται, θέλει τὸ καλὸ ὅλων καὶ ἀγαπᾶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὸ Θεὸ καὶ γιατὶ ὅλοι ἔχομε τὴν ἴδια φύση. Καὶ γιὰ τοὺς ἀπίστους, ποὺ βαδίζουν στὴν ἀπώλεια, θρηνεῖ, ὅπως ἔκαναν ὁ Κύριος καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ἐνῶ γιὰ τοὺς πιστοὺς προσεύχεται καὶ κοπιάζει· καὶ ἔτσι ἀποκτᾶ τὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν καὶ ζεῖ νοερὰ μέσα στὴ θεωρία καὶ στὴν καθαρὴ προσευχὴ πρὸς τὸ Θεό. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λόγος χ' (22ος)

Λόγος εἰκοστὸς δεύτερος, ποὺ ἔχει γράμμα
τὸ χί, καὶ λέει ὅτι ἡ χαρὰ γεννιέται ἀπ' τὴν εἰρήνη.
Γιὰ τὴν ὁποία λίγα θὰ πῶ καὶ σύντομα, διότι
ὑπάρχει χαρὰ πνευματική, ὑπάρχει ὅμως καὶ ἄλλη.
Καὶ τώρα εὐλόγησε λοιπὸν τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Ὁ Ἀπόστολος λέει: «Νὰ ἔχετε τὴ χαρὰ ποὺ δίνει ὁ Κύριος»[139]. Σωστὰ τὸ διατύπωσε ἔτσι· γιατὶ ἂν ἡ χαρὰ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Κύριο, ὄχι μόνο δὲ χαίρεται κανείς, ἀλλὰ σχεδὸν ποτὲ δὲν θὰ χαρεῖ. Γιατὶ καὶ ὁ Ἰώβ, ἐξετάζοντας τὸν ἀνθρώπινο βίο, βρῆκε ὅτι περιέχει κάθε θλίψη[140]. Ἐπίσης καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος. Ὁ δὲ Γρηγόριος Νύσσης εἶπε ὅτι τὰ

136. Ἰω. 16, 33.
137. Μάρκ. 9, 50.
138. Α' Ἰω. 2, 15.
139. Φιλιπ. 3, 1.
140. Ἰὼβ 14, 1.

ὄρνεα καὶ τὰ ἄλλα ζῶα χαίρονται, ἐπειδὴ εἶναι ἀναίσθητα· ὁ λογικὸς ὅμως ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ διόλου νὰ χαίρεται, ἐξαιτίας τοῦ πένθους. Γιατί, λέει, δὲν ἀξιωθήκαμε νὰ ἔχομε τὴ γνώση οὔτε αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεπέσαμε. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ φύση διδάσκει νὰ πενθοῦμε μᾶλλον, ἐπειδὴ ἡ ζωὴ εἶναι πολὺ ὀδυνηρὴ καὶ πολὺ κοπιαστικὴ καὶ ἐξορία γεμάτη ἁμαρτίες. "Αν ὅμως κανεὶς ἔχει ἀκατάπαυστα τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ, εὐφραίνεται, σύμφωνα μὲ τὸν Ψαλμωδὸ ποὺ λέει: «"Εφερα στὸ νοῦ μου τὸ Θεὸ καὶ ἔνιωσα εὐφροσύνη»[141]. Γιατὶ καθὼς εὐφραίνεται ὁ νοῦς ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ, λησμονεῖ τὶς θλίψεις τοῦ κόσμου, καὶ ἐλπίζει σ' Αὐτόν, καὶ γίνεται ἀμέριμνος. Καὶ ἡ ἀμεριμνία φέρνει χαρὰ καὶ εὐχαριστία. Ἡ δὲ εὐχαριστία ποὺ εἶναι ἑνωμένη μὲ τὴν εὐγνωμοσύνη, αὐξάνει τὶς δωρεὲς καὶ τὰ χαρίσματα. Καὶ ὅσο πληθαίνουν οἱ εὐεργεσίες, αὐξάνει ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ καθαρὴ προσευχὴ μαζὶ μὲ τὰ δάκρυα τῆς χαρᾶς, καὶ σιγὰ-σιγὰ ὁ ἄνθρωπος ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὰ δάκρυα τῆς λύπης καὶ τῶν παθῶν καὶ ἀπὸ τὰ πάθη. Κατόπιν μὲ κάθε τρόπο φτάνει στὴν πνευματικὴ χαρά. Γιὰ τὰ εὐχάριστα ταπεινώνεται καὶ εὐχαριστεῖ· ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς γίνεται μέσα του βέβαιη ἡ ἐλπίδα τοῦ μέλλοντος. Καὶ μὲ τὰ δύο αὐτὰ χαίρεται καὶ ἀγαπᾶ τὸ Θεὸ καὶ ὅλους μὲ φυσικότητα σὰν εὐεργέτες. Καὶ δὲ βρίσκει σὲ ὅλη τὴν κτίση τίποτε ποὺ μπορεῖ νὰ τὸν βλάψει, ἀλλὰ φωτιζόμενος ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα παίρνει χαρὰ ποὺ ἐμπνέει ὁ Κύριος καὶ θαυμάζει τὴν ἐπιμέλεια ποὺ ἔχει γιὰ τὰ κτίσματά Του. Γιατὶ ὅποιος ἔφτασε σὲ πνευματικὴ γνώση, δὲ θαυμάζει μόνο ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται ἀξιέπαινα, ἀλλὰ αἰσθάνεται καὶ ἐκεῖνα ποὺ δὲν φαίνονται στοὺς ἀπείρους ἀναγκαῖα, καὶ καταλαμβάνεται ἀπὸ ἔκπληξη. Καὶ θαυμάζει ὄχι μόνο τὴν ἡμέρα γιὰ τὸ φῶς, ἀλλὰ καὶ τὴ νύχτα.

Γιατὶ σὲ ὅλους εἶναι ὠφέλιμη ἡ νύχτα. Στοὺς πρακτικοὺς δίνει ἡσυχία καὶ εὐκαιρία προσευχῆς· τοὺς πενθικοὺς τοὺς ὁδηγεῖ στὴ μνήμη τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἅδη· καὶ ἐκείνους ποὺ ἐπιδιώκουν τὴν ἠθική, τοὺς ὁδηγεῖ στὴν ἀκριβέστερη μελέτη καὶ ἔρευνα τῶν θείων εὐεργεσιῶν καὶ στὴν τακτοποίηση τῶν ἠθῶν, ὅπως λέει ὁ Ψαλμωδός: «"Οσα λέτε μέσα στὶς καρδιές σας, νὰ τὰ ἐξετάζετε μὲ κατάνυξη στὴν κλίνη σας»[142]. Δηλαδὴ στὴν ἡσυχία τῆς νύχτας νὰ ἀναλογίζεσθε μὲ κατάνυξη τὰ ὀλισθήματα ποὺ ἔγιναν ἀπὸ σᾶς στὴ σύγχυση τῆς ἡμέρας. Καὶ νὰ νουθετεῖτε τὸν ἑαυτό σας μὲ ὕμνους καὶ πνευματικὰ ᾄσματα[143], δηλαδὴ νὰ διδάσκετε τὸν ἑαυτό σας νὰ περνᾶ μὲ προσευχὲς καὶ ψαλμωδίες, προσέχοντας καὶ ἐμβαθύνοντας στὰ ἀναγνώσματα. Γιατὶ ἔτσι κατορθώνεται ἡ ἠθικὴ πράξη, μὲ τὸ νὰ μελετᾶ κανεὶς τὰ συμβάντα τῆς ἡμέρας, ὥστε νὰ τὰ συναισθανθεῖ στὴν ἡσυχία τῆς νύχτας καὶ νὰ μπορέσει νὰ πενθεῖ τὶς ἁμαρτίες του. Καὶ ὅταν μὲ τὴ χάρη προκόψει καὶ διαπιστώσει, στ' ἀλήθεια καὶ ὄχι φανταστικά, ὅτι κάποιες ἀπὸ τὶς ἠθικὲς πράξεις τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώματός του γίνονται μὲ ἔργα ἢ λόγια σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Χρι-

141. Ψαλμ. 76, 4.
142. Ψαλμ. 4, 5.
143. Κολ. 3, 16.

στοῦ, εὐχαριστεῖ μὲ φόβο καὶ ταπείνωση καὶ ἀγωνίζεται μὲ προσευχὴ καὶ πολλὰ δάκρυα πρὸς τὸ Θεὸ νὰ διατηρεῖ τὸ χρηστὸ ἐκεῖνο ἦθος, συμβουλεύοντας τὸν ἑαυτό του νὰ κρατᾶ τὴ μνήμη του, γιὰ νὰ μὴ χαθεῖ πάλι αὐτὸ ἀπὸ τὴ λησμοσύνη. Γιατὶ μὲ τὴν πολυχαιρία κατορθώνεται μέσα μας τὸ χρηστὸ ἦθος· καὶ ἐκεῖνο ποὺ κατορθώθηκε μὲ πολὺν κόπο καὶ χρόνο, μπορεῖ σὲ μιὰ στιγμὴ νὰ χαθεῖ. Αὐτὰ γιὰ τοὺς πρακτικούς.

Γιὰ τοὺς θεωρητικοὺς τώρα, ἡ νύχτα ἔχει πολλὲς θεωρίες, ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος. Κάθε φορὰ ποὺ ἔρχεται, τοὺς ὑπενθυμίζει τὴν κοσμοποιΐα, ἐπειδὴ τὸ σκοτάδι της κάνει ἀφανῆ ὅλη τὴν κτίση, ὅπως ἦταν προηγουμένως. Ὅταν πάλι τὰ σύννεφα κρύβουν τ' ἀστέρια, ὁ θεωρητικὸς ὁδηγεῖται σὲ πνευματικὴ θεωρία, πῶς ὁ οὐρανὸς ἦταν πρῶτα ἄδειος καὶ χωρὶς ἀστέρια. Ὅταν μπεῖ στὸ κελί του, καὶ τὸν τυλίξει τὸ σκοτάδι, θυμᾶται τὸ σκοτάδι ἐκεῖνο ποὺ πλανιόταν πάνω ἀπὸ τὴν ἄβυσσο[144]. Ὅταν πάλι ὁ οὐρανὸς ξαφνικὰ ξαστερώσει, ἕνας τέτοιος μοναχός, βγαίνοντας ἀπὸ τὸ κελί του, κυριεύεται ἀπὸ ἔκπληξη γιὰ τὸν ἄνω κόσμο καὶ δοξολογεῖ τὸ Θεό, παρόμοια μὲ τοὺς Ἀγγέλους πού, ὅπως λέει ὁ Ἰώβ, δοξολόγησαν τὸ Θεὸ μόλις πρωτοεῖδαν τὰ ἄστρα[145]. Θεωρεῖ ἀκόμη τὴ γῆ ἀόρατη καὶ ἀκατασκεύαστη[146], ὅπως ἦταν τότε, καὶ τοὺς ἀνθρώπους νὰ κοιμοῦνται σὰν νὰ μὴν ὑπάρχουν καὶ ἔχει τὴν αἴσθηση ὅτι εἶναι μόνος σὰν τὸν Ἀδάμ, καὶ ὑμνεῖ τὸν Κτίστη καὶ Δημιουργὸ τῆς κτίσεως μὲ γνώση μαζὶ μὲ τοὺς Ἀγγέλους. Ὅταν γίνονται βροντὲς καὶ ἀστραπὲς συλλογίζεται τὴν ἡμέρα τῆς Κρίσεως. Ἀκούγοντας τὶς φωνὲς τῶν ὀρνέων, εἶναι σὰν ν' ἀκούει τὴν τότε φωνὴ τῆς σάλπιγγας[147]. Ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ αὐγερινοῦ καὶ τῆς αὐγῆς κατανοεῖ τὴ φανέρωση τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ[148]. Ἀπὸ τὸ ξύπνημα τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸν ὕπνο, συμπεραίνει τὴν κοινὴ ἀνάσταση, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, τὴν ἔλευση τοῦ Κυρίου. Παρατηρεῖ, πῶς ἄλλοι τὸν προϋπαντοῦν μὲ ὕμνους, ὅπως πάνω σὲ σύννεφα[149] οἱ Ἅγιοι τότε, ἐνῶ ἄλλοι ἀμελοῦν καὶ κοιμοῦνται, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ μέλλουν τότε νὰ καταχριθοῦν. Οἱ πρῶτοι εὐφραίνονται ὅλη τὴν ἡμέρα μὲ τὴ δοξολογία, τὴ θεωρία, τὴν προσευχὴ καὶ τὶς λοιπὲς ἀρετές, καὶ ζοῦν μέσα στὸ φῶς τῆς γνώσεως, ὅπως οἱ τότε δίκαιοι, ἐνῶ οἱ ἄλλοι μένουν στὰ πάθη καὶ τὸ σκοτάδι τῆς ἄγνοιας, ὅπως οἱ τότε ἁμαρτωλοί.

Καὶ γενικὰ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει πνευματικὴ γνώση, βρίσκει ὅλα τὰ πράγματα νὰ συντελοῦν στὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς καὶ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ὁποία καὶ δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὸν Κύριο, τὸ Θεὸ τῶν γνώσεων[150], ὅπως εἶπε ἡ μητέρα τοῦ προφήτη Σαμουήλ. Γι' αὐτὸ ἂς μὴν καυχιέται ὁ σοφὸς γιὰ τὴ σοφία του κλπ., ἀλλὰ ὅποιος καυχιέται, νὰ καυχιέται ἐπειδὴ ἀντιλαμβάνεται καὶ γνωρίζει τὸν Κύριο[151], δηλαδὴ γιὰ τὸ ὅτι ἀντιλαμβάνεται καὶ γνωρί-

144. Γεν. 1, 2.
145. Ἰὼβ 38, 7.
146. Γεν. 1, 2.
147. Α' Θεσ. 4, 16.
148. Ματθ. 24, 30.
149. Α' Θεσ. 4, 17.
150. Α' Βασ. 2, 3.
151. Α' Βασ. 2, 10.

ζει καλὰ τὸν Κύριο ἀπὸ τὰ κτίσματά Του καὶ Τὸν μιμεῖται, κατὰ τὸ δυνατόν, μὲ τὴ φύλαξη τῶν θείων Του ἐντολῶν, μὲ τὶς ὁποῖες Τὸν γνωρίζει, καὶ γιὰ νὰ μπορέσει νὰ κάνει κρίση καὶ νὰ ἀποδώσει δικαιοσύνη ἐπάνω στὴ γῆ[151], ὅπως Ἐκεῖνος. Γιατὶ τὰ λόγια αὐτὰ τὰ εἶπε ἡ μητέρα τοῦ προφήτη Σαμουὴλ προφητεύοντας γιὰ τὴ σταύρωση καὶ τὴν ἀνάσταση τοῦ Κυρίου. Ἀντίστοιχα λοιπὸν καὶ ὁ πιστὸς πρέπει νὰ συμμετάσχει στὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν, ὥστε νὰ γίνει συμμέτοχος καὶ στὴ δόξα[152] τῆς ἀναστάσεώς Του μὲ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴ γνώση, καὶ νὰ τὸ ἔχει καύχημα ποὺ ἀξιώθηκε νὰ γίνει δοῦλος τέτοιου Κυρίου καὶ μιμητὴς τῆς ταπεινώσεώς Του, ἐνῶ εἶναι ἀνάξιος. Καὶ τότε θὰ δοθεῖ ὁ ἔπαινος ἀπὸ τὸν Κύριο[153]. Πότε τότε; Ὅταν θὰ πεῖ στοὺς ἀπὸ τὰ δεξιά Του: «Ἐλᾶτε οἱ εὐλογημένοι νὰ κληρονομήσετε τὴ βασιλεία»[154]. Αὐτὴν εἴθε ὅλοι νὰ ἀξιωθοῦμε μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου, στὸν Ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ ἐξουσία στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Λόγος ψ' (23ος)

Ὁ λόγος περὶ τῶν Γραφῶν εἶναι ὁ εἰκοστὸς τρίτος,
ὥστε ὁλότελα καμιὰ σ' αὐτὲς διαφωνία,
ὅσοι θέλουν νὰ ἐρευνοῦν, ποτὲ νὰ μὴν εὑρίσκουν,
ἀλλὰ νὰ τὶς κατανοοῦν ὀρθὰ καὶ ὅπως πρέπει.
Καὶ τώρα εὐλόγησε λοιπὸν τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Νὰ ψάλλετε μὲ σύνεση»[155], λέει ὁ Προφήτης, καὶ «Νὰ ἐρευνᾶτε τὶς Γραφὲς»[156] λέει ὁ Κύριος. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἀκούει φωτίζεται, ἐκεῖνος ποὺ παρακούει σκοτίζεται. Γιατὶ ἂν κανεὶς δὲν προσέχει στὰ λεγόμενα, δὲν ὠφελεῖται τόσο ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, καὶ ἂν ἴσως ψάλλει καὶ διαβάζει πολλὲς φορές. «Σχολάσετε καὶ μάθετε»[157], λέει ἡ Γραφή· γιατὶ ἡ σχολὴ συγκεντρώνει τὸ νοῦ, κι ἂν θελήσει κανεὶς καὶ νὰ προσέξει λίγο, ἀποκτᾶ μερικὴ γνώση[158], ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, καὶ μάλιστα ἐκεῖνος ποὺ δὲν εἶναι ἄμοιρος ἀπὸ ἠθικὴ πράξη, γιατὶ αὐτὴ κάνει τὸ νοῦ πολύπειρο μὲ τὸν πόλεμο κατὰ τῶν παθῶν. Δὲ γνωρίζει ὅμως ὅλα τὰ μυστήρια ποὺ κρύβει κάθε λόγος τῆς Γραφῆς, ἀλλὰ ὅσα μπορεῖ νὰ δέχεται ἡ καθαρότητα τοῦ νοῦ του ἀπὸ τὴ χάρη. Καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι γνωρίζομε πολλὲς φορὲς κάποιο ρητὸ τῆς Γραφῆς θεωρητικά, καθὼς καὶ ἕνα ἢ δύο ἀπὸ τοὺς σκοποὺς γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχει γραφεῖ. Ἔπειτα ὅμως ἀπὸ καιρό, καθὼς ἴσως γί-

152. Ρωμ. 8, 17.
153. Α' Κορ. 4, 5.
154. Ματθ. 25, 34.
155. Ψαλμ. 46, 8.
156. Ἰω. 5, 39.
157. Ψαλμ. 45, 11.
158. Α' Κορ. 13, 12.

νεται καθαρότερος ὁ νοῦς, ἀξιώνεται καὶ ἄλλη γνώση γιὰ τὸ ρητό, ὑψηλότερη ἀπὸ τὴν πρώτη, ὥστε νὰ ἀπορεῖ καὶ νὰ θαυμάζει τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀνείπωτη σοφία Του καὶ νὰ φτάνει νὰ φρίττει καὶ νὰ τρέμει ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τῶν γνώσεων, ὅπως εἶπε ἡ προφήτισσα Ἄννα, ὅτι ὁ Κύριος εἶναι Θεὸς γνώσεων[159]. Δὲν ἐννοῶ βέβαια τὴ γνώση ὅταν ἀκούσει κανεὶς ἀπὸ κάποια Γραφή, ἢ ἀπὸ ἕναν ἄνθρωπο, γιατὶ αὐτὸ δὲν εἶναι καθαρότητα τοῦ νοῦ, οὔτε ἀποκάλυψη· ἀλλὰ ὅταν δεχθεῖ τὴ γνώση καὶ δὲν ἔχει ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτό του, μέχρις ὅτου βρεῖ τὴ θεία Γραφὴ ἢ κάποιον ἀπὸ τοὺς Ἁγίους νὰ συμφωνεῖ μὲ τὴν αὐτόματη γνώση ποὺ ἔλαβε περὶ τοῦ ρητοῦ τῆς Γραφῆς, ἢ κάποιου αἰσθητοῦ ἢ νοητοῦ πράγματος. Καὶ ἂν ἴσως ἀντὶ ἕνα σκοπὸ βρίσκει πολλούς, ἢ ἀκούσει πολλοὺς ἀπὸ τὴ θεία Γραφὴ ἢ τοὺς ἁγίους Πατέρες, ἂς μὴν ἀπιστήσει καὶ τὸ νομίσει αὐτὸ διαφωνία. Γιατὶ συχνὰ ὑπάρχουν πολλοὶ σκοποὶ τοῦ ἰδίου πράγματος, ὅπως γιὰ παράδειγμα τοῦ ἐνδύματος. Ἂν ὁ ἕνας λέει ὅτι τὸ ἔνδυμα ζεσταίνει, ὁ ἄλλος ὅτι εὐπρεπίζει, ὁ ἄλλος ὅτι σκεπάζει, καὶ οἱ τρεῖς λένε τὴν ἀλήθεια, γιατὶ τὸ ἔνδυμα εἶναι καὶ γιὰ ζεστασιά, καὶ γιὰ σκέπασμα, καὶ γιὰ εὐπρεπισμό. Καὶ οἱ τρεῖς ἔχουν βρεῖ τὸ θεῖο σκοπὸ τοῦ ἐνδύματος κι ἔχουν σύμφωνη τὴ θεία Γραφὴ καὶ τὴ φύση τῶν πραγμάτων. Ἂν τώρα κανεὶς εἶναι ἅρπαγας ἢ κλέφτης καὶ πεῖ μὲ τὸ νοῦ του ὅτι τὸ ἔνδυμα εἶναι χρήσιμο γιὰ ἁρπαγὴ ἢ κλοπή, ὁπωσδήποτε ψεύδεται, γιατὶ οὔτε ἡ Γραφὴ οὔτε ἡ φύση τῶν πραγμάτων μαρτυροῦν ὅτι ἔγινε γι' αὐτὸ τὸ σκοπό, ἀφοῦ καὶ οἱ νόμοι τιμωροῦν αὐτὲς τὶς πράξεις.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ κάθε αἰσθητὸ ἢ νοητὸ πράγμα ἢ λόγο τῆς θείας Γραφῆς. Γιατὶ οἱ Ἅγιοι, οὔτε κάθε σκοπὸ τοῦ Θεοῦ γιὰ κάθε πράγμα ἢ γραφικὸ λόγο γνωρίζουν, οὔτε πάλι ὅσα γνωρίζουν τὰ γράφουν. Αὐτὸ ἀπ' τὴ μία ὀφείλεται στὸ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος καὶ ἡ σοφία Του δὲν ἔχει ὅρια, ὥστε νὰ τὴ χωρέσει ὅλη ἕνας ἄγγελος ἢ ἕνας ἄνθρωπος· ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος γιὰ κάποια θεωρία: «Ἐγὼ εἶπα τώρα ὅσα πρέπει νὰ πῶ, ὁ Θεὸς ὅμως, ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ ποὺ εἶπα, γνωρίζει καὶ ἄλλα ποὺ δὲν κατανοοῦνται». Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη στὸ ὅτι δὲν συμφέρει νὰ λένε οἱ Ἅγιοι ὅσα γνωρίζουν, ἐξαιτίας τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων καὶ γιὰ νὰ μὴ μακραίνει ὁ λόγος καὶ γίνεται μισητὸς ἢ ἀκατανόητος ἀπὸ τὴ σύγχυση, ἀλλὰ νὰ λέγονται μετρημένα τὰ λόγια, κατὰ τὸν Θεολόγο Γρηγόριο. Γι' αὐτὸ καὶ βλέπομε ἕναν Ἅγιο, γιὰ τὸ ἴδιο πράγμα ἄλλα νὰ λέει σήμερα καὶ ἄλλα αὔριο. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι διαφωνία, ἂν ὁ ἀκροατὴς ἔχει γνώση ἢ πεῖρα τῶν λεγομένων. Καὶ πάλι ὁ ἕνας λέει τοῦτα καὶ ὁ ἄλλος ἄλλα γιὰ τὸν ἴδιο λόγο τῆς θείας Γραφῆς, γιατὶ πολλὲς φορὲς ἡ θεία χάρη δώρισε καὶ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα κατὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν καιρό. Ἐκεῖνο ποὺ ἀπαιτεῖται εἶναι τὸ κάθε τὶ νὰ γίνεται ἢ νὰ λέγεται κατὰ τὸν θεῖο σκοπὸ καὶ νὰ στηρίζεται στὶς θεῖες Γραφές,

159. Α' Βασ. 2, 3.

γιὰ νὰ μὴν ἀκούσει ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο τὸ "ἀνάθεμα", ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ἄγγελος[160], ἀφοῦ διδάσκει ἄλλο σκοπό, ἔξω ἀπὸ τὸ θεῖο σκοπὸ ἢ ἀπὸ τὴ φύση τῶν πραγμάτων, ὅπως λένε ὁ Μέγας Διονύσιος, ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὁμολογητὴς Μάξιμος. Γι' αὐτὸ λέει ὁ Χρυσόστομος, δὲ μᾶς τὰ παρέδωσαν αὐτὰ οἱ Ἕλληνες σοφοί, ἀλλὰ ἡ ἁγία Γραφή.

Δὲν εἶναι π.χ. διαφωνία τὸ νὰ πεῖ ἡ Γραφὴ γιὰ κάποιον ὅτι δὲν εἶδε τὴν Βαβυλώνα κατὰ τὴν αἰχμαλωσία, καὶ ἀλλοῦ ὅτι πῆγε καὶ αὐτὸς στὴ Βαβυλώνα μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους. Γιατὶ ὅποιος διαβάζει προσεχτικὰ τὴ Γραφή, θὰ βρεῖ σὲ ἄλλο μέρος τῆς Γραφῆς νὰ λέγεται γιὰ τὸν ἴδιο ὅτι τὸν τύφλωσαν καὶ ἔτσι τὸν αἰχμαλώτισαν, καὶ ἄρα πῆγε στὴ Βαβυλώνα, ἀλλὰ δὲν τὴν εἶδε[161]. Καὶ πάλι μερικοὶ ἀπὸ ἀπειρία λένε ὅτι ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ δὲν εἶναι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἢ ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Ἁγίου Διονυσίου δὲν εἶναι δικός του. Ἀλλὰ ἂν προσέχει κανεὶς σ' αὐτοὺς τοὺς λόγους, βρίσκει τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ οἱ Ἅγιοι, ὅταν πρόκειται γιὰ φυσικὸ πράγμα, ἀπὸ τὴ διόραση (δηλαδὴ τὴ φυσικὴ γνώση ἢ θεωρία τῶν ὄντων, τῶν κτισμάτων, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν καθαρότητα τοῦ νοῦ), λένε μὲ κάθε ἀκρίβεια τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐρευνώντας τὶς Γραφές, ὅπως λέει ὁ Χρυσόστομος, ὅμοια μ' ἐκείνους ποὺ ψάχνουν νὰ βροῦν στὰ μεταλλεῖα τῆς γῆς τὸ χρυσάφι, καὶ βρίσκουν ἀκόμη καὶ τὶς λεπτότατες φλέβες, γιὰ νὰ μὴν χαθεῖ οὔτε ἕνα "ἰῶτα ἢ μία κεραία"[162] ὅπως λέει ὁ Κύριος. Τὸ ἰῶτα εἶναι τὸ δέκατο ψηφίο τοῦ ἀλφαβήτου, καὶ ἡ κεραία εἶναι ἡ λεγομένη ὀξεία, χωρὶς τὴν ὁποία δὲν μποροῦμε νὰ γράφομε σωστά. Αὐτὰ τὰ εἴπαμε περὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων· ὅταν ὅμως πρόκειται γιὰ ὑπερφυσικὸ πράγμα, αἰσθητὸ ἢ νοητό, ἢ γιὰ λόγο τῆς Γραφῆς, τότε οἱ Ἅγιοι τὸ γνωρίζουν μὲ τὴν πρόοραση καὶ τὴν ἀποκάλυψη, ἂν τοὺς δοθεῖ γνώση περὶ αὐτοῦ ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ἂν ἴσως δὲν τοὺς δίνεται, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον τους μένει ἀκατάληπτο, δὲν ντρέπονται νὰ λένε τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ ὁμολογοῦν τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, λέγοντας σὰν τὸν Ἀπόστολο: «Δὲν ξέρω, ὁ Θεὸς ξέρει»[163]. Ἢ ὅπως λέει ὁ Σολομών: «Τρία ἀγνοῶ καὶ τὸ τέταρτο δὲν γνωρίζω»[164], καὶ ὁ Χρυσόστομος: «Ἐγὼ δὲ γνωρίζω, ἀλλὰ ἂν οἱ αἱρετικοὶ μὲ ποῦν ἄπιστο, ἂς μὲ ποῦν καὶ μωρό».

Καὶ γενικὰ ὅλοι αὐτοὶ ποὺ εἶχαν καὶ ἐπίγεια καὶ οὐράνια σοφία, προτίμησαν τὴν οὐράνια, χρησιμοποίησαν ὅμως καὶ τὴν κοσμικὴ παιδεία σοφὰ μὲ μέτρο, ἀκολουθώντας τὸ ἀποστολικὸ ὑπόδειγμα, γιὰ νὰ μὴν καυχηθοῦν ξεπερνώντας τὰ μέτρα τους[165], ὅπως ἔχαναν οἱ Αἰγύπτιοι ἐκεῖνοι ποὺ χλεύαζαν τὴν ἁπλότητα τοῦ λόγου τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα, μὴ γνωρίζοντας ὅτι τὸ κήρυγμά του περιεῖχε λόγια ποὺ ὁδηγοῦν στὴν αἰώνια ζωή[166], ὅπως λένε τὰ

160. Γαλ. 1, 8.
161. Δ' Βασ. 25, 7· Ἱερ. 52, 11.
162. Ματθ. 5, 18.
163. Β' Κορ. 12, 2.
164. Παροιμ. 24, 18.
165. Β' Κορ. 10, 13.
166. Ἰω. 6, 68.

Κλημέντια*. Πολλοὶ τὸ παθαίνομε αὐτό, ὅταν ἀκούσομε κανένα νὰ μιλᾶ σὲ ἄλλη γλώσσα καὶ γελοῦμε, ἀκόμη κι ἂν ἐκεῖνος εἶναι σοφὸς στὴ γλώσσα του, καὶ ὁμιλεῖ περὶ φρικτῶν μυστηρίων. Ἀλλ' αὐτὸ γίνεται ἀπὸ ἀπειρία. Οἱ Πατέρες ὅμως θεληματικὰ ἔγραφαν καὶ ἁπλά, ἀνάλογα μὲ τὸ χρόνο καὶ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τοὺς ὁποίους ἔγραφαν. Λέει ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, ἐγκωμιάζοντας τὸν ἅγιο Ἐφραίμ, ὅτι ἐνῶ ἦταν σοφός, ἔγραφε ἁπλά· λέει ἀκόμη μὲ θαυμασμὸ γιὰ τὸ πῶς ὁ ἅγιος Ἐφραίμ, ὄντας πολύπειρος στὰ δόγματα, κόλλησε μὲ ἐπιτηδειότητα τὰ φύλλα τῶν καταραμένων βιβλίων κάποιου αἱρετικοῦ μὲ νηπιῶδες φρόνημα, καὶ πῶς, ἀπὸ ὑπερηφάνεια ἐκεῖνος μὴ μπορώντας νὰ ὑποφέρει τὴν ντροπή, ξεψύχησε. Γιατὶ ἡ ἁγία ταπείνωση εἶναι ὑπὲρ τὴ φύση καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἔχει ὁ ἄπιστος, ἀλλὰ τὴ νομίζει παρὰ φύση, ὅπως λέει ὁ Μέγας Διονύσιος πρὸς τὸν ἅγιο Τιμόθεο, γράφοντας ὅτι «στοὺς παλιοὺς φαίνεται παρὰ φύση ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν· σ' ἐμένα ὅμως καὶ σὲ σένα καὶ στὴν ἀλήθεια δὲν εἶναι παρὰ φύση, ἀλλὰ ὑπὲρ τὴ φύση. Καὶ αὐτὸ ὅσον ἀφορᾶ σ' ἐμᾶς. Ὅσον ἀφορᾶ στὸ Θεό, ἡ ἀνάσταση δὲν εἶναι ὑπερφυσική, ἀλλὰ φυσική. Γιατὶ ἡ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ, εἶναι φύση τοῦ Θεοῦ».

Οἱ Πατέρες ἀγαποῦν περισσότερο τὴν ταπείνωση μὲ ἔργο καὶ μὲ λόγο, ὅπως γιὰ παράδειγμα ὁ συγγραφέας τοῦ Γεροντικοῦ. Αὐτός, ἂν καὶ ἦταν ἐπίσκοπος καὶ ἐξορισμένος γιὰ τὸ Χριστό, μιλώντας γιὰ κάποια μοναχὴ λέει ὅτι «κι ἐγὼ πῆρα ἀπ' αὐτὴν κάποιο κουρέλι, γιὰ νὰ εὐλογηθῶ». Καὶ οἱ ἅγιοι πατέρες Δωρόθεος καὶ Κασσιανὸς ἔγραφαν ἁπλά, ἐνῶ ἦταν σοφοί. Αὐτὸ τὸ λέω γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι ἀπὸ ὑπερηφάνεια μερικοὶ ἔγραφαν στρυφνά, ἢ ἀντιθέτως ἄλλοι ἀπὸ ἀφέλεια, ἁπλά. Ἀλλὰ τὸ περιεχόμενο καὶ τῶν δύο εἶναι ἕνα καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἴδιο Ἅγιο Πνεῦμα· ἐνῶ ὁ σκοπὸς ἦταν γιὰ τὴν ὠφέλεια ὅλων. Ἂν δηλαδὴ ἔγραφαν ὅλοι ἁπλά, κανένας ἀπὸ τοὺς λογίους δὲ θὰ ὠφελοῦνταν ποτέ, γιατὶ θὰ τὰ θεωροῦσε ἀνάξια λόγου γιὰ τὴν ἁπλότητά τους. Οὔτε πάλι κανεὶς ἀπὸ τοὺς πιὸ ἁπλοὺς θὰ ὠφελοῦνταν, ἂν ἔγραφαν ὅλοι στρυφνά, γιατὶ δὲ θὰ κατανοοῦσε τὸ νόημα τῶν λόγων. Ἐκεῖνος τώρα ποὺ ἔχει πείρα τῶν Γραφῶν, γνωρίζει ὅτι τὸ περιεχόμενο τοῦ πιὸ ἁπλοῦ ρητοῦ τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ πιὸ σοφοῦ εἶναι ἕνα καὶ ἀποβλέπει στὸ νὰ σώσει τὸν ἄνθρωπο. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ δὲν ἔχει τέτοια πείρα, συχνὰ σκανδαλίζεται, μὴ γνωρίζοντας ὅτι πολὺ συνεργεῖ ἡ κοσμικὴ παιδεία, ὅταν γίνει ὄχημα τῆς οὐράνιας σοφίας τοῦ Πνεύματος. Γιατὶ ἡ οὐράνια δίνει νοήματα φωτεινά, ἐνῶ ἡ ἐπίγεια δίνει δύναμη λόγου, ἂν κανεὶς ἔχει σταθερὴ φρόνηση καὶ συγκάτοικο τὴν ταπεινοφροσύνη, ποὺ τὸν κάνει νὰ φοβᾶται τὴν ἀφροσύνη καὶ τὴν ὑψηλοφροσύνη καὶ νὰ ἔχει φρόνημα σωφροσύνης, ὅπως

* Κλημέντια ὀνομάζονται διάφορα ψευδεπίγραφα συγγράμματα ποὺ ἀποδίδονται στὸν ἀποστολικὸ πατέρα ἅγιο Κλήμη, ἐπίσκοπο Ρώμης. Βλ. σχετικὰ στὴν Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια.

λέει ὁ Ἀπόστολος[167]. Ὅπως λοιπὸν τὸ "ἀμήν" (ποὺ λέγεται στὸ κατὰ Λουκὰν Εὐαγγέλιο "ἀληθῶς"[168]), εἶναι σταθερὸς λόγος ποὺ βεβαιώνει ὅσα εἰπώθηκαν προηγουμένως, ἔτσι καὶ ἡ φρόνηση εἶναι σταθερὴ νόηση, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ φυλάγει τὴν ἀλήθεια. Τὸ "ἀμὴν" φανερώνει τὴν μονιμότητα τῆς νέας χάρης, γι' αὐτὸ καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἡ ὁποία ἦταν προτύπωση, δὲν λέγεται διόλου, ἐνῶ στὴν Καινὴ Διαθήκη τῆς χάρης λέγεται παντοῦ, γιατὶ αὐτὴ μένει στὸν αἰώνα καὶ στὸν αἰώνα τοῦ αἰῶνος.

Λόγος ω' (24ος)

Τ' ὠμέγα τώρα, καὶ εἰκοστὸς τέταρτος
λόγος ὁ παρών, ποὺ αἴσθηση φέρνει
στὴν καρδιά, γιὰ νὰ γνωρίζει κανεὶς τὸ συμφέρον.
Τώρα λοιπὸν εὐλόγησε τὴν ἀνάγνωση, πάτερ.

Πόσα δάκρυα μοῦ χρειάζονται, ὅταν λίγο κοιτάξω τὸν ἑαυτό μου! Γιατὶ ἂν δὲν ἁμαρτήσω, ὑπερηφανεύομαι ἀπὸ ἀλαζονεία· ἂν ἁμαρτήσω καὶ μπορέσω νὰ δῶ τὴν ἁμαρτία μου, μικροψυχῶ ἀπὸ ἀμηχανία καὶ ἀπελπίζομαι. Ἂν καταφύγω στὴν ἐλπίδα, πάλι ἔρχεται ἡ ἀλαζονεία. Ἂν κλάψω, αὐτὸ μοῦ φέρνει οἴηση· ἂν δὲν κλάψω, ξαναέρχονται τὰ πάθη. Ἡ ζωή μου εἶναι θάνατος, καὶ ὁ θάνατος χειρότερος, γιὰ τὸ φόβο τῆς κολάσεως. Ἡ προσευχή μου μοῦ γίνεται πειρασμὸς καὶ ἡ ἀπροσεξία, καταστροφή. «Ὅποιος προσθέτει γνώση, προσθέτει πόνο»[169], λέει ὁ Σολομών. Ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι καὶ δὲν ξέρω τί νὰ κάνω. Ἂν ἴσως γνωρίζω καὶ δὲν κάνω, ἡ γνώση συντελεῖ στὴν καταδίκη μου. Ἀλοίμονο, τί νὰ διαλέξω; Ἀπὸ τὴν ἄγνοιά μου, τὰ βλέπω ὅλα ἀντίθετα καὶ δὲν μπορῶ νὰ τὰ ταιριάσω. Δὲ βρίσκω τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ σοφία ποὺ κρύβονται στοὺς πειρασμούς, γιατὶ δὲν ἔχω ὑπομονή. Φεύγοντας ἀπὸ τὴν ἡσυχία γιὰ τοὺς λογισμούς, βρίσκω ἔξω τὰ πάθη στὸν πειρασμὸ μέσω τῶν αἰσθήσεων. Ἂν θελήσω νὰ ἀσκήσω νηστεία καὶ ἀγρυπνία, βρίσκω ἐμπόδιο τὴν οἴηση καὶ τὴν ἀτονία. Ὅταν τρώω καὶ κοιμᾶμαι ἀφειδῶς, ἔρχομαι στὴν ἁμαρτία χωρὶς νὰ θέλω. Ἀπ' ὅλα ἀποσύρομαι καὶ φεύγω γιὰ τὸ φόβο τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἡ ἀκηδία πάλι μὲ καταπονεῖ, ἂν καὶ βλέπω πολλοὺς νὰ στεφανώνονται ἀπὸ τέτοιους πολέμους καὶ πειρασμούς, γιατὶ ἔχουν βέβαιη πίστη, μὲ τὴν ὁποία ἀπέκτησαν τὸ θεῖο φόβο, καὶ μὲ τὸ φόβο ἔφτασαν στὴν ἐργασία τῶν λοιπῶν ἀρετῶν. Ἂν εἶχα καὶ ἐγὼ τὴν πίστη ὅπως ἐκεῖνοι, θὰ ἀποκτοῦσα τὸ φόβο, μέσω τοῦ ὁποίου ἔλαβαν τὴν εὐσέβεια καὶ τὴ γνώση, κατὰ τὸν Προφήτη, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρ-

167. Ρωμ. 12, 3. 168. Λουκ. 9, 27· 12, 44· 21, 3. 169. Ἐκκλ. 1, 18.

χονται ἡ ἰσχύς, ἡ βουλή, ἡ σύνεση καὶ ἡ σοφία τοῦ Πνεύματος[170] γιὰ ἐκείνους ποὺ μένουν κοντὰ στὸ Θεὸ μὲ ἀμεριμνία καὶ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν μὲ ὑπομονή, μὲ τὴν ὁποία ἐξισώνονται τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω.

"Οταν δηλαδὴ κάποιο πάθος παίρνει σχῆμα ἀρετῆς, ὁ χρόνος καὶ ἡ πείρα τὸ ξεσκεπάζουν. "Οταν πάλι ἡ ἀρετὴ παρεκκλίνει σὲ πάθος, ὁ χρόνος καὶ ἡ πείρα συνήθως τὴν ξεχωρίζουν ἀπὸ αὐτὸ μὲ τὴν ὑπομονή. Γιατὶ ἂν ἡ ὑπομονὴ δὲ γεννηθεῖ στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴν πίστη, αὐτὴ διόλου δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἀρετή. «Μὲ τὴν ὑπομονή σας σῶστε τὶς ψυχές σας»[171], λέει ὁ Κύριος, ὁ Ὁποῖος μόνος Του ἔκτισε τὶς καρδιὲς τῶν ἀνθρώπων[172], ὅπως λέει ὁ Ψαλμωδός. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ γίνεται φανερὸ ὅτι μόνη της κτίζεται ἡ καρδιά, δηλαδὴ ὁ νοῦς, μὲ τὴν ὑπομονὴ στὶς θλίψεις. Γιατὶ ὅποιος πιστεύει ὅτι ἔχει κάποιον ἄλλο ποὺ κυβερνᾶ ἀόρατα τὴ ζωή του, πότε πείθεται στὸ λογισμό του ποὺ τοῦ λέει, «θέλω τοῦτο καὶ δὲν θέλω ἐκεῖνο· αὐτὸ εἶναι καλό, ἐκεῖνο εἶναι κακό»; "Αν ἔχει ἄνθρωπο γιὰ κυβερνήτη, ὀφείλει νὰ τὸν ἐρωτᾶ σὲ κάθε ζήτημα καὶ νὰ δέχεται μὲ τ' αὐτιά του τὴν ἀπόκριση καὶ νὰ ἐκπληρώνει μὲ ἔργο τὰ λεγόμενα. "Αν ὅμως δὲν ἔχει κανένα, τότε, κατὰ τὸν Εὐχαΐτη, ἔχει τὸ Χριστό, νὰ Τὸν ἐρωτᾶ μὲ προσευχὴ ἀπὸ τὴν καρδιά του, καὶ μὲ τὴν πίστη νὰ ἐλπίζει τὴν ἀπόκριση μὲ ἔργο καὶ μὲ λόγο, μὴν τυχὸν ὁ σατανᾶς, ὁ ὁποῖος δὲν μπορεῖ νὰ κάνει μὲ ἔργο, ἀποκρίνεται μὲ λόγο, προσποιούμενος ὅτι εἶναι κυβερνήτης, καὶ σύρει στὴν ἀπώλεια ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν ὑπομονή. Γιατὶ οἱ τέτοιοι ἄνθρωποι σπεύδουν ἀπὸ ἄγνοια νὰ λάβουν ἐκεῖνα ποὺ ποτὲ δὲν τοὺς δίνονται· ἐπειδὴ μία ἡμέρα στὰ μάτια τοῦ Κυρίου εἶναι σὰν χίλια χρόνια καὶ χίλια χρόνια σὰν μία ἡμέρα[173]. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἀπὸ τὴν ὑπομονὴ ἀπέκτησε πείρα τῶν τεχνασμάτων τοῦ ἐχθροῦ, κάνει ὅ,τι ὁ Ἀπόστολος, δηλαδὴ πυγμαχεῖ καὶ τρέχει μὲ ὑπομονή, γιὰ νὰ φτάσει τὸ στόχο του[174] καὶ νὰ μπορέσει νὰ πεῖ: «Δὲν ἀγνοοῦμε τὶς ἐπιδιώξεις τοῦ ἐχθροῦ»[175], δηλαδὴ τὰ ἀφανὴ τεχνάσματά του, ποὺ οἱ πολλοὶ τὰ ἀγνοοῦν. Γιατὶ ὁ ἐχθρός, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, παίρνει τὴ μορφὴ φωτεινοῦ ἀγγέλου[176], καὶ τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξο· γιατὶ καὶ οἱ λογισμοὶ ποὺ αὐτὸς παρουσιάζει στὴν καρδιά, φαίνονται σὰν λογισμοὶ δικαιοσύνης στοὺς ἀπείρους. Γι' αὐτὸ εἶναι καλὸ τὸ "δὲν γνωρίζω". Καὶ ἔτσι κανεὶς οὔτε στὰ λεγόμενα τοῦ Ἀγγέλου θὰ ἀπιστεῖ, οὔτε στὶς πανουργίες τοῦ ἐχθροῦ θὰ πιστεύει, ἀλλὰ θ' ἀποφεύγει μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τοὺς δύο γκρεμοὺς καὶ θὰ περιμένει νὰ τοῦ δοθεῖ στὴν πράξη ἡ ἀπόκριση μετὰ πολλὰ χρόνια, χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώκει ὁ ἴδιος ἢ νὰ τὸ γνωρίζει (ἀντίστοιχα συμβαίνει, ὅπως εἶπε κάποιος, καὶ μὲ τὴ θεωρία τῶν ὄντων, δηλαδὴ τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ) μέχρις ὅτου φτάσει σὲ κάποιο λιμάνι, δηλαδὴ στὴν ἔμπρακτη γνώση. Καὶ ὅταν τὴ δεῖ ὅτι παραμένει πολλὰ χρόνια, τό-

170. Ἡσ. 11, 2.
171. Λουκ. 21, 19.
172. Ψαλμ. 32, 15.
173. Ψαλμ. 89, 4.
174. Α' Κορ. 9, 24 καὶ 26.
175. Β' Κορ. 2, 11.
176. Β' Κορ. 11, 14.

τε θὰ μάθει ὅτι ὄντως εἰσακούστηκε ἡ προσευχή του καὶ ἔλαβε ἀπόκριση ἀοράτως.

Γιὰ παράδειγμα, προσεύχεται κανεὶς νὰ νικήσει τὰ πάθη ποὺ τὸν πολεμοῦν. Καὶ δὲν ἀκούει κανένα λόγο, οὔτε βλέπει σχῆμα παραπλανητικό. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἴσως γίνει κάτι τέτοιο στὸν ὕπνο ἢ καὶ αἰσθητῶς, δὲν πιστεύει διόλου. "Υστερα λοιπὸν ἀπὸ χρόνια βλέπει τὸν πόλεμο ἐκεῖνο νὰ τερματίζεται ἀπὸ τὴ χάρη καὶ ἔρχονται νοήματα ποὺ σύρουν τὸ νοῦ του στὴν ταπείνωση καὶ στὴ γνώση τῆς ἀδυναμίας του. Μὰ οὔτε ἔτσι δὲν πιστεύει, ἀλλὰ περιμένει πολλὰ χρόνια, ἀπὸ φόβο μήπως καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπάτη τῶν δαιμόνων. "Οπως λέει ὁ Χρυσόστομος γιὰ τοὺς Ἀποστόλους, γι' αὐτὸ ὁ Κύριος, ἀφοῦ τοὺς εἶπε ἐκεῖνα τὰ θλιβερά, στὸ τέλος πρόσθεσε: «"Οποιος ὑπομείνει ὡς τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ»[177], γιὰ νὰ μὴν ξενοιάσουν δηλαδή, ἀλλὰ νὰ ἀγωνίζονται ἀπὸ φόβο μὴν πέσουν. Γιατὶ δὲν ὠφελεῖται κανεὶς ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀρετές, ἀκόμη κι ἂν ζεῖ μὲ οὐράνιο τρόπο, ἂν ἔχει τὴν ἀλαζονεία, μὲ τὴν ὁποία ὁ διάβολος καὶ ὁ Ἀδὰμ καὶ τόσοι ἄλλοι ἔχουν πέσει. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει ποτὲ κανεὶς νὰ ἀποβάλει τὸ φόβο, μέχρις ὅτου φτάσει στὸ λιμάνι τῆς τέλειας ἀγάπης[178] καὶ γίνει ξένος πρὸς τὸν κόσμο καὶ τὸ σῶμα. "Ενας τέτοιος ἄνθρωπος δὲν ἀφήνει θεληματικὰ τὸ φόβο, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ μεγάλη πίστη ποὺ κάνει τὸ νοῦ νὰ μὴ φροντίζει γιὰ ζωὴ ἢ θάνατο τοῦ σώματος, φτάνει στὸν ἁγνὸ φόβο[179] τῆς ἀγάπης. Σχετικὰ μ' αὐτὸν λέει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς τελείους: «Μὴ φοβᾶσαι τὸ Θεὸ σὰν τύραννο, ἀλλὰ νὰ Τὸν φοβᾶσαι γιὰ τὴν ἀγάπη Του, γιὰ νὰ μὴ φοβᾶσαι μόνον ἐπειδὴ ἁμαρτάνεις, ἀλλὰ καὶ γιατὶ ὁ Θεὸς σὲ ἀγαπᾶ καὶ δὲν Τὸν ἀγαπᾶς, καὶ γιατὶ εὐεργετεῖσαι ἀναξίως». "Ετσι μὲ τὸν φόβο τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν ὠθεῖ κανεὶς τὴν ψυχή του νὰ ἀγαπᾶ καὶ γίνεται ἄξιος τῶν εὐεργεσιῶν ποὺ τοῦ γίνονται καὶ μέλλει νὰ τοῦ γίνουν, μὲ τὴν εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Εὐεργέτη· καὶ ἀπὸ τὸν ἁγνὸ φόβο τῆς ἀγάπης φτάνει στὴν ὑπερφυσικὴ ταπείνωση. Γιατὶ ὅσο καλὸ καὶ ἂν δέχεται καὶ ὅσα δεινὰ ἂν ὑπομένει, διόλου δὲν νομίζει ὅτι ἀπὸ δική του δύναμη ἢ φρόνηση ἔχει τὴν ὑπομονὴ ἢ τὴν καλὴ ψυχικὴ καὶ σωματικὴ κατάσταση.

Ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη δηλαδή, ἔλαβε τὴ διάκριση, μὲ τὴν ὁποία γνωρίζει ὅτι εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι κανένα ἀγαθὸ δὲν μπορεῖ νὰ κάνει ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, οὔτε νὰ τὸ φυλάξει ἂν τοῦ δοθεῖ ἀπὸ τὴ χάρη, καὶ οὔτε πειρασμὸ νὰ ἀνατρέπει, οὔτε νὰ ὑπομένει ἀπὸ τὴ δική του ἀνδρεία καὶ φρόνηση. Καὶ ἀπὸ τὴ διάκριση ἔρχεται σὲ μερικὴ γνώση τῶν πραγμάτων καὶ ἀρχίζει νὰ βλέπει μὲ τὸ νοῦ του ὅλα τὰ ὄντα, καὶ μὴ γνωρίζοντας τοὺς λόγους τους ποθεῖ τὸν Διδάσκαλο. Κι ἐπειδὴ δὲν Τὸν ἀνακαλύπτει, γιατὶ εἶναι ἀθέατος, ἀλλὰ κι ἐπειδὴ ἄλλον ποὺ ἐμφανίζεται ὡς διδάσκαλος, δὲν τὸν ἀνέχεται, ὅπως ἔμαθε ἀπὸ τὴ διάκριση, οὔτε δέχεται νόημα χωρὶς μαρτυρία ἀπὸ τὶς Γραφές, μένει ἀπορημένος. Καὶ γι' αὐτὸ ὅλα ὅσα κάνει καὶ διδάσκει,

177. Ματθ. 10, 22.
178. Α' Ἰω. 4, 18.
179. Ψαλμ. 18, 10.

τὰ θεωρεῖ γιὰ τίποτε, βλέποντας πρὶν ἀπὸ αὐτὸν τόσο πλῆθος ἀνθρώπων ποὺ ἔπεσαν, μὲ πολλοὺς κόπους καὶ γνώσεις, ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ κι ἐδῶθε. Καὶ ὅπως ἀκούει καὶ δὲν ἐννοεῖ κάτι ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, ἀρχίζει νὰ δακρύζει ἀπὸ τὴ γνώση αὐτή, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ὅτι γνωρίζει ὅτι πράγματι δὲν γνωρίζει ὅπως πρέπει. Καὶ τὸ θαυμαστὸ εἶναι ὅτι ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι κάτι γνωρίζει, δὲν ἔχει ἀκόμη γνωρίσει τίποτε, ὅπως πρέπει νὰ τὸ γνωρίζει[180], καὶ ἐκεῖνο ποὺ νομίζει ὅτι ἔχει, θὰ τοῦ ἀφαιρεθεῖ[181], ὅπως λέει ὁ Κύριος, ἐπειδὴ δηλαδὴ νομίζει ἀλλὰ δὲν ἔχει. Καὶ ἀντίθετα, ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι εἶναι ἀνόητος καὶ ἀσύνετος, ἀσθενὴς καὶ χωρὶς γνώση, θρηνεῖ γι' αὐτὸ καὶ ὀδύρεται, νομίζοντας ὅτι λαμβάνει καὶ ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἔχει, μὲ τὴν εὐγνωμοσύνη. Γιατὶ ἡ ταπείνωση γεννιέται ἀπὸ πολλὲς ἀρετές, ἀλλὰ γεννᾶ κι αὐτὴ τὰ τελειότερα. Ἐπίσης καὶ ἡ γνώση καὶ ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ἀγάπη, ἐπειδὴ πάντοτε δέχονται αὔξηση αὐτὲς οἱ ἀρετές.

Λόγου χάρη, ταπεινώνεται κανεὶς καὶ θρηνεῖ ὡς ἁμαρτωλός, καὶ ἀπ' αὐτὸ ἐγκρατεύεται καὶ ὑπομένει τὶς θλίψεις ποὺ προκαλοῦνται ἑκούσια καὶ ἀκούσια, ἀπὸ τοὺς δαίμονες καὶ ἀπὸ τὴν ἄσκηση καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ δοκιμαστεῖ ἡ πίστη του καὶ νὰ φανεῖ ἂν ἔχει τὴν ἐλπίδα του στὸ Θεό, ἢ σὲ ἄνθρωπο, ἢ στὴ δική του δύναμη καὶ φρόνηση. Καὶ ἀφοῦ ὑποστεῖ μὲ ἐπιτυχία τὶς δοκιμασίες μὲ τὴν ὑπομονή[182] καὶ μὲ τὸ νὰ ἀφήσει τὰ πάντα στὸ Θεό, λαμβάνει τὴ μεγάλη πίστη, ἐκείνην ποὺ λέει ὁ Κύριος: «Ἂν ἔρθει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἄραγε θὰ βρεῖ τὴν πίστη;»[183]. Μὲ τὴν πίστη λοιπὸν αὐτὴ θὰ ἐπιτύχει τὴ νίκη κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Καὶ ὅταν τὴν ἐπιτύχει, συνειδητοποιεῖ τὴν ἀδυναμία του καὶ τὴν ἄγνοια, ἐπειδὴ ἔρχεται σ' αὐτὸν δύναμη καὶ σοφία ἀπὸ τὸ Θεό. Καὶ τότε ἀρχίζει μὲ ταπείνωση ψυχῆς νὰ εὐχαριστεῖ καὶ νὰ τρέμει, ἀπὸ φόβο μήπως πάλι ὅπως πρὶν πέσει σὲ παρακοὴ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀπὸ τὸν ἁγνὸ αὐτὸ φόβο, ποὺ δὲν ὀφείλεται στὴν ἁμαρτία, καὶ ἀπὸ τὴν εὐχαριστία, τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ταπείνωση ποὺ ἀξιώθηκε ἀπὸ τὴ γνώση, ἀρχίζει νὰ ἐλπίζει ὅτι κατὰ χάρη θὰ βρεῖ ἔλεος. Ἀπὸ τὴν πεῖρα πάλι τῶν εὐεργεσιῶν ποὺ τοῦ γίνονται, περιμένει καὶ φοβᾶται μήπως βρεθεῖ ἀνάξιος γιὰ τὶς τόσο μεγάλες εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀπ' αὐτὸ αὐξάνονται μέσα του ἡ ταπείνωση καὶ ἡ ἐγκάρδια προσευχή. Καὶ ὅσο αὐτὲς αὐξάνονται μαζὶ μὲ τὴν εὐχαριστία, δέχεται μεγαλύτερη γνώση. Καὶ ἔτσι ἀπὸ τὴ γνώση ἔρχεται στὸ φόβο καὶ ἀπὸ τὸ φόβο στὴν εὐχαριστία καὶ στὴ γνώση ποὺ εἶναι πάνω ἀπ' αὐτά. Καὶ ἀπ' αὐτὸ ἀγαπᾶ τὸν Εὐεργέτη φυσικὰ καὶ μὲ χαρὰ ποθεῖ νὰ Τὸν ὑπηρετήσει ὡς χρεώστης λόγω τῆς γνώσεως. Καὶ ἀμέσως δέχεται αὔξηση στὴ γνώση καί, μαζὶ μὲ τὶς εἰδικὲς εὐεργεσίες, θεωρεῖ καὶ τὶς γενικές. Μὴν μπορώντας νὰ εὐχαριστεῖ γι' αὐτές, πενθεῖ καί, θαυμάζοντας πάλι τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, παρηγορεῖται. Καὶ ἄλλοτε ἔχει ἐπίπονα δάκρυα, ἐνῶ ἄλλοτε πάλι ἀπὸ τὴν ἀγάπη χύνει δάκρυα γλυκύτερα καὶ ἀπὸ τὸ μέλι λόγω τῆς πνευματικῆς χαρᾶς, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνείπωτη ταπείνωση.

180. Α' Κορ. 8, 2. 181. Ματθ. 13, 12. 182. Ἰακ. 1, 12. 183. Λουκ. 18, 8.

Ὅλα αὐτὰ βέβαια, ὅταν ἀληθινὰ ποθεῖ κάθε θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ μισεῖ κάθε τιμὴ καὶ ἀνάπαυση καὶ ἔχει τὸν ἑαυτό του κάτω ἀπ' ὅλους, ὥστε διόλου νὰ μὴ σκέφτεται ὅτι εἶναι κάποιος, καὶ ὅταν πιστεύει ὅτι χρεωστεῖ τὸν ἑαυτό του στὸ Θεὸ καὶ σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ γι' αὐτὸ θεωρεῖ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὶς θλίψεις μεγάλη εὐεργεσία, καὶ τὴ χαρὰ καὶ ἀνάπαυση μεγάλη ζημία. Καὶ ποθεῖ τὰ πρῶτα μὲ ὅλη του τὴν ψυχή, ἀπ' ὅπου καὶ ἂν ἔρχονται, ἐνῶ φοβᾶται τὰ ἄλλα, ἀκόμη καὶ ἂν ἀπὸ τὸ Θεὸ γίνονται πρὸς δοκιμήν. Καὶ ὅσο βρίσκεται σ' αὐτὰ τὰ δάκρυα, ἀρχίζει ὁ νοῦς νὰ ἀποκτᾶ καθαρότητα καὶ ἔρχεται στὴν ἀρχική του κατάσταση, δηλαδὴ στὴ φυσικὴ γνώση, τὴν ὁποία ἔχασε ἐξαιτίας τῶν παθῶν.

Αὐτὴ ἀπὸ μερικοὺς λέγεται φρόνηση, γιατὶ βλέπει ὁ νοῦς τὰ πράγματα ὅπως εἶναι φυσικά, καὶ πάλι ἀπὸ ἄλλους λέγεται διόραση, γιατὶ αὐτὸς ποὺ τὴν ἔχει γνωρίζει ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ κρυμμένα μυστήρια, δηλαδὴ τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ ποὺ βρίσκεται στὶς θεῖες Γραφὲς καὶ σὲ κάθε κτίσμα. Αὐτὴ γεννιέται ἀπὸ τὴ διάκριση καὶ μπορεῖ νὰ κατανοεῖ τοὺς λόγους τῶν αἰσθητῶν καὶ νοητῶν. Γι' αὐτὸ λέγεται θεωρία τῶν ὄντων, δηλαδὴ τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ αὐτὴ εἶναι φυσικὴ καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴν καθαρότητα τοῦ νοῦ. Ἂν τώρα κανεὶς καταξιωθεῖ νὰ φτάσει στὴν πρόοραση γιὰ τὴν κοινὴ ὠφέλεια, αὐτὸ εἶναι ὑπὲρ τὴ φύση. Γιατὶ μόνο ὁ Θεὸς προγνωρίζει τὰ πάντα σὲ κάθε περίπτωση, καὶ τὸ σκοπὸ κάθε πράγματος ποὺ ἔκανε καὶ κάθε λόγου τῆς θείας Γραφῆς, καὶ παρέχει κατὰ χάρη στοὺς ἀξίους τὸ νὰ γνωρίζουν. Ὥστε ἡ μὲν θεωρία τῶν αἰσθητῶν καὶ νοητῶν κτισμάτων, ποὺ λέγεται φρόνηση, εἶναι διόραση καὶ φυσικὴ γνώση, γιατὶ προϋπῆρχε στὴν ἀνθρώπινη φύση, ἀλλὰ τὰ πάθη σκότισαν τὸ νοῦ· καὶ ἂν ὁ Θεὸς δὲν πάρει τὰ πάθη μὲ τὴν πρακτικὴ ἀρετή, ὁ νοῦς δὲν μπορεῖ νὰ βλέπει. Ἡ δὲ πρόοραση δὲν εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ εἶναι χάρη καὶ ὑπὲρ τὴ φύση. Ἀλλὰ καὶ ἡ διόραση χωρὶς τὸ Θεὸ δὲν γίνεται, ἂν καὶ εἶναι φυσική. Γιατὶ καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπινόησαν πολλά, δὲν βρῆκαν ὅμως τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ στὰ κτίσματα, ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ Θεό, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν τὴν ταπείνωση καὶ τὴν πίστη τοῦ Ἀβραάμ.

Τότε λέγεται κανεὶς πιστός, ὅταν ἀπὸ τὰ ὁρατὰ πιστεύει τὰ ἀόρατα. Ὅταν πιστεύει κανεὶς σ' αὐτὰ ποὺ τοῦ φαίνονται, δὲν πιστεύει σ' ἐκεῖνον ποὺ διδάσκει ἢ κηρύττει. Γι' αὐτό, γιὰ νὰ δοκιμαστεῖ ἡ πίστη, οἱ πειρασμοὶ εἶναι φανεροί, ἐνῶ οἱ ἐνέργειες τῆς θείας βοήθειας ἀφανεῖς, γιὰ νὰ βρίσκει ὁ πιστὸς μετὰ τὸ τέλος τοῦ πειρασμοῦ τὴ γνώση, καὶ ἔτσι νὰ μαθαίνει ὅτι εἶχε ἄγνοια καὶ ὅτι εὐεργετεῖται, καὶ νὰ κερδίζει τὴν ταπείνωση καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Θεὸ ὡς Εὐεργέτη, καὶ πρὸς τὸν πλησίον γιὰ τὴν ὑπηρεσία τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὸ τὸ κάνει μὲ φυσικότητα καὶ τὸ θεωρεῖ χρέος, γιὰ τὸ ὁποῖο καὶ ποθεῖ νὰ τηρεῖ τὶς ἐντολές. Μισεῖ τὰ πάθη ὡς ἐχθρούς, καὶ καταφρονεῖ τὸ σῶμα, για-

τὶ τὸ θεωρεῖ ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ γιὰ τὴν κρυμμένη σοφία[184]. Καὶ εἶναι εὔλογα κρυμμένη. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἐπιτυχίες καὶ ἀπολαύσεις καὶ τὴν ἀνάπαυση καὶ τὴ δόξα αὐτοῦ τοῦ κόσμου, εἶναι φανερὰ φίλος τῆς σοφίας τοῦ κόσμου. Μὰ ἀγωνίζεται νὰ κάνει τὰ ἀντίθετα ἀπ' αὐτὰ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι φίλος τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ καταπονεῖται καὶ ἐγκρατεύεται κι ἔχει κάθε θλίψη καὶ ἀτιμία γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ὁ πρῶτος ποθεῖ νὰ προσεγγίσει τὰ φαινόμενα ἀγαθὰ καὶ τὶς γήινες γνώσεις καὶ τοὺς ἐπίγειους βασιλιάδες, καὶ γι' αὐτὸ πολλὲς φορὲς ὑποφέρει, ἐνῶ ὁ δεύτερος συμμετέχει στὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἕνας ἐπιδιώκει νὰ ἔχει ἐδῶ τὶς ἐλπίδες του, ἂν βέβαια μπορέσει νὰ τὶς ἔχει, γιατὶ τὰ ἐπίγεια εἶναι πρόσκαιρα καὶ δυσεπίτευκτα· ἐνῶ ὁ ἄλλος, σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ κρύβεται ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀνοήτων[185], ὅπως λέει ἡ Γραφή, φανερώνεται ὅμως στὴ μέλλουσα, ὅταν τὰ κρυφὰ θὰ γίνουν φανερά. Κι ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ γιὰ παρηγορία αὐτῶν ποὺ πενθοῦν[186] ἐδῶ δίνεται ἡ γνώση τῶν κρυπτῶν, κατὰ τὸν Χρυσόστομο, δηλαδὴ ἡ θεωρία τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν κτισμάτων. Ἀπὸ τὴν πίστη δηλαδὴ γεννιέται ὁ φόβος, ἀπὸ αὐτὸν τὸ πένθος, μέσω αὐτοῦ ἔρχεται ἡ ταπείνωση, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔρχεται ἡ διάκριση, καὶ ἀπὸ αὐτήν, ἡ διόραση καὶ κατὰ χάρη ἡ πρόοραση. Ὁ γνωστικὸς τώρα, δὲν πρέπει νὰ στηρίξει ποτὲ δικό του νόημα, ἀλλὰ νὰ θέλει νὰ ἔχει πάντοτε μάρτυρα τὴ θεία Γραφὴ ἢ τὴ φύση τοῦ πράγματος. Ὅταν δὲν ὑπάρχουν αὐτά, δὲν εἶναι ἀληθινὴ ἡ γνώση, ἀλλὰ πονηρία καὶ πλάνη, ὅπως λέει κάπου ὁ Μέγας Βασίλειος μιλώντας γιὰ τὰ ἄστρα. Ὅτι ἡ θεία Γραφὴ κάποια λίγα ἀναφέρει, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες πλανώμενοι ἀπαριθμοῦν πολλά. Γιατὶ ὁ σκοπὸς τῆς θείας Γραφῆς εἶναι αὐτός, νὰ πεῖ ὅσα συντελοῦν στὸ νὰ σώσουν τὴν ψυχὴ καὶ νὰ ἀποκαλύψουν σὲ μερικοὺς τὰ μυστήρια τῶν θείων Γραφῶν καὶ τοὺς λόγους τῶν ὄντων, δηλαδὴ τὸ σκοπό, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγινε κάθε πράγμα, γιὰ νὰ φωτίζεται ὁ νοῦς σχετικὰ μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιμέλειά Του γιὰ τὰ κτίσματα νὰ γνωρίζει τὴ μεγαλοσύνη Του καὶ τὴν ἀνείπωτη σοφία καὶ πρόνοιά Του. Ἔτσι κανεὶς ἀπὸ τὴ γνώση αὐτὴ φοβᾶται τὴν παράβαση τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ καὶ κατηγορεῖ τὴ δική του ἀδυναμία καὶ ἄγνοια, καὶ ἀπὸ αὐτὸ ταπεινοφρονεῖ καὶ ἀγαπᾶ τὸ Θεὸ καὶ δὲν καταφρονεῖ τὶς ἐντολές Του, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ στεροῦνται τὴν ἐνεργὸ γνώση Του. Πάλι ὅμως ὁ Θεὸς κρατάει ἀπ' αὐτὸν μερικὰ μυστήρια, γιὰ νὰ ποθεῖ καὶ νὰ μὴ νιώσει γρήγορα κόρο, ὅπως ὁ Ἀδάμ, καὶ τὸν βρεῖ ἔξω ὁ ἐχθρὸς καὶ τὸν σύρει πρὸς τὴ μοχθηρία του. Ἔτσι βέβαια γίνεται πρὸς τοὺς ἐναρέτους. Τοὺς ἀγνώμονες τώρα, τοὺς φοβερίζει μὲ τοὺς πειρασμοὺς γιὰ νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, καὶ τοὺς τονώνει μὲ τὶς σωματικὲς εὐεργεσίες, γιὰ νὰ μὴν ἀπελπίζονται.

Αὐτὰ λοιπὸν μὲ τὴν ἄπειρη ἀγαθότητά Του ἐνεργεῖ πάντοτε ὁ Θεός, γιὰ νὰ σώσει καὶ νὰ λυτρώσει ὅλους ἀπὸ τὶς παγίδες τοῦ διαβόλου, εἴτε δί-

184. Α' Κορ. 2, 7. 185. Σ. Σολ. 3, 2. 186. Ματθ. 5, 4.

νοντας, εἴτε στερώντας μας τὶς εὐεργεσίες καὶ τὶς γνώσεις, καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ καθενὸς δίνει τὰ χαρίσματα καὶ τὰ νοήματα. Ἐπίσης καὶ τὴ θεία Γραφὴ τὴν ἔκανε σὲ ἄλλους νὰ κρύβεται καὶ σὲ ἄλλους νὰ γνωρίζεται πρὸς ὠφέλειά τους, ἀνάλογα μὲ τὴν προαίρεση τοῦ κάθε ἀναγνώστη. Ὁ σκοπὸς ὅμως τῶν σοφιστῶν τοῦ κόσμου δὲν ἦταν τέτοιος, ἀλλὰ ὁ καθένας φρόντιζε νὰ νικήσει τὸν ἄλλον καὶ νὰ φανεῖ σοφότερος, καὶ γι' αὐτὸ δὲ βρῆκαν τὸν Κύριο ἐκεῖνοι, ἀλλ' οὔτε κι αὐτοὶ ποὺ τοὺς μιμοῦνται, ἀκόμη καὶ ἂν κοπιάζουν πολύ. Ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὁ Θεὸς δὲ φανερώνεται στοὺς κόπους, ἀλλὰ στὴν ταπείνωση καὶ στὴν ἁπλότητα μέσω τῆς πίστεως, δηλαδὴ τῆς θεωρίας τῶν Γραφῶν καὶ τῶν κτισμάτων. Σχετικὰ μ' αὐτήν, λέει ὁ Κύριος: «Πῶς μπορεῖτε νὰ πιστέψετε, ἀφοῦ ζητᾶτε δόξα ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο; κλπ.»[187].

Ἡ μεγάλη πίστη εἶναι ἐκείνη ποὺ μπορεῖ ὅλη τὴ φροντίδα νὰ τὴν ἀναθέσει στὸ Θεό. Αὐτὴν ὁ Ἀπόστολος τὴν ὀνομάζει θεμέλιο[188], ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, μητέρα τῆς ἡσυχίας, καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, πίστη τῆς θεωρίας καὶ θύρα τῶν μυστηρίων. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει αὐτὴ τὴν πίστη εἶναι ἀμέριμνος σὲ ὅλα, ὅπως ὅλοι οἱ Ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματά τους τὰ ἔχουν κατάλληλα, ὅπως συνέβαινε καὶ μὲ τοὺς Δικαίους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ Πέτρος ἔχει τὸ ὄνομα τῆς στερεότητας, ὁ Παῦλος τῆς ἀναπαύσεως, ὁ Ἰάκωβος σημαίνει "πτερνιστής" ἐπειδὴ μὲ τὴ φτέρνα ποδοπάτησε τὸν Βελίαρ-σατανᾶ. Ὁ Στέφανος πάλι ἔχει τὸ ὄνομα τοῦ ἀμάραντου στεφάνου, ὁ Ἀθανάσιος τῆς ἀθανασίας, ὁ Βασίλειος τῆς βασιλείας, ὁ Γρηγόριος τῆς ἐγρηγόρσεως τῆς σοφίας, δηλαδὴ τῆς θεολογίας, ὁ Χρυσόστομος τοῦ πολύτιμου χαρίσματος τῆς ρητορείας καὶ τῆς πολυπόθητης χάρης, ὁ Ἰσαὰκ τῆς ἀφέσεως. Καὶ γενικά, ὅπως στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἔτσι καὶ στὴν Καινὴ τὰ ὀνόματα εἶναι κατάλληλα γιὰ τὸν καθένα. Ἔτσι καὶ ὁ Ἀδὰμ ἔχει τὸ ὄνομα τῶν τεσσάρων ἄκρων τῆς γῆς. Τὸ α σημαίνει τὴν ἀνατολή, τὸ δ τὴ δύση, τὸ ἄλλο α τὴν ἄρκτο (τὸ βορρὰ) καὶ τὸ μ τὴ μεσημβρία (τὸ νότο). Καὶ πάλι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν τότε γλώσσα, δηλαδὴ τὴ Συριακή, ὀνομάζεται φωτιά, γιατὶ ἔχει φύση ὅμοια μὲ αὐτή. Ἀπὸ ἕναν ἄνθρωπο δηλαδὴ ἔγινε ὅλος ὁ κόσμος, ὅπως ἀπὸ μιὰ λαμπάδα ὅσες θέλει κανένας ἀνάβει, χωρὶς ἡ πρώτη νὰ ἐξαντλεῖται. Ὕστερα ὅμως ἀπὸ τὴ σύγχυση τῶν γλωσσῶν[189], ἄλλη γλώσσα ἐτυμολογεῖ τὴ λέξη ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ λήθη ποὺ αὐτὸς ἔχει, καὶ ἄλλη ἀπὸ ἄλλες του ἰδιότητες. Ἡ Ἑλληνικὴ γλώσσα πάλι τὴν ἐτυμολογεῖ ἀπὸ τὸ "ἄνω ἀθρέω" (ἄνω βλέπω). Ἀλλὰ κυρίως ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ λόγος, γι' αὐτὸ καὶ λέγεται λογικός, ἐπειδὴ μόνος αὐτὸς ἔχει αὐτὸ τὸ ἰδίωμα. Γιατὶ κατὰ τὰ ἄλλα γνωρίσματά του ὑπάρχουν καὶ ἄλλα κτίσματα ποὺ εἶναι συνώνυμά του. Γι' αὐτὸ ἔχομε χρέος νὰ τὰ ἀφήσομε ὅλα, καὶ ὡς λογικοὶ νὰ προτιμήσομε τὸ λόγο, καὶ μὲ τὸ λόγο νὰ προσφέρομε λόγους στὸ Λόγο τοῦ

187. Ἰω. 5, 44. 188. Κολ. 1, 23. 189. Γεν. 11, 9.

Θεοῦ, ὥστε νὰ καταξιωθοῦμε γιὰ τοὺς λόγους μας νὰ λάβομε λόγους Πνεύματος Ἁγίου σ' αὐτὴ τὴ ζωή, σύμφωνα μὲ τὸ λεγόμενο: «Αὐτὸς δίνει προσευχὴ στὸν προσευχόμενο»[190], δηλαδὴ σ' ἐκεῖνον ποὺ προσεύχεται καλὰ μὲ σωματικὴ προσευχή, δίνει ὁ Θεὸς τὴν προσευχὴ τοῦ νοῦ. Καὶ σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀσκεῖ αὐτὴν μὲ ἐπιμέλεια, δίνει τὴν προσευχὴ ποὺ εἶναι ἐλεύθερη ἀπὸ μορφὲς καὶ σχήματα καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἁγνὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλι σ' ἐκεῖνον ποὺ τελεῖ καλὰ αὐτὴ τὴν τελευταία προσευχή, τοῦ δίνει τὴ θεωρία τῶν κτισμάτων. Καὶ ἀπὸ αὐτή, θὰ χαρίσει τὴν ἁρπαγὴ τοῦ νοῦ μὲ συνέπεια τὴν θεολογία καὶ τὴν εὐεργεσία στὴ μέλλουσα ζωὴ σ' ἐκεῖνον ποὺ σχολάζει ἀπὸ ὅλα καὶ ἔχει τὸ Θεὸ μελέτη του μὲ ἔργο καὶ λόγο καὶ ὄχι μόνο μὲ τὴν ἀκοή.

Ἡ γνώση λοιπόν, ὅταν ἔρχεται ἀθέλητα καὶ ὁδηγεῖ τὸν κάτοχό της στὴν ταπείνωση ἀπὸ ντροπή, γιατὶ πιστεύει ὅτι δὲν τὴν ἀξίζει, καί, ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, τὴν ἀποστρέφεται σὰν βλάβη, μὲ τὸ χέρι τῆς ταπεινώσεως, ἀκόμη καὶ ἂν ἴσως εἶναι θεόσδοτη, τότε εἶναι καλή. Ἕνα ἀντίθετο παράδειγμα εἶναι μὲ κάποιον, τοῦ ὁποίου τὴν ψυχὴ ἀπέσπασαν μὲ τρίδοντο χαμάκι οἱ μελανοὶ δαίμονες*. Τί συμφορά! Αὐτὸς εἶχε μεγάλη φήμη καὶ τόσο τὸν ἀγαποῦσαν οἱ ἄνθρωποι, ὥστε θρήνησαν ὅλοι τὸν θάνατό του καὶ θεώρησαν μεγάλη ζημία τὴ στέρησή του. Ἀλλὰ γιὰ τὴν ὑπερηφάνεια ποὺ εἶχε κρυμμένη μέσα του, ἄκουσε κάποιος γι' αὐτὸν μιὰ φωνὴ ἀπὸ τὸν οὐρανό: «Μὴν τὸν ἀναπαύσετε, γιατὶ οὔτε μία ὥρα δὲν μὲ ἀνέπαυσε». Ἀλοίμονο· ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἔλεγαν ἅγιο καὶ πολλοὶ ἤλπιζαν νὰ σωθοῦν μὲ τὶς προσευχές του ἀπὸ κάθε λογῆς πειρασμό, εἶχε τέτοιο τέλος γιὰ τὴν ὑψηλοφροσύνη του. Τὸ ὅτι αὐτὴ ἦταν ἡ αἰτία, εἶναι ὁλοφάνερο. Γιατὶ ἂν ἦταν ἄλλη ἁμαρτία, δὲ θὰ διέφευγε τὴν προσοχὴ ὅλων, οὔτε πάλι θὰ μποροῦσε νὰ τὴ διαπράττει κάθε ὥρα. Ἂν ποῦμε ὅτι ἦταν αἵρεση, ὁ αἱρετικὸς παροργίζει βέβαια τὸ Θεὸ κάθε ὥρα μὲ τὴ βλασφημία τῆς γνώμης του, πλὴν ὅμως οὔτε αὐτὴ μένει γιὰ πάντα ἀφανής, ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ φανερώνεται γιὰ τὴ διόρθωση τοῦ αἱρετικοῦ, ἂν θελήσει νὰ μεταστραφεῖ, ἢ γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν ἄλλων. Ἑπομένως μόνο ἡ ὑψηλοφροσύνη μὲ τὴν αὐταρέσκεια μπορεῖ νὰ διαφύγει τὴν προσοχὴ ὅλων, σχεδὸν καὶ ἐκείνου ποὺ τὴν ἔχει, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν παραχωρεῖται νὰ πέσει σὲ πειρασμούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔρχεται ἡ ψυχὴ σὲ ἔλεγχο καὶ γνωρίζει τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν ἄγνοιά της. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα δὲν εἶχε βρεῖ οὔτε μία ὥρα ἀνάπαυση στὴν ἄθλια ἐκείνη ψυχή, γιατὶ εἶχε πάντοτε τὸν ἴδιο λογισμὸ καὶ ἔνιωθε ἀγαλλίαση γι' αὐτόν, σὰν νὰ ἦταν κάποιο κατόρθωμα· γι' αὐτὸ καὶ σκοτίσθηκε ὅπως οἱ δαίμονες. Δὲν φαινόταν βέβαια ποτὲ νὰ ἁμαρτάνει, ἐπειδὴ ἴσως ἔτρεφε τὸ ἕνα αὐτὸ πάθος, τὴν ὑψηλοφροσύνη, ἀντὶ γιὰ ὅλα τ' ἄλλα, καὶ ἦταν ἀρκετὸ αὐτὸ στοὺς δαίμονες, ἀφοῦ μπορεῖ νὰ ἀναπληρώσει τὸν τόπο τῶν ἄλλων κακῶν, ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος.

190. Α' Βασ. 2, 9.

* Εὐεργετινός, βιβλίο 2ο, ὑπόθεση 28, § 1.

Δὲν βρῆκα ὁ ἴδιος τὴ διάκριση καὶ τὴ θεωρία γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ἀλλὰ τὴν ἄκουσα ἀπὸ τὸν ἅγιο Γέροντα καὶ τὴν ἔγραψα. Αὐτὸς εἶπε καὶ γιὰ τὸν ἅγιο Παῦλο τὸν Ἁπλό*, ὅτι ὁ λόγος ποὺ δὲν τὸν ἄκουσε ἀμέσως ὁ δαίμονας νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἦταν ἐπειδὴ δὲν ὑπάκουσε ἀμέσως νὰ βάλει μετάνοια, ὅταν ὁ Μέγας Ἀντώνιος τοῦ εἶπε: «Ἀββᾶ Παῦλε, βγάλε τὸν δαίμονα ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο», ἀλλὰ κατὰ κάποιο τρόπο ἔφερνε ἀντίρρηση λέγοντας: «Γιατί δὲν τὸν βγάζεις ἐσύ;». Καὶ ὅταν ἄκουσε ἀπὸ τὸν Ἀντώνιο ὅτι «ἐγὼ δὲν ἀδειάζω», τότε ὑπάκουσε. Καὶ γι' αὐτὸ εἶπε ὁ μακάριος Γέροντας ὅτι δὲ βγῆκε ἀμέσως ὁ δαίμονας, ἀλλὰ ἀφοῦ κοπίασε πολὺ ὁ ἀββᾶς Παῦλος. Ἡ ἐξήγηση αὐτὴ εἶναι εὔλογη, ὄχι μόνο γιατὶ ὁ Γέροντας ὡς θεοφόρος εἶναι ἀξιόπιστος, ἀλλὰ γιατὶ μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὸ περιστατικὸ τοῦ νιπτῆρα[191], καὶ ἀπὸ τὴν ἀντιλογία τοῦ Μωυσῆ[192], καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Προφήτη ἐκείνου ποὺ ζητοῦσε νὰ τὸν χτυπήσει κάποιος. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ ἱστορία αὐτὴ[193] ἔχει σημασία καὶ δὲν τὴν εἴπαμε, θὰ τὴν ποῦμε τώρα.

Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρεται κάποιος βασιλιὰς ὅτι διοικοῦσε μὲ τυραννικὸ τρόπο, ὥστε ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς μὴ ὑποφέροντας τὴν τυραννία διέταξε τὸν Προφήτη νὰ πάει καὶ νὰ ἐλέγξει τὸν βασιλιὰ ἐκεῖνο. Ὁ Προφήτης ἐπειδὴ γνώριζε ὅτι ὁ βασιλιὰς ἦταν ἀπάνθρωπος, δὲν ἤθελε νὰ πάει ὅπως ἦταν, μὴν τυχὸν τὸν δεῖ ἀπὸ μακριὰ καὶ ἐννοήσει τὴν αἰτία καὶ τὸν διώξει, καὶ ἔτσι δὲν μπορέσει νὰ τὸν ἐλέγξει, ἢ πάλι ἂν τοῦ ἔλεγε ὅτι «γιὰ τὴν ἀπανθρωπιά σου μὲ ἔστειλε ὁ Θεός», μήπως δὲν προσέξει στὰ λεγόμενα. Σκέφτηκε λοιπὸν νὰ χτυπηθεῖ ἀπὸ κάποιον καὶ νὰ πάει στὸ βασιλιὰ καταματωμένος σὰν μυνητής, ὥστε ἔτσι νὰ τὸν παραπλανήσει καὶ νὰ τὸν κάνει ν' ἀκούσει. Καὶ ἀφοῦ βρῆκε στὸ δρόμο κάποιον ποὺ κρατοῦσε ἀξίνα, τοῦ εἶπε: «Ὁ Κύριος διατάζει: σήκωσε τὴν ἀξίνα σου καὶ χτύπησέ με στὸ κεφάλι». Αὐτός, ἐπειδὴ ἦταν θεοσεβής, εἶπε: «Ποτέ, κύριέ μου· ἐγὼ εἶμαι ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, δὲ θὰ σηκώσω τὸ χέρι μου σὲ προφήτη ποὺ ἔχρισε ὁ Κύριος». Καὶ εἶπε ὁ Προφήτης: «Ὁ Κύριος λέει: ἐπειδὴ δὲν ὑπάκουσες στὴ φωνὴ τοῦ Κυρίου, νὰ ἔρθει λιοντάρι ἀπὸ τὴν ἔρημο καὶ νὰ σὲ σπαράξει». Αὐτὸ δὲν ἦταν ὀργή, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ ἔγινε πρὸς ὠφέλεια πολλῶν. Καὶ ἦταν ἄξιος ὁ ἀγαθὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπος νὰ μὴν πεθάνει ὅπως οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι, ἀλλά, κατὰ τὸν λόγο τοῦ Κυρίου, νὰ σπαραχθεῖ ἀπὸ τὸ θηρίο καὶ νὰ στεφανωθεῖ ἐξαιτίας τοῦ σκληροῦ αὐτοῦ θανάτου. Κάτι ἀνάλογο λέγεται στὸ Γεροντικὸ γιὰ τέσσερις

191. Ἰω. 13, 7-8. 192. Ἐξ. 4, 10. 193. Γ' Βασ. 21, 35-42.

* Λαυσαϊκὴ ἱστορία, κεφ. 22.

ἱερεῖς ποὺ εἶχαν συμφωνήσει νὰ μείνουν μαζί*. Οἱ δύο πέθαναν καὶ ἀπῆλθαν στὸν Κύριο· ὁ τέταρτος, ποὺ ἦταν καὶ διακονητής τους, ἔπεσε στὴν πορνεία. Οἱ δύο λοιπὸν ζητοῦσαν ἀπὸ τὸν Κύριο νὰ σπαραχθεῖ ὁ τέταρτος ἀπὸ θηρίο γιὰ νὰ ἐξιλεωθεῖ γιὰ τὴν ἁμαρτία του, μὰ ὁ Κύριος δὲν τοὺς ἄκουσε· ἔκρινε πὼς ἔπρεπε νὰ ἀκούσει τὸν τρίτο ἡσυχαστὴ ποὺ προσευχόταν γιὰ τὸν διακονητή, νὰ σωθεῖ ἀπὸ τὸ λιοντάρι. Στὴ συνέχεια τῆς ἱστορίας, ὁ Προφήτης βρῆκε ἕναν ἄλλον ὑπάκουο καὶ τοῦ εἶπε: «Ὁ Κύριος διατάζει: σήκωσε τὴν ἀξίνα σου καὶ χτύπησέ με στὸ κεφάλι». Αὐτός, ἀκούγοντας τὸ «ὁ Κύριος διατάζει», χωρὶς νὰ ἐξετάσει, χτύπησε μὲ τὴν ἀξίνα του τὸν Προφήτη στὸ κεφάλι. Τότε ὁ Προφήτης τοῦ εἶπε, ὅπως κάποτε ὁ Μωυσῆς: «Νὰ ἔχεις τὴν εὐλογία τοῦ Κυρίου, γιατὶ ἄκουσες τὸ λόγο τοῦ Κυρίου»[194]. Ὥστε ὁ πρῶτος ἀπὸ πολλὴ καλωσύνη σεβάστηκε τὸν Προφήτη καὶ δὲν ὑπάκουσε, ὅπως ὁ Πέτρος δὲν ἄφηνε τὸν Κύριο νὰ τοῦ νίψει τὰ πόδια[195], ἐνῶ ὁ ἄλλος χωρὶς νὰ ἐξετάσει ἔκανε ὑπακοή, ὅπως ὁ λαὸς τοῦ Μωυσῆ ἐκπλήρωσε τὴν ὑπακοὴ μὲ τὸ νὰ σφάξει ὁ ἕνας τὸν ἄλλο[196]. Καὶ στὰ φανερά, ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τὸ θεῖο θέλημα, κάνει καλύτερα, γιατὶ θεωρεῖ σοφότερη ἀπὸ τὴ φυσικὴ γνώση τὴν ὑπερφυσικὴ διαταγὴ τοῦ Κυρίου τῆς φύσεως· ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ παρακούει, κάνει κάτι κατώτερο, γιατὶ θεωρεῖ τὰ φαινομενικὰ καλὰ δικαιότερα ἀπ' ὅσα ζητεῖ ὁ Θεός. Βαθύτερα ὅμως δὲν εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ σημασία ἔχει ὁ σκοπὸς τῆς ὑπακοῆς ἢ τῆς παρακοῆς. Ἐκεῖνος δηλαδὴ ποὺ ἔχει σκοπὸ νὰ ἀρέσει στὸ Θεό, αὐτὸς εἶναι ποὺ κάνει τὸ καλύτερο. Καὶ στὰ φανερά, ὁ Θεὸς φαίνεται νὰ ὀργίζεται ἐναντίον ἐκείνου ποὺ παράκουσε καὶ νὰ εὐλογεῖ ἐκεῖνον ποὺ ὑπάκουσε· στὸ βάθος ὅμως δὲν εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ ὅπως εἴπαμε σύμφωνα μὲ τὴ φυσικὴ θεωρία, καὶ οἱ δύο ἦταν ἐξίσου ἀγαθοί, γιατὶ ὁ σκοπὸς καὶ τῶν δύο ἦταν σύμφωνος μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὰ μὲν ἔτσι εἶναι. Ὁ δὲ Προφήτης, ἀφοῦ πῆγε στὸν βασιλιὰ καὶ στάθηκε ἐμπρός του, τοῦ εἶπε: «Βασιλιά, κάνε ἐκδίκηση, γιατὶ ἐκεῖ ποὺ ἐρχόμουν στὸ δρόμο, μὲ συνάντησε κάποιος καὶ μὲ χτύπησε στὸ κεφάλι». Αὐτὸς βλέποντας τὰ αἵματα καὶ τὴν πληγή, θύμωσε κατὰ τὴ συνήθειά του, ὄχι ὅμως ἐναντίον τοῦ Προφήτη, ἀλλὰ νομίζοντας ὅτι ἔχει νὰ κρίνει κάποιον ἄλλο καὶ ὄχι τὸν ἑαυτό του, ἀποφάσισε βαριὰ ποινὴ ἐναντίον τοῦ δράστη. Καὶ ὁ Προφήτης, ἀφοῦ πέτυχε ἐκεῖνο ποὺ ἤθελε, τοῦ λέει: «Καλὰ εἶπες, βασιλιά. Γιὰ τοῦτο, νὰ τί λέει ὁ Κύριος: Θὰ συντρίψω τὴ βασιλεία σου καὶ θὰ τὴν ἀφαιρέσω ἀπὸ σένα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους σου, ἐπειδὴ ἐσὺ εἶσαι ἐκεῖνος ποὺ ἔκανε αὐτά.» Καὶ ἔτσι ὁ Προφήτης ὁλοκλήρωσε τὴν ἀποστολή του ὅπως ἤθελε, καὶ μὲ τέχνη ἔκανε τὸν βασιλιὰ νὰ προσέξει στὰ λεγόμενά του, καὶ ἔφυγε δοξάζοντας τὸ Θεό.

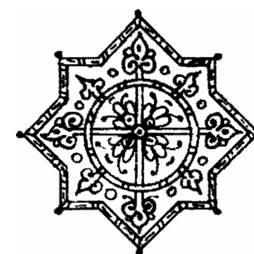
Τέτοιες λοιπὸν ἦταν οἱ ψυχὲς τῶν Προφητῶν. Ἀγαποῦσαν τὸ Θεὸ καὶ

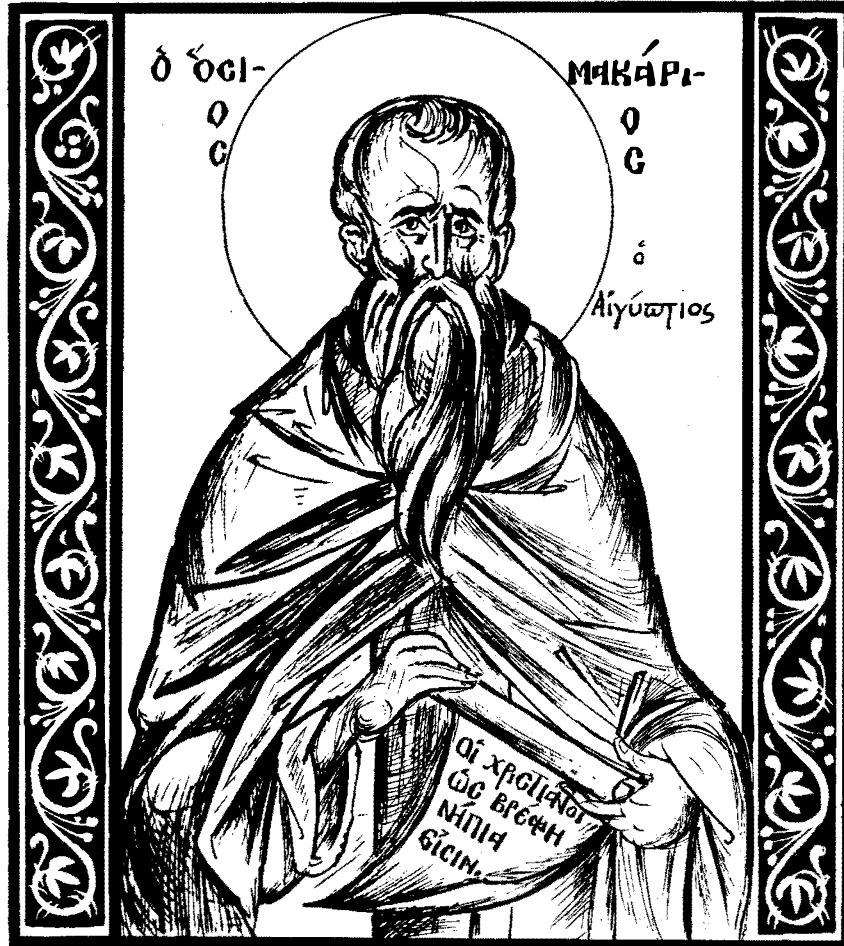
194. Ἐξ. 32, 29. 195. Ἰω. 13, 8. 196. Ἐξ. 32, 27-28.

* Εὐεργετινός, βιβλίο 3ο, ὑπόθεση 38, § Α, 10-14.

ἦταν πρόθυμες νὰ ὑποφέρουν γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ θελήματός Του, γιατὶ εἶχαν γνώση Θεοῦ. Καὶ εἶναι εὔλογο. Ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει ἀκριβῶς μία ὁδὸ ἢ μιὰ τέχνη, τὴν ἀκολουθεῖ μὲ κάθε εὐκολία καὶ προθυμία καὶ δείχνει καὶ σὲ ἄλλους τὴ διαδρομὴ ἢ τὰ μυστικὰ καὶ τοὺς τρόπους τῆς τέχνης, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι νέος καὶ ἁπλοϊκός, ἐνῶ οἱ ἄλλοι εἶναι γέροντες καὶ σοφοὶ σὲ ἄλλα θέματα. Καὶ οἱ Προφῆτες, οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Μάρτυρες δὲν ἔμαθαν τὴ θεογνωσία καὶ τὴ σοφία ἐξ ἀκοῆς ὅπως ἐμεῖς, ἀλλὰ ἔδωσαν τὸ αἷμα τους καὶ ἔλαβαν πνεῦμα, ὅπως λένε οἱ Γέροντες: «Δῶσε αἷμα γιὰ νὰ λάβεις πνεῦμα». Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Πατέρες ἀντὶ σωματικὸ μαρτύριο ὑπέστησαν τὸ μαρτύριο τῆς συνειδήσεως, ἔχοντας ἀντὶ σωματικὸ θάνατο τὸ θάνατο τῆς προαιρέσεως, γιὰ νὰ νικήσει ὁ νοῦς τὰ σαρκικὰ θελήματα καὶ νὰ γίνει βασιλιάς, μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου μας. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ ἐξουσία, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνηση, καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Τέλος τῶν ἔργων τοῦ Πέτρου Δαμασκηνοῦ.
Στὸ Θεὸ ἀνήκει ἡ χάρη.

ΑΓΙΟΣ ΜΑΚΑΡΙΟΣ Ο ΑΙΓΥΠΤΙΟΣ

Σύντομη βιογραφία

Ὁ ἅγιος πατέρας μας Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος, ποὺ ἐπονομάζεται Μέγας, ἔζησε τὴν ἐποχὴ τοῦ βασιλιᾶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, κατὰ τὸ ἔτος 370 μ.Χ. Ἀφοῦ μὲ τοὺς ὑπερβολικοὺς κόπους τῆς ἀσκήσεως ἔγινε τύπος καὶ παράδειγμα τοῦ μοναχικοῦ βίου, κι ἀφοῦ μελέτησε στὸ μέγιστο βαθμὸ τὶς θεῖες

Γραφές, συνέγραψε πολλῶν εἰδῶν λόγους, γεμάτους ψυχικὴ ὠφέλεια καὶ θεία σοφία τοῦ Πνεύματος· ὅλοι αὐτοὶ εἶναι πενήντα.

Τοὺς λόγους αὐτούς, ὁ Συμεὼν ὁ Μεταφραστής, ποὺ ἤκμασε στὸν καιρὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος κατὰ τὸ ἔτος 860, θαυμάζοντας τὴν κοινωφελὴ διδασκαλία καὶ τὴν πνευματικὴ σοφία ποὺ περιέχουν, τοὺς μετέφρασε καὶ τοὺς χώρισε σὲ 150 κεφάλαια γιὰ νὰ εἶναι πιὸ εὐσύνοπτοι. Καὶ ἀφοῦ τοὺς καταστόλισε μὲ ὡραία, θελκτικὴ καὶ πειστικὴ γλώσσα, μὲ εὐφράδεια καὶ ἀττικὴ χάρη, τοὺς ἔκανε γλυκύτερους ἀπὸ μέλι στὶς ἀκοὲς ὅσων τοὺς ἀκοῦν. Καὶ ὅπως μὲ τὸ ὕψος τῶν νοημάτων καὶ μὲ τὴν ἠθικὴ διδασκαλία τους διαφέρουν ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους, ἔτσι δὲν ὑστεροῦν κι ἀπὸ κανέναν ἄλλο κατὰ τὴ φραστικὴ ὀμορφιὰ καὶ τὰ συχνὰ σχήματα. Γι' αὐτὸ καὶ καταγοητεύουν τὶς καρδιὲς τῶν μελετητῶν μὲ τὴ γλυκόηχη σύνθεσή τους καὶ διαβάζονται μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση.

Εἰσαγωγικὰ σχόλια

Μὲ ἕνα στόμα καὶ μιὰ καρδιὰ οἱ Ὀρθόδοξοι μοναχοὶ μαρτυροῦν, ὅτι ἕνα ἀπὸ τὰ ἐντρυφήματα ὑψηλῆς στάθμης καὶ ἀποφασιστικῆς διαμορφώσεως μοναχικοῦ ἤθους εἶναι καὶ οἱ «Πενήντα ὁμιλίες» τοῦ θεοφόρου πατέρα μας, Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου. Τὸ ἔργο αὐτό, χάρη στὴν πνευματική του γλυκύτητα, τὴν ἀπλανῆ διδασκαλία του γιὰ τὸν Θεό, ποὺ τὸν θεολογεῖ ἀποφατικῶς καὶ καταφατικῶς, τὴν Ὀρθόδοξη χριστολογία του (καὶ πρὸ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου), τὴν ἐκκλησιαστικὴ διδαχή, περὶ τῆς πρεσβυτέρας κτίσεως τῶν ἀγγέλων, τῆς πτώσεώς τους καὶ τῆς μετατροπῆς τους σὲ δαίμονες, τὸν πόλεμο ποὺ διεξάγουν κατὰ τῶν ἀνθρώπων, χάρη στὴν ἄψογη ὀρθοδόξως ἀνθρωπολογία του καὶ γενικῶς τὴν χαριτωμένη ἀνάπτυξη, περὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, τῶν ἀρετῶν, τῶν παθῶν, τῶν ἀσκητικῶν ἀγώνων, μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι ἐπηρέασε βαθύτατα τοὺς μεταγενεστέρους διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας.

Πραγματικά, ὅλοι οἱ ἀσκητικοὶ καὶ νηπτικοὶ Πατέρες, στὶς διάφορες φάσεις τῶν πνευματικῶν ἀγώνων καὶ τῶν δογματικῶν πολέμων τους, ἐπεκαλοῦντο τὶς ὁμιλίες τοῦ ἁγίου Μακαρίου, μέχρι σημείου, ὥστε καὶ κατὰ τὸν 14ο αἰώνα, αὐτὸς ὁ μέγας Παλαμᾶς, προκειμένου νὰ θεμελιώσει τὶς κοινὲς μεταξὺ τῶν Ἁγίων ἐμπειρίες του, κατέφυγε στὸν ἅγιο Μακάριο τὸν Αἰγύπτιο, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔργο ἐπικυρώθηκε καὶ συνοδικῶς, ἀφοῦ ἐκκλησιαστικῶς ἐτιμᾶτο ὡς ἅγιος μαθητὴς τοῦ Μ. Ἀντωνίου.

Ὅ,τι ὅμως ἐγράψαμε γιὰ τὸν ὅσιο Πέτρο τὸν Δαμασκηνό, μπορεῖ κατὰ κάποια ἀναλογία, νὰ λεχθεῖ καὶ γιὰ τὸν ἅγιο Μακάριο. Εἶναι ἀνεξήγητο τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐποχῆς του (Παλλάδιος, Ρουφίνος, Σωκράτης, Σωζόμενος), οὔτε λέξη δὲν ἀναφέρουν γιὰ τὸ σύγγραμμα αὐτό. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος, ποὺ ἀναπτύχθηκε σημαντικὰ ἡ κριτικὴ τῶν κειμένων, διετυπώθησαν ὑπο-

ψίες ἀπὸ ξένους καὶ δικούς μας θεολόγους, ὅτι οἱ ὁμιλίες ἀπηχοῦν φρονήματα τῶν μασσαλιανῶν, ἐξ ἀφορμῆς κάποιων ἐκφράσεων. Ὁ χρόνος ὅμως καὶ νεώτερες μελέτες ἀπέδειξαν ὅτι εἶναι ὀρθοδοξότατες καὶ ἀνήκουν, σὰν ἀναφαίρετο κτῆμα της, στὴν ἐκκλησιαστικὴ πνευματικὴ παράδοση καὶ μάλιστα στὸ χῶρο τῆς μυστικῆς θεολογίας.

Ἕνα ἀπὸ τὰ ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα, ὅτι οἱ «50 ὁμιλίες» εἶναι κείμενο παραδοσιακό, εἶναι ἡ κοινὴ ἀποδοχὴ ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη συνείδηση καὶ τὸ γεγονὸς τῆς παραφράσεώς τους ἀπὸ τὸν διασημότερον ἁγιολόγο τοῦ Βυζαντίου, τὸν Λογοθέτη ἅγιο Συμεών, τὸν ἀποκαλούμενο Μεταφραστή, ποὺ ἔζησε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 10ου αἰῶνος. Ὁ σπουδαῖος αὐτὸς θεολόγος, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα πνευματικά του ἔργα καὶ τὴ μετάφραση 146 βίων Ἁγίων, —γι' αὐτὸ καὶ Μεταφραστής— ἀφοῦ ἐθαύμασε τὴν «κοινωφελῆ διδασκαλία καὶ πνευματικὴ σοφία» τῶν ὁμιλιῶν, ἐπεχείρησε τὴ μετάφραση-παράφραση καὶ τὴ διαίρεσή τους σὲ ἑκατὸ πενήντα κεφάλαια, κατὰ τὴν συνήθεια τῆς ἐποχῆς, γιὰ νὰ γίνουν πιὸ κατανοητά. Πρέπει δὲ νὰ σημειωθεῖ, ὅτι ἡ ἀπόδοση εἶναι πιστὴ καὶ διασώζει πλήρως τὰ νοήματα τοῦ θειοτάτου, μυστικοτάτου καὶ θεολογικοτάτου Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου.

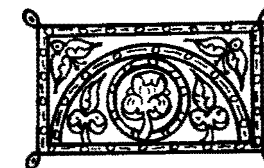
Τί μποροῦμε νὰ ποῦμε γιὰ τὶς «ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον» γλυκύτατες αὐτὲς ὁμιλίες, τὶς θεοφόρες, Χριστοφόρες, πνευματοφόρες, τὶς ἐμπνευσμένες, μὲ τόση ἀμεσότητα στὴν ἁγιασμένη ψυχὴ τοῦ θεοφόρου, ἀπὸ αὐτὸ τὸ Πανάγιο Πνεῦμα πού, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, εἶχαν σκηνώσει στὸν Ὅσιο, κατὰ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ: «... πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσωμεν»;

Θὰ τολμοῦσε νὰ εἰπεῖ κανείς, ὅτι ἔφθαναν καὶ μόνες αὐτὲς οἱ ὁμιλίες γιὰ νὰ τεκμηριωθεῖ ὅτι ὁ συγγραφεύς τους εἶναι μέγας ἅγιος, ὅτι μὲ αὐτὲς καταστολίζεται ἡ Ἐκκλησία καὶ ὅτι αὐτὲς μονάχα εἶναι ἀρκετὲς νὰ στοιχειώσουν τὴν ψυχή, νὰ τὴν παιδεύσουν καὶ νὰ τὴν ἀνυψώσουν μέχρι τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, ἂν ἀκολουθηθοῦν πιστά.

Ἐκεῖνο ποὺ διακρίνει τὶς ὁμιλίες, εἶναι ἡ μέθεξη τοῦ Ὁσίου μας ἐρωτικῶς στὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, ἡ συνεχὴς ἀναφορὰ στὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἡ συνεχὴς ὑπόδειξη, ὅτι σκοπὸς ὅλων τῶν ἀσκητικῶν ἔργων εἶναι ἡ κτήση τῆς χάριτος. Ἀλλὰ καὶ τότε δὲν πρέπει ὁ μετέχων νὰ θεωρήσει τὸν ἑαυτό του ἀσφαλῆ, γιατὶ ἡ ἁμαρτία εἶναι «ἔνδον ὑποκαθημένη», ὅταν δὲν ἔχει φθάσει κανεὶς στὴν τελεία ἀπάθεια καὶ δὲν ἔχει ὁλόκληρος ἐλλαμφθεῖ ἀπὸ τὸ ἄκτιστο φῶς. Γι' αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ ὀνομασθεῖ ὁ ὅσιος Μακάριος, κήρυκας τῆς χάριτος.

Βέβαια, πρέπει νὰ ὑπομνήσομε ὅτι ἡ διδασκαλία του, ἀποκαλυφθεῖσα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς θεοφόρου ψυχῆς του, εἶναι ἀδύνατο νὰ διαφέρει ἀπὸ τὶς ἐμπειρίες ἄλλων μεγάλων Ὁσίων. Ἀλλά, ὅπως ἔχει τονισθεῖ ἐπανειλημένως, οἱ Ἅγιοι ὡς ἐλεύθερες προσωπικότητες ἔχουν τὶς ἰδιομορφίες τους καὶ τὶς ἰδιαίτερες ἀποχλίσεις τους στὰ μὴ οὐσιώδη. Καὶ ὁ θεῖος Μακάριος μεταδίδει μὲ τὸν ἐκφραστικό του τρόπο, τὶς παρομοιώσεις, τὰ χαριτωμένα παραδείγματα, τὶς εἰκόνες καὶ τὶς ἀναφορές του στὶς ἅγιες Γραφές, μία χάρη ποὺ οἱ μοναχοὶ ὁμολογοῦν ὅτι αἰσθάνονται.

Πρόκειται γιὰ μιὰ μυστικὴ γλῶσσα τῶν Ἁγίων, γιὰ μιὰ μετάδοση χάριτος ἀπὸ τὴ χάρη τους. Καὶ αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὸν ὅσιο Μακάριο, ὅταν μὲ ἄφατη ἀγαθότητα ἐκθέτει τὴν πνευματοφόρα διδασκαλία του γιὰ τὶς μεταμορφωτικὲς ἐνέργειες τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέσα στὶς ψυχὲς ποὺ θὰ ἐπιφοιτήσει, πῶς ἡ ἔλλαμψη δὲν εἶναι ἕνας φωτισμὸς μονάχα, ἀλλὰ συνεχὴς ἐνέργεια ὑποστατικοῦ φωτός, μαρτυρία ποὺ χρησιμοποίησε ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς κατὰ τῶν ὀρθολογιστῶν ἀντιπάλων του. Καὶ δὲν σταματᾶ στὸ σημεῖο αὐτό, ἀλλὰ καὶ διδάσκει, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ ἔλλαμψη θὰ μεταδοθεῖ, κατὰ τὴν κοινὴ ἀνάσταση, καὶ στὰ σώματα, ποὺ θὰ γίνουν φωτοφόρα. Εἶναι θεία καὶ πάμφωτη ἡ ἐμπειρία τοῦ θείου Μακαρίου. Ἂς τὸν προσέξομε.

Παράφραση τῶν 50 λόγων τοῦ ἁγίου Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου σὲ 150 κεφάλαια

α′) Περὶ τῆς πνευματικῆς τελειότητας

Μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ θεία δωρεὰ τοῦ Πνεύματος ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς κερδίζει τὴ σωτηρία· μὲ πίστη πάλι καὶ ἀγάπη καὶ μὲ ἀγώνα τῆς αὐτεξούσιας προαιρέσεως μπορεῖ νὰ φτάσει στὸ τέλειο μέτρο τῆς ἀρετῆς. Καὶ τοῦτο, γιὰ νὰ κληρονομήσει τὴν αἰώνια ζωὴ ὄχι μόνο μὲ τὴ χάρη, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ δικαιοσύνη. Καὶ μήτε νὰ ἀξιώνεται τὴν τέλεια ἀρετὴ μὲ μόνη τὴ θεία δύναμη καὶ χάρη, χωρὶς νὰ συνεισφέρει καὶ τοὺς δικούς του κόπους, μήτε πάλι μὲ μόνη τὴ δική του προθυμία καὶ δύναμη νὰ φτάνει τὸ τέλειο μέτρο τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς καθαρότητας χωρὶς νὰ βοηθήσει ἀπὸ ψηλὰ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ. Ὅπως λέει καὶ ὁ Ψαλμωδός, ἂν ὁ Κύριος δὲν οἰκοδομήσει τὸ σπίτι, ἢ δὲ φυλάξει τὴν πόλη, μάταια ἀγρυπνοῦν οἱ φύλαχες καὶ μάταια κοπιάζουν οἱ οἰκοδόμοι[1].

2. Ἐρώτηση: Ποιὸ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, στὸ ὁποῖο προτρέπει καὶ καλεῖ ὁ Ἀπόστολος[2] τὸν καθένα νὰ φτάσει;

Ἀπόκριση: Ἡ τέλεια κάθαρση ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας καὶ ἡ ἀπόκτηση τῆς κορυφαίας ἀρετῆς. Αὐτὸ εἶναι ὁ καθαρισμὸς καὶ ἁγιασμὸς τῆς καρδιᾶς ποὺ γίνεται μὲ τὴ μέθεξη τοῦ τέλειου καὶ θεϊκοῦ Πνεύματος, μὲ ἐσωτερικὴ αἴσθηση. Γιατὶ λέει ὁ Κύριος: «Μακάριοι ὅσοι ἔχουν καθαρὴ καρδιά, γιατὶ αὐτοὶ θὰ δοῦν τὸ Θεό»[3], καί: «Νὰ γίνεστε καὶ σεῖς τέλειοι, ὅπως εἶναι τέλειος καὶ ὁ οὐράνιος Πατέρας σας»[4]. Καὶ ὁ Δαβὶδ λέει: «Εἴθε νὰ γίνει ἡ καρδιά μου ἄμεμπτη στὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν Σου, γιὰ νὰ μὴν ντροπιασθῶ»[5], καὶ πάλι: «Τότε μόνο δὲν θὰ ντροπιασθῶ, ὅταν ἐκπληρώνω ὅλες τὶς ἐντολές Σου»[6]. Ἐπίσης σ' ἐκεῖνον ποὺ ἐρωτᾶ: «Ποιὸς εἶναι ἄξιος νὰ ἀνεβεῖ στὸ ὄρος τοῦ Κυρίου καὶ νὰ σταθεῖ στὸν ἅγιο τόπο Του;» ἀποκρίνεται: «Αὐτὸς ποὺ ἔχει ἀθῶα χέρια καὶ καθαρὴ καρδιά»[7]. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ὑποδηλώνει τὴν τέλεια ἀναίρεση τῆς ἁμαρτίας ποὺ ἐπιτελεῖται μὲ τὴν πράξη καὶ μὲ τὴ διάνοια.

1. Ψαλμ. 126, 1.
2. Ρωμ. 12, 2· Α' Θεσ. 4, 3.
3. Ματθ. 5, 8.
4. Ματθ. 5, 48.
5. Ψαλμ. 118, 80.
6. Ψαλμ. 118, 6.
7. Ψαλμ. 23, 3-4.

3. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, γνωρίζοντας ὅτι τὰ ἀφανὴ καὶ κρυφὰ πάθη δύσκολα φεύγουν καὶ εἶναι σὰν ριζωμένα βαθιὰ στὴν ψυχή, μᾶς δείχνει μέσω τοῦ Δαβίδ, μὲ τί τρόπο νὰ ἐπιχειροῦμε τὴν κάθαρσή τους. Λέει αὐτὸς δηλαδή: «Καθάρισέ με ἀπὸ τὰ κρυμμένα πάθη μου»[8]. Ἔτσι φανερώνει ὅτι θὰ τὸ πετύχομε αὐτὸ μὲ πολλὴ δέηση καὶ πίστη καὶ μὲ ὁλοκληρωτικὴ στροφὴ πρὸς τὸ Θεό, μαζὶ μὲ τὴ συνέργεια τοῦ Πνεύματος. Παράλληλα, μὲ τὸ νὰ ἀντιστεκόμαστε καὶ ἐμεῖς στὰ πάθη καὶ νὰ φυλάγομε μὲ κάθε τρόπο τὴν καρδιά μας[9].

4. Καὶ ὁ μακάριος Μωυσῆς, θέλοντας μὲ παραδείγματα νὰ δείξει ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν πρέπει νὰ ἀκολουθεῖ δύο γνῶμες, δηλαδὴ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό, ἀλλὰ μόνο τὸ καλό, οὔτε νὰ καλλιεργεῖ δύο εἴδη καρπῶν, δηλαδὴ ὠφέλιμους καὶ βλαβερούς, ἀλλὰ μόνο ὠφέλιμους, λέει: «Στὸ ἁλώνι σου, δὲ θὰ ζέψεις μαζὶ ζῶα διαφορετικοῦ γένους, λ.χ. βόδι μὲ γαϊδούρι, ἀλλὰ ἀφοῦ ζέψεις ζῶα τοῦ ἴδιου γένους, νὰ ἁλωνίσεις τὰ σπαρτά σου», —δηλαδὴ στὸ ἁλώνι τῆς καρδιᾶς μας νὰ μὴν ἁλωνίζουν μαζὶ ἀρετὴ καὶ κακία, ἀλλὰ μόνον ἡ ἀρετή. «Δὲν θὰ ὑφάνεις λινὸ μαζὶ μὲ μάλλινο ὕφασμα, οὔτε μαλλὶ μὲ λινό. Δὲ θὰ καλλιεργήσεις στὸ χωράφι σου δύο εἴδη καρπῶν μαζί. Δὲ θὰ διασταυρώσεις ζῶα διαφορετικοῦ γένους, ἀλλὰ θὰ ἑνώσεις ζῶα ἴδιου γένους.»[10] Μὲ ὅλα αὐτὰ ὑπαινίσσεται μὲ μυστικὸ τρόπο ὅτι δὲν πρέπει νὰ καλλιεργοῦνται μέσα μας, ὅπως εἴπαμε, κακία καὶ ἀρετή, ἀλλὰ νὰ γεννιοῦνται ἀποκλειστικὰ οἱ γόνοι τῆς ἀρετῆς· οὔτε νὰ μετέχει ἡ ψυχὴ σὲ δύο πνεύματα, στὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ στὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ μόνο στὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ καρποφορεῖ μόνο τοὺς καρποὺς τοῦ Πνεύματος[11]. Γι' αὐτὸ λέει ὁ Ψαλμωδός: «Συμμορφωνόμουν σ' ὅλες τὶς ἐντολές Σου καὶ μίσησα κάθε τὶ ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἀδικία»[12].

5. Ἡ ψυχὴ ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ διατηρήσει τὴν παρθενικότητά της καὶ νὰ ἑνωθεῖ μὲ τὸ Θεό, δὲν πρέπει νὰ μένει ἁγνὴ μόνο ἀπὸ τὰ φανερὰ ἁμαρτήματα, ὅπως εἶναι ἡ πορνεία, ὁ φόνος, ἡ κλοπή, ἡ γαστριμαργία, ἡ κατάκριση, τὸ ψεῦδος, ἡ φιλαργυρία, ἡ πλεονεξία καὶ τὰ ὅμοια, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὰ ἀφανή, ὅπως προείπαμε. Δηλαδὴ ἀπὸ ἐπιθυμία, κενοδοξία, ἀνθρωπαρέσκεια, ὑποκρισία, φιλαρχία, δολιότητα, κακοήθεια, μίσος, ἀπιστία, φθόνο, φιλαυτία, ὑπερηφάνεια καὶ τὰ ὅμοια. Κατὰ τὴν Γραφή, τὰ ἐσωτερικὰ αὐτὰ ἁμαρτήματα εἶναι ἴσα μὲ τὰ ἐξωτερικά. Γιατὶ λέει: «Ὁ Κύριος διασκόρπισε τὰ κόκκαλα τῶν ἀνθρωπαρέσκων»[13], καί: «Ὁ Κύριος ἀποστρέφεται τὸν αἱμοχαρὴ καὶ δόλιο ἄνθρωπο»[14], δείχνοντας μὲ αὐτὸ ὅτι τὴν δολιότητα ὁ Κύριος τὴν ἀποστρέφεται ἴσα μὲ τὸν φόνο. Ἐπίσης λέει γιὰ «ἀνθρώπους ποὺ μιλοῦν εἰρηνικὰ στοὺς ἄλλους, μέσα τους ὅμως σχεδιάζουν

8. Ψαλμ. 18, 13.
9. Παροιμ. 4, 23.
10. Δευτ. 22, 9-11.
11. Γαλ. 5, 22.
12. Ψαλμ. 118, 128.
13. Ψαλμ. 52, 6.
14. Ψαλμ. 5, 7.

κακά»[15], καὶ πάλι: «Μέσα στὴν καρδιά σας συλλογίζεστε πῶς νὰ διαπράξετε ἀνομίες στὴ ζωή»[16], καί: «Ἀλοίμονό σας, ὅταν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σᾶς ἐπαινοῦν»[17], ὅταν δηλαδὴ ἐπιδιώκετε νὰ ἀκοῦτε καλὰ γιὰ τὸν ἑαυτό σας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ κρέμεστε ἀπὸ τὴ γνώμη καὶ τοὺς ἐπαίνους τους· ἐπειδή, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ διαφύγετε τὴν προσοχὴ τῶν ἀνθρώπων γιὰ πάντα ὅταν κάνετε τὸ καλό; Ἄλλωστε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέει: «Νὰ λάμψει τὸ φῶς σας μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους»[18], ἀλλὰ προσθέτει: «Νὰ ἐπιδιώκετε νὰ πράττετε τὸ ἀγαθὸ γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι γιὰ δική σας δόξα, οὔτε νὰ σᾶς κινεῖ ἔρωτας γιὰ ἀνθρώπινους ἐπαίνους». Γιατὶ ὁ Κύριος φανέρωσε ὅτι οἱ τέτοιοι ἄνθρωποι εἶναι ἄπιστοι, λέγοντας: «Πῶς μπορεῖτε νὰ ἔχετε πίστη, ἀφοῦ ἀποζητᾶτε τὸν ἔπαινο ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου καὶ δὲ ζητᾶτε τὴ δόξα ἀπὸ τὸν μόνο Θεό;»[19]. Πρόσεξε καὶ τὸν Ἀπόστολο, πῶς ἀπαιτεῖ ἀκρίβεια ἀκόμη καὶ μέχρι τὸ φαγητὸ καὶ τὸ ποτό. Δίνει ἐντολή, ὅλες οἱ πράξεις μας νὰ ἀποβλέπουν στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, λέγοντας: «Εἴτε τρῶτε, εἴτε πίνετε, εἴτε κάνετε ὁ,τιδήποτε, ὅλα νὰ τὰ κάνετε γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ»[20]. Καὶ ὁ Θεολόγος Ἰωάννης κατατάσσει τὸ μίσος μαζὶ μὲ τὸ φόνο, λέγοντας: «Αὐτὸς ποὺ μισεῖ τὸν ἀδελφό του εἶναι ἀνθρωποκτόνος»[21].

6. «Ἡ ἀγάπη ὅλα τὰ δέχεται, ὅλα τὰ ὑπομένει· ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει»[22], λέει ὁ Ἀπόστολος. Μὲ τὸ "οὐδέποτε ἐκπίπτει" ἐννοεῖ τὸ ἑξῆς: Ἐκεῖνοι ποὺ ἔλαβαν τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος ποὺ ἀνέφερε[23], ἀλλὰ δὲν ἀξιώθηκαν ἀκόμη τὴν τέλεια ἐλευθερία ἀπὸ τὰ πάθη μέσω τῆς πλήρους καὶ ἐνεργοῦς ἀγάπης, δὲν ἔφτασαν ἀκόμη στὴν ἀσφάλεια, ἀλλὰ ἡ ἀρετή τους βρίσκεται ἀκόμη σὲ κίνδυνο καὶ ἀγώνα καὶ φόβο λόγω τῆς ἐπιβουλῆς τῶν πονηρῶν πνευμάτων[24]. Ἡ τέλεια ἀγάπη ὅμως δὲν ὑπόκειται οὔτε σὲ πτώση, οὔτε σὲ πάθος, ἀλλά, ὅπως ὑπέδειξε ὁ Ἀπόστολος, εἶναι τέτοια ὥστε οἱ γλῶσσες τῶν Ἀγγέλων, ἡ προφητεία, ὅλη ἡ γνώση καὶ τὰ χαρίσματα τῶν ἰαμάτων εἶναι μηδὲν ὅταν παραβληθοῦν μὲ ἐκείνη[25].

7. Ὁ λόγος ποὺ ὁ Κύριος παρουσίασε τὴν τελειότητα ὡς σκοπό[26], εἶναι γιὰ νὰ βλέπει ὁ καθένας πόσο φτωχὸς εἶναι ἀπὸ ἕνα τόσο μεγάλο πλοῦτο καὶ νὰ τρέχει μὲ ζέση καὶ ὁρμὴ πρὸς αὐτὸ τὸ τέρμα καὶ νὰ διανύει ἔτσι τὸν πνευματικὸ δρόμο μέχρις ὅτου τὸ φτάσει, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος: «Ἔτσι νὰ τρέχετε, γιὰ νὰ κερδίσετε τὸ βραβεῖο»[27].

8. Τὸ νὰ ἀπαρνηθεῖ κανεὶς τὸν ἑαυτό του[28] σημαίνει τὸ ἑξῆς: Νὰ εἶναι κανεὶς παραδομένος τελείως στὴν ἀδελφότητα καὶ νὰ μὴν ἀκολουθεῖ διόλου δικό του θέλημα, μήτε νὰ ἔχει τίποτε δικό του, παρὰ μόνο τὸ ἔνδυμα, γιὰ νὰ

15. Ψαλμ. 27, 3.
16. Ψαλμ. 57, 3.
17. Λουκ. 6, 26.
18. Ματθ. 5, 16.
19. Ἰω. 5, 44.
20. Α' Κορ. 10, 31.
21. Α' Ἰω. 3, 15.
22. Α' Κορ. 13, 7-8.
23. Α' Κορ. 12, 28.
24. Ἐφ. 6, 12.
25. Α' Κορ. 12, 28· 13, 1-2.
26. Ματθ. 5, 48.
27. Α' Κορ. 9, 24.
28. Ματθ. 16, 24.

εἶναι ἀπὸ ὅλα ἐλεύθερος καὶ νὰ ἐκτελεῖ μὲ χαρὰ ὅ,τι τὸν διατάζουν. Τοὺς ἀδελφοὺς ὅλους καὶ μάλιστα τοὺς ἀνωτέρους καὶ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀναλάβει τὰ βάρη τῆς μονῆς, νὰ τοὺς θεωρεῖ κυρίους καὶ δεσπότες του γιὰ τὸ Χριστό, ὑπακούοντας σ' Αὐτὸν ποὺ εἶπε: «Ὅποιος ἀπὸ σᾶς θέλει νὰ εἶναι πρῶτος καὶ μέγας, ἃς εἶναι τελευταῖος ἀπ' ὅλους καὶ ὑπηρέτης σὲ ὅλους καὶ δοῦλος ὅλων»[29]. Νὰ μὴν ἐπιδιώκει ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς οὔτε δόξα, οὔτε τιμή, οὔτε ἔπαινο, ἀκόμη κι ἐκεῖνον τὸν ἔπαινο ποὺ συνοδεύει τὴν καλὴ διακονία καὶ διαγωγή. Γιατὶ λέει ὁ Ἀπόστολος: «Νὰ διακονεῖτε μὲ κάθε καλὴ διάθεση, ὄχι γιὰ τὰ μάτια καὶ γιὰ νὰ εἶστε ἀρεστοὶ στοὺς ἀνθρώπους»[30]. Καὶ νὰ θεωρεῖ πάντοτε τὸν ἑαυτό του χρεώστη τῆς διακονίας πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς μὲ ἀγάπη καὶ ἁπλότητα.

9. Οἱ προϊστάμενοι τῆς ἀδελφότητας, ἐπειδὴ ἔχουν ἀναλάβει μεγάλο ἔργο, πρέπει νὰ ἀγωνίζονται πρὸς τὶς ἀντίθετες πανουργίες τῆς κακίας μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη, γιὰ νὰ μὴν πέσουν στὸ πάθος τῆς ὑπερηφάνειας καί, ἀσκώντας δυναστικὴ ἐξουσία στοὺς ὑποταγμένους ἀδελφούς, προξενήσουν στὸν ἑαυτό τους ζημία ἀντὶ μέγιστο κέρδος. Ἀλλὰ σὰν εὔσπλαχνοι πατέρες καὶ σὰν νὰ ἔχουν παραδώσει γιὰ τὸ Θεὸ τοὺς ἑαυτούς των στὴν ἀδελφότητα σωματικὰ καὶ πνευματικά, νὰ φροντίζουν γι' αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς ἐπιμελοῦνται σὰν παιδιὰ τοῦ Θεοῦ. Στὰ φανερὰ βέβαια δὲν πρέπει νὰ ἀμελοῦν τὰ καθήκοντα τοῦ προϊσταμένου, δηλαδὴ νὰ διατάζουν, ἢ νὰ συμβουλέψουν τοὺς πιὸ ὥριμους, ἢ νὰ ἐπιπλήξουν, ἢ νὰ ἐλέγξουν ὅπου χρειάζεται, ἢ νὰ παρηγορήσουν ὅπου πρέπει, γιὰ νὰ μὴν ἐπέλθει σύγχυση στὰ μοναστήρια μὲ τὴν πρόφαση τῆς ταπεινώσεως ἢ τῆς πραότητας, καθὼς θὰ καταργεῖται ἡ πρέπουσα διάκριση σὲ προϊσταμένους καὶ σὲ ὑποτακτικούς. Βαθιὰ ὅμως στὴν καρδιά τους νὰ πιστεύουν ὅτι εἶναι ἀνάξιοι δοῦλοι ὅλων τῶν ἀδελφῶν καί, σὰν καλοὶ παιδαγωγοὶ ποὺ τοὺς ἔχουν ἐμπιστευθεῖ τὰ παιδιὰ τοῦ κυρίου τους, νὰ φροντίζουν μὲ κάθε καλὴ διάθεση καὶ φόβο Θεοῦ νὰ καταρτίζουν καθένα ἀδελφὸ σὲ κάθε καλὸ ἔργο, γνωρίζοντας ὅτι γι' αὐτὸν τὸν κόπο τους ὁ Θεὸς τοὺς ἔχει ἑτοιμάσει μεγάλο καὶ ἀναφαίρετο μισθό.

10. Αὐτοὶ ποὺ ἔχουν ἀναλάβει τὴν παιδαγωγία παιδιῶν ποὺ τυχαίνει νὰ εἶναι κάποτε καὶ δικοί τους κύριοι, γιὰ χάρη τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς εὐταξίας δὲν παραμελοῦν καὶ νὰ τὰ χτυποῦν, ἀλλὰ μὲ ἀγάπη. Ἔτσι πρέπει καὶ οἱ προεστῶτες ὄχι ἀπὸ θυμὸ καὶ ὑψηλοφροσύνη, οὔτε γιὰ ἐκδίκηση, νὰ τιμωροῦν τοὺς ἀδελφοὺς ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκη παιδεύσεως, ἀλλὰ μὲ σπλάχνα οἰκτιρμῶν, καὶ μὲ σκοπὸ πνευματικῆς ὠφέλειας νὰ προξενοῦν τὴ διόρθωσή τους.

11. Ὁ καθένας ποὺ θέλει νὰ χαραχθοῦν ἐπάνω του αὐτὰ τὰ καλὰ ἤθη, πρέπει πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλο καὶ παντοῦ νὰ ἐπιδιώκει τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἱερὴ ἀγάπη, ἡ ὁποία εἶναι ἡ πρώτη καὶ μεγαλύτερη ἐντολή[31]. Καὶ νὰ τὴν

29. Μάρκ. 9, 35.
30. Ἐφ. 6, 6-7.
31. Ματθ. 22, 37-38.

ζητεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο ἀκατάπαυστα νὰ τὴν κάνει περιεχόμενο τῆς καρδιᾶς του, καὶ ἔτσι μὲ τὴ συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπη μνήμη τοῦ Θεοῦ, προκόβοντας μέρα τὴ μέρα μὲ τὴ χάρη, νὰ προσθέτει σ' αὐτὴν καὶ νὰ τὴν αὐξάνει. Γιατὶ μὲ τὸ ζῆλο καὶ τὸ σθένος, τὴν φροντίδα καὶ τὸν ἀγώνα, γινόμαστε ἱκανοὶ νὰ ἀποκτήσομε τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία διαμορφώνεται μέσα μας μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ δωρεὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἀπὸ αὐτὴν κατορθώνομε εὔκολα καὶ τὴ δεύτερη ἐντολή, δηλαδὴ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον[32]. Γιατὶ τὰ πρῶτα πρέπει νὰ μπαίνουν μπροστὰ καὶ νὰ τὰ φροντίζομε περισσότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα, καὶ κατόπιν τὰ δεύτερα ἀκολουθοῦν τὰ πρῶτα. Ἂν τώρα κανεὶς παραμελήσει τὴν πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή, δηλαδὴ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό, —ἡ ὁποία συγκροτεῖται ἀπὸ τὴν ἐσωτερική μας διάθεση, τὴν ἀγαθὴ συνείδηση καὶ τὰ ὀρθὰ περὶ Θεοῦ φρονήματα, συνάμα δὲ καὶ ἀπὸ τὴ θεία βοήθεια—, καὶ ἀπὸ τὴ δεύτερη θέλει μόνο στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιμέλεια τῆς διακονίας νὰ ἀφοσιωθεῖ, εἶναι ἀδύνατο νὰ τὴν ἀσκήσει σωστὰ καὶ καθαρά. Γιατὶ ὅταν ἡ κακία βρεῖ τὸ νοῦ ἔρημο ἀπὸ τὴ μνήμη καὶ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ, ἢ κάνει νὰ φαίνονται δύσκολα καὶ κοπιαστικὰ τὰ θεῖα προστάγματα, συδαυλίζοντας στὴν ψυχὴ γογγυσμοὺς καὶ λύπες καὶ κατηγορίες ἐναντίον τῆς διακονίας τῶν ἀδελφῶν, ἢ τὸν ἐξαπατᾶ μὲ τὴν ἰδέα ὅτι εἶναι τάχα ἐνάρετος καὶ τὸν φουσκώνει καὶ τὸν παραπείθει νὰ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ἄξιο τιμῆς καὶ σπουδαῖο καὶ τέλειο τηρητὴ τῶν ἐντολῶν.

12. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος νομίσει ὅτι ἐπιμελεῖται ἄριστα τὶς ἐντολές, τότε εἶναι φανερὸ ὅτι ἁμαρτάνει καὶ παραβαίνει τὴν ἐντολή, γιατὶ ἔκρινε ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του καὶ δὲν περίμενε Ἐκεῖνον ποὺ κρίνει ἀληθινά. Ὅταν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ δίνει κοινὴ μαρτυρία μὲ τὸ δικό μας πνεῦμα, σύμφωνα μὲ τὸ ρητὸ τοῦ Παύλου[33], τότε εἴμαστε ἀληθινὰ ἄξιοι τοῦ Χριστοῦ καὶ τέκνα Θεοῦ· ὄχι ὅμως ὅταν ἀπὸ τὴ δική μας ἰδέα δικαιώσομε τὸν ἑαυτό μας. Γιατί, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, δὲν εἶναι δόκιμος ἐκεῖνος ποὺ αὐτοσυσταίνεται, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ τὸν συσταίνει ὁ Κύριος[34]. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι γυμνὸς ἀπὸ τὴ μνήμη καὶ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, τότε εἶναι ἀναπόφευκτο νὰ ἔχει ἔρωτα γιὰ τὴ δόξα καὶ νὰ κυνηγᾶ τὸν ἔπαινο ἐκείνων τοὺς ὁποίους ὑπηρετεῖ. Αὐτὸς ὅμως ἐλέγχεται ὡς ἄπιστος ἀπὸ τὸν Κύριο, ὅπως προείπαμε. «Πῶς μπορεῖτε, λέει, νὰ πιστεύετε σεῖς ποὺ δέχεστε δόξα ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον καὶ δὲ ζητᾶτε τὴ δόξα ἀπὸ τὸν μόνο Θεό;»[35]

13. Μὲ μεγάλο ἀγώνα καὶ κόπο τοῦ νοῦ, μὲ σεμνὲς ἔννοιες καὶ μὲ συνεχῆ φροντίδα ὅλων τῶν καλῶν κατορθώνεται ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό, ὅπως προείπαμε. Καὶ αὐτὸ γιατὶ ὁ ἐχθρὸς ἐμποδίζει τὸ νοῦ καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ προσηλώνεται στὸν θεῖο ἔρωτα μὲ τὴ μνήμη τῶν καλῶν, ἀλλὰ τοῦ ἐρεθίζει τὴν αἴσθηση πρὸς τὶς γήινες ἐπιθυμίες. Γιατὶ ὁ θάνατος τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἡ ἀγχόνη του, μποροῦμε νὰ ποῦμε, εἶναι ὅταν ὁ νοῦς χωρὶς περισπασμὸ ἐνδιατρίβει στὴν ἀγάπη καὶ στὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ αὐτὸ μπορεῖ νὰ γεννηθεῖ καὶ ἡ εἰλικρινὴς ἀγάπη τοῦ πλησίον· ἐπίσης καὶ ἡ ἀληθινὴ ἁπλότητα, ἡ πραότητα, ἡ ταπείνωση, ἡ ἀκεραιότητα, ἡ ἀγαθότητα καὶ ἡ προσευχή, καὶ γενικὰ ὅλο τὸ πανέμορφο στεφάνι τῶν ἀρετῶν, ἀπὸ τὴ μία καὶ μόνη καὶ πρώτη ἐντολή, τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό[36], ἀντλεῖ τὴν τελειότητα. Ἔχομε λοιπὸν ἀνάγκη ἀπὸ μεγάλο ἀγώνα καὶ πόνο κρυφὸ καὶ ἐσωτερικό, ἀπὸ ἔρευνα τῶν λογισμῶν καὶ γύμναση τῶν ἐξασθενημένων αἰσθητηρίων τῆς ψυχῆς γιὰ νὰ διακρίνουν τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό[37], καὶ ἀπὸ ἐνδυνάμωση καὶ ἀναζωπύρωση τῶν καταπονημένων μελῶν τῆς ψυχῆς μὲ τὴν ἐπιμελὴ ὕψωση τοῦ νοῦ πρὸς τὸ Θεό. Γιατὶ ὅταν ὁ νοῦς μας συνεχῶς προσκολλᾶται μὲ τέτοιο τρόπο στὸ Θεό, θὰ γίνει ἕνα πνεῦμα μὲ τὸν Κύριο, σύμφωνα μὲ τὸ ρητὸ τοῦ Παύλου[38].

14. Ἐκεῖνοι ποὺ ἀγαποῦν τὴν ἀρετὴ πρέπει νύχτα καὶ μέρα νὰ ἔχουν ἀκατάπαυστα αὐτὸν τὸν κρυφὸ ἀγώνα καὶ τὸν πόνο καὶ τὴ μελέτη κατὰ τὴν ἐργασία ὁποιασδήποτε ἐντολῆς, δηλαδὴ ὅταν προσεύχονται, ὅταν διακονοῦν, ὅταν τρῶνε, ὅταν πίνουν, ἢ ὅταν κάνουν ὁ,τιδήποτε, ὥστε ὅποιο ἀγαθὸ πραγματοποιηθεῖ, νὰ γίνει γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ[39] καὶ ὄχι γιὰ δική μας δόξα. Ἔτσι θὰ εἶναι εὐχερὴς καὶ εὔκολη γιὰ μᾶς ὅλη ἡ ἐπιμέλεια τῶν ἐντολῶν, καθὼς θὰ τὴν εὐκολύνει καὶ θὰ ἐλαφρύνει τὸν κόπο της ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ὅλος ὁ ἀγώνας καὶ ἡ φροντίδα τοῦ ἐχθροῦ συγκεντρώνεται, ὅπως προείπαμε, στὸ νὰ ἀποτραβήξει τὸ νοῦ ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ φόβο καὶ τὴν ἀγάπη Του, καὶ ἐξαπατώντας τον μὲ γήινα δολώματα νὰ τὸν στρέψει ἀπὸ τὸ ὄντως ἀγαθὸ στὰ νομιζόμενα ἀγαθά.

15. Ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ, ὅταν συνάντησε τὸν ἱερέα τοῦ Θεοῦ Μελχισεδέκ, τοῦ ἔδωσε δῶρο ἀπὸ τὰ καλύτερα τῶν ὑπαρχόντων του καὶ ἔτσι δέχθηκε τὴν εὐλογία του[40]. Μὲ αὐτό, τὸ Πνεῦμα μᾶς ἀνυψώνει σὲ ὑψηλότερη θεωρία. Πρέπει δηλαδὴ τὰ ἄκρα καὶ τὰ καλύτερα λιπαρὰ μέρη τοῦ ὅλου ψυχοσωματικοῦ μας συνθέματος, τὰ ὁποῖα εἶναι ὁ νοῦς, ἡ συνείδηση, ἡ ἀγαπητικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς, νὰ τὰ προσφέρομε πρῶτα ἀπ' ὅλα σὰν ἱερὸ ὁλοκαύτωμα. Ἔπειτα, τοὺς πρώτους καὶ καλύτερους ἀπὸ τοὺς ὀρθοὺς λογισμούς μας νὰ τοὺς ἀφιερώνομε στὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ τοὺς ἀπασχολοῦμε ἀδιάκοπα στὴν ἀγάπη Του καὶ στὸν μυστικὸ καὶ ὑπέρλογο ἔρωτά Του. Καὶ ἔτσι μποροῦμε νὰ προκόβομε μέρα τὴ μέρα καὶ νὰ προοδεύομε στὴν ἀρετή, μὲ τὴ βοήθεια τῆς θείας χάρης, ὁπότε καὶ τὸ φορτίο τῆς δικαιοσύνης τῶν ἐντολῶν θὰ μᾶς φανεῖ ἐλαφρὸ[41] καὶ θὰ τὶς ἐκτελοῦμε καθαρὰ καὶ ἄμεμπτα, βοηθούμενοι ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο μὲ τὴν πίστη μας πρὸς Αὐτόν.

16. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ἄσκηση καὶ ποιὰ ἀγαθὴ ἐργασία εἶναι μεγαλύτερη καὶ πρώτη, πρέπει νὰ γνωρίζετε τοῦτο, ἀγαπητοί· ὅτι οἱ ἀρετὲς εἶναι δεμένες μεταξύ τους καὶ ἀκολουθοῦν ἡ μία τὴν ἄλλη, σὰν κάποια ἱερὴ

32. Ματθ. 22, 39. 33. Ρωμ. 8, 16. 34. Β' Κορ. 10, 18. 35. Ἰω. 5, 44.

36. Ματθ. 22, 38.
37. Ἑβρ. 5, 14.
38. Α' Κορ. 6, 17.
39. Α' Κορ. 10, 31.
40. Γεν. 14, 19.
41. Ματθ. 11, 30.

ἁλυσίδα, πιασμένες ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἡ προσευχή, γιὰ παράδειγμα, ἀπὸ τὴν ἀγάπη, ἡ ἀγάπη ἀπὸ τὴ χαρά, ἡ χαρὰ ἀπὸ τὴν πραότητα, ἡ πραότητα ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη, ἡ ταπεινοφροσύνη ἀπὸ τὴν διακονία, ἡ διακονία ἀπὸ τὴν ἐλπίδα, ἡ ἐλπίδα ἀπὸ τὴν πίστη, ἡ πίστη ἀπὸ τὴν ὑπακοή, ἡ ὑπακοὴ ἀπὸ τὴν ἁπλότητα. Ἐπίσης καὶ τὰ ἀντίθετα εἶναι δεμένα τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο. Τὸ μίσος μὲ τὸ θυμό, ὁ θυμὸς μὲ τὴν ὑπερηφάνεια, αὐτὴ μὲ τὴν κενοδοξία· τούτη μὲ τὴν ἀπιστία, ἡ ἀπιστία μὲ τὴ σκληροκαρδία, αὐτὴ μὲ τὴν ἀμέλεια, ἡ ἀμέλεια μὲ τὴν χαύνωση, μὲ τὴν ὀλιγωρία τούτη, αὐτὴ πάλι μὲ τὴν ἀκηδία, ὅπως ἐπίσης κι αὐτὴ μὲ τὴν ἀνυπομονησία, ἐνῶ τούτη μὲ τὴ φιληδονία. Ἔτσι καὶ οἱ ὑπόλοιπες κακίες, ἡ μία ἀκολουθεῖ τὴν ἄλλη.

17. Ὅ,τι καλὸ κάνει ὁ ἄνθρωπος, ὁ πονηρὸς θέλει νὰ τὸ σπιλώνει καὶ νὰ τὸ καταμολύνει μὲ τὴν ἐπιμιξία τῶν δικῶν του σπερμάτων, δηλαδὴ τῆς κενοδοξίας ἢ τῆς οἰήσεως ἢ τοῦ γογγυσμοῦ ἢ κάποιου ἄλλου παρομοίου, ὥστε νὰ μὴ γίνεται τὸ καλὸ γιὰ τὸ Θεὸ μονάχα ἢ μὲ προθυμία. Ἀναφέρεται στὴ Γραφὴ ὅτι ὁ Ἄβελ πρόσφερε στὸ Θεὸ θυσία ἀπὸ τὰ λιπαρὰ μέρη καὶ ἀπὸ τὰ πρωτότοκα πρόβατα. Ἐπίσης κι ὁ Κάιν πρόσφερε δῶρα ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς, ἀλλ' ὄχι ἀπὸ τὰ πρῶτα. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς δέχτηκε τὶς θυσίες τοῦ Ἄβελ, ἀλλὰ τὰ δῶρα τοῦ Κάιν δὲν τὰ δέχτηκε[42]. Ἀπ' αὐτὸ μαθαίνομε ὅτι ἕνα καλό, μπορεῖ νὰ μὴν τὸ κάνομε καλά· νὰ τὸ κάνομε δηλαδὴ ἢ μὲ ἀμέλεια, ἢ καταφρονητικά, ἢ γιὰ κάτι ἄλλο καὶ ὄχι γιὰ τὸ Θεό. Καὶ γι' αὐτὸ συμβαίνει νὰ μὴ γίνεται εὐπρόσδεκτο ἀπὸ τὸ Θεό.

β') Περὶ προσευχῆς

18. Ἡ συγκεφαλαίωση κάθε ἀγαθῆς ἐπιμέλειας καὶ ἡ κορυφὴ τῶν κατορθωμάτων εἶναι ἡ ἐπιμονὴ στὴν προσευχή, μὲ τὴν ὁποία ἀποκτοῦμε καὶ τὶς ἄλλες ἀρετές, καθὼς ὁ Θεὸς ποὺ Τὸν ἐπικαλούμαστε, μᾶς ἁπλώνει τὸ χέρι Του σὲ βοήθεια. Κατὰ τὴν προσευχὴ γίνεται στοὺς ἀξίους κοινωνία τῆς μυστικῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ καὶ συνάφεια τῆς διαθέσεώς τους πρὸς τὴν ἁγιότητά Του, ὅπως καὶ τοῦ νοῦ πρὸς τὸν Κύριο μὲ ἄρρητη ἀγάπη. «Ἔδωσες, λέει ὁ Ψαλμωδός, εὐφροσύνη στὴν καρδιά μου»[43]. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέει: «Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βρίσκεται μέσα σας»[44]. Τὸ νὰ βρίσκεται ἐσωτερικὰ ἡ βασιλεία τί ἄλλο σημαίνει, παρὰ ὅτι ἡ οὐράνια εὐφροσύνη τοῦ Πνεύματος φανερώνεται μὲ ἐνάργεια στὶς ἄξιες ψυχές; Γιατὶ οἱ ἄξιες ψυχές, μὲ τὴν ἐνεργὸ κοινωνία τοῦ Πνεύματος, ἀπὸ ἐδῶ ἤδη δέχονται τὸν ἀρραβώνα καὶ τὰ προοίμια τῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς χαρᾶς καὶ τῆς πνευματικῆς εὐφροσύνης, στὴν ὁποία θὰ μετάσχουν μέσα σὲ αἰώνιο φῶς οἱ Ἅγιοι στὴ βασι-

42. Γεν. 4, 3-5. 43. Ψαλμ. 4, 8. 44. Λουκ. 17, 21.

λεία τοῦ Χριστοῦ. Κάτι ἀντίστοιχο ἐννοεῖ καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ποὺ λέει: «Ὁ Θεὸς μᾶς παρηγορεῖ στὴ θλίψη μας, γιὰ νὰ μποροῦμε κι ἐμεῖς νὰ παρηγοροῦμε ὅσους περνοῦν κάθε εἴδους θλίψη, μὲ τὴν παρηγορία ποὺ παίρνομε οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὸ Θεό»[45]. Ἀλλὰ καὶ τὸ ρητό: «Ἡ καρδιά μου καὶ ἡ σάρκα μου ἀναγάλλιασαν στὴν παρουσία τοῦ ζῶντος Θεοῦ»[46], ὅπως καὶ τό: «Ἡ ψυχή μου θὰ χορτάσει, σὰν ἀπὸ λιπαρὸ καὶ θρεπτικὸ φαγητὸ»[47] καὶ τὰ ὅμοια, ἔχουν τὸ ἴδιο νόημα καὶ ὑπαινίσσονται τὴν ἐνεργὸ εὐφροσύνη καὶ παρηγορία τοῦ Πνεύματος.

19. Ὅπως μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ ἄλλα εἶναι τὸ ἔργο τῆς προσευχῆς, ἔτσι χρειάζεται καὶ περισσότερο κόπο καὶ φροντίδα ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἔρωτα γι' αὐτήν, μὴν τυχὸν τὸν ἐξαπατήσει ἡ κακία χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει. Γιατὶ ἐκείνους ποὺ φροντίζουν γιὰ μεγαλύτερο ἀγαθό, τοὺς προσβάλλει καὶ ὁ πονηρὸς περισσότερο. Γι' αὐτὸ ὁ προσευχόμενος χρειάζεται πολλὴ νήψη, γιὰ νὰ παρουσιάζει κάθε μέρα περισσότερους καρποὺς ἀγάπης καὶ ταπεινοφροσύνης, ἁπλότητας καὶ ἀγαθότητας, ὅπως ἐπίσης καὶ διακρίσεως, καθὼς θὰ παραμένει καρτερικὰ στὴν προσευχή. Οἱ καρποὶ αὐτοὶ θὰ κάνουν φανερὴ τὴν προκοπὴ καὶ τὴν ἐπίδοσή του στὰ θεῖα, ἐνῶ θὰ παρακινοῦν καὶ τοὺς ἄλλους στὸν ἴδιο ζῆλο.

20. Ὁ θεῖος Ἀπόστολος διδάσκει νὰ προσευχόμαστε ἀδιαλείπτως[48] καὶ νὰ ἐπιμένομε στὴν προσευχή[49], ὅπως ἐπίσης καὶ ὁ Κύριος μ' ἐκεῖνο ποὺ εἶπε: «Πόσο περισσότερο ὁ Θεὸς θὰ ἀποδώσει τὸ δίκαιο σ' ἐκείνους ποὺ Τὸν παρακαλοῦν νύχτα-μέρα»[50], καὶ μὲ τό: «Ἀγρυπνεῖτε καὶ προσεύχεστε»[51]. Πρέπει λοιπὸν πάντοτε νὰ προσευχόμαστε καὶ νὰ μὴν ραθυμοῦμε[52]. Ὅπως λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ ἐπιμένει καρτερικὰ στὴν προσευχὴ διάλεξε τὸ σπουδαιότερο ἔργο, ἔτσι πρέπει νὰ ἀναλάβει μεγάλον ἀγώνα καὶ ἀνένδοτη εὐψυχία, γιὰ τὸ λόγο ὅτι ἡ κακία φέρνει πολλὰ ἐμπόδια στὴν ἐπίμονη προσευχή, δηλαδὴ ὕπνο, ἀκηδία, βάρος τοῦ σώματος, ἐκτροπὴ τῶν λογισμῶν, ἀκαταστασία τοῦ νοῦ, ἀτονία καὶ τὰ λοιπὰ τεχνάσματα τῆς κακίας. Ἔπειτα θλίψεις καὶ ἐξεγέρσεις τῶν πονηρῶν πνευμάτων ποὺ πολεμοῦν σφοδρὰ ἐναντίον μας καὶ ἀντιστέκονται, καὶ ἐμποδίζουν νὰ πλησιάζει τὸ Θεὸ ἡ ψυχὴ ἐκείνη ποὺ ἀληθινὰ ζητεῖ τὸ Θεὸ ἀκατάπαυστα.

21. Ἐκεῖνος ποὺ ἐπιμελεῖται τὴν προσευχή, πρέπει νὰ δείχνει ἀνδρεία μὲ κάθε προθυμία καὶ νήψη, μὲ ὑπομονὴ καὶ ἀγώνα ψυχῆς καὶ κόπο τοῦ σώματος, χωρὶς νὰ χαλαρώνει καὶ νὰ ἀφήνεται στὶς ἐκτροπὲς τῶν λογισμῶν, ἢ στὸν πολὺν ὕπνο, ἢ στὴν ἀκηδία, στὴν ἀτονία καὶ στὴ σύγχυση, ἢ νὰ μεταχειρίζεται θορυβώδεις καὶ ἀπρεπεῖς φωνές, ἢ νὰ παραδίνει σὲ κάτι τέτοια τὴ διάνοιά του, μένοντας ἱκανοποιημένος μόνο μὲ τὴν παρατεταμένη ὀρθοστα-

45. Β' Κορ. 1, 4. 48. Α' Θεσ. 5, 17. 51. Ματθ. 26, 41.
46. Ψαλμ. 83, 3. 49. Ρωμ. 12, 12. 52. Λουκ. 18, 1.
47. Ψαλμ. 62, 6. 50. Λουκ. 18, 7.

σία στὴν προσευχὴ καὶ τὴ γονυκλισία, ἐνῶ ἔχει τὸ νοῦ του νὰ περιπλανιέται μακριὰ ἀπ' ὅσα γίνονται. Γιατὶ ἂν δὲν ἀγωνίζεται νὰ ἔχει καθαρὴ νήψη, ὥστε ἀπὸ τὴ μία νὰ ἐναντιώνεται στοὺς περιττοὺς λογισμούς, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ τοὺς ἐξετάζει σχολαστικὰ καὶ νὰ τοὺς ἀνακρίνει μὲ μεγάλη ἀκρίβεια, καὶ ἂν δὲν ποθεῖ θερμὰ πάντοτε τὸν Κύριο, τίποτε δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ δελεάζεται κρυφὰ μὲ ποικίλους τρόπους ἀπὸ τὸν πονηρό. Ἢ ἀκόμη καὶ νὰ ὑπερηφανεύεται εἰς βάρος ἐκείνων ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἐπιμένουν ἄλλο στὴν προσευχή, καὶ μὲ τὰ τεχνάσματα αὐτὰ τοῦ πονηροῦ νὰ διαφθείρει τὴν καλὴ ἐργασία τῆς προσευχῆς καὶ νὰ τὴ θυσιάζει στὸν πονηρὸ δαίμονα.

22. Ἂν τὴν προσευχή μας δὲν τὴν καταστολίζουν ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ ἀγάπη, ἡ ἁπλότητα καὶ ἡ ἀγαθότητα, τότε ἡ προσευχή μας αὐτή, μᾶλλον τὸ πρόσχημα αὐτὸ τῆς προσευχῆς, πολὺ λίγο μπορεῖ νὰ μᾶς ὠφελήσει. Καὶ δὲν τὸ λέμε αὐτὸ μόνο γιὰ τὴν προσευχή, ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε κόπο καὶ μόχθο, παρθενία ἢ νηστεία ἢ ἀγρυπνία ἢ ψαλμωδία ἢ διακονία, ἢ ὁποιαδήποτε ἐργασία ποὺ κάνομε γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς. Ἂν δὲν δοῦμε ὅτι ἔχομε μέσα μας τοὺς καρποὺς τῆς ἀγάπης, τῆς εἰρήνης, τῆς χαρᾶς, τῆς ἁπλότητας, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς πραότητας, τῆς ἀπουσίας προσποιήσεως, τῆς ὀρθῆς πίστεως, τῆς μακροθυμίας, τῆς εὐπροσηγορίας, δὲν ὠφεληθήκαμε διόλου ἀπὸ τοὺς κόπους. Γιατὶ τοὺς κόπους τοὺς ὑπομένομε γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν καρπῶν. Ἂν δὲν βρίσκονται μέσα μας οἱ καρποὶ τῆς ἀγάπης, εἶναι περιττὴ κάθε ἐργασία. Ὥστε αὐτοὶ ποὺ δὲν ἔχουν μέσα τους αὐτοὺς τοὺς καρπούς, δὲν διαφέρουν διόλου ἀπὸ τὶς πέντε μωρὲς παρθένες, οἱ ὁποῖες, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμο μέσα στὶς καρδιές τους τὸ πνευματικὸ λάδι, δηλαδὴ τὴν ἐνέργεια τῶν παραπάνω ἀρετῶν μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος, ὀνομάστηκαν μωρὲς καὶ ἀποκλείσθηκαν μὲ ἀξιοθρήνητο τρόπο ἀπὸ τὸν βασιλικὸ νυμφώνα[53], χωρὶς νὰ ὠφεληθοῦν διόλου ἀπὸ τὸν κόπο τῆς παρθενίας. Ὅπως ὅταν καλλιεργεῖται τὸ ἀμπέλι, ὅλη ἡ ἐπιμέλεια καὶ ὁ κόπος γίνονται μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν καρπῶν, καὶ ἂν δὲν παραχθοῦν καρποί, ἀποδεικνύεται μάταιη ὅλη ἡ ἐργασία, ἔτσι ἂν μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος δὲ δοῦμε μέσα μας καρποὺς ἀγάπης, εἰρήνης, χαρᾶς καὶ τῶν λοιπῶν ποὺ ἀπαριθμεῖ ὁ Ἀπόστολος[54], καὶ ἂν αὐτὸ δὲν τὸ ὁμολογοῦμε μὲ κάθε ἐσωτερικὴ βεβαιότητα καὶ πνευματικὴ αἴσθηση, τότε ἀποδεικνύεται περιττὸς ὁ κόπος τῆς παρθενίας, τῆς προσευχῆς, τῆς ψαλμωδίας, τῆς νηστείας καὶ τῆς ἀγρυπνίας. Γιατὶ ὅπως εἴπαμε, οἱ κόποι αὐτοὶ καὶ οἱ προσπάθειες τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος πρέπει νὰ γίνονται μὲ τὴν ἐλπίδα πνευματικῶν καρπῶν, ἐνῶ ἡ καρποφορία τῶν ἀρετῶν εἶναι ἀπόλαυση πνευματικὴ μὲ ἄφθαρτη ἡδονή, ποὺ ἐνεργεῖται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μὲ τρόπο ἀνέκφραστο μέσα σὲ πιστὲς καὶ ταπεινὲς καρδιές. Ὥστε οἱ κόποι καὶ οἱ προσπάθειες ἂς θεωροῦνται αὐτὸ ποὺ εἶναι, δηλαδὴ κόποι καὶ προσπάθειες, ἐνῶ οἱ καρποί, καρποί. Ἂν τώρα κανεὶς ἀπὸ ἔλλειψη γνώσεως, τὴν ἐργασία καὶ τὸν κόπο του, τὰ νομίζει καρποὺς τοῦ Πνεύματος, ἂς μὴν ἀγνοεῖ ὅτι ἐξαπατᾶ καὶ παραπλανᾶ τὸν ἑαυτό του, καὶ ἔτσι τὸν στερεῖ ἀπὸ τοὺς μεγάλους πράγματι καρποὺς τοῦ Πνεύματος.

53. Ματθ. 25, 2 καὶ 12. 54. Γαλ. 5, 22.

23. Ὅπως ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ὅλος παραδομένος στὴν ἁμαρτία, πράττει σὰν φυσικὰ τὰ παρὰ φύση πάθη τῆς ἀτιμίας, δηλαδὴ τὴν ἀσέλγεια, τὴν πορνεία, τὴν πλεονεξία, τὸ μίσος, τὴ δολιότητα καὶ τὶς λοιπὲς ἐκδηλώσεις τῆς κακίας, μὲ ἀπόλαυση καὶ ἡδονή, ἔτσι καὶ ὁ ἀληθινὸς καὶ τέλειος Χριστιανός, ὅλες τὶς ἀρετὲς καὶ ὅλους τοὺς ὑπερφυσικοὺς καρποὺς τοῦ Πνεύματος, δηλαδὴ τὴν ἀγάπη, τὴν εἰρήνη, τὴν ὑπομονή, τὴν πίστη, τὴν ταπείνωση καὶ ὅλο τὸ χρυσὸ πράγματι γένος τῶν ἀρετῶν, τὰ πραγματοποιεῖ σὰν φυσικὰ μὲ μεγάλη ἀπόλαυση καὶ πνευματικὴ ἡδονή, ἄκοπα καὶ εὔκολα. Καὶ δὲ μάχεται πλέον ἐναντίον τῶν παθῶν τῆς κακίας, γιατὶ λυτρώθηκε τελείως ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ δέχθηκε ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ Πνεῦμα στὴν καρδιά του τὴν τέλεια εἰρήνη καὶ ἀγαλλίαση τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ προσκολλήθηκε στὸν Κύριο καὶ ἔγινε ἕνα πνεῦμα μὲ Αὐτόν[55].

24. Ἐκεῖνοι ποὺ ἀπὸ ἀνωριμότητα δὲν μποροῦν ἀκόμη νὰ ἐπιδοθοῦν τελείως στὸ ἔργο τῆς προσευχῆς, αὐτοὶ πρέπει νὰ ἀναλάβουν τὴν ὑπηρεσία τῶν ἀδελφῶν μὲ εὐλάβεια καὶ πίστη καὶ φόβο Θεοῦ, σὰν νὰ ὑπηρετοῦν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ καὶ πνευματικὴ ὑπόθεση, καὶ ὄχι σὰν νὰ περιμένουν μισθὸ καὶ δόξα ἢ εὐχαριστία ἀπὸ ἀνθρώπους. Ἐπίσης νὰ μὴ γογγύζουν διόλου, οὔτε νὰ ὑψηλοφρονοῦν ἢ νὰ ἀμελοῦν καὶ νὰ χαλαρώνουν. Ἔτσι δὲ θὰ σπιλώνεται καὶ δὲ θὰ διαφθείρεται τὸ ἀγαθὸ αὐτὸ ἔργο, ἀλλὰ μᾶλλον μὲ τὴν εὐλάβεια, τὸ φόβο καὶ τὴ χαρά, θὰ γίνεται εὐπρόσδεκτο ἀπὸ τὸ Θεό.

25. Πόση εἶναι ἡ θεϊκὴ εὐσπλαχνία ἀπέναντί μας! Μὲ τόσο μεγάλη φιλανθρωπία καὶ ἀγαθότητα ἔκανε συγκατάβαση στοὺς ἀνθρώπους ὁ Κύριος, ὥστε ὑποσχέθηκε νὰ μὴν παραβλέψει κανενὸς ἀγαθοῦ ἔργου τὸ μισθό, ἀλλὰ νὰ μᾶς ἀνυψώσει ἀπὸ τὶς μικρὲς στὶς μεγάλες ἀρετές, ἔτσι ποὺ καὶ ἕνα ποτήρι κρύο νερὸ ἂν δώσει κανείς, νὰ μὴν τοῦ στερήσει τὴν ἀνταπόδοση. Γιατὶ εἶπε: «Ὅποιος δώσει σὲ κάποιον ἕνα ποτήρι κρύο νερό, μόνο ἐπειδὴ εἶναι μαθητής μου, σᾶς βεβαιώνω ὅτι δὲ θὰ χάσει τὸ μισθό του»[56], καὶ πάλι: «Ἐφόσον τὸ κάνατε σ' ἕναν ἀπὸ αὐτούς, σ' ἐμένα τὸ κάνατε»[57]. Μόνον ὅ,τι γίνεται, νὰ γίνεται γιατὶ τὸ θέλει ὁ Θεὸς καὶ ὄχι γιὰ δόξα ἀνθρώπινη. Γιατὶ ὁ Κύριος πρόσθεσε, "μόνο ἐπειδὴ εἶναι μαθητής μου", δηλαδὴ ἀπὸ φόβο καὶ ἀγάπη Χριστοῦ. Καί, κατηγορώντας ἐκείνους ποὺ κάνουν τὸ καλὸ ἐπιδεικτικά, κατέληξε: «Σᾶς βεβαιώνω ὅτι δὲν θὰ πάρουν ἄλλη ἀνταμοιβή»[58], βεβαιώνοντας ἔτσι τὸ λόγο Του μὲ ἀμετάκλητη ἀπόφαση.

26. Ἡ ἁπλότητα πρὶν ἀπὸ ὅλα καὶ ἡ ἀφέλεια, ἡ ἀγάπη τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸν ἄλλο, ἡ χαρὰ καὶ ἡ ταπείνωση, ἂς τεθοῦν μὲ κάθε τρόπο σὰν θεμέλιο στὴν ἀδελφότητα, γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανευόμαστε καὶ γογγύζομε ὁ ἕνας κατὰ

55. Α' Κορ. 6, 17. 56. Ματθ. 10, 42. 57. Ματθ. 25, 40. 58. Ματθ. 6, 2.

τοῦ ἄλλου καὶ ἔτσι κάνομε ἀνώφελο τὸν κόπο μας. Ἐκεῖνος ποὺ ἀδιάλειπτα ἐπιμένει μὲ καρτερία στὶς προσευχὲς νὰ μὴν ὑπερηφανεύεται εἰς βάρος ἐκείνου ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τὸ ἴδιο, καὶ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι δοσμένος στὴ διακονία νὰ μὴ γογγύζει ἐναντίον ἐκεῖνο ποὺ σχολάζει στὴν προσευχή. Ἂν συμπεριφέρονται οἱ ἀδελφοὶ μεταξύ τους μὲ τέτοια ἁπλότητα καὶ καλὴ διάθεση, θὰ πηγαίνει τὸ περίσσευμα ὅσων προσεύχονται στὸ ὑστέρημα ὅσων διακονοῦν, καὶ τὸ περίσσευμα ὅσων διακονοῦν στὸ ὑστέρημα ὅσων προσεύχονται, ὥστε νὰ ἐπέρχεται ἰσότητα, σύμφωνα μὲ τὸ ρητό: «Ὅποιος μάζεψε πολύ, δὲν τοῦ περίσσεψε, κι ὅποιος μάζεψε λίγο, δὲν τοῦ ἔλειψε»[59].

27. Τότε γίνεται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πάνω στὴ γῆ ὅπως στὸν οὐρανό[60], ὅταν, ὅπως εἴπαμε, δὲν ὑπερηφανευόμαστε ὁ ἕνας κατὰ τοῦ ἄλλου, καὶ ὅταν ὄχι μόνο χωρὶς ζηλοτυπία, ἀλλὰ καὶ μὲ ἁπλότητα εἴμαστε ἑνωμένοι μὲ ἀγάπη, εἰρήνη καὶ χαρὰ μεταξύ μας καὶ θεωροῦμε τὴν προκοπὴ τοῦ πλησίον σὰν δική μας, καὶ τὴν ἔλλειψή του σὰν δική μας ζημία.

28. Ἐκεῖνος ποὺ καὶ στὴν προσευχὴ εἶναι ὀκνηρός, καὶ στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀδελφῶν νωθρὸς καὶ ἀμελής, αὐτὸς ὀνομάζεται καθαρὰ ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο ἀργὸς καὶ κρίνεται ἀνάξιος καὶ γι' αὐτὸ τὸ ψωμί του. «Ὁ ἀργός, εἶπε, οὔτε νὰ τρώει»[61]. Καὶ ἀλλοῦ: «Τοὺς ἀργοὺς τοὺς μισεῖ καὶ ὁ Θεός», καί: «Ὁ ἀργός, οὔτε πιστὸς μπορεῖ νὰ εἶναι». Ἐπίσης στὴ Σοφία λέγεται: «Ἡ ἀργία δίδαξε πολλὴ κακία»[62]. Πρέπει λοιπὸν καθένας, σὲ ὁποιοδήποτε ἔργο κάνει κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, νὰ παρουσιάζει καρποὺς καὶ νὰ δείχνει ζῆλο, ἔστω καὶ σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ καλὰ ἔργα, γιὰ νὰ μὴ βρεθεῖ ὁλότελα ἄκαρπος, καὶ γίνει τελείως ἀμέτοχος τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν.

29. Σ' ἐκείνους ποὺ λένε ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ φτάσομε τὴν τελειότητα καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦμε ὁλότελα ἀπὸ τὰ πάθη, ἢ καὶ νὰ ἐπιτύχομε τὴ μετοχὴ καὶ πλήρωση τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος, εἶναι ἀνάγκη νὰ φέρομε μαρτυρία ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφὲς καὶ νὰ δείξομε ὅτι δὲν ξέρουν καλὰ καὶ ὅτι δὲ λένε τὸ σωστὸ καὶ τὴν ἀλήθεια. Ἔτσι, ὁ Κύριος λέει: «Νὰ γίνεστε τέλειοι, ὅπως ὁ οὐράνιος Πατέρας σας εἶναι τέλειος»[63], καί: «Θέλω ὅπου εἶμαι ἐγώ, νὰ εἶναι κι ἐκεῖνοι μαζί μου, γιὰ νὰ θεωροῦν τὴ δόξα μου»[64]. Αὐτὰ εἶναι λόγια Ἐκείνου ποὺ εἶπε: «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ θὰ πάψουν νὰ ὑπάρχουν, οἱ λόγοι μου ὅμως ποτὲ δὲ θὰ πάψουν νὰ ἰσχύουν»[65]. Ἴδιο νόημα ἔχουν καὶ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου: «Γιὰ νὰ παρουσιάσομε κάθε ἄνθρωπο τέλειο, σύμφωνα μὲ τὸ πρότυπο τοῦ Χριστοῦ»[66], καί: «Ὥσπου νὰ καταλήξομε ὅλοι στὴν ἑνότητα ποὺ δίνει ἡ πίστη καὶ ἡ ἐπίγνωση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, νὰ γίνομε ὥριμοι καὶ νὰ φτάσομε τὴν τελειότητα ποὺ μέτρο της εἶναι ὁ Χριστός»[67]. Ὅταν λοιπὸν ἔτσι ἀποβλέπομε στὴν τελειότητα, πετυχαίνομε δύο κάλλιστα πράγματα: πρῶ-

59. Β' Κορ. 8, 14-15.
60. Ματθ. 6, 10.
61. Β' Θεσ. 3, 10.
62. Σ. Σειρ. 33, 28.
63. Ματθ. 5, 48.
64. Ἰω. 17, 24.
65. Ματθ. 24, 35.
66. Κολ. 1, 28.
67. Ἐφ. 4, 13.

τον, ὅτι ἀναλαμβάνοντας ἐντατικὸ καὶ ἀδιάκοπο ἀγώνα, τρέχομε πρὸς τὸ τέρμα μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς κατακτήσεως αὐτῆς τῆς καταστάσεως καὶ τῆς κορυφῆς, καὶ δεύτερον, δὲν κυριευόμαστε ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία, ἀλλὰ μετριοφρονοῦμε καὶ θεωροῦμε τοὺς ἑαυτούς μας μικρούς, ἐπειδὴ δὲ φτάσαμε ἀκόμη στὴν τελειότητα.

30. Ἐκεῖνοι ποὺ τὰ λένε αὐτά, βλάπτουν πάρα πολὺ τὴν ψυχὴ μὲ τρεῖς τρόπους: πρῶτον, γιατὶ φανερώνονται ὅτι ἀπιστοῦν στὶς θεόπνευστες Γραφές· δεύτερον, καθὼς δὲν οἰκειώθηκαν τὸν ἀνώτερο καὶ τέλειο σκοπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὔτε ἀγωνίζονται νὰ φτάσουν σ' αὐτόν, δὲν μποροῦν νὰ καταβάλουν κόπο καὶ ἐπιμέλεια ἢ νὰ ἔχουν πείνα καὶ δίψα γιὰ τὴ δικαιοσύνη[68], ἀλλὰ μένοντας ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ σχήματα καὶ ἤθη καὶ ἀπὸ κάποια μικρὰ κατορθώματα, ὑστεροῦν στὴν μακάρια ἐλπίδα καὶ τελειότητα καὶ τὴν τέλεια κάθαρση τῶν παθῶν· καὶ τρίτον, καθὼς νομίζουν ὅτι ἔφτασαν στὴν κορυφή, μὲ τὴν κατόρθωση λίγων, ὅπως εἴπαμε, ἀρετῶν, καὶ καθὼς δὲ δείχνουν σπουδὴ πρὸς τὴν τελειότητα, ὄχι μόνο ἐλάχιστα μποροῦν νὰ ἔχουν ταπείνωση καὶ πτωχεία καὶ συντριβὴ καρδιᾶς, ἀλλὰ καὶ δὲν παρουσιάζουν καθημερινὴ προκοπὴ καὶ ἀνάβαση, ἐπειδὴ δικαιώνουν τὸν ἑαυτό τους πιστεύοντας ὅτι ἤδη πέτυχαν τὸ σκοπό τους.

31. Ἐκείνους ποὺ νομίζουν ἀδύνατη αὐτὴ τὴν τελειότητα ποὺ συντελεῖται στοὺς ἀνθρώπους μὲ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος καὶ ποὺ εἶναι ἡ "καινὴ κτίση"[69] τῆς καθαρῆς καρδιᾶς, ὁ Ἀπόστολος τοὺς παρομοιάζει σαφῶς μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν ἀξιώθηκαν νὰ μποῦν στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας λόγω τῆς ἀπιστίας τους καὶ γι' αὐτὸ ἄφησαν τὰ κόκκαλά τους στὴν ἔρημο[70]. Καὶ βέβαια, ὅ,τι ἦταν τότε ἐξωτερικὰ ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, αὐτὸ εἶναι γιὰ μᾶς μυστικὰ ἡ ἀπολύτρωση ἀπὸ τὰ πάθη, ποὺ ὁ Ἀπόστολος ἔδειξε ὅτι εἶναι τέλος κάθε ἐντολῆς[71]. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὄντως ἀληθινὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας καὶ γι' αὐτὴν μᾶς παραδόθηκαν ὅλες ἐκεῖνες οἱ προτυπώσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Γι' αὐτὸ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, θέλοντας νὰ ἐξασφαλίσει τοὺς μαθητὲς ὥστε νὰ μὴν κυριευθεῖ κανεὶς ἀπὸ ἀπιστία, λέει: «Προσέχετε ἀδελφοί μου, μήπως κανεὶς ἀπὸ σᾶς ἔχει πονηρὴ καρδιά, γεμάτη ἀπιστία, καὶ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸν ἀληθινὸ Θεό»[72]. Μὲ τὴ λέξη "ἀπομακρυνθεῖ" δὲν ἐννοεῖ τὴν ἄρνηση τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν ἀπιστία στὶς ὑποσχέσεις Του. Ἐξηγώντας λοιπὸν ἀλληγορικὰ τὶς προτυπώσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ συγκρίνοντάς τες μὲ τὴν ἀλήθεια, συνεχίζει: «Ποιοὶ πίκραναν τὸ Θεὸ μὲ τὴν παρακοή τους; Δὲν ἦταν ὅλοι ὅσοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο μὲ τὴν καθοδήγηση τοῦ Μωυσῆ; Μὲ ποιοὺς ἀγανάκτησε ὁ Θεὸς ἐπὶ σαράντα χρόνια; Δὲν ἦταν μὲ ὅσους ἁμάρτησαν καὶ γι' αὐτὸ ἄφησαν τὰ κόκκαλά τους στὴν ἔρημο; Γιὰ ποιοὺς ὁρκίσθηκε ὁ Θεὸς ὅτι δὲν θὰ μποῦν στὴ γῆ ποὺ θὰ τοὺς ἔδινε γιὰ ἀνάπαυση, ἂν ὄχι γιὰ

68. Ματθ. 5, 6.
69. Β' Κορ. 5, 17.
70. Ἑβρ. 3, 17-18.
71. Ἑβρ. 9, 15.
72. Ἑβρ. 3, 12.

ὅσους ἀπείθησαν; Καὶ βλέπομε ὅτι δὲν μπόρεσαν νὰ μποῦν ἐξαιτίας τῆς ἀπιστίας τους.»[73] Καὶ ὁ Παῦλος προσθέτει: «Ἂς φοβηθοῦμε λοιπόν, μήπως, μ' ὅλο ποὺ ἔχομε τὴν ὑπόσχεσή Του ὅτι θὰ μποῦμε στὸν τόπο ἀναπαύσεως ποὺ ἑτοίμασε, κανεὶς ἀπὸ σᾶς βρεθεῖ ἀπ' ἔξω. Γιατὶ κι ἐμεῖς δεχτήκαμε τὴ χαρμόσυνη εἴδηση ὅπως κι ἐκεῖνοι· ἐκείνους ὅμως δὲν τοὺς ὠφέλησε τὸ ἄκουσμά της, γιατὶ δὲν ἀποδέχτηκαν μὲ πίστη αὐτὰ ποὺ ἄκουσαν. Ἐνῶ ἐμεῖς ποὺ πιστέψαμε, θὰ μποῦμε στὸν τόπο τῆς ἀναπαύσεως.»[74] Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο, πάλι προσθέτει: «Ἂς φροντίσομε λοιπὸν νὰ μποῦμε σ' ἐκείνη τὴν ἀνάπαυση, γιὰ νὰ μὴν πέσει κανεὶς στὸ ἴδιο παράπτωμα τῆς ἀπείθειας»[75]. Καὶ ποιὰ εἶναι ἡ ἀληθινὴ ἀνάπαυση τῶν Χριστιανῶν, παρὰ ἡ ἀπολύτρωση ἀπὸ τὰ ἁμαρτωλὰ πάθη καὶ ἡ πλήρης καὶ ἐνεργὴς κατοίκηση τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος μέσα στὴν καθαρὴ καρδιά; Ἔτσι ὁδηγώντας πάλι ὁ Παῦλος τοὺς μαθητὲς στὴν πίστη, λέει: «Ἂς προχωρήσομε μὲ εἰλικρινὴ διάθεση καὶ μὲ βεβαιότητα στὴν πίστη μας, μὲ καθαρμένη τὴν καρδιὰ ἀπὸ κάθε πονηρία»[76]. Λέει ἐπίσης: «Πόσο περισσότερο τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ θὰ καθαρίσει τὴ συνείδησή μας ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ ὁδηγοῦν στὸ θάνατο, ἔτσι ὥστε νὰ μποροῦμε νὰ λατρεύομε τὸν ζῶντα καὶ ἀληθινὸ Θεό;»[77] Ἁρμόζει λοιπόν, γιὰ τὴν ὑποσχεμένη ἄμετρη ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ μὲ τὰ παραπάνω λόγια, νὰ ὁμολογοῦμε σὰν εὐγνώμονες δοῦλοι καὶ νὰ θεωροῦμε ἀληθινὲς καὶ βέβαιες τὶς ἐπαγγελίες Του. Ὥστε καὶ ἂν ἀπὸ ὀκνηρία ἢ ἀπὸ ἀδυναμία προαιρέσεως δὲν προσφέραμε τοὺς ἑαυτούς μας ὁλωσδιόλου στὸ Θεό, οὔτε ἐπιδιώξαμε τὰ μεγάλα καὶ τέλεια μέτρα τῆς ἀρετῆς, τουλάχιστο νὰ μπορέσομε νὰ ἐπιτύχομε κάποιο ἔλεος γιὰ τὸ ὀρθὸ καὶ ἀδιάστροφο φρόνημά μας καὶ γιὰ τὴν ὑγιὴ πίστη μας.

32. Τὸ ἔργο τῆς προσευχῆς καὶ τοῦ λόγου, ὅταν γίνεται ὅπως πρέπει, εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ κάθε ἀρετὴ καὶ ἐντολή. Καὶ μάρτυρας γι' αὐτὸ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. Εἶχε πάει στὸ σπίτι τῆς Μάρθας καὶ τῆς Μαρίας, καὶ ἐνῶ ἡ Μαρία ἦταν ἀπασχολημένη στὴ φιλοξενία Του, ἡ Μαρία κάθισε κοντὰ στὰ πόδια Του καὶ ἀπολάμβανε τὴν ἀμβροσία ἀπὸ τὴ θεία ἐκείνη γλώσσα. Ὅταν τὴν κατηγόρησε ἡ ἀδελφή της ὅτι δὲν τὴ βοηθεῖ καὶ γι' αὐτὸ πῆγε στὸ Χριστό, Αὐτός, προτάσσοντας τὸ κυριώτερο ἀπὸ τὸ δευτερεῦον, εἶπε: «Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾶς καὶ ἀγωνιᾶς γιὰ τόσα πολλά, ἐνῶ ἕνα μόνο χρειάζεται. Ἡ Μαρία ἔκανε τὴν καλὴ ἐκλογὴ ποὺ δὲ θὰ τῆς ἀφαιρεθεῖ ποτέ»[78]. Αὐτὸ τὸ εἶπε ὄχι ἐπειδὴ ἀπέρριπτε τὸ ἔργο τῆς διακονίας, ἀλλὰ γιὰ νὰ προτάξει τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ μικρότερο. Διαφορετικά, πῶς ὁ ἴδιος δεχόταν τὴ διακονία; Ἢ πάλι, πῶς διακόνησε καὶ ὁ ἴδιος, ὅταν ἔπλυνε τὰ πόδια τῶν μαθητῶν[79]; Ὅπου τόσο ἀπέφυγε νὰ ἐμποδίσει τὴ διακονία, ὥστε ἔδωσε ἐντολὴ στοὺς μαθητὲς νὰ κάνουν ὁ ἕνας στὸν ἄλλο σύμφωνα μὲ τὸ δικό

73. Ἑβρ. 3, 16-19.
74. Ἑβρ. 4, 1-3.
75. Ἑβρ. 4, 11.
76. Ἑβρ. 10, 22.
77. Ἑβρ. 9, 14.
78. Λουκ. 10, 38-42.
79. Ἰω. 13, 5.

Του παράδειγμα[80]. Μπορεῖς ἀκόμη νὰ δεῖς καὶ τοὺς **Ἀποστόλους, ποὺ ἐνῶ** στὴν ἀρχὴ ὑπηρετοῦσαν στὰ τραπέζια τῶν πιστῶν, κατόπιν **προέκριναν τὸ** μεγαλύτερο ἔργο, δηλαδὴ τὴν προσευχὴ καὶ τὸ λόγο. **Εἶπαν λοιπόν: «Δὲν εἶναι** σωστὸ νὰ ἀφήσομε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ διακονοῦμε **στὰ τραπέζια**. Ἂς ἐκλέξομε ἄνδρες ποὺ νὰ ἐμφοροῦνται ἀπὸ Ἅγιο Πνεῦμα, γιὰ **νὰ τοὺς** τοποθετήσομε στὴν ὑπηρεσία αὐτή. Ἐμεῖς θὰ ἀφοσιωθοῦμε στὸ ἔργο τοῦ **λόγου** καὶ στὴν προσευχή.»[81] Βλέπεις ὅτι προέκριναν τὰ πρῶτα ἀπὸ τὰ **δεύτερα**, ἂν καὶ γνώριζαν ὅτι καὶ τὰ δύο εἶναι βλαστοὶ μιᾶς ἀγαθῆς ρίζας;

γ') Περὶ ὑπομονῆς καὶ διακρίσεως

33. Ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ πειθαρχοῦν στὸ λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἐργάζονται ἀγαθὸ καρπό, τοὺς συνοδεύουν τὰ ἑξῆς σημάδια: στεναγμοί, κλαυθμός, σκυθρωπότητα, ἡσυχία, κίνηση τῆς κεφαλῆς, προσευχή, σιωπή, ἐπιμονή, πένθος γεμάτο ὀδύνη, πόνος καρδιᾶς ποὺ προέρχεται ἀπὸ εὐσεβὴ διάθεση. Καὶ τὰ ἑξῆς ἔργα: ἀγρυπνία, νηστεία, ἐγκράτεια, πραότητα, μακροθυμία, ἀδιάλειπτη προσευχή, μελέτη τῶν θείων Γραφῶν, πίστη, ταπείνωση, φιλαδελφία, ὑποταγή, κόπος, κακοπάθεια, ἀγάπη, καλωσύνη, κοσμιότητα, καὶ γενικά, φῶς, τὸ ὁποῖο εἶναι ὁ Κύριος[82]. Ἐκείνων ποὺ δὲν παράγουν καρπὸ ζωῆς, σημάδια εἶναι τὰ ἑξῆς: ἀκηδία, μετεωρισμός, περίεργο βλέμμα, ἀπροσεξία, γογγυσμός, κουφότητα. Καὶ ἔργα τὰ ἑξῆς: πολυφαγία, ὀργή, θυμός, καταλαλιά, ἔπαρση, ἀκαιρολογία, ἀπιστία, ἀκαταστασία, λησμοσύνη, ταραχή, αἰσχροκέρδεια, φιλαργυρία, ζητοτυπία, φιλονεικία, ὑπεροψία, φλυαρία, ἄκαιρο γέλιο, ἐπιδίωξη δόξας, καὶ γενικὰ σκότος, τὸ ὁποῖο εἶναι ὁ σατανᾶς.

34. Κατὰ θεία οἰκονομία, δὲν παραπέμφθηκε εὐθὺς ὁ πονηρὸς στὴ γέεννα τὴν ὁποία ὁ ἴδιος διάλεξε, ἀλλὰ ἀφέθηκε γιὰ δοκιμασία καὶ ἔλεγχο τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ αὐτεξουσίου του. Καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ κάνει χωρὶς νὰ θέλει πιὸ ἄξιους καὶ δίκαιους τοὺς Ἁγίους μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ νὰ γίνει αἴτιος μεγαλύτερης δόξας γι' αὐτούς. Στὸν ἑαυτό του πάλι μὲ τὴν ἐθελοκακία του καὶ τὶς κατὰ τῶν Ἁγίων πανουργίες του, νὰ κάνει δικαιότερη τὴν κόλαση. Καὶ γιὰ νὰ ἐκδηλωθεῖ, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, ἡ ἁμαρτία σὲ ὅλη της τὴν ἁμαρτωλότητα[83].

35. Ἀφοῦ ἐξαπάτησε ὁ ἐχθρὸς τὸν Ἀδὰμ[84] καὶ κυριάρχησε πάνω του, τοῦ ἀφαίρεσε τὴν ἐξουσία καὶ ὀνομάστηκε ὁ ἴδιος "ἄρχοντας τοῦ κόσμου τούτου"[85]. Ἄρχοντας ὅμως τοῦ κόσμου τούτου καὶ κύριος τῶν ὁρατῶν ἀρχι-

80. Ἰω. 13, 14-15.
81. Πράξ. 6, 2-4.
82. Ἰω. 8, 12.
83. Ρωμ. 7, 13.
84. Γεν. 3, 1-6.
85. Ἰω. 12, 31.

κὰ ἦταν ὁ ἄνθρωπος, ὁρισμένος ἀπὸ τὸν Κύριο[86]. Γιατὶ οὔτε ἡ φωτιὰ ἦταν πιὸ δυνατὴ ἀπ' αὐτόν, οὔτε τὸ νερὸ τὸν βύθιζε, οὔτε θηρίο τὸν ἔβλαπτε, οὔτε τὸ δηλητήριο τοῦ φιδιοῦ τὸν ἐπηρέαζε. Ἀφοῦ ὅμως ὑποχώρησε στὴν ἀπάτη τοῦ διαβόλου, παρέδωσε σ' αὐτὸν τὴν ἀρχὴ ποὺ εἶχε. Ἀπ' αὐτὴ τὴν αἰτία, μάγοι καὶ ἀγύρτες, μὲ διαβολικὴ ἐνέργεια καὶ κατὰ παραχώρηση τοῦ Θεοῦ, γίνονται θαυματοποιοί. Δηλαδὴ ἐξουσιάζουν καὶ φαρμακερὰ φίδια καὶ ἀφηφοῦν τὸ νερὸ καὶ τὴ φωτιά, ὅπως οἱ σύντροφοι τοῦ Ἰαννῆ καὶ Ἰαμβρῆ, ποὺ ἀντιστάθηκαν στὸν Μωυσῆ[87], καὶ ὅπως ὁ μάγος Σίμων ποὺ ἀντιτάχθηκε στὸν κορυφαῖο Ἀπόστολο Πέτρο[88].

36. Νομίζω ὅτι ὅταν ὁ ἐχθρὸς εἶδε τὴν προπτωτικὴ δόξα τοῦ Ἀδὰμ νὰ λάμπει ἐξίσου στὸ πρόσωπο τοῦ Μωυσῆ[89], θὰ πληγώθηκε πολύ, βλέποντας σ' αὐτὸ τὴν ἀπόδειξη γιὰ τὴν κατάργηση τῆς βασιλείας του. Δὲν ἐμποδιζόμαστε νὰ ἑρμηνεύσομε μὲ τὴν ἴδια ἔννοια τὸ ρητὸ τοῦ Ἀποστόλου: «Ὁ θάνατος βασίλεψε ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ μέχρι τὸ Μωυσῆ, ἀκόμη καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ δὲν ἁμάρτησαν»[90]. Γιατὶ μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ λαμπρὸ πρόσωπο τοῦ Μωυσῆ ἦταν τύπος καὶ ὑπόδειγμα τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ποὺ δημιουργήθηκε μὲ τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ τὸ πρόσωπο ὅταν εἶδε ὁ θάνατος, δηλαδὴ ὁ αἴτιος τοῦ θανάτου διάβολος, ὑποπτεύθηκε τότε ὅτι θὰ ἐκπέσει ἀπὸ τὴ βασιλεία του, πράγμα ποὺ ἔπαθε στ' ἀλήθεια ἀργότερα ἀπὸ τὸν Κύριο. Αὐτὴ λοιπὸν τὴ λαμπρότητα τὴ φοροῦν ἀπὸ τώρα οἱ ἀληθινοὶ Χριστιανοί, καὶ καταργεῖται μέσα τους ὁ θάνατος, δηλαδὴ τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας, ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ ἐνεργοῦν, καθὼς οἱ ψυχές τους ἐλλάμπονται ἀπὸ τὴ λαμπρότητα τοῦ Πνεύματος μὲ κάθε αἴσθηση καὶ πληρότητα. Κατὰ δὲ τὴν ἀνάσταση θὰ καταργηθεῖ τελείως ὁ θάνατος[91].

37. Ὁ ἐχθρὸς ἐξαπάτησε τὸν Ἀδὰμ μὲ τὴ γυναίκα, δηλαδὴ μὲ κάτι ὅμοιό του, καὶ τοῦ ἀφαίρεσε τὴ λαμπρότητα μὲ τὴν ὁποία τὸν εἶχε ντύσει ὁ Θεός. Κι ἔτσι βρέθηκε γυμνὸς καὶ εἶδε τὴν ἀσχημοσύνη του, τὴν ὁποία πρωτύτερα δὲν ἔβλεπε, ἐπειδὴ εἶχε τὸ φρόνημά του νὰ ἐντρυφᾶ στὰ οὐράνια κάλλη[92]. Γιατὶ μετὰ τὴν παράβαση τὰ νοήματά του ἔγιναν γήινα καὶ χαμηλὰ καὶ τὸ ἁπλὸ καὶ ἀγαθὸ φρόνημά του ἀναμείχθηκε μὲ τὸ σαρκικὸ φρόνημα τῆς κακίας. Τὸ ὅτι κλείσθηκε στὸν Ἀδὰμ ὁ Παράδεισος καὶ ἀνατέθηκε στὸ Χερουβεὶμ μὲ τὴ φλόγινη ρομφαία νὰ τοῦ ἐμποδίζει τὴν εἴσοδο[93], πιστεύομε πὼς ἀποτελεῖ ὁρατὸ γεγονός, ὅπως ἔχει λεχθεῖ. Εἶναι ὅμως καὶ κάτι ποὺ συμβαίνει, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνομε, καὶ σὲ κάθε ψυχή. Γύρω δηλαδὴ ἀπὸ τὴν καρδιὰ ἁπλώνεται τὸ κάλυμμα τοῦ σκότους, ἐννοῶ τὴ φωτιὰ τοῦ κοσμικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖο δὲν ἀφήνει οὔτε τὸ νοῦ νὰ πλησιάσει τὸ Θεό, οὔτε τὴν ψυχὴ νὰ προσευχηθεῖ ἢ νὰ πιστέψει ἢ νὰ ἀγαπήσει τὸν Κύριο, ὅπως

86. Γεν. 1, 26.
87. Ἐξ. 7, 11-12· Β' Τιμ. 3, 8.
88. Πράξ. 8, 18-19.
89. Ἐξ. 34, 29-30.
90. Ρωμ. 5, 14.
91. Α' Κορ. 15, 26.
92. Γεν. 3, 1-7.
93. Γεν. 3, 24.

θέλει. Ὅλων αὐτῶν διδάσκαλος εἶναι ἡ πείρα σ' ἐκείνους ποὺ ἐμπιστεύθηκαν ἀληθινὰ τὸν ἑαυτό τους στὸν Κύριο, τόσο μὲ τὴν ἐπίμονη προσευχή, ὅσο καὶ μὲ τὴν ὁρμητικὴ ἐπίθεση κατὰ τοῦ διαβόλου.

38. Ραβδὶ παιδαγωγικὸ καὶ λουρὶ μαστιγώσεως εἶναι ὁ ἄρχοντας τοῦ κόσμου τούτου σ' ἐκείνους ποὺ εἶναι πνευματικὰ νήπιοι. Σ' αὐτούς, ὅπως καὶ προηγουμένως εἴπαμε, προξενεῖ μεγάλη δόξα καὶ περισσότερη τιμὴ μὲ τὶς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμούς. Ἀπ' αὐτὰ δηλαδὴ ἀποκτοῦν αὐτοὶ καὶ τὴν τελειότητα. Στὸν ἑαυτό του ὅμως ἑτοιμάζει περισσότερη καὶ σκληρότερη κόλαση. Μέσω τοῦ διαβόλου οἰκονομεῖται ἕνα πολὺ μεγάλο θεῖο σχέδιο· ὅπως εἶπε κάποιος, τὸ κακὸ συνεργεῖ στὸ ἀγαθό, μὲ ὄχι βέβαια καλὴ προαίρεση. Γιατὶ στὶς ἀγαθὲς καὶ καλοπροαίρετες ψυχές, κι ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται λυπηρὰ καταλήγουν σὲ καλό, ὅπως εἶπε καὶ ὁ Ἀπόστολος: «Σ' αὐτοὺς ποὺ ἀγαποῦν τὸ Θεό, ὅλα συνεργοῦν στὸ ἀγαθό»[94].

39. Γι' αὐτὸ ἀφέθηκε ἐλεύθερο αὐτὸ τὸ παιδαγωγικὸ ραβδί, γιὰ νὰ γίνουν μ' αὐτὸ τὰ σκεύη πιὸ στερεά, σὰν νὰ ψήνονται στὸ καμίνι, καὶ νὰ ξεχωρίσουν τὰ ἀκατάλληλα, τὰ ὁποῖα ὡς εὔθραυστα δὲ θὰ ἀντέξουν στὴν πύρωση. Ἐπειδὴ καὶ ὁ διάβολος εἶναι δοῦλος καὶ κτίσμα τοῦ Θεοῦ, δὲν πειράζει κατὰ τὴν κρίση του, οὔτε ἐπιφέρει θλίψεις ὅσο θέλει, ἀλλὰ ὅσο τοῦ ἐπιτρέψει κατὰ παραχώρηση ὁ Θεός. Γιατὶ ὁ Κύριος γνωρίζει ἀκριβῶς τὴν κατάσταση τοῦ καθενὸς καὶ πόση δύναμη ἔχει ὁ καθένας, καὶ τόση δοκιμασία παραχωρεῖ, ὅπως φρονεῖ καὶ ὁ Ἀπόστολος ποὺ λέει: «Ὁ Θεὸς κρατάει τὶς ὑποσχέσεις Του καὶ δὲ θὰ ἀφήσει νὰ δοκιμάσετε πειρασμὸ ποὺ νὰ ξεπερνᾶ τὶς δυνάμεις σας, ἀλλά, ὅταν ἔρθει πειρασμός, θὰ δώσει μαζὶ καὶ τὴ διέξοδο, ὥστε νὰ μπορέσετε νὰ τὸν ὑπομείνετε»[95].

40. Ἐκεῖνος ποὺ ζητᾶ καὶ χτυπᾶ τὴν θύρα καὶ αἰτεῖ μέχρι τέλους[96], σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, ἐπιτυγχάνει τὰ αἰτήματά του. Μόνο ἂς ἔχει θάρρος νὰ ζητᾶ ἀδιάλειπτα μὲ τὸ νοῦ καὶ μὲ τὸ στόμα, καὶ νὰ ἐπιμένει ἀνένδοτα στὴ σωματικὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ περιπλέκεται στὰ κοσμικὰ πράγματα, οὔτε νὰ εὐχαριστεῖται μὲ τὰ πάθη τῆς κακίας. Γιατὶ εἶναι ἀψευδὴς Ἐκεῖνος ποὺ εἶπε: «Κάθε τὶ ποὺ θὰ μοῦ ζητήσετε στὴν προσευχὴ μὲ πίστη, θὰ τὸ λάβετε»[97]. Ἐκεῖνοι τώρα ποὺ λένε ὅτι καὶ ἂν κάνει κανεὶς ὅλα τὰ διαταγμένα, ἀλλὰ δὲ λάβει τὴ θεία χάρη σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, δὲν ὠφελήθηκε τίποτε, νομίζουν καὶ λένε ἐσφαλμένα καὶ ἀσύμφωνα μὲ τὶς θεῖες Γραφές. Γιατὶ δὲν εἶναι ἄδικος ὁ Θεός, ὥστε ὅταν ἐμεῖς κατορθώσομε ὅ,τι ἀπαιτεῖται ἀπὸ μᾶς, Αὐτὸς νὰ μὴν κάνει ὅ,τι ἀφορᾶ Ἐκεῖνον. Φρόντιζε μονάχα τότε, ὅταν ἡ ψυχὴ θὰ χωρίζεται ἀπὸ τὸ ἄθλιο αὐτὸ σῶμα, νὰ βρεθεῖς ἀγωνιζόμενος, γεμάτος σπουδὴ κι ἀπαντοχὴ τῆς θείας ὑποσχέσεως, καρτερικός, γεμάτος πίστη, καὶ νὰ ζητᾶς μὲ διάκριση. Καὶ ἐγὼ σοῦ λέω, καὶ πίστεψέ το, ὅτι θὰ φύγεις ἀπὸ τὴ ζωὴ μὲ χαρά, θὰ ἔχεις παρρησία καὶ θὰ ἀποδειχθεῖς ἄ-

94. Ρωμ. 8, 28.
95. Α' Κορ. 10, 13.
96. Ματθ. 7, 8.
97. Ματθ. 21, 22.

ξιος τῆς βασιλείας. Γιατὶ ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος βρίσκεται ἤδη σὲ κοινωνία μὲ τὸ Θεὸ ἀνεπαίσθητα, μὲ τὴν πίστη δηλαδὴ καὶ τὴν προθυμία. Ὅπως δηλαδή ἐκεῖνος ποὺ βλέπει μιὰ γυναίκα μὲ πονηρὴ ἐπιθυμία, ἤδη ἔχει διαπράξει μέσα του μοιχεία μ' αὐτήν[98], καὶ μ' ὅλο ποὺ δὲ μολύνθηκε στὸ σῶμα, θεωρεῖται ἤδη μοιχός, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀποστράφηκε μὲ τὴν καρδιά του τὰ πονηρὰ καὶ συνδέεται μὲ τὸν Κύριο μὲ πόθο καὶ ἀναζήτηση, μὲ ἐπιμονὴ καὶ θεοφιλὴ διάθεση, βρίσκεται ἤδη κάπως σὲ κοινωνία μὲ τὸ Θεό, καὶ ἔχει λάβει μεγάλο δῶρο ἀπὸ Αὐτὸν τὸ νὰ ἐπιμένει στὴν προσευχὴ καὶ στὸν καλὸ ζῆλο καὶ στὴ φιλάρετη ζωή. Ἂν ἀκόμη καὶ ἕνα ποτήρι κρύο νερὸ ποὺ δίνομε δὲ μένει χωρὶς μισθό[99], πόσο περισσότερο δὲ θὰ δώσει ὁ Θεὸς ὅ,τι ὑποσχέθηκε σ' ἐκείνους ποὺ εἶναι προσηλωμένοι σ' Αὐτὸν μέρα καὶ νύχτα καὶ Τὸν παρακαλοῦν;

41. Σ' ἐκείνους ποὺ ἀποροῦν λέγοντας ὅτι «ἔρχεται μέρα ποὺ καὶ μίσος ἔχω κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ἢ καὶ ἄλλα κακὰ μοῦ ἔρχονται στὸ νοῦ, τὰ ὁποῖα μοῦ συμβαίνουν καὶ χωρὶς νὰ θέλω», πρέπει νὰ εἰπωθοῦν τὰ ἑξῆς: Ὅλος ὁ ἀγώνας καὶ ἡ ἐπιμέλεια τοῦ ἀνθρώπου ἂς εἶναι νὰ ἀντιστέκεται στὸν πονηρὸ καὶ στοὺς πονηροὺς λογισμούς. Εἶναι ὅμως ἀδύνατον, ὅπου εἶναι τὸ σκοτάδι τῶν παθῶν καὶ ὁ θάνατος, δηλαδὴ τὸ σαρκικὸ φρόνημα, νὰ μὴν παρουσιάζεται καὶ κάποιος ἰδιαίτερος καρπὸς τῆς κακίας, κρυφὰ ἢ φανερά. Ἕνα τραῦμα ποὺ ὑπάρχει στὸ σῶμα, μέχρις ὅτου γιατρευθεῖ τελείως, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ βγάζει ἔστω καὶ λίγο πύον, ἢ νὰ μὴν εἶναι ὑγρὸ καὶ νὰ σαπίζει, ἢ νὰ μὴ φουσκώνει καὶ νὰ πρήζεται, παρ' ὅλο ποὺ τοῦ γίνεται θεραπεία καὶ δὲν παραλείπεται τίποτε ἀπ' ὅσα συντελοῦν στὴν περιποίησή του· ἂν μάλιστα παραμεληθεῖ, φέρνει σήψη καὶ χαμιὰ φορὰ τέλεια καταστροφὴ σὲ ὅλο τὸ σῶμα. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐννόησε ὅτι καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἂν καὶ ἀπορροφοῦν πολλὴ φροντίδα μας, ἐντούτοις ἐπιμένουν νὰ σιγοκαῖνε ἐσωτερικά. Ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπίμονη ἐπιμέλεια, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ, θεραπεύονται ἐντελῶς. Γιατὶ ὑπάρχει ἕνας κρυφὸς ρύπος καὶ ἕνα πυκνὸ σκοτάδι τῶν παθῶν, τὸ ὁποῖο παρὰ τὴν καθαρὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου διεἰσδυσε κρυφὰ μὲ τὴν παράβαση τοῦ Ἀδὰμ σ' ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ αὐτὸ θολώνει καὶ καταμολύνει καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχή. Ἀλλὰ καθὼς τὸ σίδερο καθαρίζεται ὅταν πυρώνεται καὶ σφυροκοπιέται, ἢ ὅταν ὁ χρυσὸς ἀνακατωθεῖ μὲ χαλκὸ ἢ σίδερο, μόνο μὲ τὴ φωτιὰ ξεχωρίζεται, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ καθαρίζεται ἀπὸ κάθε πάθος καὶ κάθε ἁμαρτία ὅταν πυρώνεται καὶ χτυπιέται ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ Πνεῦμα μὲ τὰ ἄχραντα πάθη τοῦ Σωτήρα.

42. Ὅπως πολλὰ λυχνάρια, ἐνῶ ἀνάφθηκαν μὲ τὸ ἴδιο λάδι καὶ τὴν ἴδια φωτιά, δὲν βγάζουν τὸ ἴδιο φῶς, ἔτσι καὶ τὰ χαρίσματα ποὺ προέρχονται ἀπὸ διάφορα κατορθώματα, ἔχουν διαφορετικὴ λάμψη τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος. Ἢ ὅπως σὲ μιὰ πόλη ὅπου εἶναι πολλοὶ καὶ τρῶνε τὸ ἴδιο ψωμὶ καὶ πί-

98. Ματθ. 5, 28.
99. Ματθ. 10, 42.

νουν τὸ ἴδιο νερό, ἄλλοι εἶναι ἄνδρες, ἄλλοι νήπια, ἄλλοι παιδιὰ καὶ ἄλλοι γέροντες, καὶ ἔχουν μεταξύ τους μεγάλες διαφορές· ἢ ὅπως τὸ σιτάρι ποὺ εἶναι σπαρμένο στὸ ἴδιο χωράφι, δίνει διαφορετικὰ στάχυα, ὡστόσο μαζεύεται στὸ ἴδιο ἁλώνι καὶ ἀποθηκεύεται στὴν ἴδια ἀποθήκη, ἔτσι κατὰ τὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν θὰ εἶναι καὶ ἡ διαφορὰ τῆς δόξας ἐκείνων ποὺ θὰ ἀναστηθοῦν, οἱ ὁποῖοι θὰ δοξάζονται καὶ θὰ γνωρίζονται ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία τῶν κατορθωμάτων τους καὶ ἀνάλογα μὲ τὴ μέθεξη τοῦ θείου Πνεύματος ποὺ θὰ ἔχει ἤδη κατοικήσει ἀπὸ ἐδῶ σ' αὐτούς. Καὶ αὐτὸ σημαίνει τό: «Ἀστέρι ἀπὸ ἀστέρι διαφέρει στὴ λάμψη»[100].

43. Ἂν καὶ ὑπάρχουν ἄστρα μικρότερα ἀπὸ ἄλλα, ὡστόσο λάμπουν μὲ τὸ ἴδιο φῶς. Ἡ εἰκόνα λοιπὸν εἶναι φανερή. Τοῦτο μόνο νὰ φροντίζει ὁ καθένας, ἀφοῦ γεννηθεῖ ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, νὰ ξεπλυθεῖ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ποὺ βρίσκεται μέσα του. Γιατὶ καὶ αὐτὴ ἡ γέννηση ποὺ γίνεται ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ἔχει βέβαια μιὰ μερικὴ τελειότητα, καὶ στὴ μορφὴ καὶ στὴν ἀρτιμέλεια, ὄχι ὅμως καὶ στὴ δύναμη ἢ στὸ νοῦ ἢ στὴν ἀνδρεία. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ φτάνει στὴν πλήρη ἀνάπτυξη τοῦ τέλειου ἄνδρα[101], καταργεῖ φυσικὰ τοὺς τρόπους τοῦ νηπίου[102]. Καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ λέει ὁ Ἀπόστολος: «Οἱ γλῶσσες κάποτε θὰ πάψουν νὰ ὑπάρχουν, τὸ ἴδιο καὶ οἱ προφητεῖες»[102a] Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἔγινε ἤδη ἄνδρας, δὲν καταδέχεται πλέον νὰ τρώει καὶ νὰ μιλᾶ σὰν παιδί, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ θεωρεῖ ἀνάξιό του, γιατὶ ἄλλαξε πλέον συμπεριφορά, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ προχωρεῖ στὴν τελείωση τῶν εὐαγγελικῶν κατορθωμάτων, ἀφήνει τὴ νηπιότητά του καὶ καταλήγει στὴν τελειότητα. Ὅπως λέει πάλι ὁ θεῖος Ἀπόστολος: «Ὅταν ἔγινα ἄνδρας, κατάργησα τοὺς τρόπους τοῦ νηπίου»[102].

44. Ἐκεῖνο ποὺ γεννιέται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα εἶναι κατὰ κάποιο τρόπο τέλειο, καθὼς δείξαμε· ὅπως ἕνα νήπιο τὸ λέμε τέλειο, ὅταν ἔχει ἀρτιμέλεια. Πλὴν ὅμως ὁ Κύριος δὲν δίνει τὸ Πνεῦμα καὶ τὴ χάρη γιὰ νὰ περιπέσει κανεὶς σὲ ἁμαρτίες. Οἱ ἄνθρωποι μόνοι τους γίνονται αἴτιοι τῶν κακῶν στοὺς ἑαυτούς των, γιατὶ δὲν ἀκολουθοῦν τὴ χάρη καὶ γι' αὐτὸ κυριεύονται ἀπὸ τὰ κακά. Ἐπειδὴ μπορεῖ καὶ ἀπὸ δικούς του και φυσικοὺς λογισμοὺς νὰ γλιστράει ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ ἀμέλεια ἢ καταφρόνηση ἢ καὶ ἀπὸ ὑψηλοφροσύνη. Ἄκου τὶ λέει ὁ Παῦλος: «Γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανεύομαι, μοῦ δόθηκε ἕνα ἀγκάθι στὸ σῶμα, ἕνας ἄγγελος τοῦ σατανᾶ»[103]. Βλέπεις ὅτι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔφτασαν σὲ τέτοια ὑψηλὰ μέτρα ἔχουν ἀνάγκη προφυλάξεως; Ἐξάλλου, ἂν δὲ δώσει ὁ ἄνθρωπος ἀφορμὴ στὸ σατανᾶ, δὲν μπορεῖ αὐτὸς νὰ κυριαρχήσει πάνω του μὲ τὴ βία. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο κανεὶς δὲν εἶναι μὲ βεβαιότητα τοῦ Χριστοῦ ἢ τοῦ σατανᾶ· ἀλλὰ ἂν παραμείνει μὲ τὴ χάρη ὢς τὸ τέλος, πηγαίνει μὲ τὸ μέρος τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ ἂν δὲν κάνει ἔτσι, τότε ἀκόμη καὶ ἂν γεν-

100. Α' Κορ. 15, 41.
101. Ἐφ. 4, 13.
102. Α' Κορ. 13, 11.
102α. Α' Κορ. 13, 8.
103. Β' Κορ. 12, 7.

νήθηκε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα κι ἂν ἔγινε μέτοχος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, θὰ ἀκολουθήσει τὸ θέλημα τοῦ σατανᾶ μὲ δική του εὐθύνη. Γιατὶ ἂν εἴτε ὁ Κύριος, εἴτε ὁ σατανᾶς ἔπαιρναν μαζί τους τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴ βία, αὐτὸς δὲ θὰ ἦταν αἴτιος οὔτε στὴν κόλαση νὰ ριχτεῖ, οὔτε τὴ βασιλεία νὰ κερδίσει.

45. Ὁ φίλος τῆς ἀρετῆς πρέπει νὰ ἔχει πολλὴ διάκριση, ὥστε νὰ γνωρίζει καλὰ τὴ διαφορὰ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ καὶ νὰ ἐλέγχει καὶ νὰ κατανοεῖ τὰ ποικίλα τεχνάσματα τοῦ πονηροῦ, ὁ ὁποῖος συνηθίζει νὰ ἐξαπατᾶ τοὺς περισσότερους μὲ ἀληθοφανεῖς φαντασίες. Πλὴν ὅμως ἡ ἐπιφύλαξη εἶναι πάντοτε ὠφέλιμη. Ὅπως δηλαδὴ κανεὶς ποὺ θέλει νὰ βεβαιωθεῖ γιὰ τὴ σωφροσύνη τῆς γυναίκας του, πηγαίνει σ' αὐτὴν νύχτα σὰν ξένος, καὶ ἂν δεῖ ὅτι τὸν διώχνει, χαίρεται ποὺ εἶναι ἀπλησίαστη καὶ ἐπιδοκιμάζει τὴν ἐπιφυλακτικότητά της, ἔτσι πρέπει κι ἐμεῖς νὰ εἴμαστε ἐπιφυλακτικοὶ κατὰ τὶς ἐπισκέψεις τῶν νοερῶν δυνάμεων. Γιατὶ ἂν ἀπωθήσεις τοὺς οὐρανίους, περισσότερο θὰ εὐχαριστηθοῦν καὶ θὰ σὲ ἑτοιμάσουν νὰ μετάσχεις σὲ περισσότερη χάρη καὶ θὰ σὲ γεμίσουν πνευματικὴ ἀπόλαυση, μὲ τὸ νὰ πάρουν ἀπόδειξη ἀπὸ τὴ στάση σου γιὰ τὴν πρὸς τὸν Κύριο ἀγάπη σου. Μὴ λοιπὸν ἀπὸ διανοητικὴ ἐλαφρότητα ἀνοίγεσαι ἀμέσως σὲ νοερὲς ἐπισκέψεις, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι οἱ οὐράνιοι Ἄγγελοι, ἀλλὰ μένε σταθερὸς καὶ ὑπόβαλέ τα ὅλα αὐτὰ σὲ αὐστηρὸ ἔλεγχο. Καὶ ἔτσι, δεχόμενος τὸ καλὸ καὶ ἀπωθώντας τὸ κακό, θὰ κάνεις νὰ αὐξηθοῦν μέσα σου οἱ ἐκδηλώσεις τῆς χάρης, τὶς ὁποῖες ἡ ἁμαρτία, ὅσο καὶ ἂν ὑποκρίνεται τὸ πρόσωπο τοῦ ἀγαθοῦ, δὲν μπορεῖ διόλου νὰ δώσει. Γιατί, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, γνωρίζει ὁ σατανᾶς νὰ μετασχηματίζεται σὲ φωτεινὸ ἄγγελο[104], γιὰ νὰ ἐξαπατήσει· ἀλλὰ καὶ ἂν παρουσιαστεῖ μὲ λαμπρὴ ἐμφάνιση, δὲν μπορεῖ, ὅπως εἴπαμε, νὰ δώσει ἀγαθὴ ἐνέργεια, καὶ ἀπὸ αὐτὸ φανερώνεται τὸ ψεύτικο προσωπεῖο του. Οὔτε δηλαδὴ ἀγάπη στὸ Θεὸ ἢ στὸν πλησίον, οὔτε πραότητα, οὔτε ταπείνωση, οὔτε χαρά, οὔτε εἰρήνη, οὔτε καθαρότητα λογισμῶν, οὔτε μίσος τοῦ κόσμου, οὔτε ἀνάπαυση πνευματική, οὔτε ἐπιθυμία τῶν οὐρανίων μπορεῖ νὰ προξενήσει, οὔτε νὰ καταστείλει τὶς ἡδονὲς καὶ τὰ πάθη. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ὁλοφάνερα ἐνεργήματα τῆς χάρης· ὅπως λέει καὶ ὁ Ἀπόστολος, οἱ καρποὶ τοῦ Πνεύματος εἶναι ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη κλπ.[105]. Ἀντίθετα, ἴσως καὶ ἔπαρση καὶ ὑψηλοφροσύνη εἶναι πολὺ ἐπιτήδειος καὶ ἱκανὸς νὰ προκαλέσει. Ἀπὸ τὴν ἐνέργεια λοιπὸν θὰ καταλάβεις ἂν τὸ φῶς ποὺ ἔλαμψε στὴν ψυχή σου εἶναι ἀπὸ τὸ Θεὸ ἢ ἀπὸ τὸ σατανᾶ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ψυχή, ἂν ἔχει δυνατὴ διάκριση, εὐθὺς ἀπὸ τὴ νοερὴ αἴσθηση ἀναγνωρίζει τὴ διαφορά. Ὅπως τὸ ξύδι καὶ τὸ κρασὶ στὴν ὅραση εἶναι τὰ ἴδια, μετὰ τὴ γεύση ὅμως τὰ διακρίνει ὁ λάρυγγας, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ἀπὸ αὐτὴ τὴ νοερὴ αἴσθηση καὶ ἐνέργεια μπορεῖ νὰ διακρίνει τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος καὶ τὰ φαντάσματα τοῦ σατανᾶ.

46. Εἶναι ἀνάγκη ἡ ψυχὴ νὰ παρατηρεῖ καὶ νὰ βλέπει ἄριστα μπροστά

104. Β' Κορ. 11, 14.
105. Γαλ. 5, 22.

της μὴν τυχὸν καὶ στὸ ἐλάχιστο κυριευθεῖ ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ ἐχθροῦ. Ὅπως ὅταν κάποιο ζῶο πιαστεῖ στὴν παγίδα ἀπὸ τὸ ἕνα πόδι, ἀναγκαστικὰ λυγίζει ὅλο καὶ πέφτει στὰ χέρια τῶν κυνηγῶν, ἔτσι συμβαίνει συνήθως καὶ στὴν ψυχὴ ἀπὸ τοὺς δαίμονες. Καὶ αὐτὸ τὸ φανερώνει ὁ Προφήτης λέγοντας: «Ἑτοίμασαν παγίδα στὰ πόδια μου καὶ λύγισαν τὴν ψυχή μου»[106].

47. Ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ μπεῖ ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη[107] στὸ σπίτι τοῦ ἰσχυροῦ διαβόλου καὶ νὰ ἁρπάξει τὰ σκεύη του[108], δὲν πρέπει νὰ ἐπιθυμεῖ τὴ μαλθακότητα καὶ τὸν ὄγκο τοῦ σώματος, ἀλλὰ νὰ ἐνδυναμώνεται ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ Πνεῦμα καὶ νὰ θυμᾶται πάντοτε Ἐκεῖνον ποὺ εἶπε ὅτι «σάρκα καὶ αἷμα δὲ θὰ κληρονομήσουν τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»[109]. Πῶς πρέπει ὅμως νὰ ἐνδυναμωθοῦμε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα; Ἂς προσέξομε τὸν Ἀπόστολο, ποὺ λέει ὅτι ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ θεωρεῖται μωρία ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους[110]. Ἐπίσης καὶ ὁ Προφήτης λέει: «Εἶδα τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου, και ἡ μορφή του ἦταν χωρὶς καμιὰ τιμή, καταφρονεμένη ὅσο κανενὸς ἄλλου ἀνθρώπου»[110α]. Πρέπει λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ γίνει υἱὸς τοῦ Θεοῦ, νὰ ὑποστεῖ πρῶτα τὴν ἴδια ταπείνωση, νὰ θεωρηθεῖ μωρὸς καὶ ἄτιμος, νὰ μὴν ἀποστρέφει τὸ πρόσωπό του ἀπὸ φτυσίματα[111], νὰ μὴν κυνηγᾶ οὔτε δόξα, οὔτε ὀμορφιὰ ἢ κάτι παρόμοιο αὐτοῦ τοῦ κόσμου, νὰ μὴν ἔχει ποῦ νὰ γείρει τὸ κεφάλι[112], νὰ ὀνειδίζεται καὶ νὰ ἐξουθενώνεται, νὰ τὸν ἔχουν ὅλοι γιὰ περιφρόνηση καὶ παραγκωνισμό, νὰ ἀντιμετωπίζει κρυφὸ καὶ φανερὸ πόλεμο, ἀκόμη καὶ νοερό. Καὶ τότε ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Ἐκεῖνος ποὺ εἶπε: «Θὰ κατοικήσω μέσα σας καὶ θὰ βαδίσω μαζί σας»[113], θὰ φανερωθεῖ στὴν καρδιά του καὶ θὰ τοῦ δώσει δύναμη καὶ ἰσχύ, ὥστε νὰ δέσει τὸν ἰσχυρὸ καὶ νὰ ἁρπάξει τὰ σκεύη του[108], καὶ νὰ πατήσει πάνω στὴν ἀσπίδα καὶ στὸ βασιλίσκο[114], καὶ πάνω σὲ σκορπιοὺς καὶ φίδια[115].

48. Δὲν εἶναι μικρὸς ὁ ἀγώνας ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ συντρίψομε τὸ θάνατο. Λέει βέβαια ὁ Κύριος: «Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι μέσα σας»[116], βρίσκεται ὅμως κατὰ κάποιο τρόπο καὶ ὁ θάνατος μέσα μας, ὁ ὁποῖος μᾶς πολεμᾶ καὶ μᾶς αἰχμαλωτίζει. Ἂς μὴν ὑποχωρεῖ λοιπὸν διόλου ἡ ψυχή, μέχρις ὅτου νεκρώσει ἐκεῖνον ποὺ τὴν αἰχμαλωτίζει. Καὶ τότε θὰ φύγει κάθε πόνος, λύπη καὶ στεναγμός[117], γιατὶ θ' ἀναβλύσει νερὸ στὴ διψασμένη γῆ καὶ ἡ ἔρημος θὰ γεμίσει πηγὲς ὑδάτων[118]. Ἐπειδὴ ὁ Κύριος ὑποσχέθηκε νὰ γεμίσει τὴν ἔρημο-καρδιὰ μὲ ζωντανὸ νερό· πρῶτα διὰ μέσου τοῦ Προφήτη ποὺ λέει: «Ἐγὼ θὰ δώσω νερὸ σ' ἐκείνους ποὺ βαδίζουν στὴν κατάξερη ἔρημο καὶ διψοῦνε»[119], ἔπειτα καὶ μὲ ὅσα λέει ὁ Ἴδιος: «Ὅποιος πίνει ἀπὸ τὸ νερὸ

106. Ψαλμ. 56, 7.
107. Ματθ. 7, 13.
108. Ματθ. 12, 29.
109. Α' Κορ. 15, 50.
110. Α' Κορ. 1, 23-24.
110α. Ἡσ. 53, 3.
111. Ἡσ. 50, 6.
112. Ματθ. 8, 20.
113. Λευϊτ. 26, 12.
114. Ψαλμ. 90, 13.
115. Λουκ. 10, 19.
116. Λουκ. 17, 21.
117. Ἡσ. 35, 10.
118. Ἡσ. 41, 18.
119. Ἡσ. 44, 3.

ποὺ ἐγὼ θὰ τοῦ δώσω, δὲ θὰ διψάσει στὸν αἰώνα»[120].

49. Ἡ ψυχὴ ποὺ εἶναι εὐάλωτη ἀπὸ τὴν ἀκηδία, εἶναι φανερὸ ὅτι κατέχεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀπιστία· γι' αὐτὸ ἀναβάλλει ἀπὸ μέρα σὲ μέρα καὶ δὲ δέχεται τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. Πολλὲς φορὲς μάλιστα δίνει φτερὰ στὸν ἑαυτό της μὲ ὄνειρα, καὶ δὲν ἐννοεῖ τὸν πόλεμο ποὺ συμβαίνει μέσα της, γιατὶ τὴν ἔχει κυριέψει ἡ οἴηση. Ἡ ὁποία οἴηση εἶναι ἀναπηρία τῆς ψυχῆς, ποὺ δὲν τὴν ἀφήνει καθόλου νὰ δεῖ τὴν ἀδυναμία της.

50. Ὅπως τὸ νεογέννητο βρέφος εἶναι εἰκόνα τοῦ τέλειου ἄνδρα, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἡ ψυχὴ εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ποὺ τὴν ἔπλασε. Ὅπως λοιπὸν τὸ παιδὶ ὅσο μεγαλώνει, τόσο γνωρίζει τὸν πατέρα του, καὶ ὅταν φτάσει σὲ ἡλικία, τότε φαίνονται καθαρὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πατέρα στὸ γιὸ καὶ τοῦ γιοῦ στὸν πατέρα, καὶ τοῦ φανερώνεται ἡ πατρικὴ περιουσία, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ πρὶν ἀπὸ τὴν παρακοή, ἔμελλε νὰ προοδεύει καὶ νὰ φτάσει σὲ τέλειο ἄνδρα[121]. Ἐξαιτίας ὅμως τῆς παρακοῆς βυθίστηκε σὲ πέλαγος λησμοσύνης καὶ σὲ βυθὸ πλάνης καὶ κατοίκησε στὶς πύλες τοῦ ἅδη. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπομακρύνθηκε σὲ τόσο μεγάλη ἀπόσταση ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ Θεό, δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ πλησιάσει καὶ νὰ γνωρίσει ὀρθὰ τὸν Πλάστη. Ὁ Θεὸς ὅμως τὴν καλοῦσε νὰ ἐπιστρέψει κοντά Του, καὶ τὴν ὁδηγοῦσε στὴν ἐπίγνωσή Του, ἀρχικὰ διὰ μέσου τῶν Προφητῶν, καὶ στὸ τέλος ἀφοῦ ἦρθε ὁ ἴδιος. Ἀφαίρεσε τότε τὴ λησμοσύνη καὶ τὴν πλάνη. Κατόπιν, ἀφοῦ ἔσπασε καὶ τὶς πύλες τοῦ ἅδη, μπῆκε στὴν πλανεμένη ψυχή, δίνοντας σ' αὐτὴν παράδειγμα τὸν ἑαυτό Του, μέσω τοῦ Ὁποίου θὰ τῆς εἶναι δυνατὸ νὰ φτάσει στὴν πλήρη ὡριμότητα καὶ στὴν τελειότητα τοῦ Πνεύματος. Ὑποβάλλεται λοιπὸν σὲ πειρασμὸ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν πονηρὸ[122] κατ' οἰκονομίαν. Ἔπειτα ὑπομένει ὀνειδισμούς, ἐξευτελισμούς, ὕβρεις, ραπίσματα ἀπὸ ἐκείνους τοὺς θρασεῖς, καὶ τέλος δέχεται ἀκόμη καὶ σταυρικὸ θάνατο[123], γιὰ νὰ μᾶς ὑποδείξει, ὅπως εἴπαμε, ποιὰ διάθεση πρέπει νὰ ἔχομε πρὸς ἐκείνους ποὺ μᾶς ὀνειδίζουν, μᾶς ἐξευτελίζουν ἢ ἐπιδιώκουν ἀκόμη καὶ τὸ θάνατό μας. Νὰ γίνει δηλαδὴ ἀπέναντί τους καὶ ὁ ἄνθρωπος σὰν κουφὸς καὶ ἄλαλος, χωρὶς νὰ ἀνοίγει τὸ στόμα του[124], ὥστε βλέποντας τὴν ἐνέργεια καὶ τὴν ἐπιδεξιότητα τῆς πονηρίας, καὶ σὰν νὰ εἶναι καρφωμένος στὸ σταυρό, νὰ φωνάξει μὲ πολὺ δυνατὴ φωνὴ σ' Ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ τὸν λυτρώσει ἀπὸ τὸν θάνατο[125], καὶ νὰ πεῖ: «Καθάρισέ με ἀπὸ τὰ κρυμμένα πάθη μου· ἂν αὐτὰ δὲν κυριαρχήσουν πάνω μου, τότε θὰ εἶμαι ἄμεμπτος»[126]. Τότε λοιπόν, ἀφοῦ γίνει ἄμεμπτος, βρίσκει Ἐκεῖνον ποὺ διέταξε στὴν ἐξουσία του τὰ πάντα[127], καὶ βασιλεύει καὶ ἀναπαύεται μαζί μὲ τὸ Χριστό[128]. Ἐξαιτίας τῆς παρακοῆς ἔχουν καταπιεῖ τὴν ψυχὴ ὑλικοὶ καὶ ἀκάθαρτοι λογισμοὶ καὶ ἔγινε σὰν νὰ μὴν ἔχει λογικό. Ὥστε

120. Ἰω. 4, 14.
121. Ἐφ. 4, 13.
122. Ματθ. 4, 1.
123. Ματθ. 27, 26-30.
124. Ψαλμ. 37, 14.
125. Ἑβρ. 5, 7.
126. Ψαλμ. 18, 13-14.
127. Ψαλμ. 8, 7.
128. Β' Τιμ. 2, 12.

χρειάζεται ὄχι λίγος κόπος γιὰ νὰ σηκωθεῖ πάνω ἀπὸ αὐτὸ τὸ σωρὸ καὶ νὰ ἐννοήσει καλὰ τὴν ἐπιδεξιότητα τῆς πονηρίας, καὶ ξεφεύγοντάς την νὰ συγκραθεῖ μὲ τὸν ἄναρχο Νοῦ.

51. Ἂν θέλεις νὰ ἐπιστρέψεις στὸν ἑαυτό σου, ἄνθρωπε, καὶ νὰ ἀποκτήσεις τὴ δόξα ποὺ εἶχες στὴν ἀρχὴ καὶ ποὺ χάθηκε λόγω τῆς παρακοῆς, κάνε τὸ ἑξῆς: Ὅπως παραμέλησες τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ καὶ ἔδωσες προσοχὴ στὶς διαταγὲς καὶ τὴ συμβουλὴ τοῦ ἐχθροῦ, ἔτσι τώρα ἀφοῦ ἀπομακρυνθεῖς ἀπὸ ἐκεῖνον στὸν ὁποῖο ὑπάκουσες, ἐπίστρεψε στὸν Κύριο. Ἀλλά, γνώριζε ὅτι μὲ πολὺ κόπο καὶ ἱδρώτα τοῦ προσώπου σου[129] θὰ πάρεις πίσω τὸν πλοῦτο σου. Δὲν εἶναι ὠφέλιμη γιὰ σένα ἡ χωρὶς κόπο ἀπόκτηση τοῦ ἀγαθοῦ, γιατὶ παίρνοντας στὴν ἀρχὴ χωρὶς κόπους καὶ ἱδρώτα, ἔχασες ὅ,τι πῆρες καὶ παρέδωσες στὸν ἐχθρὸ τὴν κληρονομία σου. Ἂς ἐννοήσομε λοιπὸν ὁ καθένας τί χάσαμε καὶ ἂς θρηνήσομε σὰν τὸν Προφήτη, γιατὶ πραγματικὰ ἡ κληρονομία μας δόθηκε σὲ ἐχθροὺς καὶ τὰ σπίτια μας σὲ ξένους[130]. Καὶ αὐτὸ ἐπειδὴ παρακοῦμε τὴν ἐντολὴ καὶ ὑποχωροῦμε στὰ θελήματά μας καὶ εὐχαριστιόμαστε μὲ τοὺς ἀκάθαρτους καὶ γήινους λογισμούς, ὁπότε καὶ ἡ ψυχή μας βρίσκεται σὲ μεγάλη ἀπόσταση ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ μοιάζομε μὲ ὀρφανοὺς ποὺ δὲν ἔχουν πατέρα. Ὅποιος λοιπὸν νοιάζεται γιὰ τὴν ψυχή του, πρέπει νὰ ἀγωνιστεῖ μὲ ὅλη του τὴ δύναμη νὰ ἀνατρέπει λογισμοὺς πονηροὺς καὶ κάθε τὶ ποὺ ὀρθώνεται μὲ ἀλαζονεία κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ[131], καὶ νὰ βιάζει τὸν ἑαυτό του νὰ διατηρεῖ τὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ ἄσπιλο. Τότε ἔρχεται Ἐκεῖνος ποὺ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ κατοικήσει μέσα μας καὶ θὰ περπατήσει μαζί μας[132]. Καὶ τότε παίρνει στὰ χέρια της τὴν κληρονομία ἡ ψυχὴ καὶ καταξιώνεται νὰ γίνει ναὸς Θεοῦ. Γιατὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ἀφοῦ μὲ τὸ στράτευμά Του διώξει τὸν πονηρό, θὰ βασιλέψει στὸ ἑξῆς μέσα μας.

52. Ὁ λόγος ποὺ εἰπώθηκε ἀπὸ τὸ Δημιουργὸ πρὸς τὸν Κάιν μὲ τὴ φανερὴ διατύπωση: «Ἡ ζωή σου στὴ γῆ θὰ εἶναι γεμάτη στεναγμούς, τρόμο καὶ ἀγωνία»[133], εἶναι τύπος καὶ εἰκόνα, κατὰ τὸ μυστικό του περιεχόμενο, ὅλων τῶν ἁμαρτωλῶν. Τὸ γένος δηλαδὴ τοῦ Ἀδάμ, μετὰ τὴν παράβαση τῆς ἐντολῆς, ἔγινε ἔνοχο ἁμαρτιῶν καὶ ἔτσι ταλαντεύεται ἀπὸ ἄστατους λογισμοὺς καὶ εἶναι γεμάτο ἀπὸ φόβο, δειλία καὶ ταραχή, καθὼς ὁ σατανᾶς μὲ ποικίλες ἐπιθυμίες καὶ ἡδονὲς κλυδωνίζει κάθε ψυχὴ ποὺ δὲν ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τὴν περιστρέφει σὰν τὸ σιτάρι στὸ κόσκινο. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, θέλοντας νὰ δείξει ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ ἀκολουθοῦν τὰ θελήματα τοῦ πονηροῦ, διατηροῦν τὴν εἰκόνα τῆς κακίας τοῦ Κάιν, ἐλέγχοντάς τους, ἔλεγε: «Ἐσεῖς θέλετε νὰ ἐκτελεῖτε τὶς ἐπιθυμίες τοῦ πατέρα σας τοῦ ἀνθρωποκτόνου. Ἐκεῖνος ἦταν ἀνθρωποκτόνος ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ δὲ στάθηκε ποτὲ μέσα στὴν ἀλήθεια.»[134].

129. Γεν. 3, 19.
130. Θρ. Ἱερ. 5, 2.
131. Β' Κορ. 10, 5.
132. Λευϊτ. 26, 12.
133. Γεν. 4, 12.
134. Ἰω. 8, 44.

53. Πρέπει νὰ συλλογιζόμαστε, πῶς ἡ θέα τοῦ ἐπίγειου βασιλιᾶ εἶναι ποθητὴ καὶ τὴν ἐπιδιώκουν μὲ κάθε τρόπο οἱ ἄνθρωποι, καὶ πῶς καθένας ποὺ ἔρχεται στὴν πόλη ὅπου εἶναι ὁ βασιλιάς, ἐπιθυμεῖ νὰ δεῖ καὶ μόνο τῆς στολῆς του τὴν πολυτέλεια καὶ τὴ φιλόδοξη ἐπίδειξη. Μόνο οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἀδιαφοροῦν γι' αὐτὰ καὶ τὰ περιφρονοῦν, ἐπειδὴ ἔχουν πληγωθεῖ ἀπὸ ἄλλο κάλλος καὶ ἐπιθυμοῦν ἄλλη δόξα. Ἂν λοιπὸν στοὺς σαρκικοὺς ἀνθρώπους, ἡ θέα τοῦ θνητοῦ βασιλιᾶ εἶναι τόσο ἐπιθυμητή, πόσο περισσότερο πολυέραστη θὰ εἶναι ἡ θέα τοῦ ἀθάνατου Βασιλιᾶ σ' ἐκείνους ποὺ ἔσταξε μέσα τους μία σταγόνα τοῦ θείου Πνεύματος, καὶ πλήγωσε τὴν καρδιά τους θεϊκὸς ἔρωτας; Γι' αὐτὸ καὶ ἐλευθερώνουν τὸν ἑαυτό τους ἀπὸ κάθε φιλία τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἔχουν ἐκεῖνο τὸν πόθο παντοτινὰ μέσα στὴν καρδιά τους καὶ κανένα ἄλλον πέρα ἀπὸ αὐτόν. Καὶ εἶναι πολὺ λίγοι ἐκεῖνοι ποὺ στὴν καλὴ ἀρχὴ βάζουν καὶ καλὸ τέλος καὶ μένουν ὣς τὸ τέλος χωρὶς νὰ σκοντάψουν. Γιατὶ πολλοὶ ἔρχονται σὲ κατάνυξη καὶ πολλοὶ γίνονται μέτοχοι τῆς οὐράνιας χάρης καὶ πληγώνονται μὲ θεῖο ἔρωτα. Ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν ὑπέφεραν τοὺς ἀκόλουθους κόπους καὶ τοὺς πειρασμοὺς τοῦ πονηροῦ, ὁ ὁποῖος ἐπιτίθεται μὲ πολλὰ καὶ ποικίλα τεχνάσματα, ἔμειναν στὸν κόσμο καὶ βούλιαξαν στὸ βυθό του, ἀπὸ χαυνότητα καὶ ἀδυναμία τῆς γνώμης τους, ἢ καὶ γιατὶ αἰχμαλωτίσθηκαν ἀπὸ κάποια ἐμπαθὴ κλίση σὲ κάτι γήινο. Γιατὶ ὅσοι θέλουν νὰ τρέξουν μὲ ἀσφάλεια μέχρι τέλους τὸ δρόμο, δὲν ἀνέχονται νὰ ἀναμείξουν ἄλλον ἔρωτα καὶ ἄλλη ἀγάπη μὲ ἐκείνη τὴν ἐπουράνια.

54. Ὅπως εἶναι μεγάλα καὶ ἀπερίγραπτα τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε ὁ Θεός, ἔτσι χρειάζονται καὶ πολλοὺς κόπους καὶ ἀγῶνες, σὲ συνδυασμὸ μὲ ἐλπίδα καὶ πίστη. Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὰ ἑξῆς λόγια τοῦ Κυρίου: «Ὅποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσει, ἂς ἀπαρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του, ἂς σηκώσει τὸ σταυρό του καὶ ἂς μὲ ἀκολουθεῖ»[135], καί: «Ἂν κάποιος δὲ μισήσει καὶ πατέρα καὶ μητέρα καὶ ἀδέλφια καὶ γυναίκα καὶ παιδιά, ἀκόμη καὶ τὴν ἴδια τὴν ψυχή του, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μαθητής μου»[136]. Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι εἶναι τόσο ἀνόητοι, ὥστε θέλουν νὰ ἀποκτήσουν τὴν οὐράνια βασιλεία καὶ νὰ κληρονομήσουν τὴν αἰώνια ζωὴ καὶ νὰ βασιλέψουν χωρὶς τέλος μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ —πράγμα μέγα καὶ πάνω ἀπὸ κάθε ἔννοια—, χωρὶς νὰ πάψουν νὰ ζοῦνε μὲ τὰ δικά τους θελήματα καὶ νὰ ἀκολουθοῦν αὐτά, ἢ μᾶλλον ἐκεῖνον ποὺ σπέρνει αὐτὰ ποὺ εἶναι μάταια καὶ ὁλοφάνερα βλαβερά.

55. Αὐτοὶ εἶναι ποὺ παραμένουν μέχρι τὸ τέλος ἄπτωτοι, ὅποιοι δηλαδὴ μίσησαν ὁλότελα ὅλες τὶς ἐπιθυμίες τοῦ κόσμου καὶ τοὺς ἑαυτούς των, τὶς φαντασιώσεις τοῦ κόσμου καὶ τὶς ἡδονὲς καὶ τὶς κοσμικὲς ἀσχολίες. Γιατὶ αὐτὸ θὰ πεῖ νὰ ἀπαρνηθεῖς τὸν ἑαυτό σου[137]. Ὥστε μὲ τὴ δική του θέληση ὁ

135. Ματθ. 16, 24. 136. Λουκ. 14, 26. 137. Ματθ. 16, 24.

καθένας διώχνεται ἀπὸ τὴ βασιλεία, ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν προτίμησε ἀληθινὰ τοὺς κόπους καὶ δὲν ἀπαρνήθηκε τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ θέλει μαζὶ μὲ τὸ θεϊκὸ πόθο νὰ δοκιμάζει καὶ μερικὲς εὐχαριστήσεις αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ νὰ μὴν ἀφήνει τὸ θέλημά του νὰ κλίνει ἀκέραιο στὸ Θεό. Τοῦτο θὰ γίνει σαφὲς μ' ἕνα παράδειγμα: Ἐξετάζοντας τὰ πράγματα καθένας διακρίνει καὶ δὲν τοῦ διαφεύγει ὅτι εἶναι ἄτοπο αὐτὸ ποὺ πάει νὰ κάνει. Πρῶτα δηλαδὴ νιώθει στὴν καρδιά του τὴν ἀμφιβολία, καὶ ἡ ζυγαριὰ τῆς συνειδήσεως κλίνει φανερὰ πρὸς τὸ μέρος εἴτε τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ εἴτε τῆς ἀγάπης τοῦ κόσμου, καὶ τότε ἐκδηλώνεται ἐξωτερικά. Φιλονεικεῖ, ἂς ποῦμε, κάποιος μὲ ἕναν ἀδελφὸ καὶ ἐξετάζοντας διακρίνει, ὅπως εἰπώθηκε, ὅτι πρῶτα συγκρούεται μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ ἀντιλέγει: «Νὰ μιλήσω ἢ νὰ μὴ μιλήσω; Νὰ ἀπαντήσω σ' αὐτὲς τὶς βρισιὲς ποὺ μοῦ εἶπε; Ἡ καλύτερα νὰ σωπάσω;». Ἔτσι δηλαδὴ καὶ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ ἀκολουθεῖ, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐγκαταλείπει τὴ δική του γνώμη, οὔτε προτιμᾶ νὰ ἀπαρνηθεῖ ἐντελῶς τὸν ἑαυτό του. Ἂν λοιπὸν ἡ ζυγαριὰ τῆς καρδιᾶς γείρει ἔστω καὶ λίγο πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀγάπης τοῦ κόσμου, ἀμέσως ὁ κακὸς λόγος φτάνει μέχρι τὰ χείλη. Κατόπιν ὁ νοῦς τεντώνεται σὰν τόξο ἀπὸ μέσα καὶ χτυπᾶ τὸν πλησίον μὲ τὰ λόγια, καὶ τὸ κακὸ φτάνει στὰ χέρια, καμιὰ φορὰ καὶ σὲ τραύματα, ἀλλὰ καὶ μέχρι τὸ φόνο. Βλέπομε λοιπὸν ἀπὸ ποῦ ἄρχισε καὶ ποῦ ἔφτασε μιὰ μικρὴ κίνηση τῆς ψυχῆς. Ἔτσι συμβαίνει σὲ κάθε ἁμάρτημα καὶ πράξη, ὅπου ἡ κακία κολακεύει καὶ χαϊδεύει τὸ θέλημα τῆς ψυχῆς μὲ κοσμικὲς ἐπιθυμίες καὶ σαρκικὲς ἡδονές. Ἔτσι γίνεται καὶ ἡ μοιχεία, ἔτσι καὶ ἡ κλοπή, ἔτσι καὶ ἡ πλεονεξία, ἔτσι καὶ ἡ κενοδοξία, ἔτσι τὸ ὁποιοδήποτε κακό.

56. Καὶ αὐτὲς οἱ καλὲς πράξεις ἀκόμα, πολλὲς φορὲς γίνονται ἀπὸ κενοδοξία, ἡ ὁποία κρίνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ ὅπως καὶ ἡ κλοπὴ καὶ ἡ ἀδικία καὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα. Γιατὶ λέει ἡ Γραφή: «Ὁ Θεὸς διασκόρπισε τὰ κόκκαλα τῶν ἀνθρωπαρέσκων»[138]. Ὥστε καὶ μὲ τὶς καλὲς πράξεις ἐπιδιώκει ὁ ἐχθρὸς νὰ ὑπηρετεῖται καὶ νὰ λατρεύεται, ὁ ἀπατεώνας καὶ πανοῦργος καὶ διεστραμμένος καὶ πολυμήχανος.

57. Ὅ,τι ἀγάπησε κανεὶς αὐτοῦ τοῦ κόσμου, αὐτὸ καὶ βαραίνει τὴ διάνοιά του καὶ κατὰ κάποιο τρόπο τὴ σύρει πρὸς τὰ κάτω καὶ τὴν πιέζει καὶ δὲν τὴν ἀφήνει νὰ ἀνασηκωθεῖ. Γιατὶ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων τὰ σταθμὰ καὶ ἡ κλίση καὶ ἡ ζυγαριὰ τοῦ θελήματος εἶναι σὰν νὰ κρέμονται ἀπὸ τὴν καρδιά τους, καὶ ἀπὸ ἐδῶ γίνεται ἔλεγχος καὶ ἐξέταση ὅλου τοῦ ἀνθρώπινου γένους, δηλαδὴ τῶν Χριστιανῶν ποὺ κατοικοῦν στὶς πόλεις ἢ στὰ ὄρη, στὰ μοναστήρια, στὴν ὕπαιθρο ἢ στὶς ἐρήμους. Ἂν δηλαδὴ κάποιος δελεάζεται θεληματικὰ ἀπὸ κάτι ποὺ ἀγαπᾶ, ἀποκαλύπτεται ὅτι δὲν παρέδωσε ἀκόμη ὅλη τὴν ἀγάπη του στὸ Θεό. Ἀγάπησε ἕνας ἂς ποῦμε κτήματα, ἄλλος χρήματα, ἄλ-

138. Ψαλμ. 52, 6.

λος τὴν κοιλιοδουλεία ἢ τὸ νὰ χαρίζεται στὶς ἐπιθυμίες τῆς σάρκας, ἄλλος ἀγάπησε τὴ σοφία τῶν λόγων γιὰ πρόσκαιρη δόξα, ἄλλος τὰ ἀξιώματα, ἄλλος τὶς τιμὲς τῶν ἀνθρώπων, ἄλλος τὴν ὀργὴ καὶ τὴ μνησικακία —γιατὶ τὸ νὰ παραδώσει κανεὶς τὸν ἑαυτό του στὸ πάθος, σημαίνει ὅτι τὸ ἀγαπᾶ. Ἄλλος ἀγάπησε ἀνώφελες συζητήσεις, ἄλλος γενικὰ νὰ ἀφήνει τὸ νοῦ του ἐδῶ κι ἐκεῖ, ἢ νὰ δίνει προσοχὴ σὲ λόγια μάταια ἢ νὰ χάνει τὸ δάσκαλο γιὰ ἀνθρώπινη δόξα. Ἄλλος πάλι κλίνει πρὸς τὴ χαύνωση καὶ τὴν ἀμέλεια, ἄλλος εὐχαριστεῖται νὰ στολίζεται μὲ ὡραῖα ἐνδύματα· αὐτὸς μὲ τὸν ὕπνο, ἐκεῖνος μὲ τὴν ἀστειολογία, καὶ ἄλλος εἶναι δεμένος καὶ κρατεῖται μὲ κάποιο μικρὸ ἢ μεγάλο πράγμα τοῦ κόσμου καὶ δὲν ἔχει τὴν εὐχέρεια νὰ ἀνασηκωθεῖ. Γιατὶ ὅποιο πάθος δὲν πολεμᾶ κανεὶς γενναῖα καὶ δὲν τοῦ ἀντιστέκεται, μ' αὐτὸ ὁπωσδήποτε εὐχαριστεῖται. Καὶ αὐτὸ τὸ πάθος τὸν κατέχει καὶ τὸν σύρει πρὸς τὰ κάτω καὶ τοῦ γίνεται σὰν ἁλυσίδα καὶ βαρὺς κλοιὸς τῆς διάνοιάς του ποὺ δὲν τὴν ἀφήνει νὰ ἀνυψώνεται πρὸς τὸ Θεό, μήτε μόνον Αὐτὸν νὰ λατρεύει[139]. Γιατὶ ἡ ψυχὴ ποὺ ἀληθινὰ ἔστρεψε τὴν ὁρμή της πρὸς τὸν Κύριο, δίνει ὅλη τὴν ἐπιθυμία της σ' Αὐτὸν καὶ ἀπαρνεῖται τὸν ἑαυτό της καὶ δὲν ἀκολουθεῖ τὰ θελήματα τοῦ νοῦ της.

58. Ἂς διδαχτοῦμε μὲ παραδείγματα πῶς χάνεται ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ θέλησή του. Ἀπὸ ἀγάπη δηλαδὴ κάποιου κοσμικοῦ πράγματος καὶ στὴ φωτιὰ ρίχνεται, καὶ στὴ θάλασσα βυθίζεται, καὶ στὴν αἰχμαλωσία δίνει τὸν ἑαυτό του. Ἂς ὑποθέσομε ὅτι πιάνει φωτιὰ ὁ ἀγρὸς ἢ τὸ σπίτι κάποιου. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ θέλει νὰ σώσει τὸν ἑαυτό του, μόλις ἀντιληφθεῖ τὴν πυρκαγιά, φεύγει γυμνός, ἀφήνοντάς τα ὅλα καὶ μόνο γιὰ τὴ ζωή του φροντίζει. Ἄλλος ὅμως ποὺ σκέφτηκε νὰ πάρει καὶ μερικὰ σκεύη ἀπὸ τὸ σπίτι, ἔμεινε· καὶ ἐνῶ μάζευε τὰ σκεύη του, ἡ φωτιὰ ἁπλώθηκε σ' ὅλο τὸ σπίτι, περικύκλωσε καὶ αὐτὸν καὶ τὸν ἔκαψε. Βλέπεις, πῶς μὲ τὴ θέλησή του, ἀπὸ ἀγάπη σὲ κάτι πρόσκαιρο, τὸ ὁποῖο ἀγάπησε παραπάνω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, χάθηκε ἀπὸ τὴ φωτιά; Ἄλλοι πάλι ἔτυχαν σὲ ναυάγιο. Ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ σώσει τὸν ἑαυτό του, γδύνεται καὶ πέφτει γυμνὸς στὸ νερό, καὶ ἔτσι καταφέρνει νὰ σώσει τὴ ζωή του. Ἄλλος ὅμως ποὺ θέλησε νὰ σώσει καὶ κάτι ἀπὸ τὰ ροῦχα του, καταποντίσθηκε μέσα στὰ νερά, καὶ γιὰ μικρὸ κέρδος —τί συμφορά!— χάθηκε. Καὶ πάλι, ἂς ὑποθέσομε ὅτι ἦρθε εἴδηση γιὰ ἔφοδο ἐχθρῶν· ἕνας μόλις τὸ ἄκουσε, τὸ ἔβαλε στὰ πόδια ὅπως βρισκόταν, καὶ ἔφυγε χωρὶς νὰ φροντίσει γιὰ κανένα ἀπὸ τὰ πράγματά του, ἐνῶ ἄλλος δὲν τὸ πολυπίστεψε, ἢ θέλησε νὰ πάρει μαζί του καὶ μερικὰ πράγματα, καὶ ἀφοῦ καθυστέρησε, πιάστηκε ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Βλέπεις ὅτι μὲ τὴ θέλησή του κανείς, ἀπὸ ἀμέλεια ἢ προσήλωση σὲ κάτι κοσμικό, χάνει καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχή;

59. Εἶναι λίγοι πράγματι ἐκεῖνοι ποὺ ἀπέκτησαν τὴν τέλεια ἀγάπη πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ἔχουν γιὰ μηδὲν ὅλες τὶς ἡδονὲς καὶ τὶς ἐπιθυμίες τοῦ κόσμου καὶ ὑπομένουν τοὺς πειρασμοὺς τοῦ πονηροῦ μὲ μακροθυμία. Ἀλλὰ δὲν πρέπει γι' αὐτὸ νὰ ἀπελπιστοῦμε, οὔτε νὰ ἀδιαφορήσομε γιὰ τὴν ἀγαθὴ ἐλπίδα. Γιατὶ ἂν καὶ πολλὰ πλοῖα ναυαγοῦν, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ποὺ περνοῦν τὴν τρικυμία καὶ φτάνουν στὸ λιμάνι. Γι' αὐτὸ ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ πίστη, ὑπομονή, προσοχὴ καὶ ἀγῶνες. Ἀκόμη καὶ ἀπὸ πείνα καὶ δίψα τοῦ καλοῦ μὲ πολλὴ σύνεση καὶ διάκριση, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σφοδρότητα καὶ ἀναίδεια στὴν προσευχή. Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι θέλουν νὰ ἐπιτύχουν τὴ βασιλεία χωρὶς κόπους καὶ ἱδρώτα. Μακαρίζουν βέβαια τοὺς Ἁγίους καὶ ἐπιθυμοῦν τὴν τιμὴ καὶ τὰ χαρίσματά τους, ἀλλὰ δὲν θέλουν νὰ μετέχουν σὲ ἴσο βαθμὸ στὶς θλίψεις, στοὺς κόπους καὶ στὰ παθήματά τους. Τὴ βασιλεία τὴν ἐπιθυμοῦν καὶ πόρνες καὶ τελῶνες καὶ κάθε ἄνθρωπος, ἀλλὰ γι' αὐτὸ εἶναι οἱ πειρασμοὶ καὶ οἱ δοκιμασίες, γιὰ νὰ φανερωθεῖ ποιοὶ ἀγάπησαν ἀληθινὰ τὸν Κύριό τους, ὥστε δίκαια νὰ κληρονομήσουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

60. Πρέπει νὰ γνωρίζεις ὅτι μέσα στὶς θλίψεις καὶ στὰ παθήματα, στὴν ὑπομονὴ καὶ στὴν πίστη, εἶναι κρυμμένες οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ ἀπόκτηση τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν. Γιατὶ καὶ τὸ σιτάρι ποὺ σπέρνεται στὴ γῆ ἢ καὶ τὸ δένδρο ποὺ μπολιάζεται, εἶναι ἀνάγκη νὰ δοθεῖ πρῶτα στὴ σήψη καὶ στὴν ἀτιμία, φαινομενικά, καὶ ἔτσι νὰ ἀπολαύσομε τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὸν πολλαπλάσιο καρπό τους. Ἂν ὅμως δὲν περνοῦσαν ἀπὸ τὴ σήψη ἐκείνη καὶ τὴ φαινομενικὴ ἀτιμία, δὲ θὰ εἶχαν ὕστερα ἐκείνη τὴν ἄκρα ὡραιότητα καὶ ὀμορφιά. Τὸ ἴδιο νόημα ἐκφράζει καὶ ὁ Ἀπόστολος: «Πρέπει νὰ περάσομε πολλὲς θλίψεις γιὰ νὰ μποῦμε στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»[140]. Καὶ ὁ Κύριος λέει: «Μὲ τὴν ὑπομονή σας θὰ σώσετε τὶς ψυχές σας»[141], καί: «Στὸν κόσμο θὰ ἔχετε θλίψεις»[142].

61. Ὅσο ἀξιωθεῖ καθένας μας μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ἐπιμέλεια νὰ γίνει μέτοχος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τόσο, ἐκείνη τὴν ἡμέρα, θὰ δοξαστεῖ καὶ τὸ σῶμα του. Ἐπειδὴ ὅ,τι ἀποθησαύρισε ἐδῶ στὴν ψυχή του, τότε θὰ ἐκδηλωθεῖ καὶ στὸ σῶμα του. Τὸ παράδειγμα τὸ παίρνομε ἀπὸ τὰ δένδρα: ὅταν περάσει ὁ χειμώνας καὶ λάμψει ὁ ἥλιος λαμπρότερος καὶ δυνατότερος, καὶ φυσήξουν οἱ ἄνεμοι, τότε ἀφήνουν νὰ βλαστήσουν ἀπὸ μέσα τους τὰ φύλλα καὶ τὰ ἄνθη καὶ οἱ καρποὶ καὶ τὰ φορᾶνε σὰν ἔνδυμα. Ἐπίσης, τὸν ἴδιο καιρὸ βγαίνουν καὶ τὰ ἀγριολούλουδα ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς γῆς καὶ σκεπάζεται μὲ αὐτὰ ἡ γῆ καὶ τὰ ντύνεται σὰν ὡραῖο φόρεμα. Γι' αὐτὰ εἶπε καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὔτε ὁ Σολομὼν δὲν ντύθηκε σὰν ἕνα ἀπ' αὐτά, παρ' ὅλη του τὴ μεγαλοπρέπεια[143]. Ὅλα αὐτὰ εἶναι προτυπώσεις καὶ ὑποδείγματα καὶ εἰκόνες τῆς ἀμοιβῆς τῶν σωζομένων κατὰ τὴν ἀνάσταση. Ἀφοῦ καὶ σὲ ὅλες τὶς ψυχὲς ποὺ ἀγαποῦν τὸ Θεό, στοὺς ἀληθινοὺς δηλαδὴ Χριστιανούς, μήνας

139. Δευτ. 6, 13.

140. Πράξ. 14, 22.
141. Λουκ. 21, 19.
142. Ἰω. 16, 33.
143. Ματθ. 6, 29.

πρῶτος εἶναι ὁ Ξανθικός, δηλαδὴ ὁ Ἀπρίλιος, ὁ ὁποῖος καὶ φανερώνει τὴ δύναμη τῆς Ἀναστάσεως. Γιατὶ λέει ἡ Γραφή: «Αὐτὸς ὁ μήνας θὰ εἶναι γιὰ σᾶς ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς μῆνες τοῦ χρόνου»[144]. Αὐτὸς θὰ ντύσει τὰ γυμνὰ δένδρα μὲ τὴ δόξα ποὺ εἶχαν πρωτύτερα κρυμμένη μέσα στὸ σῶμα τους. Γιατὶ τότε θὰ δοξαστοῦν μὲ τὸ ἄρρητο φῶς ποὺ ἔχουν ἀπὸ τώρα μέσα τους, δηλαδὴ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος, τὸ ὁποῖο καὶ θὰ εἶναι τότε γι' αὐτοὺς ἔνδυμα, τροφή, ποτό, ἀγαλλίαση, χαρά, εἰρήνη, καὶ γενικά, ζωὴ αἰώνια.

δ') Περὶ ὑψώσεως τοῦ νοῦ

62. Ὁ μακάριος Μωυσῆς, μὲ τὴ δόξα τοῦ Πνεύματος ποὺ ἔλαμπε στὸ πρόσωπό του, τὴν ὁποία κανεὶς ἄνθρωπος δὲν μποροῦσε νὰ ἀτενίσει[145], προτύπωσε πῶς θὰ δοξαστοῦν στὴν ἀνάσταση τῶν δικαίων τὰ σώματα τῶν Ἁγίων, μὲ δόξα ποὺ ἀπὸ τώρα ἀξιώνονται νὰ ἔχουν στὸν ἔσω ἄνθρωπο οἱ πιστὲς ψυχὲς τῶν Ἁγίων. «Ἐμεῖς —λέει— μὲ ἀκάλυπτο τὸ πρόσωπο, δηλαδὴ μὲ τὸν ἔσω ἄνθρωπο, δεχόμαστε σὰν σὲ καθρέφτη τὴ δόξα τοῦ Κυρίου καὶ μεταμορφωνόμαστε σ' αὐτὴ τὴ λαμπρὴ εἰκόνα Του ἀνεβαίνοντας ἀπὸ δόξα σὲ δόξα»[146]. Γιὰ τὸ Μωυσῆ πάλι λέει ἡ Γραφὴ ὅτι ἔμεινε στὸ ὄρος σαράντα ἡμέρες καὶ σαράντα νύχτες καὶ δὲν ἔφαγε οὔτε ἤπιε[147], πράγμα ποὺ δὲν εἶναι τῆς ἀνθρώπινης φύσεως· ἄρα δεχόταν κάποια τροφὴ πνευματική. Αὐτὴ τὴν τροφὴ γεύονται ἀπὸ τώρα οἱ ἅγιες ψυχὲς ἀπὸ τὸ Πνεῦμα.

63. Ἡ δόξα τὴν ὁποία ἔχουν πλοῦτο τους, ὅπως εἴπαμε, ἀπὸ ἐδῶ οἱ ψυχὲς τῶν Ἁγίων, αὐτὴ θὰ σκεπάσει καὶ θὰ ντύσει τὰ γυμνὰ σώματα στὴν ἀνάσταση καὶ θὰ τὰ μεταφέρει ἀνάρπαστα στοὺς οὐρανούς. Καὶ τότε πλέον οἱ Ἅγιοι μὲ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ θὰ ἀναπαυθοῦν γιὰ πάντα στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἔπλασε ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ, δὲν τοῦ ἔβαλε στὸ σῶμα φτερὰ ὅπως στὰ πουλιά, ἀφοῦ ἔμελλε νὰ τοῦ δώσει στὴν ἀνάσταση τὰ φτερὰ τοῦ Πνεύματος, γιὰ νὰ ὑψώνεται μὲ αὐτὰ καὶ νὰ ἁρπάζεται ὅπου θέλει τὸ Πνεῦμα. Αὐτὰ τὰ νοητὰ φτερὰ ἔχουν δοθεῖ ἀπὸ τώρα στὶς ψυχὲς τῶν Ἁγίων καὶ τὶς σηκώνουν ψηλὰ πρὸς τὸ οὐράνιο φρόνημα. Γιατὶ ὁ στολισμὸς τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἄλλος καὶ τὰ ἐνδύματα ἄλλα καὶ ἄλλη ἡ τράπεζα καὶ ἄλλη ἡ ἀπόλαυση, ἐπειδὴ γνωρίζομε ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἔρθει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ θὰ ἀναστήσει ὅλους τοὺς νεκροὺς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου, ὅπως μαρτυροῦν οἱ θεῖες Γραφές. Τότε θὰ τοὺς χωρίσει σὲ δύο μέρη, καὶ αὐτοὺς ποὺ θὰ ἔχουν τὸ δικό Του σημάδι, ποὺ εἶναι ἡ σφραγίδα τοῦ θείου Πνεύματος, θὰ τοὺς τοποθετήσει στὰ δεξιά Του καὶ θὰ τοὺς μιλήσει[148]. Γιατὶ ὅπως εἶπε, «τὰ δικά μου

144. Ἐξ. 12, 2.
145. Ἐξ. 34, 29-30.
146. Β' Κορ. 3, 18.
147. Ἐξ. 34, 28.
148. Ματθ. 25, 32-34.

πρόβατα ἀκοῦνε τὴ φωνή μου καὶ τὴ γνωρίζουν»[149]. Καὶ τότε τὰ σώματά τους θὰ ντυθοῦν μὲ θεία δόξα, δηλαδὴ τὴ δόξα τῶν ἀγαθῶν ἔργων καὶ τὴ δόξα τοῦ Πνεύματος ποὺ ἔλαβαν ἀπὸ ἐδῶ οἱ ψυχὲς τῶν Ἁγίων. Καὶ ἔτσι ἀφοῦ δοξαστοῦν μὲ τὸ θεϊκὸ φῶς καὶ ἁρπαχθοῦν στοὺς οὐρανοὺς γιὰ νὰ προϋπαντήσουν τὸν Κύριο, ὅπως ἔχει γραφεῖ, θὰ εἶναι παντοτινὰ μαζὶ μὲ τὸν Κύριο[150].

64. Ἐκεῖνοι ποὺ φροντίζουν νὰ κατορθώνουν ὅσο εἶναι δυνατὸν καλύτερα τὸ βίο τοῦ Χριστιανοῦ, πρέπει πρῶτα-πρῶτα νὰ φροντίζουν μὲ μεγάλη ἐπιμέλεια γιὰ τὸ διανοητικὸ καὶ διακριτικὸ καὶ ἡγεμονικὸ μέρος τῆς ψυχῆς, ὥστε νὰ διακρίνουν ἀκριβῶς τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακὸ καὶ νὰ βγάλουν ἔξω ἀπὸ τὴν καθαρὴ φύση ὅσα πάθη εἰσῆλθαν ἔπειτα παρὰ φύση, καὶ ἔτσι νὰ μποροῦν νὰ ζοῦν χωρὶς προσκόμματα, χρησιμοποιώντας ὡς μάτι τὸ ὄργανο τῆς διακρίσεως, καὶ νὰ μένουν ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ τὶς ἀφορμὲς τῆς κακίας. Γιατὶ θέλημα τῆς ψυχῆς εἶναι, νὰ διατηρεῖ τὰ μέλη τοῦ σώματος ἀμόλυντα ἀπὸ τὴ βλάβη τῶν αἰσθήσεων, νὰ ἀποκλείσει τὸν ἑαυτό της ἀπὸ τοὺς περισπασμοὺς τοῦ κόσμου καὶ νὰ φυλάξει τὴν καρδιὰ νὰ μὴν ἁπλώνει στὸν κόσμο τὰ ἐνεργήματα τῶν λογισμῶν της, ἀλλὰ νὰ τὰ περιορίζει ἀπὸ παντοῦ καὶ νὰ τὰ συγκρατεῖ ἀπὸ κάθε χαμαίζηλη φροντίδα καὶ ἡδονή. Κι ὅταν δεῖ ὁ Κύριος κάποιον νὰ ζεῖ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ νὰ φροντίζει νὰ διατηρεῖ τέτοια ἀκρίβεια καὶ προσοχὴ καὶ νὰ ἔχει τὴν πρόθεση νὰ Τὸν ὑπηρετεῖ μὲ φόβο καὶ τρόμο[151], τότε τοῦ προσφέρει καὶ τὴ βοήθεια τῆς χάρης Του. Τί ὅμως νὰ κάνει ὁ Θεὸς σ' ἐκεῖνον ποὺ προσφέρει τὸν ἑαυτό του στὸν κόσμο καὶ τρέχει πίσω ἀπὸ τὶς ἡδονές του;

65. Οἱ πέντε παρθένες ποὺ ἔμειναν ἄγρυπνες καὶ ποὺ πῆραν στὰ δοχεῖα τῆς καρδιᾶς τους τὸ ξένο πρὸς τὴ φύση τους λάδι, δηλαδὴ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, μπόρεσαν νὰ μποῦν μαζὶ μὲ τὸν Νυμφίο στὸν νυμφώνα. Οἱ ἄλλες οἱ μωρές, οἱ κακές, ποὺ ἔμειναν στοὺς ὅρους τῆς δικῆς τους φύσεως, δὲν ἔμειναν ἄγρυπνες, οὔτε φρόντισαν νὰ ἀποκτήσουν τὸ λάδι αὐτὸ τῆς ἀγαλλιάσεως μέσα στὶς καρδιές τους ὅσο ἦταν ἀκόμη στὴ ζωή, ἀλλὰ κατὰ κάποιο τρόπο ἀποκοιμήθηκαν ἀπὸ ἀμέλεια καὶ χαυνότητα καὶ ἀπὸ οἴηση γιὰ τὶς ἀρετές τους. Γι' αὐτὸ καὶ κλείστηκε γι' αὐτὲς ὁ νυμφώνας τῆς βασιλείας[152]. Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι τὶς κρατοῦσε κάποιος δεσμὸς καὶ κάποια φιλία μὲ τὸν κόσμο, ἀφοῦ δὲν ἔδωσαν ὅλη τὴν ἀγάπη καὶ ὁλόκληρο τὸν ἔρωτά τους στὸν ἐπουράνιο Νυμφίο. Γιατὶ οἱ ψυχὲς ποὺ ζητοῦν τὸν ἁγιασμὸ τοῦ Πνεύματος, ὁ ὁποῖος εἶναι ξένος γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἀνάβουν ὅλη τὴν ἀγάπη τους γιὰ τὸ Χριστό, ἐκεῖ βαδίζουν, ἐκεῖ προσεύχονται, ἐκεῖ σκέφτονται, ἐκεῖ μελετοῦν, καὶ ἔχουν ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα. Οἱ πέντε αἰσθήσεις τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ ἡ φρόνηση, ἡ γνώση, ἡ διάκριση, ἡ ὑπομονὴ καὶ τὸ ἔλεος, ἂν δεχθοῦν τὴν οὐράνια χάρη καὶ τὸν ἁγιασμὸ τοῦ Πνεύματος, τότε θὰ εἶναι

149. Ἰω. 10, 3-4. 150. Α' Θεσ. 4, 17. 151. Ψαλμ. 2, 11. 152. Ματθ. 25, 1-10.

πράγματι "φρόνιμες παρθένες". Ἂν ὅμως ἐγκαταλειφθοῦν στὰ ὅρια τῆς δικῆς τους φύσεως, τότε εἶναι πράγματι μωρὲς καὶ τέκνα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ὀργῆς[153].

66. Ἡ κακία εἶναι κάτι τὸ ξένο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση, εἰσχώρησε ὅμως μὲ τὴν παράβαση τοῦ πρώτου ἀνθρώπου καὶ τὴ δεχτήκαμε καὶ μὲ τὸν καιρὸ ἔγινε σὰν φυσικὴ σὲ μᾶς. Ἔτσι καὶ μὲ κάτι ξένο γιὰ τὴ φύση μας, τὴν ἐπουράνια δωρεὰ δηλαδὴ τοῦ Πνεύματος, πρέπει νὰ διώξομε μακριὰ ἀπὸ τὴ φύση μας τὴν κακία καὶ νὰ ἀποκατασταθοῦμε στὴν ἀρχικὴ καθαρότητα. Ἀλλὰ ἂν αὐτὸ δὲν γίνει μὲ πολλὴ προσευχὴ καὶ πίστη καὶ προσοχὴ καὶ ἀποστροφὴ τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου, καὶ ἂν ἡ φύση μας, ποὺ τὴ μόλυνε ἡ κακία, δὲν ἁγιαστεῖ ἀπὸ τὴν ἀγάπη ἐκείνη, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Κύριος, καὶ ἂν δὲ μείνομε μέχρι τέλους ἄπτωτοι καὶ δὲν οἰκειοποιηθοῦμε τὶς θεῖες ἐντολές Του, δὲν μποροῦμε νὰ ἐπιτύχομε τὴν ἐπουράνια βασιλεία.

67. Θέλω νὰ ἐξετάσω ἕνα λεπτὸ καὶ βαθὺ λόγο, ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμή μου. Παίρνει σῶμα ἀνθρώπου ὁ ἄπειρος καὶ ἀσώματος Κύριος ἀπὸ ἄπειρη ἀγαθότητα καὶ μικραίνει —μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς— τὸν ἑαυτό Του, ὁ μέγας καὶ ὑπερούσιος, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἑνωθεῖ μὲ τὰ νοερὰ κτίσματά Του, δηλαδὴ μὲ ψυχὲς Ἁγίων καὶ Ἀγγέλων, ὥστε νὰ μπορέσουν καὶ αὐτὲς νὰ γίνουν μέτοχοι τῆς ἀθάνατης ζωῆς τῆς θεότητάς Του. Ἐπειδὴ καὶ τὸ καθένα, σύμφωνα μὲ τὴ φύση του, εἶναι σῶμα, ὁ ἄγγελος, ἡ ψυχή, ὁ δαίμονας. Καὶ ἂν εἶναι λεπτά, ὡστόσο τὸ καθένα κατὰ τὴν ὑπόσταση, τὴ μορφὴ καὶ τὴν εἰκόνα ποὺ ἀναλογεῖ στὴ λεπτότητα τῆς φύσεώς του, εἶναι σῶμα λεπτό. Ὅπως λοιπὸν τὸ σῶμα τοῦτο κατὰ τὴν ὑπόσταση εἶναι παχύ, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ εἶναι σῶμα λεπτό, πῆρε καὶ φόρεσε τὰ μέλη αὐτοῦ τοῦ σώματος. Φόρεσε τὰ μάτια, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ βλέπει, τὰ αὐτιά, μὲ τὰ ὁποῖα ἀκούει, τὰ χέρια, τὴ μύτη, καὶ γενικῶς ὅλο τὸ σῶμα καὶ τὰ μέλη του τὰ φόρεσε ἡ ψυχὴ καὶ ἑνώθηκε μ' αὐτό, μὲ τὸ ὁποῖο καὶ ἐνεργεῖ ὅλα ὅσα συνδέονται μὲ τὴ ζωή. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἡ ἀνεκλάλητη καὶ ἀκατανόητη ἀγαθότητα τοῦ Χριστοῦ μικραίνει τὸν ἑαυτό Της καὶ παίρνει σῶμα καὶ ἑνώνεται μὲ τὶς πιστὲς καὶ ἀγαπητὲς σ' Αὐτὸν ψυχὲς καὶ τὶς ἀγκαλιάζει καὶ γίνεται ἕνα πνεῦμα μὲ αὐτὲς σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Παύλου[154]. Καὶ γίνεται, μποροῦμε νὰ ποῦμε, ψυχὴ στὴν ψυχὴ καὶ ὑπόσταση στὴν ὑπόσταση, ὥστε μιὰ τέτοια ψυχὴ νὰ ζήσει καὶ νὰ ὑπάρξει μέσα στὴ θεότητά Του, νὰ φτάσει στὴν ἀθάνατη ζωὴ καὶ νὰ ἀπολαύσει ἄφθαρτη ἡδονὴ καὶ ἀνέκφραστη δόξα.

68. Γιὰ τὴν ψυχὴ αὐτὴ ὁ Κύριος, ὅταν θέλει, γίνεται φωτιὰ καὶ κατακαίει κάθε κακὸ καὶ παρείσακτο μέσα της, ὅπως λέει καὶ ὁ Προφήτης: «Ὁ Θεός μας εἶναι φωτιὰ ποὺ κατακαίει»[155]. Ἄλλοτε γίνεται ἀνάπαυση[156] ἀνείπωτη καὶ ἀνέκφραστη, κι ἄλλοτε χαρὰ καὶ εἰρήνη[157] καὶ περιθάλπει καὶ περικυκλώνει τὴν ψυχή. Μόνο νὰ ἀγωνίζεται κανεὶς νὰ Τὸν ἀγαπᾶ καὶ νὰ Τὸν εὐχαριστεῖ μὲ τοὺς ἀγαθοὺς τρόπους του· καὶ θὰ δεῖ μὲ τὴν πεῖρα καὶ τὴν αἴσθησή του ὅτι ἄγγιξε ἀνεκλάλητα ἀγαθά, ποὺ μάτι δὲν τὰ εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν τὰ ἄκουσε καὶ ἄνθρωπος δὲν τὰ διανοήθηκε[158], ὅσα δηλαδὴ ἀγαθὰ γίνεται τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου, ἀπὸ τὴ μιὰ γιὰ ἀνάπαυση, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη γιὰ ἀγαλλίαση καὶ τρυφὴ καὶ ζωὴ τῆς ψυχῆς ποὺ ἀναδεικνύεται ἀξιά Του. Γιατὶ σωματοποιεῖ τὸν ἑαυτό Του καὶ τὸν κάνει πνευματικὴ τροφή, ἀλλὰ καὶ ἔνδυμα καὶ κάλλη ἀπερίγραπτα, γιὰ νὰ γεμίσει ἔτσι τὴν ψυχὴ πνευματικὴ χαρά. «Ἐγὼ εἶμαι —λέει— ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς»[159], καί: «Ὅποιος πίνει ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ θὰ τοῦ δώσω, θὰ ἀναβρύσει μέσα του μία πηγὴ νεροῦ ποὺ θὰ δίνει αἰώνια ζωή»[160].

153. Ἐφ. 2, 3.
154. Α' Κορ. 6, 17.
155. Δευτ. 4, 24.
156. Ματθ. 11, 28.
157. Ρωμ. 14, 17.

69. Μὲ τέτοιο τρόπο φανερώθηκε ὁ Θεὸς καὶ στοὺς ἱερεῖς καὶ Ἁγίους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅπως ὁ Ἴδιος ἤθελε καὶ ὅπως ἦταν ὠφέλιμο στὸν Ἅγιο ποὺ Τὸν ἔβλεπε. Ἀλλιῶς, γιὰ παράδειγμα, φανερώθηκε στὸν Ἀβραάμ[161], ἀλλιῶς στὸν Ἰσαάκ[162], στὸν Ἰακώβ[163], στὸ Νῶε[164], στὸ Δανιήλ[165], στὸ Μωυσῆ[166], στὸ Δαβὶδ[167] καὶ στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς Προφῆτες[168], μικραίνοντας τὸν ἑαυτό Του καὶ παίρνοντας σωματικὴ μορφή, ὅπως εἴπαμε· μεταμορφωνόταν καὶ φανερωνόταν σ' αὐτοὺς ποὺ Τὸν ἀγαποῦσαν, ὄχι ὅπως εἶναι ὁ Ἴδιος —γιατὶ εἶναι ἀχώρητος—, ἀλλὰ ἀνάλογα μὲ τὴ δεκτικότητα καὶ τὴ δύναμή τους, γιὰ τὴν πολλὴ καὶ ἀκατανόητη ἀγάπη ποὺ εἶχε σ' αὐτούς.

70. Ἡ ψυχὴ ποὺ ἀξιώθηκε νὰ δεχθεῖ ἔνοικό της τὴν οὐράνια δύναμη καὶ τὴ θεϊκὴ ἐκείνη φωτιά, καὶ ποὺ ἡ ἐπουράνια ἀγάπη τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος ἑνώθηκε μὲ τὰ μέλη της, ἐλευθερώνεται ἐντελῶς ἀπὸ κάθε κοσμικὴ ἀγάπη. Τὸ σίδερο, τὸ μολύβι, ὁ χρυσός, τὸ ἀσήμι, ὅταν παραδοθοῦν στὴ φωτιά, λιώνουν ἀλλάζοντας τὴ σκληρὴ φύση τους σὲ μαλακή, καὶ ὅσο βρίσκονται μέσα στὴ φωτιὰ εἶναι χαλαρὰ καὶ ρευστὰ καὶ ἔχουν ἀποβάλλει τὴ φυσική τους σκληρότητα ἐξαιτίας τῆς δυνάμεως τῆς φωτιᾶς. Ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ δέχθηκε τὴν ἐπουράνια ἐκείνη φωτιὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος, ἀποσύρεται ἀπὸ κάθε προσκόλληση στὸ κοσμικὸ πνεῦμα, ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς κακίας καὶ ἀποβάλλει τὴ φυσικὴ σκληρότητα τῆς ἁμαρτίας, θεωρώντας τα ὅλα μικρὰ καὶ περιφρονώντας τα. Λέω μάλιστα ὅτι, ἡ ψυχὴ ποὺ κυριεύθηκε ἀπ' αὐτὸν τὸν ἔρωτα, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχει ἀδελφοὺς ποὺ τοὺς ἀγαπᾶ πολύ, ἀλλὰ τὴν ἐμποδίζουν ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀγάπη, καὶ αὐτοὺς θὰ τοὺς ἀπαρνηθεῖ. Ἡ ἀγάπη τῆς σαρκικῆς κοινωνίας τοῦ γάμου ὁδηγεῖ στὸ χωρισμὸ ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς, ὥστε κι ὅταν κανεὶς ἀγαπᾶ κανέναν ἀπὸ αὐτούς, τὸν ἀγαπᾶ ἐπιφανειακά, ἐνῶ ὅλη τὴ διάθεσή του καὶ

158. Α' Κορ. 2, 9.
159. Ἰω. 6, 35.
160. Ἰω. 4, 14.
161. Γεν. 18, 1-2.
162. Γεν. 26, 24.
163. Γεν. 28, 13.
164. Γεν. 9, 12-13.
165. Δαν. 7, 13.
166. Ἐξ. 3, 4-6· 33, 22-23.
167. Β' Βασ. 24, 16-17.
168. Γ' Βασ. 19, 11-12.

τὸν πόθο του τὸν ἔχει στὴν γυναίκα του· ἂν λοιπὸν ἡ σαρκικὴ ἀγάπη ἐλευθερώνει μὲ τέτοιο τρόπο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἀγάπη τοῦ κόσμου, μόλις καὶ μετὰ βίας ἐκεῖνοι ποὺ πληγώθηκαν ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ἀπαθῆ θεϊκὸ πόθο μποροῦν νὰ κρατηθοῦν ἀπὸ κάποιον ἔρωτα τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου.

71. Ὁ Θεός, ἐπειδὴ εἶναι ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος, μακροθυμεῖ καὶ περιμένει πολὺν καιρὸ τὴ μετάνοια κάθε ἁμαρτωλοῦ, καὶ κάνει ἑορτὴ οὐράνια τὴν ἐπιστροφὴ ὅποιου μετανοεῖ. Γιατὶ ὁ Ἴδιος λέει: «Γίνεται χαρὰ στὸν οὐρανὸ γιὰ ἕναν ἁμαρτωλὸ ποὺ μετανοεῖ»[169]. Ἂν ὅμως κανείς, βλέποντας αὐτὴ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴ μακροθυμία, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν τιμωρεῖ τὸ κάθε ἁμάρτημα ἐπειδή, ὅπως εἴπαμε, περιμένει τὴ μετάνοιά μας, παραμελήσει τὴν ἐντολή, καὶ τὴν ἀγαθότητα αὐτὴ τὴν κάνει —ἀλοίμονο— ἀφορμὴ καταφρονήσεως, προσθέτοντας ἁμαρτία πάνω στὴν ἁμαρτία καὶ ὀρθώνοντας ἐμπόδια καὶ συνάπτοντας ραθυμία στὴ ραθυμία, θὰ φτάσει στὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἁμαρτίας καὶ θὰ καταλήξει σὲ τέτοια πτώση, ποὺ δὲ θὰ μπορεῖ πλέον νὰ σηκωθεῖ, ἀλλὰ ἀφοῦ ὑποστεῖ ὁλοκληρωτικὴ συντριβὴ καὶ παραδοθεῖ ὁλότελα στὸν πονηρό, θὰ ἀπωλεσθεῖ. Ἔτσι ἔγινε στὰ Σόδομα· ἀφοῦ οἱ κάτοικοι ἔφτασαν καὶ ξεπέρασαν κάθε ὅριο ἁμαρτίας, ἀφοῦ δὲν ἔμεινε πλέον σ' αὐτοὺς οὔτε σπίθα μετάνοιας, καταστράφηκαν ἀπὸ τὴ θεία δίκη μὲ φωτιά[170]. Ἔτσι καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Νῶε· ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἦταν ἀχαλίνωτοι στὶς ὁρμὲς τῆς κακίας καὶ δὲν ἔδειχναν κανένα εἶδος μετάνοιας, συσσώρευσαν τέτοιο ὄγκο ἁμαρτιῶν, ὥστε ὅλη ἡ γῆ νὰ καταστραφεῖ τελείως[171]. Ἔτσι καὶ πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους, οἱ ὁποῖοι ἁμάρταναν πολὺ καὶ κακομεταχειρίζονταν τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ἦταν ἐπιεικής, καὶ δὲν τοὺς παρέδιδε σὲ μιὰ πανωλεθρία, ἀλλὰ μὲ διάφορες ἐπιμέρους τιμωρίες τοὺς ὁδηγοῦσε σὲ μετάνοια· μὰ ἐπειδὴ μετὰ ἀπὸ προσωρινὴ μεταμέλεια γύριζαν πάλι μὲ ἀγάπη στὴν κακία καὶ συνέχιζαν τὴν προηγούμενη ἀπιστία τους, καὶ τέλος καταδίωξαν τὸ λαὸ τοῦ Κυρίου ποὺ ἔφευγε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, τοὺς ἀφάνισε τελείως ἡ θεία δίκη καὶ τοὺς κατέστρεψε[172]. Ἔτσι καὶ στὸν Ἰσραηλιτικὸ λαὸ ποὺ ἁμάρτανε πολὺ καὶ θανάτωνε τοὺς Προφῆτες τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ἔδειχνε τὴ συνηθισμένη Του μακροθυμία. Ἀφοῦ ὅμως προχώρησαν τόσο στὴν κακία, ὥστε οὔτε τὸ δεσποτικὸ ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ νὰ σεβαστοῦν, ἀλλὰ νὰ ἁπλώσουν χέρι φονικὸ ἐπάνω Του, διώχτηκαν καὶ αὐτοὶ μιὰ γιὰ πάντα καὶ καταπατήθηκαν. Καὶ ἀφαίρεσε ὁ Θεὸς ἀπ' αὐτοὺς καὶ τὴν προφητεία καὶ τὴν ἱερωσύνη καὶ τὴν λατρεία, καὶ τὰ ἐμπιστεύθηκε στὰ ἔθνη ποὺ πίστεψαν[173].

72. Ἂς προστρέξομε μὲ προθυμία στὸ Χριστὸ ποὺ μᾶς καλεῖ καὶ ἂς ἀνοίξομε σ' Αὐτὸν τὶς καρδιές μας, καὶ ἂς μὴ δειλιάζομε καὶ ἀπελπιζόμαστε γιὰ τὴ σωτηρία μας. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι σόφισμα τοῦ ἐχθροῦ, μὲ τὴν ὑπόμνηση τῶν προηγουμένων ἁμαρτιῶν νὰ ἀνοίγει τὸ δρόμο στὴν ἀπόγνωση. Ἀλλὰ

169. Λουκ. 15, 7.
170. Γεν. 19, 24-25.
171. Γεν. 6, 7.
172. Ἐξ. 14, 27-28.
173. Ματθ. 21, 43.

ἂς κατανοήσομε ὅτι, ἂν ὁ Χριστός, ὅταν ἦρθε, ἔγινε γιατρὸς καὶ θεραπευτὴς τυφλῶν καὶ παραλύτων καὶ κωφαλάλων, καὶ ἀνάσταινε νεκροὺς ποὺ εἶχαν ἀρχίσει νὰ φθείρονται[174], πόσο περισσότερο δὲ θὰ γιατρέψει τὴν τυφλότητα τοῦ νοῦ καὶ τὴν παράλυση τῆς ψυχῆς καὶ τὴν κωφαλαλία τῆς ἀμελοῦς καρδιᾶς; Ἀφοῦ δὲν εἶναι ἄλλος, ἀλλὰ Αὐτὸς ποὺ ἔκτισε τὸ σῶμα, Αὐτὸς ἔκτισε καὶ τὴν ψυχή. Καὶ ἂν σ' ἐκεῖνα ποὺ διαλύονται καὶ πεθαίνουν εἶχε τόση συμπάθεια καὶ ἔλεος, πόσο μᾶλλον δὲ θὰ δείξει φιλανθρωπία καὶ δὲ θὰ θεραπεύσει τὴν ἀθάνατη ψυχὴ ποὺ κυριεύθηκε ἀπὸ τὴν ἀσθένεια τῆς κακίας καὶ τῆς ἄγνοιας καὶ κατόπιν ἔρχεται σ' Αὐτὸν καὶ Τὸν παρακαλεῖ; Γιατὶ δικά Του εἶναι τὰ λόγια: «Ὁ οὐράνιος Πατέρας μου δὲ θὰ ἀποδώσει δικαιοσύνη σ' ἐκείνους ποὺ φωνάζουν σ' Αὐτὸν νύχτα-μέρα; Σᾶς βεβαιώνω, ὅτι θὰ τοὺς ἀποδώσει τὸ δίκαιό τους ἀμέσως.»[175], καί: «Αἰτεῖτε, καὶ θὰ σᾶς δοθεῖ· ζητᾶτε, καὶ θὰ βρῆτε· χτυπᾶτε, καὶ θὰ σᾶς ἀνοιχθεῖ ἡ θύρα»[176], καὶ ἀλλοῦ: «Ἀκόμη καὶ ἂν δὲν τοῦ δώσει ἐπειδὴ εἶναι φίλος του, θὰ σηκωθεῖ ὡστόσο καὶ θὰ τοῦ δώσει ὅ,τι ζητᾶ, ἐξαιτίας τῆς ἀναίδειάς του»[177]. Μ' αὐτὰ μᾶς προτρέπει νὰ εἶναι ἡ αἴτησή μας στὸ Θεὸ ἀναιδὴς καὶ ἐπίμονη. Ἀφοῦ γι' αὐτὸ ἦρθε, γιὰ νὰ ἐπιστρέψει τοὺς ἁμαρτωλοὺς κοντά Του[178]. Μονάχα ἐμεῖς ἀφοῦ ἀπομακρυνθοῦμε μὲ ὅλη μας τὴ δύναμη ἀπὸ τὶς κακὲς συνήθειές μας, ἂς προσηλωθοῦμε στὸν Κύριο, καὶ Αὐτὸς δὲ μᾶς προσπερνᾶ, ἀλλὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ μᾶς βοηθήσει.

73. Ἕνας ποὺ κατέχεται ἀπὸ κάποια μακρὰ ἀσθένεια, ὅταν δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ δεχθεῖ τροφὴ καὶ νερό, ἀπελπίζεται, καὶ αὐτὸ εἶναι σημάδι θανάτου καὶ τὸν κλαῖνε οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι του. Ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς καὶ οἱ Ἄγγελοι, λυποῦνται πολὺ καὶ θρηνοῦν τὶς ψυχὲς ποὺ δὲν μποροῦν νὰ προσλάβουν τὴν ἐπουράνια τροφή. Ἂν λοιπὸν ἔγινες θρόνος τοῦ Θεοῦ, ἂν ἡ ψυχή σου ἔγινε ὅλη πνευματικὸς ὀφθαλμὸς κι ὅλη φῶς, ἂν τράφηκες μὲ τὴν τροφὴ ἐκείνη τοῦ Πνεύματος, ἂν πίνεις ἀπὸ τὸ ζωντανὸ νερὸ[179] καὶ ἀπὸ τὸ πνευματικὸ κρασὶ ποὺ εὐφραίνει τὴν καρδιά[180], ἂν ἡ ψυχή σου φόρεσε τὰ ἐνδύματα τοῦ ἀνεκφράστου φωτός, ἂν ὁ ἐσωτερικός σου ἄνθρωπος ἔλαβε πεῖρα καὶ βεβαιότητα ὅλων αὐτῶν, τότε λοιπὸν ζεῖς ἀπὸ τώρα τὴν πραγματικὰ αἰώνια ζωὴ καὶ ἀναπαύεσαι ἀπὸ τώρα μαζὶ μὲ τὸ Χριστό. Ἂν ὅμως ἀκόμη δὲν τὰ ἔλαβες αὐτὰ οὔτε τὰ ἔχανες κτῆμα σου, νὰ κλαῖς θερμὰ καὶ νὰ ὀδύρεσαι ποὺ δὲν ἀπέκτησες ἀκόμη αὐτὸν τὸν πλοῦτο, καὶ νὰ εἶναι ἀδιάκοπη ἡ φροντίδα σου καὶ ἡ δέηση γιὰ τὴ φτώχεια σου. Ἀλλὰ μακάρι τουλάχιστον νὰ αἰσθανόταν τὴ φτώχεια του ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει αὐτὸν τὸν θεῖο πλοῦτο, καὶ νὰ μὴ γυρνοῦσε ἀμέριμνος σὰν νὰ τὸν ἔχει παραχορτάσει. Γιατὶ λέει ὁ Κύριος: «Καθένας ποὺ ζητᾶ, βρίσκει· καὶ ὅποιος χτυπᾶ, θὰ τοῦ ἀνοιχτεῖ ἡ θύρα»[181].

174. Ἰω. 11, 39-44.
175. Λουκ. 18, 7-8.
176. Ματθ. 7, 7.
177. Λουκ. 11, 8.
178. Ματθ. 9, 13.
179. Ἰω. 4, 10.
180. Ψαλμ. 103, 15.
181. Ματθ. 7, 8.

74. Ἂν τὸ λάδι ἐκεῖνο ποὺ γινόταν ἀπὸ διάφορα μυρωδικά[182] εἶχε τόση δύναμη, ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ χρίονταν, νὰ ἀποκτοῦν τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα[183], πόσο περισσότερο ἐκεῖνοι ποὺ χρίονται στὸ νοῦ καὶ στὸν ἔσω ἄνθρωπο μὲ τὸ ἁγιαστικὸ λάδι τῆς ἀγαλλιάσεως[184] καὶ δέχονται τὸν ἀρραβῶνα τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος, θὰ φτάσουν τὰ μέτρα τῆς τελειότητας, δηλαδὴ τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς θείας υἱοθεσίας, καὶ θὰ μυηθοῦν στὰ μυστήρια τοῦ βασιλιᾶ Χριστοῦ, ἔχοντας τὴν ἄδεια νὰ πλησιάζουν τὸν Πατέρα ὅποτε θέλουν; Γιατὶ ἂν καὶ δὲν ἔχουν λάβει ἀκόμη τελείως τὴν κληρονομία, ἐπειδὴ σηκώνουν ἀκόμη τὸ βάρος τοῦ σώματος, ἀλλ' ὅμως λόγω τοῦ ἀρραβώνα τοῦ Πνεύματος εἶναι σίγουρες οἱ ἐλπίδες τους, καὶ δὲν ἀμφιβάλλουν καθόλου ὅτι θὰ συμβασιλεύσουν μὲ τὸ Χριστὸ[185] καὶ ὅτι θὰ ἔχουν ἀφθονία καὶ πλεονασμὸ Πνεύματος· γιατὶ ἀπὸ αὐτὴν ἤδη τὴ ζωὴ δοκίμασαν τὴ δύναμη καὶ τὴν ἡδονὴ ἐκείνη. Τὸ κάλυμμα ποὺ ἔβαλε ὁ σατανᾶς πάνω στοὺς ἀνθρώπους μετὰ τὴν παρακοή, ἔρχεται ἡ χάρη, καὶ μὲ τὴν κάθαρση τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ νοῦ, τὸ ἀφαιρεῖ ἐντελῶς καὶ πετάει σὰν σκύβαλο μακριὰ κάθε μολυσμὸ καὶ κάθε ἀκάθαρτο λογισμὸ τῆς ψυχῆς, θέλοντας νὰ τὴν κάνει καθαρὴ καὶ νὰ τὴν ἐπαναφέρει στὴν ἀρχικὴ της κατάσταση, ὥστε νὰ βλέπει μὲ καθαρὰ καὶ ἀνεμπόδιστα μάτια τὴ δόξα τοῦ ἀληθινοῦ φωτός. Οἱ τέτοιοι ἄνθρωποι ἁρπάζονται ἀπὸ τώρα νοερὰ σ' ἐκεῖνον τὸν αἰώνα καὶ βλέπουν τὰ κάλλη καὶ τὰ θαύματά του. Ὅπως δηλαδὴ τὰ σωματικὰ μάτια, ὅταν εἶναι γερὰ καὶ ὑγιῆ, ἀτενίζουν μὲ θάρρος τὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, ἔτσι καὶ αὐτοί· χρησιμοποιώντας τὸν φωτεινὸ καὶ καθαρμένο νοῦ τους, βλέπουν συνεχῶς τὶς ἄδυτες λάμψεις τοῦ Κυρίου.

75. Αὐτὸ τὸ μέτρο δὲν κατακτᾶται εὔκολα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀπαιτεῖ συνεχεῖς κόπους καὶ πολλοὺς ἀγῶνες καὶ ἱδρῶτες. Γιατὶ πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ καὶ ἡ χάρη εἶναι μαζί τους καὶ ἐνεργεῖ, καὶ ἡ κακία κρύβεται στὰ ἐνδόμυχα καὶ δὲν ἀπομακρύνεται διόλου, ἀλλὰ τὰ δύο πνεύματα, τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκότους, ἐνεργοῦν μέσα στὴν ἴδια καρδιά. Θὰ μοῦ πεῖς ὅμως ὁπωσδήποτε: «Τί κοινὸ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ φῶς καὶ στὸ σκοτάδι; Ἢ πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν στὸν ἴδιο τόπο ναὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ναὸς εἰδώλων;»[186] Κι ἐγὼ θὰ σοῦ ἀποκριθῶ τὸ ἴδιο: Πράγματι τί κοινὸ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ φῶς καὶ στὸ σκοτάδι; Ἢ σὲ τί τὸ θεῖο φῶς συσκοτίζεται ἢ θολώνεται ἢ καταμολύνεται, αὐτὸ ποὺ εἶναι ἐντελῶς καθαρὸ καὶ ἀμόλυντο; Ὅπως λέει ἡ Γραφή, τὸ φῶς λάμπει μέσα στὸ σκοτάδι, καὶ τὸ σκοτάδι δὲν μπόρεσε νὰ τὸ σβήσει[187]. Ὥστε τὰ πράγματα δὲν πρέπει νὰ τὰ ἐξηγοῦμε χωριστὰ καὶ μονότροπα. Μερικοὶ ἐπαναπαύονται νὰ ἔχουν τόσο τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ὅσο νὰ μποροῦν νὰ συγκρατοῦν τὸν ἑαυτό τους καὶ νὰ μὴν τοὺς νικᾶ ἡ ἁμαρτία ποὺ κατοικεῖ μέσα τους. Καὶ ἔτσι συμβαίνει, τώρα νὰ ἔχουν προσευχὴ νηφάλια καὶ

182. Ἐξ. 30, 23-25.
183. Α' Βασ. 26, 11.
184. Ψαλμ. 44, 8.
185. Β' Τιμ. 2, 12.
186. Β' Κορ. 6, 14 καὶ 16.
187. Ἰω. 1, 5.

ἀνάπαυση, κι ἔπειτα νὰ ἐνεργοῦνται ἀπὸ ἀκάθαρτους λογισμοὺς καὶ νὰ δελεάζονται ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἐνῶ συνυπάρχει δηλαδὴ καὶ ἡ θεία χάρη. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ εἶναι ἐπιπόλαιοι καὶ δὲν ἐπιδιώκουν ἀκόμη τὴν ἀκρίβεια, ὅταν ἔνιωσαν κάπως τὴν ἐνέργεια τῆς θείας χάρης, νόμισαν ὅτι ἐλευθερώθηκαν γιὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἔχουν διάκριση καὶ εἶναι νουνεχεῖς, δὲ θὰ ἀρνηθοῦν ὅτι καὶ ὅταν κατοικεῖ μέσα τους ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ, καὶ πάλι ταράζονται ἀπὸ αἰσχροὺς καὶ ἄτοπους λογισμούς.

76. Γνωρίσαμε ἀδελφούς, οἱ ὁποῖοι τόσο πλούσια ἀπόλαυσαν τὴ θεία χάρη, ὥστε γιὰ πέντε καὶ ἔξι χρόνια νὰ μαραθεῖ καὶ νὰ σβήσει σ' αὐτοὺς ἡ σαρκικὴ ἐπιθυμία. Κατόπιν, ὅταν νόμισαν ὅτι ἔφτασαν στὸ λιμάνι καὶ στὴ γαλήνη, τότε ὅρμησε σὰν ἀπὸ ἐνέδρα κατεπάνω τους ἡ δαιμονικὴ κακία τόσο σκληρὰ καὶ ἄγρια, ὥστε νὰ δοκιμάσουν ἔκπληξη καὶ ἀπορία. Κανένας ὅμως ἀπ' ὅσους εἶναι ὀξυδερκεῖς καὶ συνετοὶ δὲν ξεθαρρεύεται νὰ πεῖ ὅτι, ἀφοῦ ἔχω τὴ χάρη, ἀπαλλάχθηκα ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Γιατὶ ἐνεργοῦν καὶ τὰ δύο, ὅπως εἴπαμε, καὶ ἡ χάρη καὶ ἡ ἁμαρτία, στὸν ἴδιο νοῦ, ἂν καὶ οἱ ἐπιπόλαιοι καὶ ἀμαθεῖς, μόλις νιώσουν κάποια μικρὴ πνευματικὴ κίνηση, λένε "νικήσαμε". Ἐγὼ νομίζω ὅτι τὰ πράγματα ἔχουν ὡς ἑξῆς: Ὅπως ὅταν λάμπει καθαρὸς ἥλιος, καὶ πέσει ξαφνικὰ σκοτεινιὰ ἢ ὀμίχλη, σκοτίζεται τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, παρόμοια συμβαίνει καὶ μ' ἐκείνους ποὺ ἔλαβαν τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, δὲν καθαρίστηκαν ὅμως ἀκόμη τελείως, ἀλλὰ στὸ βάθος κατέχονται ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ὥστε λοιπὸν εἶναι πράγματι ἀπαραίτητη πολλὴ διάκριση γιὰ νὰ τὰ ἀντιληφθεῖ κανεὶς αὐτὰ τέλεια μὲ τὴν πείρα.

77. Ὅπως εἶναι ἀδύνατο χωρὶς μάτια ἢ γλώσσα, αὐτιὰ καὶ πόδια, νὰ βλέπει κανεὶς ἢ νὰ μιλάει, ἢ νὰ ἀκούει ἢ νὰ περπατᾶ, ἔτσι ἐπίσης εἶναι ἀδύνατο χωρὶς τὸ Θεὸ καὶ τὴ θεία ἐνέργεια νὰ γίνει κανεὶς κοινωνὸς τῶν θείων μυστηρίων καὶ νὰ γνωρίσει τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ ἢ νὰ ἀποκτήσει τὸν πλοῦτο τοῦ Πνεύματος. Γιατὶ οἱ Ἕλληνες σοφοὶ ἀσκοῦνται σὲ λόγους καὶ ἀσχολοῦνται πρόθυμα μὲ λογομαχίες. Οἱ δοῦλοι ὅμως τοῦ Θεοῦ, καὶ ἂν δὲν εἶναι ἐπιτήδειοι στὰ λόγια, ὅμως καταρτίζονται συνεχῶς μὲ τὴ θεϊκὴ γνώση καὶ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ.

78. Καταλήγω νὰ ὑποθέσω ὅτι, ἀκόμη καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀπόστολοι ποὺ ἦταν γεμάτοι ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ ἀγαθοῦ Παρακλήτου, δὲν ἦταν ὁλότελα ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ φροντίδες, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν ἀγαλλίαση καὶ τὴν ἀνέκφραστη χαρά, εἶχαν καὶ κάποιο φόβο, ποὺ προερχόταν βέβαια ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ χάρη καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν κακία. Γιατὶ ἡ ἴδια ἡ χάρη τοὺς προστάτευε ὥστε νὰ μὴν πέσουν οὔτε στὴν παραμικρὴ παρεκτροπή. Καὶ ὅπως ἕνα μικρὸ παιδὶ ποὺ χτυπᾶ ἕνα τεῖχος μὲ ἕνα πετραδάκι, δὲν τοῦ κάνει τίποτε, ἢ ὅπως ἕνα ἀσθενικὸ βέλος ἐλάχιστα βλάπτει ἕναν γερὸ θώρακα, ἔτσι καὶ ἂν ἕνα μικρὸ μέρος τῆς κακίας προσέβαλλε τοὺς Ἀποστόλους, δὲν πετύχαινε τίποτε, γιατὶ ἦταν πολὺ καλὰ θωρακισμένοι μὲ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ. Πλὴν ὅμως, ἂν καὶ ἦταν

τέλειοι, ἦταν παρούσα σ' αὐτοὺς καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ αὐτεξουσίου, καὶ ὄχι ὅπως μερικοὶ ἀνόητα λένε ὅτι μετὰ τὴ χάρη παύουν οἱ φροντίδες καὶ ὑπάρχει ἀνάπαυση. Γιατὶ ὁ Κύριος, καὶ ἀπὸ τοὺς τελείους ἀκόμη ζητεῖ νὰ εἶναι τὸ θέλημα τῆς ψυχῆς στὴν ὑπηρεσία τοῦ Πνεύματος, ὥστε νὰ συμβαδίζουν καὶ τὰ δύο. "Οπως λέει καὶ ὁ 'Απόστολος: «Μὴ σβήνετε τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος»[188].

79. Νὰ μιλάει κανεὶς γιὰ τὰ πράγματα μόνο μὲ λόγια, εἶναι πρόχειρο καὶ εὔκολο. Εἶναι εὔκολο στὸν καθένα νὰ πεῖ ὅτι τοῦτο τὸ ψωμί, γιὰ παράδειγμα, γίνεται ἀπὸ σιτάρι. Τὸν λεπτομερὴ ὅμως τρόπο τῆς κατασκευῆς του δὲν μπορεῖ ὁ καθένας νὰ τὸν ἐκθέσει, ἀλλὰ μόνον ὅσοι γνωρίζουν. "Ετσι λοιπὸν νὰ μιλάει ἁπλῶς κανεὶς γιὰ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴν τελειότητα, εἶναι εὔκολο, νὰ τὸ μάθει ὅμως μὲ τὴν πείρα καὶ ἀληθινά, αὐτὸ σημαίνει νὰ καταλάβει ἀληθινὰ στὴν πράξη πῶς κατορθώνεται ἡ τελειότητα.

80. "Οσους λένε πνευματικὰ λόγια χωρὶς νὰ τὰ γευθοῦν καὶ νὰ τὰ δοκιμάσουν, αὐτοὺς τοὺς παρομοιάζω μὲ ἕναν ἄνθρωπο ποὺ μέσα στὸ καλοκαίρι καὶ ἀκριβῶς τὸ καταμεσήμερο περνᾶ ἕναν τόπο ἔρημο καὶ ἄνυδρο, καὶ ἔπειτα, ἀπὸ τὴν πολλὴ καὶ φλογισμένη δίψα φαντάζεται ὅτι κοντὰ εἶναι μιὰ πηγὴ μὲ κρύο, γλυκὸ καὶ καθαρὸ νερό, καὶ ὅτι πίνει ἀπὸ αὐτὴν χωρὶς νὰ τὸν ἐμποδίζει κανείς, ὅσο θέλει. "Η ἀκόμη μὲ ἄνθρωπο ποὺ δὲν ἔχει γευθεῖ ποτὲ μέλι καὶ προσπαθεῖ νὰ δώσει στοὺς ἄλλους νὰ ἐννοήσουν τί εἴδους εἶναι ἡ γλυκύτητά του. Τέτοιοι εἶναι πράγματι ὅσοι δὲ δοκίμασαν στὴν πράξη καὶ μὲ ἐσωτερικὴ πληροφορία τὰ σχετικὰ μὲ τὴν τελειότητα καὶ τὸν ἁγιασμὸ καὶ τὴν ἀπάθεια καὶ θέλουν νὰ μιλοῦν γι' αὐτὰ στοὺς ἄλλους. Γιατὶ ἂν τοὺς δώσει ὁ Θεὸς νὰ λάβουν μικρὴ αἴσθηση γιὰ κάτι ἀπὸ ὅσα λένε, τότε θὰ ἐννοήσουν ὁπωσδήποτε ὅτι δὲν ἦταν τὰ πράγματα ὅπως τὰ ἔλεγαν, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια εἶναι πολὺ διαφορετική. Κινδυνεύει δηλαδὴ κάπως ὁ Χριστιανισμὸς λίγο-λίγο νὰ ξεφεύγει ἀπὸ τὸν κανονικό του δρόμο καὶ νὰ πέφτει σὲ ἀθεΐα. "Ετσι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι σὰν φαγητὸ καὶ ποτό, καὶ ὅσο περισσότερο τὸν γεύεται κανείς, τόσο ἀνάβει τὴν ἐπιθυμία γιὰ περισσότερα καὶ γίνεται ὁ νοῦς ἀχόρταστος καὶ ἀκατάσχετος. Εἶναι σὰν νὰ δώσει κανεὶς σ' ἕναν διψασμένο ἕνα γλυκὸ ποτὸ καὶ νὰ τὸν κάνει ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ δίψα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἡδονὴ τοῦ ποτοῦ νὰ τὸ ἐπιθυμεῖ πιὸ ἄπληστα. Αὐτὰ ὅμως, ὅπως εἴπαμε, δὲν τὰ νοοῦμε μόνο μὲ λόγια χωρὶς πείρα, ἀλλὰ ἐπιτελοῦνται μὲ μυστικὴ νοερὴ ἐργασία τοῦ 'Αγίου Πνεύματος, καὶ ἔτσι λέγονται.

81. Τὸ Εὐαγγέλιο διατάζει κατηγορηματικὰ κάθε ἄνθρωπο, νὰ κάνει ἢ νὰ μὴν κάνει κάτι, ὥστε νὰ γίνει φίλος τοῦ φιλάνθρωπου Βασιλιᾶ. Λέει δηλαδή: «Νὰ μὴν ὀργιστεῖς[189], νὰ μὴν ἐπιθυμήσεις[190], ἂν σὲ ραπίσει κανεὶς στὸ δεξὶ μάγουλο, γύρισέ του καὶ τὸ ἄλλο[191]». 'Ενῶ ὁ 'Απόστολος, ἀκολουθώντας ἀπὸ κοντὰ τὰ προσταγμένα, ἐκπαιδεύει καὶ πῶς πρέπει σταδιακὰ νὰ γίνεται τὸ ἔργο τῆς καθάρσεως, μὲ ὑπομονὴ καὶ μακροθυμία. Πρῶτα τοὺς τρέφει μὲ γάλα σὰν νήπια[192], ἔπειτα τοὺς φέρνει σὲ μεγαλύτερη ἡλικία[193], καὶ τέλος στὴν τελειότητα[194]. Νὰ τὸ ποῦμε μὲ ἕνα παράδειγμα: τὸ Εὐαγγέλιο εἶπε νὰ γίνει τέλειος ὁ χιτώνας ἀπὸ μαλλί, ἐνῶ ὁ 'Απόστολος ἐξήγησε καθαρὰ καὶ πῶς νὰ λαναρίζεται τὸ μαλλί, καὶ πῶς νὰ ὑφαίνεται καὶ νὰ κατασκευάζεται ὁ χιτώνας.

188. Α' Θεσ. 5, 19. 189. Ματθ. 5, 22. 190. Ματθ. 5, 28. 191. Ματθ. 5, 39.

82. Εἶναι μερικοὶ ποὺ ἀπέχουν ἀπὸ φανερὴ πορνεία καὶ κλοπὴ καὶ πλεονεξία καὶ τὰ ὅμοια κακά, καὶ γι' αὐτὸ συναριθμοῦν τὸν ἑαυτό τους μὲ τοὺς 'Αγίους. 'Απέχει ὅμως πολὺ αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ πολλὲς φορές, ἐνῶ ἡ κακία φωλιάζει στὸ νοῦ τους καὶ ζεῖ ἐκεῖ ἕρποντας, δείχνει πὼς τοὺς ἄφησε κι ἔφυγε. "Αγιος ὅμως εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἁγιάστηκε καὶ καθάρισε τελείως τὸν ἐσωτερικό του ἄνθρωπο. Κάποιος ἀδελφός, ἐνῶ προσευχόταν μαζὶ μὲ ἄλλους ἀδελφούς, αἰχμαλωτίσθηκε ἀπὸ τὴ θεία δύναμη, καὶ μὲ ἁρπαγὴ τοῦ νοῦ του εἶδε τὴν ἄνω 'Ιερουσαλὴμ καὶ τὰ ἐκεῖ φωτεινὰ κατοικητήρια καὶ φῶς ἄπειρο καὶ ἀνέκφραστο, καὶ ἄκουσε φωνὴ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ τόπος τῆς ἀναπαύσεως τῶν δικαίων. Μετὰ ἀπὸ αὐτό, ὑπερηφανεύτηκε καὶ νομίζοντας τὸν ἑαυτό του σπουδαῖο, ἔπεσε σὲ βάθος ἁμαρτιῶν καὶ κυριεύτηκε ὕστερα ἀπὸ πολλὰ κακά. "Αν λοιπὸν αὐτὸς ἔπαθε τέτοια, πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ καθένας νὰ λέει, «ἀφοῦ νηστεύω καὶ ζῶ σὰν ξένος καὶ δίνω ἐλεημοσύνη ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά μου[195] καὶ ἔχω φυλαχθεῖ ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ εἴπαμε καὶ τίποτε δὲν μοῦ λείπει, ἄρα εἶμαι κι ἐγὼ ἅγιος»; Γιατὶ ὅπως εἴπαμε, τελειότητα εἶναι ὄχι ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τὰ φανερὰ κακά, ἀλλὰ τέλεια κάθαρση εἶναι ἡ κάθαρση τῆς διάνοιας.

83. 'Εσὺ ποὺ τὰ ὑποστηρίζεις αὐτά, πέρασε μέσα σου μὲ τὴν ἐπιστασία στοὺς λογισμούς σου, καὶ σκύψε πάνω στὸ νοῦ σου, τὸν αἰχμάλωτο καὶ δοῦλο τῆς ἁμαρτίας, καὶ δὲς τὸ φίδι ποὺ φωλιάζει πιὸ κάτω κι ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ πιὸ βαθιὰ ἀπὸ τοὺς λογισμούς, στὰ λεγόμενα ἄδυτα τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐπιδιώκει νὰ σὲ σκοτώνει πλήττοντας τὰ πιὸ οὐσιώδη μέρη τῆς ψυχῆς σου. Γιατὶ ἀληθινὰ εἶναι ἄβυσσος ἀκατανόητη ἡ καρδιά. "Αν λοιπὸν σκότωσες τὸ φίδι, ἂν καθάρισες ὅλη τὴν ἀνομία ποὺ ἔχεις μέσα σου καὶ ἀπέρριψες τὴν ἁμαρτία, τότε καυχήσου γιὰ τὴν καθαρότητα ποὺ σοῦ ἔδωσε ὁ Θεός. "Αν ὅμως ὄχι, τότε ταπεινώσου σὰν φτωχὸς καὶ ἁμαρτωλὸς ἀκόμη, καὶ πλησίασε παρακαλώντας τὸ Χριστὸ νὰ σὲ καθαρίσει ἀπὸ τὶς κρυφὲς ἁμαρτίες σου[196]. Γιατὶ ὅλη ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη παρουσιάζεται νὰ μιλάει γιὰ τὴν καθαρότητα. Καὶ κάθε ἄνθρωπος, 'Ιουδαῖος καὶ εἰδωλολάτρης, ἀγαπᾶ τὴν καθαρότητα, κι ἂς μὴν εἶναι ἀπ' ὅλους κατορθωτή. 'Η καθαρότητα τῆς καρδιᾶς δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ διαφορετικά, παρὰ μόνο μέσω τοῦ 'Ιησοῦ. Γιατὶ Αὐτὸς εἶναι ἡ ἐνυπόστατη καὶ ἀπόλυτη ἀλήθεια. Καὶ χωρὶς αὐτὴν τὴν

192. Α' Κορ. 3, 1-2.
193. 'Εφ. 4, 14-16.
194. 'Εβρ. 5, 14· 6, 1.
195. Α' Κορ. 13, 3.
196. Ψαλμ. 18, 13.

Ἀλήθεια εἶναι ἀδύνατο νὰ γνωρίσει κανεὶς τὴν ἀλήθεια ἢ νὰ ἐπιτύχει τὴ σωτηρία.

ε') Περὶ ἀγάπης

84. Ὅπως στὰ φαινόμενα πράγματα ἀπαρνήθηκες τὸν ἐξωτερικὸ ἄνθρωπο, δίνοντας ἐλεημοσύνη καὶ σκορπίζοντας τὰ ὑπάρχοντά σου, ἔτσι πρέπει νὰ ἀπαρνηθεῖς τὶς ἁμαρτωλὲς συνήθειες. Καὶ ἂν ἀπέκτησες σοφία σαρκικὴ ἢ γήινες γνώσεις, ἀρνήσου τες. Ἂν στηρίζεσαι σὲ προτερήματα τῆς σάρκας, ἀπομακρύνσου ἀπ' αὐτά, ταπείνωσε τὸν ἑαυτό σου καὶ μίκρυνέ τον. Γιατὶ μόνο ἔτσι θὰ μπορέσεις νὰ γίνεις μαθητὴς τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος[197]. Καὶ σ' αὐτὴ θὰ βρεῖς τὴν ἀληθινὴ σοφία, ὄχι σὲ κομψὰ λόγια, ἀλλὰ στὴ δύναμη τοῦ Σταυροῦ, ἔχοντας ἐσωτερικὰ τὰ ἴδια ἐνεργήματα μ' ἐκείνους ποὺ καταξιώθηκαν νὰ τὴν ἀποκτήσουν. Ὅπως λέει ὁ Παῦλος, ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ εἶναι γιὰ τοὺς Ἰουδαίους σκάνδαλο, γιὰ τοὺς Ἕλληνες μωρία, γιὰ μᾶς ὅμως τοὺς σωζομένους εἶναι δύναμη Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφία[198].

85. Κι ἂν ἀκόμη ἔλαβες οὐράνια γεύση, καὶ ἂν ἔγινες μέτοχος ἐκείνης τῆς σοφίας καὶ ἀπέκτησες ἀνάπαυση στὴν ψυχή σου, μὴν ὑπερηφανεύεσαι, μήτε νὰ ξεθαρρεύεις σὰν νὰ ἔφτασες πλέον καὶ νὰ κατάκτησες ὅλη τὴν ἀλήθεια, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσεις καὶ σύ: «Τώρα πλέον εἴσαστε χορτάτοι! Τώρα πλέον γίνατε πλούσιοι! Χωρὶς ἐμᾶς, καταχτήσατε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν! Καὶ μακάρι νὰ βασιλεύατε, γιὰ νὰ βασιλεύσομε κι ἐμεῖς μαζί σας.»[199]. Ἀλλὰ καὶ ἂν γεύθηκες τὰ οὐράνια, νὰ πιστεύεις ὅτι δὲν ἄγγιξες ἀκόμη τὸ Χριστιανισμό. Αὐτὸ τὸ φρόνημα νὰ μὴν εἶναι ἐπιφανειακό, ἀλλὰ νὰ τὸ ἔχεις πάντοτε σὰν φυτεμένο καὶ ἐπικυρωμένο ὁριστικὰ μέσα στὴ διάνοιά σου.

86. Ὅπως ὁ πλεονέκτης, καὶ ἂν συνάξει ἀναρίθμητα χρήματα, δὲν χορταίνει, ἀλλὰ ὅσα προσθέτονται κάθε μέρα, τόσο αὐξάνουν τὴν ἐπιθυμία του γιὰ περισσότερα, ἢ ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ἀπομακρύνεται ἀπὸ ἕνα ποτάμι μὲ γλυκύτατο νερὸ πρὶν ξεδιψάσει, νιώθει μεγαλύτερη δίψα, ἔτσι καὶ στὸν καθένα ἡ γεύση τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχει κόρο ἢ τέλος, ἀλλὰ ὅσο πλουτίζει κανεὶς μὲ αὐτὸν τὸν πλοῦτο, τόσο νομίζει τὸν ἑαυτό του φτωχό. Οἱ Χριστιανοὶ δὲν θεωροῦν πολύτιμη τὴ ζωή τους, ἀλλὰ αἰσθάνονται νὰ εἶναι ἐντελῶς τιποτένιοι μπροστὰ στὸ Θεό, καὶ θεωροῦν τοὺς ἑαυτούς των δούλους ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Πολὺ χαίρεται ὁ Θεὸς καὶ ἀναπαύεται μὲ αὐτὴ τὴν ψυχή, γιὰ τὴν ταπείνωσή της. Ἂν λοιπὸν ἔχει κανεὶς κάποιο καλὸ ἢ καὶ εἶναι πνευματικὰ πλούσιος, νὰ μὴ νομίσει γι' αὐτὸ ὅτι εἶναι κάτι ἢ ὅτι ἔχει κάτι. Γιατὶ ὁ Κύριος σιχαίνεται τὴν οἴηση, καὶ αὐτὴ εὐθὺς ἀπ' τὴν ἀρχὴ ἔχει διώξει ἀπὸ τὸν

197. Α' Κορ. 1, 21. 198. Α' Κορ. 1, 23-24. 199. Α' Κορ. 4, 8.

Παράδεισο τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἄκουσε ὅτι "θὰ εἶστε σὰν θεοί"[200] καὶ πῆρε θάρρος μ' αὐτὴ τὴ μάταιη ἐλπίδα. Σκέψου ὅτι ὁ Θεός σου καὶ Βασιλιάς, ἀλλὰ καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, κένωσε τὸν ἑαυτό Του παίρνοντας μορφὴ δούλου[201], ὅτι ἔγινε φτωχὸς[202] καὶ συγκαταριθμήθηκε μεταξὺ τῶν ἀτίμων[203] καὶ σταυρώθηκε. Ἂν ἔτσι ἔγινε μὲ τὸ Θεό, ἐσὺ ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀποτελεῖσαι ἀπὸ σάρκα καὶ αἷμα, ποὺ εἶσαι χῶμα καὶ στάχτη[204] καὶ ποὺ —ἀλοίμονο— δὲν ἔχεις τίποτε τὸ ἀγαθό, ἀλλὰ εἶσαι τελείως ἀκάθαρτος, πῶς ἔχεις μεγάλη ἰδέα καὶ ἀλαζονεύεσαι; Ἐσὺ λοιπόν, ἂν βέβαια εἶσαι συνετός, ἀκόμη καὶ γιὰ κάτι καλὸ ποὺ ἔλαβες ἀπὸ τὸ Θεό, νὰ λές: «Αὐτὸ δὲν εἶναι δικό μου, ἀπὸ Ἄλλον τὸ πῆρα· καὶ ἂν Αὐτὸς τὸ κρίνει σκόπιμο, θὰ μοῦ τὸ πάρει πίσω». Ἔτσι κάθε καλὸ νὰ τὸ ἀποδίδεις στὸν Κύριο, κάθε κακὸ στὸν ἑαυτό σου.

87. Ὁ θησαυρὸς ποὺ λέει ὁ Ἀπόστολος ὅτι τὸν ἔχομε σὲ πήλινα σκεύη[205], νὰ πιστεύεις ὅτι εἶναι ἡ ἁγιαστικὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος, τὴν ὁποία ἀξιώθηκε νὰ λάβει ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμη τὴ ζωή. Γιατὶ λέει πάλι κάπου ὁ ἴδιος: «Αὐτὸς ἔγινε γιὰ μᾶς σοφία ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ δικαίωση καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωση»[206]. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ βρῆκε καὶ κρατάει μέσα του τὸν ἐπουράνιο αὐτὸ θησαυρὸ τοῦ Πνεύματος, μπορεῖ νὰ ἐργάζεται κάθε ἀρετὴ καὶ κάθε ἐντολή, ὄχι μόνον καθαρὰ καὶ ἄψογα, ἀλλὰ καὶ χωρὶς κόπους καὶ χωρὶς κούραση, πράγμα ποὺ πρωτύτερα κάθε ἄλλο παρὰ τὸ ἔκανε ἄκοπα. Γιατὶ αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ κάνει κανείς, ἀκόμη καὶ ἂν θέλει νὰ καλλιεργήσει ἀληθινὰ τὸν καρπὸ τοῦ Πνεύματος, πρὶν λάβει τὸ ἀγαθὸ Πνεῦμα. Πλὴν ὅμως ἂς βιάζει ὁ καθένας τὸν ἑαυτό του κάθε φορὰ καὶ ἂς τρέχει μὲ ὑπομονὴ[207] καὶ πίστη, καὶ ἂς παρακαλεῖ θερμὰ τὸ Χριστό, ὥστε νὰ ἐπιτύχει αὐτὸν τὸν ἐπουράνιο θησαυρό. Καὶ τότε, ὅπως εἴπαμε, μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴ χάρη Του, θὰ μπορεῖ νὰ ἐργάζεται τὸ σύνολο τῶν ἀρετῶν καθαρά, τέλεια καὶ χωρὶς μόχθο καὶ ταλαιπωρία.

88. Ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὸν θεϊκὸ πλοῦτο τοῦ Πνεύματος μέσα τους, ὅταν ἀπευθύνουν σὲ ἄλλους λόγια πνευματικά, τὰ μεταδίδουν στοὺς συνομιλητές τους σὰν νὰ τὰ βγάζουν ἀπὸ τὸ θησαυρὸ ποὺ ἔχουν μέσα τους[208]. Ὅσοι ὅμως δὲν ἀπέκτησαν αὐτὸν τὸ θησαυρὸ στὸ βάθος τῆς καρδιᾶς τους, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀναβρύζει ἀγαθοσύνη θεϊκῶν ἐνθυμήσεων καὶ μυστηρίων καὶ βαθυτάτων λόγων, ἀλλὰ ἀνθολογοῦν ὁρισμένα μόνο ἀπὸ τὴ μία καὶ τὴν ἄλλη Γραφὴ καὶ τὰ ἔχουν στὴν ἄκρη τῆς γλώσσας τους ἢ ἄκουσαν καὶ ἀπὸ πνευματικοὺς ἀνθρώπους, κομπάζουν στοὺς λόγους αὐτούς, προβάλλοντας τὰ ξένα σὰν δικά τους, καὶ ἐμφανίζονται σὰν γονεῖς ξένων τέκνων. Αὐτοί, στοὺς ἄλλους μὲν πρόσφεραν ἄκοπη τὴν ἀπόλαυση τῶν λόγων, οἱ ἴδιοι ὅμως μετὰ

200. Γεν. 3, 5.
201. Φιλιπ. 2, 7.
202. Β' Κορ. 8, 9.
203. Μάρκ. 15, 28.
204. Γεν. 18, 27.
205. Β' Κορ. 4, 7.
206. Α' Κορ. 1, 30.
207. Ἑβρ. 12, 1.
208. Ματθ. 12, 35.

τὴν ὁμιλία τους βρέθηκαν νὰ μοιάζουν μὲ φτωχούς, γιατὶ ὁ κάθε λόγος τους σὰν νὰ γύρισε σ' ἐκεῖνον ἀπὸ τὸν ὁποῖο τὸν πῆραν, κι αὐτοὶ ἔμειναν χωρὶς δικό τους θησαυρό, ἀπὸ τὸν ὁποῖο νὰ μποροῦν καὶ τὸν ἑαυτό τους πρῶτα νὰ εὐφραίνουν, καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ὠφελοῦν. Γι' αὐτὸ πρέπει πρῶτα νὰ ζητοῦμε ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ βάλει μέσα μας αὐτὸν τὸν ἀληθινὸ πλοῦτο, καὶ τότε θὰ εἶναι εὔκολο καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ὠφελοῦμε καὶ νὰ τοὺς μεταδίδομε λόγους πνευματικοὺς καὶ θεῖα μυστήρια. Γιατὶ ἔτσι εὐδόκησε ἡ ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ νὰ κατοικήσει σὲ κάθε ἕναν ποὺ πιστεύει. «˝Οποιον μὲ ἀγαπᾶ, λέει, θὰ τὸν ἀγαπήσει ὁ Πατέρας μου· θὰ τὸν ἀγαπήσω κι ἐγὼ καὶ θὰ τοῦ φανερώσω τὸν ἑαυτό μου. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας θὰ ἔρθομε καὶ θὰ κατοικήσομε σ' αὐτόν.»[209].

89. Ἐκεῖνοι ποὺ ἀξιώθηκαν νὰ γίνουν τέκνα Θεοῦ καὶ ἔχουν τὸ Χριστὸ νὰ ἀκτινοβολεῖ μέσα τους, διευθύνονται ἀπὸ ποικίλους καὶ διαφόρους τρόπους τοῦ Πνεύματος καὶ περιθάλπονται στὰ βάθη τῆς καρδιᾶς τους ἀπὸ τὴ χάρη. Δὲν εἶναι ἀνάρμοστο νὰ φέρομε παραδείγματα ἀπὸ τὶς κοσμικὲς ἀπολαύσεις, γιὰ νὰ πάρομε κάποια ἰδέα τῶν θείων ἐνεργημάτων τῆς χάρης μέσα στὴν ψυχή. Συμβαίνει δηλαδὴ καμιὰ φορὰ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ σὰν νὰ βρίσκονται σὲ βασιλικὸ δεῖπνο νὰ εὐφραίνονται καὶ νὰ χαίρονται μὲ κάποια ἀνέκφραστη καὶ ἀνείπωτη ἀγαλλίαση. Καὶ ἄλλοτε, σὰν νεόνυμφοι νὰ νιώθουν πνευματικὴ ἡδονή, ἐνῶ ἄλλοτε σὰν ἀσώματοι ἄγγελοι νὰ αἰσθάνονται τόση ἐλαφρότητα στὸ σῶμα τους, ὥστε νὰ νομίζουν ὅτι δὲν ἔχουν σῶμα. Καὶ ἄλλοτε σὰν νὰ εὐφραίνονται καὶ νὰ μεθοῦν μὲ τὴν ἀνέκφραστη μέθη τῶν μυστηρίων τοῦ Πνεύματος, ἐνῶ ἄλλοτε κλαῖνε καὶ ὀδύρονται προσευχόμενοι γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ πυρπολοῦνται ἀπὸ τὴ θεία ἀγάπη τοῦ Πνεύματος πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ παίρνουν ἐπάνω τους τὸ πένθος ὅλων τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀδάμ. ˝Αλλοτε πάλι, τὸ Πνεῦμα ἀνάφει μέσα τους τόση ἀγάπη, ἑνωμένη μὲ ἀνείπωτη ἡδονή, ὥστε ἂν ἦταν δυνατὸν κάθε ἄνθρωπο νὰ τὸν ἀγκαλιάσουν, χωρὶς νὰ ξεχωρίζουν καλὸ ἢ κακό. ˝Αλλοτε, τόσο πολὺ ἐξουδένωσαν τὸν ἑαυτό τους, ὥστε νὰ νομίζουν ὅτι κανένας δὲν εἶναι παρακάτω ἀπ' αὐτούς, ἀλλὰ ὅτι εἶναι τελευταῖοι ἀπ' ὅλους. Κάποτε τοὺς πλημμυρίζει κάποια ἀνέκφραστη πνευματικὴ χαρά, ἐνῶ κάποτε, παρόμοια μὲ ἕνα χειροδύναμο ποὺ φόρεσε βασιλικὴ πανοπλία καὶ ἀφοῦ κατέβηκε στὸν πόλεμο, κατατρόπωσε τοὺς ἐχθρούς, καὶ αὐτοὶ ὁπλίσθηκαν μὲ τὰ ὅπλα τοῦ Πνεύματος καὶ συγκρούσθηκαν μὲ τοὺς ἀόρατους ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἔριξαν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους. Πότε τοὺς κυκλώνει μεγάλη γαλήνη καὶ ἡσυχία καὶ τοὺς ἀγκαλιάζει ἡ εἰρήνη καὶ τοὺς κυριεύει μιὰ θαυμαστὴ πνευματικὴ ἡδονή, καὶ πότε γεμίζουν σύνεση καὶ θεία σοφία καὶ ἀνεξιχνίαστη πνευματικὴ γνώση. Καὶ γενικά, δέχονται τόση σοφία ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, ὅση δὲν μπορεῖ καμιὰ γλώσσα νὰ διηγηθεῖ. Ὡστόσο συχνὰ ἔχουν ἐξωτερικὴ

209. Ἰω. 14, 21 καὶ 23.

ὄψη ὅπως ὅλοι οἱ ἄλλοι. ˝Ετσι ἡ θεία χάρη μὲ πολλοὺς τρόπους ἀλλάζει καὶ διαφοροποιεῖται μέσα σ' αὐτούς, σὰν νὰ θέλει νὰ παιδαγωγεῖ καὶ νὰ γυμνάζει τὴν ψυχή, γιὰ νὰ τὴν παρουσιάσει τέλεια καὶ ἄμεμπτη καὶ καθαρότατη στὸν ἐπουράνιο Πατέρα.

90. Τὰ παραπάνω ἐνεργήματα τοῦ Πνεύματος ἀνήκουν στὰ ὑψηλὰ πνευματικὰ μέτρα ποὺ εἶναι πολὺ κοντὰ στὴν τελειότητα. Αὐτὲς οἱ ποικίλες παρηγορίες τῆς χάρης ἐνεργοῦνται σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μὲ διάφορους τρόπους, ἀλλὰ ὅμως ἀκατάπαυστα, καὶ ἡ μία πνευματικὴ ἐνέργεια διαδέχεται τὴν ἄλλη. ˝Οταν φτάσει κανεὶς στὴν πνευματικὴ τελειότητα, ἀφοῦ καθαρθεῖ ὁλότελα ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη καὶ ἑνωθεῖ καὶ ἀνακραθεῖ ἐντελῶς μέσω τῆς ἀνέκφραστης μεθέξεως μὲ τὸ Παράκλητο Πνεῦμα, ὅταν καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ καταξιωθεῖ νὰ γίνει πνεῦμα, ἐπειδὴ ἑνώθηκε μὲ τὸ Πνεῦμα, τότε γίνεται ὅλος φῶς, ὅλος πνεῦμα, ὅλος χαρά, ὅλος ἀνάπαυση, ὅλος ἀγαλλίαση, ὅλος ἀγάπη, ὅλος εὐσπλαχνία, ὅλος ἀγαθότητα καὶ καλωσύνη. Καὶ κατὰ κάποιο τρόπο καταπίνεται μέσα στὶς ἀρετὲς τῆς δυνάμεως τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος, σὰν μιὰ πέτρα στὴν ἄβυσσο τῆς θάλασσας ποὺ περιβάλλεται ὅλη ἀπὸ νερό. Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ ἑνώθηκαν ἐξ ὁλοκλήρου μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἔχουν ἐξομοιωθεῖ μὲ τὸ Χριστὸ καὶ ἔχουν τὶς ἀρετὲς τοῦ Πνεύματος ἀμετάβλητες καὶ παρουσιάζουν σὲ ὅλους τέτοιους καρπούς. Γιατὶ ἀφοῦ ἔγιναν μέσα τους ἄμεμπτοι καὶ καθαροὶ στὴν καρδιὰ[210] ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, εἶναι ἀδύνατο νὰ παρουσιάσουν ἐξωτερικὰ καρποὺς κακίας, ἀλλὰ πάντοτε λάμπουν σ' αὐτοὺς οἱ καρποὶ τοῦ Πνεύματος. Αὐτὴ εἶναι ἡ προκοπὴ τῆς πνευματικῆς τελειότητας, τῆς πληρότητας ποὺ δίνει ὁ Χριστός, στὴν ὁποία μᾶς συμβουλεύει ὁ Ἀπόστολος νὰ φτάσομε, λέγοντας: «Γιὰ νὰ γεμίσετε μὲ ὅλη τὴν πληρότητα ποὺ δίνει ὁ Χριστός»[211], καὶ πάλι: «˝Ωσπου νὰ καταλήξομε ὅλοι νὰ γίνομε ὥριμοι, μὲ ὅλη τὴν πληρότητα ποὺ δίνει ὁ Χριστός»[212].

91. Συμβαίνει, μόλις κανεὶς γονατίσει στὴν προσευχή, νὰ γεμίζει ἡ καρδιά του ἀπὸ θεία ἐνέργεια καὶ ἡ ψυχὴ χαίρεται μαζὶ μὲ τὸν Κύριο σὰν νύμφη μὲ τὸν νυμφίο, ὅπως προαναφέρθηκε. Αὐτὸ τὸ λέει καὶ ὁ μέγας Ἠσαΐας: «˝Οπως χαίρεται ὁ νυμφίος μὲ τὴ νύμφη, ἔτσι θὰ χαρεῖ ὁ Κύριος μαζί σου»[213]. Συμβαίνει πάλι, ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος νὰ εἶναι ἀπασχολημένος ὅλη τὴν ἡμέρα, καὶ ὅταν κάποια ὥρα εὐκαιρήσει νὰ προσευχηθεῖ, νὰ ἁρπάζεται ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος στὸ ἄπειρο βάθος τοῦ πνευματικοῦ κόσμου. Τὸν πλημμυρίζει τότε κάποια ἀνέκφραστη καὶ ἄμετρη ἡδονή, ὥστε ὁ νοῦς νὰ κυριεύεται ἀπὸ ἔκπληξη καθὼς ἔχει ὅλος ἁρπαγεῖ στὰ ὕψη, καὶ νὰ τοῦ προκαλεῖται στὸ διάστημα αὐτὸ λήθη ὅλου τοῦ ἐπιγείου φρονήματος, γιατὶ μέστωσαν, ὅπως εἴπαμε, οἱ λογισμοί του καὶ ὁδηγήθηκαν αἰχμάλωτοι σὲ ἀπέραντα καὶ ἀκατάληπτα πράγματα. Καὶ ἀπὸ τὴν προσευχὴ συμβαίνει ἐκείνη τὴν ὥρα στὸν ἄνθρωπο νὰ φεύγει καὶ ἡ ψυχὴ μαζὶ μὲ τὴν προσευχή.

210. Ματθ. 5, 10. 211. Ἐφ. 3, 19. 212. Ἐφ. 4, 13. 213. Ἡσ. 62, 5.

92. Σ' ἐκεῖνον ποὺ ἐρωτᾶ ἂν εἶναι δυνατὸν ὁ ἄνθρωπος πάντοτε νὰ βρίσκεται σὲ τέτοια κατάσταση, πρέπει νὰ ποῦμε τὰ ἑξῆς. Δὲν ὑπάρχει χρόνος ποὺ νὰ μὴ συνυπάρχει ἡ χάρη μὲ τὸν ἄνθρωπο, νὰ μὴν εἶναι ριζωμένη καὶ νὰ μὴ γίνεται σὰν κάτι φυσικὰ ἑνωμένο στὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν ὁποῖο συνυπάρχει. Καὶ ἐνῶ αὐτὴ εἶναι μία, οἰκονομεῖ τὰ πράγματα ὅπως θέλει, κατὰ πολλοὺς τρόπους, γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ φωτιὰ δηλαδὴ μέσα σ' αὐτόν, ἄλλοτε καίει περισσότερο, ἄλλοτε λιγότερο. Καὶ τὸ φῶς ἄλλοτε λάμπει περισσότερο, ἄλλοτε μαζεύεται καὶ σκυθρωπάζει, κατὰ θεία πάντως οἰκονομία, παρ' ὅλο ποὺ ἡ λαμπάδα καίει χωρὶς νὰ σβήνει. Ὅταν ὅμως τὸ φῶς γίνεται λαμπρότερο, τότε καὶ ὁ ἄνθρωπος παρουσιάζεται σὰν νὰ μεθᾶ περισσότερο μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ἐνίοτε τὸ ἴδιο αὐτὸ φῶς ποὺ φέγγει ἀκατάπαυστα στὴν καρδιά, ἀνοίγει δίοδο στὸ ἐσωτερικότερο καὶ βαθύτερο φῶς, ὥστε ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος, βυθισμένος στὴ γλυκύτητα καὶ στὴ θεωρία ἐκείνη, νὰ μὴ βρίσκεται πλέον στὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ νὰ ζεῖ στὸν κόσμο σὰν μωρὸς καὶ ἄξεστος ἐξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς ἀγάπης ποὺ ἁπλώθηκε στὴν ψυχή, καὶ τῆς ἡδονῆς καὶ τοῦ βάθους τῶν μυστηρίων ποὺ ἀξιώθηκε. Καὶ συμβαίνει πολλὲς φορὲς σ' αὐτὸν τὸν καιρὸ νὰ φτάσει τὰ μέτρα τῆς τελειότητας καὶ νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ κάθε ἁμαρτία καὶ ψεγάδι, ἔπειτα ὅμως ἀπὸ αὐτὰ νὰ συσταλεῖ κατὰ κάποιο τρόπο ἡ χάρη καὶ νὰ πέσει στὴν ψυχὴ τὸ κάλυμμα τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως.

93. Νὰ ξέρεις ὅτι τὰ σχετικὰ μὲ τὴ χάρη ἔχουν ὡς ἑξῆς. Ἂς ὑποθέσομε ὅτι ἡ τελειότητα ἔχει δώδεκα σκαλοπάτια. Συμβαίνει λοιπὸν νὰ φτάνει κανεὶς καὶ σ' αὐτὸ τὸ μέτρο. Ἀλλὰ πάλι ὑποχωρεῖ ἡ χάρη καὶ κατεβαίνοντας ἕνα σκαλοπάτι σταματᾶ, ἂς ποῦμε, στὸ ἑνδέκατο. Φανερώσαμε παραπάνω ἐκεῖνα τὰ θαυμάσια, τὰ ὁποῖα δοκίμασε ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. Ἂν λοιπὸν εἶχε αὐτὰ τὰ θαυμάσια συνεχῶς στὸν ἴδιο βαθμό, τότε οὔτε θὰ τοῦ ἦταν δυνατὸ νὰ οἰκονομεῖ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ νὰ τοὺς διδάσκει. Ἐπειδὴ οὔτε νὰ ἀκούει θὰ μποροῦσε, οὔτε νὰ μιλάει, ἢ καὶ νὰ φροντίζει γιὰ κάτι, ἔστω καὶ τὸ παραμικρό, παρὰ θὰ βρισκόταν σὲ μιὰ γωνιὰ ἐκστατικὸς καὶ σὰν μεθυσμένος. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν τοῦ δόθηκε τὸ τέλειο μέτρο, γιὰ νὰ ἔχει καιρὸ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς νὰ φροντίζει καὶ νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴν διακονία τοῦ λόγου.

94. Ὅταν ἀκοῦμε τὰ λόγια τῆς βασιλείας καὶ μᾶς ἔρχονται δάκρυα, νὰ μὴν περιοριστοῦμε στὰ δικά μας δάκρυα, οὔτε στὴν ἀκοή μας ὅτι καλὰ ἀκούσαμε, οὔτε στὰ μάτια μας ὅτι καλὰ εἴδαμε, καὶ νομίσομε ὅτι αὐτὰ μᾶς εἶναι ἀρκετά. Γιατὶ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα αὐτιὰ καὶ ἄλλα μάτια καὶ ἄλλα δάκρυα, ὅπως ἐπίσης καὶ ἄλλη διάνοια καὶ ψυχή, ποὺ εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ θεϊκὸ καὶ ἐπουράνιο Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο ἀκούει καὶ κλαίει καὶ προσεύχεται καὶ γνωρίζει καὶ πράττει ἀληθινὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἀφοῦ καὶ ὁ Κύριος, ὅταν ὑποσχόταν στοὺς Ἀποστόλους τὴ μέγιστη δωρεὰ τοῦ Πνεύματος, εἶπε: «Ἐγὼ φεύγω, ἀλλὰ ὁ Παράκλητος, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ποὺ θὰ στείλει ὁ Πατέρας στὸ ὄνομά μου, ἐκεῖνος θὰ σᾶς διδάξει τὰ πάντα»[214], καὶ πάλι: «Ἔχω πολλὰ νὰ σᾶς πῶ ἀκόμα, ἀλλὰ δὲν μπορεῖτε τώρα νὰ σηκώσετε μεγαλύτερο βάρος. Ὅταν ὅμως θὰ ἔρθει ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀλήθειας, θὰ σᾶς ὁδηγήσει σὲ ὅλη τὴν ἀλήθεια»[215]. Ἐκεῖνος λοιπὸν θὰ προσευχηθεῖ καὶ ἐκεῖνος θὰ κλάψει· γιατί, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, ἐμεῖς δὲν ξέρομε πῶς νὰ προσευχηθοῦμε ὅπως πρέπει, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἴδιο μεσιτεύει γιὰ μᾶς μὲ στεναγμοὺς ποὺ δὲν ἐκφράζονται μὲ λέξεις[216]. Γιατὶ μόνο στὸ Πνεῦμα εἶναι φανερὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ: «Κανεὶς δὲ γνωρίζει ὅσα ἀναφέρονται στὸ Θεό, παρὰ μόνο τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»[217]. Καὶ ὅταν σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεση, κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ἐπιφοίτησε ὁ Παράκλητος καὶ ἡ δύναμη τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος σκήνωσε στὶς ψυχὲς τῶν Ἀποστόλων[218], ἀφαιρέθηκε ἀπὸ αὐτοὺς ὁλότελα τὸ κάλυμμα τῆς κακίας, καταργήθηκαν τὰ πάθη καὶ ξεσκεπάστηκαν τὰ μάτια τῆς καρδιᾶς τους. Καὶ ἀφοῦ γέμισαν ἀπὸ σοφία καὶ ἔγιναν τέλειοι ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, διὰ μέσου τοῦ Πνεύματος ἔμαθαν πῶς νὰ πράττουν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ Ἐκεῖνο χειραγωγήθηκαν σ' ὁλόκληρη τὴν ἀλήθεια, καθὼς Ἐκεῖνο ἔγινε ὁ ἡγεμόνας καὶ ὁ βασιλιὰς τῶν ψυχῶν τους. Κι ἐμεῖς λοιπόν, ὅταν μᾶς ἔρχεται νὰ κλάψομε, ἐνῶ ἀκοῦμε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, ἂς παρακαλέσομε τὸ Χριστὸ μὲ ἀδίστακτη πίστη νὰ ἔρθει σ' ἐμᾶς τὸ Πνεῦμα, ὅπως ἐλπίσαμε, τὸ ὁποῖο ἀληθινὰ ἀκούει καὶ προσεύχεται σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα καὶ τὴ βούληση τοῦ Θεοῦ.

95. Νὰ θεωρεῖς ὅτι τὸ πράγμα ἔχει ὡς ἑξῆς: Ὑπάρχει κάποια σκοτεινὴ δύναμη ποὺ σκεπάζει ἐλαφρὰ τὸ νοῦ σὰν λεπτὴ ὁμίχλη. Καὶ μ' ὅλο ποὺ ἡ λαμπάδα καίει παντοτινὰ καὶ φωτίζει, ὅπως εἴπαμε, ὡστόσο ὑπάρχει κάτι ποὺ καλύπτει ἐκεῖνο τὸ φῶς. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν μποροῦμε νὰ ἀρνηθοῦμε ὅτι ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος δὲν εἶναι τέλειος ἢ ὁλότελα ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ εἶναι, σὰν νὰ ποῦμε, καὶ ἐλεύθερος καὶ ὄχι ἐλεύθερος. Ὅλο αὐτὸ ὁπωσδήποτε δὲν γίνεται ἐρήμην τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κατὰ θεία οἰκονομία. Καὶ ἄλλοτε γκρεμίζεται καὶ συντρίβεται τὸ μεσότοιχο ἐκεῖνο τοῦ φραγμοῦ[219], ἐνῶ ἄλλοτε δὲν γκρεμίζεται ὁλότελα. Οὔτε πάντοτε ἡ προσευχὴ εἶναι ἡ ἴδια, ἀλλὰ ἄλλοτε ἡ χάρη ἀνάβει καὶ παρηγορεῖ καὶ ἀναπαύει περισσότερο, ἄλλοτε εἶναι πιὸ σκυθρωπὴ καὶ μειωμένη, ὅπως ἡ ἴδια ἡ χάρη οἰκονομεῖ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου. Ἔχω φτάσει ὅμως σὲ μερικὲς περιπτώσεις στὸ τέλειο μέτρο καὶ γεύθηκα καὶ ἔλαβα πεῖρα ἐκείνου τοῦ κόσμου. Δὲν εἶδα ὅμως ἀκόμη κανένα Χριστιανὸ τέλειο ἢ ὁλότελα ἐλεύθερο. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴ μιὰ ἀναπαύεται κανεὶς ἀπὸ τὴ χάρη καὶ ἀξιώνεται νὰ δεῖ μυστήρια καὶ ἀποκαλύψεις καὶ γίνεται κοινωνὸς τῆς χάρης καὶ γεύεται τὴν πολλὴ γλυκύτητά της, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, συνυπάρχει ἡ ἁμαρτία μέσα του. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, γιὰ τὴν ὑπερβολικὴ χάρη καὶ τὸ φῶς ποὺ τοὺς φωτίζει, θεωρήθηκαν ἀπὸ ἀπειρία τέ-

214. Ἰω. 14, 26.
215. Ἰω. 16, 12-13.
216. Ρωμ. 8, 26.
217. Α' Κορ. 2, 11.
218. Πράξ. 2, 1-4.
219. Ἐφ. 2, 14.

λειοι καὶ ἐλεύθεροι. Ἐγὼ δὲν γνώρισα ἀκόμη κανένα τελείως ἐλεύθερο. Γιατὶ καὶ σὲ μένα συνέβη μερικὲς φορὲς νὰ φτάσω σ' ἐκεῖνο τὸ μέτρο ποὺ ἔχω πεῖ, καὶ ἔμαθα καλὰ καὶ γνωρίζω ποιὸς εἶναι ὁ τέλειος ἄνθρωπος.

96. Ὅταν ἀκούσεις περὶ ἑνώσεως νυμφίου καὶ νύμφης καὶ περὶ χορῶν καὶ ὀργάνων καὶ ἑορτῶν, μὴ βάλεις στὸ νοῦ σου τίποτε ὑλικὸ ἢ ἐπίγειο. Αὐτὰ λέγονται ἀπὸ συγκατάβαση μόνο γιὰ παράδειγμα. Ἡ οὐσία τους εἶναι ἀνέκφραστη καὶ πνευματικὴ καὶ ἀπρόσιτη σὲ σαρκικὰ μάτια, καὶ μόνο ψυχὲς ἅγιες καὶ πιστὲς μποροῦν νὰ τὰ ἐννοήσουν. Γιατὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οἱ ἐπουράνιοι θησαυροί, οἱ χοροὶ καὶ ἑορτὲς τῶν ἁγίων Ἀγγέλων, φανερώνονται μόνον σ' ἐκεῖνον ποὺ τὰ δοκίμασε. Ἐνῶ στὸν ἀμύητο, οὔτε κἂν νὰ τὰ ἐννοήσει δὲν εἶναι δυνατόν. Ἄκουε λοιπὸν γι' αὐτὰ μὲ εὐλάβεια, μέχρις ὅτου σοῦ συμβεῖ, γιὰ τὴν πίστη σου, νὰ καταξιωθεῖς νὰ τὰ ἐπιτύχεις. Καὶ τότε θὰ ἐννοήσεις μὲ τὴν πεῖρα τῶν ψυχικῶν ὀφθαλμῶν, σὲ ποιὰ ἀγαθὰ καὶ μυστήρια μποροῦν νὰ μετέχουν οἱ ψυχὲς τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ αὐτὴ τὴ ζωή. Γιατὶ στὴν ἀνάσταση, καὶ τὸ σῶμα τὸ ἴδιο τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν θὰ ἀξιωθεῖ νὰ τὰ βλέπει αὐτὰ καὶ κατὰ κάποιο τρόπο νὰ τὰ κρατᾶ, ὅταν καὶ αὐτὸ γίνει πνεῦμα.

97. Τὰ κάλλη καὶ οἱ ἀγαθοὶ καρποὶ τῆς ψυχῆς μας, δηλαδὴ ἡ προσευχή, ἡ ἀγάπη, ἡ πίστη, ἡ ἀγρυπνία, ἡ νηστεία καὶ οἱ λοιπὲς ἀρετές, ὅταν ἀναμιχθοῦν καὶ ἑνωθοῦν μὲ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, τότε καὶ αὐτὰ σὰν θυμίαμα ριγμένο στὴ φωτιά, βγάζουν πλούσια εὐωδία· ἀλλὰ κι ἐμεῖς τότε πολιτευόμαστε εὔκολα κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ χωρὶς τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ὅπως προείπαμε, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίζει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ἡ γυναίκα πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο της ἀκολουθεῖ τὴ γνώμη της καὶ κάνει τὰ θελήματά της, ὅταν ὅμως συνάψει γάμο, ζεῖ κάτω ἀπὸ τὴν ὁδηγία τοῦ συζύγου της καὶ δὲν κάνει τὸ δικό της, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ἔχει δικό της θέλημα καὶ δικούς της νόμους καὶ δικά της ἔργα. Ὅταν ὅμως γίνει ἄξια νὰ ἑνωθεῖ μὲ τὸν ἐπουράνιο ἄνδρα Χριστό, ὑποτάσσεται πλέον στὸ νόμο τοῦ ἄνδρα της, καὶ δὲν ἀκολουθεῖ πιὰ τὸ δικό της θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Νυμφίου της Χριστοῦ.

98. Τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου γιὰ τὸ ὁποῖο κάνει λόγο ὁ Χριστός[220], νὰ φρονεῖς ὅτι εἶναι ἡ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔγινε ἄξιος νὰ τὴν περιβληθεῖ, δὲ θὰ μετάσχει στὸν ἐπουράνιο γάμο καὶ στὸ πνευματικὸ ἐκεῖνο δεῖπνο.

99. Ἂς προσπαθήσομε μὲ πόθο νὰ πιοῦμε τὸ πνευματικὸ καὶ θεϊκὸ κρασὶ καὶ νὰ μεθύσομε μὲ νηφάλια μέθη, ὥστε, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ πίνουν πολὺ κρασὶ καὶ λένε ὕστερα πολλά, ἔτσι κι ἐμεῖς ἀφοῦ πιοῦμε χορταστικὰ ἀπὸ τὸ πνευματικὸ αὐτὸ κρασί, νὰ μιλᾶμε διηγούμενοι τὰ θεῖα μυστήρια, ὅπως

220. Ματθ. 22, 11.

λέει ὁ θεῖος Δαβίδ: «Τὸ ποτήρι σου μὲ μεθᾶ σὰν τὸ δυνατότερο κρασί»[221].

100. «Πτωχὴ τῷ πνεύματι»[222] εἶναι ἐκείνη ἡ ψυχή, ἡ ὁποία γνωρίζει καλὰ τὰ τραύματά της, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ σκοτάδι τῶν παθῶν, ποὺ τὴν περικυκλώνει, καὶ ζητᾶ συνεχῶς τὴ λύτρωση ἀπὸ τὸν Κύριο. Ἡ ψυχὴ αὐτὴ ὑπομένει τοὺς κόπους καὶ δὲν χαίρεται μὲ κανένα γήινο ἀγαθό, ἀλλὰ ἀναζητᾶ μόνο τὸν καλὸ Γιατρὸ καὶ ἔχει πεποίθηση στὴ θεραπεία Του. Μὲ ποιὸ τρόπο λοιπὸν ἡ τραυματισμένη αὐτὴ ψυχὴ θὰ γίνει ὡραία καὶ εὐπαρουσίαστη καὶ κατάλληλη νὰ ζήσει μαζὶ μὲ τὸ Χριστό; Πῶς ἀλλιῶς, παρὰ ὅπως ἦταν ἔτσι ποὺ πλάσθηκε ἐξαρχῆς καὶ μὲ τὴν σαφὴ ἐπίγνωση τῶν τραυμάτων της καὶ τῆς φτώχειας της; Γιατὶ ἂν δὲν εὐχαριστεῖται στὰ τραύματα καὶ τοὺς μώλωπες τῶν παθῶν της, οὔτε δικαιολογεῖ τὰ σφάλματά της, ὁ Κύριος δὲν τῆς καταλογίζει τὴν αἰτία τῆς ἀρρώστιας της, ἀλλὰ ἔρχεται καὶ τὴν γιατρεύει καὶ τὴν περιποιεῖται καὶ τῆς ἀποκαθιστᾶ ἕνα ἀπαθὲς καὶ ἄφθαρτο κάλλος. Μὲ μόνο ὅρο, νὰ μὴ μετέχει μὲ τὴν προαίρεσή της στὰ ὅσα πράττει, ὅπως εἴπαμε, οὔτε νὰ συγκατατίθεται στὰ πάθη ποὺ εἶναι ἐνεργά, ἀλλὰ μὲ ὅλη τὴ δύναμή της νὰ βοᾶ πρὸς τὸν Κύριο γιὰ νὰ τὴν ἀξιώσει μὲ τὸ ἀγαθὸ Πνεῦμα Του νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ ψυχὴ εἶναι μακάρια. Ἀλλοίμονο ὅμως σ' ἐκείνη ποὺ δὲν ἔχει συναίσθηση τῶν τραυμάτων της, καὶ νομίζει ὅτι δὲν ἔχει καθόλου κακία, ἀπὸ τὴν μεγάλη κακία καὶ πώρωσή της. Αὐτὴ τὴν ψυχή, ὁ ἀγαθὸς Γιατρὸς δὲν τὴν ἐπισκέπτεται, οὔτε τὴν θεραπεύει, ἀφοῦ οὔτε αὐτὴ Τὸν ζητᾶ, οὔτε τὴ μέλλει γιὰ τὰ τραύματά της, καθὼς νομίζει ὅτι εἶναι καλὰ καὶ ὑγιής. Γιατὶ λέει ὁ Κύριος: «Δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ γιατρὸ οἱ ὑγιεῖς, ἀλλὰ οἱ ἄρρωστοι»[223].

101. Εἶναι πράγματι μακάριοι καὶ ἀξιοζήλευτοι γιὰ τὸ βίο τους καὶ τὴν ὑπερφυσικὴ ἀπόλαυση, ὅσοι μὲ θερμὴ πίστη καὶ φιλάρετη διαγωγὴ γνώρισαν μὲ πεῖρα καὶ αἴσθηση τὰ ἐπουράνια μυστήρια τοῦ Πνεύματος καὶ ἔχουν πατρίδα τοὺς οὐρανούς[224]. Αὐτοὶ εἶναι καλύτεροι ἀπὸ ὅλους μαζὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ἀπόδειξη εἶναι προφανής. Σὲ ποιὸν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν δύναμη ἢ σοφία ἢ φρόνηση συνέβη, ὅσο ζοῦσε ἀκόμη στὴ γῆ, ν' ἀνεβεῖ στὸν οὐρανὸ καὶ ἐκεῖ νὰ ἐργαστεῖ πνευματικὰ ἔργα καὶ νὰ κατοπτεύσει τὰ κάλλη τοῦ Πνεύματος; Καὶ τώρα ἕνας φτωχὸς ἐξωτερικά, ὁλότελα φτωχὸς καὶ μηδαμινός, ποὺ σχεδὸν οὔτε οἱ γείτονές του δὲν τὸν γνωρίζουν, πέφτοντας μὲ τὸ πρόσωπο ἐμπρὸς στὸν Κύριο, ἀνεβαίνει στὸν οὐρανὸ ὁδηγούμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα καί, μὲ πλήρη αἴσθηση τῆς ψυχῆς του, ἀπολαμβάνει μὲ τὸ λογισμό του τὰ ἐκεῖ θαυμάσια, καὶ ἐκεῖ ἐργάζεται, ἐκεῖ τρέφεται, ἐκεῖ ἔχει πατρίδα, σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο Ἀπόστολο ποὺ λέει: «Ἡ δική μας πατρίδα βρίσκεται στοὺς οὐρανούς»[224]. Καὶ ἀλλοῦ λέει: «Μάτια δὲν εἶδαν καὶ αὐτιὰ δὲν ἄκουσαν καὶ ἄνθρωπος δὲ διανοήθηκε τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἑτοίμασε ὁ Θεὸς γι' αὐτοὺς

221. Ψαλμ. 22, 5. 222. Ματθ. 5, 2. 223. Ματθ. 9, 12. 224. Φιλιπ. 3, 20.

ποὺ Τὸν ἀγαποῦν», καὶ προσθέτει: «Σὲ μᾶς ὅμως τὰ ἀποκάλυψε μέσω τοῦ Πνεύματός Του»[225]. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀληθινὰ σοφοί, οἱ δυνατοί, αὐτοὶ εἶναι οἱ εὐγενεῖς καὶ φρόνιμοι.

102. Ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ λογαριάσομε τὰ οὐράνια ἐκεῖνα χαρίσματα, ἀπὸ τὰ παρόντα ἂν κρίνεις τοὺς Ἁγίους, δὲ θὰ διστάσεις νὰ τοὺς ἀνακηρύξεις ἀνώτερους ἀπ' ὅλους. Γιὰ παράδειγμα: Ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὁ βασιλιὰς τῆς Βαβυλώνας, κατασκεύασε ἀνδριάντα του καὶ κάλεσε ὅλα τὰ ἔθνη νὰ τὸν προσκυνήσουν. Αὐτὸ βέβαια τὸ οἰκονόμησε πάνσοφα ὁ Θεός, γιὰ νὰ φανερωθεῖ σὲ ὅλους ἡ ἀρετὴ τῶν τριῶν Παίδων καὶ νὰ μάθουν ὅλοι ὅτι ἕνας εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεός, ὁ Ὁποῖος κατοικεῖ στοὺς οὐρανούς. Οἱ τρεῖς Παῖδες, αἰχμάλωτοι καὶ στερημένοι τὴν ἐλευθερία τους, παρουσιάστηκαν μὲ θάρρος μπροστὰ στὸν Ναβουχοδονόσορα· καὶ ἐνῶ ὅλοι μὲ πολὺ φόβο τὸν προσκυνοῦσαν καὶ ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ τὸν ὑπακοῦν δὲν τολμοῦσαν, ἀλλὰ σχεδὸν ἦταν ἄφωνοι, σὰν ζῶα ποὺ σέρνονται ἀπὸ τὴ μύτη, αὐτοὶ στάθηκαν τόσο διαφορετικά, ὥστε οὔτε ἤθελαν νὰ μὴ γίνει γνωστὸ ὅτι σέβονται τὸν ἀληθινὸ Θεό, οὔτε ἀνέχονταν νὰ κρυφτοῦν, ἀλλὰ μπροστὰ σὲ ὅλους εἶπαν: «Τοὺς θεούς σου, βασιλιά, δὲν τοὺς λατρεύομε καὶ δὲν προσκυνοῦμε τὸ χρυσὸ ἄγαλμα ποὺ ἔστησες». Τοὺς ἔριξαν τότε γιὰ τιμωρία στὸ φοβερὸ ἐκεῖνο καμίνι, μὰ αὐτὸ ἔπαψε νὰ εἶναι καμίνι καὶ δὲν ἔδειξε τὴν ἐνέργειά του· ἀλλά, σὰν νὰ τοὺς εὐλαβήθηκε κι αὐτό, τοὺς φύλαξε ἀβλαβεῖς ἀπὸ κάθε κακό. Καὶ τότε ὅλοι, καὶ ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς, ἐξαιτίας τῶν τριῶν Παίδων παραδέχθηκαν τὸν ἀληθινὸ Θεό[226]. Ἀπὸ τὴ στάση ἐκείνων ἔμειναν ἔκθαμβοι ὄχι μόνον οἱ ἄνθρωποι στὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ οἱ οὐράνιες χορεῖες. Γιατὶ στὶς ἀνδραγαθίες τῶν Ἁγίων δὲν ἀπουσιάζουν οὔτε οἱ οὐράνιοι Ἄγγελοι, ἀλλὰ βρίσκονται μαζί τους, ὅπως καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἀφήνει νὰ φανεῖ λέγοντας: «Γίναμε θέαμα γι' ἀγγέλους καὶ γιὰ ἀνθρώπους»[227]. Μπορεῖς νὰ πληροφορηθεῖς τὰ ὅμοια καὶ ἀπὸ τὸν προφήτη Ἠλία. Αὐτός, ἐνῶ ἦταν ἕνας ἄνθρωπος, ἀποδείχθηκε ἰσχυρότερος ἀπὸ πλήθη, κατεβάζοντας τὴ φωτιὰ ἀπὸ τὸν οὐρανό[228]. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μωυσῆς νίκησε ὅλη τὴν Αἴγυπτο καὶ τὸν τύραννο Φαραώ. Αὐτὸ θὰ τὸ δεῖς καὶ μὲ τὸν Λώτ[229], καὶ τὸν Νῶε[230], καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι ἐνῶ ἐξωτερικὰ εἶχαν πολὺ εὐτελὴ ἐμφάνιση, ὑπερίσχυαν πάνω σὲ πολλοὺς ἐπισήμους καὶ δυνατούς.

103. Καθένα ἀπὸ τὰ ὁρατά, ἂν δὲν ἔρθει σ' αὐτὸ καὶ κάποια ἄλλη φύση ἐξωτερικὴ νὰ τὸ βοηθήσει, μένει ἀκατέργαστο καὶ ἀδιαμόρφωτο. Καὶ τοῦτο γιατὶ ἡ ἀνείπωτη σοφία τοῦ Θεοῦ μᾶς δείχνει διὰ μέσου τῶν ὁρατῶν μυστήρια καὶ τύπους, ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση ἀπὸ μόνη της, χωρὶς τὴ θεία βοήθεια, δὲν μπορεῖ νὰ παρουσιάσει τὸν πλήρη στολισμὸ τῶν ἀρετῶν καὶ τὴν πνευματικὴ εὐπρέπεια τῆς ἁγιοσύνης. Ὅπως καὶ ἡ γῆ, ἂν μείνει ὅπως εἶναι καὶ δὲν

225. Α' Κορ. 2, 9-10.
226. Δαν. 3.
227. Α' Κορ. 4, 9.
228. Γ' Βασ. 18, 38.
229. Γεν. 19, 29.
230. Γεν. 7, 1.

καλλιεργηθεῖ ἀπὸ τοὺς γεωργοὺς καὶ δὲν ἔρθουν νὰ βοηθήσουν οἱ βροχὲς καὶ ὁ ἥλιος, εἶναι ἀκατάλληλη καὶ καθόλου ἱκανὴ γιὰ καρποφορία. Καὶ τὸ κάθε σπίτι, γιὰ νὰ μὴν εἶναι σκοτεινό, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἡλιακὸ φῶς, τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει τὴν ἴδια φύση μὲ τὸ σπίτι. Εἶναι καὶ ἄλλα παρόμοια μ' αὐτά. Ἔτσι καὶ ἡ ἀνθρώπινη φύση, ἐπειδὴ τῆς εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀποδώσει ἀπὸ μόνη της τέλειους τοὺς καρποὺς τῶν ἀρετῶν, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὸν πνευματικὸ γεωργὸ τῶν ψυχῶν μας, δηλαδὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖο εἶναι ὁλωσδιόλου ξένο πρὸς τὴν ἀνθρώπινη φύση. Γιατὶ ἐμεῖς εἴμαστε κτίσματα, ἐνῶ Ἐκεῖνο ἄκτιστο. Αὐτὸ εἶναι ποὺ θὰ καλλιεργήσει μὲ τὴ δική Του τέχνη τὶς καρδιὲς τῶν πιστῶν, ἐκεῖνες δηλαδὴ ποὺ παραδόθηκαν μὲ ὅλη τους τὴ θέληση στὸν πνευματικὸ γεωργό, καὶ θὰ τὶς προετοιμάσει νὰ ἀποδώσουν τέλειους τοὺς καρποὺς τοῦ Πνεύματος, καὶ θὰ λάμψει τὸ φῶς Του στὸ σπίτι τῆς ψυχῆς μας ποὺ εἶναι σκοτισμένο ἀπὸ τὰ πάθη.

104. Διπλὸς εἶναι ὁ πόλεμος τῶν Χριστιανῶν, καὶ διπλὴ ἡ πάλη. Ἀπὸ τὴ μιά, μὲ ὅσα βλέπει ἡ σωματικὴ ὅραση· γιατὶ αὐτὰ ἐρεθίζουν καὶ γαργαλίζουν τὴν ψυχὴ καὶ τὴν προκαλοῦν νὰ δένεται ἐμπαθῶς μαζί τους καὶ νὰ εὐχαριστεῖται μ' αὐτά. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, μὲ τὶς ἀρχὲς καὶ τὶς ἐξουσίες τοῦ φοβεροῦ κοσμοκράτορα[231].

105. Ἡ λαμπρότητα ποὺ ὑπῆρχε στὸ πρόσωπο τοῦ Μωυσῆ[232] ἦταν τύπος τῆς ἀληθινῆς λαμπρότητας τοῦ Παναγίου Πνεύματος. Ὅπως τότε δηλαδὴ δὲν μποροῦσε νὰ κοιτάξει κανεὶς στὸ πρόσωπο τὸν Μωυσῆ, ἔτσι καὶ τώρα, τὴ λαμπρότητα αὐτὴ ποὺ λάμπει στὶς ψυχὲς τῶν Χριστιανῶν, δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ὑπομείνει τὸ σκοτάδι τῶν παθῶν, ἀλλὰ διώχνεται ἀπὸ τὴν ἀνταύγειά της καὶ φεύγει.

106. Στὸ Χριστιανὸ ποὺ ἀγαπᾶ τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ Θεό, ποὺ γεύθηκε τὴν ἐπουράνια γλυκύτητα καὶ ἔχει ριζωμένη καὶ ἑνωμένη μὲ τὴν ψυχή του τὴ χάρη καὶ ποὺ παρέδωσε ὅλο τὸν ἑαυτό του στὰ θελήματα τῆς χάρης, εἶναι μισητὰ ὅλα τὰ πράγματα αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Γιατὶ αὐτὸς ἔγινε ἀνώτερος ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Καὶ εἴτε χρυσάφι πεῖς, εἴτε ἀσήμι, εἴτε τιμὲς καὶ δόξες, εἴτε καλοτυχίσματα καὶ ἐπαίνους, κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ τὸν κυριέψει. Γιατὶ αὐτὸς ἔλαβε πεῖρα ἄλλου πλούτου καὶ ἄλλης τιμῆς καὶ ἄλλης δόξας, καὶ τρέφεται ψυχικὰ μὲ ἄφθαρτη ἡδονή, καὶ ἔχει κάθε αἴσθηση καὶ πληρότητα μέσω τῆς κοινωνίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

107. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔχει τόση διαφορὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους στὴ σύνεση, τὴ γνώση καὶ τὴ διάκριση, ὅση ἔχει ὁ λογικὸς ποιμένας ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα ποὺ βόσκει. Γιατὶ μετέχει σὲ ἄλλο Πνεῦμα καὶ ἄλλο νοῦ, σὲ ἄλλη σύνεση καὶ σοφία, διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ σοφία αὐτοῦ τοῦ κόσμου. «Μιλᾶμε, λέει ὁ Ἀπόστολος, γιὰ σοφία στοὺς τέλειους. Ὄχι βέβαια γιὰ τὴ σοφία τοῦ κόσμου τούτου ἢ αὐτῶν ποὺ ἐξουσιάζουν αὐτὸν τὸν κόσμο καὶ ποὺ

231. Ἐφ. 6, 12.
232. Ἐξ. 34, 29-30.

θὰ καταργηθοῦν· ἀλλὰ μιλᾶμε γιὰ τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ ποὺ καλύπτεται μὲ μυστήριο.»[233] Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς διαφέρει ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου, ὅπως εἴπαμε, εἴτε φρόνιμοι εἶναι αὐτοί, εἴτε σοφοί, καὶ καταλαβαίνει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως εἶναι γραμμένο[234], καὶ γνωρίζει καθένα ἀπὸ ποῦ μιλάει καὶ ποῦ στηρίζεται καὶ ἀνάμεσα σὲ ποιοὺς βρίσκεται. Αὐτὸν ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἐξετάζει καὶ νὰ τὸν καταλαβαίνει κανεὶς ἀπὸ ὅσους ἔχουν τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου, παρὰ μόνο ὅποιος ἔχει τὸ ὅμοιο πνεῦμα, τὸ Πνεῦμα τῆς θεότητας, ὅπως λέει ὁ 'Απόστολος: «Στοὺς πνευματικοὺς ἐξηγοῦμε τὰ πνευματικά. Ὁ ψυχικὸς ὅμως ἄνθρωπος, αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ δὲν ἔχει τὸ Πνεῦμα, δὲ δέχεται ἐκεῖνα ποὺ διδάσκει τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, γιατὶ τοῦ φαίνονται μωρία. 'Ενῶ ὁ πνευματικὸς ὅλα τὰ καταλαβαίνει, αὐτὸν ὅμως κανεὶς δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ τὸν καταλάβει.»[235].

108. Εἶναι ἀδύνατο νὰ λάβει κανεὶς τὸ Πανάγιο Πνεῦμα μὲ ἄλλο τρόπο, ἂν δὲν ἀποξενωθεῖ ὁλότελα ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τούτου καὶ δὲν ἀφιερωθεῖ στὴν ἐπιδίωξη τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ ἐλευθερωθεῖ ὁ νοῦς ἀπὸ ὅλες τὶς μέριμνες τῆς ὕλης καὶ ἔτσι νὰ ἀξιωθεῖ νὰ γίνει ἕνα πνεῦμα μὲ τὸν Κύριο, ὅπως λέει ὁ 'Απόστολος: «"Οποιος ἑνώνεται μὲ τὸν Κύριο, θὰ γίνει ἕνα πνεῦμα μαζί Του»[236]. Ἡ ψυχὴ τώρα ποὺ εἶναι δεμένη ἔστω καὶ μὲ κάτι τοῦ κόσμου τούτου καὶ κλίνει πρὸς αὐτό, εἴτε πρόκειται γιὰ πλοῦτο, εἴτε γιὰ δόξα, εἴτε κοσμικὴ φιλία, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διαφύγει καὶ νὰ περάσει ἀπὸ τὸ σκότος τῶν πονηρῶν δυνάμεων.

109. Οἱ ψυχὲς ποὺ ἀγαποῦν τὸ Θεὸ καὶ τὴν ἀλήθεια, δὲν ὑποφέρουν οὔτε τὴν παραμικρὴ ἐλάττωση τοῦ ἔρωτά τους πρὸς τὸν Κύριο. 'Αλλὰ καρφωμένες ὁλοκληρωτικὰ στὸ σταυρό Του, ἔχουν σαφὴ αἴσθηση τῆς πνευματικῆς προκοπῆς ποὺ γίνεται μέσα τους. Πληγωμένες λοιπὸν ἀπὸ τὸν πόθο Του καί, γιὰ νὰ ποῦμε ἔτσι, καταπεινασμένες γιὰ τὴ δικαιοσύνη[237] τῶν ἀρετῶν καὶ τὴν ἔλλαμψη τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος, καὶ ἂν ἀκόμη ἀξιωθοῦν θεία μυστήρια καὶ μετάσχουν στὴν ἐπουράνια εὐφροσύνη καὶ χάρη, δὲν ἔχουν πεποίθηση στὸν ἑαυτό τους, οὔτε νομίζουν ὅτι εἶναι τίποτε. 'Αλλὰ ὅσο ἀξιώνονται νὰ λάβουν πνευματικὰ χαρίσματα, τόσο ἀπληστοῦν καὶ μὲ περισσότερο ἀγώνα ζητοῦν τὰ οὐράνια. Καὶ ὅσο περισσότερη προκοπὴ αἰσθάνονται, τόσο πιὸ λαίμαργες γίνονται γιὰ τὰ θεῖα. Καὶ ἐνῶ εἶναι πνευματικὰ πλούσιες, κάνουν σὰν νὰ εἶναι φτωχές, σύμφωνα μὲ τὴ θεία Γραφὴ ποὺ λέει: «"Οσοι μὲ τρῶνε, θὰ πεινάσουν κι ἄλλο· κι ὅσοι μὲ πίνουν, θὰ διψάσουν κι ἄλλο»[238].

110. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ ψυχὲς ἀξιώνονται καὶ νὰ λάβουν τὴν τέλεια ἐλευθερία ἀπὸ τὰ πάθη, καὶ ν' ἀποκομίσουν τὴν ἔλλαμψη καὶ τὴν κοινωνία τοῦ θείου Πνεύματος μὲ τὴν πληρότητα τῆς χάρης. "Οσες ὅμως εἶναι ὀκνηρὲς καὶ ἀποφεύγουν τοὺς κόπους καὶ δὲ ζητοῦν τὸν ἁγιασμὸ τῆς καρδιᾶς ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ τὴ ζωή, ὄχι ἐν μέρει, ἀλλὰ νὰ τὴ δεχθοῦν ὁλοκληρωτικὰ μὲ ὑπομονὴ καὶ μακροθυμία, αὐτὲς οὔτε ἐλπίζουν νὰ κοινωνήσουν τὸ Παράκλητο Πνεῦμα μὲ κάθε αἴσθηση καὶ βεβαιότητα καὶ μέσω Αὐτοῦ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ πάθη τῆς κακίας. Αὐτὲς καὶ ἂν ἀξιωθοῦν τὴ θεία χάρη, ὡστόσο ἐπειδὴ ξεγελιοῦνται ἀπὸ τὴν κακία, ἀφήνουν κάθε πνευματικὴ φροντίδα μὲ τὴν ἰδέα ὅτι ἔλαβαν πιὰ τὴ χάρη καὶ στηρίζονται ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἀπολαμβάνουν πνευματικὴ γλυκύτητα. "Ετσι οἱ ψυχὲς αὐτὲς εἶναι εὔκολο νὰ πέσουν σὲ ἔπαρση, καθὼς δὲ συντρίβουν τὴν καρδιά τους καὶ δὲν ταπεινώνουν τὸ φρόνημά τους, οὔτε εἶναι καταδιψασμένες πνευματικά, οὔτε ἀγωνίζονται νὰ φτάσουν τὴν τέλεια ἀπάθεια. Καὶ καθὼς ἀρκοῦνται στὴ λίγη αὐτὴ ἐνίσχυση τῆς χάρης καὶ προκόβουν ὄχι στὴν ταπείνωση, ἀλλὰ στὴν ἔπαρση, ἀπογυμνώνονται κάποτε καὶ ἀπὸ τὸ χάρισμα τὸ ὁποῖο ἀξιώθηκαν νὰ λάβουν. Γιατὶ ἡ ψυχὴ ποὺ ἀγαπᾶ ἀληθινὰ τὸ Θεό, ὅπως ἔχομε πεῖ, καὶ ἂν ἀκόμη μυριάδες ἀρετὲς κατορθώσει, καὶ ἂν ἀφανίσει τὸ σῶμα μὲ ὑπερβολικὲς νηστεῖες καὶ ἀγρυπνίες, καὶ ἂν ἀξιωθεῖ νὰ λάβει διάφορα χαρίσματα τοῦ Πνεύματος καὶ ἀποκαλύψεις καὶ θεία μυστήρια, ἔχει τέτοια μετριοφροσύνη, σὰν νὰ μὴν ἔχει ἀρχίσει ἀκόμη νὰ ζεῖ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἢ νὰ ἔχει ἀποκτήσει κανένα καλό, καὶ νιώθει ἀπληστία καὶ ἔρωτα γιὰ τὴ θεία ἀγάπη ποὺ ἐμπνέει ὁ Χριστός.

111. Στὰ πνευματικὰ αὐτὰ μέτρα, οὔτε μονομιᾶς, οὔτε εὔκολα μπορεῖ νὰ φτάσει κανείς, ἀλλὰ ἀφοῦ προηγηθοῦν πολλοὶ κόποι καὶ ἀγῶνες, καὶ περάσουν χρόνια μὲ σπουδὴ καὶ δοκιμασίες καὶ ποικίλους πειρασμούς, μέχρι τὸ τέλειο μέτρο τῆς ἀπάθειας. "Ετσι, ἀφοῦ δοκιμαστεῖ μὲ κάθε πόνο καὶ κόπο καὶ ἀφοῦ ὑποφέρει μὲ γενναιοψυχία ὅλους τοὺς πειρασμοὺς ποὺ προξενεῖ ἡ κακία, ἀξιώνεται νὰ λάβει τὶς μεγάλες τιμὲς καὶ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος καὶ τὸ θεϊκὸ πλοῦτο. "Επειτα γίνεται καὶ κληρονόμος τῆς οὐράνιας βασιλείας.

112. Ἡ ψυχὴ ποὺ δὲν ἔχει τὴν ἀκρίβεια τοῦ τρόπου ζωῆς ποὺ εἴπαμε καὶ ποὺ δὲ δέχθηκε ἀκόμη τὴν αἴσθηση τοῦ ἁγιασμοῦ τῆς καρδιᾶς, ἂς πενθεῖ καὶ ἂς ζητεῖ θερμὰ ἀπὸ τὸν Κύριο νὰ τῆς δοθεῖ αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος ποὺ ἐκδηλώνεται στὸ νοῦ μὲ ἀνέκφραστες θεωρίες. Κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸ νόμο, ἐκεῖνοι ποὺ ἔπεσαν σὲ σωματικὰ ἁμαρτήματα, πρῶτα τιμωροῦνται ἀπὸ τὸν ἱερέα μὲ στέρηση τῆς θείας κοινωνίας, καὶ κατόπιν, ἀφοῦ δείξουν ἀνάλογη μετάνοια, ἀξιώνονται νὰ κοινωνήσουν. "Οσοι ὅμως δὲν εἶχαν στὴ ζωή τους τέτοιες πτώσεις καὶ εἶναι καθαροί, προβιβάζονται στὴν Ἱερωσύνη καὶ ἀπὸ τὸν ἔξω τόπο μετατάσσονται καὶ τοποθετοῦνται μέσα στὸ θυσιαστήριο, γιὰ νὰ εἶναι παρακαθήμενοι καὶ λειτουργοὶ τοῦ Κυρίου. "Ετσι ἂς σκεφτόμαστε λοιπὸν καὶ γιὰ τὴ μυστικὴ κοινωνία τοῦ Πνεύματος, γιὰ τὴν ὁποία εἶπε ὁ 'Απόστολος: «Ἡ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀ-

233. Α' Κορ. 2, 6-7.
234. Α' Κορ. 2, 15.
235. Α' Κορ. 2, 13-15.
236. Α' Κορ. 6, 17.
237. Ματθ. 5, 6.
238. Σ. Σειρ. 24, 21.

γάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»[239]. Τὰ πράγματα ἀκολουθοῦν τὴν ἑξῆς σειρά. Ἡ Ἁγία Τριάδα κατοικεῖ μέσα στὴν καθαρὴ ψυχὴ μὲ συνέργεια καὶ τῆς θείας ἀγαθότητας. Κατοικεῖ βέβαια ὄχι ὅπως ὑπάρχει, γιατὶ εἶναι ἀχώρητη καὶ σὲ ὅλη τὴν κτίση ἀκόμη, ἀλλὰ ὅσο εἶναι κατάλληλος καὶ δεκτικὸς ὁ ἄνθρωπος. Ὅταν ὅμως ἀλλάξει κάπως πορεία ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν αὐτοπροαίρετη κατὰ Θεὸν διαγωγὴ καὶ λυπήσει τὸ θεῖο Πνεῦμα, ἀπομακρύνεται ὁ νοῦς καὶ στερεῖται τὴν πνευματικὴ εὐφροσύνη, καθὼς συστέλλονται ἡ θεία χάρη καὶ ἡ ἀγάπη καὶ κάθε ἀγαθὴ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος καὶ ὁ νοῦς παραδίνεται σὲ θλίψεις καὶ πειρασμοὺς καὶ σὲ πονηρὰ πνεύματα, μέχρις ὅτου ὀρθοποδίσει καὶ πάλι ἡ ψυχὴ γιὰ τὴν εὐαρέστηση τοῦ Πνεύματος. Κατόπιν, ἀφοῦ δείξει τὴ μετάνοιά της μὲ κάθε ἐξομολόγηση καὶ ταπείνωση, πάλι ἀξιώνεται νὰ τὴν ἐπισκεφθεῖ ἡ χάρη καὶ ἀπολαμβάνει τὴν οὐράνια εὐφροσύνη περισσότερο ἀπὸ πρῶτα. Ἂν ἀντίθετα δὲν λυπήσει διόλου τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ συνεχίσει νὰ ζεῖ θεάρεστα καὶ νὰ ἀντιτάσσεται σὲ ὅλους τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς καὶ νὰ μένει διαρκῶς προσκολλημένη στὸν Κύριο, τότε δικαίως καὶ μὲ συνέπεια, σύμφωνα μὲ τὴ στάση της, προκόβει αὐτὴ ἡ ψυχὴ καὶ ἀξιώνεται νὰ λάβει ἀνέκφραστες δωρεές, καὶ προχωρεῖ ἀπὸ δόξα σὲ δόξα[240] καὶ ἀπὸ ἀνάπαυση σὲ τελειότερη ἀνάπαυση. Κατόπιν, ἀφοῦ φτάσει στὸ τέλειο μέτρο τοῦ Χριστιανισμοῦ, θὰ συγκαταριθμηθεῖ στοὺς τέλειους ἐργάτες καὶ στοὺς ἄμεμπτους λειτουργοὺς τοῦ Χριστοῦ στὴν αἰώνια βασιλεία Του.

113. Τὰ φαινόμενα νὰ τὰ θεωρεῖς τύπους καὶ σκιὲς τῶν ἀφανῶν. Ὁ ναὸς ποὺ βλέπομε εἶναι τύπος τοῦ ναοῦ τῆς καρδιᾶς, ὁ ἱερέας εἶναι τύπος τοῦ ἀληθινοῦ ἱερέα, τῆς χάρης δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ, κλπ. Σ' αὐτὴ λοιπὸν τὴν ὁρατὴ ἐκκλησία, ἂν δὲ γίνουν πρῶτα οἱ ἀναγνώσεις, οἱ ψαλμωδίες καὶ δὲν προχωρήσει ὅλη ἡ ἀκολουθία κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ τάξη, δὲν μπορεῖ ὁ ἱερέας νὰ ἐπιτελέσει τὸ θεῖο Μυστήριο τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Ἂν πάλι τηρηθεῖ ὅλος ὁ ἐκκλησιαστικὸς κανόνας, δὲ γίνει ὅμως ἀπὸ τὸν ἱερέα ἡ μυστικὴ εὐχαριστία τῆς προσφορᾶς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τότε οὔτε ὁ ἐκκλησιαστικὸς θεσμὸς ὁλοκληρώθηκε, καὶ ἡ λατρεία τοῦ Μυστηρίου εἶναι ἐλλιπής. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸν Χριστιανό. Ἂν δηλαδὴ ἔχει κατορθώσει τὴ νηστεία, τὴν ἀγρυπνία, τὴν ψαλμωδία καὶ ὅλη τὴν ἄσκηση καὶ τὴν ἀρετή, ἀλλὰ ἡ μυστικὴ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος δὲν ἐπιτελεῖται ἀπὸ τὴ χάρη στὸ θυσιαστήριο τῆς καρδιᾶς του μὲ κάθε αἴσθηση καὶ πνευματικὴ ἀνάπαυση, τότε εἶναι ἀτελὴς ὅλη αὐτὴ ἡ ἀκολουθία τῆς ἀσκήσεως καὶ σχεδὸν ἄπρακτη, γιατὶ δὲν ἔχει τὴν ἀγαλλίαση τοῦ Πνεύματος νὰ γεμίζει μὲ μυστικὸ τρόπο τὴν καρδιά του.

114. Καλὴ εἶναι ἡ νηστεία καὶ ἡ ἀγρυπνία, καλὴ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ ἄσκηση καὶ ἡ ξενιτεία. Ἀλλὰ αὐτὰ ὁπωσδήποτε εἶναι κάποια ἀρχὴ καὶ τὰ

239. Β' Κορ. 13, 13.

240. Β' Κορ. 3, 18.

πρόθυρα τῆς θεάρεστης ζωῆς, ὥστε εἶναι παράλογο νὰ θαρρεύεται κανεὶς ὁλωσδιόλου σ' αὐτά. Γιατὶ καμιὰ φορά, ὅπως προηγουμένως εἴπαμε, καὶ τὴ χάρη ἔχομε σὲ κάποιο βαθμό, μὰ καὶ ἡ κακία παραφυλάει μέσα μας καὶ πονηρεύεται καὶ ὑποχωρεῖ θεληματικὰ καὶ δὲν ἐνεργεῖ τὰ δικά της, ἀλλὰ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ νομίσει ὅτι ἔχει καθαρθεῖ ὁ νοῦς του, καὶ τὸν ὁδηγεῖ σὲ ἔπαρση γιὰ τὴν τελειότητά του. Κατόπιν ἐπιτίθεται σὰν ληστὴς καὶ τὸν ρίχνει σὲ βαθύτατα βάραθρα. Γιατὶ συχνὰ ἄνθρωποι, εἴκοσι χρόνια ληστὲς ἢ ἐπαγγελματίες στρατιῶτες, γνωρίζουν ἄριστα νὰ βάζουν παγίδες στοὺς ἀντιπάλους καὶ παραφυλάγουν καὶ ἐπινοοῦν ἐνέδρες καὶ προσβάλλουν τὰ νῶτα τῶν ἐχθρῶν καὶ τοὺς ἐξοντώνουν μὲ αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεση. Πόσο λοιπὸν περισσότερο ἡ κακία, ποὺ ἔχει ἡλικία τόσων χιλιάδων ἐτῶν καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ προθυμότατο ἔργο της, νὰ ὁδηγεῖ τὶς ψυχὲς στὴν ἀπώλεια, δὲ γνωρίζει νὰ ἐπινοεῖ τέτοιες ἐνέδρες στὰ ἀπόκρυφα τῆς καρδιᾶς καί, ὅταν θέλει, νὰ μένει ἀκίνητη ἐπίτηδες καὶ νὰ μὴν ἐνεργεῖ, ὥστε νὰ παρασύρει τὴν ψυχὴ στὴν ἔπαρση ὅτι ἔχει φτάσει στὴν τελειότητα; Τὸ θεμέλιο λοιπὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι, καὶ ἂν ἔχει κανεὶς ὅλες τὶς ἀρετές, νὰ μὴν ἐφησυχάζει, οὔτε νὰ παίρνει θάρρος, οὔτε νὰ νομίζει ὅτι κατόρθωσε κάτι σπουδαῖο. Καὶ ἂν ἀκόμη γίνει μέτοχος τῆς χάρης, νὰ μὴ νομίσει ὅτι πέτυχε κάτι, οὔτε νὰ αἰσθάνεται κορεσμό, ἀλλὰ μᾶλλον τότε νὰ πεινᾶ καὶ νὰ διψᾶ περισσότερο, νὰ πενθεῖ καὶ νὰ κλαίει καὶ νὰ ἔχει τὴν καρδιά του ὁλότελα συντετριμμένη.

115. Ἔχε στὸ νοῦ σου ὅτι ἡ πνευματικὴ κατάσταση εἶναι κάπως ἔτσι: Ὑπόθεσε ἕνα βασιλικὸ παλάτι. Σ' αὐτὸ ὑπάγονται αὐλὲς καὶ πρόθυρα καὶ διαμερίσματα, ἄλλα ἐξωτερικὰ καὶ ἄλλα στὴ συνέχεια ἐσωτερικά, ὅπου εἶναι ἀποθηκευμένα ἡ πορφύρα καὶ οἱ θησαυροί. Κατόπιν πάλι καὶ τὸ ἄλλο διαμέρισμα, τὸ πιὸ ἐσωτερικό, κατάλληλο γιὰ τὴ διαμονὴ τοῦ βασιλιᾶ. Ὥστε ἂν κανεὶς μπεῖ στὶς ἐξωτερικὲς αὐλὲς καὶ νομίσει ὅτι ἔφτασε στὰ ἐνδότερα διαμερίσματα, βρίσκεται σὲ πλάνη. Ἔτσι καὶ στὰ πνευματικά, ἐκεῖνοι ποὺ πολεμοῦν ἐναντίον τῆς κοιλιᾶς καὶ τοῦ ὕπνου καὶ ἀσχολοῦνται διαρκῶς μὲ ψαλμοὺς καὶ προσευχές, ἂς μὴ νομίζουν ὅτι ἔφτασαν πιὰ στὸ τέλος καὶ στὴν ἀνάπαυση. Βρίσκονται ἀκόμη στὰ πρόθυρα καὶ στὶς αὐλές, καὶ ὄχι ἐκεῖ ὅπου φυλάγονται ἡ πορφύρα καὶ οἱ βασιλικοὶ θησαυροί. Καὶ ἂν ἀξιώθηκαν νὰ λάβουν κάποια πνευματικὴ χάρη, οὔτε αὐτὸ νὰ τοὺς ἀπατᾶ ὅτι πέτυχαν τὸ τέλος. Ταιριάζει λοιπὸν νὰ ἐρευνᾶ κανεὶς ἂν ἀπέκτησε τὸ θησαυρὸ στὸ πήλινο δοχεῖο του[241], ἂν ντύθηκε τὴν πορφύρα τοῦ Πνεύματος, ἂν εἶδε τὸν βασιλιὰ καὶ ἀναπαύθηκε. Ὑπόθεσε πάλι, ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει κάποιο βάθος καὶ μέλη πολλά, καὶ ἡ ἁμαρτία, ἀφοῦ εἰσχώρησε, κατέλαβε ὅλα τὰ μέλη καὶ τὰ νοήματα τῆς καρδιᾶς. Κατόπιν ὁ ἄνθρωπος ζήτησε τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, κι αὐτὴ ἦρθε καὶ κατέλαβε δύο, ἂς ποῦμε, μέρη τῆς ψυχῆς. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ δὲν ἔχει πείρα, ὅταν ἔτσι ἐνθαρρυνθεῖ ἀπὸ τὴ χάρη, νομίζει ὅτι ὅλα τὰ

241. Β' Κορ. 4, 7.

μέλη τῆς ψυχῆς του ἔχουν καταληφθεῖ ἀπὸ αὐτὴν καὶ ὅτι ξεριζώθηκε ἡ ἁμαρτία ὁλωσδιόλου, καὶ δὲν γνωρίζει ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ψυχῆς κατέχεται ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Γιατὶ εἶναι δυνατόν, ὅπως πολλὲς φορὲς τὸ εἴπαμε, καὶ ἡ χάρη ἀκατάπαυστα νὰ ἐνεργεῖ, ὅπως τὸ μάτι στὸ σῶμα, καὶ νὰ συνυπάρχει ἐπίσης καὶ ἡ κακία καὶ νὰ κλέβει μὲ τρόπο τὴ διάνοια. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ διακρίνει, νομίζει ὅτι κάτι μεγάλο κατόρθωσε καὶ ἀλαζονεύεται ὅτι ἔλαβε τὴν τελειότατη κάθαρση. Δὲν ἔχει ὅμως τὴν ἀλήθεια μὲ τὸ μέρος του —κάθε ἄλλο μάλιστα. Ὅπως τὸ εἴπαμε καὶ προηγουμένως, τέχνη τοῦ σατανᾶ εἶναι καὶ αὐτή, νὰ ὑποχωρεῖ θεληματικὰ ἀρκετὰ χρόνια καὶ νὰ μὴν ἐνεργεῖ ὅσα συνηθίζει, ὁπωσδήποτε μὲ τὸ σκοπὸ νὰ βάλει στὸ νοῦ ὅσων ἀσκοῦνται τὴν ψεύτικη ἰδέα ὅτι ἔφτασαν στὴν τελειότητα. Μήπως ὅμως ἐκεῖνος ποὺ φυτεύει ἀμπέλι, παίρνει ἀμέσως καὶ τὸν καρπό; Ἢ ἐκεῖνος ποὺ σπέρνει, θερίζει ἀμέσως; Ἢ μήπως τὸ νεογέννητο βρέφος γίνεται ἀμέσως τέλειος ἄνδρας; Κοίταξε τὸν Ἰησοῦ· ἀπὸ ποιὰ δόξα, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ὁ Χριστός, σὲ ποιὰ πάθη καὶ ἀτιμία καὶ σταυρὸ καὶ θάνατο κατέβηκε. Καὶ πάλι, πῶς γιὰ τὴν ταπείνωσή Του αὐτὴ ὑπερυψώθηκε καὶ κάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα[242]. Ὁ πονηρὸς ὅμως ὄφις, μὲ τὸ νὰ σπείρει ἐξαρχῆς μέσα στὸν Ἀδὰμ τὴν ἐπιθυμία νὰ γίνει θεός[243], σὲ ποιὰ ἀτιμία τὸν κατέβασε, μὲ αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν ὑπερήφανη ἰδέα. Αὐτὰ λοιπὸν καὶ σὺ ἔχοντας στὸ νοῦ σου, φύλαγε τὸν ἑαυτό σου ὅσο μπορεῖς, καὶ φρόντιζε μὲ μεγάλη ἐπιμέλεια νὰ ἔχεις πάντοτε τὴν καρδιά σου ταπεινὴ καὶ συντετριμμένη.

στ') Περὶ ἐλευθερίας τοῦ νοῦ

116. Ὅταν ἀκούσεις ὅτι ὁ Χριστὸς κατέβηκε στὸν ἅδη καὶ ἐλευθέρωσε ὅλες τὶς ψυχὲς ποὺ ἦταν ἐκεῖ, μὴ νομίζεις ὅτι αὐτὸ εἶναι μακριὰ καὶ ἀπὸ ὅσα γίνονται σήμερα. Νὰ θεωρεῖς δηλαδὴ ὅτι ἡ καρδιὰ εἶναι τάφος καὶ ἐκεῖ εἶναι θαμμένοι οἱ λογισμοὶ καὶ ὁ νοῦς, μέσα σὲ βαθὺ σκοτάδι. Ἔρχεται λοιπὸν ὁ Κύριος στὶς ψυχὲς ποὺ Τὸν ἐπικαλοῦνται ἀπὸ τὸν ἅδη, δηλαδὴ στὸ βάθος τῆς καρδιᾶς, καὶ ἐκεῖ διατάζει τὸ θάνατο· «ἄφησε, τοῦ λέει, ἐλεύθερες τὶς φυλακισμένες ψυχές, οἱ ὁποῖες ζητοῦν Ἐμένα ποὺ μπορῶ νὰ τὶς σώσω». Κατόπιν, ἀφοῦ σηκώσει τὴ βαριὰ πέτρα ποὺ σκεπάζει τὴν ψυχή, ἀνοίγει τὸν τάφο καὶ ἀνασταίνει τὸν πράγματι νεκρὸ καὶ ἐλευθερώνει τὴ φυλακισμένη ψυχὴ ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ φυλακή.

117. Συμβαίνει πολλὲς φορὲς νὰ σοῦ μιλᾶ κατὰ φαντασίαν μέσα στὴν καρδιά σου ὁ σατανᾶς καὶ νὰ σοῦ λέει: «Κοίταξε πόσα κακὰ ἔργα ἔχεις κάνει. Ἡ ψυχή σου εἶναι γεμάτη ἀνομίες, βαρύνεσαι μὲ πολλὲς καὶ βαρύτατες

242. Ἐφ. 1, 20. 243. Γεν. 3, 5.

ἁμαρτίες.» Μὴ σὲ ξεγελᾶ λοιπὸν μὲ αὐτὰ ὁ σατανᾶς καὶ μὲ πρόφαση ταπεινώσεως σὲ σπρώχνει στὴν ἀπελπισία. Γιατὶ ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ μὲ τὴν παράβαση μπῆκε στὸν ἄνθρωπο ἡ κακία, ὁ σατανᾶς ἀπέκτησε δυνατότητα νὰ μιλᾶ κατὰ κάποιο τρόπο καθημερινὰ στὴν ψυχή, σὰν ἄνθρωπος μὲ ἄνθρωπο, καὶ νὰ τῆς ὑποβάλλει τὰ ἄτοπα. Ἐσὺ λοιπὸν ἀποκρίσου του: «Ναί, ἀλλὰ ἔχω γραπτὲς τὶς διαβεβαιώσεις τοῦ Θεοῦ ποὺ λέει: "Δὲν ἐπιθυμῶ τὸ θάνατο τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ νὰ ἐπιστρέψει μὲ τὴ μετάνοια καὶ νὰ ἔχει ζωή[244]". Γιατὶ τότε τί ἤθελε νὰ κατεβεῖ ὁ Θεὸς στὴ γῆ, ἂν ὄχι γιὰ νὰ σώσει τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ νὰ φωτίσει αὐτοὺς ποὺ ζοῦν στὸ σκοτάδι καὶ νὰ δώσει ζωὴ στοὺς νεκροὺς ἀπὸ τὴν ἁμαρτία;»

118. Ὅπως ἡ ἀντίπαλη δύναμη, ἔτσι καὶ ἡ θεία χάρη προτρέπει χωρὶς νὰ ἐξαναγκάζει, καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ διαφυλάσσεται ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ αὐτεξουσιότητά μας. Γι' αὐτὸ καὶ γιὰ ὅσα κακὰ κάνει ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν ὑπόδειξη τοῦ σατανᾶ, δέχεται αὐτὸς καὶ ὄχι ὁ σατανᾶς τὴν τιμωρία, γιατὶ δὲ σύρθηκε μὲ τὴ βία, ἀλλὰ μὲ τὸ θέλημά του ὑπάκουσε στὴν κακία. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸ ἀγαθό. Δὲν ἀποδίδει ἡ χάρη τὸ ἀγαθὸ στὸν ἑαυτό της, ἀλλὰ στὸν ἄνθρωπο, καὶ γι' αὐτὸ τὸν δοξάζει, γιατὶ αὐτὸς ἔγινε αἴτιος τοῦ ἀγαθοῦ στὸν ἑαυτό του. Οὔτε πάλι ἡ χάρη δεσμεύει, ὅπως εἴπαμε, μὲ ἀναγκαστικὴ δύναμη τὴ θέληση τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ μὴν μπορεῖ νὰ στραφεῖ ἀλλοῦ. Ἀλλὰ ἂν καὶ συνυπάρχει, δίνει ὡστόσο τὸ προβάδισμα στὸ αὐτεξούσιο, γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ θέληση τοῦ ἀνθρώπου ποῦ κλίνει, στὴν ἀρετὴ ἢ στὴν κακία. Γιατὶ ὁ νόμος δὲν εἶναι γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἀλλὰ γιὰ τὴν αὐτεξουσιότητα τῆς προαιρέσεως, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ στραφεῖ πρὸς τὸ ἀγαθὸ ἢ τὸ κακό.

119. Πρέπει νὰ φυλάγομε τὴν ψυχὴ καὶ νὰ μὴν τὴν ἀφήνομε νὰ συνομιλεῖ μὲ βέβηλους καὶ πονηροὺς λογισμούς. Ὅπως τὸ σῶμα μολύνεται ὅταν ἔρθει σὲ συνάφεια μὲ ἄλλο σῶμα καὶ διαπράξει τὴν ἁμαρτία, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ διαφθείρεται ὅταν δέχεται πονηροὺς καὶ ἀκάθαρτους λογισμοὺς καὶ συμφωνεῖ καὶ συγκατατίθεται μὲ αὐτούς. Καὶ ὄχι μονάχα τοὺς λογισμοὺς τῆς πονηρίας καὶ τῆς πορνείας, ἀλλὰ καὶ κάθε κακίας, λ.χ. ἀπιστίας, δολιότητας, κενοδοξίας, ὀργῆς, φιλονεικίας. Αὐτὸ θὰ πεῖ νὰ καθαρίζομε τὸν ἑαυτό μας ἀπὸ κάθε μολυσμό, σαρκικὸ ἢ πνευματικό[245]. Πρέπει ὅμως νὰ γνωρίζεις ὅτι ὑπάρχει διαφθορὰ καὶ πορνεία καὶ στὸ ἀφανὲς τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία ἐνεργεῖται μὲ ἄτοπους λογισμούς. Καὶ ὅπως ἐκεῖνον ποὺ διαφθείρει τὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὸ σῶμα, θὰ τὸν ἀφανίσει ὁ Θεός, κατὰ τὸν Ἀπόστολο[246], ἔτσι κι ἐκεῖνος ποὺ διαφθείρει τὴν ψυχὴ καὶ τὸ νοῦ μὲ τὸ νὰ συμφωνεῖ καὶ νὰ συγκατίθεται στὰ ἄτοπα, εἶναι ἄξιος νὰ τιμωρηθεῖ. Ὅπως λοιπὸν πρέπει νὰ φυλάγομε τὸ σῶμα ἀπὸ τὸ ὁρατὸ ἁμάρτημα, ἔτσι πρέπει νὰ φυλάγομε καὶ τὴν ψυχὴ ἀπὸ ἄτοπους λογισμούς, γιατὶ εἶναι νύμφη Χριστοῦ. Λέει ὁ Ἀπόστολος: «Σᾶς ἀρραβώνιασα μὲ ἕναν ἄνδρα, τὸ Χριστό, γιὰ νὰ σᾶς παρουσιάσω

244. Ἰεζ. 18, 23· 33, 11. 245. Β' Κορ. 7, 1. 246. Α' Κορ. 3, 17.

σ' Αὐτὸν σὰν ἁγνὴ παρθένα»[247]. Πρόσεξε τί λέει καὶ ἡ Γραφή: «Μὲ κάθε προσοχὴ φύλαγε τὴν καρδιά σου, γιατὶ ἀπὸ αὐτὸ θὰ ὁδηγηθεῖς στὴ ζωή»[248]. Μάθε ἀκόμη ὅτι οἱ διεστραμμένοι λογισμοὶ χωρίζουν ἀπὸ τὸ Θεό, ὅπως διδάσκει ἡ θεία Γραφή[249].

120. Ὁ καθένας ὀφείλει νὰ ζητᾶ λογαριασμὸ ἀπὸ τὴν ψυχή του καὶ νὰ τὴν ἀνακρίνει καὶ νὰ ἐξετάζει ποιὲς εἶναι οἱ κλίσεις της. Καὶ ἂν βλέπει τὴν καρδιά του ὅτι δὲ συμφωνεῖ μὲ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, ἂς ἀγωνίζεται μὲ ὅλη του τὴ δύναμη, ὅπως τὸ σῶμα, ἔτσι καὶ τὸ νοῦ νὰ τὸν διατηρεῖ ἀδιάφθορο καὶ ἀνένδοτο στοὺς πονηροὺς λογισμούς, ἂν βέβαια θέλει, σύμφωνα μὲ τὴ θεϊκὴ ὑπόσχεση, νὰ ἔρθει μέσα του ὁ Καθαρὸς νὰ κατοικήσει. Γιατὶ Αὐτὸς ὑποσχέθηκε νὰ κατοικήσει καὶ νὰ βαδίσει[250] μέσα στὶς καθαρὲς ψυχὲς ποὺ ἀγαποῦν τὸ καλό.

121. Ὅπως ὁ γεωργὸς ποὺ δίνει ὅλη τὴν ἐπιμέλειά του στὴ γῆ του, πρῶτα τὴν ὀργώνει καὶ μαζεύει τὰ ἀγκάθια, κι ἔπειτα ρίχνει τὸ σπόρο, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ περιμένει νὰ λάβει ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸ σπόρο τῆς χάρης, πρέπει πρῶτα νὰ καθαρίζει τὴ γῆ τῆς καρδιᾶς του, ὥστε ὅταν πέσει ὁ σπόρος τοῦ Πνεύματος, νὰ δώσει πλήρεις καὶ πολλαπλάσιους καρπούς. Ἂν δὲ γίνει πρωτύτερα αὐτὸ καὶ δὲν καθαρίσει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ κάθε μολυσμὸ σαρκικὸ καὶ πνευματικό[251], εἶναι ἀκόμη σάρκα καὶ αἷμα[252] καὶ βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὴ ζωή.

122. Ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς πρέπει νὰ παρατηροῦμε μὲ μεγάλη ὀξύτητα τὰ τεχνάσματα καὶ τοὺς δόλους καὶ τὰ κακοῦργα σχέδια τοῦ ἐχθροῦ. Γιατὶ ὅπως τὸ Ἅγιο Πνεῦμα λέει μὲ τὸ στόμα τοῦ Παύλου ὅτι ἔγινε γιὰ τοὺς πάντες τὰ πάντα, ὥστε νὰ κερδίσει τοὺς πάντες[253], ἔτσι καὶ ἡ κακία φροντίζει καὶ γίνεται τὰ πάντα, ὥστε ὅλους νὰ τοὺς ὁδηγήσει στὴν ἀπώλεια. Ἔτσι ὁ σατανᾶς σ' ἐκείνους ποὺ προσεύχονται ὑποκρίνεται ὅτι συμπροσεύχεται, μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς ἐξαπατήσει μὲ τὴν πρόφαση τῆς προσευχῆς καὶ νὰ τοὺς προξενήσει τὴν ἔπαρση. Σ' ὅσους νηστεύουν ὑποκρίνεται ὅτι νηστεύει μαζί τους, θέλοντας νὰ τοὺς παρασύρει στὴν οἴηση τῆς νηστείας. Σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν γνώση τῶν Γραφῶν κάνει τὰ ἴδια, ἐπιθυμώντας νὰ τοὺς βγάλει μὲ τὸ πρόσχημα τῆς γνώσεως ἀπὸ τὸν ὀρθὸ δρόμο. Σ' ἐκείνους ποὺ ἀξιώθηκαν νὰ τοὺς ἀποκαλυφθεῖ θεῖο φῶς, ἐνεργεῖ παραπλήσια, μετασχηματίζεται δηλαδὴ σὲ φωτεινὸ ἄγγελο[254] γιὰ νὰ τοὺς ἀπατήσει παρουσιάζοντας τὸ δικό του ψεύτικο φῶς καὶ νὰ τοὺς φέρει κοντά του. Καὶ γενικά, ἔτσι διαφορετικὰ ἐμφανίζεται στὸν καθένα, παίρνοντας τὴν κατάλληλη μορφή, ὥστε μὲ τὴν ὁμοιότητα νὰ κάνει τὸν καθένα ὑποχείριο καὶ νὰ τὸν ὁδηγήσει στὴν ἀπώλεια μὲ εὐλογοφανὴ πρόφαση. Λέει ὁ Ἀπόστολος: «Νὰ ἀνατρέπομε τοὺς ἐχθρικοὺς λογισμοὺς

247. Β' Κορ. 11, 2.
248. Παροιμ. 4, 23.
249. Σ. Σολ. 1, 3.
250. Β' Κορ. 6, 16.
251. Β' Κορ. 7, 1.
252. Α' Κορ. 15, 50.
253. Α' Κορ. 9, 22.
254. Β' Κορ. 11, 14.

καὶ κάθε τὶ ποὺ ὀρθώνεται νὰ πολεμήσει τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ»[255]. Κοίταξε δηλαδὴ μέχρι ποιὸ σημεῖο τολμᾶ ὁ ἀλαζόνας σατανᾶς: θέλει νὰ καταβάλει καὶ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἤδη τὸ Θεὸ μὲ ἐπίγνωση τῆς ἀλήθειας. Ὥστε μὲ κάθε προσοχὴ πρέπει νὰ φυλάει ὁ καθένας τὴν καρδιά του[256] καὶ νὰ ζητᾶ ἀπὸ τὸ Θεὸ μεγάλη φρόνηση, γιὰ νὰ μᾶς δώσει νὰ ἀντιλαμβανόμαστε τὰ τεχνάσματα τῆς κακίας. Πρέπει ἀκόμη νὰ ἔχομε ἀκατάπαυστα πνευματικὴ ἐργασία καὶ νὰ προσπαθοῦμε νὰ φυλάγομε μὲ σύνεση τὸ νοῦ καὶ τοὺς λογισμούς, καὶ νὰ καταρτίζομε τοὺς ἑαυτούς μας σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερο καὶ τιμιότερο ἔργο ἀπ' αὐτό. Ὅπως λέει ὁ Ψαλμωδός, τὸ ἔργο του εἶναι δοξολογία καὶ μεγαλοπρέπεια[257].

123. Συνήθεια τῆς φιλόθεης ψυχῆς εἶναι, καὶ ἂν ἀκόμη πράττει ὅλα τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς, νὰ ἀποδίδει τὸ κάθε τὶ στὸ Θεὸ καὶ ὄχι στὸν ἑαυτό της. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς ἀντίθετα, βλέποντας τὴν ὑγιὴ καὶ ὀρθὴ σύνεση καὶ γνώση της, τὰ ἀποδίδει ὅλα σ' αὐτήν, καὶ μετρᾶ τὶς ἀνταποδόσεις Του σ' αὐτὴν σὰν νὰ κοπίασε μόνη της καὶ νὰ ἔκανε τὸ πᾶν —μ' ὅλο ποὺ ἂν θελήσει νὰ μᾶς κρίνει, στ' ἀλήθεια δὲ θὰ βρεθεῖ τίποτε γιὰ νὰ δικαιωθεῖ ὁ ἄνθρωπος. Ἀφοῦ καὶ τὰ χρήματα καὶ ὅλα ὅσα θεωροῦμε ἀγαθὰ μὲ τὰ ὁποῖα μπορεῖ κανεὶς νὰ κάνει ἀγαθοεργίες, εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἡ γῆ καὶ ὅλα ὅσα περιέχει[258], ἀκόμη καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχή. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος, καὶ αὐτὸ κατὰ χάρη τὸ ἔχει. Τί λοιπὸν τοῦ ἀπομένει γιὰ νὰ δικαιολογεῖ τὴν οἴησή του ἢ νὰ τὸν δικαιώνει; Ἐντούτοις ὁ Θεὸς δέχεται ὡς τὴ μεγαλύτερη προσφορὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἡ ὁποία Τὸν χαροποιεῖ περισσότερο ἀπὸ ὅσα Τοῦ προσφέρονται, τὸ ἑξῆς: γνωρίζοντας ἡ ψυχὴ καλὰ πῶς εἶναι ἡ πραγματικότητα, ὅλα ὅσα ἀγαθὰ πράττει καὶ ὅσα κοπιάζει γιὰ τὸ Θεό, ὅσα ἐννοεῖ καὶ μαθαίνει, σ' Αὐτὸν μόνο νὰ τὰ ἀποδίδει καὶ σ' Αὐτὸν νὰ ἀναθέτει τὸ πᾶν.

124. Ὅταν ἡ γυναίκα ἔρθει σὲ συμβίωση καὶ ἕνωση μὲ τὸν ἄνδρα, γίνονται ὅλα τὰ ἀτομικὰ τοῦ καθενὸς κοινὰ μεταξύ τους, ἕνα σπίτι καὶ μιὰ περιουσία, κινητὴ καὶ ἀκίνητη. Καὶ ὄχι μόνο στὰ ὑπάρχοντα τοῦ ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ στὸ ἴδιο τὸ σῶμα του γίνεται κυρία ἡ γυναίκα, ὅπως λέει ὁ θεῖος Ἀπόστολος: «Ὁ ἄνδρας δὲν ἐξουσιάζει τὸ σῶμα του ὁ ἴδιος, ἀλλὰ ἡ γυναίκα»[259]. Ἔτσι εἶναι καὶ ἡ ἀληθινὴ καὶ μυστικὴ κοινωνία τῆς ψυχῆς μὲ τὸ Χριστό, ποὺ ἑνώνεται μαζί Του σὲ ἕνα πνεῦμα[260]. Εἶναι λοιπὸν ἑπόμενο νὰ εἶναι κατὰ κάποιο τρόπο κυρία καὶ τῶν ἀνεκφράστων θησαυρῶν Του, ἀφοῦ ἔγινε νύμφη Του. Γιατὶ ὅταν ὁ Θεὸς γίνει δικός της, εἶναι φανερὸ ὅτι τὰ δικά Του ὅλα εἶναι δικά της, εἴτε εἶναι ὁ κόσμος, εἴτε ἡ ζωή, εἴτε ὁ θάνατος, εἴτε ἄγγελοι, εἴτε ἀρχές, εἴτε τωρινά, εἴτε μελλοντικά[261].

125. Ὅσο ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς εὐαρεστοῦσε τὸν Κύριο, ἂν καὶ ποτὲ ὅσο ἔπρεπε, ἀλλὰ τέλος πάντων ὅσο εἶχε κάπως ὑγιὴ τὴν πίστη πρὸς Αὐτόν,

255. Β' Κορ. 10, 5.
256. Παροιμ. 4, 23.
257. Ψαλμ. 110, 3.
258. Ψαλμ. 23, 1.
259. Α' Κορ. 7, 4.
260. Α' Κορ. 6, 17.
261. Ρωμ. 8, 38.

τὸν ὁδηγοῦσε ἡ πύρινη στήλη καὶ ἡ νεφέλη[262] καὶ ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα τοῦ ἄνοιγε διάβαση[263] καὶ πολλὰ ἄλλα θαυμαστὰ ἀπολάμβανε. Ὅταν ὅμως ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὴν ἀγάπη Του, τότε παραδινόταν στοὺς ἐχθροὺς καὶ ὑποτασσόταν σὲ πικρὲς δουλεῖες. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴν ψυχή, ἡ ὁποία μὲ τὴ χάρη γνώρισε τὸ Θεό, καὶ ἀφοῦ πρῶτα καθαρίστηκε ἀπὸ πολλοὺς μολυσμούς, ἔπειτα ἔγινε καὶ ἄξια νὰ λάβει καὶ θεῖες δωρεές· ἐπειδὴ ὅμως δὲν κράτησε ὥς τὸ τέλος τὴν πρέπουσα ἀγάπη στὸν οὐράνιο ἄνδρα της, ξέπεσε ἀπὸ τὴ ζωή, τῆς ὁποίας ἔγινε μέτοχος. Γιατὶ εἶναι δυνατὸν ὁ ἐχθρὸς νὰ σηκώνει κεφάλι καὶ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἔφτασαν σὲ τέτοια μέτρα. Ὥστε πρέπει νὰ ἀγωνιζόμαστε μὲ ὅλη μας τὴ δύναμη καὶ νὰ φροντίζομε γιὰ τὴν αἰώνια ζωή μας μὲ φόβο καὶ τρόμο· καὶ μάλιστα ὅσοι ἔλαβαν τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, νὰ μὴν πράττουν μὲ ἀμέλεια τίποτε, εἴτε μικρό, εἴτε μεγάλο, καὶ μὲ αὐτὸ νὰ λυποῦν τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου[264]. Γιατὶ ὅπως γίνεται χαρὰ στὸν οὐρανὸ —καταπῶς λέει ἡ Ἀλήθεια[265]— γιὰ ἕναν ἁμαρτωλὸ ποὺ μετανοεῖ, ἔτσι γίνεται καὶ λύπη γιὰ μιὰ ψυχὴ ποὺ χάνει τὴν αἰώνια ζωή.

126. Ὅταν ἡ ψυχὴ κριθεῖ ἄξια νὰ λάβει τὴ χάρη, τότε ὁ Θεὸς ἀκόμη περισσότερο τῆς δίνει χρήσιμα δῶρα, γνώση, φρόνηση καὶ διάκριση. Αὐτὰ βέβαια τὰ δίνει ὁ Θεὸς καὶ ὅταν ἐκείνη τὰ ζητεῖ, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ διακονήσει εὐάρεστα τὸ Πνεῦμα, τὸ Ὁποῖο καὶ ἀξιώθηκε νὰ λάβει, χωρὶς νὰ ἐξαπατᾶται ἀπὸ τὴν κακία, χωρὶς νὰ σφάλλει ἀπὸ ἄγνοια, χωρὶς νὰ παρεκκλίνει ζῶντας χωρὶς φόβο καὶ μὲ ἀμέλεια καὶ νὰ κάνει τίποτε ποὺ δὲν εἶναι σύμφωνο μὲ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου.

127. Ὅπως ἡ ἐνέργεια τῶν παθῶν, ποὺ εἶναι τὸ ἐγκόσμιο πνεῦμα τῆς πλάνης, τοῦ σκότους, τῆς ἁμαρτίας, θὰ κατοικήσει σὲ ἄνθρωπο ποὺ εἶναι γεμάτος ἀπὸ σαρκικὸ φρόνημα, ἔτσι καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ φωτεινοῦ πνεύματος κατοικεῖ μέσα στὸν ἄνθρωπο ποὺ ἁγιάσθηκε, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου: «Ζητᾶτε ἀπόδειξη γιὰ τὸ ὅτι ὁ Χριστὸς μιλάει μέσα μου»[266], καί: «Δὲ ζῶ πιὰ ἐγώ· μέσα μου ζεῖ ὁ Χριστός»[267], καί: «Ὅσοι βαπτισθήκατε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ντυθήκατε τὸ Χριστό»[268]. Ἐπίσης καὶ ὁ Κύριος λέει: «Θὰ ἔρθομε ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου καὶ θὰ κατοικήσομε σ' αὐτόν»[269]. Αὐτὰ δὲν ἔρχονται ἀνεπαίσθητα, οὔτε χωρὶς δραστικὴ ἐνέργεια, ἀλλὰ μὲ δύναμη καὶ στ' ἀλήθεια σὲ ὅσους κρίνονται ἄξιοι. Ὁ νόμος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπέστρεφε πρωτύτερα τοὺς ἀνθρώπους στὴ θεογνωσία μὲ λόγια ποὺ ἦταν ἀδύνατο νὰ τὰ σηκώσουν, καὶ ἔβαζε πάνω τους βαρὺ καὶ ἀβάσταχτο ζυγό, χωρὶς καθόλου νὰ ἁπλώνει χέρι βοήθειας, καὶ τοῦτο γιατὶ δὲν μποροῦσε νὰ παρέχει τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος. Ὅπως λέει καὶ ὁ Ἀπόστολος: «Ὁ Νόμος ἦταν ἀδύνατο νὰ ἐφαρμοστεῖ, ἐξαιτίας τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας κλπ.»[270]. Ὕ-

262. Ἐξ. 13, 21.
263. Ἐξ. 14, 21.
264. Ἐφ. 4, 30.
265. Λουκ. 15, 7.
266. Β' Κορ. 13, 3.
267. Γαλ. 2, 20.
268. Γαλ. 3, 27.
269. Ἰω. 14, 23.
270. Ρωμ. 8, 3.

στερα ὅμως ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ, ἀνοίχθηκε ἡ θύρα τῆς χάρης σὲ ὅσους πίστεψαν ἀληθινά, καὶ χορηγεῖται σ' αὐτοὺς δύναμη Θεοῦ καὶ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

128. Ἀφοῦ ὁ Χριστὸς ἔστειλε στοὺς μαθητές Του τὴ δωρεὰ τῆς πρωταρχικῆς καὶ φυσικῆς ἀγαθότητας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος[271], ἀπὸ αὐτοὺς ἡ θεία δύναμη ἐρχόταν σὲ ὅλους ἐκείνους ποὺ πίστευαν καὶ κατοικοῦσε στὶς ψυχές τους καὶ θεράπευε τὰ πάθη τῆς ἁμαρτίας καὶ τοὺς ἐλευθέρωνε ἀπὸ τὸ σκοτάδι καὶ τὴ νέκρωση. Γιατὶ μέχρι τότε ἡ ψυχὴ ἦταν τραυματισμένη καὶ φυλακισμένη καὶ αἰχμάλωτη στὸ πυκνὸ σκοτάδι τῆς ἁμαρτίας. Ἀλλὰ καὶ τώρα, ἡ ψυχὴ ποὺ δὲν ἀξιώθηκε νὰ ἔχει ἔνοικο τὸν Κύριο, οὔτε κατασκηνωμένη μέσα της τὴ δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνεργητικὰ καὶ μὲ κάθε δύναμη καὶ ἐσωτερικὴ βεβαιότητα, βρίσκεται ἀκόμη στὸ σκοτάδι. Σ' ἐκείνους ὅμως ποὺ ἐπιφοίτησε ἡ χάρη τοῦ θείου Πνεύματος καὶ κατοίκησε μέσα στὰ βάθη τοῦ νοῦ τους, σ' αὐτοὺς ὁ Κύριος γίνεται σὰν ψυχή, ὅπως λέει ὁ θεῖος Ἀπόστολος: «Ὅποιος ἑνώνεται μὲ τὸν Κύριο, γίνεται ἕνα πνεῦμα μαζί Του»[272]. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέει: «Ὅπως ἐγὼ κι ἐσύ, Πατέρα, εἴμαστε ἕνα, νὰ εἶναι κι αὐτοὶ μ' ἐμᾶς ἕνα»[273]. Τί μεγάλη εὐαρέσκεια καὶ ἀγαθότητα ἔδειξε ὁ Θεὸς στὴν ἀνθρώπινη φύση, ποὺ τόσο ταπεινώθηκε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία! Ὅταν ἡ ψυχὴ συζοῦσε μὲ τὴν κακία τῶν παθῶν, ἦταν σὰν ἕνα μὲ αὐτήν, καὶ παρ' ὅλο ποὺ εἶχε δική της θέληση, δὲν μποροῦσε νὰ κάνει ἐκεῖνο ποὺ ἤθελε νὰ κάνει, ὅπως λέει καὶ ὁ Παῦλος: «Δὲν κάνω αὐτὸ ποὺ θὰ ἤθελα νὰ κάνω»[274]. Πόσο λοιπὸν περισσότερο, ὅταν ἐπισκεφθεῖ ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ τὴν ψυχὴ ποὺ ἁγιάσθηκε καὶ ἔγινε ἀξιά Του, δὲ θὰ γίνει ἕνα τὸ θέλημά της μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; Γιατὶ τότε γίνεται ἀληθινὰ ἡ ψυχὴ κατὰ κάποιο τρόπο ψυχὴ τοῦ Κυρίου, μὲ τὸ νὰ ἐξουσιάζεται αὐτοπροαίρετα ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος καὶ νὰ μὴν ἀκολουθεῖ πιὰ τὸ δικό της θέλημα. Γιατὶ λέει ὁ Ἀπόστολος: «Ποιὸς θὰ μᾶς χωρίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ»[275] —δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ψυχὴ ποὺ ἑνώθηκε μὲ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα;

129. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ θέλει νὰ γίνει μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ ὀνομαστεῖ καὶ αὐτὸς υἱὸς Θεοῦ, γεννημένος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ὀφείλει πρὶν ἀπ' ὅλα νὰ ὑπομένει τὶς θλίψεις ποὺ ἔρχονται, δηλαδὴ τὶς σωματικὲς ἀσθένειες ἢ τὶς ὕβρεις καὶ τοὺς ὀνειδισμοὺς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀκόμη καὶ τὶς ἐπιθέσεις τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν, μὲ γενναιοψυχία καὶ καρτερία. Γιατὶ κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ παραχωρεῖται στὶς ψυχὲς ἡ δοκιμασία τῶν διαφόρων θλίψεων, γιὰ νὰ φανερωθοῦν οἱ ψυχὲς ποὺ Τὸν ἀγαποῦν εἰλικρινά. Αὐτὸ εἶναι τὸ σημάδι τῶν Ἁγίων ὅλων τῶν αἰώνων, Πατριαρχῶν, Προφητῶν, Ἀποστόλων καὶ Μαρτύρων, ὅτι πέρασαν ὄχι ἀπὸ ἀλλοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ στενὸ δρόμο τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν θλίψεων καὶ ἔτσι εὐαρέστησαν τὸ Θεό. «Παιδί μου, λέει ἡ

271. Πράξ. 2, 3.
272. Α' Κορ. 6, 17.
273. Ἰω. 17, 21.
274. Ρωμ. 7, 15.
275. Ρωμ. 8, 35.

Γραφή, ἂν ἔρχεσαι γιὰ νὰ ὑπηρετήσεις τὸν Κύριο, ἑτοίμασε τὴν ψυχή σου γιὰ πειρασμούς. "Εχε εὐθύτητα στὴν καρδιὰ καὶ καρτερία.»[276] Καὶ ἀλλοῦ λέει: «"Ολα ὅσα σοῦ ἔρχονται, δέξου τα σὰν καλά, γνωρίζοντας ὅτι χωρὶς νὰ θέλει ὁ Θεὸς τίποτε δὲν γίνεται». Λοιπὸν ἡ ψυχὴ ποὺ θέλει νὰ εὐαρεστήσει τὸ Θεό, πρέπει πρὶν ἀπ' ὅλα νὰ ἀναλάβει τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ἐλπίδα. Μία τέχνη τῆς κακίας εἶναι καὶ αὐτό, στὸν καιρὸ τῆς θλίψεως νὰ βάζει μέσα μας τὴν ἀκηδία, γιὰ νὰ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἐλπίδα στὸ Θεό. Οὐδέποτε ὅμως ὁ Θεὸς ἄφησε τὴν ψυχὴ ποὺ ἐλπίζει σ' Αὐτὸν νὰ καταβληθεῖ ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς ὥστε νὰ φτάσει σὲ ἀδιέξοδο. "Οπως λέει ὁ 'Απόστολος: «Ὁ Θεὸς κρατᾶ τὶς ὑποσχέσεις Του καὶ δὲ θὰ ἀφήσει νὰ δοκιμάσετε πειρασμὸ πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή σας, ἀλλὰ ὅταν ἔρθει ὁ πειρασμός, θὰ δώσει μαζὶ καὶ τὸν τρόπο ἐξόδου ἀπὸ αὐτόν, ὥστε νὰ μπορέσετε νὰ τὸν ἀντέξετε»[277]. 'Αλλὰ καὶ ὁ πονηρός, δὲν στενοχωρεῖ τὴν ψυχὴ ὅσο θέλει αὐτός, ἀλλὰ ὅσο τοῦ ἐπιτρέπει ὁ Θεός. Οἱ ἄνθρωποι γνωρίζουν πόσο βάρος μπορεῖ νὰ σηκώσει ὁ ἡμίονος, πόσο ὁ ὄνος, πόσο ἡ καμήλα, καὶ τόσο τὰ φορτώνουν· καὶ ὁ κεραμοποιὸς γνωρίζει πόση ὥρα νὰ βάλει τὰ κεραμικὰ σκεύη στὴ φωτιά, γιὰ νὰ μὴ σπάσουν ἂν μείνουν περισσότερο, μήτε πάλι νὰ γίνουν ἄχρηστα βγαίνοντας πρὶν ἀπὸ τὸ κανονικὸ ψήσιμο. "Αν λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἔχει τόση σύνεση, πολὺ περισσότερο, ἀπείρως περισσότερο ἡ σύνεση τοῦ Θεοῦ γνωρίζει πόσον πειρασμὸ πρέπει νὰ ἐπιτρέψει νὰ ἔρθει σὲ κάθε ψυχή, γιὰ νὰ γίνει δόκιμη καὶ κατάλληλη γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

130. "Αν τὸ κανάβι δὲν χτυπηθεῖ πολύ, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει κατάλληλο νὰ χρησιμοποιηθεῖ γιὰ λεπτότατα νήματα, ἀλλὰ ὅσο χτυπιέται καὶ ξαίνεται, τόσο πιὸ καθαρὸ καὶ εὔχρηστο γίνεται· καὶ ἂν τὸ νεόπλαστο πήλινο σκεῦος δὲν μπεῖ στὴ φωτιά, δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους· καὶ τὸ νήπιο εἶναι ἄπειρο ἀκόμη γιὰ τὶς δουλειὲς τοῦ κόσμου, γιατὶ οὔτε νὰ χτίζει, οὔτε νὰ φυτεύει, οὔτε νὰ σπέρνει, οὔτε ἄλλη δουλειὰ μπορεῖ νὰ κάνει. "Ετσι συχνὰ καὶ κάποιες ψυχές, ἂν καὶ ἔλαβαν τὴ θεία χάρη καὶ ἔχουν ἐσωτερικὴ βεβαιότητα ἀπὸ τὴ γλυκύτητα καὶ τὴν ἀνάπαυση τοῦ Πνεύματος ἐξαιτίας τῆς νηπιότητάς τους, ἀπὸ ἀγαθότητα τοῦ Κυρίου, ἐπειδὴ ὅμως ἀκόμη δὲ δοκιμάστηκαν, οὔτε ἐλέγχθηκαν ἀπὸ τὰ πονηρὰ πνεύματα μὲ διάφορες θλίψεις, ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι νήπιες, καὶ γιὰ νὰ πῶ ἔτσι, δὲν εἶναι ἀκόμη κατάλληλες γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. «"Αν δὲν ἔχετε τὴ διαπαιδαγώγηση —λέει ὁ 'Απόστολος— ποὺ ἔχουν πάρει ὅλοι, τότε εἶστε νόθα παιδιὰ καὶ ὄχι γνήσια»[278]. "Ωστε καὶ οἱ πειρασμοὶ καὶ οἱ θλίψεις γιὰ τὸ συμφέρον στέλνονται στοὺς ἀνθρώπους, καὶ κάνουν τὴν ψυχὴ πιὸ γνήσια καὶ πιὸ στερεή. Καὶ ἂν αὐτὴ ὑπομείνει μέχρι τέλους μὲ τὴν ἐλπίδα της στὸν Κύριο, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἐπιτύχει τὴν ὑπόσχεση τοῦ Πνεύματος καὶ τὴν ἀπολύτρωση ἀπὸ τὰ πάθη τῆς κακίας.

276. Σ. Σειρ. 2, 1-2. 277. Α' Κορ. 10, 13. 278. 'Εβρ. 12, 8.

131. Οἱ ἅγιοι Μάρτυρες, ἀφοῦ ὑπέφεραν πολλὰ βασανιστήρια καὶ ἔδειξαν καρτερία μέχρι τὸ θάνατο, ἔγιναν ἄξιοι γιὰ τὰ στεφάνια καὶ τὴ δόξα· καὶ ὅσο περισσότερα καὶ σκληρότερα ἦταν τὰ βάσανα ποὺ ὑπέφεραν, τόσο περισσότερη δόξα ἀπέκτησαν καὶ παρρησία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ οἱ ψυχὲς ποὺ παραδόθηκαν σὲ διάφορες θλίψεις (εἴτε αὐτὲς προέρχονται ἐξωτερικὰ ἀπὸ ἀνθρώπους, εἴτε δημιουργοῦνται μέσα τους ἀπὸ ἄτοπους λογισμούς, εἴτε γεννιοῦνται ἀπὸ σωματικὲς ἀσθένειες), ἂν κρατήσουν ὣς τὸ τέλος τὴν ὑπομονή τους, θὰ ἀξιωθοῦν τὰ ἴδια στεφάνια μὲ τοὺς Μάρτυρες καὶ τὴν ἴδια παρρησία. Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ τὸ μαρτύριο τῶν θλίψεων, ποὺ οἱ Μάρτυρες ὑπέμειναν ἀπὸ ἀνθρώπους, αὐτοὶ τὸ ὑπομένουν ἀπὸ τὰ πονηρὰ πνεύματα, τὰ ὁποῖα παρακίνησαν τότε τοὺς βασανιστὲς τῶν Μαρτύρων. Καὶ ὅσο περισσότερες καὶ αὐτοὶ θλίψεις τοῦ ἐχθροῦ ὑπέμειναν, τόσο περισσότερη δόξα, ὄχι μόνον στὸ μέλλον θὰ ἀπολαύσουν ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ θὰ ἀξιωθοῦν τὴν παρηγορία τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος.

132. 'Επειδὴ ὁ δρόμος ποὺ ὁδηγεῖ στὴν οὐράνια ζωὴ εἶναι ὁμολογουμένως στενὸς καὶ γεμάτος θλίψεις[279], καὶ εἶναι λίγοι ἐκεῖνοι ποὺ τὸν βαδίζουν, γι' αὐτὸ πρέπει γιὰ χάρη τῆς ἐλπίδας τοῦ οὐρανοῦ νὰ ὑπομένομε σταθερὰ κάθε δοκιμασία τοῦ πονηροῦ. Γιατὶ ὅσες θλίψεις καὶ ἂν ὑποφέρομε, τί μποροῦμε νὰ προσφέρομε ἀντάξιο τοῦ μέλλοντος ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε ὁ Θεός, ἢ τῆς παρηγορίας ποὺ δίνει ἀπὸ ἐδῶ στὶς ψυχές μας τὸ ἀγαθὸ Πνεῦμα, ἢ τῆς λυτρώσεώς μας ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῶν παθῶν τῆς κακίας, ἢ γιὰ τὸ χρέος τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτιῶν μας; Τὰ παθήματα τοῦ καιροῦ τούτου δὲν ἰσοσταθμίζουν τὴ δόξα ποὺ μέλλει νὰ μᾶς δοθεῖ[280]. "Οπως λοιπὸν εἴπαμε, ὅλα πρέπει νὰ τὰ ὑπομείνομε γιὰ τὸν Κύριο, σὰν γενναῖοι στρατιῶτες ποὺ πεθαίνομε γιὰ τὸν βασιλιά μας. Γιατὶ ἄραγε, ὅταν βρισκόμασταν στὸν κόσμο καὶ στὰ βιοτικὰ πράγματα, δὲ μᾶς ἔβρισκαν τέτοια λυπηρά, ἀλλὰ τώρα ποὺ ἤρθαμε νὰ ὑπηρετήσομε τὸ Θεό, ὑποφέρομε τοὺς πολύτροπους αὐτοὺς πειρασμούς; Βλέπεις λοιπὸν ὅτι οἱ θλίψεις εἶναι γιὰ τὸ Χριστό, ἐπειδὴ φθονεῖ ὁ ἐχθρὸς τὴν ἀνταπόδοση ποὺ ἐλπίζομε καὶ θέλει νὰ βάλει μέσα στὶς ψυχές μας τὴ χαύνωση καὶ τὴ ραθυμία, γιὰ νὰ μὴ ζήσομε εὐάρεστα στὸ Θεὸ καὶ ἀξιωθοῦμε τὴ βασιλεία Του; "Οσο λοιπὸν ὁ πονηρὸς κι ἂν ὁπλίζεται ἐναντίον μας, ἂν ἐμεῖς ὑποφέρομε τὶς ἐπιθέσεις του μὲ γενναιοψυχία, ὅλες οἱ μηχανές του ἐναντίον μας διαλύονται μὲ τὴ συμμαχία τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ ἔχομε τὸν 'Ιησοῦ ὑπερασπιστὴ καὶ προστάτη μας. "Ας θυμηθοῦμε ὅτι καὶ 'Εκεῖνος ἔτσι πέρασε σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, ὑβριζόμενος, διωκόμενος, ἐμπαιζόμενος, καὶ τέλος θανατώθηκε μὲ ἀτιμωτικὸ τρόπο ἐπάνω στὸ Σταυρό.

133. "Αν θέλομε νὰ ὑποφέρομε μὲ εὐκολία τὴν κάθε θλίψη καὶ τοὺς πειρασμούς, ἂς ἐπιθυμοῦμε καὶ ἂς ἔχομε ἐμπρὸς στὰ μάτια μας πάντοτε τὸ θάνατο γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Τέτοια μάλιστα ἐντολὴ ἔχομε, νὰ σηκώνομε

279. Ματθ. 7, 14. 280. Ρωμ. 8, 18.

τὸ σταυρὸ καὶ νὰ Τὸν ἀκολουθοῦμε[281], ποὺ σημαίνει νὰ εἴμαστε πρόθυμοι καὶ ἕτοιμοι γιὰ τὸ θάνατο. Ἂν ἔχομε τέτοια διάθεση, θὰ ὑπομείνομε, ὅπως εἴπαμε, πολὺ εὐκολότερα κάθε θλίψη, φανερὴ ἢ ἀφανή. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ πεθάνει γιὰ τὸ Χριστό, καθόλου δὲ θὰ δυσκολευτεῖ στὰ ἐπίπονα καὶ λυπηρά. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο νομίζομε ὅτι οἱ θλίψεις εἶναι βαριές, γιατὶ δὲν ἐπιθυμοῦμε τὸ θάνατο γιὰ τὸ Χριστό, οὔτε ἔχομε πάντοτε τὸ νοῦ μας προσηλωμένο σ' Αὐτόν. Ὅποιος ὅμως θέλει νὰ γίνει κληρονόμος τοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ ἐπιθυμεῖ καὶ τὰ πάθη Του μὲ ζῆλο. Ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ λένε ὅτι ἀγαποῦν τὸν Κύριο, ἀποδειχνύονται ἀπὸ τὸ ὅτι, κάθε θλίψη ποὺ τοὺς ἔρχεται, τὴν ὑποφέρουν ὄχι μόνο μὲ γενναιότητα, ἀλλὰ καὶ μὲ προθυμία, γιατὶ ἐλπίζουν σ' Αὐτόν.

134. Ἐκεῖνος ποὺ προσῆλθε στὸ Χριστό, πρέπει ἀκόμη καὶ μὲ τὴ βία νὰ ὠθεῖ τὸν ἑαυτό του πρὸς τὸ καλό, καὶ ἂς μὴ θέλει ἡ καρδιά. Γιατὶ λέει ὁ ἀψευδὴς Κύριος: «Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κερδίζεται μὲ τὴν βία καὶ τὴν ἰδιοποιοῦνται ὅσοι βιάζουν τὸν ἑαυτό τους»[282], καὶ πάλι: «Ἀγωνίζεστε νὰ μπεῖτε ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη»[283]. Πρέπει λοιπόν, ὅπως εἴπαμε, καὶ χωρὶς νὰ θέλομε, νὰ ὠθοῦμε τὸν ἑαυτό μας στὴν ἀρετή: δηλαδὴ στὴν ἀγάπη, ἐνῶ δὲν ἔχομε ἀγάπη· στὴν πραότητα, ἐνῶ αὐτὴ μᾶς λείπει· στὸ νὰ ἔχομε συμπαθὴ καὶ φιλάνθρωπη καρδιά, νὰ ἀνεχόμαστε τὶς προβολὲς καὶ τὸν παραμερισμὸ καὶ νὰ ἐγκαρτεροῦμε μὲ τοὺς καταφρονεμένους, ἐνῶ ἀκόμη δὲν ἔχομε αὐτὴ τὴ συνήθεια· στὴν προσευχή, ἂν καὶ δὲν ἔχομε ἀκόμη πνευματικὴ προσευχή. Ἂν ὁ Θεὸς δεῖ ὅτι ἀγωνιζόμαστε ἔτσι καὶ ὠθοῦμε μὲ τὴ βία τὸν ἑαυτό μας πρὸς τὸ καλό, ἔστω κι ἂν ἡ καρδιά μας ἀντιστέκεται, τότε μᾶς δίνει προσευχὴ ἀληθινή, μᾶς δίνει σπλαχνικὴ καρδιά, ὑπομονή, μακροθυμία, καὶ γενικά, μᾶς γεμίζει μὲ ὅλους τοὺς καρποὺς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος[284]. Ἂν τώρα κανεὶς στερεῖται τὶς ἄλλες ἀρετὲς καὶ βιάζει τὸν ἑαυτό του μόνο, ἂς ποῦμε, στὴν προσευχή, γιὰ νὰ λάβει τὸ χάρισμα τῆς προσευχῆς, δὲ βιάζει ὅμως τὸν ἑαυτό του ν' ἀποκτήσει πραότητα, ταπεινοφροσύνη, ἀγάπη καὶ ὅλο τὸ εὐγενὲς γένος τῶν ἀρετῶν, ὅπως ἐπίσης καὶ βέβαιη πίστη καὶ ἐμπιστοσύνη στὸ Χριστὸ καὶ ζωὴ ὄχι ἀδιάφορη καὶ ἀμέριμνη, τότε καμιὰ φορὰ τοῦ δίνεται ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ Πνεῦμα ἡ χάρη τῆς προσευχῆς ἐν μέρει μὲ εὐφροσύνη καὶ ἀνάπαυση, ὅπως τὸ ζήτησε, ἀλλὰ μένει ἔρημος ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα καλά, γιατὶ δὲ βίασε τὸν ἑαυτό του νὰ τὰ ἀποκτήσει, οὔτε παρακάλεσε γι' αὐτὰ τὸ Χριστό. Γιατὶ πρέπει κανείς, ὄχι μόνον πρὸς ὅσα εἴπαμε νὰ ὠθεῖ τὸν ἑαυτό του, ἔστω κι ἂν αὐτὸς δὲ θέλει, καὶ νὰ ζητάει ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ τὰ λάβει, ἀλλὰ καὶ στὸ νὰ κρίνει ἀνάξια νὰ εἰπωθοῦν ὅσα λόγια εἶναι ἄχρηστα καὶ μάταια, καὶ στὸ νὰ μελετᾶ πάντοτε μὲ τὸ στόμα καὶ μὲ τὴν καρδιὰ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Ἀκόμη, στὸ νὰ μὴ θυμώνει καὶ νὰ μὴν ξεσπᾶ σὲ φωνές· γιατὶ λέει ὁ Ἀπόστολος:

281. Ματθ. 16, 24. 282. Ματθ. 11, 12. 283. Λουκ. 13, 24. 284. Γαλ. 5, 22.

«Κάθε δυσαρέσκεια νὰ φύγει μακριά σας, μαζὶ μὲ κάθε κακία»[285]. Ἐπίσης στὸ νὰ μὴν κατηγορεῖ κανένα, νὰ μὴν κατακρίνει, νὰ μὴν ὑπερηφανεύεται. Ἔτσι βλέποντάς τον ὁ Κύριος ὅτι πιέζει τὸν ἑαυτό του, ὅπως εἴπαμε, καὶ ὅτι τὸν ὠθεῖ μὲ τὴ βία, θὰ τοῦ δώσει ὁπωσδήποτε τὴ χάρη νὰ πράττει χωρὶς κόπο καὶ μὲ εὐκολία ἐκεῖνα ποὺ πρωτύτερα οὔτε μὲ τὴ βία δὲν μποροῦσε νὰ κάνει, ἐξαιτίας τῆς πονηρίας ποὺ εἶχε συγκάτοικό του. Καὶ τότε γίνονται ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς κατὰ κάποιο τρόπο φύση, ἐπειδὴ πιὰ ὁ Κύριος ἦρθε, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεσή Του, καὶ ἑνώθηκε μαζί του[286], καὶ αὐτὸς ἐπίσης ἑνώθηκε μὲ τὸν Κύριο, ὁπότε μὲ τὴ χάρη Του ἐκπληρώνει μὲ μεγάλη εὐκολία τὶς ἀρετές.

135. Ἐκεῖνος ποὺ βίασε τὸν ἑαυτό του μόνο στὴν προσευχὴ —ὅπως πρὶν λίγο εἴπαμε—, ἐνῶ στὴν ταπεινοφροσύνη, στὴν ἀγάπη, στὴν πραότητα καὶ στὸν ὁρμαθὸ τῶν ἄλλων ἀρετῶν δὲν ἀσκεῖ καὶ δὲ βιάζει τὸν ἑαυτό του, ἔχει τὴν ἑξῆς κατάληξη: Καμιὰ φορά, ἐκεῖ ποὺ προσεύχεται, ἐπιφοιτᾶ ἡ θεία χάρη. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς καὶ γι' αὐτὸ ἱκανοποιεῖ μὲ φιλανθρωπία τὰ αἰτήματα ὁποιων ζητοῦν. Ἂν ὅμως αὐτὸς δὲν ἔχει ἐθίσει τὸν ἑαυτό του καὶ δὲν τὸν ἔκανε ἔμπειρο καὶ γυμνασμένο στὶς ἀρετές, ἢ χάνει τὴ χάρη ποὺ ἔλαβε καὶ πέφτει ἀπὸ ὑπερηφάνεια, ἢ τὴν διατηρεῖ ἴσως, ἀλλὰ δὲν προοδεύει σ' αὐτή, οὔτε αὐξάνει. Ὥστε μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ κατοικία καὶ ἡ ἀνάπαυση τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ ἀγάπη, ἡ πραότητα καὶ ὅλες οἱ ἄλλες ἅγιες ἐντολὲς τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ θέλει νὰ φτάσει μέσω ὅλων αὐτῶν στὴν τελειότητα, ἂς κάνει σύντροφό του τὴν πρώτη ἀρετή, τὴν προσευχή, καὶ ἂς βιάζει τὸν ἑαυτό του νὰ τὴν ἀγαπᾶ, καὶ ἂν ἡ καρδιά του ἀντιστέκεται καὶ φιλονεικεῖ, ἂς φροντίζει νὰ τὴν κάνει ὑποχωρητικὴ καὶ πειθήνια στὸ Θεό. Γιατὶ σ' ἐκεῖνον ποὺ ἐφάρμοσε πρῶτα τέτοια βία στὸν ἑαυτό του καὶ κατὰ κάποιο τρόπο ἐξημέρωσε τὴν ἀντίσταση τῆς ψυχῆς του καὶ μὲ τὸν καλὸ ἐθισμὸ τὴν ἔκανε ὁλότελα ὑπάκουη, καὶ ἔτσι ζητᾶ καὶ παρακαλεῖ μὲ τέτοια ψυχικὴ κατάσταση, αὐξάνει καὶ ἀκμάζει μέσα του τὸ χάρισμα τῆς προσευχῆς τὸ δωρημένο σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, τὸ Ὁποῖο ἀναπαύεται στὴ μετριοφροσύνη· τὸ χάρισμα αὐτὸ τὸ ἐπιδίωξε σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀγαπητικὴ πραότητα. Καὶ τότε τὸ Πνεῦμα τοῦ χαρίζει καὶ αὐτὰ καὶ τὸν διδάσκει τὴν ἀληθινὴ ταπεινοφροσύνη καὶ τὴ γνήσια ἀγάπη καὶ τὴν πραότητα, τὰ ὁποῖα καὶ εἶχε ἐπιδιώξει πρωτύτερα ἀσκώντας βία στὸν ἑαυτό του. Καὶ ἀφοῦ ἔτσι προχωρήσει καὶ γίνει τέλειος κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, ἀποδεικνύεται ἄξιος τῆς βασιλείας. Γιατὶ ὁ ταπεινὸς δὲν πέφτει ποτέ. Ποῦ δηλαδὴ νὰ πέσει ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὸν ἑαυτό του κάτω ἀπ' ὅλους; Ὥστε ἡ ὑψηλοφροσύνη εἶναι μεγάλη κατάπτωση, ἐνῶ ἀντίθετα μεγάλη ἐξύψωση καὶ σίγουρο ἀξίωμα εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη.

285. Ἐφ. 4, 35. 286. Ἰω. 15, 5.

136. Ἐκεῖνοι ποὺ ἀγάπησαν ἀληθινὰ τὸ Θεό, οὔτε γιὰ τὴν οὐράνια βασιλεία θέλησαν νὰ Τὸν ὑπηρετοῦν, σὰν νὰ ἐπιζητοῦν ἐμπορικὸ κέρδος, οὔτε πάλι γιὰ τὴν κόλαση ποὺ περιμένει τοὺς ἁμαρτωλούς, ἀλλὰ γιατὶ Τὸν ἀγάπησαν ὡς μόνο Θεὸ καὶ Δημιουργό τους καὶ κατανόησαν ὅτι οἱ δοῦλοι ὀφείλουν νὰ εὐαρεστοῦν τὸν Κύριο καὶ Δημιουργό. Αὐτοὶ καὶ μὲ μεγάλη σύνεση ἀντιμετωπίζουν ὅ,τι τοὺς συμβαίνει· γιατὶ εἶναι πολλὰ τὰ ἐμπόδια γιὰ τὴν εὐαρέστηση τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι μόνον ἡ φτώχεια καὶ ἡ ἀφάνεια, ἀλλὰ παρόμοια καὶ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ τιμὴ γίνονται πειρασμοὶ γιὰ τὴν ψυχή. Κατὰ ἕνα μέρος, καὶ αὐτὴ ἡ παρηγορία καὶ ἡ ἀνάπαυση, μὲ τὴν ὁποία γεμίζει τὴν ψυχὴ ἡ χάρη· ἂν δὲν τὴν ἀντιληφθεῖ ἡ ψυχὴ ποὺ καταξιώθηκε νὰ τὴν λάβει καὶ δὲν τὴ χρησιμοποιήσει μὲ μεγάλη μετριοφροσύνη καὶ σύνεση, εἶναι πολὺ εὔκολο νὰ τῆς γίνει πειρασμὸς μᾶλλον καὶ ἐμπόδιο. Γιατὶ ἡ κακία μὲ πρόφαση αὐτὴ τὴ χάρη χαλαρώνει τὸν τόνο τῆς ψυχῆς καὶ προξενεῖ μὲ πανουργία τὴ χαύνωση καὶ τὴν ἀδιαφορία. Γι' αὐτὸ ἡ χάρη χρειάζεται γιὰ νὰ τὴ δεχθεῖ εὐλαβὴ καὶ συνετὴ ψυχή, ὥστε νὰ τὴν τιμήσει καὶ νὰ παρουσιάσει ἄξιους καρπούς. Ὑπάρχει λοιπὸν κίνδυνος, ὄχι μόνον οἱ θλίψεις, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνέσεις νὰ γίνουν πειρασμὸς τῆς ψυχῆς, γιατὶ καὶ μὲ τὰ δύο αὐτὰ δοκιμάζονται ἀπὸ τὸν Δημιουργὸ οἱ ψυχές, γιὰ νὰ φανερωθοῦν καθαρὰ ποιὲς δὲ θεωροῦν αἰτία κέρδους τὴν ἀγάπη τους πρὸς Ἐκεῖνον, ἀλλὰ θεωροῦν μοναδικὸ κέρδος τους Αὐτὸν ποὺ πράγματι εἶναι ἄξιος πολλῆς ἀγάπης καὶ τιμῆς. Στὸν ἀμελὴ καὶ φτωχὸ στὴν πίστη καὶ νήπιο στὸ φρόνημα, αὐτὰ γίνονται ἐμπόδιο γιὰ τὴν αἰώνια ζωή, δηλαδὴ τὰ λυπηρὰ καὶ ἐπίπονα, ἀσθένειες, φτώχεια καὶ ἀσημότητα, ἢ καὶ τὰ ἀντίθετα, πλοῦτος, δόξα καὶ ἔπαινοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους· ἐπιπλέον καὶ ὁ πόλεμος τοῦ πονηροῦ ποὺ προσβάλλει χωρὶς νὰ φαίνεται. Ἀντιστρέφοντας τώρα τὰ παραπάνω, θὰ βρεῖς ὅτι στὸν πιστὸ καὶ συνετὸ καὶ γενναῖο, αὐτὰ συνεργοῦν μᾶλλον στὴν ἀπόκτηση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Γιατί, σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο Ἀπόστολο, γιὰ ὅσους ἀγαποῦν τὸ Θεό, ὅλα συντελοῦν στὸ καλό τους[287]. Ἀπὸ αὐτὰ λοιπὸν γίνεται φανερὸ ὅτι, ὅταν ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾶ ἀληθινὰ τὸ Θεὸ συντρίψει καὶ νικήσει καὶ ὑπερπηδήσει ὅλα αὐτὰ ποὺ θεωροῦνται ἐμπόδια στὸν κόσμο, κατέχεται μόνο ἀπὸ τὸν θεῖο ἔρωτα, ὅπως λέει ὁ θεῖος Προφήτης: «Μὲ περιέπλεξαν οἱ πλεκτάνες τῶν ἁμαρτωλῶν, μὰ οὔτε τότε δὲ λησμόνησα τὸ νόμο Σου»[288].

137. Ὁ θεῖος Ἀπόστολος Παῦλος ἔκανε φανερὸ μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια καὶ καθαρότητα ὅτι τὸ τέλειο μυστήριο τοῦ Χριστιανισμοῦ γίνεται γνωστὸ μὲ τὴν πεῖρα σὲ κάθε πιστὴ ψυχὴ διὰ μέσου θείας ἐνέργειας, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἔλλαμψη τοῦ ἐπουράνιου φωτὸς μὲ τὴν ἀποκαλυπτικὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος. Ἔτσι δὲ θὰ νομίσει κανεὶς ὅτι ὁ φωτισμὸς τοῦ Πνεύματος γίνεται μόνο μὲ τὴ γνώση τῶν θείων νοημάτων, ὥστε νὰ κινδυνέψει ἀπὸ ἄγνοια καὶ ραθυμία νὰ στερηθεῖ τὸ τέλειο μυστήριο τῆς χάρης. Γι' αὐτὸ καὶ ἔφερε τὸ

287. Ρωμ. 8, 28.

288. Ψαλμ. 118, 61.

παράδειγμα τῆς λαμπρότητας τοῦ Πνεύματος ποὺ ἀκτινοβολοῦσε στὸ πρόσωπο τοῦ Μωυσῆ[289], γιὰ νὰ παραστήσει μὲ σαφήνεια τὴ γνώση. Λέει λοιπόν: «Ἂν ἡ διακονία τοῦ γραπτοῦ νόμου, χαραγμένου σὲ λίθινες πλάκες, ὁ ὁποῖος ὁδηγοῦσε στὸ θάνατο, συνοδεύτηκε ἀπὸ τόση λαμπρότητα, ὥστε νὰ μὴν μποροῦν οἱ Ἰσραηλίτες νὰ κοιτάξουν κατὰ πρόσωπο τὸ Μωυσῆ ἐξαιτίας τῆς λάμψεως τοῦ προσώπου του, ἂν καὶ αὐτὴ ἦταν παροδική, πόσο περισσότερο ἔνδοξη θὰ εἶναι ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος; Γιατὶ ἂν ἡ διακονία τῆς καταδίκης εἶχε λαμπρότητα, πολὺ περισσότερη εἶναι ἡ λαμπρότητα τῆς διακονίας ποὺ ὁδηγεῖ στὴ δικαιοσύνη. Πράγματι, εἶναι τόσο μεγάλη αὐτὴ ἡ λαμπρότητα, ὥστε σὲ σύγκριση μ' αὐτήν, ἡ πρώτη νὰ μὴν εἶναι λαμπρότητα. Γιατί, ἂν τὸ καταργούμενο εἶχε λαμπρότητα, πολὺ μεγαλύτερη λαμπρότητα συνοδεύει τὸ μόνιμο.»[290] Εἶπε "καταργούμενο" γιατὶ ἡ λαμπρότητα τοῦ φωτὸς ἀκτινοβολοῦσε στὸ θνητὸ σῶμα τοῦ Μωυσῆ. Καὶ προσθέτει: «Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔχομε μιὰ τέτοια ἐλπίδα, ἐνεργοῦμε μὲ πολλὴ παρρησία»[291]. Λίγο παρακάτω ἔδειξε ὅτι ἡ ἄφθαρτη καὶ ἀθάνατη ἐκείνη λαμπρότητα τοῦ Πνεύματος ποὺ συνοδεύεται μὲ ἀποκάλυψη, ἀπὸ τώρα λάμπει στοὺς ἀξίους ἀθάνατα καὶ ἀκατάλυτα, στὸ ἀθάνατο μέρος τοῦ ἔσω ἀνθρώπου. Λέει λοιπόν: «Ὅλοι ἐμεῖς —ὅσοι δηλαδὴ γεννήθηκαν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μὲ τέλεια πίστη—, μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο (τῆς ψυχῆς, ἐννοεῖται) κοιτάζομε σὰν σὲ καθρέφτη τὴν λαμπρότητα τοῦ Κυρίου καὶ μεταμορφωνόμαστε σ' αὐτὴ τὴ λαμπρὴ εἰκόνα Του, ἀνεβαίνοντας ἀπὸ λαμπρότητα σὲ λαμπρότητα μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, τὸ Ὁποῖο εἶναι ὁ Κύριος.»[292] Λέει ἀκόμη: «Μόλις ἐπιστρέψει κανεὶς στὸν Κύριο, ἀφαιρεῖται τὸ κάλυμμα. Λέγοντας Κύριο ἐννοῶ τὸ Πνεῦμα.»[293] Μὲ αὐτὰ ἔδειξε φανερὰ ὅτι ἕνα κάλυμμα σκοτεινὸ ἔχει τοποθετηθεῖ πάνω στὴν ψυχή, τὸ ὁποῖο ἀπὸ τὴν παράβαση τοῦ Ἀδὰμ βρῆκε πέρασμα νὰ εἰσχωρήσει στὴν ἀνθρωπότητα. Τώρα ὅμως πιστεύομε ὅτι μὲ τὴν ἔλλαμψη τοῦ Πνεύματος ἀφαιρεῖται ἀπὸ τὶς πραγματικὰ πιστὲς καὶ ἄξιες ψυχές. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἔγινε ἐξάλλου καὶ ἡ ἔλευση τοῦ Χριστοῦ. Καὶ εὐδόκησε ὁ Θεὸς νὰ φτάσουν σὲ τέτοια μέτρα ἁγιότητας ἐκεῖνοι ποὺ πιστεύουν ἀληθινά.

138. Αὐτὴ ἡ ἔλλαμψη τοῦ Πνεύματος δὲν εἶναι μόνο σὰν μιὰ ἀποκάλυψη νοημάτων καὶ φωτισμὸς τῆς χάρης, ὅπως εἴπαμε, ἀλλὰ εἶναι μιὰ βέβαιη καὶ ἀδιάκοπη ἔλλαμψη ὑποστατικοῦ φωτὸς μέσα στὶς ψυχές. Μερικὰ ρητὰ τῆς Γραφῆς μὲ τέτοιο νόημα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Ὁ Θεὸς ποὺ εἶπε νὰ λάμψει φῶς ἀπὸ τὸ σκοτάδι, Αὐτὸς ἔλαμψε μέσα στὶς καρδιές μας καὶ μᾶς φώτισε νὰ γνωρίσομε τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ»[294], καί: «Φώτισε τὰ μάτια μου, γιὰ νὰ μὴν κοιμηθῶ γιὰ θάνατο»[295], δηλαδὴ ὅταν χωριστεῖ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, νὰ μὴ

289. Ἐξ. 34, 29.
290. Β' Κορ. 3, 7-11.
291. Β' Κορ. 3, 12.
292. Β' Κορ. 3, 18.
293. Β' Κορ. 3, 16-17.
294. Β' Κορ. 4, 6.
295. Ψαλμ. 12, 4.

βρεθεῖ σκοτισμένη ἀπὸ τὸ κάλυμμα τοῦ θανάτου τῆς κακίας. Κι ἀκόμα: «Ξεσκέπασε κι ἄλλο τὰ μάτια μου γιὰ νὰ δῶ τὰ θαυμάσια τοῦ νόμου Σου»[296], καί: «Στεῖλε μου τὸ φῶς Σου καὶ τὴν ἀλήθειά Σου· αὐτὰ θὰ μὲ ὁδηγήσουν καὶ θὰ μὲ φέρουν στὸ ἅγιο ὄρος Σου καὶ στὸ ναό Σου»[297], καί: «Ἔλαμψε πάνω μας τὸ φῶς τοῦ προσώπου Σου, Κύριε»[298].

139. Ἐπίσης καὶ τὸ φῶς ποὺ ἔλαμψε στὸν μακάριο Παῦλο στὸ δρόμο τῆς Δαμασκοῦ[299], μὲ τὸ ὁποῖο ὑψώθηκε ὣς τὸν τρίτο οὐρανὸ καὶ ἄκουσε ἀλάλητα μυστήρια, δὲν ἦταν κάποιος φωτισμὸς νοημάτων καὶ γνώσεως· ἦταν ὑποστατικὴ μέσα στὴν ψυχὴ ἔλλαμψη τῆς δυνάμεως τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος. Τὴν ὑπερβολικὴ λαμπρότητα αὐτοῦ τοῦ φωτὸς δὲν μπόρεσαν ν' ἀντέξουν τὰ σαρκικὰ μάτια καὶ τυφλώθηκαν[300]. Μὲ αὐτὸ τὸ φῶς ἀποκαλύπτεται κάθε γνώση καὶ γνωστοποιεῖται ἀληθινὰ ὁ Θεὸς στὴν ἄξια καὶ ἀγαπώμενη ἀπὸ Αὐτὸν ψυχή.

140. Κάθε ψυχὴ ποὺ μὲ τὴ δική της ἐπιμέλεια καὶ πίστη ἀξιώθηκε νὰ ντυθεῖ ἀπὸ ἐδῶ τελείως τὸ Χριστὸ μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐσωτερικὴ πληροφορία τῆς χάρης καὶ ἑνώθηκε μὲ τὸ ἐπουράνιο φῶς τῆς ἄφθαρτης εἰκόνας, μυεῖται ἀπὸ τώρα στὴ γνώση ὅλων τῶν οὐρανίων μυστηρίων ὑποστατικῶς. Κατὰ δὲ τὴ μεγάλη ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως, καὶ τὸ σῶμα της θὰ συνδοξαστεῖ μὲ τὴν ἴδια ἐπουράνια δόξα καὶ θὰ ἁρπαγεῖ στοὺς οὐρανοὺς ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, σύμφωνα μὲ τὴ Γραφή[301], καὶ θὰ ἀξιωθεῖ νὰ γίνει ὅμοιο μὲ τὸ δοξασμένο σῶμα τοῦ Χριστοῦ[302], καὶ ἔτσι θὰ κληρονομήσει καὶ τὴν αἰώνια καὶ χωρὶς διαδοχὴ βασιλεία μαζὶ μὲ τὸν Χριστό.

141. Ὅσο κανεὶς μὲ τὴν δική του ἐπιμέλεια καὶ πίστη ἔγινε κοινωνὸς τῆς οὐράνιας δόξας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ στόλισε τὴν ψυχή του μὲ ἀγαθὰ ἔργα, τόσο καὶ τὸ σῶμα του ἐκείνη τὴν ἡμέρα θὰ γίνει ἄξιο νὰ συνδοξαστεῖ. Ὅ,τι δηλαδὴ ἀποθησαύρισε κανεὶς τώρα μέσα του, αὐτὸ τότε παρουσιάζεται ἔξω, ὅπως καὶ ὁ καρπὸς ποὺ εἶναι μέσα στὰ δένδρα τὸ χειμώνα, παρουσιάζεται ἔξω τὴν ἄνοιξη, ὅπως εἴπαμε καὶ ἄλλοτε. Ἡ θεόμορφη λοιπὸν εἰκόνα τοῦ Πνεύματος ποὺ οἱ Ἅγιοι ἔχουν κατὰ κάποιο τρόπο σὰν τυπωμένη ἀπὸ τώρα μέσα τους, θὰ κάνει τότε καὶ τὸ σῶμα ἐξωτερικὰ θεόμορφο καὶ οὐράνιο. Στοὺς βέβηλους ὅμως καὶ ἁμαρτωλούς, ἀλοίμονο, τὸ σκοτεινὸ κάλυμμα τοῦ κοσμικοῦ πνεύματος ποὺ τύλιξε τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τὴν ἀσχήμια τῶν παθῶν ἔκανε τὸ νοῦ τους σκοτεινὸ καὶ ἄσχημο, θὰ παρουσιάσει τότε ἐξωτερικὰ καὶ τὸ σῶμα σκοτεινὸ καὶ γεμάτο ἀπὸ κάθε ντροπή.

142. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν παράβαση ἡ ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ καταδίκασε σὲ θάνατο τὸν Ἀδάμ[303], ἦρθε πρῶτα ὁ θάνατος στὴν ψυχή του, ἐπειδὴ μὲ τὴ στέρηση τῆς ἐπουράνιας καὶ πνευματικῆς ἀπολαύσεως ἔσβησαν τὰ νοερὰ καὶ

296. Ψαλμ. 118, 18.
297. Ψαλμ. 42, 3.
298. Ψαλμ. 4, 7.
299. Πράξ. 9, 3.
300. Πράξ. 9, 8.
301. Α' Θεσ. 4, 17.
302. Φιλιπ. 3, 21.
303. Γεν. 3, 19.

ἀθάνατα αἰσθητήριά της κι ἔγιναν σὰν νεκρά, καὶ ὕστερα ἀκολούθησε ὁ θάνατος τοῦ σώματος μετὰ ἀπὸ ἐννιακόσια τριάντα χρόνια[304]. Ἔτσι καὶ τώρα ὁ Θεός, ποὺ μὲ τὸ σταυρὸ καὶ τὸ θάνατο τοῦ Σωτήρα συμφιλιώθηκε μὲ τὴν ἀνθρωπότητα, ἀποκαθιστᾶ τὴν ψυχὴ ποὺ πίστεψε ἀληθινά, ἀκόμη καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ ζωή, στὴν ἀπόλαυση τῶν οὐράνιων φώτων καὶ μυστηρίων καὶ ξαναζωντανεύει μὲ τὸ θεῖο φῶς τὰ νοερὰ αἰσθητήριά της. Ἔπειτα, καὶ τὸ σῶμα θὰ τὸ ντύσει μὲ ἀθάνατη καὶ ἄφθαρτη δόξα.

143. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ ζοῦν μὲ σεμνότητα καὶ ἀγάπη γιὰ τὴν ἀρετή, ἀλλὰ ἔχουν τὸ κάλυμμα τῶν παθῶν, στὰ ὁποῖα εἴμαστε ὅλοι ἔνοχοι γιὰ τὴν παρακοὴ τοῦ πρωταπλάστου, ἔχουν δηλαδὴ τὸ σαρκικὸ φρόνημα, τὸ ὁποῖο σωστὰ τὸ ὀνόμασε ὁ Ἀπόστολος θάνατο λέγοντας: «Τὸ σαρκικὸ φρόνημα εἶναι θάνατος»[305]. Αὐτοὶ λοιπὸν μοιάζουν μὲ ἀνθρώπους ποὺ περπατοῦν νύχτα καὶ φωτίζονται ἀπὸ τὰ ἄστρα, τὰ ὁποῖα εἶναι οἱ ἅγιες ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐλευθερώθηκαν ἀκόμη τελείως ἀπὸ τὸ σκοτάδι, τοὺς εἶναι ἀδύνατο νὰ βλέπουν καθαρὰ τὰ πάντα. Αὐτοὶ πρέπει νὰ φροντίζουν μὲ κόπο καὶ μεγάλη πίστη γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ νὰ παρακαλέσουν τὸν Χριστό, τὸν Ἥλιο τῆς δικαιοσύνης, νὰ λάμψει στὶς καρδιές τους, ὥστε νὰ μπορέσουν νὰ τὰ δοῦν ὅλα μὲ ἀκρίβεια, δηλαδὴ καὶ τὴν ἐναντίον μας ἐπίθεση τῶν νοητῶν θηρίων ποὺ γίνεται μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους, καὶ τὰ κάλλη τοῦ ἄφθαρτου κόσμου ποὺ εἶναι ἀπερίγραπτα στὴν ὄψη καὶ ἀνείπωτα στὴν ἡδονή, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ αὐτὰ γίνονται σαφῆ καὶ ὁλοφάνερα στοὺς τέλειους κατὰ τὴν ἀρετὴ καὶ σ' ἐκείνους ποὺ τὸ νοερὸ φῶς ἔλαμψε ἐνεργῶς στὶς καρδιές τους. Γιατί, ὅπως λέει ὁ μακάριος Παῦλος, ἡ στέρεη τροφὴ εἶναι γιὰ τοὺς τελείους, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὸν ἐθισμὸ ἔχουν γυμνασμένα τὰ πνευματικὰ αἰσθητήρια στὸ νὰ διακρίνουν τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό[306]. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος Πέτρος λέει: «Καὶ σεῖς, ἔχοντας τὰ λόγια τῶν Προφητῶν, καλὰ θὰ κάνετε νὰ τὰ προσέχετε, γιατὶ εἶναι σὰν λυχνάρι ποὺ φέγγει στὸ σκοτάδι, ὥσπου νὰ χαράξει ἡ ἡμέρα καὶ ν' ἀνατείλει στὶς καρδιές σας ὁ αὐγερινός»[307]. Ἀλλὰ οἱ πολλοὶ δὲ διαφέρουν διόλου ἀπὸ ἐκείνους ποὺ βαδίζουν τὴ νύχτα χωρὶς κανένα φῶς καὶ χωρὶς τὴν παραμικρὴ ἀκτίνα, χωρὶς δηλαδὴ κάποιο θεῖο λόγο νὰ φωτίζει τὶς ψυχές τους, ὥστε σχεδὸν μοιάζουν μὲ τυφλούς. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ὁλότελα δεμένοι μὲ τὰ δεσμὰ τῆς ὕλης καὶ τὶς βιοτικὲς ἁλυσίδες, καὶ οὔτε ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ τοὺς συγκρατεῖ, οὔτε κανένα ἀγαθὸ ἔργο κάνουν. Γιατὶ ὅσοι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ζοῦν μέσα στὸν κόσμο, ὅπως εἴπαμε, φωτίζονται —σὰν ἀπὸ ἄστρα— ἀπὸ τὶς ἅγιες ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, καὶ κρατοῦν τὴν πίστη καὶ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, αὐτοὶ δὲν τυλίγονται ὁλότελα στὸ σκοτάδι, γι' αὐτὸ καὶ μποροῦν νὰ ἔχουν ἐλπίδα σωτηρίας.

144. Ὅπως οἱ ἄνθρωποι στὸν κόσμο μαζεύουν τὸν πλοῦτο ἀπὸ διάφορες ἀφορμὲς καὶ ἐργασίες, ἄλλοι δηλαδὴ ἀπὸ ἀξιώματα, ἄλλοι ἀπὸ ἐμπόριο,

304. Γεν. 5, 5.
305. Ρωμ. 8, 6.
306. Ἑβρ. 5, 14.
307. Β' Πέτρ. 1, 19.

ἄλλοι ἀπὸ χειρωνακτικὴ ἢ γεωργικὴ ἐργασία, καὶ ἄλλοι μὲ ἄλλον τρόπο, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὰ πνευματικά. Ἄλλοι μαζεύουν τὸν ἐπουράνιο πλοῦτο ἀπὸ διάφορα χαρίσματα, ὅπως φανερώνεται ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου: «Ἔχομε διάφορα χαρίσματα, ἀνάλογα μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ποὺ μᾶς δόθηκε»[308]· ἄλλοι ἀπὸ διάφορες ἀσκήσεις καὶ ἀπὸ διάφορες πνευματικὲς ἐργασίες καὶ ἀρετὲς ποὺ γίνονται μόνο γιὰ τὸ Θεό. Γιὰ χάρη αὐτοῦ τοῦ πλούτου εἶναι ἀπαγορευμένο νὰ κρίνει κανεὶς ἢ νὰ ἐξουθενώνει ἢ νὰ καταδικάζει τὸν πλησίον. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι εἶναι φανεροί, ποὺ βρίσκουν χρυσάφι μὲ ἐξόρυξη, ὅσοι δηλαδὴ ἀγωνίζονται μὲ μακροθυμία καὶ ὑπομονὴ καὶ ἀποκτοῦν μερικὸ πλοῦτο καθὼς τοὺς ἐνισχύει ἡ ἀγαθὴ ἐλπίδα. Ἐπίσης εἶναι φανεροὶ καὶ ὅσοι μοιάζουν μὲ μισθωτοὺς καὶ εἶναι ὀκνηροὶ καὶ νωχελικοί· αὐτοὶ τρῶνε ἀμέσως ὅ,τι τοὺς πέσει, δὲ φέρνουν σὲ πέρας μὲ ὑπομονὴ τὰ ἔργα ποὺ κάνουν καὶ παρουσιάζονται διαρκῶς νὰ τριγυρίζουν γυμνοὶ καὶ φτωχοί. Αὐτοὶ δηλαδὴ εἶναι ἕτοιμοι καὶ ἐνθουσιώδεις νὰ λάβουν τὴ χάρη, ράθυμοι ὅμως καὶ φυγόπονοι νὰ ἐργαστοῦν καὶ νὰ τὴν αὐξήσουν. Εἶναι ἐπίσης εὐμετάβλητοι καὶ μόλις γευθοῦν νιώθουν κόρο, καὶ στὴν ἐργασία κουράζονται εὔκολα καὶ δείχνουν μουδιασμένοι· καὶ ἔτσι τοὺς ἀφαιρεῖται ἡ χάρη ποὺ ἔλαβαν. Γιατὶ πάντοτε ἡ ἀδρανής, νωθρή, ἀμβλυμένη, ὀκνηρὴ καὶ γεμάτη ἀμέλεια προαίρεση βρίσκεται ἀσύμφωνη μὲ τὴ χάρη, ἔρημη ἀπὸ ἀγαθὰ ἔργα, ἀκατάλληλη γιὰ τὸ Θεὸ καὶ ἄδοξη, καὶ σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, καὶ στὸν μελλοντικό.

145. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος καταπάτησε τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ξέπεσε ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Παραδείσου, ἐπακολούθησε τὸ δέσιμό του μὲ δύο ἁλυσίδες. Ἡ μία εἶναι ὁ δεσμὸς τῶν βιοτικῶν πραγμάτων καὶ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν, ὅπως εἶναι ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα, ἡ φιλία, ἡ γυναίκα, τὰ παιδιά, οἱ συγγενεῖς, ἡ πατρίδα, τὰ κτήματα καὶ γενικὰ ὅλα τὰ ὁρατά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μᾶς διατάζει νὰ λυνόμαστε μὲ τὴ θέλησή μας. Ἡ ἄλλη ἁλυσίδα εἶναι ἀόρατη καὶ ἐσωτερική. Εἶναι δηλαδὴ δεμένη ἡ ψυχὴ μὲ σκοτεινὰ δεσμὰ ἀπὸ τὰ πονηρὰ πνεύματα, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων οὔτε τὸ Θεὸ νὰ ἀγαπήσει μπορεῖ, οὔτε νὰ πιστέψει, οὔτε νὰ προσευχηθεῖ ὅπως θέλει. Γιατὶ ἀπὸ τὴν παράβαση τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, ὅλοι συναντοῦμε μέσα μας ἀντίσταση σὲ ὅλα, καὶ στὰ φανερὰ καὶ στὰ ἀφανή. Ὅταν κανεὶς ὑπακούσει στὸ λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ βιοτικὰ πράγματα καὶ ἀπαρνηθεῖ ὅλες τὶς σαρκικὲς ἡδονές, τότε ἀφοῦ παραμείνει κοντὰ στὸ Θεὸ καὶ ἀφοσιωθεῖ σ' Αὐτόν, παίρνει θεία δύναμη καὶ μαθαίνει ὅτι μέσα στὰ ἄδυτα τῆς καρδιᾶς κρύβεται κάποια ἄλλη πάλη καὶ κάποιος ἄλλος πόλεμος λογισμῶν. Καὶ ἂν παραμείνει ἔτσι κοντὰ στὸ Θεὸ καὶ ἐπικαλεῖται τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Χριστοῦ, μὲ μεγάλη πίστη καὶ ὑπομονή, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, μπορεῖ νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὰ δεσμὰ καὶ τοὺς φραγμοὺς ἐκείνους καὶ τὸ σκοτάδι τῶν πονηρῶν πνευμάτων, δηλαδὴ ἀπὸ τὶς ἐνέργειες τῶν κρυμμένων παθῶν. Αὐτὸν τὸν πόλεμο, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, μποροῦμε νὰ τὸν καταργήσομε. Χωρὶς ὅμως τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο νὰ λυτρώσει κανεὶς τὸν ἑαυτό του ὥστε νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴν πάλη τῶν λογισμῶν. Τὸ μόνο ποὺ μπορεῖ κανείς, εἶναι νὰ ἀντιλέγει στοὺς λογισμοὺς καὶ νὰ μὴν εὐχαριστεῖται μ' αὐτούς.

308. Ρωμ. 12, 6.

146. Ὅποιος εἶναι μπλεγμένος στὰ πράγματα αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ποικίλα δεσμά του καὶ παρασύρεται ἀπὸ τὰ πάθη τῆς κακίας, εἶναι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ γνωρίζει —ὅπως εἴπαμε— ὅτι ὑπάρχει κάποια ἄλλη πάλη καὶ κάποιος ἄλλος πόλεμος ποὺ δὲ φαίνονται. Ἀρκεῖ νὰ λύσει κανεὶς τὸν ἑαυτό του ἀπὸ ὅλα τὰ ὁρατὰ καὶ ν' ἀρχίσει νὰ παραμένει κοντὰ στὸν Κύριο, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἀντιληφθεῖ τὴ διαρκὴ ἐσωτερικὴ πάλη τῶν παθῶν καὶ τὸν ἀόρατο πόλεμο ποὺ εἶναι μέσα μας. Γιατί, ὅπως εἴπαμε, ἂν δὲ γίνουν αὐτὰ μὲ ὅλη μας τὴν ψυχὴ καὶ δὲ στέρξει κανεὶς νὰ προσκολληθεῖ ὁλωσδιόλου στὸ Θεό, δὲν ἀντιλαμβάνεται τὰ ἀπόρρητα αὐτὰ πάθη τῆς κακίας καὶ τοὺς ἐσωτερικοὺς δεσμούς, ἀλλὰ κινδυνεύει, ἐνῶ ἔχει τραύματα καὶ περιθάλπει κρυφὰ πάθη, νὰ νομίζει ὅτι εἶναι ὑγιὴς καὶ ὄχι ἄρρωστος. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ περιφρονεῖ τὴν ἐπιθυμία καὶ τὴ δόξα, μπορεῖ πρῶτα νὰ δεῖ τὰ πάθη ποὺ εἶναι μέσα του, καὶ ἔπειτα νὰ παρακαλέσει τὸ Χριστὸ μὲ πίστη· καὶ ἀφοῦ λάβει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὰ ὅπλα τοῦ Πνεύματος, τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, τὴν περικεφαλαία τῆς σωτηρίας, τὴν ἀσπίδα τῆς πίστεως καὶ τὸ ξίφος τοῦ Πνεύματος[309], νὰ παλέψει καὶ νὰ τὰ νικήσει.

147. Χίλιους δυὸ τρόπους μηχανεύεται ὁ ἐχθρὸς γιὰ νὰ μᾶς ἀποσπάσει ἀπὸ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Δηλαδὴ ἢ φέρνει ἐσωτερικὰ θλίψεις στὴν ψυχὴ μέσω τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἢ τῆς προξενεῖ λογισμοὺς μιαροὺς καὶ ἀνεπίτρεπτους, ἀνασκαλεύοντας τὴ μνήμη τῶν παλιῶν ἁμαρτημάτων, γιὰ νὰ τὴν ὁδηγήσει σὲ χαύνωση καὶ σὲ λογισμοὺς ἀπελπισίας, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ βρεῖ σωτηρία. Θέλει ἀκόμη νὰ κάνει τὴν ψυχὴ νὰ πιστέψει ὅτι οἱ λογισμοὶ αὐτοὶ γεννιοῦνται ἀπὸ τὴν ἴδια καὶ δὲν τοὺς ὑποβάλλει κρυφὰ καὶ μὲ κακία ἕνα ἐχθρικὸ πνεῦμα. Ἢ λοιπὸν κάνει αὐτά, ἢ φέρνει πόνους σωματικούς, ἢ σχεδιάζει θλίψεις καὶ ὀνειδισμοὺς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ ὅσο ὁ πονηρὸς ρίχνει ἐναντίον μας αὐτὰ τὰ πυρωμένα βέλη[310], τόσο περισσότερο πρέπει ἐμεῖς νὰ φουντώνομε τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸ Θεὸ καὶ νὰ γνωρίζομε ἀκριβῶς ὅτι θέλημά Του εἶναι, νὰ δοκιμάζει τὶς ψυχὲς ποὺ ἔχουν ἔρωτα πρὸς Αὐτόν, γιὰ νὰ φανεῖ ἂν Τὸν ἀγαποῦν ἀληθινά.

148. Χίλια χρόνια τῆς ζωῆς αὐτῆς, ἂν συγκριθοῦν μὲ τὸν ἄφθαρτο καὶ αἰώνιο κόσμο, εἶναι σὰν ἕνας κόκκος ἄμμου ποὺ παίρνει κανεὶς ἀπὸ τὴ θάλασσα. Σκέψου τώρα ὡς ἑξῆς: Ἔστω ὅτι μπορεῖς νὰ γίνεις μοναδικὸς βασιλιὰς σ' ὅλη τὴ γῆ καὶ νὰ ἐξουσιάζεις μόνος σου ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς οἰκουμένης. Ἃς ποῦμε ἀκόμη ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας σου συμπίπτει μὲ τὴν

309. Ἐφ. 6, 14-16. 310. Ἐφ. 6, 16.

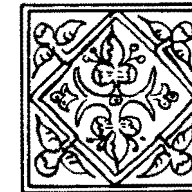
ἀρχὴ τῆς δημιουργίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ τέρμα της μὲ τὴ συντέλεια, ὅταν αὐτὰ τὰ ὁρατὰ καὶ ὅλος ὁ κόσμος θὰ ἀλλάξουν καὶ θὰ μεταποιηθοῦν. Πές μου λοιπὸν τώρα, ἂν ἦταν νὰ διαλέξεις, θὰ προτιμοῦσες αὐτὴ τὴν ἐπίγεια βασιλεία, ἀντὶ τὴν ἀληθινὴ καὶ σταθερή, ποὺ δὲν ἔχει ἀπολύτως τίποτε παροδικὸ καὶ φθαρτό; Ἐγὼ θ' ἀπαντοῦσα πὼς ὄχι, ἂν βέβαια ἔκρινες σωστὰ καὶ σκεφτόσουν καλὰ τὸ συμφέρον σου. Γιατὶ λέει ὁ Κύριος: «Τί θὰ ὠφεληθεῖ ὁ ἄνθρωπος, ἂν κερδίσει ὁλόκληρο τὸν κόσμο, χάσει ὅμως τὴν ψυχή του;»[311] Καὶ ξέρομε ὅτι γιὰ τὴν ψυχὴ δὲν ὑπάρχει κανένα ἀντάλλαγμα. Ἀφοῦ καὶ ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμο καὶ ἀπὸ τὴν κοσμικὴ βασιλεία, αὐτὴ μόνη της ἡ ψυχὴ ἔχει πολὺ μεγαλύτερη ἀξία, πόσο περισσότερο βέβαια ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Λέμε ὅτι ἔχει μεγαλύτερη ἀξία ἡ ψυχή, γιατὶ σὲ κανένα ἄλλο ὂν δὲν εὐαρεστήθηκε ὁ Θεὸς νὰ δώσει τὴν ἕνωση καὶ τὴν κοινωνία μὲ τὸ Πνεῦμα Του· οὔτε στὸν οὐρανό, οὔτε στὸν ἥλιο, οὔτε στὴ σελήνη, οὔτε στὰ ἄστρα, οὔτε στὴ θάλασσα, οὔτε στὴ γῆ, οὔτε σὲ ἄλλο δημιούργημα ἀπὸ ὅσα βλέπομε, παρὰ μόνο στὸν ἄνθρωπο, τὸν ὁποῖο ἀγάπησε ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματά Του. Ἂν λοιπὸν τὰ μεγάλα αὐτοῦ τοῦ κόσμου, δηλαδὴ τὸν τόσο πλοῦτο καὶ τὴ βασιλεία ὅλης τῆς γῆς, κρίνοντας ὀρθὰ δὲ θὰ τὰ προτιμούσαμε ἀπὸ τὴν αἰώνια βασιλεία, τί ἔπαθαν οἱ περισσότεροι καὶ ἀντὶ αὐτὴν προτιμοῦν φαῦλα καὶ τυχαῖα πράγματα, δηλαδὴ κάποια ἐπιθυμία, λίγη δόξα, ἕνα μέτριο κέρδος καὶ τὰ ὅμοια; Πάντως ὅ,τι ἀγαπᾶ κανεὶς ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμο καὶ εἶναι δεμένος μὲ αὐτό, ἐκεῖνο προτιμᾶ ἀπὸ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι αὐτὸ τὸ ἔχει καὶ γιὰ Θεό, ὅπως ἔχει λεχθεῖ: «Ἀπὸ ὅ,τι κανεὶς ἡττηθεῖ, σ' αὐτὸ καὶ γίνεται δοῦλος»[312]. Εἶναι λοιπὸν ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ προστρέξομε στὸ Θεό, νὰ ἐξαρτήσομε ἀπὸ Αὐτὸν τὸν ἑαυτό μας, νὰ σταυρωθοῦμε ψυχικὰ καὶ σωματικὰ καὶ νὰ πορευόμαστε σύμφωνα μὲ ὅλες τὶς ἅγιες ἐντολές Του.

149. Ἂς εἶναι. Ἄραγε σοῦ φαίνεται δίκαιο, τὴ φθαρτὴ τούτη δόξα καὶ τὴν προσωρινὴ βασιλεία καὶ τὰ λοιπὰ πρόσκαιρα νὰ τὰ ἀποκτοῦν ὅσοι τὰ ὀρέγονται μὲ πολλοὺς κόπους καὶ ἱδρῶτες, τὸ νὰ συμβασιλεύει ὅμως κανεὶς αἰώνια μὲ τὸ Χριστὸ καὶ νὰ ἐπιτύχει τὰ ἀνεκλάλητα ἐκεῖνα ἀγαθά, νὰ ἀγοράζεται εὔκολα καὶ νὰ κατορθώνεται χωρὶς κόπους;

150. Ποιὰ εἶναι ἡ οἰκονομία τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ; Ἡ ἐπιστροφὴ καὶ ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἀνθρώπινης φύσεως στὸν ἑαυτό της. Ὁ Χριστὸς δηλαδὴ ἔδωσε πάλι στὴν ἀνθρώπινη φύση τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτόπλαστου Ἀδάμ, καὶ ἀκόμη —ὢ θεϊκὴ κι ἀληθινὰ μεγάλη χάρη!— τῆς δώρισε τὴν οὐράνια κληρονομία τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος, καὶ ἀφοῦ τὴν ἔβγαλε ἀπὸ τὴ φυλακὴ τοῦ σκότους, τῆς ἔδειξε τὸ δρόμο καὶ τὴ θύρα τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὅταν ἔρθει καὶ χτυπήσει, μπορεῖ νὰ μπεῖ μέσα στὴ βασιλεία. Γιατὶ λέει: «Ζητᾶτε, καὶ θὰ σᾶς δοθεῖ· χτυπᾶτε, καὶ θὰ σᾶς ἀνοιχτεῖ»[313]. Μέσω αὐτῆς

311. Ματθ. 16, 26. 312. Β' Πέτρ. 2, 19. 313. Ματθ. 7, 7.

τῆς θύρας δὲν εἶναι ἀδύνατο νὰ βρεῖ καθένας ποὺ θέλει τὴν ἐλευθερία τῆς ψυχῆς του, καὶ ἡ ψυχὴ νὰ ἀποκτήσει τοὺς λογισμοὺς ποὺ τῆς ταιριάζουν καὶ ν' ἀξιωθεῖ νὰ δεχτεῖ σύνοικό της τὸ Χριστὸ καὶ νὰ Τὸν ἔχει σὰν νυμφίο, μὲ τὴν κοινωνία τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος. Τὶ ἀνέκφραστη ἀγάπη τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν ἄνθρωπο, ποὺ τὸν ἔπλασε κατ' εἰκόνα Του[314]!

314. Γεν. 1, 27.

Ευρετήρια

Α' ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΝΝΟΙΩΝ

Α

B

Γ

Δ